

A NEGYEDIK MAGYAR BÜNTETŐKÓDEX
– régi és újabb vitakérdései

A NEGYEDIK
MAGYAR
BÜNTETŐKÓDEX

– régi és újabb vitakérdései

SZERKESZTETTE

HOLLÁN MIKLÓS ÉS BARABÁS A. TÜNDE

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont
Országos Kriminológiai Intézet

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Szerkesztők: Hollán Miklós
Barabás A. Tünde

© MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2017

© Országos Kriminológiai Intézet, 2017

© Szerzők, szerkesztők, 2017

Szöveggondozó: Takács Andrea

Tördelés és borítóterv: Pala 11. Bt.

ISBN: 978-963-418-012-8 (print)
978-963-418-011-1 (elektronikus)

A kötet ingyen letölthető az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont
Jogtudományi Intézet és az Országos Kriminológiai Intézet honlapjáról:
<http://jog.tk.mta.hu/>
<http://okri.hu>

TARTALOM

Tartalom	5
Előszó	7
Szerkesztői előszó	9
Rövidítések jegyzéke	11
I. A jogos védelem általános szabályai – különös tekintettel a szükségességre és az arányosságra (Mészáros Ádám)	13
II. A szituációs jogos védelem (Ujvári Ákos)	31
III. A megelőző jogos védelem – dogmatikai, alkotmányos és empirikus kritikai megközelítésben (Bárd Petra)	39
IV. A bűncselekményi egység és a bűnhalmazat (Ambrus István)	53
V. A megbánás helye és szerepe a magyar büntetési rendszerben – Mediáció Magyarországon (Barabás A. Tünde)	73
VI. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés – büntetőjog-elméleti megfontolások tükrében (Gellér Balázs)	87
VII. A sportrendezvény látogatásától eltiltás – büntetőjogi válasz a footballhuliganizmus elleni harcban (Borbély Zoltán – Fazekas Attila Erik – Kovács Péter)	109
VIII. Az emberölés – szabályozási újdonságok és régi vitakérdések (Bolyky Orsolya)	119
IX. Az életveszélyt okozó testi sértés (Deres Petronella)	135

X. A vagyon elleni bűncselekmények – „Valami régi–valami új?” (Madai Sándor)	151
XI. A hitelezési csalás – a dekriminalizáció és a rekriminalizáció hullámai között (Hollán Miklós)	169
XII. A szerzői jogsértésekkel kapcsolatos dekriminalizáció egyes kérdései – talmi szabadság (Ott István)	215
XIII. A csődbűncselekmények (Gula József)	229
XIV. A fogyasztók érdekeit sértő bűncselekmények (Békés Ádám)	247
XV. A kartellbűncselekmény (Sinku Pál)	259
XVI. A költségvetési csalás (Jacsó Judit)	267
XVII. A készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekmények (Mezei Kitti – Tóth Dávid)	297
XVIII. A korrupciós bűncselekmények (Inzelt Éva)	309
XIX. A környezet és a természet elleni bűncselekmények (Kőhalmi László)	327
XX. A pénzmosás elleni küzdelem magyarországi büntetőjogi eszközrendszerének kialakulása, változásai és továbbfejlesztésének lehetőségei (Schubauer László)	343
XXI. A negyedik magyar büntetőkódex – összegző tanulmány (Hollán Miklós)	363
Kötetünk közreműködői	381

ELŐSZÓ

Tapasztalataim szerint a gyűjteményes kötetek élén álló előszót – különösen ha kettő van belőlük – a Tisztelt Érdeklődők ritkán olvassák el. Tudják, hogy az előzetes informálódásához vagy elég a fülszöveg, vagy alaposabb tanulmányozásra van szükség. Meg azzal is tisztában vannak, hogy nem lehet olyan érdekesítő bevezető gondolatsort előrebocsátani, ami az írások esetleg hiányzó színvonalát pótolná, az igazán jó tanulmányokhoz viszont felesleges a kedvcsinálás.

Nos, mindezek ellenére megkísérlem néhány megjegyzéssel kicsit ráhangolni a fentiekkel mégis dacoló olvasót a következő írásokra.

Mindenekelőtt fontosnak vélem hangsúlyozni, hogy jó dolog, ha egy ország legalább részben azonos kutatásokkal foglalkozó intézetei együttműködnek. S még jobb, ha ennek fontos és kézzelfogható eredménye is lesz.

Az OKRI és az MTA Jogtudományi Intézete az elmúlt években nagy érdeklődéssel kísért előadás-sorozatot szervezett az új Btk. első tapasztalatairól. Sikerült rangos előadókkal azokat a legfontosabb kérdéseket áttekinteni, amelyek vagy újdonságuk, vagy nem teljesen egységes megítélésük okán erre érdemesnek látszottak. Nem újabb (rész)kommentár, inkább kritikai elemzéssorozat született.

A kötet huszonegy tanulmányt tartalmaz.

Mészáros Ádám, Ujvári Ákos és Bárd Petra írásai az én olvasatomban azzal a tanulással járnak, hogy a jogos védelem örökzöld cserjéje nem csak gyümölcsöket, vadhajtásokat is teremhet. Ezek megtalálása, az intézmény reális értékelése, megőrzése és továbbfejlesztése a jelenlegi, részben új keretek között is fontos lehet, egyes rendelkezések újragondolása azonban valószínűnek látszik.

Az egység és halmazat kérdése – mint *Ambrus István* írásából kitétnik, nem pusztán elméleti kérdés: a büntetés kiszabásánál – például a visszaesés körében – komoly téttel jár a látszólagos vagy valószínű halmazat megállapítása, illetve kizárása. *Barabás Andrea* tanulmánya világossá teszi, hogy korunk büntetőjogának inkább restriktív világában is fontos helye maradt a mediációnak. A szankciórendszer kérdései közül *Gellér Balázs* a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kapcsán kialakult, a jelenlegi keretek között nehezen feloldható ellentmondásokkal szembesíti az olvasót, *Borbély Zoltán, Fazekas Attila Erik* és *Kovács Péter* pedig a sportrendezvények

látogatásától eltiltás hatékonyabb alkalmazása előtt álló akadályok elhárításához ad szempontokat.

Bolyki Orsolya és *Deres Petronella* tanulmányai bizonyítják, hogy lehet újabb érveket találni az élet elleni bűncselekmények minősítésének és elhatárolásának sokat vizsgált kérdéseiben is. Egyes gazdasági és vagyon elleni bűncselekmények változásait, jogalkalmazási problémáit elméleti igényességgel, ám gyakorlatias szemmel elemzi *Madai Sándor*, *Hollán Miklós*, *Ott István*, *Gula József*, *Békés Ádám*, *Sinku Pál*, *Jacsó Judit*, *Mezei Kitti* és *Tóth Dávid* írása.

Inzelt Éva, *Kőhalmi László* és *Schubauer László* tanulmányaiból jól érzékelhető, hogy a megalapozott kriminológiai szemlélet, a tételes jog egyes intézményei gyökereinek, indokainak feltárása továbbra is nélkülözhetetlen a kodifikáció számára, és meghatározó módon hozzájárulhat a büntetőjog helyes irányainak, eszközeinek megtalálásához. (Persze csak akkor, ha valóban figyelembe veszik őket.)

A kötet záró- és mintegy összegző tanulmányában *Hollán Miklós* – a korábbi írásokhoz hasonlóan – kritikus hangon értékeli, eljutva odáig is, hogy az átfogó újraszabályozást igazán nyomós indokok talán nem is támasztották alá. A szerzővel együtt magam is tisztában vagyok azonban vele, hogy e vélekedésnek a következő évtizedekben aligha lesz érdemi jelentősége. Pontosabban, nem ennek lesz jelentősége.

A büntetőjogászok munkaeszköze – legyenek kutatók, oktatók, vagy gyakorlati szakemberek – elsősorban a büntető törvénykönyv. Meg kell tehát szoknunk, el kell fogadnunk, értő módon kell alkalmaznunk, ki kell használnunk a benne rejlő lehetőségeket. De – mint ez a könyv is meggyőzően igazolja – nem mondhatunk le a tökéletesítéséről sem.

Tóth Mihály

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

2013. július 1. napján hatályba lépett Magyarország negyedik büntető törvénykönyve, a 2012. évi C. törvény (Btk.).

Egy új büntetőkódex hatálybalépésének idején mindig megélénkül a szakmai és tudományos diskurzus. Így történt ez 2012 környékén is. Ebbe kapcsolódott bele az MTA TK Jogtudományi Intézete és az Országos Kriminológiai Intézet, amikor *Régi és újabb vitakérdések a negyedik büntetőkódex kapcsán* címmel 2014 és 2015 folyamán négy alkalomból álló konferenciasorozatot rendezett. Ennek keretében a felkért előadók nemcsak a Btk. újdonságait mutatták be, hanem annak olyan jogintézményeit is újragondolhatták, amelyek a korábbi kódexek örökségeként maradtak meg büntetőjogunkban. Az egyes rendezvények a következők voltak:

- A büntetőjogi felelősség alapjai (2014. június 25.)
- A büntetőjogi szankciórendszer alapkérdései (2014. szeptember 16.)
- Az egyén elleni bűncselekmények fontosabb kérdései (2014. november 26.)
- A közösségi érdekek elleni bűncselekmények fontosabb kérdései (2015. május 14.)

A tanulmánykötet részben a fenti négy konferencián elhangzott előadások aktualizált, továbbfejlesztett írásos változatát tartalmazza. A tanulmányok kéziratát a szerzők 2016. július 1. napján zárták le. A kiadványban helyet kaptak olyan kollégák írásai is, akik a Btk. hasonló formájú elemzésére a szervezőktől más témákban felkérést kaptak és vállalkoztak. A kötetet egy összegző tanulmány zárja, amely – az egyes tanulmányok anyagára is támaszkodva – értékeli és elemzi negyedik büntetőkódexünket.

A tanulmánykötet célja, hogy a negyedik büntetőkódex legfontosabb kérdéseiben elméletileg kimunkált, így gyakorlatilag is hasznosítható útmutatást adjon a joggyakorlat résztvevői, a jogkereső közönség, illetve a kodifikátorok számára.

A kötet természetesen nem vizsgálja a Btk. összes jogintézményét, bűncselekményi tényállását, de még újdonságát sem. Bátorítjuk azonban az olvasóinkat, hogy további – hasonló témákban született – írásaikat juttassák el a szerkesztők számára. Ezek ugyanis megjelenhetnek a kötet egy következő (már tervezett) kiadásában. A két intézet közös projektjének végső célja ugyanis egy olyan kutatóintézeteken és egyetemeken

átívelő szellemi műhely létrehozása volt, amely egyik meghatározó résztvevője büntetőjogunk fejlesztésének.

A szerkesztők – az előadókon és a szerzőkön túl – ezúton is szeretnék megköszönni az intézetek igazgatóinak (*Vókó Györgynek* és *Jakab Andrásnak*) a projekt, illetve a tanulmánykötet szakmai és anyagi támogatását. Hálásak vagyunk *Tóth Mihály* professzornak, aki nemcsak több konferencia levezetését vállalta el, hanem e kötet lektorálását, illetve előszavának megírását is. Ezen felül köszönettel tartozunk *Mészáros Ádámnak* az első rendezvények megszervezéséért, *Balázs Mariannának* a kötet koordinálásáért, illetve *Giricz Annának* a szakmai és *Takács Andreának* az olvasó-szerkesztői munkájáért.

Budapest, 2016. december 5.

A szerkesztők

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Btk.	2012. évi C. törvény
Be.	1998. évi XIX. törvény
Bv. tv.	2013. évi CCXL. törvény
1978. évi Btk.	1978. évi IV. törvény
1961. évi Btk.	1961. évi V. törvény
Btá.	1950. évi II. törvény
1878. évi Btk.	1878. évi V. törvény
1959. évi Ptk.	1959. évi V. törvény

I. A JOGOS VÉDELEM ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZÜKSÉGESSÉGRE ÉS AZ ARÁNYOSSÁGRA¹

MÉSZÁROS ÁDÁM

- I.1. Szabályozástörténet
- I.1.1. Jogtalan támadás
- I.1.2. A kitérés kötelezettség és annak eltörlése
- I.1.3. A szükségesség és az arányosság
- I.1.4. Az arányosság túllépése
- I.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- I.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
- I.3.1. A védekezés szükségessége és arányossága
- I.3.2. Az arányosság túllépése
- I.3.3. A jogos védelem korlátai
- I.4. De lege ferenda javaslatok
- I.4.1. A jogtalan támadás
- I.4.2. Az arányosság követelményének visszaállítása
- I.4.3. Az arányosság túllépése
- I.4.4. A jogos védelem korlátai
- I.5. Felhasznált irodalom

I.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A jogos védelem törvényi szabályai az elmúlt majd negyven éven keresztül szinte érintetlenek voltak, áttörő változást a *2009. évi LXXX. törvény* hozott. Ez kivételt nem tűrően fektette le a szembeszállási jogot (pontosabban törölte el a kitérés kötelezettséget immár általános jelleggel)², megszüntette a felismerési képességet korlátozó túllépésre vonatkozó külön szabályozást³, illetve szabályozta a megelőző jogos védelmet.⁴

¹ A tanulmány alapjául szolgáló kutatási beszámoló időközben könyv formájában megjelent: MÉSZÁROS (2015)

² Vö. I.1.2. fejezet.

³ Vö. I.1.4. fejezet.

⁴ Vö. III. fejezet.

I.1.1. JOGTALAN TÁMADÁS

a) A jogos védelem alapja változatlanul a *támadás*, ami az elterjedt nézet szerint kizárólag aktív (emberi) magatartás lehet⁵, de idetartozik az is, ha a támadó állattal valószínűleg azt. Ez ugyanis a jogos védelem szempontjából emberi cselekmény lesz.

A valóságban a tipikus az *aktív* támadó magatartás, azonban nem volna helyes elvitatni annak lehetőségét, hogy a támadás *mulasztásban* nyilvánuljon meg, és ezáltal jogos védelmi helyzetet alapozzon meg.⁶ A mulasztás a büntetőjogban nem azonos pusztán a passzív magatartással, a nemtevéssel. A mulasztás fogalmához hozzátartozik a cselekvési lehetőség és képesség, illetve a cselekvési kötelesség is. Büntetőjogi értelemben mulasztásról csak akkor beszélünk, ha az elkövető e három feltétel fennállása esetén nem cselekszik. Csak az ennek megfelelő magatartás alapozhat meg mulasztásos támadást a jogos védelem körében is, azzal kiegészítve, hogy az ún. nyitott törvényi tényállásos bűncselekmények esetében az elkövetőt egyben valamilyen speciális jogi kötelezettségnek (például a szülő gondviselési kötelezettsége a gyermeke vonatkozásában) kell terhelnie az eredmény elhárítása érdekében. Erre szolgálhat például, ha az édesanya nem táplálja a gyermekét, akinek ezáltal az élete vagy a testi épsége veszélybe kerül. Ilyen esetben egy kívülálló harmadik személy az anyával szemben fellépve is megszüntetheti ezt a helyzetet.

Megalapozhatja a jogos védelmet a jogellenes állapot létrehozó, megelőző aktív magatartást követő pusztán passzivitás is. Ez tipikusan a személyi szabadság megsértése (Btk. 194. §), vagy az azt magában foglaló emberrablás (Btk. 190. §) esetén fordulhat elő. Ennek létjogosultságát a Legfelsőbb Bíróság már korábban is elismerte, midőn felmentette azt a két orosz állampolgár vádlottat, akit üzleti megbeszélésre hívott egy lakásba öt orosz „üzletember”, ahol a két vádlottat durván bántalmazták, összebilincseltek, megöléssel fenyegették, egyiküknek heroininjekciót adtak be, és azzal fenyegették, hogy mindezt addig folytatják, amíg nagy összegű pénzt nem kapnak tőlük. A két vádlottat három napig tartották így fogva, mikor az öttagú társaságból négyen eltávoztak a lakásból, így csak egy személy őrizte őket, aki kiengedte a két vádlottat az illemlhelyre. Itt az egyiküknek sikerült a bilincset meglazítania és levennie, majd a szobában televíziót néző fogvatartóra támadtak, amikor a dulakodás közben az egyik vádlott egy 12 cm pengehosszúságú kést ragadva háromszor hátba szúrta a sértettet, aki ennek következtében életét veszítette. Ezt követően sikerült elmenekülniük a lakásból.⁷ Az ilyen és hasonló esetekben (ezek azok a bűncselekmények, amelyek esetén a befejezetti szaktól megkülönböztethető a bevezetési szak) valószínűleg intézett támadásról (annak a fenntartásáról) van szó, tekintve hogy a jogi tárgy elleni támadás már megvalósult, azonban még nem ért véget.⁸

⁵ A Legfelsőbb Bíróság döntése értelmében maga a támadás fogalmilag tevést jelent (BH 2011. 54.), pontosabban célzott, egyoldalú (nem kölcsönös), tevéleges, fizikai ütközést kezdő magatartást (EBH 2011. 2393.).

⁶ Ezzel szemben nem egyedi az az álláspont, amely szerint a mulasztás végszükséghelyzetet alapozhat csupán meg. Lásd ТОКАИ (1984) 249. o.; FÖLDVÁRI (2006) 135. o.

⁷ BH 1997. 512.

⁸ A fenti esetben a támadás nyilvánvalóan megkezdődött, a bűncselekmény ezzel be is fejeződött, de a jogtalan támadás még tart.

b) A támadás a törvény szerint *intézett* vagy *közvetlenül fenyegető* lehet. A *közvetlenül fenyegetettség* az azonnali bekövetkezés reális lehetőségét hordozza magában. Nem áll fenn azonban jogos védelmi helyzet, ha a sértett (támadó) fenyegető kijelentése nem azonnali (közvetlen), hanem egy esetleges és későbbi bántalmazást helyez kilátásba.⁹ Úgyszintén az általános fenyegetettség érzése, a jogtalan támadás bekövetkezhetőségének távoli veszélye nem alapozhat meg jogos védelmi helyzetet.¹⁰ A jogos védelmi helyzet mindazonáltal mindaddig fennáll, amíg a megtámadott okkal tarthat a támadás megkezdésétől, vagy annak folytatásától. A közvetlen fenyegetettség korláta az időbeli túllépés.

A jogos védelmi helyzet addig tart, amíg a jogtalan támadás, vagy a támadás folytatásának, felújításának közvetlen veszélye.¹¹ Ez magában foglalja azt is, hogy megszűnik a védekezés jogossága, ha a támadó kétséget kizáróan felismerhetően felhagy a további támadás szándékával. Amennyiben viszont a jogtalan támadás megismétlődése fenyeget, a jogos védelmi helyzet fennáll. E helyütt kell azt megemlíteni, hogy vannak olyan bűncselekmények, amelyek az elkövetési magatartás kifejtésével befejezetté válnak ugyan, azonban ezt követően is fennmarad a jogtárgysértés, a jogellenes állapot. Erre példa a személyi szabadság megsértése: ha valakit például bezárnak, ebben a pillanatban befejezetté válik a bűncselekmény, azonban a jogtárgysértés addig marad fenn, amíg ez a jogellenes állapot meg nem szűnik. Ennek azért van jelentősége, mert az ilyen esetben a jogtalan támadás addig tart, amíg a jogi tárgy sértése fennáll, így jogos védelem ennek megszűnéséig kifejtethető.

Amennyiben a jogos védelmi helyzet már nem áll fenn (időbeli túllépés), a további „védekezés” immár támadásba áthajló magatartás (megtorlás) lesz.¹² De ha ennek indoka a korábbi jogtalan támadás miatti erősen felindult állapot, amely a belső egyensúly megbomlását és a tudat elhomályosulását idézi elő, az ennek során kifejtett ölési cselekmény az emberölés enyhébb megítélésű esete, az erős felindulásban elkövetett emberölés szerint minősülhet.¹³ Megjegyezendő, hogy a testi sértés esetén nincs olyan privilegizált tényállás, ami hasonló „kedvezményt” jelentene az időbeli túllépő részére.

c) A *jogtalanság* kapcsán annyi mindenképpen és aggály nélkül leszögezhető, hogy a támadás jogtalansága a cselekmény objektív jellegére utaló sajátosság.¹⁴ Ebből következően a gyermekkorú vagy elmebeteg személy támadása is megalapozza a jogos védelmi helyzetet.

Kérdésként az merül fel, hogy a jogos védelem fogalmában említett jogtalanság a jogellenesség milyen értelmezésével azonosítható. Az kétségtelen, hogy a bűncselekménynek minősülő cselekményben megnyilvánuló támadás megalapozza a büntetőjogi jogos védelmet. Nem elszigetelt azonban az a nézet, amely szerint azok a szabálysértések, amelyeknek a tényállását a Btk. határozza meg, és a cselekmény minősülése

⁹ BH 1998. 63.

¹⁰ EBH 2011. 2393.

¹¹ BH 2006. 239.

¹² BH 2012. 140.

¹³ BH 2001. 310.

¹⁴ FÖLDVÁRI (2006) 136. o.

adott esetben bizonyos értékhatárhoz kötött, megalapozzák a büntetőjogi értelemben vett jogos védelem fennállását¹⁵, míg a többi szabálysértés esetén a szabálysértési törvény szerinti jogos védelem jöhet csupán szóba.¹⁶ Sőt, olyan vélemény is van, amely a büntetőjogi jogos védelem szempontjából jogtalan támadásnak tekinti azt, ha a tulajdonos a jogszerű birtokostól megpróbálja titokban visszavenni a saját dolgát.¹⁷

Érdemes ennek kapcsán megemlíteni a Legfelsőbb Bíróság egy határozatát, amelynek rendelkező része szerint a birtokvédelem körében alkalmazott önhatalom is megalapozhatja a jogos védelem megállapíthatóságát. A határozat indokolásából kitűnően a sértett valójában a magánlaksértés szabálysértését kísérelte meg elkövetni azzal, hogy a szoba felett rendelkezni jogosult terhelt tilalmát nem vette figyelembe, és megpróbált oda bemenni. A jogi konklúzió pedig – a rendelkező résszel szöges ellentétben¹⁸ – az, hogy az 1959. évi Ptk. alapján a birtokos a birtoka ellen irányuló támadást – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – önhatalommal is elháríthatja; ebből következően *akkor is fel kellett volna menteni a terheltet, ha a sértett cselekményével nem kísérelt volna meg szabálysértést elkövetni, és így a terhelt nem került volna jogos védelmi helyzetbe*, mégpedig a cselekmény jogellenességének hiányában.¹⁹

Egy másik döntés – immár rendelkező része – azt az álláspontot rögzíti, hogy nem jogos védelem, hanem – mert a cselekmény nem jogellenes²⁰ – bűncselekmény hiányában van helye a terhelt felmentésének, ha a sértettel szemben az elvesztett birtoka visszaszerzése érdekében önhatalommal lép fel, és ezzel a birtoksérelemmel arányos erőszakos magatartásával a birtoka visszaszerzését követően nyomban felhagy.²¹

Ez a nézet azonban – legalábbis dogmatikai szempontból – nem feltétlenül aggálymentes. Egyrésztől a büntetőjog hatálya alá alapvetően a büntetőjog-ellenes cselekmények és azok megítélése tartozik, legyen szó akár támadásról, akár védekezés-

¹⁵ BH 1996. 70.

¹⁶ BELOVICS (2009) 86–88. o.

¹⁷ TOKAJI (1984) 251. o.; NAGY (2010) 142. o.

¹⁸ Ezt figyelmen kívül hagyva méltatja a döntést ALFÖLDI (2011) 37–38. o.

¹⁹ EBH 2007. 1584. A döntéssel kapcsolatban lásd még ÚJVÁRI (2010). Itt a szerző állást foglal a jogtalanság kérdésében is, azonban nem teljesen következetesen. Abból indul ki, hogy a jogos önhatalom gyakorlását lehetővé tevő magatartás nem feltétlenül alapoz meg jogos védelmi helyzetet; ez csak akkor lehetséges, ha a jogszabályba ütköző magatartás egyúttal büntetőjogi értelemben büntetendő is. Ezt követően több helyen leszögezi, hogy a jogtalanság (jogellenesség) büntetőjogi értelemben vett jogtalanságot (jogellenességet) jelent, tehát a támadó magatartás diszpozíciószerű, megfelel valamely különös részi törvényi tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartásnak; a jogos védelmi helyzetet megalapozó magatartás kizárólag büntetendő cselekmény lehet, azaz jogtárgyat sértő vagy veszélyeztető, különös részi törvényi tényállást kimerítő cselekvés. Majd arra utal, hogy ha az egyébként diszpozíciószerű (tényállásszerű) támadás csak az eset körülményeire figyelemmel minősül szabálysértésnek, a cselekmény jogos védelmi helyzetet keletkeztet; elvi megerősítésre szorul tehát, hogy jogos védelmi helyzetet csak a büntetőjogi értelemben vett jogellenes (büntetendő) magatartás eredményezhet. A problémát Újvárinál a büntetőjog-ellenesség meghatározásának hiánya jelenti. Büntetőjogi értelemben a büntetőjog-ellenes magatartás lesz „jogtalan”. A büntetőjogi értelemben vett jogellenességnek pedig nemcsak a büntető-törvény általi büntetni rendeltség az eleme, hanem a büntetőjogi szankcióval való fenyegetettség is. Ez viszont kizárja a bár tényállásszerű, de valamely körülmény folytán szabálysértésnek minősülő cselekmény büntetőjog-elleneskénti kezelését.

²⁰ Érdemes megjegyezni, hogy a bíróság itt (és az indokolásban is) jogellenesség hiányáról és ezáltal bűncselekmény hiányáról szól, holott a jogellenesség a bűncselekménynek nem törvényi fogalmi eleme.

²¹ BH 2012. 1.

ról. A büntetőjog-ellenesség a formális jogellenesség szintjén akkor valósul meg, ha a tényállásszerű cselekmény büntetőjogi normába ütközik, és büntetőjogi szankcióval fenyegetett.²² Ebből következően nem minden jogtalan magatartás (támadás) alapoz meg büntetőjog-ellenességet, hanem csupán annak a jogágnak a szempontjából lehet jogellenesnek tekinteni, amelyet a támadás sért.²³

Másrésről abból kiindulva, hogy a szabálysértések között ritka az olyan, amelylyel egy szabálysértésben megnyilvánuló támadást el lehet háritani, el lehet jutni oda, hogy a bűncselekményi szintet elérő védekezés szükséges lehet. Elvi aggályt vet fel azonban, hogy egy pusztán szabálysértési cselekmény elhárítása egy egyébként bűncselekménynek minősülő cselekménnyel nem sérti-e az arányosság követelményét.

I.1.2. A KITÉRÉSI KÖTELEZETTSÉG ÉS ANNAK ELTÖRLÉSE

A Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve azt tartalmazta, hogy jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől, előírta azonban, hogy kivételesen a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának a kötelezettsége terheli. Az irányelv szerint büntetőjogilag közömbös elhárítási mód terhelte a hozzátartozót a felmenője, testvére vagy házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén, illetve bárkit a súlyosabb fokban kóros elmeállapotú, láthatóan tudatzavarban lévő személyek támadása esetén.²⁴ Az ítélkezési gyakorlat később az önhibájából eredő ittas támadóval szembeni kitérési kötelezettséget nem követelte meg.²⁵

A kitérési kötelezettség Legfelsőbb Bíróság általi megkövetelése a szakirodalom szerint alkotmányossági aggályokkal volt terhes. *Ujvári Ákos* arra mutatott rá, hogy a kitérési vagy menekülési kötelezettség alkotmányellenes azért, mert egy a büntetőjogi felelősségre vonást kizáró körülmény (jogos védelem) hatókörét törvényi felhatalmazás nélkül a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve leszűkíti, ezáltal büntetőjogi felelősséget alapít olyan helyzetekre is, amelyeket a jogalkotó a felelősséget kizáró normaszöveg megalkotásakor kivett a kriminalizáció alól.²⁶

Belovics Ervin – annak törvénytörő volta tekintetével – szintén felhívta a figyelmet az említett irányelven alapuló ítélkezési gyakorlat helytelenségére, mivel a jogos védelem törvényi szabálya semmilyen formában nem említi a kitérési kötelezettséget.²⁷ A már említett érveket azzal egészítette ki, hogy az irányelv a támadó sze-

²² MÉSZÁROS (2008) 44. o.; illetve NAGY (2010) 130. o.

²³ A Legfelsőbb Bíróság egy határozata szerint büntetőjogi értelemben jogtalan minden olyan támadás, ami tárgyilag valamely büntetőtörvényi tényállás keretei közé illeszkedik (BH 2011. 54.).

²⁴ 15. sz. irányelv III. 2. pont. In: BERKES (1996) 20. o. Megemlítendő, hogy találni példát a kitérési kötelezettség „kiterjesztésére”, így az ügyben eljáró elsőfokú bíróság a szomszédok között létrejött konfliktus értékelésénél azt az álláspontot fejtette ki, hogy a terhelt terhére azért nem állapítható meg jogos védelem, mert az ellene irányuló jogtalan támadást kivédhette volna azzal, hogy visszahúzódik a lakásába és értesíti a rendőröket, ezzel szemben viszont dulakodásba kezdett, aminek során két sértettnek súlyos testi sérülést okozott (BH 2004. 44.).

²⁵ BH 2003. 140.; BH 1998. 158.

²⁶ UJVÁRI (2009) 9. és 231. o.

²⁷ BELOVICS (2009) 103. o.

mélyére tekintettel konstituál büntetőjogi felelősséget, azaz jogszabályi háttér nélkül tesz különbséget megtámadott és megtámadott között, ennek következtében az ugyanolyan jellegű jogellenes magatartás az egyik esetben megalapozza a jogszerű védekezést, a másik esetben ellenben nem.²⁸ Végkövetkeztetése szintén az, hogy az irányelven alapuló jogalkalmazói gyakorlat összeegyeztethetetlen a jogbiztonság alkotmányos elvével.²⁹

A 2009. évi LXXX. törvény egyértelművé tette, hogy a jogtalan támadóval minden esetben szembe lehet szállni. A jogalkotó törvényben írta elő, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől. Ennek indoka azonban egészen más volt, mint az előbbieken említett alkotmányossági aggály. A törvény indokolása ugyanis kizárólag a megváltozott társadalmi viszonyokra, a családon belüli erőszak megváltozott megítélésére utal.³⁰

I.1.3. A SZÜKSÉGESSÉG ÉS AZ ARÁNYOSSÁG

A jogos védelem kapcsán talán a legélénkebb vitáknak teret adó kérdés – már az 1978. évi Btk. szabályozása kapcsán is – a szükségesség és az arányosság mibenlétével, ezek egymáshoz való viszonyával volt kapcsolatos.

Korábban *Tokaji Géza* a szükségességet a szembeszállási jogon belüli kettős korlátként értelmezte, amely magában foglalja a legenyhébb elhárítási mód követelményét (amennyiben nyilvánvaló, hogy többféle, egyaránt teljes biztonságot nyújtó elhárítási mód is rendelkezésre áll), és bizonyos mérvű arányosságot.³¹ Tokaji szerint nem szükséges az, ami nem felel meg a bizonyos mérvű arányosságnak.³² Ez a felfogás jelent meg több, a Legfelsőbb Bíróság által közzétett eseti döntésben, így például a BH 1996. 508. szerint a szükségesség fogalmilag magában foglalja azt, hogy az elhárító tevékenység nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.³³

Ezzel szemben a védekezést *Békés Imre* akkor tekintette szükségesnek, ha a támadás jellege és intenzitása ezt indokolja.³⁴ Véleménye szerint a szükségesség fennállása esetén kell azt vizsgálni, hogy a védekezés mértéke arányban állt-e a támadó cselekménnyel.³⁵ Ez a felfogás szintén megjelent a Legfelsőbb Bíróság döntéseiben, így a BH 1996. 405. szám alatt közzétett eseti döntésben is, amelyben a Legfelsőbb Bíróság előbb arra mutatott rá, hogy a jogtalan támadás elhárításához a kés igénybevétele szükséges volt, majd ezt követően foglalkozott az arányosság kérdésével.³⁶

²⁸ Uo. 105. és 206. o.

²⁹ Uo. 105. o.

³⁰ A 2009. évi LXXX. törvény 4. §-ához fűzött részletes indokolás 2. pontja.

³¹ Uo. 255. o.

³² Uo. 256. o.

³³ A BH 2003. 394. sz. alatt közzétett döntés szintén úgy értelmezi a szükségességet, mint ami magában foglalja az arányosságot.

³⁴ BÉKÉS – FÖLDVÁRI – GÁSPÁR – TOKAJI (1980) 176–177. o.

³⁵ Uo. 177. o.

³⁶ Szintén külön vizsgálja a szükségesség és az arányosság követelményét a BH 2007. 178.; a BH 2004. 92.; és a BH 2004. 91. sz. alatt közzétett döntés.

Az *arányosság* megítélését tekintve ekkoriban még az volt az alapvető követelmény, hogy a jogos védelmi helyzetben okozott sérelemnek arányosnak kell lennie azzal a sérelemmel, amelyet a jogtalan támadás okozott volna, ha nem hátrítják el; ez az arányosság azonban nem követelte meg a kisebb sérelem okozását, hanem megengedte, hogy a védekező magatartás ne okozzon aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelynek az elhárítására törekedett.³⁷

Az arányosság megítélése során – a *bírói gyakorlatot* is figyelembe véve – a következőket lehet megállapítani.

Ekkoriban a Legfelsőbb Bíróság egy döntésében kimondta a jogos védelem fennállását, majd ezt követően azt, hogy az nem alkalmazható, mivel a védekezés olyan mértékben aránytalan volt.³⁸ Hasonlóan az ítélőtábla megállapította, hogy a terhelt jogos védelmi helyzetben volt, amelyet jogosan elháríthatott, amikor azonban a löfegyverét szabálytalanul használva kioltotta a sértett életét, megsértette az arányosság követelményét, ezért javára a jogos védelem nem állapítható meg.³⁹

Mindkét döntéssel szemben felhozható, hogy a védekezés szükséges volt, hiszen jogos védelmi helyzet állott fenn (ezt egyik döntés sem vitatta). Mivel a védekezés aránytalan volt, mégsem lehetett felmenteni a terheltet jogos védelem címén. Az arányosság azonban nem volt fogalmi eleme a jogos védelemnek, így adódik a kérdés: mi alapján? Kétségtelen, hogy mindkét döntés igazságos, azonban egyik sem törvényes: a büntetőjogi felelősségnek egy a törvényben nem megkövetelt kategória hiányán alapuló megállapítása nem áll összhangban a nullum crimen sine lege elvével, még akkor sem, ha egyébként igazságos eredményre vezet.

a) Ha élet elleni támadásról van szó, az arányosság kérdése az általános felfogás szerint fel sem merülhetett.⁴⁰ Ez azt jelenti, hogy a védekezés eljuthat a támadó életének kioltásáig. Ami e helyütt megemlítendő, az az, hogy ebben az esetben voltaképp nem ölési jogról vagy annak állam általi átengedéséről, és nem a „halálbüntetés átengedéséről”⁴¹ van szó (ez utóbbinak a felvetése már csak azért is abszurd, mert a jogos védelem körében kifejtett cselekmény nem lehet megtorlás!). Valójában védekezési jogról van szó: az állam a védekezés jogát adja át a polgárnak abban az esetben, ha maga a védekezésről nem képes gondoskodni. Mivel pedig senki sem köteles az életét veszni hagyni, ha van módja menteni azt, ez a védekezési jog adott esetben elmehet odáig, ami a támadó életének kioltásához vezet.

b) A *testi épség elleni* támadással arányos védekezés tekintetében a bírói gyakorlat korábban ingadozott. A testi épség elleni támadás elhárítását életveszélyt okozó testi sértéssel néha túllépésnek⁴², néha arányosnak⁴³ ítélte. Az 1978. évi Btk. gyakorlatának utóbbi időszakát tekintve azonban az állapítható meg, hogy a testi épség elleni támadás alapvetően elhárítható a testi sértés bármely alap- vagy minősített eseté-

³⁷ BH 2003. 394.; BH 1993. 534.

³⁸ BH 1998. 464.

³⁹ BH 2005. 1.

⁴⁰ BH 1992. 566.

⁴¹ Sólyom László párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz, 4. pont.

⁴² BH 1990. 8.; BH 1993. 534.

⁴³ BH 1990. 3.; BH 1993. 75.

vel⁴⁴, így akár életveszélyt⁴⁵, akár halált okozó testi sértéssel is, mivel a gondatlanság kívül áll a védekezési szándékon.⁴⁶ Azaz testi sérüléssel járó vagy fenyegető támadás esetén a támadó halálát okozó védekezés is lehet jogszerű.

Ebben a körben azonban két korlátot kell megemlíteni. Az egyik az, hogy a testi épség elleni támadás nem hárítható el szándékos emberölést jelentő védekezéssel, az mindenképp túllépésnek minősül.⁴⁷ A támadó halálát okozó védekezés arányossága akkor állapítható meg, ha a védekezés testi sértés okozására irányul, és a halálos eredményre a védekezőnek csupán a gondatlansága terjed ki (halált okozó testi sértés).⁴⁸

A másik – voltaképp a joggyakorlatban fellelhető – korlát pedig, hogy a könnyű testi sérüléssel fenyegető támadás elhárítása maradandó fogyatékoságot [vagy ennél szándékosan(!) súlyosabb eredményt] okozó testi sértéssel, túllépésnek minősül.⁴⁹

Azaz összefoglalva, a súlyos testi sértéssel fenyegető támadás elhárítható a testi sértés bármilyen szándékos és gondatlan eredményt okozó alakzatával, a könnyű testi sértéssel fenyegető azonban legfeljebb szándékos súlyos testi sértéssel, illetve a súlyosabb eredményt okozó gondatlan testi sértéssel.

Ebben a körben végezettelül egy a halált okozó testi sértéssel, illetve a gondatlan emberöléssel járó védekezés kapcsán felmerülő problémáról kell röviden szót ejteni. Mindkét cselekmény eredménye a sértett halála, amelyre az elkövetőnek csupán a gondatlansága terjedhet ki.⁵⁰ A különbség a két bűncselekmény között az, hogy volt-e az elkövetőnek testi sértés okozására irányuló szándéka, vagy sem. Amennyiben igen, és annak következménye a sértett halálának gondatlan okozása, halált okozó testi sértés, amennyiben nem állapítható meg testi sértés okozására irányuló szándék, gondatlan emberölés valósul meg. Mindennek a jogos védelem szempontjából visszas következménye lehet. Ha a testi sértéssel fenyegető jogtalan támadást a védekező úgy hárítja el, hogy a támadót tenyérrrel ellöki magától (azaz nincs testi sértés okozására irányuló szándék), aki az esés következtében beveri a fejét az útpadkába és ennek következtében életét veszti, a védekező – eltekintve most az ijedség vagy menthető felindulás fennállásától – gondatlan emberölés miatt felel, mivel a védekezés és a támadás eltérő törvényi tényállás (testi sértés – emberölés) alá esik. Ha viszont a védekező ököllel üti meg a támadót, aki emiatt elesik, beveri a fejét és meghal, nem fog felelősséggel tartozni, mert a gondatlan eredmény kívül esik a védekezési szándékon, az elhárító magatartás pedig a támadással azonos törvényi tényállás keretein belül van (testi sértés – halált okozó testi sértés).

c) A *vagyoni jogokat* érő támadás esetén az elhárítás arányosságára kevés legfelsőbb bírósági döntés született. Az egyik a vagyon elleni és személy elleni jogtalan támadás esetén a könnyű testi sértés okozásával járó védekezést szükségesnek és ará-

⁴⁴ BH 1996. 405.

⁴⁵ BH 2008. 260.; BH 2004. 92.; BH 2003. 140.; BH 2002. 213.

⁴⁶ BELOVICCS (2009) 110–111. o.; UJVÁRI (2009) 104., 106–107., 110. o.; BH 2008. 260.; BH 2004. 92.; BH 2003. 394.

⁴⁷ BH 2007. 178.; BH 2005. 1.; BH 2003. 175.; BH 2002. 419.

⁴⁸ BH 2003. 394.; BH 1999. 193.

⁴⁹ BH 2002. 42.

⁵⁰ Ha ugyanis a halál okozását az elkövető (itt a védekező) kívánja, vagy annak lehetőségébe belenyugszik, szándékos emberölésért fog felelni.

nyosnak tartotta.⁵¹ A másik a vagyon elleni támadás elhárítását halált okozó testi sértéssel aránytalannak.⁵² Ezek a döntések húsz évvel ezelőtt születtek. A jelenlegi viszonyok között az az álláspont tekinthető helyesnek, amely szerint a javak elleni támadás elhárítható olyan módon, hogy a védekező a testi sértés alap- vagy bármely minősített esetét valósítja meg.⁵³ E körben az arányosságra nézve egyértelmű eligazítást adhat a támadó által elkövetett bűncselekmény, a védekezés során megvalósuló magatartás jogi minősítése, illetve az ezekhez kapcsolódó törvényi büntetés. A védelmi cselekménynek csupán egyetlen korlátja van: a javak ellen intézett támadás nem hárítható el a támadó életének szándékos kioltásával.⁵⁴ Kiegészítést mindehhez csupán annyit kell tenni, hogy a vagyon elleni támadás büntetési tételével a testi sértésben megnyilvánuló elhárító magatartás szándékos alakzatának büntetési tétele állhat, a gondatlan eredményt okozó alakzat (így például a már említett halált okozó testi sértés) büntetési tétele e tekintetben nem kerülhet a mérleg serpenyőjébe.

d) *A nemi élet szabadsága, illetve a nemi erkölcs elleni erőszakos támadás* elhárítása során az uralkodó nézet – hasonlóan az élet elleni támadáshoz – nem követel meg arányosságot, és megállapítja a jogellenességet kizáró jogos védelmet a támadó életének kioltásával járó védekezés esetén is. Véleményem szerint a nemi élet szabadsága, illetve a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén nem lehet automatikusan kimondani azt, hogy a védekezés során meg lehet ölni a támadót, ellenkező esetben nem volna indok megtagadni ennek lehetőségét például a rablás esetén sem. A fenti állítás csak akkor állja meg a helyét, ha a támadás élet elleni közvetlen fenyegetést valósít meg. Ha azonban csupán erőszakot vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést, a védekezés – hacsak nem áll fenn ijedtség vagy menthető felindulás – nem járhat élet kioltásával.

e) *A becsületet érő támadás* kapcsán az ítélkezési gyakorlat egységesnek definiálja magát abban, hogy a becsületsértő kijelentés nem alapoz meg jogos védelmet.⁵⁵ *A tetteges becsületsértéssel* szemben ellenben lehet jogos védelem, azonban annak elhárítása emberölés kísérletével még akkor is túllépés, ha az önkéntes eredményelhárítás folytán a maradék-bűncselekmény életveszélyt okozó testi sértés marad.⁵⁶ *A személyi szabadság megsértése* esetén a könnyű testi sértéssel járó védekezést a bírói gyakorlat szükségesnek és arányosnak tartja.⁵⁷

Ami bizonyos, hogy a védekező a támadó szándékától függetlenül – amelyről sok esetben nem tudhat – csak a külső megjelenési formákból következtethet arra, hogy milyen veszély fenyegeti. Ilyen objektív megjelenési formák: a sértett fenyegetései, az egyre élesebb fellépés, a tettegesség, amely megfelel a korábbi fenyegető kijelentéseknek. De szintén figyelembe kell venni az arányosság vizsgálatánál a támadó és a védekező személynél lévő eszközök veszélyességét, az egymással szemben álló sze-

⁵¹ BH 1995. 441.

⁵² BH 1996. 508.

⁵³ Békés (2003) 156. o.; illetve: BELOVICS – NAGY – TÓTH (2014) 227. o.

⁵⁴ BELOVICS (2009) 119. o.

⁵⁵ BH 2000. 335.

⁵⁶ BH 2001. 204.

⁵⁷ BH 1998. 471.

mélyek adottságait, számarányát, fizikai erőfölnyét. Az arányosság nem jelenthet azonosságot, és a megtámadottnak nem kell kívánnia azt, hogy a támadás teljesen kifejlődjék, és egyértelműen világossá váljék, hogy mire irányul a támadó szándéka: testi épség vagy élet ellen, és ennek megfelelően mérje fel a védelem módját, mert ebben az esetben a védekezés lehetősége is kizárt lenne.⁵⁸

I.1.4. AZ ARÁNYOSSÁG TÚLLÉPÉSE

Korábban a törvény egyértelművé tette, hogy amennyiben az ijedtség vagy menthető felindulás kizárta a védekező felismerési képességét az elhárítás szükséges mértékével kapcsolatban, a bűnössége hiányában (a felismerési képesség a beszámítási képesség elemeként a bűnösség fogalmi eleme) nem volt büntethető, míg a felismerési képesség korlátozottsága esetén (amikor a bűncselekmény egyébként fogalmilag megvalósul), a büntetés korlátlanul enyhíthető volt.

A 2009. évi Btk.-módosítás csupán annyit rögzít, hogy nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi. A változást hozó törvény miniszteri indokolása szerint az ijedtség/menthető felindulás továbbra is büntethetőséget kizáró ok, amely a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatásától függetlenül minden esetben kizárja a büntethetőséget.⁵⁹

Ez a megoldás azért teremtett sajátos helyzetet, mert eddig csak a bűncselekmény fogalmát kizáró objektív vagy szubjektív okok jellemzője volt a büntetendőség/büntethetőség kizártsága (a bűnösséghez szükséges megfelelő életkort kizáró gyermekkor, a felismerési képességet kizáró kóros elmeállapot, az akarati képességet kizáró kényszer vagy fenyegetés, a szándékosságot kizáró tévedés, a jogellenességet és a felismerési képességet kizáró jogos védelem, végszükség). A bűncselekmény fogalmát érintetlenül hagyó, a büntetőjogi felelősséget korlátozó szubjektív okok (a felismerési képességet korlátozó kóros elmeállapot, az akarati képességet korlátozó kényszer vagy fenyegetés, a felismerési képességet korlátozó jogos védelem, végszükség) következménye ellenben a büntetés korlátlan enyhítése.

I.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

Új fejezetet nyitott a védekezés jogának értelmezésében az alkotmányozó hatalom, midőn az *Alaptörvény Szabadság és felelősség* című fejezetének V. cikkében deklarálta azt az alapvető jogot, amely értelmében – a törvényben meghatározottak szerint – mindenkinek joga van a személye, illetve a tulajdona ellen intézett, vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához. Azt a kitévelt azonban, hogy „törvényben meghatározottak szerint”, a mindenkori büntető törvénykönyv tölti ki valódi tartalommal.

⁵⁸ BH 1996. 292.

⁵⁹ A 2009. évi LXXX. törvény 4. §-ához fűzött részletes indokolás.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) lényegében átvette a 2009. évi törvénnyel beiktatott szabályokat, illetve kiegészítette azokat az ún. szituációs jogos védelemmel.⁶⁰

A hatályos szabályozás alapján „Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges”⁶¹. A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.⁶² Nem büntetendő, aki „az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl”⁶³.

I.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

I.3.1. A VÉDEKEZÉS SZÜKSÉGESSÉGE ÉS ARÁNYOSSÁGA

A Kúria a 4/2013. Büntető jogegységi határozatában úgy foglalt állást, hogy ha van jogtalan támadás, akkor annak az elhárítása szükséges. A szükségesség pedig azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott.

Valójában a *szükségesség* azt jelenti, hogy a jogtalan támadás – figyelemmel a szembeszállás jogára – másként, mint bűncselekményi tényállást kimerítő védelmi cselekménnyel nem hárítható el. (Ha a megtámadott kitér a támadás elől, nincs olyan helyzet, amely miatt a felelősségét vizsgálni kellene.) Az *arányosság* a védelmi cselekmény jellemzője.

A Kúria azon felfogása, amely szerint a szükségesség azt jelentené, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott, egyszerűen nem állja meg a helyét, és nincs összhangban sem magával a jogos védelem intézményével, sem a törvényi szabályokkal. Ugyanígy az sem, hogy az elhárítás szükségességének mértéke (ami valójában nem más, mint az arányosság!) a szükségességen belül bírna jelentőséggel. A szükségességnek (*a védekezés szükségességének*) valójában nincs meghatározható mértéke: vagy szükséges a védekezés, vagy nem szükséges. Ha szükséges, azaz a jogtalan támadás másként, mint bűncselekményi tényállást kimerítő védelmi cselekménnyel nem hárítható el, azt lehet vizsgálni, hogy az elhárítás arányban állt-e a támadással: elegendő volt-e, vagy esetleg meghaladta-e azt. A szükségességnek ettől eltérő értelmezéséről azért sem helyes beszélni, mert az esetek egy – nem feltétlenül kis – részében a támadás elől ki lehet térni, el lehet futni stb. A törvény azonban egyértelműen mondja azt ki, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, hanem szembeszállhat a támadóval. De ha szembe lehet szállni, amikor van lehetőség kitérni (elfutni), akkor nem igaz az, hogy a szükségesség a legenyhébb elhárítási mód lenne (a Kúria szavaival: enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére), mert az

⁶⁰ Vö. II. fejezet.

⁶¹ Btk. 22. § (1) bek.

⁶² Btk. 22. § (4) bek.

⁶³ Btk. 22. § (3) bek.

enyhébb védekezés a kiterés lenne. A védekezés szükségességétől különböző kategória az *elhárítás mértékének szükségessége*, ami voltaképp az arányosság.

Érdemes tisztázni, hogy a jogos védelem törvényi fogalmának az arányosság – ahogy korábban sem volt – a Btk. alapján sem eleme.⁶⁴ Voltak olyan törekvések, amelyek azt célozták, hogy a fogalom elemévé kellene tenni az arányosságot, mások kifejezetten ellenezték ezt. A 2012. évi Btk.-ban végül nem történt ebben a tekintetben változás: a jogos védelem fogalmában nem jelenítették meg az arányosság követelményét.

A Kúria a 4/2013. Büntető jogegységi határozatában az arányossággal kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedik, hogy a korábban a 15. számú irányelvben kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók. Az indokolás szerint meghaladottá vált ugyanis annak vizsgálata, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az érvelés szerint ennek a követelménynek a törvényi alapja korábban is hiányzott (ezzel szemben a 15. számú irányelv határozottan ezt az álláspontot érvényesítette, és tette a bíróságok számára kötelezővé az alkalmazását!⁶⁵), a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését. Mindebből a legfőbb bírói fórum szerint az következik, hogy a meg nem jelenített fogalom (ti. az arányosság) a szükséges kritériumból vezethető le, és csak azon belül bír jelentőséggel.

A két kategória a jogos védelem esetén nyilvánvalóan összefügg egymással, de nem azonos, és az egyiket a másikban értelmezni nem igazán szerencsés. Érdemes megjegyezni azt is, ahogy változatlan törvényszöveg mellett változott meg a Kúria álláspontja az arányosság kérdéséről. Annak a Kúriának, amely még egy 2013-ban közzétett határozatában⁶⁶ is a következetes ítélkezési gyakorlatra hivatkozva állította azt, hogy az elhárító magatartás egyik legfőbb jellemzője az arányosság: az elhárító magatartás nem idézhet elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amekkorát a jogtalan támadás okozott volna; ez azonban nem zárja ki súlyosabb sérelem okozását, mint amelyet a támadás okozott, vagy amivel fenyegetett. Ugyanebben a határozatában a legfőbb bírói fórum – mint egyébként maga a 15. számú irányelv is – élesen elvált az arányosságtól, midőn a terhelt felelőssége kapcsán megállapítja, hogy cselekménye szükséges volt a támadás leküzdéséhez és az arányosság követelményét sem sértette; illetve később ugyanezt másként fogalmazva ismétli meg: a terhelt tényállásszerű magatartása szükséges volt az ellene intézett jogtalan támadás elhárításához, és a védekezés szükséges mértékét sem lépte túl.

A szükségesség és az arányosság a jogszerű védekezés immanens elemei. Ez még akkor is így van, ha az arányosságot a törvény szövege nem követeli meg. Egyszerűen

⁶⁴ A Btk. T/6958. számú tervezete szerepeltette az arányosságot a jogos védelem fogalmában [22. § (1) bek.]. Az ehhez fűzött indokolás szerint „Az elhárító cselekmény vonatkozásában a magyar büntetőjog két követelmény vizsgálatát teszi kötelezővé, ez a szükségesség és az arányosság követelménye”. Az elfogadott törvény azonban elvetette az arányosság önálló fogalmi elemkénti szerepeltetését, ezt az indokolás is követte. Érthetetlen ezért az a megoldás, amelyik érvrendszere alátámasztására nem az elfogadott törvény, hanem annak egy korábbi változata indokolását veszi helyeslően alapul, és hivatkozik rá, mint a Btk. indokolására. Vö. POLT (2013) 158–159. o.

⁶⁵ Vö. I.1.3. fejezet.

⁶⁶ BH 2013. 31.

fogalmazva, mintegy összegzésként: a jogellenességet kizáró jogos védelem fennállásához két dolgot kell megkövetelni: *a védekezés szükséges, az elhárítás pedig arányos legyen*. A Kúria szerint az arányosság a szükségesség kritériumából vezethető le, s csak azon belül bír jelentőséggel. Azonban az, hogy ezek után mellőzik-e a bíróságok az arányosság külön vizsgálatát, a jövő kérdése.

I.3.2. AZ ARÁNYOSSÁG TÜLLÉPÉSE

A Btk. átvette a jogos védelem arányosságának túllépésével kapcsolatos, a *2009. évi LXXX. törvény* által beiktatott szabályozást.

Az *arányosságbeli túllépés* kapcsán, különösen, ha elfogadjuk a Kúria azon álláspontját, hogy az arányosság tudatos jogalkotói döntés nyomán nem fogalmi eleme a jogos védelemnek, sajátos eset áll elő: ez ugyanis valójában az arányossági kitétel nélküli arányosság túllépését jelentené. Ha nem törvény szerinti fogalmi elem az arányosság, akkor gyakorlatilag nincs mit túllépni, főleg nem értékelhető a túllépés a védekező hátrányára. Eltekintve mindettől, ezen a ponton két esetet kell megkülönböztetni.

a) Ha a védekező az elhárítás szükséges mértékét felismeri, azonban azt *szándékosan haladja meg* a védekezés során, ezért a túllépésért büntetőjogi felelősséggel kell tartoznia. Kivételt az önkéntes visszalépés jelenthet. Ilyenkor az esetleges maradék-bűncselekményért tehető felelőssé a túllépő, azonban a jogos védelmi arányosságot az eredetileg szándékolt bűncselekmény kísérlete szerint kell megítélni.

b) Ha viszont a védekező az elhárítás szükséges mértékét *ijedtsége* vagy a támadás miatti menthető felindulása miatt lépi túl, nem fog felelősséggel tartozni.

Mint ahogy arra a Kúria bírái által írt kommentár rámutat, az ijedtség és a menthető felindulás a törvényhely alkalmazásában már nem az elkövető felismerési, akarat- vagy értékelő képességét kizáró tudatzavar, hanem olyan hétköznapi – az általános élettapasztalat szerint is megítélhető – érzelmi reagálás, amelyet a jogtalan támadás ténye vált ki, azzal ok-okozati összefüggésben van, és amely a privilegizált emberölés kapcsán megkívánt erős felindulással nem azonosítható, hanem annál intenzitásban kevesebb.⁶⁷

E szabályozás alkalmazásából azonban további problémák is adódnak. Ezek szemléltetésére álljon itt – a korábbi gyakorlatból vett – két eset.⁶⁸

a) A sértett és a vádlott közti szóváltás közben a sértett elővett a zsebéből egy gáz-spray-t, és azzal a vádlott feje irányába fújta, a permet azonban teljes egészében nem érte el a vádlott arcát, aki emiatt mégis olyannyira feldühödött, hogy kihúzott a földből egy 125 cm hosszúságú fakarót, és azzal legalább két alkalommal, nagy erővel a sértett feje irányába ütött. A kórházban elvégzett koponyaműtét ellenére a sértett meghalt. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az ügyben eljáró bíróságok helyesen vontak következtetést a vádlott ölési szándékára. Kiemelte azonban, hogy a vád-

⁶⁷ KÓNYA (2013) 122. o.

⁶⁸ Hasonló eseteket tett közzé a Legfelsőbb Bíróság a BH 2002. 419. és a BH 2002. 125. szám alatt.

lott javára értékelhető a jogos védelem túllépése, és az akkor hatályos 1978. évi Btk. 29. § (3) bekezdése értelmében a vádlott büntetését 8 évi börtönbüntetésről 6 évi börtönbüntetésre enyhítette. Indokolása szerint a vádlott az arányosság követelményét messze túllépte, amikor testi épség elleni kisebb támadást a sértett életének kioltását eredményező módon háritotta el. Az elhárítás szükséges mértékének felismerésében azonban korlátozta őt az a menthető felindulása, amit benne a sértett teljesen váratlan és jogtalan támadása keltett. Mindezen túl az, hogy a permet az arcát elérte, a sértett eljárása a vádlottban a megalázottság érzését is alappal kiválthatta.⁶⁹

b) A vádlott számára idegen sértett a vádlott lakásában támadt rá a vádlottra, megragadta, a fotelba lökte, agyonveréssel fenyegetve a fejét és a tarkóját ütötte. A sértett magatartása a vádlott testi épsége ellen intézett jogtalan támadás volt, a vádlott ennek elhárítása végett, jogos védelmi helyzetben cselekedett. A vádlott azonban a testi épségét fenyegető veszélyt a sértett egyenes szándékkal végrehajtott megölésével, az elhárítás szükséges mértékét túllépve háritotta el. A tényállás szerint a vádlott nagyfokú ijedtség állapotába került, illetve az ölés túlméretezett végrehajtási módjából a felindult állapotra lehet következtetni. Az ijedtség és a felindulás azonban nem volt olyan mértékű, ami képtelenné tette volna a vádlottat annak felismerésére, hogy a sértett által kézzel végrehajtott bántalmazás elhárításához nincs szükség a támadó megölésére, mindez csupán korlátozta a vádlottat a védekezés szükséges mértékének a felismerésében, ez pedig lehetővé tette a büntetés korlátlan enyhítését [1978. évi Btk. 29. § (3) bek.]. Ennek figyelembevételével a Legfelsőbb Bíróság a megyei bíróság 8 évi börtönbüntetést kiszabó ítéletét 6 évi börtönbüntetésre enyhítette.⁷⁰

A hatályos szabályozás szerint ezekben az esetekben a vádlottakat fel kell menteni, mert nincs lehetőség a megkülönböztetésre. Ez azonban objektíve nézve túl enyhe értékelése az ilyen jellegű túllépéses cselekményeknek. A másik megoldás az lehet, hogy ha bíróság úgy gondolja, hogy mégsem kellene felmenteni a vádlottat, akkor viszont nem tehet mást, mint nem állapítja meg, vagy nem veszi figyelembe az egyébként fennálló méltányolható felindulást, és a túllépés miatt szigorú büntetést szab ki. Ez viszont azon túl, hogy nem fér össze a törvény szövegével, túl szigorú megítélése az ilyen jellegű bűncselekményeknek.

A 2009-es törvényi módosításkor többször hangoztatott azon érv, hogy a korábbi (3) bekezdés szerinti eset azért fölösleges, mert ilyenkor a bíróság ahelyett, hogy felmentené, csak „kicsit megbünteti” a túllépőt, a példák fényében egyértelműen nem állja meg a helyét, mert adott esetben – mint arra az említett példák tanítanak – 6 évi börtönbüntetés kiszabásáról van szó.

⁶⁹ BH 2007. 178.

⁷⁰ BH 2003. 225.

I.3.3. A JOGOS VÉDELEM KORLÁTAI

A jogos védelem korlátait a Kúria a következők szerint állapította meg:

- verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe;
- megtorlásként nem alkalmazható;
- kölcsönös kihívás elfogadása mindkét fél számára a jogtalanság állapotát hozza létre;
- a támadás kiprovokálása megfosztja a védekezőt az elhárítás jogszerűségétől;
- javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti.

Ami talán ezek közül – előfordulási valószínűsége miatt – fontos lehet, az a *kölcsönös és egyidejű támadás*. A gyakorlat alapján nem hivatkozhat jogos védelemre az, aki az általa intézett támadás miatt kialakult dulakodás közben öli meg a sértettet.⁷¹ De a verekedésre való kihívás „elfogadása” is alapvetően kizárja a jogos védelemre hivatkozást, tipikusan annak a részéről, aki az erőviszonyok eltolódása folytán vesztes helyzetbe kerül. Ilyen esetben ugyanis mind a kihívó, mind a kihívást elfogadó egyaránt a jogtalanság talaján áll.⁷² Akkor azonban, ha a kölcsönös tettegesség során azért változnak meg az erőviszonyok, mert az egyik félhez később és előzetesen fel nem ismerhetően további támadó személy csatlakozik, az emiatt hátrányba kerülő fél javára a jogos védelem nem zárható ki.⁷³

Szintén kiemelendő a *verbális cselekményekkel (becsületsértő kijelentésekkel) szembeni jogos védelem* kizártságának „tana”. Ez a bírói gyakorlatban elfogadottá vált, és legutóbb a Kúria is szabályként fektette le. Megemlítendő – és egyben elgondolkodtató – azonban *Karsai Krisztina* álláspontja, amely szerint ez a megoldás súlyosan korlátozza a Btk. szerinti „személy” fogalom tartalmát, ezzel pedig a jogos védelem megállapítását szűkíti, tehát a büntetőjogi felelősséget szokásjogi (bírói jogi) alapon kiterjeszti. Mindebből következően felvetődik, hogy a 4/2013. BJE szabálya súlyosan sérti a törvényesség elvét.⁷⁴

I.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

I.4.1. A JOG TALAN TÁMADÁS

De lege ferenda mind a támadás, mind a jogtalanság fogalma pontosításra, helyesbítésre szorul.

A *támadás* ugyanis nemcsak tevékenység, hanem mulasztás is lehet. Erre irányuló konkrét javaslat már korábban is született, amely szerint a „jogtalan támadás” helyett

⁷¹ BH 2014. 323.

⁷² EBH 2011. 2393.

⁷³ BH 2008. 260.

⁷⁴ KARSAI (2013) 88. o.

a „jogtalan cselekmény” szerepelhetne a törvényben. Mivel a támadás valóban nemcsak aktív magatartás lehet, hanem akár mulasztás, akár valamely jogellenes állapot fenntartása. Ezt a „cselekmény” terminológia jobban kifejezi, a lehetséges esetköröket jobban átfogja.

A jogtalanság helyett helyesebb lenne a jogellenesség kategóriáját használni, arra való tekintettel, hogy itt nem pusztán arról van szó, hogy a támadónak nincsen joga a támadáshoz, hanem arról, hogy cselekménye kimondottan ellenszegül a jognak. A jogos védelem esetén pedig pont erről van szó. Bűncselekménytani szempontból is a jogellenesség kategóriája az értelmezhető és alkalmazandó fogalom. Az objektíve jogellenes, azaz tényállásszerű és büntetőjog-ellenes cselekménnyel szemben van helye jogos védelemnek, és az nem szükséges, hogy a támadó ezen felül bűnösnek is tekinthető legyen (a gyermekkorú vagy kóros elmeállapotú személy támadása is megalapozza a jogos védelmi helyzetet).

I.4.2. AZ ARÁNYOSSÁG KÖVETELMÉNYÉNEK VISSZAÁLLÍTÁSA

Az arányosságot de facto eddig is vizsgálta a jogalkalmazás (ügyész, bíró), és vélhetően ez után is fogja. Jól is teszi, mivel az igazságosság ezt követeli: nem lehet aránytalanul védekezni.

A szükségesség és az arányosság fogalmának elkülönülése a bírói gyakorlatban is általánossá vált. Az arányosság a szükségességen belül nem értelmezhető, két különálló és vizsgálandó, de nyilvánvalóan egymással összefüggő kategóriáról van szó.

Így tehát továbbra is probléma, hogy a törvény az arányosságot nem tartalmazza. Ez ugyanis ellentétben áll a *nullum crimen sine lege* elvével, mivel az arányosság túllépése (ha nem ijedtségből vagy menthető felindulásból eredt) büntetőjogi felelősséget keletkeztet, holott az arányosság vizsgálata nem törvényi követelmény. Előfordulhat, hogy a bíróság megállapítja a jogos védelmi helyzet fennállását, majd elítéli a védekezőt azzal, hogy a védekezés aránytalan volt. Az arányosság törvényszövegbeli hiánya tehát továbbra is problematikus kérdés. A jogellenességet kizáró jogos védelem fogalmában tehát véleményem szerint meg kellene jeleníteni az *arányosságot*. A határozott normaalkotás jogállami követelményének ugyanis ez felelne meg.

A szükségességet így a támadásból kellene származtatni, az arányosságot pedig kizárólag a védelmi cselekményre lehetne vonatkoztatni, immár törvényi normára hivatkozva. Az arányosság tartalmának kimunkálása pedig nem lehet más, mint a joggyakorlat feladata. Ez azonban már réges-régen megtörtént.

Van olyan vélemény is, amely az arányosságot – német minta alapján – szociáletikai korlátokkal helyettesítené. Ez a megoldás azonban visszacsempészné a kitérés kötelezettséget olyan elv alapján, hogy a legtöbben egyetértenének azzal, hogy etikai szempontból elfogadhatatlan egy olyan személynek súlyos sérelem okozása, aki gyermekkorának vagy kóros elmeállapotának tulajdoníthatóan nem tudja, hogy mit tesz; a szociáletika elve az agresszív védekezési módokat csak akkor tekinti jogszerűnek, ha nem áll a megtámadott rendelkezésére a támadás elhárítására alkalmas defenzív eszköz, ami azt jelenti, hogy a megtámadott menekülési lehetőség fennállása esetén igenis

köteles lenne a jogtalan támadás elől kitérni, és csak ilyen kitérési lehetőség hiányában lenne jogosult adott esetben „szükséges” lőfegyver használatára.⁷⁵ Ráadásul ez a felfogás szintén törvényi felhatalmazás nélkül szűkítené a jogos védelem körét, és talán kevésbé szilárd elvek alapján, mint az arányosság követelménye.

I.4.3. AZ ARÁNYOSSÁG TÜLLÉPÉSE

Az arányosság megjelenítésével párhuzamosan véleményem szerint helyesebb lenne visszaállítani az arányosságbeli túllépés korábbi szabályait. A közzétett bírósági döntésekben számos olyan eset lelhető fel, amikor a jogos védelem szükséges mértékét az elkövető úgy lépi túl ijedtségből vagy menthető felindulásból, hogy az elhárítás szükséges mértékének felismerésében az említett állapota csupán korlátozza őt, és így követ el indokolatlanul súlyos bűncselekményt. A hatályos szabályozás szerint azonban ezekben az esetekben a vádlottakat fel kell menteni, mert nincs lehetőség a megkülönböztetésre. Ez azonban objektíve nézve túl enyhe értékelése az ilyen jellegű túllépéses cselekményeknek.

I.4.4. A JOGOS VÉDELEM KORLÁTAI

Megfontolandó a verbális cselekményekkel (becsületsértő kijelentésekkel) szembeni jogos védelmet kizáró joggyakorlat (jogegységi határozat) felülvizsgálata.

I.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALFÖLDI Ágnes Dóra (2011) „Jogos védelem a birtokvédelem területén” *Ügyészek Lapja*, 2011/1. 35–47. o.
- BÉKÉS Imre (szerk.) (2003) *Büntetőjog. Általános rész*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2003.
- BÉKÉS Imre – FÖLDVÁRI József – GÁSPÁR Gyula – TOKAJI Géza (1980) *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Belügyminisztérium, Budapest, 1980.
- BELOVICS Ervin (2009) *A büntetendőséget kizáró okok*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- BELOVICS Ervin (2013) „Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre” In: *Új büntető törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban* (szerk. Hack Péter). ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 69–73. o.
- BELOVICS Ervin – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (szerk.) (2014) *Büntetőjog I. Második, hatályosított kiadás*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.

⁷⁵ VÁRSZEGI (2012) 75–77. o.

- BERKES György (1996) *Legfelsőbb Bíróság büntetőjogi és büntető eljárásjogi testületi állásfoglalásai*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- FÖLDEVÁRI József (2006) *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- GYÖRGYI Kálmán (1984): *Büntetések és intézkedések*. KJK, Budapest, 1984.
- KARSAI Krisztina (szerk.) (2013) *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest, 2013.
- KÓNYA István (szerk.) (2013) *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. I. kötet*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- MÉSZÁROS Ádám (2008) *A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések*. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2008.
- MÉSZÁROS Ádám (2015) *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.
- NAGY Ferenc (2010) *A magyar büntetőjog általános része*. Második, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- POLT Péter (főszerk.) (2013) *Új Btk. kommentár. 1. kötet*. Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.
- TOKAJI Géza (1984) *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- UJVÁRI Ákos (2009) *A jogos védelem megítélésének új irányvai*. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009.
- UJVÁRI Ákos (2010) „A jogos védelem és a birtokvédelem viszonya az EBH 2007. 1584. számú határozatban”. *Jogelméleti Szemle*, 2010/4. 5–9. o.
- VÁRSZEGI Márk (2012) „Néhány gondolat a jogos védelemhez kialakított bírói gyakorlatról a németországi ítélkezés tükrében” In: *Kriminológiai Közlemények 71.* (szerk. Kiss Valéria) Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012. 68–85. o.

II. A SZITUÁCIÓS JOGOS VÉDELEM¹

UJVÁRI ÁKOS

II.1. Előzmények

II.2. A hatályos szabályozás bemutatása

II.3. A hatályos szabályozás értékelése és elemzése

II.4. De lege ferenda javaslat

II.5. Felhasznált irodalom

II.1. ELŐZMÉNYEK

Degré Lajos 1910-ben napvilágot látott monográfiájában idézi *Löfflert*, aki a jogos védelem jogintézményének másodlagos, társadalmilag hasznos funkciójáról ír. Ez pedig a jogos védelem generálpreventív, edukatív jellegében érhető tetten; abban, hogy a jogtalan támadónak a jogi szabályozás révén tartania kell egy a jog által támogatott és ezért jogszerű védelmi cselekménytől.²

Annak ellenére, hogy a jogos védelmi helyzet esetében az arányosság követelményét az *1878. évi V. törvénycikk* sem tartalmazta, a Curia arányosságot olykor figyelembe vevő ítéleteit, ha jogilag nem, de etikailag elfogadhatónak tartotta *Degré* is.³

Az *1978. évi IV. törvényen* alapuló ítélkezési gyakorlatból⁴ egyfelől az a következtetés volt levonható, hogy a szükségesség és az arányosság két különálló kategória, a szükségesség arra ad választ, hogy egyáltalán létrejött-e jogos védelmi helyzet, nem áll-e fenn kitérés kötelezettség. Az arányosság vizsgálatára csak az előbbi kérdésre adott pozitív válasz után van szükség, ekkor van értelme megvizsgálni azt, hogy az elhárító magatartás nem okozott-e aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amekkorát a támadás okozott volna.

¹ A 2014. június 25. napján az OKRI és az MTA Jogtudományi Intézete által megrendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata *Adalékok a szituációs jogos védelemhez* címmel megjelent a Büntetőjogi Szemle 2015/3. számában. Jelen írás ennek az átdolgozott, kiegészített változata.

² DEGRÉ (1910) 519. o.

³ Uo. 388. o.

⁴ BH 1999. 5.; BH 2004. 91.

Másfelől az eseti döntésekben olvasható volt arra is utalás, hogy a bírói gyakorlat a *szükségesség fogalmi elemének* tekintette a törvényben elő nem írt, de a judikatúra által megkövetelt arányosság követelményét. Ezt fejezte ki a Legfelsőbb Bíróság a BH 2003. 394. számú elvi határozatában, amikor így fogalmazott: „A szükségesség azt is magában foglalja, hogy az elhárító cselekmény nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.”

Az 1978. évi IV. törvény rendelkezésein nyugvó bírói gyakorlat az alábbi jelentős téziseket fogalmazta meg a szükségesség, arányosság fogalma tekintetében.

A jogos védelem szükségességének megítélését nem lehet kizárólag a támadó és a védekező személynél lévő eszközök veszélyességének mechanikus vizsgálatára korlátozni, hanem a konkrét veszélyhelyzet felmérése, az egymással szembenálló személyek adottságai, a támadók, illetőleg a védekezők számaránya, fizikai erőfölénye és az ebből fakadó támadási, védekezési lehetőségek alapján kell a helyzetet értékelni (BH 1983. 304).

Az ítélezési gyakorlat tehát a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelvének vonatkozó rendelkezésein alapulva egységes volt abban, hogy a jogos védelem szükségességének megítélése nem szűkíthető le a támadó és a védekező személynél lévő eszközök veszélyességének vizsgálatára (BH 1983. 304.; BH 1986. 169.; BH 1990. 1.; BH 1990. 367.).

Az eset összes körülményeire figyelemmel természetesen lehet szó arról, hogy az adott eszköz, adott módon történő használata, az adott támadás elhárításához nem szükséges (BH 1985. 170.).

Az arányosság a joggyakorlat szerint nem jelentett eszközarányosságot. A BH 2004. 92. számú határozat szerint a jogos védelem szempontjából nem értékelhető az arányosság követelményének sérelmeként, ha a vádlott a testi épsége ellen késsel jogtalanul támadóval szemben a kés elvétele után más eszköz alkalmazásával védekezve közvetlenül életveszélyes sérülést okoz.

A 15. számú irányelv szerint a jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából azt kellett vizsgálni, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.

Az ítélezési gyakorlat a védekező szándékának is meghatározó jelentőséget tulajdonított, ennek a következménye kétirányú:

1. az objektíve arányos elhárító cselekmény túllépéssé válik, ha a szándék alapján az arányosságot meghaladó bűncselekmény kísérlete állapítható meg;
2. a védekezés arányossága szempontjából figyelmen kívül marad a jogtalan támadónak okozott olyan többsérsélem, amelyet az elhárító cselekmény kifejtőjének szándéka nem fog át. Ebből következően, az elhárító tevékenység gondatlan következményei az arányosság körén kívül maradnak.

Az utóbb leírt, a védelmi szándéknak relevanciát tulajdonító állásfoglalást erősítette meg a bírói gyakorlat a BH 2003. 50. számú eseti döntésével, amely szerint a jogtalan támadás és az elhárítás arányosságának vizsgálatánál a támadás és a védekezés szándékolt következményeit kell összevetni, így az elhárítás gondatlan következményei az arányosság körén kívül esnek.

A fenti elvi alapokra építkezett – a történeti tényállásában is hasonló – BH 2003. 394. számú elvi határozat, amely szintén a védelmi szándék relevanciáját emeli ki. E szerint a jogos védelem megállapítását nem zárja ki, ha a vádlott testi épsége ellen irányuló jogtalan támadást a sértett combjára leadott szúrással háritja el, amely a verőér sérülése folytán a sértett halálát eredményezi. Ez esetben is érvényesült az a jogelv, miszerint a támadás elhárításának gondatlan következményei az arányosság körén kívül rekesztendők.

Az arányosság az objektíve lehetséges következményekkel való összemérhetőséget jelentette. Nem kellett az egymással szembe állítható cselekményeknek a jogi minősítésükben is megegyezniük (BH 1990. 1.). Ebből kifolyólag, illetve a védekezési szándék relevanciájából fakadóan a testi épség ellen irányuló támadással szemben a bírói gyakorlat következetesen elismerte a formálisan testi sértésben megnyilvánuló elhárító cselekmények jogosságát. Ez esetben az elhárító cselekmény akár életveszélyes, sőt halált okozó eredménye sem jelentette az arányosság sérelmét (BH 1987. 337.; BH 1989. 2.; BH 1990. 1.; BH 1993. 75.; BH 1996. 405.)⁵.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló volt a bírói gyakorlatban érvényesülő jogelvek alapján, hogy testi épség elleni támadás ölési szándékot magában foglaló elhárító magatartással a jogos védelem keretei között nem verhető vissza. Ezt példázta a BH 2000. 522. számú eseti döntés.

A 15. irányelv vonatkozó rendelkezései szerint nem jelentette az arányosság követelményének megsértését az sem, ha az életveszélyt okozó testi sértést célzó jogtalan támadás elhárítása a támadó halálát eredményezte.

Egyes, *a jogalkalmazásban érvényre nem jutó* tudományos nézetek szerint, a megtámadott érdekeit szolgálta az is, hogy a társadalomra veszélyességet kizáró jogos védelem fennállásának vagy hiányának az eldöntésénél az alanyi oldalon megmutató szándékosságnak szerepe nem lehetett, tehát a védekezési szándék a jogos védelem megítélése szempontjából irreleváns volt. Ebből az következik, hogy csak is a védekező által ténylegesen okozott sérelem vagy veszély az irányadó, közömbös, hogy a cselekmény egyébiránt milyen bűncselekmény kísérletének minősülne.⁶ (Például ha a megtámadott a támadást életveszélyt okozó testi sértéssel háritja el, fel sem merülhet, hogy a szándék alapján ez emberölés kísérletének minősülne.) E *Tokaji Géza* által megfogalmazott nézeteket az ítélkezési gyakorlat teljes mértékben elutasította, hiszen mint arra már a korábbiak során kitértem, a jogalkalmazás a védekező szándékának is meghatározó jelentőséget tulajdonított (többek között BH 1984. 84.; BH 1990. 367.).

Már a Csemegi-kódex rendelkezésein alapuló ítélkezési gyakorlat is döntő jelentőséget tulajdonított a védelmi szándéknak, amikor a Curia így fogalmazott: „Gondatlanságból elkövetett cselekményre nézve a jogos védelem megállapíthatása ki van zárva, mert a jogos védelem szándékos, sőt célirányos, ti. a megtámadás elhárítására irányzott és arra szükséges cselekvést feltételez.”⁷

⁵ Megjegyzendő, hogy ezt a jogtételt egyes eseti döntések árnyalták, vö. BH 2002. 42.

⁶ TOKAJI (1984) 261. o.

⁷ BALOGH (1907) 305. o.; Curia 6186/908., 1908. 09. 15.

A jogos védelem határai kapcsán a bírói gyakorlatban az 1990-es évek közepétől jelentős változás következett be.

A legjelentősebb áttörést a BH 1996. 292. számú eseti döntés jelentette, amelynek leginkább előremutató eredménye a „*támadó viseli a kockázatot*” tézis⁸ megfogalmazásában rejlik. Ennek értelmében a szükségesség–arányosság megítélésénél nem a jogtalanság talaján álló támadó, hanem a megtámadott szempontjait kell elsődlegesen értékelni, és a támadónak kell a kockázatot viselnie, vagyis azokat a következményeket, amelyeket a védelmi cselekmény okoz.

A „támadó viseli a kockázatot” tétel korántsem új keletű, e tézist már a XIX. század végén úgy elvi, mint gyakorlati értelemben megfogalmazták. *Edvi Illés Károly* vélekedése szerint „A személy ellen intézett támadásoknál aligha kétséges, hogy túlnyomóan a védelmi helyzetben lévőnek felfogása irányadó [...] mert ily esetekben a nyugodt megfontolásra rendszerint nincs idő”⁹. A Curia álláspontja pedig egybevágott a fent idézett szerzővel: „a jogos védelem mindig tág értelemben magyarázandó a vádlott javára”¹⁰.

II.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

A Btk. 22. § (2) bekezdése szerint „jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

- a) azt személy ellen
    - aa) éjjel,
    - ab) fegyveresen,
    - ac) felfegyverkezve vagy
    - ad) csoportosan követik el,
  - b) az a lakásba
    - ba) éjjel,
    - bb) fegyveresen,
    - bc) felfegyverkezve vagy
    - bd) csoportosan
- történő jogtalan behatolás, vagy
- c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás”.

A fenti jogszabályhelyen meghatározott esetekben gyűjtőfogalomként a „szituációs jogos védelem” terminológia használata bevetté vált, ezt nem csupán a jogirodalom használja, a jogos védelem kérdéseit rendező 4/2013. Büntető jogegységi határozat I.2. pontja is átvette.

⁸ A *támadó viseli a kockázatot* jogtételt később közzétett elvi határozatok is megerősítették, vö. BH 2005. 308.

⁹ EDVI ILLÉS (1894) 296. o.

¹⁰ Curia BJT (XX. kötet, 241. o.)

A BJE is utal arra, hogy a fenti szabályozásnak nem volt előzménye a hazai jogalkotásban. A Kúria kiemeli azt is, hogy a szituációs jogos védelem taxatív felsorolt eseteihez megdönthetetlen védelem társul. A felsorolt esetekben ugyanis a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna.

Az említett BJE szerint a Btk. 22. § (2) bekezdés a)–c) pontjaiban megkívánt feltételek megvalósulása esetén további mérlegelés szükségtelen, és a védekező cselekménye már a megvalósulásakor nem büntetendő, mert nélkülözi a társadalomra veszélyességet, éppúgy, mint a 22. § (1) bekezdése alapján az elhárító cselekmény kifejtője esetében.

A jogegységi határozatból egyértelműen kiolvasható a Kúria azon törekvése, amelylyel az új szabályozás parttalan alkalmazásának kíván gátat szabni.

A BJE hangsúlyozza, a szituációs jogos védelem esetei is kivétel nélkül feltételezik a jogtalan támadás megvalósulását. E fogalommal kapcsolatban ugyanis mindazt vizsgálni kell, amely a 22. § (1) bekezdése során sem mellőzhető. Ugyanakkor az új anyagi jogi rendelkezések egyik lényegi elemét a Kúria is külön kiemeli, miszerint az új törvényi feltételek mellett megvalósuló – mindig aktív magatartással elkövetett – jogtalan támadások esetén *a támadó konkrét szándékának további vizsgálata szükségtelen.*

A BJE – a törvény szövegével és a korábbi bírói gyakorlattal összhangban – rögzíti, hogy a 22. § (2) bekezdésében említett elkövetési idő alatti vagy elkövetési módok megvalósításával kifejtett jogtalan személy elleni támadást – arra való tekintet nélkül, hogy az ténylegesen milyen sérelem okozására irányult – úgy kell tekinteni, mintha az a megtámadott élete ellen is irányult volna, tehát a védekező a jogtalan támadó életét védelmi cselekményével kiolthatja.

A jogos védelem határait jelentős mértékben kiszélesítő törvényi rendelkezések jogértelmezéssel történő esetleges további tágítását akadályozza meg a Kúria azzal, hogy *a 22. § (2) bekezdésének b) és c) pontjaiban modellezett helyzeteket logikailag az a) ponthoz kapcsolja.*

Ezzel a BJE-ben kimondhatóvá válik: a b) és a c) pontban nevesített jogtalan támadások esetében a szituációs jogos védelem szabályainak alkalmazására csak akkor van lehetőség, ha a támadás hatókörében olyan vétlen személy tartózkodik, aki védekezni kényszerül, és a támadást el kell háritania. A 22. § (2) bekezdése ugyanis félreérthetetlenül védekezőről rendelkezik.

II.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELÉSE ÉS ELEMZÉSE

A bírói gyakorlatban bekövetkezett változásokra tekintettel nem lett volna szükséges a jogos védelem szabályozásának absztrakciós szintjén változtatni. Nem kellett volna elindulni a meddő, diszfunkcionális hatásokkal járó kazuisztika irányába. A büntetőjogi felelősséget kizáró okok körében ez idáig példa nélküli volt, hogy a jogalkotó megdönthetetlen törvényi védelem formájában húzza meg a felelősség kizárásának határvonalait. Ha a törvényhozó elszánt a tekintetben, hogy a jogos védelem 130 éven át (1878–2009) lényegét tekintve változatlan generálklauzula absztrakciós szintjén megfogalmazott rendelkezéseit módosítsa, akkor sem helyes egy törvényhelyen belül a szabályozás fogalmi szintjeit így váltogatni.

A Btk. 22. § (2) bekezdése szerinti törvényi vélelem implicit módon a már hatályát veszített 15. számú irányelv arányossági követelményéből indul ki. Ugyanis az a ki nem mondott, de ezek szerint paradigmaticusan még mindig érvényes előfeltevés az alapja, hogy az arányosságnak a védekezés jogszerűsége szempontjából jelentősége van, továbbá az élet elleni jogtalan támadás esetén az arányosság vizsgálata szükségtelen, a támadó élete a védekezés során kioltható. Ha nem az arányossági követelmény a jogalkotó rejtve maradt kiindulási pontja, akkor teljesen értelmetlen lenne a törvényi vélelem felállítása, mivel semmilyen jogi relevanciája nem lenne a jogtalan támadás élet elleni irányának.

Ugyanakkor tényként rögzíthető, hogy a jogos védelem alapvető rendelkezése¹¹ a 4/2013. Büntető jogegységi határozat¹² által kinyilvánítottan már nem írja elő az arányosság követelményét.¹³

Mindezekre figyelemmel az arányosság kritériumának burkolt „visszacsempészése” a jogos védelem határait – kazuisztikus módon – kitérítésként szituációs jogos védelembe az egész új jogintézmény [Btk. 22. § (2) bek.] létjogosultságát a belső logikai következetlensége alapján is megkérdőjelezi.

Álláspontom szerint e felelősséget kizáró ok szabályozásánál egyensúlyi helyzetre kellene törekedni. A cél, hogy a normatív rendezés valóban védje a megtámadottat, üzenje a társadalomnak a nem büntetendő védekezés lehetőségét, önmagában a jogi rendelkezések hordozzanak generálpreventív funkciót.

Ezzel egyidejűleg azonban óvakodni kellene a jogos védelem határainak indokolatlan kiterjesztésétől, mivel ez paradox módon a megtámadottat is kedvezőtlenebb helyzetbe hozhatja, hiszen a morális fékekkel nem rendelkező támadónak nem lesz veszítenivalója, ha az életben maradása a tét. A kiterjesztett szabályozásnak lehet egy – a jogalkotó által nyilvánvalóan nem kívánt – másodlagos, társadalomra veszélyes diszfunkciója is. Ez utóbbi potenciális veszélyt *Tóth Mihály* abban látja, hogy „a valóban veszélyes támadót is fokozottabb agresszivitásra ösztönzi: ha tudja, hogy az életével játszik, ő sem fog válogatni az eszközökben”¹⁴.

II.4. DE LEGE FERENDA JAVASLAT

Az elvi jellegű, az esetek sokfélesége miatt a bírói mérlegelésnek kellő teret adó szabályozás és a jogos védelem határai megfontolt kiterjesztésének összeegyeztethetőségére gondolatébresztő példaként szolgálhat a dán büntető törvénykönyv¹⁵.

Ennek releváns rendelkezése szerint a jogos védelemben elkövetett cselekmény nem büntethető, ha az szükséges volt a megkezdett vagy közvetlenül fenyegető jogtalan

¹¹ Btk. 22. § (1) bek.

¹² „A 15. Irányelv III. részének 4. pontjában az arányossággal kapcsolatban kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók. [...] az arányosság elvárásának törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését.” (4/2013. BJE, I.1. pont)

¹³ Vö. I.3.1. fejezet.

¹⁴ TÓTH (2013) 532. o.

¹⁵ GREVE – HØYER – SPENCER (1999) 20. o.

támadás elhárításához, feltéve ha a cselekmény a támadásban rejlő veszélyre, a támadóra, a veszélyeztetett érdekek jelentőségére tekintettel nem minősül kifejezett túllépésnek.¹⁶

A dán kódex egy nagyon jól hasznosítható terminológia segítségével fejezi ki e jogintézmény lényegét. Az elhárítás szükségességét, valamint a szükségesség és a túllépés viszonyát a támadásban rejlő veszély¹⁷ mértéke határozza meg. A támadásban rejlő veszélyre lehet következtetést levonni az (1) bekezdésben felsorolt további két ismérv elemzéséből is (a támadó jellemzői, a veszélyeztetett érdekek jelentősége). Az elhárítás szükségességét mint alapfeltételt bele lehet sűriteni a „támadásban rejlő veszély” kategóriájába, amelyet tágabb értelemben a támadó és a védekező attribútumai, a veszélyeztetett érdekek, a támadás realizálása esetén bekövetkező sérelem mértéke határoz meg.

Ez a megoldás alkalmasabbnak látszik a jogos védelem alapjául szolgáló – nem sematizálható – élethelyzetek szabályozására, mint a szituációs jogos védelem jelenlegi rendelkezései.

II.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALOGH Jenő (szerk.) (1907) *Büntetőjogi döntvénytár 1. kötet*. Franklin Nyomda, Budapest, 1907.
- DEGRÉ Lajos (1910) *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban*. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.
- EDVI ILLÉS Károly (1894) *A büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Révai Testvérek Nyomdája, Budapest, 1894.
- GREVE, Vagn – HØYER, Gitte – SPENCER, Martin (1999) *The Danish Criminal Code. English version*. DJØF Publishing, Copenhagen, 1999.
- TOKAJI Géza (1984) *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- TÓTH Mihály (2013) „Az új Btk. bölcsőjénél” *Magyar Jog*, 2013/9. 525–534. o.
- UJVÁRI Ákos: „Adalékok a szituációs jogos védelemhez” *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3. 113–115. o.

¹⁶ §13 (1)

¹⁷ “...what is reasonable with regard to the *danger inherent in the attack*...”

III. A MEGELŐZŐ JOGOS VÉDELEM – DOGMATIKAI, ALKOTMÁNYOS ÉS EMPIRIKUS KRITIKAI MEGKÖZELÍTÉSBEN

BÁRD PETRA

- III.1. Szabályozástörténet és elméleti előzmények
  - III.1.1. A jogos védelem jogelmélete
  - III.1.2. A bűnüldözés kudarca
  - III.1.3. Korábbi joggyakorlat kontra társadalmi igény
- III.2. A hatályos szabályozás bemutatása
  - III.2.1. Első feltétel: az élet kioltására nem lehet alkalmas a védelmi eszköz
  - III.2.2. Második feltétel: elvárhatóság
  - III.2.3. Harmadik feltétel: a védekezésből származó sérelem csupán jogtalan támadót érhet
- III.3. A hatályos szabályozás értékelése
  - III.3.1. Alkotmányjogi és jogelméleti aggályok
  - III.3.2. A jogos védelem mint a bűnüldözés rendszerszintű kudarcára adott gyógyír...
  - III.3.3. ...vagy annak illúziója
  - III.3.4. A jogértelmezési, alkotmányjogi és jogelméleti aggályok empirikus igazolása
- III.4. Összegzés és de lege ferenda javaslatok
- III.5. Felhasznált irodalom

III.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET ÉS ELMÉLETI ELŐZMÉNYEK

III.1.1. A JOGOS VÉDELEM JOGELMÉLETE

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata szerinti „mindent szabad, ami másnak nem árt”¹ elve csak akkor működik, ha a francia deklaráció egy másik pontja is teljesül és az állam képes kikényszeríteni a jogok érvényesülését.² Ez szükségessé teszi az állami karhatalom létrehozását, a jogok sérelme esetén a jogsértés felderítését és a magánbosszú helyére lépve azok állami megtorlását.³ Az állam azonban képtelen minden esetben biztosítani a biztonságot – ezen keresztül jogaink gyakorlását – és megaka-

¹ Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789. augusztus 26. (Mika Sándor fordítása), IV. cikk.

² Uo. XII. cikk.

³ BECCARIA (1967) 56. o.

dályozni a jogsérelmet. Hibátlan bünmegelőzés, tökéletes biztonság nincs⁴, az állam pedig nem tudja megakadályozni valamennyi jogsértés bekövetkezését. Ezt elismerve bizonyos szűk körben, ún. jogos védelmi helyzetben megengedi a jog, konkrétan a büntető anyagi jog, hogy az állam helyett az egyén védje meg saját vagy mások életét és tulajdonát, illetve a közrendet.⁵ A jogtalan támadás elhárításához szükséges cselekmény nem büntetendő akkor sem, ha ugyanaz a tett alapesetben bűncselekmény volna. A jogos védelem voltaképpen a felvilágosodás fő szabálya alóli kivétel, ilyenkor „olyat is szabad, ami másnak árt”, tekintettel arra, hogy a deklaráció másik idézett premisszája nem teljesül, azaz az állam nem tud élni a ráruházott hatalommal, és nem tudja garantálni az egyén biztonságát.

A jogos védelem e természetjogias elmélete szerint tehát „miután az állampolgár az önerőszakhoz való jogot szükségképpen átruházta az államra”, a jogos védelem gyakorlásához „oly eset szükséges, melyre az önerőszakhoz való jognak ez az átruházása nem hatályos. Ez az eset akkor forog fenn, ha a közhatalom nem nyújthat oltalmat” – idézi *Degré Lajos*⁶ *Anselm Feuerbachot*.⁷

Az egyén ilyenkor még az arányosság kereteit is áthághatja. Ami az állami erőszak alkalmazása esetében egyértelmű önkény volna, az az egyén védekezésekor esetenként megengedhető, hiszen a jogos védelmi helyzet csakis kivételes esetekben valósulhat meg, márpedig e kivételes helyzetben – hasonlóan a végszükséghez⁸ – nincs mód precíz mérlegelésre. Ezért nem büntetendő annak a cselekménye, aki a jogtalan támadás elhárításához szükséges viszontámadás mértékét ijedtségéből vagy menthető felindulásból lépte túl. Hangsúlyozandó, hogy az állam a klasszikus jogos védelem valamennyi esetében magánál tartja az erőszak monopóliumát, tehát sem szankciós céllal, sem bosszúból nem lehet túllépni a támadás elhárításához szükséges mértéket – írja *Edvi Illés Károly* 1894-ben.⁹ Ilyenkor erő áll az erőszakkal szemben, ahol az erő a jogos, az erőszak a jogtalan hatalomgyakorlás.¹⁰ *Finkey Ferenc* hasonlóan érvel, amikor a jogos védelmet mintegy fő szabály alóli kivételként értelmezi, amikor nem az állam, hanem az egyén akadályozza meg a jogsértést, és így a védekező voltaképpen „önbíráskodást követ el, midőn maga veri vissza a jogtalan támadást; de az is kétségtelen, hogy az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet

⁴ BECK (1986); GIDDENS (1995)

⁵ Lásd például a 2012. évi C. törvény (Btk.) indokolását: „A jogellenes cselekmények elhárítására az állami szervek jogosultak és kötelesek. Minden olyan esetben, amikor az állami szervek e kötelezettségüknek nem tesznek eleget, a megtámadott részére biztosítani kell a védekezés jogát. A jogos védelemmel a törvény ennek a védekezésnek a jogát biztosítja. A jogszerűen védekező ezért valójában nemcsak a saját, hanem a társadalom érdekében is cselekszik.”

⁶ DEGRÉ (1910) 493. o. Degré ugyanakkor nem fogadja el az idézett feuerbachi gondolatot, amelynek színterében hibája, „hogy jogi aprioristicumokon sarkallanak; eredetileg adva levő jogok és jogtételek tudományosan értéktelen fictiójával magyarázzák a jogintézmény empirikusan adott létezését. [...] Ezért kell a kérdéses elméletet a jogbölcseleti módszer mai állása mellett teljesen elavultnak, és pusztán kulturtörténeti tünetként értékelni.” DEGRÉ (1910) 494–495. o.

⁷ VON FEUERBACH (1801) § 36

⁸ Vö. Btk. 23. §

⁹ EDVI ILLÉS (1894) 289. o.

¹⁰ Ugyanott Edvi Illés arra is felhívja a figyelmet, hogy a magyar nyelv mennyivel kifejezőbb, mint a fenti különbségtételt vissza nem tükröző „Gewalt gegen Gewalt” német formula. Vö. „Vim vi repellere licet”, Cassius-Ulpian, Digest 43.16.1.27.

mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli, s világosan jogtalan támadások ellen, mert enélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket”¹¹. *Angyal Pál* azt is megindokolja, hogy a felvilágosodás e fő szabálya alóli kivétel magát a fő szabályt erősíti, hiszen ha a megtámadott nem védekezhetne, „ez azt jelentené, hogy az erőszakkal párosult jogtalanítás hatalmasabb, mint a jog, ami a jogállam eszméjével homlokegyenest ellenkezik”¹².

Belovics Ervin szavaival: „ma már egyértelműen uralkodónak tekinthető az a feltevés, amely szerint e büntetendőséget kizáró ok törvénybe iktatásának az alapja az, hogy a jogosan védekező olyan támadást hárít el, amelynek megakadályozására a bűnüldöző hatóságok lennének jogosultak és kötelesek. Amennyiben ezek a szervek az említett kötelezettségüknek nem képesek eleget tenni, a megtámadott számára biztosítani kell a védekezés jogát. Lényegében tehát a jogszerűen védekező a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben.”¹³

III.1.2. A BŰNÜLDÖZÉS KUDARCA

A jogos védelem hallatán sokak szeme előtt az életéért küzdő áldozat esete lebeg, azonban nem ez a sértetté válás tipikus útja. A személy elleni bűncselekmények az összbűnözés 4-5 százalékát teszik ki, míg a bűncselekmények több mint kétharmada vagyron ellen irányul. Ez még akkor is igaz, ha az emberölések természetesen jobban megingatják a lakosság biztonságérzetét, amit fokoz e cselekmények nagy médianyilvánossága.

Ha figyelembe vesszük a felderítési, illetve nyomozás-eredményességi mutatót, még inkább láthatóvá válik, hogy a betöréses lopásoknál mutatkozik meg a bűnüldözés igazi kudarca.¹⁴ Általános trend a nyomozás-eredményességi mutató folyamatos csökkenése, ám a betöréses lopásoknál már eleve alacsony volt a felderített bűncselekmények száma. Az ezredfordulón a rendőri eljárásban befejezett összes büntetőügy nyomozás-eredményessége még 46 százalék volt, míg 2012-ben 37 százalék; a betöréses lopásoknál pedig ugyanezen idő alatt 23 százalékról indult és 14 százalékra csökkent.¹⁵ Másképpen fogalmazva, a statisztikák szerint minden hetedik bejelentett betörés elkövetőjét sikerül csak kézre keríteni.

¹¹ FINKEY (1909) 174–175. o.

¹² ANGYAL (1909) 429. o.

¹³ BELOVICS (2009) 77. o.; BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2012) 244. o.

¹⁴ Az ismeretlen tetteses felderítési mutatót a rendőrség hatékonysági mutatóként használta 2008-ig. Ekkor megszűnt, részben a visszaélések miatt, részben azért, mert az ügyészség nem tartotta releváns kriminálstatisztikai adatnak. A felderítési mutató megjelenítette az ismeretlen tettes ellen indított eljárásokban azokat a bűncselekményeket, amelyekben a rendőrség a tettest felderítette. Az ezzel kapcsolatos adatrögzítés első pontja ennek megfelelően annak rögzítése volt, hogy a terhelt ismert vagy ismeretlen, azzal, hogy a Robotzsaru bizonyos esetekben automatikusan ismertre állította a bejelölést. A számítás módja: ismeretlen volt, de felderítették / összes ismeretlen elkövető ellen indított eljárás.

¹⁵ <http://www.parlament.hu/irom39/12197/12197-0001.pdf>

III.1.3. KORÁBBI JOGGYAKORLAT KONTRA TÁRSADALMI IGÉNY

Míg a személy elleni bűncselekményeknél, legalábbis önvédelem esetén, a védekező elvileg személyesen tudja elhárítani a támadást, a vagyoni elleni cselekményeknél ez nincs így, hiszen a tulajdonos jelentős időt tölt távol a vagyontárgyaitól, így lakásától, földjétől, terményétől, amikor személyes védekezésre szükségszerűen képtelen. A vagyoni védelem ezért jellemzően passzív fizikai védelmi rendszerrel vagy valamilyen automatizmus alapján működő, jellemzően behatolásra aktiválódó védelmi berendezés segítségével történik.

2009-et megelőzően azonban az állam impotenciáját védelmi berendezéssel kompenzálni igyekvők törekvéseit nem fogadta el a joggyakorlat jogos védelemként. A 90-es évek derekán a Legfelsőbb Bíróság is úgy vélte, hogy a védelmi eszköz üzemeltetője nincs jogos védelmi helyzetben, mivel a védekező tevékenység nem egy már megindított jogtalan támadás leküzdésére, vagy egy közvetlenül fenyegető jogellenes támadás megelőzésére irányul.¹⁶ „Az általános fenyegetettség érzés, a jogtalan támadás bekövetkezhetőségének távoli veszélye” a joggyakorlat szerint nem alapozhatta meg a jogos védelmi helyzetet.¹⁷

Ezen felül a védelmi berendezés nem képes a védekezés szükségességét vagy a szükségesség mértékét felmérni, sőt még azt sem, hogy a behatoló jogtalan támadó-e egyáltalán. A védekező berendezés alkalmazása kizárólag akkor biztosította a jogos védelem körébe eső büntetlenséget, ha az nem veszélyeztette mások életét, testi épségét vagy egészségét.¹⁸

A szakirodalomban leggyakrabban felidézett védekező módszer, az áram alá helyezett kerítés vonatkozásában a Legfelsőbb Bíróság azt is kimondta, hogy a több emberen elkövetett emberölés büntetnének kísérletét eshetőlegesen szándékkal valósítja meg, aki ilyet telepít.¹⁹

A joggyakorlatot több jeles jogtudós és gyakorlati szakember is kritizálta, mondván, a védekezés egy idősebb emberiséggel, és nem elvárható, hogy az újabb technikai vívmányokat a potenciális sértettek ne állíthassák tulajdonuk védelmének szolgálatába²⁰, sőt a védelmi berendezések általi védekezés jogszerűségét el nem ismerő ítélkezési gyakorlat a törvényi rendelkezésekkel is ellentétes²¹, egyenesen ahhoz járul hozzá, hogy a „jogküzdelem jogellenes küzdelemmá váljék” azáltal, hogy „a bűnös nyert oltalmat, a megtámadott lett védtelen”²². *Székely János* szerint ezért a jogos védelem gyakorolható óvó-védő berendezés segítségével is, a kockázatot pedig „nem a jogot védelmezőnek, hanem az agresszornak kell viselnie”²³. *Belovics Ervin* ehhez hozzáte-

¹⁶ BH 1995. 685.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ BH 2000. 97.

²⁰ SZÉKELY (1994) 164. o.

²¹ BELOVICS (2009) 207. o.

²² Ujvári Ákos utal Rudolf von Jhering: Küzdelem a jogért c. munkájára. Lásd UJVÁRI (2009) 168. o.

²³ Mivel „kerítésen keresztül nem érkezik jószándékú ember, [aki] ilyen behatolás során összevagdálja vagy felnyársalja magát, akit a kutya összeharapdál, az a saját bűncselekményével járó kockázatot maga kell, hogy viselje”. SZÉKELY (1994) 164. o.

szi, hogy a berendezés telepítésekor ugyan még nincs támadás vagy annak veszélye, ám a védelmi berendezés beüzemelése nem tekinthető jogellenesnek, ha biztosított, hogy csupán a jogtalan támadóval szemben fejtsse ki hatását a támadás megindulásakor.²⁴

III.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

Elvileg a berendezéssel történő védekezés kérdése kezelhető lett volna a jogos védelem szabályozásán belül, még ha nem is lett volna könnyű a gyakorlatban a jogos védelem általános szabályait a védelmi eszközök telepítésére és működtetésére vonatkoztatni.²⁵ Ehelyett azonban a jogalkotó látványosabb módon állt ki az áldozatok mellett. 2009-ben a magyar törvényhozó az áldozatorientált kriminálpolitika törekvéseit érvényre juttatva²⁶, a sértettek fokozottabb büntetőjogi védelmét szolgáló rendelkezések között²⁷ a vagyonvédelmi védőeszköz vagy védekező berendezés üzemeltetőjének büntetőjogi felelősségét mérsékelendő, bevezetett egy új jogintézményt, a megelőző jogos védelmet.²⁸

A megelőző jogos védelemről szóló rendelkezés felhívása három feltétel együttes fennállása esetén lehetséges: 1) ha az alkalmazott eszköz nem alkalmas az élet kioltására; 2) ha a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy a berendezés ne okozzon sérelmet; és 3) ha a védekezésből származó sérelem a jogtalan támadót éri.

A Btk. módosításokkal ugyan, de átvette a régi Btk. szerinti jogintézményt. A változtatások pontosabbá teszik, jelentős eltérés azonban nincs a két normaszöveg között. Az új Btk. megszövegezése annyiban különbözik a régitől, hogy nem a megtámadott büntetethez, hanem a cselekmény büntetendőségéhez zárja ki. Két további változtatás a megelőző jogos védelem hatályát kiterjeszteni látszik: egyrészt a védelmi eszköznek nem kell „szükségesnek” lennie a jogtalan támadás megelőzése érdekében, elég, ha a védekező megelőző céllal telepíti azt. Másrészt a védelmi eszköz által okozott esetleges sérelem elkerülése érdekében a védekezőnek nem azt kell megtennie, ami tőle az adott helyzetben elvárható, hanem ami általában az adott helyzetben elvárható.

²⁴ BELOVICS (2009) 127–128. o.

²⁵ Egy ilyen kísérletre lásd UJVÁRI (2002). Mészáros Ádám tizenöt európai ország büntetőkódexét áttekintve arra jutott, hogy a klasszikus jogos védelem szabályai nem terjednek ki a berendezés útján történő védekezésre. Lásd MÉSZÁROS (2011).

²⁶ A 2009. évi LXXX. törvény 5. §-a illesztette be az 1978. évi IV. törvénybe (régii Btk.) a 29/A. §-t. A törvényt az Országgyűlés a 2009. június 29-i ülésnapján fogadta el. A megelőző jogos védelem 2009. augusztus 9-től hatályos.

²⁷ T/9554. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, 2009. április, 29., 34–35. o.

²⁸ 1978. évi IV. törvény (régii Btk.) 29/A. §

<i>1978. évi Btk. 29/A. §</i>	<i>Btk. 21. §</i>
Nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet, továbbá ha a védekező a sérelem elkerülése érdekében mindent megtett, ami <i>tőle az adott helyzetben elvárható</i> volt.	Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve hogy a védekező mindent megtett, ami <i>az adott helyzetben elvárható</i> annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.

A jogalkotó néhány, a joggyakorlat által észlelt problémát megoldott az új szabályozással. Így például elismerte, hogy egy a jogtalan támadás megelőzése céljából telepített eszköz nem képes felismerni, hogy az ingatlanra történő behatolásnak mi a célja, azaz a támadás mire irányul: így például magánlaksértésre, lopásra vagy emberölésre, ezért nem tudja felmérni a védekezés szükségességét és annak mértékét sem. Ezért – szemben a jogos védelem általános szabályaival – halál okozásán kívül bármilyen sérelem okozása megengedett; mértékbeli túllépés nem fordulhat elő akkor sem, ha a klasszikus jogos védelem esetén az volna. Egyszerre azonban számos problémát teremtett a törvényhozó az új szabályozással.

III.2.1. ELSŐ FELTÉTEL: AZ ÉLET KIOLTÁSÁRA NEM LEHET ALKALMAS A VÉDELMI ESZKÖZ

Az első feltétel, hogy a védelmi eszköz ne legyen alkalmas az élet kioltására. A jogos védelem általános szabályaihoz képest ezzel a feltétellel a jogalkotó egyszerre tágította és szűkítette is a védekezés megengedhetőségét. Tágította a jogos védelem alkalmazási lehetőségét, hiszen a tényállás szövegéből arra következtethetünk, hogy a halál okozása a jogos védelmi berendezés alkalmazásának egyetlen korlátja, azaz a szükségesség, a szükséges mérték, az arány- vagy időbeli túllépés fel sem merül. A jogalkotó azonban egyszerre szűkítette is a jogos védelem lehetőségét a szabályozással, hiszen a halál okozásáért akkor is felel a védekező, ha a támadó szándéka emberölésre, vagy a nemi élet szabadsága ellen irányuló támadásra terjedt ki.²⁹ Persze amennyiben valaki a saját vagy mások életét védi, nagy valószínűséggel a védőberendezés közelében tartózkodik, márpedig, ahogy a Kúria Büntető Jogegységi Tanácsa a 4/2013. BJE jogegységi határozatában fogalmaz, ha jelen van a berendezés telepítője, akkor az elhárító cselekményt a klasszikus jogos védelem szabályrendszere szerint kell megítélni, és így nincs is szüksége arra, hogy megelőző jogos védelemre hivatkozzon.³⁰

²⁹ Belovics Ervin szerint indokolatlan a jogos védelem általános szabályaitól történő, a védekező terhére történő eltérés ilyen esetekben. BELOVICS (2009) 129. o.

³⁰ „[H]a a »telepített« védelmi eszköz – a bekövetkező jogtalan támadást érzékelve – akkor lép működésbe, amikor a védelmi eszköz telepítője maga is jelen van, akkor az aktualizálódott elhárító cselekményt nem a 21. §, hanem a 22. § (1) vagy (2) bekezdése szerint indokolt megítélni.” 4/2013. BJE jogegységi határozat, 3. pont.

Felmerül továbbá a kérdés, hogy mi történik akkor, ha a védekező az eszközt annak tudatában telepítette, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és ez általában igaz is, de a támadó mégis meghal, például mert esőben mezítláb belegabalyodik a gyengeárammal töltött drótkerítésbe, vagy a csapdába esve éhen hal vagy elvérzik. Ha a támadó meghal, a védelmi eszköz egyértelműen alkalmas volt a konkrét esetben az élet kioltására, márpedig „ha a testi épség sérelménél súlyosabb (élet kioltásával járó) következménnyel jár, úgy a védekező emberölés miatt lesz felelősségre vonható, s őt a 21. § szerinti jogos védelem nem fogja megilletni”³¹. Ugyanígy kérdéses annak az esetnek az elbírálása, amikor az adott körülmények között vagy feltételek mellett nem volt ugyan alkalmas a berendezés az élet kioltására mint szándékolt eredmény létrehozására, de más körülmények között alkalmas lehetett volna.³²

További kérdés, hogy mely eszköz alkalmas az emberi élet kioltására. A miniszteri indoklás e vonatkozásban a megelőző jogos védelem bevezetésekor hatályos Btk. „felfegyverkezve” történő elkövetés fogalmára utal vissza, amelynek értelmében „felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál”³³. Ez a kitétel azonban jelentősen nem szűkíti a paragrafus alkalmazási körét: noha a törvényi indoklás csak a szűrő, vágó fegyvert, lőfegyver automatikus működésbe hozatalát, illetve a nagy erősségű, magas feszültségű áram alkalmazását említi, az 1978. évi IV. törvény kommentárja szerint „az élet kioltására alkalmas lehet [...] a rendeltetészerűen más célt szolgáló csákány, fejsze, konyhakés”, továbbá a joggyakorlat szerint a balta³⁴ is idetartozik, sőt a bírói gyakorlat élet kioltására alkalmasnak tekintette ezen felül az asztallábat³⁵, a farudat³⁶, az alumíniumcsövet³⁷ és a gumibotot³⁸ is.³⁹ Ahogy *Mészáros Ádám* fogalmaz, mindez „kiegészítendő azzal, hogy »megfelelő« használat mellett szinte bármi lehet az emberi élet kioltására alkalmas”⁴⁰.

Végül a legégetőbb kérdés, hogy milyen berendezést tud telepíteni a védekező, amely nem alkalmas élet kioltására, és hatékony is. Ezt a következőkben tárgyaljuk, itt elég annyit előrebocsátani, hogy a jogintézmény – részben azért, mert nem engedi az élet kioltására alkalmas eszköz telepítését – gyakorlatilag semmilyen új eszközt nem ad a potenciális áldozatok kezébe, ami hatékony védekezésre alkalmas.

³¹ 4/2013. BJE jogegységi határozat, 3. pont.

³² Ezt a dilemmát Costopoulos Orestis az „egyáltalán” szó betoldásával oldaná fel. COSTOPOULOS (2009) 18. o.

³³ 1978. évi IV. törvény, 137. § 4. pont *b*) alpontja

³⁴ 26/2007. BK vélemény

³⁵ BH 1995. 385.

³⁶ BH 2003. 350.

³⁷ BH 2002. 212.

³⁸ 26/2007. BK vélemény

³⁹ A korábbi Btk.-hoz, az 1961. évi V. törvényhez kapcsolódó esetjog a kaszát és a vasvillát is nevesítette, mint a felfegyverkezve elkövetés módját (BH 1976. 44.; BH 1976. 526.).

⁴⁰ MÉSZÁROS (2011)

III.2.2. MÁSODIK FELTÉTEL: ELVÁRHATÓSÁG

A második követelmény, hogy a védekezőnek mindent meg kell tennie, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az eszköz ne okozzon sérelmet.⁴¹

Ez a feltétel is eltérés a hagyományos jogos védelem szabályaitól, hiszen a támadás személyes elhárítása esetén nem terheli olyan kötelezettség a védekezőt, hogy előzetesen értesítse a támadót arról, miszerint védekezni fog, mégpedig oly módon, amivel esetleg sérelmet okoz.⁴² Ennek az a mögöttes indoka, hogy a jogalkotó elismerte: a védekező a berendezés telepítésekor nem képes előre megjósolni, illetve egy berendezés nem képes felmérni a támadó szándékát, és így a védekezés szükségességét vagy annak szükséges mértékét sem. A második feltétel tehát felfogható egy olyan eltérésnek az általános jogos védelmi szabályoktól, amelynek célja, hogy a jogos védelem általános szabályaitól történő másik eltérést: a szükségesség előreláthatóságának hiányát kompenzálja. A személyesen védekező ugyanis nem mentesül a felelősségre vonás alól túllépés esetén, ezért ügyelni fog rá, hogy ne lépje túl a jogtalan támadás elhárításának szükséges mértékét – hacsak nem annyira rémült vagy feldúlt, hogy erre képtelen legyen –, amely eseteket a jog szintén tekintetbe veszi. A védelmi berendezés üzemeltetője azonban a gyakorlatban – kihasználva, hogy az előreláthatóság hiánya miatt a jogalkotó a halál okozásán kívül mindent megengedett – bátran túllépheti a védekezés szükséges mértékét, akár bosszúból is. Az általános szabályok szerint a védekező ezzel átlépné a védekezés szükséges mértékét, ám a megelőző jogos védelem megengedi számára a tulajdonvédelem ilyen módját. *Finszter Géza* ezt éles kritikával illeti: „Ez nem lehet jogpolitikai cél, ugyanis akit védeni akarok, annak a magatartása is meg kell, hogy maradjon a jogkövetés követelményének sáncai között. Ellenkező esetben nem nagyobb közbiztonságot teremtek, hanem újabb veszélyforrást létesítek.”⁴³ Vélhetően tehát ezt az anomáliát kívánta kompenzálni a jogalkotó a második feltétellel. A figyelmeztető jelzés egyben fokozza annak az esélyét is, hogy a harmadik feltétel teljesüljön, azaz hogy nem jogtalan behatoló ne sérüljön.

A második követelmény a gyakorlatban több problémát is felvet. Egyrészt kérdéses, hogy mit is kell tennie a védekezőnek, hogy a telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet. A miniszteri indokolás szerint a berendezés üzemeltetőjének az a kötelessége, hogy figyelmeztessen a veszélyre, „teljesíthető például a jogtalan támadás esetleges következményeire a figyelmet közvetlen, vagy közvetett módon felhívó valamely jelzés (felirat, ábrázolás, fény- vagy hangjelzés) alkalmazásával”⁴⁴. E követelmény súlyos felelősséget helyez a védekezőre, hiszen vélhetően nem lesz elég egy magyar nyelvű, írásos figyelmeztetést kifüggeszteni: gondoskodni kell arról, hogy a jelzést ne verje le a szél, ne lopják el, az ne mosódjon vagy halványuljon el; hogy minden irányból közelítve és sötétben is látható vagy hallható legyen; hogy ne csak szövege-

⁴¹ A 2009-es változat a „tőle az adott helyzetben elvárható” fordulatot, a 2012-es az „adott helyzetben elvárható” kifejezést alkalmazta.

⁴² Belovics Ervin ezt a feltételt súlyos kritikával illeti. *BELOVICS* (2009) 130. o.

⁴³ *PÁRVY* (2012)

⁴⁴ T/9554. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, 2009. április, 29., 35. o.

sen, hanem – a kisgyerekek, analfabéták, idegen ajkúak érdekében – fény- és hangjelzéssel, piktogramokkal is figyelmeztessen az esetleges sérelem bekövetkeztére. Másrészt, a gyakorlatban a veszélyre való figyelmeztetés a védelmi berendezés hatékonyságát csökkenti és a bűnözők felkészültségét segíti, esetleg radikalizálódásukhoz vezet, hiszen lehetővé teszi, hogy számoljanak a védelmi eszközzel és felkészüljenek annak ártalmatlanná tételére.

III.2.3. HARMADIK FELTÉTEL: A VÉDEKEZÉSBŐL SZÁRMAZÓ SÉRELEM CSUPÁN JOGTALAN TÁMADÓT ÉRHEZ

A harmadik feltétel, hogy a védelmi berendezés a jogtalan támadónak okozzon sérelmet, rávilágít a megoldás alapproblémájára, amennyiben a védelmi berendezés üzemeltetésével hatványozott felelősséget vállal magára a védekező, hiszen minden olyan esetben, ahol nem jogtalan behatolót ér sérelem, felelősséggel tartozik. Még ha számos óvintézkedést megtett is a berendezés üzemeltetője, hogy statisztikailag csökkentse a végszükségben cselekvő, a jogszabály engedélye alapján, hivatali hatósági jog gyakorlása vagy kötelezettség teljesítése során az ingatlanra behatolók bántódásának esélyét, akkor is hatalmas a rá terhelt felelősség, amennyiben egyetlen jogkövető személy sérüléséért is büntetőjogi felelősséggel tartozik.

III.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELÉSE

III.3.1. ALKOTMÁNYJOGI ÉS JOGELMÉLETI AGGÁLYOK

A jogalkotó visszaüt ugyan a megelőző jogos védelem szabályainál a jogos védelem szabályrendszerére⁴⁵, a két jogintézmény közötti eltérések számossága és mélysége felébreszti a gyanút, hogy az előbbi talán nem is az utóbbi egy alfaja, hanem a különbözőségek mennyisége egy minőségileg más jellegű jogintézménynek az indikátora. A hagyományos és a megelőző jogos védelem jogelméleti háttére közötti különbség megvilágítja az alapvető eltérések indokát.

III.3.2. A JOGOS VÉDELEM MINT A BŰNÜLDÖZÉS RENDSZERSZINTŰ KUDARCÁRA ADOTT GYÓGYÍR...

A megelőző jogos védelem elnevezése megtévesztő: nem is jogos védelemről, hanem sokkal inkább valamiféle megelőző védekezésről vagy intézkedésről van szó, ami azáltal „védi” a tulajdont, hogy a bűnöldöző szervek alacsony nyomozáseredményessége miatt nagy valószínűséggel elkerülhető és ezért preventív funkcióval korlátozottan rendelkező állami szankció kilátásba helyezésének esélyét növeli. Noha a törvényhely

⁴⁵ Uo.

védendő érték alatt a javak mellett a védekező „saját, illetve a mások személy[ét]” is említi, ezt véleményem szerint csak a jogszabály belső koherenciája érdekében kénytelen megtenni, ám a tényállás elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények megelőzését szolgálja. A miniszteri indokolás is árulkodó e tekintetben, amely védett jogi tárgyként egyedül a „tulajdonos szokásos tartózkodási helyétől távol lévő ingatlan” példájával él.

A minőségi különbség tehát jogelméleti szempontból az a jogos és a megelőző jogos védelem között, hogy míg a jogos védelemmel az állam elismeri, hogy nem tud minden egyes bűncselekményt megakadályozni, a megelőző jogos védelemmel azt ismeri el, hogy rendszerszinten alkalmatlan a bűncselekmények – elsősorban a betöréses lopások – megelőzésére és megtorlására. Amennyiben rendre állami megtorlás nélkül maradnak a vagyon elleni cselekmények, a további áldozattá válást elkerülendő, azaz a hatékony vagyonvédelem céljából kénytelen lesz a tulajdonos a passzív eszközknél (fal, kerítés, zár) lényegesen agresszívabb berendezéseket alkalmazni; olyanokat, amelyek nemcsak a dolgot védik, hanem amelyek az elkövető ellen aktiválódva az állami szankció elszenvedésének esélyét növelik (ilyenek a sziréna, a rendőrségre, járőrszolgálatához bekötött riasztó), vagy olyan hátrányt okoznak, amely a bűnöző költség-haszon elemzésekor kiváltja az állami szankció helyét (mérgezés, kutyaharapás, áramütés). Ez utóbbi eszközök azáltal védik a tulajdont, hogy voltaképpen az állami megtorlásból származó hátrány helyébe a tulajdonos által üzemeltetett védelmi megoldással okozott fájdalom lép; ezt kell – a védekező is azt kívánja, hogy ezt kelljen – mérlegelnie az elkövetőnek a bűncselekményből származó előnyökkel szemben.⁴⁶

Ám az egyénnek az állammal szemben nincs saját erőszakrendszere, és nem tud arányosan kényszer alkalmazni, továbbá nincs fokozatos szankciós eszköztára sem, amellyel arányosan állapíthatná meg a bűnözés „költségét”. Ezért voltaképp nem marad más, mint az állami szankció bekövetkezési esélyének növelése (passzív védekezés, vagy a passzív védekezést segítő automatizmus), vagy pedig az őszállapotr⁴⁷ jellemző testi fájdalommal, visszafordíthatatlan hátrány okozásával és a halállal való fenyegetés (aktív automatizmus). Ha ezt elfogadjuk, megértjük, hogy miért kellett kizárni az emberi élet kioltására alkalmas eszköz alkalmazását. Egyrészt alapvetően a vagyonvédelemnél ismeri be az állam a kudarcát, amivel nem állhat szemben élet kioltása. Másrészt, ha valóban meg is próbálná az állam átadni az erőszak-monopóliuma egy részét, olyan lehetőséget nem adhatna át, amire magának sincs felhatalmazása. Az is világossá válik, hogy – szemben a jogos védelem általános szabályaival – miért kell mindent megtenni, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy a telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet, ideértve azt is, hogy erre figyelmeztető jelzést kell kitenni. A társadalmiszerződés-elmélet keretén belül az az oka a figyelmeztetési kötelezettségnek, hogy voltaképpen egy alternatív erőszakrendszerbe téved a behatoló, és erre kell felhívni a figyelmét.

⁴⁶ A német jogirodalom még a klasszikus jogos védelemnek is generálpreventív funkciót tulajdonít. LÖFFLER (1901) 567. o.; BAUMGARTEN (1911); ROXIN (1981) 73. o. Belovics Ervin is osztja ezt a véleményt: „minél kockázatosabbá válnak az efféle gaztettek (és minél köztudottabban kockázatosak), annál kevesebben próbálkoznak majd meg velük”. BELOVICS (2009) 130. o. Belovics Ervin itt Székely János munkásságára is hivatkozik, lásd SZÉKELY (1983) 288. o.

⁴⁷ BECCARIA (1967) 51–52. o.

III.3.3. ...VAGY ANNAK ILLÚZIÓJA

Egy privát erőszakrendszer telepítését azonban nem engedheti meg az állam. Formális, ám jelentős érv, hogy ez Alaptörvény-ellenes volna, tekintettel a C) cikk (3) bekezdésére, amely szerint „Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult”⁴⁸. A tulajdonosok általi kényszer engedélyezésével az állam a magánbosszút szentesítené, amit a bőséges történelmi tapasztalatokra tekintettel a felvilágosodás óta kizár a büntetőpolitika és a büntetőjog.⁴⁹ Ennek megfelelően a jogalkotó kellően körülbástyázta a jogintézmény felhívásának lehetőségét, hogy az ne veszélyeztesse az állam kényszer-monopóliumát.

Nézzük lépésről lépésre a tulajdonos számára fenntartott védekezési lehetőségeket! A halál okozását maga a tényállás zárja ki. Marad tehát a visszafordíthatatlan hátrányt vagy jelentős fájdalmat okozó egyéb eszköz telepítése: a megelőző jogos védelem látszólag maradandó fogyatékoság okozására, például automatikusan működésbe lépő látáskárosító, fejmagasságban elhelyezett savat spriccelő berendezés vagy vakító lézer, illetve más önműködő kínzóeszköz alkalmazására is felhatalmaz. Azonban e kreatív védekezési lehetőségek nagy része azért megengedhetetlen, mert a magyar állam a pozitív védelmi kötelezettség doktrínáján keresztül a magyar Btk.-t is felülíró nemzetközi jog⁵⁰ alapján felelősséggel tarthat a kínzásnak minősülő sérelem okozásáért. A gyengeáram, farkasverem, medvecsapda jöhet tehát csak szóba, ám ezek alkalmazásakor túlságosan nagy a védekezőre telepített felelősség, hiszen felelni fog akkor is, ha a védekező eszközt annak tudatában telepítette, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és ez általában igaz is, de a támadó mégis meghal. A csekélyebb testi fájdalmat okozó védelmi berendezések (például enyhe áramütés) pedig vélhetően nem lesznek hatékonyak. A védekező berendezések eszköztárából így logikailag semmilyen lehetőség nem marad a bűnmegelőző funkciót az államtól átvállaló egyén számára. Összefoglalva tehát: míg az első feltétel a hatékony aktív automatizmusokat szűri ki, addig a második és harmadik úgy allokálja a felelősséget, hogy a védekezőn aránytalan lesz a teher.

⁴⁸ Az Alaptörvény V. cikke irreleváns, mivel az csak az intézett vagy közvetlenül fenyegető támadás elhárításáról szól; továbbá kizárólag a jogos önvédelmet érinti, míg a megelőző jogos védelem hatálya tágabb: a mások személye vagy tulajdona elleni támadással szembeni védelemre is kiterjed.

⁴⁹ FÖLDEVÁRI (2003) 134. o.

⁵⁰ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 7. cikk; A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény; Emberi Jogok Európai Egyezménye, 3. cikk; A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény; *A. kontra Egyesült Királyság*, ügyszám: 100/1997/884/1096, 1998. szeptember 23.; *Z. és mások kontra Egyesült Királyság*, ügyszám: 29392/95, 2001. május 10.; *Opuz kontra Törökország*, ügyszám: 33401/02, 2009. június 9.

III.3.4. A JOGÉRTELMEZÉSI, ALKOTMÁNYJOGI ÉS JOGELMÉLETI AGGÁLYOK EMPIRIKUS IGAZOLÁSA

A megengedett és egyszerre hatékony eszközök hiánya nehezen elképzelhető. Ez nem feltétlenül a kutató fantáziátlanságának tudható be, empirikus kutatásom eredménye szerint a védekezésre kényszerült tulajdonosoknak sem sikerült ilyen berendezéseket beüzemelniük, pedig rendkívül kreatív ötletekkel álltak elő.⁵¹ Az összes, 2009 és 2013 között megelőző jogos védelem címén, felmentéssel záruló aktát bekérve a megyei főügyészségektől és a Fővárosi Főügyészségtől, összesen két releváns akta érkezett, ám ott is tévesen alkalmazták a jogintézményt. Mindkét esetben valójában a jogos védelem klasszikus esetét tekintette megelőző jogos védelemnek az ügyészség.

Az ENYÜBS-adatbázis szerint 28 jogesetben kellett volna felmerülnie megelőző jogos védelemnek.⁵² Az aktákat áttekintve azonban kiderült, hogy valamennyi esetben félrekódolás történt: a) egyáltalán nem merült fel jogos védelem az ügyben (22 esetben csalás, zsarolás, garázdaság volt a vád); b) a jogos védelem hagyományos esetről volt szó, azaz arról, hogy egy megindított támadást vagy annak közvetlen veszélyét személyesen háritotta el a védekező (6 ügyben).

A tényállás *Tóth Mihály* professzor szavaival élve „fantomjogalkotási” termék⁵³: egyetlen tulajdonost sem mentett meg a büntetőjogi felelősségre vonás alól. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor számos esetben megtörtént a köznyelvi értelemben vett „védekező” büntetőjogi felelősségre vonása, mivel a félreértelmezett tulajdonvédelem emberélet kioltásával végződött.

III.4. ÖSSZEGZÉS ÉS DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A megelőző jogos védelem intézményén keresztül a jogalkotó csak látszólag felelt meg a társadalmi kívánalomnak, hogy a bűnüldözés kudarca esetén a védekezőnek átadja a bűnmegelőzés és a védekezés lehetőségét. A bűnüldözés tehetetlenségének kompenzálására szánt megoldást a jogalkotó kellően szűken szabta meg ahhoz, hogy azzal az erőszak alkalmazásának állami monopóliumát ne fenyegetse. Ezzel azonban a törvényhozó gyakorlatilag hatástalanná tette a problémára szánt gyógyírt: a látszattal ellentétben semmilyen új védelmi eszközt nem adott – mert nem is adhatott – a potenciális sértettek kezébe. Egy jogállamban a törvényhozó nem is tehet másképp, minden ezzel ellentétes megoldás a magánbosszú állami szentesítése volna, és szemben állna a humanizált büntetőjog alapléteivel.

A probléma az, hogy a magyar jogalkotó azt a *látszatot keltette*, hogy átadja a védekezés címén az állami erőszak magánúton történő alkalmazásának lehetőségét.

⁵¹ A tulajdonosok jellemzően az emberélet kioltásával végződő eszközöket tekintették kellően biztosnak és olcsónak. Ilyen például a fagyálló borba öntése, vagy a bicikli fékjének meglazítása. LARKNER (2013); HASZÁN (2013)

⁵² A fent említett két ügy, ahol tévesen hivatkozott az ügyészség és a bíróság megelőző jogos védelemre, az ENYÜBS-ben szereplő 28 aktán felül érkezett. Összesen tehát 30 ügyről tudunk, ezen belül 28 esetben tévesen kódolták, két esetben pedig rosszul alkalmazták a megelőző jogos védelmet.

⁵³ TÓTH (2013)

A populista jogalkotásból adódó félreértéseknek mindenki kárvallottja lesz. Elsősorban az elhunyt behatoló és családja. Másodsorban a magukra hagyott tulajdonosok járnak rosszul, akik elkeseredésükben megengedhetetlen tulajdonvédelmi eszközökhöz folyamodnak abban a hitben, hogy a megelőző jogos védelem jogintézménye alapján elkerülhetik a felelősségre vonást. Alapvetően jogtisztelő állampolgárnak nem jó érzés azzal a tudattal élnie, hogy más halálát okozta. Leginkább azonban az okoz majd frusztrációt, ha kiderül, hogy a megelőző jogos védelem nem hívható fel a konkrét ügyben. A tulajdonos, akit oly sokszor cserbenhagyott már az állam (azaz a bűnüldözés), tovább „viktimizálódik”, amikor rájön, hogy megint a vesztes oldalon áll: a felelősség alóli mentesülés helyett emberölésért felel. Végül a megelőző jogos védelemből származó félreértéseknek a társadalom is áldozatává válik, mégpedig két szempontból: egyrészt azért, hogy az előreláthatóság hiányának mint rendszerhibának a következményeit az ártatlanok viselik (akik ellen működésbe lép a védelmi berendezés), másrészt a megelőző jogos védelem felhívási lehetőségének félreértése nemcsak a védekező, hanem a társadalom frusztrációját is kiváltja, tovább szítva társadalmi feszültségeket; fokozva a kiszolgáltatottság érzését; a közbiztonság miatti elkeseredést; a kegyetlen büntetés iránti igényt; egyben csökkentve az alkotmányos büntetőjog, valamint a büntetőeljárás garanciáinak amúgy is igen csekély társadalmi elfogadottságát.

A felderítés hatékonyságának növelése kézenfekvő megoldás a megelőző jogos védelem mögötti problémára. Kétségtelenül olcsóbb, egyszerűbb, gyorsabb és látványosabb megoldás a Btk.-t kiegészíteni, mint a bűnüldözés hatékonyságának növelése érdekében érdemi lépéseket tenni, ám a választott megoldás jogdogmatikailag hibás. A jogintézmény nem működik, és ha megértjük a mögöttes jogelmeletet, rájövünk, hogy soha nem is működhet. Az elsődleges probléma nem is az, hogy a jogintézmény „használaton kívül” áll, hanem az, hogy megadja a hatékony védekezés látszatát, hogy nem egy áldozatvédelmi intézmény, hanem annak veszélyes delibábja, ami tragédiákhoz vezet.

A dolgozat kereteit túlfeszítő, messzebb mutató probléma, hogy politikai aktusként, legalábbis rövid távon, sikeres a jogintézmény, hiszen a cselekvés és a sértettekkel való szolidaritás látszatát kelti. Féltő, hogy a megelőző jogos védelem esetében, csakúgy mint általában, ha büntetőjog-dogmatikai szempontokról van szó, „a szakmai szempontok szinte lényegtelenekké, zavaró tényezővé, és így a politika játékszerévé válnak”⁵⁴. Kérdés, hogy mennyire lehet a politikán számon kérni, hogy ne használjon fel minden eszközt saját sikeressége érdekében, illetve hogy mennyi katasztrófának kell még bekövetkeznie, hogy ismét a szakmai szempontok mutathassanak irányt.

III.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Pál (1909) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909.
- BAUMGARTEN, Arthur (1911) *Notstand und Notwehr: Studie im Hinblick auf das künftige Strafrecht*. Mohr, Tübingen, 1911.

⁵⁴ NAGY (1999)

- BECCARIA, Cesare (1967) *Büntetés és büntetés.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- BECK, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft: auf dem Weg in eine andere Moderne.* Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986.
- BELOVICS Ervin (2009) *A büntetendőséget kizáró okok.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (szerk.) (2012) *Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- COSTOPULOS, Orestis (2009) „Jogos védelem az ún. »őrző-védő« berendezések körében” *Ügyészek Lapja*, 2009. évi Különszám, 15–18. o.
- DEGRÉ Lajos (1910) *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban.* Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.
- EDVI ILLÉS Károly (1894) *A Büntető Törvénykönyv magyarázata.* Révai testvérek Nyomdája, Budapest, 1894.
- FEUERBACH VON, Paul Johann Anselm (1801) *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden Peinlichen Rechts.* Heyer, Giessen, 1801.
- FINKEY Ferenc (1909) *A Magyar Büntetőjog tankönyve.* Grill, Budapest, 1909.
- FÖLDVÁRI József (2003) *Magyar Büntetőjog. Általános Rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- GIDDENS, Anthony (1995) *The consequences of modernity.* Polity Press, Cambridge, 1995.
- HASZÁN Zoltán (2013) „Ne ölj rozzant biciklivel tolvajokat!” *444.hu* (2013. 11. 16.) <http://444.hu/2013/11/16/ne-olj-rozzant-biciklivel-tolvajokat/>
- LAKNER Dávid (2013) „Fagyálló a borba, áram a kerítésbe – miért nem jogos védelem?” *VS.hu* (2013. 12. 04.) <http://vs.hu/fagyallo-borba-aram-keritesbe-miert-nem-jogos-vedelem-1204>
- LÖFFLER, Alexander (1901) „Unrecht und Notwehr“ *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 21/1901. 537–581. o.
- MÉSZÁROS Ádám (2011) „A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai” *Jogelméleti Szemle*, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/meszaros45.html>
- NAGY Ferenc (1999) „A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről” *Magyar Jog*, 1999/1. 5–15. o.
- ROXIN, Claus (1981) „Die »soziolethischen Einschränkungen« des Notwehrrechts – Versuch einer Bilanz” *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 93/1981. 68–104. o.
- SZÉKELY János (1983) *A jogos védelem.* Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1983.
- SZÉKELY János (1994) „Egy betöltésre váró joghézag” *Magyar Jog*, 1994/3. 163–165. o.
- TÓTH Mihály (2012) „Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához” *Büntetőjogi Szemle*, 2012/1. 24–30. o.
- TÓTH Mihály (2013) „A változó Btk. társadalomvédelmi dilemmái: A »fantom-jogalkotástól« a »precedens-jogalkotásig«” c. előadás. Elhangzott: 2013. november 27-én, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Büntető anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszéke által szervezett, *A büntetőjog társadalom védelmi szerepe c.* konferencián.
- UVVÁRI Ákos (2002) „Adalékok a jogos védelem és a védelmi berendezések viszonyának értelmezéséhez” *Jogelméleti Szemle*, 2002/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari9.html>
- UVVÁRI Ákos (2009) *A jogos védelem megítélésének új irányai.* Ad Librum, Budapest, 2009.

IV. A BŰNCSELEKMÉNYI EGYSÉG ÉS A BŰNHALMAZAT

AMBRUS ISTVÁN

- IV.1. Szabályozástörténet**
- IV.1.1. A bűnhalmazat
- IV.1.2. A folytatólagos bűncselekmény
- IV.1.3. Összetett és összefoglalt bűncselekmények, a törvényi egység különleges esete
- IV.1.4. Az üzletszerűség
- IV.1.5. Az érték-egybefoglalás
- IV.1.6. A látszólagos halmazat
- IV.2. A hatályos szabályozás bemutatása**
- IV.2.1. A bűnhalmazat
- IV.2.2. A folytatólagosság
- IV.2.3. Az érték-egybefoglalás
- IV.2.4. A rendszeres elkövetés
- IV.2.5. A törvényi egység számos új esete
- IV.2.6. A szubszidiaritás
- IV.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése**
- IV.3.1. A bűnhalmazat
- IV.3.2. A folytatólagosság
- IV.3.3. Az érték-egybefoglalás
- IV.3.4. A rendszeres elkövetés
- IV.3.5. A szubszidiaritás
- IV.4. De lege ferenda javaslatok**
- IV.4.1. A bűnhalmazat
- IV.4.2. A folytatólagosság
- IV.4.3. A rendszeres elkövetés
- IV.4.4. A szubszidiaritás
- IV.4.5. A szabálysértések kapcsán
- IV.4.6. Az ismételt elkövetés fogalmának bevezetése
- IV.5. Felhasznált irodalom**

IV.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A bűncselekményi egység és a bűnhalmazat az anyagi büntetőjog-dogmatika nagy szabályozási múltra visszatekintő elméleti kategóriái.¹ Részletes kifejtésük és tartalommal történő feltöltésük alapvetően nem a büntetőtörvénnyel, hanem a jogtudomány és a joggyakorlat művelőivel szemben fogalmazható meg követelményként. A vonatkozó törvényi rendelkezések erre is figyelemmel általában csupán a legalapvetőbb szempontok rögzítésére szorítkoznak.

A büntetőtörvények különös részében írt egyes tényállások minden esetben a bűncselekményi egység körébe eső ismérveket tartalmazzák.

Ebből fakadóan – a formális logika szabályai szerint – a fogalmi párosból elegendő a bűnhalmazat törvényi definiálása, ugyanez az egység kapcsán már szükségtelen (ugyanis ami nem halmazat, az szükségképpen csak egység lehet).² A bűncselekményi egység általános fogalmával ezért büntetőkódexeinkben nem találkozhatunk, az egységnek a jogtudomány által kimunkált kategóriáit azonban természetesen azonosíthatjuk. A bűncselekményi egység két fő formája a magyar büntetőjogban (a folytatólagos bűncselekmény legáldefiníciójának megalkotása óta) a természetes és a törvényi egység. Miután azonban a természetes egység lényegében az egyes különös részi tényállások kereteinek feleltethető meg, tehát az egység alapvető megjelenési formája, e helyütt elegendő – a halmazat mellett – a törvényi egység fajtáinak szabályozástörténetét bemutatni. Röviden szükséges végül utalni a végeredményben ugyancsak bűncselekményi egységként értelmezendő látszólagos halmazat kategóriáira.

IV.1.1. A BŰNHALMAZAT

A leg részletesebb szabályozást a bűnhalmazatról az *1878. évi Btk. (Csemegi-kódex)* 95–100. §-ai adták, amelyek lényegében úgy rendelkeztek, hogy *alaki halmazat* esetén csupán az abszorpció, míg *anyagi halmazat* esetében az aszperáció alkalmazható büntetékiszabási elvként. E törvénykönyv tehát az alaki (ekkoriban: ideális, eszmei vagy „eszményi”³) halmazat esetében nem engedte meg a bűnhalmazatban álló legsúlyosabb bűncselekmény büntetési tétele felső határának átlépését (aszperáció), hanem legfeljebb ebben a keretben mozoghatott a bíró (abszorpció). Anyagi halmazat esetén azonban lehetőség volt a felső határnál súlyosabb büntetés kiszabására is.

A törvény eme megoldása azonban a joggyakorlatban sokszor igazságtalan eredményre vezetett. Nehezen megindokolható például, hogy miért részesüljön enyhébb megítélésben a két vagyontárgyat is megrongáló elkövető kizárólag azon körülmény-

¹ Tekintettel arra, hogy a bűnhalmazat problémaköre önálló, felelősségtani (bűncselekménytani) kérdés, a jogkövetkezményekre vonatkozó szabályozást (a halmazati büntetést) jelen tanulmány keretében részleteiben nem vizsgálom.

² Hasonló példával találkozhatunk a stádiumok körében is: a Különös Rész a befejezett bűncselekmény kategóriájára épül, ezért az előkészület és a kísérlet általános részi definiálása mellett a befejezettség külön törvényi felemlítése mellőzendő.

³ Ezt az archaikus szóhasználatot szerepelteti Löw (1880) 546. o.

re figyelemmel, hogy tervét csupán egyetlen magatartással hajtotta végre, és ehhez nem volt szüksége több tetre. A Csemegi-féle felfogás tarthatatlanságát erre is figyelemmel nálunk meggyőzően elsőként *Finkey Ferenc* mutatta ki, aki már a XIX. század végén úgy fogalmazott, hogy „[a]z anyagi és alaki halmazat közti egész megkülönböztetés [...] elvi alapra vissza nem vezethető s elméletileg nem igazolható”⁴. A XX. század derekára a magyar büntetőjog-tudományban kikristályosodott az a nézet, amely szerint egy cselekménnyel ugyanúgy megvalósítható több bűncselekmény, mint többel, ezért az alaki és az anyagi halmazat között anyagi jogi szempontból különbséget tenni nem szabad.⁵

A jogalkotásban mindez a Büntető Törvénykönyv Általános részéről szóló 1950. évi II. törvényben (Btá.) csapódott le, amelynek 57. § (1) bekezdése szerint „[h]a ugyanannak az elkövetőnek egy vagy több cselekménye több büntetést valósít meg (bűnhalmazat), a büntetést valamennyi büntetért egy büntetésbe foglalva kell kiszabni (összbüntetés)”⁶. Az 1961. évi Btk. ezt követően azt a megoldást választotta, hogy a bűnhalmazatot magát nem definiálta, 65. §-a csupán azt rögzítette, hogy „[h]a a bíróság az ítéletben több büntetést állapít meg (bűnhalmazat), valamennyi büntetért egy büntetést (halmazati büntetés) kell kiszabni”.

A jogalkotó ugyanakkor ezt követően sem kívánt visszatérni az alaki és az anyagi halmazat eltérő törvényi kezeléséhez, amelyet jól jelez, hogy a korábbi Btk. kodifikációs munkabizottsága egyöntetűen úgy foglalt állást, hogy „[a]z alaki halmazat nálunk rég nyugvópontra jutott kérdését azzal együtt sem tartjuk vitára érdemesnek, hogy annak különkezelésére napjainkig akad példa (lengyel Btk.)”⁷.

A korábbi Btk. 12. § (1) bekezdése végül lényegében a Btá. megoldásához tért vissza, mégis azzal a különbséggel, nem az egységes büntetés kiszabásának kötelezettségét, hanem a több bűncselekmény egyazon eljárás keretében történő elbírálását tette törvényi kritériummá: „[b]űnhalmazat az, ha az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekményt valósít meg, és azokat egy eljárásban bírálják el”.

IV.1.2. A FOLYTATÓLAGOS BŰNCSELEKMÉNY

Noha a jogirodalom *Csemegi-kódex* előtti képviselői egybehangzóan elismerték a *folytatólagos bűncselekmény* bűnhalmazatot kizáró jelentőségét⁸, az kifejezett törvényi szabályozást első büntetőtörvényünkben még nem nyert. A hozzá fűzött Anyaggyűjtemény (a korabeli miniszteri indokolás) már említést tett ugyan a folytatólagos bűncselekményről, amely szerint „a folytatott büntett a bűnhalmazat esetei közé

⁴ FINKEY (1895) 154. o.

⁵ ÍGY VÁMBÉRY (1913) 270. o.; ANGYAL (1920) 494–495. o.; IRK (1928) 227. o.; HACKER (1936) 245. o.

⁶ A hivatkozott törvényszövegben szereplő „összbüntetés” kitétel nem összetévesztendő a hatályos büntetőjogból ismert összsbüntetés (Btk. 93–96. §) intézményével. A Btá. szóhasználatában szereplő összsbüntetés még a mai halmazati büntetéssel volt szinonim fogalom.

⁷ LÁSZLÓ (1984) 329. o. Kiemelhető, hogy Földvári József később, még az 1990-es években is hangsúlyozta az alaki és anyagi halmazat megkülönböztetésének szükségtelenségét. Lásd FÖLDVÁRI (1995) 53. o.

⁸ SZLEMENICS (1847) 46. o.; SZOKOLAY (1848) 218. o.; PAULER (1869) 123. o.; KAUTZ (1873) 100. o.

épen nem tartozik⁹. Ezután azonban – a jogtudomány sürgetése ellenére¹⁰ – sem a Bt., sem az 1961. évi V. törvény (az 1961. évi Btk.) nem határozta meg a folytatólagos bűncselekmény fogalmát.¹¹ A folytatólagosság ebben az időszakban bírói (vagy jogi) egységként töretlenül érvényesült.

Az 1978. évi IV. törvény (1978. évi Btk.) előkészítő ülései során már lényegében teljes támogatottságot élvezett az a felfogás, amely szerint a folytatólagosságról kifejezetten rendelkeznie kell a törvénynek.¹² Ennek megfelelően, a folytatólagosság törvényi egységgé vált, megállapításának feltételeit az 1978. évi Btk. 12. § (2) bekezdése kifejezetten szabályozta. Ez alapján „nem bűnhalmazat, hanem folytatólagos bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközökben többször követ el”.

IV.1.3. ÖSSZETETT ÉS ÖSSZEFOGLALT BŰNCSELEKMÉNYEK, A TÖRVÉNYI EGYSÉG KÜLÖNLEGES ESETE

Összetett és összefoglalt bűncselekményeket, valamint a *törvényi egység különleges esete* körébe tartozó különös részi tényállásokat valamennyi büntetőtörvényünk tartalmazott, amelyeket absztrakció révén a jogtudomány sorolt be bűncselekménytani kategóriákba. Mindhárom fogalomkör közös ismérve, hogy olyan bűncselekményekből (vagy kivételesen szabálysértésekből) tevődnek össze, amelyeket egyébként bűnhalmazatként kellene értékelni.¹³ Összetett bűncselekményre a rablást (1978. évi Btk. 321. §), összefoglalt bűncselekményre a több emberen elkövetett emberölést [1978. évi Btk. 166. § (2) bekezdés f) pont]¹⁴, míg a törvényi egység különleges esetére a közúti veszélyeztetés bűncselekményét (1978. évi Btk. 186. §) szokás példaként említeni.

IV.1.4. AZ ÜZLETSZERŰSÉG

A *Csemegi-kódex* az üzletszerűség fogalmát még nem határozta meg, hanem a bíró szabad mérlegelésére bízta azt.¹⁵ A 8800/1946. ME rendelet 9. §-a (BHÖ 272. pont) már tartalmazott egy fogalommeghatározást, amely szerint üzletszerűen az követte el a bűncselekményt, aki „arra törekedett, hogy illetéktelen nyereségből állandó keresetforrása legyen”. A fogalom törvényi szintű szabályozása azonban egészen az 1961. évi

⁹ Löw (1880) 546. o.

¹⁰ HOROWITZ (1891) 302–308. o.; DEGRÉ (1912) 312. o.; FINKEY (1900) 10. o.; később ÁDÁM (1961) 52. o.; FÖLDVÁRI (1962) 277. o.; JULIS (1971) 206. o.

¹¹ Megjegyezhető, hogy az 1961. évi Btk. egyetlen különös részi tényállás kapcsán, az *alárendelt megsértéséről* rendelkező 321. § (2) bekezdés b) pontjában már megjelenítette a folytatólagosságot, és pedig minősítő körülmény formájában. Erre tekintettel e bűncselekmény kapcsán – a minősítő körülmény mellett – külön folytatólagosságot vagy halmazatot nem lehetett megállapítani. Lásd BH 1977. 370.

¹² Vö. BERKES – LÁSZLÓ (1977) 392–393. o.; GYÖRGYI (1984) 339. o.; LÁSZLÓ (1984) 347. o.

¹³ AMBRUS (2014c) 83–85. és 183–184. o.

¹⁴ Hatályos elnevezése: több ember *sérelmére* elkövetett emberölés [Btk. 160. § (2) bekezdés f) pont].

¹⁵ BALOGH (1886) 36. o.

Btk. hatálybalépéséig várattott magára, amely 114. §-ában már úgy rendelkezett, hogy „üzletszerűen követi el a büntettet, aki hasonló büntettek elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik”. A fogalom ezt követően csak kevés és akkor sem érdemi változáson ment keresztül. Az *1961. évi Btk. 1971. évi novelláris módosítása* nyomán – a bűncselekmények *bichotom* rendszerű súly szerinti osztályozására való áttérés folyományaként – az üzletszerűség fogalmában használt „büntett” helyét a „bűncselekmény” kifejezés vette át.¹⁶ Ezt követően a korábbi Btk. 137. § 9. pontjában szabályozott a definíció már csak egy ízben módosult, amikor a „hasonló bűncselekmények” az „ugyanolyan” kitételrel egészült ki.¹⁷

Jóllehet az üzletszerűséget hagyományosan a törvényi egység egy válfajának tekintik, és tankönyv- és kommentáriródlalom is itt szokta tárgyalni, megjegyezendő, hogy az a bírói gyakorlatban régóta érvényesülő felfogás szerint egyetlen esetben létesít csupán törvényi egységet: amennyiben az alaptényállás keretében jelenik meg.¹⁸ Erre a hatályos büntetőjogban a zugírászat bűncselekménye szolgálhat például.¹⁹ Egyéb esetekben – amikor az üzletszerűség minősítő körülményként jelenik meg – bűnhalmazatot kizáró tulajdonsága nincs, hanem lényegében ugyanúgy viselkedik, mint bármely más minősített eset (így a lopás, a sikkasztás stb. esetén).

IV.1.5. AZ ÉRTÉK-EGYBEFOGLALÁS

Az érték-egybefoglalás a törvényi egység leginkább hányatott sorsú válfaja, számos újra- és újrakodifikálást ért meg, és megannyi szabályozási módozata volt ismeretes. A *Csemegi-kódex* 335. §-a alapján létezett azon érték-egybefoglalás, amelyet a már önmagukban is bűncselekményt megvalósító cselekmények vonatkozásában kellett elvégezni, s amely folytán az alapeseti bűncselekmények (ekkoriban kizárólag a lopások) összértékük alapján a minősített eset körében voltak értékelhetők. Később, az *1971. évi Bn.* alapján az 1961. évi Btk. 311. § 4. pontjában olyan rendelkezés jelent meg, amely az elkövető több szándékos vagyron elleni bűncselekménye körében a jelentős, illetve különösen nagy érték vagy kár viszonylatában egybefoglalást írt elő (ún. „nagy érték-egybefoglalás”).²⁰ E rendelkezést azonban a 1978. évi Btk. már nem vette át.

¹⁶ 1971. évi 28. tvr. (1971. évi Bn.) 1. § (3)–(5) bek.

¹⁷ 1999. évi CXX. törvény 6. § (2) bek.

¹⁸ Lásd a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának az 1982. június 25-én elfogadott 104. számú közös állásfoglalását. Az itt kifejtett álláspont jelenleg a BKv 37. alapján érvényesül.

¹⁹ Megjegyezhető, hogy a zugírászatnak a korábbi Btk. 248. §-ában szereplő tényállását a 2001. évi CXXI. törvény 2002. április 1-jei hatállyal úgy módosította, hogy annak elkövetési magatartásává a korábbi beadvány-/okiratszerkesztés helyett az ügyvédi stb. *tevékenység végzését* tette. Utóbbi kapcsán pedig alappal lehet olyan álláspontra helyezkedni, hogy az *ab ovo* természetes egységbe olvadó magatartások sorozatát is magában foglalhatja. Mint a Kis–Hollán szerzőpáros írja: „[a] bűncselekmény elkövetési magatartása folyamatos, így természetes egység az ügyvédi, jogtanácsosi vagy közjegyzői tevékenység körébe tartozó több részcelekmény végzése”. Lásd Kis – HOLLÁN (2008) 394. o.

²⁰ A jogirodalomban lásd HALÁSZ (1972) 195–201. o.; BÉKÉS – SZALMA (1973) 309. o. A gyakorlatban BH 1976. 348.

Emellett a szabálysértések létrejöttét²¹ követően nem sokkal, az *1956. évi 16. tvr.* 8. §-a alapján megjelent azon egybefoglalási forma, amely a *szabálysértéseket bűncselekményekké minősítette át* abban az esetben, ha az elkövetési összérték a bűncselekményi értékhatárt meghaladta (ún. „kis érték-egybefoglalás”).²² A későbbiekben az *1962. évi 10. tvr.* (az 1961. évi Btk.-t hatályba léptető jogszabály) 57. § (3) bekezdése, majd az *1968. évi I. törvény* (a korabeli szabálysértési törvény) 105. § (4) bekezdése rendelkezett az érték-egybefoglalásról. Ez a szabályozási forma azonban a gyakorlat szerint nem létesített törvényi egységet, hanem a szabálysértések halmazata helyébe bűncselekmények halmazata lépett.²³

Az *1979. évi 10. tvr.* 40. §-a azután teljesen megváltoztatta az *1968. évi Szabs. tv.* 105. §-át, s annak új (3) bekezdése már úgy rendelkezett, hogy érték-egybefoglalásnak csak ugyanolyan cselekmény több alkalommal történő elkövetése esetén van helye, amelyekből az egybefoglalás révén egy egységes bűncselekmény (törvényi egység) jön létre. Ezzel összhangban került megállapításra a *Btké. (1979. évi 5. tvr.)* ekkoriban hatályos 28. § (2) bekezdésének szövege is.²⁴ Az érték-egybefoglalásra vonatkozó törvényi rendelkezéseket – gyakorlati nehéz alkalmazhatósága miatt – az *1987. évi III. törvény* 42. §-a szüntette meg.

Ezt követően, a 1978. évi Btk. hatálya alatt a jogalkotó az érték-egybefoglalás szabályait – az 1979 és 1987 között hatályban volt szabályozási megoldáshoz hasonló technikával és tartalommal – a *2009. évi CXXXVI. törvény* 16. §-a, majd (ismételten) a *2010. évi LXXXVI. törvény* 15. §-a állapította meg.²⁵ Az érték-egybefoglalás szabályait egyrészt 2010. január 1. napjától 2012. április 14. napjáig az *1999. évi Szabs. tv.* 157. § (6) bekezdése, majd 2012. április 15. napjától 2013. június 30. napjáig a *2012. évi Szabs. tv.* 177. § (6) bekezdése, másrészt az említett időpontok alatt mindvégig a Btké. 28. § (2) bekezdése tartalmazta. A Szabs. tv. vonatkozó rendelkezése ezt követően is hatályban maradt. Ebben az időszakban a *2010. évi CXLVII. törvény* 79. §-a 2011. január 1-jei hatállyal is módosította a vonatkozó szabályokat (abból eltávolította a folytatolagosságra való utalást).²⁶

²¹ KIRÁLY (1955) 549–555. o.

²² Ehhez lásd VISZOKAY (1960) 112. o.

²³ A korabeli joggyakorlatban lásd a Legfelsőbb Bíróság 496. sz. büntető kollégiumi állásfoglalását (megjelent: BH 1972. 3.). A jogtudományban meggyőző kritikai álláspontot fejtett ki róla ERDŐSY (1977) 893. o.

²⁴ Ehhez lásd VISZOKAY (1980) 593–599. o.

²⁵ Egy *jogalkotási hiba* miatt a 2009. évi CXXXVI. törvény 26. § (2) bekezdés da) pontja, amint hatályba léptette – 2010. január 1. napjával – az érték-egybefoglalásnak az 1999. évi Szabs. tv.-beli szabályait, azonnal hatályon kívül is helyezte azokat. A jogalkotó ezt a későbbiekben észelve, a 2010. évi LXXXVI. törvény 15. §-ával, 2010. augusztus 19-i hatállyal ismét elhelyezte a Szabs. tv.-ben a már említett 157. § (6) bekezdését. Ehhez lásd MÉSZÁR (2010) 18. o.

²⁶ A recens jogirodalomból a jogintézményhez lásd AMBRUS (2010) 274–281. o.; AMBRUS (2014c) 206–220. o.; BELOVICS (2014) 141–161. o.; SZOMORA (2014) 137–146. o.

IV.1.6. A LÁTSZÓLAGOS HALMAZAT

Amennyiben az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekmény törvényi tényállását is kimeríti, és egyetlen természetes vagy törvényi egységi kategória sem állapítható meg, fő szabálynak tekinthető a valóságos halmazat megállapítása. Ha azonban a megvalósulni látszó törvényi tényállások közül az egyik – valamilyen, az érintett tényállások között fennforgó viszony folytán – alkalmazása kizárja a további bűncselekmények megállapításának lehetőségét, a halmazat csupán *látszólagos*.²⁷ A látszólagos halmazatnak – a valóságoshoz hasonlóan – kimunkálható az alaki és anyagi változata. A látszólagos alaki halmazat körébe többnyire a specialitást, a konzumpciót és a szubszidiaritást szokták sorolni. A látszólagos anyagi halmazat körében az egyes álláspontok olyannyira szóródnak, hogy uralkodó állásponttól nehezen lehet beszélni. Általában az önállóan részcselekményt (büntetlen előcselekményt), az összeolvadást (beolvadást), valamint a büntetlen eszköz-, utó- és mellékcselekményeket említi a jogirodalom.²⁸

A látszólagos halmazat kategóriái alapvetően jogértelmezési termékek, ezért – a természetes egységhez hasonlóan – kimunkálásuk alapvetően jogtudományi feladat. Ez alól kivételt képezhet a *szubszidiaritás* esete, amelyet – éppen arra tekintettel, hogy a törvény minden esetben *expressis verbis* szól róla – a törvényi egység esetei közé is meggyőzően be lehetne sorolni.²⁹

A szubszidiaritást már a *Csemegi-kódex* is ismerte, 350. §-ában például a zsarolást a rabláshoz viszonyítva olyképpen határozta meg, hogy zsarolás megállapításának csak akkor van helye, „a mennyiben cselekménye súlyosabban büntetendő cselekményt nem képez”. Ezt követően büntetőtörvényeink a szubszidiaritást vagy a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” [ún. tágabb értelemben vett szubszidiaritás, például 1961. évi Btk. 161. § (1) bekezdés, 1978. évi Btk. 178. §], vagy a „ha más bűncselekmény nem valósul meg” (ún. szoros értelmű szubszidiaritás, például 1961. évi Btk. 261. §, 1978. évi Btk. 174. §) záradékkal jeleníti meg. A tágabb értelmű szubszidiaritást a bírói gyakorlat hosszú ideig úgy értelmezte, hogy a klauzulával ellátott bűncselekmény súlyosabb bűncselekménnyel alaki halmazatban való találkozásakor csak ez utóbbit lehet megállapítani. Ugyanolyan vagy enyhébb bűncselekménnyel való együttes felmerüléskor sem volt azonban valódi halmazat megállapításának helye, ilyenkor csak a záradékolt bűncselekményt rótták az elkövető terhére.³⁰ A korábbi Btk. hatálybalépését követően azonban a Legfelsőbb Bíróság feladta az előző pontban vázolt elveket. 93. számú kollégiumi állásfoglalásában ugyanis a leggyakrabban előforduló szubszidiárius bűncselekmény, a garázdaság kapcsán kimondta, hogy *„bűnhalmazat létesül, ha az elkövető egy cselekménnyel a garázdaság, valamint a testi sértés vagy a rongálás törvényi tényállását is megvalósítja, feltéve hogy a testi sértés vagy a rongálás törvényi büntetési tétele nem súlyosabb, mint*

²⁷ AMBRUS (2014c) 233–239. o.

²⁸ A vonatkozó álláspontokhoz részletesen lásd AMBRUS (2014c) 221–290. o.

²⁹ Uo. 221. o.

³⁰ BJD 2848.; BJD 5855.

a garázdaságé”. A *BKv 34. pedig* gyakorlatilag változatlan tartalommal és formában tartotta fenn a BK 93. számú állásfoglalásban foglaltakat.

IV.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

IV.2.1. A BŰNHALMAZAT

A 2000-es évek elején megindult büntetőjogi kodifikáció során felmerültek ugyan módosító javaslatok³¹, a Btk. a bűnhalmazat kérdése kapcsán lényegében átvette az 1978. évi Btk. szabályozási megoldásait. Így változatlan tartalommal szerepel a *bűnhalmazat* [Btk. 6. § (1) bekezdés] és az üzletszerűség [Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pont] fogalma.

IV.2.2. A FOLYTATÓLAGOSSÁG

Az új Btk.-ra vonatkozó első, 2012 februárjában napvilágra került Előterjesztés a *folytatólagosság* fogalmát még a *korábbi* Btk.-ból ismertnek megfelelő, változatlan formában kívánta fenntartani. Ezzel szemben a 2012. évi áprilisi Btk. Javaslat (T/6958.)³² már az „ugyanolyan cselekmény” kitéltet kívánta szerepeltetni a normaszövegben, és a Btk. 6. § (2) bekezdése ebben a formában került 2012. július 13-án kihirdetésre.

Ezt követően azonban, még a Btk. hatálybalépése előtt, a 2012 decemberében elfogadott és kihirdetett *2012. évi CCXXIII. törvény* 318. § (1) bekezdése *visszaállította* a korábbi Btk. 12. § (2) bekezdésében írt szövegezést és végül a Btk. 6. § (2) bekezdése 2013. július 1. napjával így, a folytatólagosság törvényi ismérveként az „ugyanolyan bűncselekmény” elkövetését megkövetelve lépett hatályba.

IV.2.3. AZ ÉRTÉK-EGYBEFOGLALÁS

Az érték-egybefoglalás vonatkozásában elmondható, hogy a Btk. 464. § b) pontja a Btké.-t a maga egészében hatályon kívül helyezte, ezért szabályai 2013. július 1. napjától csak hiányosan, a Szabs. tv. 177. § (6) bekezdésében voltak fellelhetők. Törvényi alapját azonban e jogintézmény ekkor leginkább azért veszítette el, mivel jogforrási háttere miatt nem felel meg a *bűncselekmény* új törvényi definíciójának. A Btk. 4. § (1) bekezdése szerint bűncselekmény – az eddigiekkel szemben – az a „[...] cselekmény [...] amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli”³³. Mindezzel a jogalkotó egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy bűncselekmény és ekként büntetőjogi felelősség megállapítására kizárólag a Btk.-ban írt feltételek egyidejű megvalósulása esetén kerülhet sor. Az érték-egybefoglalás útján létrejövő „bűncselekményt” azonban nem e

³¹ WIENER (2003) 56. o.; GÁL (2006) 59. o.; LIGETI (2006) 35., 47. o.

³² Forrás: <http://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf>

³³ Kiemelés – A. I.

törvény (tehát a Btk.) rendelte büntetni, hanem a 2012. évi szabálysértési kódex. Erre figyelemmel az érték-egybefoglalás jogintézménye nem felelt meg a bűncselekmény büntető anyagi jogi definíciójának, hiszen az annak megfelelő cselekményt nem a Btk. rendelte büntetni.

Ezen a helyzeten változtatott azután ismét a jogalkotó, amikor 2015. július 1-jei hatállyal, a *2015. évi LXXVI. törvény* 34. §-ával az érték-egybefoglalás szabályait a Btk. 462. § (4)–(5) bekezdéseiben ismét megjelenítette.³⁴

IV.2.4. A RENDSZERES ELKÖVETÉS

Egyfajta régi-új törvényi egységként fogható fel a Btk.-ban a *rendszeres* elkövetés szabályozása. Egység-többségtani szempontból a jogirodalom felfogása a korábbi Btk. hatálya alatt lényegében egységes volt abban, hogy azok a büntetőjogi tényállások, mint például a kuruzslás (1978. évi Btk. 285. §), a zaklatás [korábbi Btk. 176/A. § (1) bekezdés], vagy a tiltott szerencsejáték szervezése (1978. évi Btk. 267. §), amelyek rendszeres elkövetési magatartással valósíthatók meg, a *természetes egység* körébe sorolandók.³⁵ Ennek indoka, hogy ezek a deliktumok csak az elkövetési magatartás többszöri kifejtésével válnak tényállásszerűvé, az egyszeri elkövetés bűncselekményt nem valósít meg.

A helyzet némileg módosult azonban a Btk. hatálybalépésével.³⁶ A *kapcsolati erőszak*³⁷ Btk. 212/A. § (2) bekezdés a) és b) pont szerinti alakzatai ugyanis általában válnak tényállásszerűvé, hogy az elkövető a testi sértés egyes eseteit, a tettleges becsületsértést, a személyi szabadság megsértésének alapesetét vagy a kényszerítést meghatározott személyek sérelmére, rendszeresen követi el. E cselekmények azonban nemcsak rendszeres, hanem egyszeri megvalósítás esetén is bűncselekményként értékelendők, amelyeknek így kvázi minősített esete a kapcsolati erőszak. Utóbbi esetben tehát a természetes személet szerint bűncselekményi egységről már nem lehet

³⁴ (4) Bűncselekmény valósul meg, ha az ugyanazon elkövető által, egy éven belül elkövetett és együttesen elbírált

a) ugyanolyan tulajdon elleni szabálysértés esetén a dolog értéke, az okozott kár, illetve az okozott vagyoni hátrány a (2) bekezdés a)–c) pontjában meghatározott összeget,

b) szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése esetén az üreshordozó díj, illetve a reprográfiai díj a (2) bekezdés d) pontjában meghatározott összeget,

c) iparjogvédelmi jogok megsértése esetén a vagyoni hátrány a (2) bekezdés e) pontjában meghatározott összeget,

d) rossz minőségű termék forgalomba hozatala vagy a versenytárs utánzása esetén a termék, illetve áru értéke a (2) bekezdés f) pontjában meghatározott összeget,

e) vámszabálysértés esetén a vagyoni hátrány a (3) bekezdésben meghatározott összegérték-egybefoglalás folytán meghaladja.

(5) Bűncselekmény valósul meg ugyanazon elkövető által elkövetett és együttesen elbírált szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése szabálysértés esetén, ha az egyes cselekményekkel más vagy mások, a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait a (2) bekezdés d) pontjában meghatározott összeget meghaladó vagyoni hátrányt okozva sértik meg.

³⁵ NAGY F. (2010) 235–236. o.; FÖLDVÁRI (2006) 216. o.

³⁶ Erre kifejezetten utal GELLÉR (2012) 362. o.

³⁷ E bűncselekményt a Btk.-ba a 2013. évi LXXVIII. törvény 19. § (5) bekezdése vette fel.

beszélni. Ezért itt lényegében a törvényi egység egy sajátos, újfajta – bár szabályozási előzménnyel rendelkező³⁸ – típusával állunk szemben.³⁹

IV.2.5. A TÖRVÉNYI EGYSÉG SZÁMOS ÚJ ESETE

Utalnunk kell ebben a körben arra, hogy az elmúlt évtizedben *a törvényi egység számos új esete* jelent meg a magyar büntetőjogban. Ezek egy részét a korábbi Btk. legutóbbi módosításai jelenítették meg először, amelyeket a Btk. is átvett. Akadnak azonban olyanok is, amelyek kifejezetten a Btk. termékeinek tekinthetők.

A) A joggyakorlatban legnagyobb jelentőséggel a *2012. évi CCXXIII. törvény* 36. §-a által, 2013. február 1-jei hatállyal elvégzett módosítások jártak. E törvényhely vezette be a korábbi Btk.-ba az *egy vagy több* közokirat, magánokirat vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz egyidejű elvételével elkövetett lopás [korábbi Btk. 316. § (2) bekezdés II. ford. e) pont; Btk. 370. § (2) bekezdés b) pont be) alpont], az *egy vagy több* okiratra elkövethető okirattal visszaélést (korábbi Btk. 277. §; Btk. 346. §), valamint az *egy vagy több* készpénz-helyettesítő fizetési eszközre elkövethető készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést [korábbi Btk. 313/C. § (7) bekezdés; Btk. 393. § (1) bekezdés a) pont].

Egy vagy több költségvetésnek okozhat vagyoni hátrány a *2011. évi LXIII. törvény* 2. §-a alapján 2012. január 1-jétől hatályos költségvetési csalás (korábbi Btk. 310. §; Btk. 396. §).

A korábbi Btk. 204. §-ában szabályozott tiltott pornográf felvétellel visszaélést 2007. június 1-jétől vált törvényi egységgé, amely megoldást a Btk. (gyermekpornográfia néven) ugyancsak átvette.

B) A Btk. újdonságai között említhető a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének új szabályozása (Btk. 385. §), amely nemcsak fontos dekriminalizációt hajtott végre, hanem – a korábbi Btk. 329/A. §-ában foglalt szabályozási elődjével szemben – a bűncselekmény sértettjének *mást vagy másokat* tekinti, ezáltal itt is kiküszöbölve a rendbeliség problematikáját.

A korábbi joggyakorlat bizonytalanságait küszöbölte ki a jogalkotó, amikor az állatkínzás minősített esetévé tette, ha az elkövető *több állat* maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza [Btk. 244. § (2) bekezdés a) pont]. Ennek révén a több állat sérelmére való elkövetés súlyosabban minősül, azonban az állatok tényleges száma a rendbeliségre nem hat ki.

Végül megemlíthető a Btk. utóbbi módosítása is. A *2013. évi CLXXVIII. törvény* 1. §-a 2013. november 16. napjától helyezte el a Btk. 226/A. §-ában a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítését, továbbá a 226/B. §-ban annak nyilvánosságra hozatalát. Mindkét bűncselekmény *más vagy mások* becsületét érintheti.

³⁸ Hasonlóan (tehát lényegileg minősítő körülményként) szabályozta az 1961. évi Btk. 131. § (3) bekezdés b) pont I. fordulata a rendszeresen elkövetett kémkedést. Erre figyelemmel a korabeli jogirodalom törvényi egységnek tekintette a rendszeres elkövetést. Lásd FÖLDEVÁRI (1962) 298–301. o.; KÁDÁR – KÁLMÁN (1966) 619. o.

³⁹ Ehhez lásd AMBRUS (2014a) 20–22. o.; MÁRKI (2013) 812. o.

IV.2.6. A SZUBSZIDIARITÁS

Tág értelemben szubszidiárius bűncselekményre új példa a Btk.-ban a fogyasztással elkövetett kábítószer birtoklása [Btk. 178. § (6) bekezdés], a biztonsági okmány hamisítása (Btk. 344. §), a gépjármű kilométer-számláló műszer által jelzett érték meghamisítása (Btk. 348. §), valamint a családi kapcsolatok létesítésével visszaélés (Btk. 355. §).

A szoros értelemben vett szubszidiaritásnak megfelelő záradékkal sokáig csupán egyetlen bűncselekmény, a kényszerítés tényállásában találkozhattunk. A Btk. azonban ugyancsak az amennyiben „más bűncselekmény nem valósul meg” kitételrel látta el a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartás elleni bűncselekmény (Btk. 267. §), az okirattal visszaélés egy változata, az ún. „okirat-orgazdaság” [Btk. 346. § (2) bekezdés], valamint a versenytárs utánzása (Btk. 419. §) tényállását is.

IV.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

Abból a körülményből, hogy a jogalkotó – egyébként számos felelősségtani rendelkezéshez hasonlóan – a bűncselekményi egység egyes szabályozott eseteinek, valamint a bűnhalmazatnak a törvényi fogalmán sem változtatott a korábbi Btk.-hoz képest, több következtetés is adódhat. Így feltehető, hogy a jogalkotás a vonatkozásukban állandósult bírói gyakorlat irányait helyesli, a korábban kikristályosodott jogértelmezéseket a jövőben is érvényesnek tartja. Nyilvánvaló továbbá, hogy változatlan szabályozás mellett az a kérdés sem szorul értelmezésre, hogy a korábbi vagy az új jogszabályt kell-e az enyhébb büntetőtörvénynek tekinteni.⁴⁰ Végül felületesebb szemlélődés esetén arra is következtethetnénk, hogy a jogpolitikai koncepcióban sem állt be változás. Több jogintézmény (például folytatólagosság⁴¹) kapcsán *felmerül azonban a gyanúja annak, hogy a szabályozás állandóságának oka nem a koncepció változatlanságára, hanem inkább annak hiányára vezethető vissza.*

IV.3.1. A BŰNHALMAZAT

A bűnhalmazat törvényi fogalma⁴² nem változott ugyan a Btk.-ban, mégis itt látszik indokoltnak felhívni a figyelmet egy-két nem szerencsés tendenciára.

a) A büntetőjog-alkotásban a Btk. eredeti 81. § (4) bekezdése emelhető ki, amely az ún. „*halmazati három csapás*” szabályozása körében úgy rendelkezett, hogy csak a legalább három, *különböző időpontokban elkövetett* bűncselekmény szolgálhat alapjául a szigorúbb halmazati büntetésnek. Ezáltal a szabály alkalmazását elsősor-

⁴⁰ Kivételt ez alól legfeljebb a törvényi egységgé vált bűncselekmények jelenthetnek, ahol a korábbi Btk. alapján bűnhalmazat, míg a hatályos Btk. szerint egység jön létre.

⁴¹ Vö. IV.2.2. fejezet.

⁴² Vö. IV.2.1. fejezet.

ban az anyagi halmazat gyakorlati eseteire korlátozta.⁴³ E rendelkezést azonban az Alkotmánybíróság 23/2014. (VII. 15.) számú határozatával – mert a jogbiztonságból fakadó előreláthatóság követelményével összeegyeztethetetlen volt – megsemmisítette.⁴⁴

b) Emellett a joggyakorlatban is előfordultak vitatható megoldások. Így hangsúlyozottan helytelenítendő például a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság azon – a Bírósági Határozatokban is publikált – döntése, amely szerint „[a] járművezetéstől eltiltás alkalmazásának nincs helye, ha a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopási cselekmény azért minősül többrendbeli büntettnek, mivel az elkövető a térben és időben el nem különülő egyetlen elkövetési tevékenység keretében több sértett tulajdonában levő ingóság elviteléhez használja a gépjárművet”.⁴⁵ Ha ugyanis komolyan vesszük azt, hogy az alaki bűnhalmazat a törvény szerint az anyagi halmazattal egyenértékű halmazati kategória, akkor a járművezetéstől eltiltás feltételül szolgáló „bűncselekmények” kitétlen az alaki halmazatban álló deliktumokat is feltétel nélkül érteni kell.

A külföldi megoldások közül e helyütt röviden a *német büntetőjogra* utalva az rögzíthető, hogy a német jogtudomány az alaki és anyagi halmazat elhatárolása kérdésében a hazaival összevetve alapvetően más fejlődési pályát járt be. Ennek legfőbb indoka, hogy a német büntetőtörvény (StGB) 52–53. §-ai – a többségi álláspont szerint elsősorban a kétszeres értékelés kiküszöbölése érdekében – a mai napig fenntartják az alaki és az anyagi bűnhalmazat jogkövetkezményeinek megkülönböztetését. A németeknél uralkodó felfogás továbbá nem a törvényi tényállás által *in abstracto* körülhatárolt, hanem az életbeli esetben, *in concreto* egységet alkotó cselekménysorba illeszkedő valamennyi bűncselekményt egy cselekménynek tekinti és az alaki bűnhalmazat körébe utalja. Ezáltal annak hatókörét – hazai szemmel nézve – meglehetősen kiterjeszti.⁴⁶

IV.3.2. A FOLYTATÓLAGOSSÁG

A *folytatólagosság* fogalmának⁴⁷ – hatályba sem lépett – módosítása, majd annak elvetése valószínűsíthetően az egységes szabályozási koncepció hiányából fakadhatott. A már idézett, 2012. április hónapból származó Btk. Javaslat Indokolása szerint a fogalomban az „ugyanolyan bűncselekmény” kitételnek „ugyanolyan cselekmény”-re történő felcserélése azért szükséges, mert „a cselekmény szó használata lehetővé teszi

⁴³ Megjegyezhető, hogy ez a felfogás – és így az alaki és anyagi bűnhalmazat közötti különbségtétel burkolt felélesztése – több hazai szerző részéről is helyeslésre talált. Lásd TóTH (2010) 103–104. o.; KÓNYA (2011) 132–133. o. Feltehető azonban, hogy a jelzett munkák elsősorban a halmazati három csapás viszszaeszközése érdekében helyezkedtek erre az álláspontra.

⁴⁴ AMBRUS (2015) 5–16. o.; CSEMÁNE VÁRADI (2014) 489–490. o.

⁴⁵ BH 1994. 466. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság, 3.Bf.191/1994.)

⁴⁶ Lásd WESSELS (1994) 234. o. Az alaki halmazat uralomkörének szűkítésére törekvő felfogásokhoz lásd PUPPE (1979) 125. o.; FRISTER (2008) 422. o.

⁴⁷ Vö. IV.2.2. fejezet.

az üzletszerűség egységébe tartozó szabálysértések vétséggké minősítését⁴⁸. E megfogalmazásból az tűnik ki, hogy a jogalkotó némileg félreértette a definíció megváltoztatása szükségességének indokát, hiszen az üzletszerűség a szabálysértési értékre elkövetett részcselekményeket egyébként is vétségekké minősíti fel, majd ezek, ha ennek feltételei szintén fennállnak, a folytatólagosság egységébe olvadhatnak. Ennek a lehetőségnek azonban semmi köze a „cselekmény/bűncselekmény” kitétel használatához, az éppen az üzletszerűség hiányában juthat jelentőséghez.

Ezután, mint láttuk, a Btk. még a hatálybalépést megelőzően úgy módosult, hogy minden maradt a régiben. A módosító törvény Miniszteri Indokolása mindezt az alábbiak szerint okolta meg: „az új Btk. 6. § (2) bekezdésében foglaltak szerint a folytatólagosságnál az »ugyanolyan cselekményt« kifejezés szerepel. Az új Btk. 370. § (2) bekezdés b) pont bc) alpontja szerint azonban az üzletszerűen szabálysértési értékre elkövetett lopás bűncselekmény, tehát a hatályos Btk. 12. § (2) bekezdése szerinti »ugyanolyan bűncselekményt« fogalom teljes mértékben helytálló, esetükben a folytatólagosság megállapítása a joggyakorlatnak nem jelent problémát”.⁴⁹

A gyanú tehát beigazolódott: a jogalkotás figyelmen kívül hagyta mindazon cselekményeket, amelyeket a folytatólagosságra jellemző körülmények között, ám nem üzletszerűen követnek el. Az ilyen cselekmények – a BKv 87. iránymutatására is figyelemmel – a Btk. szerint tehát nem képezhetnek folytatólagos bűncselekményt, és legfeljebb szabálysértés miatti felelősségre vonás alapjául szolgálhatnak. Mindez a joggyakorlatot azért érintheti érzékenyen, mert a szabálysértési értékhatár 2012. április 15. napjától 50 ezer forintra emelkedett, így például áruházi lopások esetén a folytatólagosság (legalábbis üzletszerűség hiányában) nem állapítható meg, mert a tipikus és életszerű esetek legnagyobb részében az egyes lopások elkövetési értéke a pár ezer vagy egy-két tízezer forintot nem haladja meg. A törvényesség fokozottabb érvényesüléséhez az pedig bizonyosan nem járul hozzá, ha a bíróságok ezt a problémát úgy próbálják meg áthidalni, hogy az üzletszerűség fogalmát objektívizálva, azt lényegében három elkövetéstől felfelé automatikusan megállapítják.⁵⁰

IV.3.3. AZ ÉRTÉK-EGYBEFOGLALÁS

Az érték-egybefoglalás⁵¹ jelenleg hatályos szabályozása kapcsán kétségtelen, hogy a jogalkotó eleget tett azon jogirodalmi sürgetéseknek, amelyek kizárólag a jogintézmény Btk.-ban történő szabályozását látták a legalitás elvével összeegyeztethetőnek.

Sajnálatos azonban, hogy az érték-egybefoglalásnak a Btk.-ba történő beemelése mellett a jogalkotás azon irányba nem tett lépéseket, hogy a jogintézmény gyakorlati használhatóságát növelje. Ehhez mindenekelőtt olyan infrastrukturális/informatikai háttér megteremtése lett volna szükséges, amely biztosítaná, hogy – amennyiben az érték-egybefoglalás törvényi feltételei fennállnak – a cselekmények ne a szabálysér-

⁴⁸ Btk. Indokolás. Részletes Indokolás a 6. §-hoz. 2. pont. Forrás: Complex Jogtár

⁴⁹ A 2012. évi CCXXIII. törvény Indokolása. Részletes Indokolás a 318. §-hoz. Forrás: Complex Jogtár

⁵⁰ AMBRUS (2014c) 204–205. o.

⁵¹ Vö. IV.2.3. fejezet.

tési hatóságok által, szabálysértésként kerüljenek elbírálásra, hanem haladéktalanul büntetőeljárás indulhasson.⁵²

Látni kell azonban, hogy – mint fentebb már történt rá utalás – a gyakorlat az üzletszerűséget a fogalom objektív oldalának túlhangsúlyozásával értelmezi, ezért azt legtöbbször aggálytalanul megállapítja már néhány elkövetés esetén is, ezért az érték-egybefoglalásra különösebb szüksége nincs. Amennyiben pedig annak alkalmazása ritka kivételként mégis felmerül, a szabálysértések elévülése folytán felelősségre vonásra nem kerül sor.⁵³

Az érték-egybefoglalás kérdéskörén túlmutató, rendszerszintűnek tekinthető probléma, ezért csak felvillantásképp indokolt utalni arra, hogy a 2012. évi szabálysértési törvény krudélisnak is mondható szigorítást végzett el a szabálysértési felelősség körében.⁵⁴ Erre tekintettel pedig az érték-egybefoglalás, ha a gyakorlatban el tudna is terjedni, valójában nem súlyosabb, hanem éppenséggel kedvezőbb helyzetbe hozná az elkövetőt azáltal, hogy a rövid úton borsos pénzbírsággal sújtható szabálysértések helyett évek múltán, jogkövetkezményként esetleg egy próbára bocsátással végződő bűncselekményt irnak a terhére. E meglátás helyességét csak tovább erősítik a szabálysértések ismételt elkövetésére vonatkozó kiemelten szigorú rendelkezések.⁵⁵

IV.3.4. A RENDSZERES ELKÖVETÉS

A *rendszeres elkövetés*⁵⁶ értelmezése a jogirodalomban tarka képet mutat. A Btk. hatálybalépése óta napvilágot látott munkák közül *Lajtár István* a kapcsolati erőszak tényállását a Btk.-ba iktató *2013. évi LXXVIII. törvény*hez fűzött Miniszteri Indokolással⁵⁷ egyetértve, „legalább két, rövid időközönkénti elkövetést” ért rendszerességen.⁵⁸ Élesen vitatja e felfogás helyességét *Szomora Zsolt*, szerinte „tévés a miniszteri indokolás azon megállapítása, hogy a rendszeres elkövetés legalább kettő elkövetést feltételez. A rendszeres elkövetés »alsó határa« egzakt módon nem szám-

⁵² Ehhez nyilvánvalóan nem elegendő például a Szabs. tv. 117. § (6) bekezdésében foglalt azon rendelkezés, amely a rendőrség számára a szabálysértési előkészítő eljárás során azon kötelezettséget írja elő, hogy az érték-egybefoglalás megállapíthatósága érdekében ellenőrizze: folyik-e az eljárás alá vont személlyel szemben tulajdon elleni szabálysértés elkövetése miatt másik előkészítő eljárás.

⁵³ Részemről nem értek egyet a BKv 87. 3. pontjával, amely szerint a szabálysértések elévülése akkor is külön-külön folyik, ha az érték-egybefoglalás feltételei fennállnak. A jogintézmény ugyanis nem bírói, hanem törvényi egység, az a vonatkozó szabálysértések elkövetésekor, a törvény kötelező erejénél fogva létrejön, így amennyiben valamennyi feltétele fennáll, az egyes szabálysértések már nem bírnak önálló léttel, hanem egy több cselekményből felépülő, törvényi egységként szabályozott bűncselekmény rész-cselekményei csupán. A bírói gyakorlatban azonban töretlen az önálló elévülés elvét valló felfogás, lásd például a Pécsi Ítéletábra Bhar.II.36/2015/4. számú végzését. Érdekes egyébként, hogy a BKv 87. e vonatkozásban ellentétbe kerül az ugyancsak törvényi egységnek tekintett folytatálagos bűncselekmény elévüléséről rendelkező BKv 31. felfogásával.

⁵⁴ NAGY M. (2012) 222. o.

⁵⁵ Szabs. tv. 23. §

⁵⁶ Vö. IV.2.4. fejezet.

⁵⁷ A 2013. évi LXXVIII. törvény indokolása. Részletes indokolás a 19. §-hoz. 5. pont. Forrás: Complex Jogtár

⁵⁸ LAJTÁR (2013) 80. o.

szerűsíthető, de mindenképpen kettőnél több, nagyobb számú elkövetési alkalmat jelent”⁵⁹.

Végül kiemelhető *Márki Zoltán* álláspontja, aki a „legalább két elkövetés” követelményével egyetért ugyan, a rövid időköz feltételét azonban elveti, amikor úgy fogalmaz, hogy „a rendszeresség valójában nem a köztes időtartam hosszát, hanem az alkalmosság megállapításának kizártságát feltételező fogalom”, megköveteli továbbá „az elkövetőnek az egyes alkalmakat összekapcsoló tudatállapotát”⁶⁰. E tekintetben *Márki* felfogását osztja *Sinku Pál*.⁶¹

A rendszerességet részemről – máshol részletesen kifejtett indokok alapján⁶² – olyan objektív tényállási ismérvnek (elkövetési módnak) tekintem, amely előre nem meghatározható, de nagyobb számú, az alkalmosságát kizáró, hosszabb időintervallumon belül, időről időre – akár nagyobb időközökkel is megszakítottan – visszatérő elkövetés esetén állapítható meg.⁶³ A jogirodalmi álláspontok szóródására figyelemmel, még eme objektív fogódzókat kereső definíció mellett is kétséges azonban, hogy a bíróságok mikor helyezkednek majd arra az álláspontra, hogy a rendszeresség jegyeit az alapul fekvő történeti tényállás magán viseli. Erre figyelemmel megkockáztatható, hogy a rendszerességet fogalmi elemként megjelenítő törvényi tényállások a 9/1992. (I. 30.) AB határozatban foglalt *jogbiztonság* követelményével nincsenek kelő összhangban.

IV.3.5. A SZUBSZIDIARITÁS

A szubszidiaritás⁶⁴ értékelése kapcsán röviden az emelhető ki, hogy aggályosnak tekinthető az ún. szoros értelmű szubszidiaritási záradékkal ellátott bűncselekmények számának gyarapodása a Btk.-ban. Elvi szempontból nem helyeselhető ugyanis, hogy egy enyhébb súlyú bűncselekmény háttérbe szoríthatson egy súlyosabbat, mivel ebben az esetben a joghoz némileg értő bűnelkövető bizvást azzal védekezne a záradékolt tényállás kimerítése esetén, hogy ő még egy másik, enyhébb deliktum tényállását is kimerítette, így enyhébb büntetésre tarthat számot.

IV.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

Az egység-többség tana körében törvénymódosítás mellett érvelő jogirodalmi javaslatok napjainkban nem gyakran születnek.

⁵⁹ SZOMORA (2013) 445. o.

⁶⁰ MÁRKI (2013) 811. o.

⁶¹ SINKU (2013) 239. o.

⁶² AMBRUS (2014a) 20–22. o.

⁶³ Ugyanígy PÁPAI-TARR (2015) 622–623. o.

⁶⁴ Vö. IV.2.6. fejezet.

IV.4.1. A BŰNHALMAZAT

Kiemelhetők azonban azok a 2000-es években megjelent álláspontok, amelyek a bűnhalmazat és a folytatólagos bűncselekmény fogalmát nem a büntetőjogi felelősség, hanem a szankciótani szabályok körében helyezték volna el.⁶⁵ Ezt a megoldást részemről azért nem tudom támogatni, mert az egység vagy a halmazat kérdésében való döntés még csupán az „egyszerű” büntetés vagy a halmazati büntetés alkalmazásának előkérdése, amelynek magva ugyanolyan felelősségtani (bűncselekménytani) probléma, mint például a büntethetőségi akadályok, a stádiumok vagy a tettesség-részesség kérdésében történő állásfoglalás. A bűnhalmazat rendszerbeli helye tehát a jelenleg hatályos megoldásnak megfelelően, *A büntetőjogi felelősség* elnevezésű, III. fejezetben van.

IV.4.2. A FOLYTATÓLAGOSSÁG

A folytatólagos bűncselekmény kapcsán érdemes utalni arra, hogy a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság Büntető Nagytanácsának 1994. május 3. napján meghozott döntése (BGHSt 40, 138 ff.) a német joggyakorlatból a náluk addig szokásjogi úton érvényesült folytatólagosság intézményét lényegében kiiktatta.⁶⁶ Ez a megoldás azonban hazai büntetőjogunkban nem támogatható. A folytatólagosság intézményének fenntartását – ha nem is ezzel az elnevezéssel és mai tartalmával⁶⁷ – a sorozatos elkövetések kapcsán jelentkező bizonyítási nehézségek, pergazdaságossági szempontok, illetve nem egy esetben a felelősségenyhítés eszméje egyaránt megköveteli.

IV.4.3. A RENDSZERES ELKÖVETÉS

A *rendszeres elkövetés* kapcsán javasolható, hogy helyette a jogalkotó a vonatkozó tényállásokban az *ismételt elkövetés* kategóriáját alkalmazza. Ez a – magyar büntetőjogban szabályozási múlttal rendelkező⁶⁸ – törvényi egységi forma egyértelműen kifejezésre juttathatná, hogy már a kétszeri (tehát legalább egyszer megismétlődő) elkövetés is megalapozza a (szigorúbb) büntetőjogi felelősséget, ezáltal a jobbiztonság és a legalitás elvével jobban összeegyeztethető szabályozást valósítana meg.

⁶⁵ WIENER (2003) 56. o.; GÁL (2006) 59. o.; LIGETI (2006) 35., 47. o.

⁶⁶ LÁSD GEPPERT (1996) 57–63. o.; ROXIN (2003) 872–878. o.; FRISTER (2008) 427. o.; KÜHL (2008) 779. o. Vö. IV.4.6 cím.

⁶⁸ Korábban az 1950. évi 24. tvr. 5. §-a [BHÖ 232. p. (2) bekezdés] határozott meg súlyosabb jogkövetkezményt egyes bűncselekmények ismételt elkövetésének esetére, rendelkezéseit azonban az 1961. évi Btk. nem vette át. A fogalomhoz lásd FÖLDVÁRI (1955) 17. o.

IV.4.4. A SZUBSZIDIARITÁS

A szubszidiárius bűncselekmények vonatkozásában indokolt lenne a szoros és tág értelemben vett szubszidiaritás közötti különbségtétel megszüntetése, egységes szabályozásuk megteremtése. Ennek érdekében a „ha más bűncselekmény nem valósul meg” kitételek valamennyi vonatkozó tényállásból törlendők, és egységesen a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” záradék lenne használandó.

IV.4.5. A SZABÁLYSÉRTÉSEK KAPCSÁN

Mérsékelt *de lege ferenda* javaslatnak tekinthető *a szabálysértések bevonása a folytatólagosság keretébe*, amit mindenképpen kívánatosnak tartanék, például a folytatólagos bűncselekmény törvényi fogalmában az „ugyanolyan bűncselekmény vagy szabálysértést”, vagy egyszerűen az „ugyanolyan cselekmény” kitétel szerepeltetésével.

A szabálysértések folytatólagosságának kizártságával és az érték-egybefoglalással kapcsolatos problémák kiküszöbölése érdekében végül *a szabálysértési joganyagának a büntetőjogba integrálása* javasolható, lényegében a bűncselekmények súly szerinti felosztása körében, a *trichotómia* ismételt bevezetése révén.⁶⁹ Ezzel együtt természetesen a szabálysértés–vétség–büntett kategóriáinak egyazon jogterületen belüli egymás mellett élésének összhangját is szükséges megteremteni, elsősorban *a vétség kategóriájának (felfelé történő) kiszélesítésével*.⁷⁰

IV.4.6. AZ ISMÉTELT ELKÖVETÉS FOGALMÁNAK BEVEZETÉSE

Lényegesen radikálisabbnak ható, azonban megfelelően átgondolt törvényi kidolgozás esetén a joggyakorlat számára egyszerűbb és jóval áttekinthetőbb megoldás lenne, ha *az alapvetően a sorozatos, nagyszámú elkövetések értékelésére „kitalált” törvényi egységi kategóriákat a jogalkotó egy közös (fő) fogalom alatt újrakodifikálná*. Ily módon a gyakorlatnak nem kellene bajlódnia a folytatólagosság, az üzletszerűség, az érték-egybefoglalás vagy a rendszeresség egymás mellett éléséből fakadó anomáliákkal, hanem például ugyanolyan (vagy hasonló) bűncselekmény (vagy szabálysértés) többszöri elkövetése esetén egyszerűen annyit kellene megállapítania, hogy a cselekmény *ismételten elkövetett*.

Az új, egységesített törvényi egységi formához („*ismételtség*”) az alapesetre irányadónál *magasabb büntetési tételt* kellene hozzárendelni, hatókörét pedig célszerű lenne a bűnhalmazathoz hasonlóan meghúzni annyiban, hogy csak az *egy eljárásban elbírált* cselekmények képezhetnék a törvényi egység részét. Ez a megoldás eljárásjogi szempontból az ügyek egyesítésének kötelezettségét és a nem alaptalanul bírált res iudicata hatás problematikáját is kiküszöbölhetné.⁷¹ Mindennek egyébként – figye-

⁶⁹ Ehhez lásd AMBRUS (2014b) 35. o.

⁷⁰ Így MÉSZÁROS (2012) 6–7. o.

⁷¹ E problémákhoz lásd GÁL (1980) 983–996. o.

lembe véve azt is, hogy a gyakorlat az egyszerűbb és időszerű büntetőeljárás eszméjének égisze alatt mind a folytatólágosság, mind az üzletszerűség törvényi ismérveit bevallottan objektivista alapon, messze kitágítóan értelmezi – sokkal őszintébb és kiszámíthatóbb jogalkalmazás lehetne a hozadéka.

IV.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁDÁM György (1961) „A folytatólágos egység és a bűnhalmazat kérdése a Büntető Törvénykönyv Tervezetében” *Magyar Jog*, 1961/2.
- AMBRUS István (2010) „Az ismételten bevezetett érték-egybefoglalásról és az ezzel kapcsolatos egyes elméleti és gyakorlati problémákról” *Magyar Jog*, 2010/5.
- AMBRUS István (2014a) „A kapcsolati erőszak néhány büntetőjog-dogmatikai kérdése” *Családi Jog*, 2014/2.
- AMBRUS István (2014b) „A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel” *Közjogi Szemle*, 2014/4.
- AMBRUS István (2014c) *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*. SZTE ÁJTK, Szeged, 2014.
- AMBRUS István (2015) „Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról. A jogbiztonság elvét sértő büntetőjogi rendelkezés alaptörvény-ellenessége, valamint az alaki és az anyagi bűnhalmazat eltérő megítélésének lehetőségei” *Jogesetek Magyarázata*, 2015/4.
- ANGYAL Pál (1920) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Athenaeum, Budapest, 1920.
- BALOGH Jenő (1886) *A delictum collectivum és a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények tana*. Franklin-társulat, Budapest, 1886.
- BÉKÉS Imre – SZALMA László (1973) *Magyar Büntetőjog I. Általános Rész*. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest, 1973.
- BELOVICS Ervin (2014) „Az érték-egybefoglalás múltja és jelene” In: *Pusztai László emlékére* (szerk. Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin). OKRI–ELTE ÁJK, Budapest, 2014. 141–161. o.
- BERKES György – LÁSZLÓ Jenő (1977) „A bűncselekmény és a büntetőjogi felelősség” *Magyar Jog*, 1977/5.
- CSEMÁNÉ VÁRADI Erika (2014) „A halmazati büntetés” In: *Magyar Büntetőjog. Általános Rész* (szerk. Horváth Tibor – Lévay Miklós). Complex Kiadó, Budapest, 2014.
- DEGRÉ Lajos (1912) *Adalékok a folytatólágos bűncselekmény tanához. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*. Wessely és Horváth, Budapest, 1912.
- ERDŐSY Emil (1977) „Értékegybefoglalás a tulajdon elleni szabálysértések esetében” *Magyar Jog*, 1977/10.
- FINKEY Ferenc (1895) *Az egység és a többség tana a büntető jogban. (Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat)*. Sárospatak [s. n., nyomtatta: Steinfeld Jenő], 1895.
- FINKEY Ferenc (1900) „A bűnhalmazati szabályok revidiója” *Jogtudományi Közöny*, 1900/2.
- FÖLDEVÁRI József (1955) „Az »ismételtség« a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményeknél” *Jogtudományi Közöny*, 1955/1.

- FÖLDEVÁRI József (1962) *Az egység és a halmazat határesetei a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962.
- FÖLDEVÁRI József (1995) „Finkey Ferenc és a bűnhalmazat tana” In: *Emlékkönyv. Finkey Ferenc 1870–1949* (szerk. Szathmáry Béla). Jogászok a Kultúráért Alapítvány, Sárospatak, 1995.
- FÖLDEVÁRI József (2006) *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- FRISTER, Helmut (2008) *Strafrecht Allgemeiner Teil*. C. H. Beck, München, 2008.
- GÁL Attila (1980) „Az üzletszerűen elkövetett vagyon elleni bűncselekmények törvényi egysége és az ebből adódó eljárásjogi problémák” *Magyar Jog*, 1980/11.
- GÁL Attila (2006) „Néhány büntetéskiszabást érintő kérdés és az új Btk.” In: *Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapjára* (szerk. Nagy Ferenc) Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006.
- GELLÉR Balázs (2012) „Bűncselekményi egység és többség” In: *Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- GEPPERT, Klaus (1996) „Zur Straf- und strafverfahrenrechtlicher Bewältigung von Serienstraftaten nach Wegfall der Rechtsfigur der fortgesetzten Handlung” *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, 2/1996.
- GYÖRGYI Kálmán (1984) *Büntetések és intézkedések*. KJK, Budapest, 1984.
- HACKER ERVIN (1936) *A magyar büntetőjog tankönyve. Általános Rész*. Ludvig István, Miskolc, 1936.
- HALÁSZ Sándor (1972) „A vagyon elleni bűncselekmények értékegybefoglalásáról” *Magyar Jog*, 1972/4.
- HOROWITZ Simon (1891) *A magyar büntetőjog rendszeres tan- és kézikönyve*. Bernovits G., Kassa, 1891.
- IRK Albert (1928) *A magyar anyagi büntetőjog*. Dunántúli Pécsi Egyetemi Nyomda, Pécs, 1928.
- JULIS Mihály (1971) „Néhány gondolat a folytatólágosság törvényi szabályozásáról” *Magyar Jog*, 1971/4.
- KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György (1966) *A büntetőjog általános tanai*. KJK, Budapest, 1966.
- KAUTZ Gusztáv (1873) *A magyar büntető jog és eljárás tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire is*. Eggenberger, Pest, 1873.
- KIRÁLY Tibor (1955): „A szabálysértések” *Állam és Igazgatás*, 1955/9.
- KIS Norbert – HOLLÁN Miklós (2008) *A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- KÓNYA István (2011) „A három csapás bírói szemmel” *Magyar Jog*, 2011/3.
- KÜHL, Kristian (2008) *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Franz Vahlen, München, 2008.
- LAJTÁR István (2013) „A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények” In: *Új Btk. Kommentár. 4. kötet, Különös Rész* (főszerk. Pólt Péter). Nemzeti és Közszolgálati Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.
- LÁSZLÓ Jenő (szerk.) (1984) *Az 1978. évi IV. Törvény (BTK) Előkészítése. I. kötet*. Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1984.
- LIGETI Katalin (2006) „Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/1.

- Lőw Tobiás (szerk.) (1880) *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet*. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880.
- MÁRKI Zoltán (2013) „A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. III. kötet* (szerk. Kónya István). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- MÉSZÁROS Ádám (2012) „Észrevételek a Büntető törvénykönyvről szóló Előterjesztés egyes rendelkezéseire” *De iurisprudencia et iurepublico*, 2012/1–2.
- MÉSZÁR Róza (2010) „Ellentmondások, furcsaságok a büntető törvénykönyv módosításaiban az elmúlt egy évben” *Belügyi Szemle*, 2010/7–8.
- NAGY Ferenc (2010) *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- NAGY Marianna (2012) „Quo vadis Domine? Elmékedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán” *Jogtudományi Közöny*, 2012/5.
- PÁPAI-TARR Ágnes (2015) „A kapcsolati erőszak kritikai megközelítésben” *Magyar Jog*, 2015/11.
- PAULER Tivadar (1869) *Büntetőjogtan*. Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1869.
- PUPPE, Ingeborg (1979) *Idealkonkurrenz und Einzelverbrechen. Logische Studienzum Verhältnis von Tatbestand und Handlung*. Duncker & Humblot, Berlin, 1979.
- ROXIN, Claus (2003) *Strafrecht Allgemeiner Teil. Band II. Besondere Erscheinungsformen der Strafrecht*. C. H. Beck, München, 2003.
- SINKU Pál (2013) „A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- SZLEMENICS Pál (1847) *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*. Eggenberger, Pest, 1847.
- SZOKOLAY István (1848) *Büntető jogtan*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1848.
- SZOMORA Zsolt (2013) „Btk. XX. Fejezet: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények” In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk. Karsai Krisztina). Complex Kiadó, Budapest, 2013.
- SZOMORA Zsolt (2014) „Létrejöhete-e bűncselekmény szabálysértések érték-egybefoglalásával. Egy alkotmányellenes büntető kollégiumi vélemény margójára” In: *Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. 1. kötet* (szerk. Hack Péter – Koósne Mohácsi Barbara). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.
- TÓTH Mihály (2010) „Gondolatok büntetőjogunk fejlődésének újabb dilemmáiról és távlatairól” *JURA*, 2010/2.
- VÁMBÉRY Ruzstem (1913) *Büntetőjog*. Grill Károly, Budapest, 1913.
- VISZOKAY László (1960) „Néhány szó az értékegybefoglalásról” *Magyar Jog*, 1960/4.
- VISZOKAY László (1980) „A törvényi egység különleges esetei: az értékegybefoglalás és az üzletszerűség” *Magyar Jog*, 1980/7.
- WESSELS, Johannes (1994) *Strafrecht Allgemeiner Teil. Die Straftat und ihr Aufbau*. C. F. Müller, Heidelberg, 1994.
- WIENER A. Imre (2003) *A Btk. általános része de lege ferenda*. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003.

V. A MEGBÁNÁS HELYE ÉS SZEREPE A MAGYAR BÜNTETÉSI RENDSZERBEN – MEDIÁCIÓ MAGYARORSZÁGON

BARABÁS A. TÜNDE

- V.1. Szabályozástörténet
- V.2. A hatályos szabályozás elemzése
- V.3. A hatályos szabályozás értékelése
- V.4. De lege ferenda javaslatok
- V.5. Felhasznált irodalom

V.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A bűnelkövetés és következménye – a bűnhődés–jövátétel–büntetés gondolatkörének kialakulása – egy időszakra tehető a civilizált emberi társadalom kezdeteivel. A büntetés „elődje” a bosszú, majd a talio elvén működött a primitív társadalom közösségeiben. A messzemenő egyenlőség, a társadalmi hierarchia és a központi intézkedések hiánya miatt a konfliktusokat általában az érintett felek önállóan, vagy a közösség bevonásával rendezték. Az így alkalmazott szankciók ekkor „egyedi”, kifejezetten az „adott esetre” kialakított eszközök voltak, és főként a deviáns magatartások következményeit, a „rosszabb” elkerülését, a lehetséges kár megtérítését, a status quo visszaállítását és a béke helyreállítását szolgálták.¹

A büntetőjog elődje – a deliktuális felelősség ősi formája, amely alapján az elkövető elkerülhette a bosszút – a megváltás volt a sértett vagy hozzátartozói részére.² Ahogyan *Horten* megfogalmazta: „kártérítés és büntetés egyazon gondolatból származó testvérek, akik az idők folyamán elidegenedtek egymástól”³.

Az egyéni bűnüldözés gyakorlata, illetve „részleges magánkézből maradása” végigkíséri a történelmet egészen a modern korig. A sértetti jogérvényesítés eszközei, a jövátétel, a megbánás mint a büntetőjogi relevancia eltűnése a polgári forradalmakkal egy időre tehető. A XIX. századtól ugyanis a büntetőpolitikai gondolkodás fordulatot vett az egyenlőség–jogegyenlőség szellemében, és ettől az időszaktól az elkövető tette, majd személye került a figyelem középpontjába.

¹ HESS – STEHR (1987) 18–58. o.; GELLÉR (2012) 81. o.

² GELLÉR (2012) 81. o.

³ HORTEN (1985). Idézi FREHSEE (1987) 12. o.

A sértetti jogok az 1960–70-es években, az áldozati mozgalmak fellépésével kerültek ismét előtérbe, azokkal a törekvésekkel, amelyek az áldozat helyzetének javítását, eljárásjogi pozíciójának és alkotmányos jogainak erősítését tűzték ki célul.

A 80-as években a nemzetközi és európai normákban is helyet kapott a sértett szerepének, illetve a kárjövátétel gondolatának hangsúlyosabb megjelenése. Így például alapdokumentumnak tekinthető az *ENSZ 1985. évi deklarációja A bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságszolgáltatás alapelveiről*, vagy az *Európa Tanács Miniszterek Bizottságának 1987. évi 21. számú ajánlása az áldozatok segítéséről és az áldozattá válás megelőzéséről* [Rec(87) 21].

1990-ben létrejött az Európai Áldozatvédő Fórum (European Forum for Victim Services), amely ma Victim Support Europe néven működik, és amelyhez 22 nemzet, közöttük Magyarország is csatlakozott. A szervezet tevékenységéhez köthető *Az áldozatok jogai a büntetőeljárásban* (1996), *A bűncselekmények áldozatainak szociális jogai* című nyilatkozat (1998), valamint *Az áldozatok jogai a megfelelő színvonalú szolgáltatáshoz* 16(1999) című deklaráció megszületése.⁴ Ezek a dokumentumok nagy szerepet játszottak az áldozat szerepének újraértékelésében és a részére nyújtandó jövátételről való gondoskodásban.

Szintén a 80-as évekre vált elfogadottá a resztoratív igazságszolgáltatás gondolata, amely a tettes megbüntetése helyett a sértett részére történő jövátételt, bocsánatkérést mint a megbánás eszközét helyezi előtérbe. Elméletében tehát a hangsúly az elkövető helyett az áldozatnak okozott sérelem és szükségletei elismerésére tevődik át, ami az elkövetőt arra ösztönzi, hogy elmagyarazza tettének okait, és aktív szerepet játsszon a kár helyreállításában.

A kiegyezéshez vezető úton a következő fontos lépcsőfok az *Európa Tanács Miniszteri Bizottság R(99) 19. számú ajánlása*⁵ volt a büntetőügyekben alkalmazott mediációról, amely az áldozat és az elkövető érdekeire tekintettel javasolja a tagállamok számára az ajánlás alkalmazását büntetőügyekben, hangsúlyozva az elkövető felelősségvállalásának és jövátételének szükségességét.⁶

A megbánásnak és a jövátételnek a büntetőeljárásba való implementálásához a végső lökést az *Európai Unió Tanácsa 2001/220/IB számú, 2001. március 15-én kelt kerethatározata* adta. *A sértett jogállásáról a büntetőeljárásban* című határozat 10. cikkelye szerint törekedni kell a büntetőügyekben a közvetítés elősegítésére az erre alkalmas bűncselekmények esetében, valamint figyelembe kell venni a közvetítés során elért megállapodást a büntetőeljárásban [10. cikk (1)–(2)].⁷

A közvetítés alkalmazásáról büntetőügyekben Magyarországon az 1990-es évektől zajlottak viták. Az ellenzők érvei között szerepelt, hogy a büntetőjog és jogalkalmazás szerepétől és céljától, a magyar lakosság, illetve a jogalkalmazók lelkiületétől, vagy akár a magyar jogintézmények megoldásaitól idegen a közvetítés. A közvetítés

⁴ SCHWEIGHARDT (2009)

⁵ Recommendation No. R(99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies)

⁶ Erről lásd BELOVIC (2012) 278. o.

⁷ A közvetítést érintő nemzetközi nyilatkozatokról részletesen lásd GÖRGÉNYI (2006).

során a két, büntetőügyben ellentétes oldalon álló fél, a sértett és az elkövető önkéntes közvetítő (mediátor) segítségével zajló párbeszéde a megbékélés és a jóvátétel lehetőségét teremti meg. E gondolkör meglehetősen távol áll a legalitás elvén, az állami büntetőigény érvényesítésén alapuló kontinentális jogrendszerünkötől, különösen hogy a felek közötti egyetértés csökkentheti vagy kiválthatja az egyébként irányadó szankciót.⁸ Felmerült az a kérdés is, vajon joga van-e a sértettnek, illetve az államnak lemondani a büntetőigényről a jóvátétel esetén.

A mediáció mellett érvelő szakemberek körében is vitatott volt, hogy annak a büntetőeljárásán belül, vagy azon kívül kell-e működnie.

E vitákat zárta le a 2006. évi LI. számú törvény⁹, amely a közvetítői eljáráshoz szükséges változásokat tartalmazta, és amelyet 2006 februárjában, az utolsó előtti pillanatban fogadott el az Országgyűlés, hiszen európai uniós csatlakozása után Magyarország számára 2006. március 22-i határidővel kötelezővé vált a kerethatározatban foglaltak végrehajtása.¹⁰

Magyarországon 2007. január 1. óta alkalmazható a közvetítői eljárás, vagy más néven mediáció a büntetőügyekben.¹¹ A 2006-os törvény több ponton módosította a büntetőeljárás törvényt (Be.)¹², és új büntethetőséget megszüntető okként iktatta be a Büntető Törvénykönyv 32. §-ába a tevékeny megbánást, amelynek bevezetése (Btk. 36. §) a mediáció feltételét képezte.¹³ A törvényi indokolás szerint ennek a jogintézménynek a kriminálpolitikai kiindulópontja alapvetően a sértett érdekeinek szolgálata. Ezért a jogalkotó arra törekszik, hogy előmozdítsa a közvetítői eljárás lehető legszélesebb körű alkalmazását. A sikeres közvetítői eljárás eredményét a jogalkotó az elkövetett bűncselekmény súlyától függően honorálja vagy a büntethetőség megszűnésével, vagy a büntetés korlátlan enyhítésének a lehetőségével.¹⁴ Ebbe a körbe a szabályozás szerint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő, személy elleni (Btk. XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (Btk. XIII. fejezet), illetőleg vagyoni elleni (Btk. XVIII. fejezet) bűncselekmények tartoztak. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezésben a felső határ az ötévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények köre lett (Btk. 107/A. §). Mindemellert a felnőttek esetében a maximum öt évvel fenyegetett fenti cselekmények körében, amelyek büntetése azonban a három évet meghaladja, a törvény lehetővé tette a közvetítés alkalmazását, amelynek eredményes lezárul-tára tekintettel a bíróság a büntetést korlátlanul enyhítheti [Btk. 36. § (2)].

A tevékeny megbánás kifejezése a bűncselekménnyel okozott kár a sértettnek közvetítői eljárás keretében történő megtérítésével vagy a bűncselekmény káros követ-

⁸ E rendszerre az jellemző – *Nils Christie* megfogalmazásában –, hogy az állam a konfliktust kiszajátítva kivette a sértett kezéből a saját ügye feletti döntés jogát. Ebből az állapásból azután nehezen enged a későbbiekben. Lásd *CHRISTIE (1977)* 1–15. o.

⁹ 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról.

¹⁰ Az EU Tanácsa 2001/220/IB számú, 2001. március 15-én kelt kerethatározata.

¹¹ Meg kell említeni, hogy mediációra nem csak büntetőügyekben kerülhet sor Magyarországon. Családjogi és más polgári peres eljárásokban már korábban lehetővé vált a mediáció alkalmazása, amelynek megtörténtéről a per megindítása előtt a feleknek nyilatkozniuk kell.

¹² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

¹³ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (régí Btk.).

¹⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény indoklása.

kezményeinek egyéb módon történő jóvátételével történhetett. Ez a szabályozás tehát viszonylag kevés szerepet juttatott a sértettnek abban, hogy eldöntse, mi is jó neki. A tevékeny megbánás szabályozása több kizáró okot is megfogalmazott, részben az elkövető személyéhez, részben jelenlegi vagy korábbi cselekményéhez kapcsolódóan.

Kettős természetű jogintézményként¹⁵ a mediáció alkalmazásának megteremtéséhez módosultak a büntetőeljárás egyes szabályai is. Így a Be. 221/A. §-ában foglaltak alapján a Btk. 36. §-a szerinti feltételek teljesülése esetén, kizáró okok hiányában, amennyiben a felek, illetve az ügyész/bíró kezdeményezi (és a felek azzal egyetértenek), az ügyben a közvetítői eljárás alkalmazható. Ez elsősorban a bírósági ügyszakot megelőzően, a vádemelésig lehetséges, ha a gyanúsított vállalja és képes a sértett kárát megtéríteni, vagy a bűncselekmény káros következményeit más módon a sértettnek jóvátenni.

A tevékeny megbánásra vonatkozó rendelkezéseket a *2009. évi LXXX. törvény* módosította.¹⁶ Míg a korábbi szabályozás csak a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménynél tette lehetővé a tevékeny megbánás szabályainak alkalmazását, addig az új szabályozás kiterjesztette ezt valamennyi vétségre is.

A tevékeny megbánás további feltételeként beemelte annak szükségességét, hogy az elkövető a bűncselekmény elkövetését a vádemelésig beismerje, tekintettel azokra a tapasztalatokra, amelyek azt mutatták, hogy aki nem ismeri el a tett elkövetését, az nem alkalmas arra, hogy a sértett irányába kifejezze megbánását.¹⁷ Új feltétel volt a teljesítés esetén az, hogy „a bűncselekménnyel okozott sérelemnek a sértett által elfogadott módon és mértékben” kell megtörténnie. A törvény ezzel egyértelművé kívánta tenni azt, hogy a tevékeny megbánás elengedhetetlen feltétele – a beismerés mellett – a sértettel a jóvátétel módjában való megegyezés.¹⁸

Végül a két év tapasztalatának eredményeként kiegészült az alkalmazhatóság kizárásának köre is, így annak esetében, aki korábban szándékos bűncselekménye miatt közvetítői eljárásban vett részt, és ennek eredményeként vele szemben a Btk. 36. § (1) vagy (2) bekezdését alkalmazták, ha az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el, szintén nem alkalmazható a tevékeny megbánás lehetősége.

A büntetőeljárás szabályok a későbbiek során – a szerzett tapasztalatoknak megfelelően – folyamatosan módosultak: először 2007-ben, majd 2009-ben, 2011-ben, és végül 2012-ben is.

A közvetítéssel kapcsolatos másik lényeges jogszabály, amely a büntetőszabályozás mellett feltétlenül megemlítendő, a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló *2006. évi CXXIII. törvény* (Bktv.), amely a közvetítők tevékenységét, feladatait, és más ehhez kapcsolódó gyakorlati kérdéseket szabályozza. E szerint

¹⁵ POLT (2013) 203. o.

¹⁶ A 2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

¹⁷ A törvény indokolásának megfogalmazásában: a terhelt beismerésének ki kell terjednie a bűnösség elismerésére is, mert a ténylegi beismerés önmagában, a bűnösség elismerése hiányában aligha fejezi ki az elkövető őszinte megbánását.

¹⁸ TÓTH – BALOGH (2010)

a büntető- (illetve 2014-től a szabálysértési) ügyekben folytatott közvetítői eljárásban a fővárosi és megyei kormányhivatalok igazságügyi szolgálatainak e feladatra kiképzett pártfogó felügyelői járhattak el mediátorként. Emellett Magyarországon egy 2007-es módosítást követően¹⁹ ügyvédek is eljárhatnak közvetítőként, amennyiben képzésen vesznek részt, és felkerülnek a közvetítői névjegyzékbe. Az eljárás mind ügyvéd, mind pártfogó felügyelő esetében ugyanaz.

A mediációt érintő szabályozás az elmúlt tíz évben rugalmasan változott, úgy tűnik, a jogalkotó segíteni kívánta a fejlődő lehetőség kibontakozását.

V.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE

A Btk. alapján a tevékeny megbánás alkalmazhatósági köre szélesedett. E szerint a törvényben meghatározott, az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdon-jog elleni vétség, és/vagy három évnél nem súlyosabban büntetendő bűntettek elkövetése esetében van helye. Emellett a törvény indokolása szerint nincs akadálya a közvetítői eljárásnak, ha a felsorolt „bűncselekményekkel szorosan összefüggő, vagy halmazatban álló más (nem súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett) bűncselekmény is megvalósult. Továbbá indokolt, hogy olyan esetekben, amikor nincs sértett, de az ügyész perindításra jogosult, az ügyész vagy más állami hatóság (fogyasztóvédelem, környezetvédelem) is kerülhessen alkupozícióba, és közvetítői eljárást lehessen lefolytatni.” Azaz a közvetítés alkalmazásának lehetősége e tekintetben is gyarapodott.

A szabályozás egyebekben nem változott. Megmaradtak a kizáró okok, amelyek megléte esetében nem alkalmazható a mediáció. Így, ha az elkövető többszörös vagy különös visszaeső, a bűncselekményt bünszervezetben követte el, a bűncselekménye halált okozott. Nem alkalmazható akkor sem, ha a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt, vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéelése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetve próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el, vagy korábban szándékos bűncselekménye miatt közvetítői eljárásban vett részt és ennek eredményeként vele szemben az (1) vagy (2) bekezdést alkalmazták, feltéve hogy az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el.²⁰

A felnőttek körében egyébként eredményes közvetítés esetén, ha az elkövető büntethetősége megszűnik, az ügyész az eljárást megszünteti, más esetben pedig vádat emel. A három évet meg nem haladó büntetéssel fenyegetett cselekmény esetén a vádemelést egytől két évig terjedő időre elhalasztja, ha a gyanúsított a teljesítést megkezdte, de még nem fejezte be. Ha az előbbi bűncselekmények három évnél súlyosabban, ám öt évnél nem súlyosabban büntetendők, és az egyéb törvényi feltételek is

¹⁹ 2007. évi CLXIII. törvény 3. §

²⁰ Btk. 29. § (3) bek.

fennállnak, akkor a sikeres közvetítői eljárás eredményes lezárását követően a büntetés korlátlanul enyhíthető. A fiatalokúak esetében egységesen az ötéves büntetési tételkeret a lehetséges felső határ.²¹

A tevékeny megbánás érvényesülésének kereteit a kezdetektől a büntetőeljárás adta. A szabályozás szerint amennyiben a törvényi feltételek fennállnak, az ügyész legfeljebb hat hónapra felfüggesztheti az eljárást a kiegyezés lebonyolítása céljából. Amennyiben azonban valamilyen okból a közvetítés lefolytathatóságának kérdése csak később, a bírói szakban merül fel, akkor ezen eljárási szakaszban is lehetséges a közvetítés. Amennyiben az ügyész az eljárást felfüggeszti és közvetítő elé utalja a feleket, az eljárás megszüntetésének van helye, vagy a büntetés korlátlanul enyhíthető.

A büntetőeljárás szabályozásban történt számos változás közül kiemelendő az a nívum, hogy az *egyres eljárás és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. LXXXIX. törvény* 9. §-a hozta változás alapján az elkövető által a már a közvetítői eljárást megelőzően teljesített és a sértett által elfogadott jóvátételt utólagosan – közvetítői eljárás keretében – megállapodásba lehessen foglalni és az eljárást meg lehessen szüntetni. A jogalkotó így kívánja elősegíteni, hogy a sértett kára minél hamarabb megtérüljön. Fontos kiemelni, hogy a tevékeny megbánás jogintézménye nem korlátozódik a vagyoni jellegű jóvátételre, és kizárólag akkor van helye, ha mind a sértett, mind az elkövető beleegyeznek, hogy közvetítői eljárásra kerüljön sor.

A pozitív eredményeknek köszönhetően jól látható a törvényhozói szándék a közvetítés alkalmazásának bővítésére, a büntetőeljáráson kívül is. Itt említendő meg két további új terület, amelynek szabályozására az elmúlt években került sor. Az egyik a szabálysértési törvény²² módosítása, amely alapján 2014. január 1-jétől a szabálysértési eljárásba is bekerült a közvetítői eljárás.

Emellett találkozhatunk a mediáció lehetőségével a *büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben* (Bv. tv.), amelynek 171. § (1) bekezdése szerint: „A fegyelmi jogkör gyakorlója az elítélt másik elítélt sérelmére megvalósított fegyelemsértése miatt indult eljárást megszüntetheti, a fenytetés végrehajtását felfüggesztheti, ha az elítélt közvetítői eljárásban vesz részt.” Bár ez egy viszonylag kis lépés a büntetés-végrehajtás történetében, de reménykeltő abban a tekintetben, hogy a későbbiekben a közvetítés más konfliktusokban, illetve a sértett utólagos bevonásával is megtörténhessen.

V.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELÉSE

A mediáció alkalmazása igazi sikertörténet Magyarországon. A hivatalos statisztikai adatok szerint már az alkalmazás első évében az összes sértett több mint egy százalékat érintette a jogintézmény. Az Igazságügyi Minisztérium az első évben eredetileg

²¹ Btk. 107. §

²² 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről, amelyet a 2013. évi CLXXXVI. törvény rendelkezései módosítottak.

ötszáz lehetséges ügygel számolt, ehhez képest kiváló eredmények születtek, hiszen több mint kétezer-négyszáz közvetítói eljárást folytattak le az igazságügyi hivatalok. Ezeknek nagyjából kétharmadát az ügyészségek utalták közvetítésre. Több mint ezer-ötszáz megállapodás született. Ezek kétharmada anyagi jellegű, míg huszonegy százalékban nem anyagi (immateriális) jellegű volt, vagyis bocsánatkérésre került sor. Az esetek csupán tizenöt százalékában végződött eredménytelenül a közvetítói eljárás.

A következő években ez a sikerszéria folytatódott. 2012-ben már több mint hat-ezer közvetítói eljárás zajlott hazánkban büntetőjogi ügyekben, ami azt jelenti, hogy a növekedés folyamatos. Az ügyek száma 161 százalékkal emelkedett a kezdetekhez képest, és ez a tendencia azóta is folytatódik.

A közvetítói eljárásra utalt ügyek *bűncselekményi összetétele* nem változott jelentősen az évek folyamán. Az ügyek csaknem felét vagyon elleni bűncselekmények (nagyobb számban lopás, rongálás, csalás és sikkasztás), a harmadát a közlekedési bűncselekmények (elsősorban a közúti baleset gondatlan okozása), az ötödét pedig személy elleni cselekmények (elsősorban testi sértés és zaklatás) teszik ki.

Noha az alkalmazás területe bővült, ám a jogszabályi korlátok miatt a szóba jöhető ügyek körében – az elkövetőhöz, illetve cselekményéhez kötődő korlátozások miatt – továbbra is *csorbul a sértettek körében az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése*. Hiszen nem mindegy, hogy aki ellenük bűncselekményt követett el, visszaeső-e, vagy csak megtévedt első bűntényes, továbbá hogy milyen jellegű bűncselekményt követett el, és milyen súlyosan büntethető.

Az már az első évben kiderült, hogy az országban a közvetítói eljárás alkalmazásának aránya *megyénként meglehetősen eltérően alakult*, vagyis igen nagy különbségek mutatkoztak az ügyek számát illetően az egyes területeken. Ez a helyzet (bár a megyei sorrendek évente változtak) alapvetően fennmaradt: azaz továbbra is jelentősek az esetszámok közötti eltérések, ami arra utal, hogy az alkalmazási kedvet az emberi tényezők is jelentősen befolyásolják. Az országon belüli *ügymegosztás egyenetlensége* arra utal, hogy a sértett szempontjából korántsem mindegy, hol zajlik az eljárás. 2012-ben például Budapesten érezhette leginkább szerencsésnek magát a sértett, legalábbis abból a szempontból, hogy itt jó esélye volt az ügy egyezségi eljárásra utalásának. Ezzel szemben az ország egyes megyéiben, ugyanilyen ügyben, ez szinte teljesen esélytelen volt.

A 2012-ben befejezett 4660 ügy közül a közvetítói eljárás során a tevékeny megbánást megalapozó megállapodás 3623 esetben, tehát az összes befejezett ügy nyolcvan százalékában jött létre. Ezek több mint kilencven százalékban teljesültek is, hasonlóan a nemzetközi tapasztalatokhoz. A teljesítések magas aránya jelzi, hogy a megállapodások tartalma jellemzően megfelelő, és egyaránt tekintetbe veszi a sértetti igényt és a terhelt teljesítőképességét.²³

Sajnálatosan *ritkán* – az összes ügy 10-11 százalékában – *alkalmazzák a megoldást a fiatalokú elkövetők ügyeiben*, ahol pedig az eredmények szerint különösen hatékonynak mutatkozik. Ez a tendencia azóta is változatlan.

²³ A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium adatai szerint.

Ez részben annak tulajdonítható, hogy esetükben az eljárás hatásosságában kételkednek a jogalkalmazók, nevezetesen, hogy mit nyújthat nekik, és mennyire van rájuk bármilyen hatással a szembesülés a sértettel és a tettel, főként mivel a terheltek helyett – anyagi eszközök hiányában – rendszerint a szülők fizetik a jóvátételt, ha ezt meg tudják tenni egyáltalán. Éppen ezért a fiatalokú elkövetőknél más elterelési módokat jobb eszköznek tartanak az ügyészek, mivel a közvetítői eljárás eredményeként nem látják biztosítottnak a fiatal jó útra terelését.

Bár ez az arány nem tűnik annyira csekélynek, ha összevetjük a fiatalokú bűnelkövetők arányával, amely nagyjából hasonlóan alakul éves szinten. Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi gyakorlattal szemben – ahol a közvetítést éppen a fiatalokúak ügyeiben tartják igen hatékony módszernek²⁴, illetve a jogintézmény bevezetésekor elsőként az ő eseteikben alkalmazták –, a hazai jogalkalmazók nem részesítik előnyben a fiatalokúak ügyeiben a közvetítői eljárást.

Az ügyeket jellemzően a büntetőeljárások ügyészszégi szakaszában kezdeményezik, ez a folyamat egyezik azzal a jogalkotói szándékkal, amely szerint a közvetítői eljárás lehetőségét bírósági szakban csak akkor teszi lehetővé, ha arra már korábban is lehetőség lett volna, csak arra valamiért nem került sor. Az alkalmazás eredményességének legfőbb letéteményesei tehát részben maguk az eljáró hatóságok. Így ha az ügyész, akinek a közvetítéshez szükséges lépések megtételében kiemelkedően jelentős szerepe van (hiszen indítványozhat, kezdeményezhet és tájékoztat), nem ért egyet az intézmény céljával, vagy kétségei vannak vele kapcsolatban, akkor nem fogja szorgalmazni a közvetítést, amely így nem fog működni az adott területen. Ilyen kétséget jelent a tetтарыos büntetés érvényesítésének szükségessége, és ennek kapcsán az, hogy mi számít valóban megfelelő jóvátételnek. Sokan nem értnek egyet azzal például, hogy elégséges lehet egy bocsánatkérés testi sértés vagy súlyosabb vagyoni kár okozása esetén. E kétely indokolatlanul csökkentheti a sértettek lehetőségét arra, hogy az egyébként alkalmas esetekben igénybe vegyék a közvetítést.

Eltérő emellett annak megítélése is, hogy milyen ügyekben megfelelő eszköz megoldásként a közvetítői eljárás. Így például a családon belüli erőszak eseteinél többen megkérdőjelezik egyrészt a sértett önkéntességét az eljárásban, másrészt a létrejövő egyezségek tartalmának komolyságát, és éppen a sértett érdekeinek védelmében utasítják el a közvetítést. Más szempontok alapján ugyan, de szintén értelmetlennek látja a jogalkalmazók egy része a közvetítés lefolytatását családtagok között olyan esetben, amikor például a súlyos testi sértést okozó közlekedési balesetben elkövetőként a férj, míg sértettként a baleset során mellette ülő felesége vesz részt az eljárásban. E kérdések valóban kevésbé tisztázottak, és a nemzetközi tapasztalatok is igen eltérőek e tekintetben. Ausztriában például évek óta sikeresen működtetik a közvetítést a családon belüli erőszak eseteiben.²⁵ Tény azonban, hogy ott fölkészült szakmai csapat segíti a közvetítő munkáját.

A fentiekből látható, hogy az előremutató törekvések és a folyamatos fejlődés ellenére az alkalmazhatóság köre továbbra is korlátozott, főként az elkövetett bűncse-

²⁴ A fiatalokúak büntetési elveiről lásd RUZSONYI (2001) 39–68. o.

²⁵ Erről lásd PELIKAN (2002).

lekmény jellege, körülményei és súlya, valamint az elkövető előélete szempontjából. Valójában nem is olyan könnyű az évi mintegy százhúszezer ismertté vált bűnelkövető közül olyat találni, akinek az ügye közvetítésre alkalmas.

A 2013. július elsején hatályba lépett Btk.-módosítások hozta változások értékeléséhez – a pártfogó mediátorok nézőpontjának megismerése céljából – 2015 októberében az Igazságügyi Hivatalban fókuszcsoportos beszélgetés keretében vizsgáltuk a közvetítói eljárás sikerességét érintő egyes kérdéseket. A beszélgetésből kiderült, hogy a mediátorok számára a legnagyobb gondot nem a jogszabályi változások, hanem az Igazságügyi Hivatal folyamatos átszervezése, illetve az áldozatsegítő szolgálatok megyei kormányhivatalokhoz való csatolása okozza. Ezzel ugyanis együtt jár a feladatok és hatáskörök változása, az adminisztratív terhek növekedése, egyes illetékeségi kérdések tisztázatlansága, illetve a pártfogástól idegen feladatok ellátása (például földárverési bizottsági részvétel). A szervezeti széttagoltság csökkenti a munka hatékonyságát, és további feladatokkal terheli a pártfogókat. Ennek egyik legegyszerűbb és talán leginkább kézzelfogható következménye a határidők betartásának nehezedése. A kerekasztal résztvevői egyöntetűen említették, hogy a kormányhivatali működés velejárájaként a központi levelezőrendszer alkalmazásával megnehezedik a határidők betartása. A központi érkeztetést követően nem érkeznek meg ugyanis határidőben a helyi szinten működő mediátorokhoz a sértetti nyilatkozatok például a megállapodásban foglalt teljesítés megtörténtéről.

Ennek ellenére az ügyszámok folyamatosan növekednek, részben a szabálysértési mediáció 2014. január 1-jei bevezetése miatt. Ez azonban nem feltétlenül van összhangban az intézmény tényleges céljával, hiszen ezekben a kis súlyú, bűncselekménynek nem minősülő esetekben a sértettek nem jellemző a súlyos lelki sérülés elszenvedése, és az elkövetőt sem fenyegeti szabadságvesztés, amelynek hatásait ellensúlyozni kellene, így a felek inkább teherként élik meg. Erre utal az a mára kialakult gyakorlat is, hogy főként a tulajdon elleni szabálysértési ügyekben alkalmazzák a jogintézményt.

A Btk. által szélesebbé vált alkalmazási kör alapvetően nem változtatta meg az eddigi bűncselekmények részesedési arányát. Továbbra is maradt a vagyon elleni, közlekedési, személy elleni ügyek túlsúlya, amelyek mindegyikében növekednek az esetszámok. Ez részben annak is tulajdonítható, hogy az új ügycsoportok általában nem klasszikusan mediálhatók. A gyakorlatban ezek közül a készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel való visszaélés, az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, az iparjogvédelmi jogok megsértése, valamint más szellemi tulajdon-jog elleni bűncselekmények azok, amelyek esetében sokszor vezet sikerre a közvetítés. Feltehetően ezek az ügyek a technika fejlődésével mind gyakrabban fordulnak majd elő.

Ezzel szemben továbbra sem alkalmazható a közvetítés például a rablás alapesetében, vagy a zsarolásnál, ahol pedig kimondottan jelentős szerepe lehetne a sértett és elkövető közötti megbeszélésnek.

Hozzá kell tenni azt is, hogy a tapasztalatok azt mutatják, nem alkalmazott a közvetítés a törvény által lehetővé tett súlyosabb esetekben sem. Miközben a mediáció eredeti célját tekintve alternatív eszköz, úgy tűnik, a jogalkalmazó, sőt a jogalkotó is egyaránt az enyhébb, alkalmasint bagatellesek irányába megy el.

Erre utal a szabálysértési mediáció bevezetése is. A szabálysértési ügyekben alkalmazható mediációval kapcsolatos első tapasztalatok szerint nem szívesen ülnek le a felek egymással beszélgetni, vagy legalábbis kevésbé szívesen. Sok esetben nincs kárérték vagy nagyon kevés, és így a sértett fél nem akar eljönni, nem érdekli, az eljárás alá vont meg inkább zavarban van, vagy sok esetben szégyelli magát. Az itt végzett közvetítés a határidők rövidege miatt aránytalanul nagyobb terhet ró a mediátorokra is.

A közvetítés esetében problémát jelent még az ügyvédi fellépés kereteinek tisztázatlansága. Az ügyvéd jelenléte egyrésztől hasznos lehet a felek oldalán, hiszen segíthet a helyzet értelmezésében, illetve az álláspontok tisztázásában. Sok esetben viszont hátráltatja a megegyezést, mert ügyfele helyett konkrét igénnyel lép fel, folyamatosan beavatkozik a felek megbeszélésébe. Előfordul az is, hogy az eljáró ügyvéd nem fogadja el a mediátor folyamatkoordináló szerepét.

V.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A sértetti akarat figyelembevételének lehetősége és mértéke a büntetőeljáráson belül azt tükrözi vissza, hogy az állam az érintett felek viszonyába mennyire kíván beavatkozni. *Gellér* szerint a deliktális felelősségi viszonyrendszer megosztása napjainkban a büntetőpolitikában érhető tetten, aminek jellemző megnyilvánulása a Btk.-ban szabályozott tevékeny megbánás intézménye.²⁶

A közvetítői eljárás célja kettős irányú. Egyrésztől *hatni kíván a bűncselekmény elkövetőjére*, hiszen a sértettel való találkozással és beszélgetéssel, a neki adandó jóvátétellel elő kívánja segíteni az őszinte megbánást, és ezzel jövőbeni tartózkodását a hasonló cselekedetektől. Ugyanilyen súllyal esik emellett latba – a magyar büntetőeljárásban eddig egyedülálló módon – a sértett szándéka és akarata az egyezségi eljárásbeli részvételét illetően, és a tekintetben is, hogy kíván-e, és ha igen, milyen formában találkozni azzal, aki a sérelmét okozta, meghallgatni őt, valamint arról egyezkedni vele, hogyan kaphatna jóvátételt. Vagyis a másik fő irány a *sértetti igény megfogalmazása és érvényesítése* az elkövető önkéntes teljesítésével, és mindezzel a felek megbékélésének elősegítése.

A súlyosabb bűncselekmények esetén történő alkalmazás a tapasztalatok szerint sok esetben abba az elkövető személyét érintő akadályba ütközik, hogy visszaeső, többszörös visszaeső, vagy éppen büntetés alatt áll. Ellentmondásos ugyanakkor, hogy a szabálysértési mediációban, az előéletet érintő kizáró okok hiánya miatt, részt vehet olyan terhelt is, aki a büntetőmediációba nem lenne bevonható. Ezt a szabályozást célszerű egységessé tenni, mégpedig a büntető korlátozás megszüntetésével. Ezzel elérhetővé válna, hogy a közvetítés kérdésében elsősorban a sértett, illetve az elkövető szándéka legyen a meghatározó.

Az elkövető oldaláról további felesleges és egyben a sértett jogát csorbitó körülmény a büntetési tétel felső korlátjának meghatározó jellege. A kutatások eredmé-

²⁶ GELLÉR (2012) 81. o.

nyei szerint az áldozatok körében lenne igény a közvetítói eljárás hatókörének akár korlátlan szélesítésére, ami segíthetne abban is, hogy a büntetőeljárás során a sértetteket érő másodlagos és harmadlagos viktimizáció esélye csökkenjen, és a bűncselekmény miatti sérülések földolgozhatók legyenek.²⁷ Erre egyébként a hazai áldozatsegítés rendszere más formában nem is képes.²⁸

Ha a sértetti igényeket is figyelembe vesszük, indokolt lenne – különösen első bűncselekményesek eseteiben – a büntetési tételkorlát megemlése, esetleg eltörlése.

A közvetítói eljárás alkalmazása azonban nem csak a jogi szabályozás változtatásával szélesíthető, hiszen jelenleg kiaknázatlan e lehetőség, a közvetítés csak bizonyos ügyekben működik aggálytalanul. Ilyen eszményinek tűnő eset: ha lehetőleg a sértett maga vagy az elkövető kezdeményezi az eljárást; a cselekmény vagyon elleni; van anyagi jellegű kár (ami azonban nem túl nagy); a sértettnek nem lesz elég egy bocsánatkérés; az ügyben nem volt több sértett, illetve több elkövető; vagy az elkövető nem követett el egyidejűleg más bűncselekményeket is. Ez az első olvasatra hosszúnak tűnő felsorolás azonban folytatható lenne. Az mindenesetre látható, hogy a közvetítés szempontjából az ismérvek milyen bonyolult rendszerének kell megfelelnie nemcsak az eszményi sértettnek, hanem az elkövetőnek és az ügynek is. Mindezek azt mutatják, hogy az elrendelések gyakoriságát erősen befolyásolja a jogalkalmazói attitűd és a megoldatlan támogatói háttér.

A közvetítói eljárás alkalmazása folyamán tehát arra kellene törekedni, hogy a felek szabad döntésén túlmenően a jogszabályi feltételek vizsgálata legyen elsődleges szempont, és az eljáró hatóságok fogadják el, hogy az ügyben a továbbiakban a közvetítő felügyeli az eljárás jogszerű folyamatát és a felek érdekeinek érvényesülését.

A közvetlen érintettek oldaláról is számos, nem a jogi szabályozásból fakadó körülmény befolyásolja a közvetítés igénybevételét. Így a jelenlegi gazdasági helyzetben jellemzőbb, hogy a sértettek anyagi jóvátételt kérnek, és elsősorban ezekben az esetekben részesítik előnyben a megegyezést, amit az elkövető rossz anyagi háttere miatt nem képes teljesíteni, azaz a sértett részéről igényként felmerülő jóvátételi összeg megfizetése gyakran lehetetlen. A megbocsátás elfogadása elsősorban ott vetődik föl, ahol hozzátartozó a gyanúsított.

A sértettek sokszor kevésbé vagy egyáltalán nem ismerik a közvetítést, mellette gyakran kívánják az elkövető megbüntetését, vagy közben gondolják meg magukat, azt érezve, hogy éppen az ő számukra nehezedik az eljárás. A vizsgálatok szerint az ország egyes erősen leszakadó térségeiben a sértettek a hagyományos eljárási formákat részesítik előnyben a megbocsátással szemben, ezt tekintik valódi büntetésnek. Ugyanitt különös gond, hogy az elkövetők az egyezkedés folyamán könnyen ígérnek, de azután nem kerül sor tényleges teljesítésre. Ez részben a teljesítőképzetlenségükkel és a kilátástalan helyzetükkel is összefügg.

²⁷ Lásd BARABÁS – WINDT (2009) 132–168. o.; BARABÁS (2004)

²⁸ A 2005 óta hatályos, a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény értelmében a segítségnyújtás a következő területekre terjed ki: a tájékoztatásra, az érdekérvényesítés elősegítésére, az azonnali pénzügyi segélyre, a szakjogászai segítségre és az állami kárenyhítésre. A lélektani és egyéb, nem anyagi természetű segítségnyújtás nem szerepel az állami intézményes feladatok között. Vö. SÖMJÉNI – ZSÉGER (2009) 73–94. o.

A sértetti jogegyenlőség elvének érvényesítése érdekében mindenképpen meg kellene oldani a kártalanítási kívánó, ám teljesítésre képtelen helyzetben lévő elkövető jóvátételének elősegítését. Erre megoldás lenne egy *kár-megelőlemezési alap* létrehozása, amely a nehéz anyagi helyzetben lévő elkövetők számára megelőlegezné a kártalanítás összegét, mint ahogyan ez például Belgiumban meg is valósul. Az elkövető szerződést kötne az alappal arról, hogy milyen formában, módon, részletekben fizeti vissza az összeget, vagy esetleg valahogyan ledolgozza. Ez egy egyenlőtlen és igazságtalan helyzetet oldana meg akár az elkövetői, akár a sértetti oldalon.

A mediáció 2006-os bevezetését követően két irányban folytatódtak a kutatások. Részben a működésnek induló lehetőség eredményességét, problémáit és javíthatóságát vizsgálták a kutatások. Így az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) kutatói 2008–2009-ben, fókuszcsoportos vizsgálattal, az ügyészségi gyakorlat oldaláról kísérték végig a közvetítői eljárás tapasztalatait.²⁹ Ennek során megfogalmazódtak azok a nehézségek, amelyek szerepet játszottak az eltérő megyei gyakorlatok kialakulásában. Az is világossá vált, hogy *minden olyan akadály, amely a közvetítés alkalmazását nehezíti, gyakorlatilag sérti az áldozatok azon jogát, hogy azonos módon „szolgáltatassanak igazságot” ügyükben* Magyarország különböző területein.³⁰ Ez egyébként korántsem kirívó eset, hiszen más vizsgálatok hasonló anomáliákat találtak az igazságszolgáltatás további területein is.³¹

A kutatások másik iránya a bővítés lehetőségét járta körül. Ezek a kutatások pilot módszerrel, a gyakorlatban próbálták tágítani a mediáció alkalmazhatóságát. Ilyenek voltak elsősorban az OKRI, valamint a Foresee Kutatócsoport együttműködésében megvalósuló MEREPS, és az új módszert kipróbáló Békéltető kör (PMC) projektek.

A MEREPS³² – *Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban* elnevezésű, magyar vezetés alatt álló nemzetközi konzorcium által végrehajtott európai projekt – a mediáció és a többi resztoratív eljárás szerepét és lehetőségét vizsgálta, azonban nem a büntetés kiszabása előtt, hanem börtönkörnyezetben, a súlyos bűncselekmények elkövetőit és áldozatait fókuszba állítva.³³

A projekt eredményei rávilágítottak arra, hogy fontos lenne a mediáció lehetőségének bővítése a súlyosabb bűncselekmények érintettjei esetében is, és arra lenne fogadókészség a büntetés-végrehajtási intézmények részéről is. Részben talán e projekt sikerei is segítették, hogy az új Bv. Kódex lehetővé tette a mediáció alkalmazását a büntetés-végrehajtási intézetekben is.

²⁹ Lásd BARABÁS – WINDT (2009) 132–168. o.

³⁰ A szolgáltatott igazság kérdéseiről lásd bővebben GÖNCZÖL (2005).

³¹ Lásd például FLECK (2008); BENCZE (2008) 185–268. o.

³² Mediation and Restorative Justice in Prison Settings.

³³ A projekt célja az volt, hogy empirikus kutatással és kísérleti programmal hazai és nemzetközi szinten vizsgálja a helyreállító igazságszolgáltatási eszközök alkalmazhatóságát a büntetés-végrehajtási rendszerben; feltérképezze a bv. személyzet, az elítéltek és a lakosság ezzel kapcsolatos attitűdjeit; képzést nyújtson az igazságügyi és bv. személyzet számára az alkalmazható börtönmediációs szolgáltatásokról; működő technikákat (mediáció, facilitáció, körök, egyéb resztoratív technikák stb.), jó gyakorlatokat és standardizálható eljárásokat dolgozzon ki; valamint elősegítse az érintett szakemberek közötti tapasztalat- és információcserét, valamint a jövőbeni együttműködéseket. Minderről részletesen lásd <http://mereps.foresee.hu/mi-a-mereps/>, az eredményekről pedig BARABÁS – FELLEGI – WINDT (2011).

A *Hogyan lehet a békítőkör-modellt a legalitás elvén működő országokban megvalósítani?* (PMC)³⁴ nemzetközi projekt fő célja a helyreállító igazságszolgáltatás új, Európában még kevésbé alkalmazott, úgynevezett békítőkör-módszer modelljének és a jó gyakorlatoknak a kialakítása volt Németország, Belgium és Magyarország együttműködésében. A kutatás ráirányította a figyelmet arra, hogy magyar viszonyok között a békítő kör működtetése a sértett és terhelt közötti közvetlen közvetítői eljárásnak bizonyos esetekben jól alkalmazható változataként képzelhető el, amely a közvetítői eljáráshoz hasonlóan működik, ám a sérelmek szélesebb körű jóvátételét teszi lehetővé a konfliktus rendezésével, s ezzel egyidejűleg prevenciók célokat is szolgál.³⁵

A jelenlegi jogszabályi lehetőségek mellett úgy tűnik, hogy némileg emelkedhet még a közvetítői eljárások száma, de lényeges változás nem várható. Bár az új Btk. némileg tágította az alkalmazási kört, semmilyen valódi érv sem szól a közvetítés lehetőségének korlátlan kiterjesztése ellen. Azaz érdemes lenne a megegyezés lehetőségét a bűncselekmények minden olyan esetében megengedni, ahol erre sértetti igény mutatkozik. Nem volna szabad, hogy kizáró okot jelentsen például a cselekmény jellege, az elkövető előélete, vagy akár a cselekmény súlya. A távlatokat tekintve bizakodásra ad okot, hogy a jogalkotás iránya a sértett és a közösség számára történő helyreállítás irányába mutat – még ha nem is a súlyosabb esetekben –, tekintve az új Btk. hozta változásokat a tevékeny megbánás szabályozásában, vagy akár a jóvátételi munka intézményének bevezetését.

V.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARABÁS A. Tünde (2004) „Általános viktimológia, latencia” In: *Áldozatok és vélemények I.* (szerk. Irk Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. 157–198. o.
- BARABÁS A. Tünde – FELLEGI Borbála – WINDT Szandra (szerk.) (2011) *Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011.
- BARABÁS A. Tünde – WINDT Szandra (2009) „Az ügyész szerepe a mediációban: Az első év tapasztalatai” In: *Kriminológiai Tanulmányok 46.* (szerk. Virág György). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009. 132–168. o.
- BARABÁS A. Tünde – WINDT Szandra (2014) „Mediáció körben” In: *Kriminológiai Tanulmányok 51.* (szerk. Vók György). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2014. 185–204. o.

³⁴ Az Európai Unió által támogatott JUST/2010/JPEN/AG/1609 30-CE-0429369/0090. számú *Peacemaking Circles in Europe* (PMC) projekt a Tübingeni Egyetem Kriminológiai Intézete vezetésével, a Leuveni Egyetem Kriminológiai Intézete, valamint Magyarországról az Országos Kriminológiai Intézet és a Foresee Kutatócsoport együttműködésében zajlott. A békítő kör alapvető mossaága abban fogalmazható meg, hogy ellentétben a mediációba bevonható személyek limitált számával, ebben részt vehet minden olyan személy, akit a bűncselekmény valamilyen módon érintett, és együtt dolgozzák fel a bűncselekménnyel okozott sérelmeket, állapotnak meg a helyreállítás módjáról. Az OKRI kutatói fókuszcsoportos módszerrel, illetve félig strukturált kérdőívek alkalmazásával tárták fel a magyar ügyészek véleményét, attitűdjét, és résztvevő-megfigyelői státusban bekapcsolódtak az első hazai békítőkör-módszerrel zajló pilot projektbe.

³⁵ Erről részletesen lásd BARABÁS – WINDT (2014) 185–204. o.

- BELOVICS Ervin (2012) „A büntetőjogi felelősségrevonás akadályai” In: *Büntetőjog I.* (szerk. Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- BENCZE Mátvás (2008) „A magyar felsőbírósági gyakorlat jellemző problémái” In: *Bíróságok mérlegén II.* (szerk. Fleck Zoltán). Pallas Könyvek, Budapest, 2008. 185–268. o.
- CHRISTIE, Nils (1977) „Conflicts as property” *British Journal of Criminology*, vol. 17, 1/1977. 1–15. o.
- FLECK Zoltán (szerk.) (2008) *Bíróságok mérlegén II.* Pallas Könyvek, Budapest, 2008.
- FREHSEE, Detlev (1987) *Schadenswiedergutmachung als Instrument strafrechtlicher Sozialkontrolle.* Duncker & Humblot, Berlin, 1987.
- GELLÉR Balázs (2012) „A büntetőpolitika” In: *Büntetőjog I.* (szerk. Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- GÖNCZÖL Katalin (2005) „A szolgáltatott igazság” *Élet és Irodalom*, 2005/40.
- GÖRGÉNYI Ilona (2006) *Kárjótétel a büntetőjogban, közvetítés a büntetőügyekben.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- HESS, Henner – STEHR, Johannes (1987) „Die ursprüngliche Erfindung des Verbrechens” *Kriminologisches Journal*, 2/1987. 18–58. o.
- HORTEN, Heinrich (1985) *Schadenersatz und Strafe.* Wien, 1985.
- PELIKAN, Christa (2002) “Victim–Offender–Mediation in Domestic Violence Cases: A Comparison of the Effects of Criminal Law Intervention: The Penal Process and Mediation” *Qualitative Social Research (Doing Qualitative Research Forum)* 3/2002.
- POLT Péter (főszerk.) (2013) *Új Btk. Kommentár I.* Nemzeti Közzolgálati Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.
- RUZSONYI Péter (2001) „Bűn–büntetés–reszocializáció” *Belügyi Szemle*, 2001/6. 39–68. o.
- SCHWEIGHARDT Zsanett (2009) „Áldozatvédelem, áldozatsegítés és a büntető felelősségrevonás” *De iurisprudencia et iure publico*, 2009/2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2009-2-03.pdf>
- SÖMJÉNI László – ZSÉGER Barbara (2009) „Az állami áldozatsegítés rendszere és értékelése” In: *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II.* (szerk. Borbíró Andrea – Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos). IRM, Budapest, 2009. 73–94. o.
- TÓTH Mihály – BALOGH Ágnes (2010) *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2010.

VI. A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS – BÜNTETŐJOG-ELMÉLETI MEGGONDOLÁSOK TÜKRÉBEN

GELLÉR BALÁZS

- VI.1. Bevezetés és szabályozástörténet
  - VI.1.1. Bevezetés
  - VI.1.2. Szabályozástörténet
    - VI.1.2.1. Előzmények
    - VI.1.2.2. A halálbüntetés eltörlése
    - VI.1.2.3. A „három csapás”
- VI.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- VI.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
  - VI.3.1. A tész összhangja az Alaptörvénnyel
  - VI.3.2. A tész az 1978. évi és a jelenleg hatályban lévő Btk.-ban
  - VI.3.3. A tész nemzetközi egyezményekkel való összhangja
    - VI.3.3.1. A Kafkaris-ügy
    - VI.3.3.2. A Hutchinson-ügy
    - VI.3.3.3. A Vinter és társai ügy
    - VI.3.3.4. Megállapítások
  - VI.3.4. Az EJEJ-joggyakorlat hatásai a magyar jogra
    - VI.3.4.1. A Magyar-ügy
    - VI.3.4.2. Az Alkotmánybíróság álláspontja
    - VI.3.4.3. A Bv. törvény módosított szabályai
    - VI.3.4.4. A Kúria jogegységi határozata
- VI.4. Konklúzió, várható fejlemények
- VI.5. Felhasznált irodalom

VI.1. BEVEZETÉS ÉS SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

VI.1.1. BEVEZETÉS

George Fletcher professzor *Rethinking Criminal Law*¹ című műve nagy hatással volt rám, amikor jó néhány évvel ezelőtt olvastam. Ennek eredményeképpen érdeklődésemet a büntetőjog alapelveinek általános újraértékelése felé fordítottam, különös tekintettel az 1990-es években e jogterületen végbement drámai változásokra. Nyilvánvalóvá vált számomra, hogy az alkotmányos alapelvek ugyanúgy döntő hatással vannak az anyagi büntetőjogra, mint ahogyan a büntetőeljárás szabályait is megújították. E problémakör legizgalmasabb oldala az volt, hogy e fejlődés következtében lehetővé vált az európai anyagi büntetőjog akkor még futurisztikusnak tűnő képének megrajzolása. Azóta ez az akkor forradalminak tűnő gondolat az Európai Unió egyre terebélyesedő büntetőjogának árnyékában (fényről nem nagyon beszélhetünk) kaszandrai jóslattá vált.

A 2000-es évek elejére kidolgoztam az anyagi büntetőjoghoz kapcsolódó legalitás új struktúráját, amely reményeim szerint a *nullum crimen/poena* doktrínák modern értelmezéseként lassan bekerül a magyar büntetőjogi gondolkodásba is.² Bemutattam, hogy a legalitásnak elsősorban a visszaható hatály, az analógia, a bírói jogalkotás és a szokásjog tilalmára koncentrálni fogalma több okból is hibás.

A kriminalizáció kettősségéért a büntetőjogban szintén jelenlévő *különbözőség paradoxona* okolható: a büntetőjog annak meghatározásával, hogy mely magatartások büntetendők, *korlátozza és egyben ki is terjeszti az emberek cselekvési szabadságát*. A büntetőjog minden kiterjesztése tehát egyszerre jelenti a cselekvési szabadság korlátozását és kiterjesztését; de ugyanígy minden dekriminalizáció is egyaránt kiterjeszti és korlátozza az egyéni szabadságot. Ennek következtében a kriminalizációt nem lehet kifogásolni vagy lemondani róla azon az alapon, hogy korlátozza a cselekvési szabadságot. A büntetőjog bírói jogalkotáson keresztüli kiterjesztése önmagában még nem jelent támadást az emberi szabadság ellen. Ezért az analógia, az értelmezés, vagy a kifejezett bírói jogalkotás által történő visszaható hatályú bírói pönalizáció helyességén alapuló érvelés nem feltétlenül igaztalan, még akkor sem, ha úgy tűnik, méltánytalan terhet ró a vádlottra.

A bírói aktivizmus minden jogrendszerben jelen van, és a büntetőjog általánossága szükségessé is teszi a bírói értelmezést. Ebben az értelemben a bíróságok értelmezési tevékenysége általános szinten növeli az előreláthatóságot, még ha az egyedi esetben visszaható hatályúnak tűnik is.³ Az értelmezés az a sarokkő, amelytől egy büntetőjogi norma legalitásának kérdése függ, mivel egyrészt „az általánosság-nak, illetve az univerzalitásnak mindaddig eldöntetlenül nyitva kell hagynia a [normát], amíg az őket megvalósító események be nem következnek”⁴. Másrészt arra a következtetésre jutottam, hogy az értelmezés „eredménye a hasonlóság vagy külön-

¹ FLETCHER (1978)

² GELLÉR (2012)

³ KRAMER (1991) 18. o.

⁴ Uo.

bözőség kritériumának meghatározására kiválasztott általánossági szinten múlik”⁵. Ennélfogva, a legalitás és az értelmezés közötti kapcsolat két szinten mutatkozik meg. Először is, a normákban rejlő kétértelműség szükségessé teszi az értelmezést a norma minden egyes alkalmazásakor. Másodsorban pedig ez a kapcsolat magában foglalja azt a lehetőséget, hogy a hivatalnokok (bírók és más tisztségviselők stb.) az értelmezés során téves eredményre juthatnak, ami az igazságtalanság egyik formájához vezethet.⁶

Felvettem, hogy az értelmezés a normának a címzett általi felfogásától függ. Azonban a büntetőjogi normáknak legalább két különböző címzettjük van: egyrészt az állampolgár, akinek alkalmazkodnia kell a normákhoz, másrészt az, akinek a normákat érvényre kell juttatnia. Azt állítottam, hogy hiábavaló elutasítani egy olyan értelmezési módszert, mint az analógia. Ehelyett meg kell határozni a jövőbeni értelmezéseket irányító paramétereket. A büntetőjogi normák morális erejét kell valamiféle felhatalmazásba foglalni, amely hivatkozási alapként szolgálhatna. Társadalmi támogatás esetén egy ilyen felhatalmazás könnyen elérhető a demokrácia elve alapján⁷: vagyis akkor, amikor az emberek többsége a kérdéses tevékenység kriminalizációját és megbüntetését kívánja. Mindazonáltal, ha a joggyakorlat szembemegy ezzel a többségi felfogással, a kisebbség erkölcsének érvényre juttatását – ahogy *Alexy* írja⁸ – a normák univerzalitásával kell igazolni.

Az univerzalitásnak három dimenziója van. Először is, az idődimenzió, amely azt jelenti, hogy történeti szempontból *a-t a-ként* kezeljük; másodsorban, a többségi dimenzió, amely a többség meggyőződését tükrözi arról, hogy vajon *a-t a-ként* kell-e kezelni; harmadszor pedig a *Dworkin* által leírt integritás⁹, amely ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy az, hogy *a-t a* szerint kezeljük, nem okoz semmilyen ellentmondást a jogrendszerben. Az univerzalitásnak ez a leírása a felvetett hermeneutikai-morális olvasathoz kötődik. Párhuzamok figyelhetők meg az idődimenzió és a hermeneutikai megközelítés között: az univerzalitás első dimenziója nagyon közel áll a konvencionalitáshoz, ha nem éppen azonos vele. Hasonlóság van továbbá a többségi elv és a demokrácia elve között¹⁰ abban az értelemben, hogy a büntetőjogi törvényhozásnak és a büntetőtörvények érvényre juttatásának tükröznie kell a többség akaratát. És végül, a jog integritása a *radbruch*i formulát idézi: a moralitás az a közeg, amely a jog integritását hordozza. A jog integritását annak univerzalitása jelenti, és ezért a három dimenzió együtt adja meg annak teljességét. Mindazonáltal, a legszélsőségsébb körülmények között az idődimenzió és az erkölcs felülírhatja a demokrácia elvét annak érdekében, hogy megvédje a jog integritását.

Ez igaznak tűnik mind a jogalkotói tevékenységre, mind a bírói döntésekre.¹¹ Annak szükségessége, hogy megszüntessük az igazolások másként végtelenné váló

⁵ HALL (1960) 36–37. o.

⁶ RAWLS (1973) 235. o.

⁷ GELLÉR (2012) 35–42. o.

⁸ ALEXY (1989)

⁹ DWORKIN (1986) 6–7. fejezetek; DWORKIN (1996) 10–11., 4. fejezet.

¹⁰ A legalitás javasolt struktúrájáról lásd GELLÉR (2012) 53–56. o.

¹¹ Lásd a magyar Alkotmánybíróság halálbüntetést eltörlő határozatát: 23/1990. (X. 31.) AB hat.

regresszusát¹², elkerülhetetlenné teszi, hogy egy ponthoz érkezve az adott hivatkozási alapot elfogadjuk anélkül, hogy az zavart okozna, vagy további igazolás iránti igényre adna okot.¹³ „Ezért vannak olyan jogelvek, melyek bármilyen jogszabálynál erősebbek, tehát az ezen elvekbe ütköző jog érvénytelen.”¹⁴

A „nehéz ügyek” túlnyomó többségében, amelyekben maga a törvény nem válik érvénytelenné, egy olyan jelentést kell találni, amely továbbra is megőrzi a büntetőjog univerzalitását és fenntartja a legalitás elvét, még ha új jelentést ad is annak.

A büntetőjogi normák értelmezéséhez a lehetséges nyelvtani értelemnek kell kiindulópontul szolgálnia, amely egyúttal az előreláthatóságot is biztosítani fogja. A lehetséges nyelvtani értelem magában foglalja mindazon jelentéseket, amelyeket egy észszerűen gondolkodó ember a kérdéses szövegnek tulajdoníthat; következésképpen az értelmezőnek az értelmezés egyéb szabályainak alkalmazásával kell megalapoznia a *ratio legis*. A bíróságnak, amikor így jár el, fel kell tennie a kérdést, hogy vajon egy észszerűen gondolkodó jogász hogyan értelmezné a büntetőjogi normát. A *ratio legis* nem azonos a törvényhozás szubjektív akaratával, hanem azt a büntetőjogi norma univerzalitásának (az idődimenzió–hermeneutikai értelmezés, a többségi felfogás–a demokrácia elve, jogegység–radbruch-i formula) kifejeződéseként kell felfogni.

A nyelvtani értelem külső korlátját ezért absztrakt módszerrel kell meghatározni alapvetően a *ratio legis* absztrakt minőségéből kifolyólag: „az értelmezés tárgya maga a törvény, a törvényhozás objektív szándéka. Az állam nem a törvény megalkotásában közreműködők egyéni megnyilvánulásain keresztül szól, hanem kizárólag magán a törvényen keresztül. Annak érdekében, hogy megragadhasuk a törvényhozás objektív szándékát, mindezen értelmezési módszerek elfogadottak [...]. A törvényhozás szándékát csak annyiban lehet figyelembe venni, amennyiben az a törvényben kellőképpen meghatározott módon kifejezésre jut.”¹⁵

Végül felvettem, hogy vannak olyan abszolút emberi jogok, amelyeknek büntetőjogi eszközökkel történő védelme az állam alapvető alkotmányos kötelessége. Ez a kötelesség olyannyira alapvető, hogy ha annak az állam a múltban nem tett eleget, akkor köteles ezt akár visszaható hatállyal is megtenni. E jogok azonosítása sem nem könnyű, sem nem vitathatatlan; mindazonáltal az élethez való jog, a szexuális önrendelkezéshez való jog és a súlyos lelki és fizikai sérülés elleni védelem e jogok és szabadságok közé tartozik. E jogok igazolásának elsődleges alapját az igazságosság azon alapfogalma jelenti, amely az emberek egyenlőségének *a priori* elméletére épül.

Tehát a büntetőjogi normák megfelelő alkotmányos értelmezésének figyelembe kell vennie e jogok létét és védelmét. Ezen kívül a nem abszolút jogokat tartalmazó büntetőtörvények értelmezése során nem a jog típusa határozza meg azt, hogy az e jogok között felmerülő konfliktusokat hogyan kell megoldani, sokkal inkább bizonyos más tényezők. Ezek a tényezők és a nekik tulajdonított jelentőség az alkalmazott tesztek – vagyis a jogok preferenciarendszerét meghatározó bírósági eljárás módok – szerint változik.

¹² Lásd ALEXY (1989) 178. o.; GELLÉR (2012) 42–56. o.

¹³ Vö. GELLÉR (2012) 35–42. o.

¹⁴ RADBRUCH (1991) 104. o.

¹⁵ BverfGE 11, 126 (129–130).

Összefoglalva megállapítható, hogy a bíróságoknak igazságot kell szolgáltatniuk, ezt a feladatot pedig legjobban az integritás, vagyis a büntetőjog univerzalitásának megőrzésével teljesíthetik. Ha a törvényhozás ezt elmulasztja, vagyis az abszolút jogok nem állnak büntetőjogi védelem alatt, vagy a jogalkotó olyan jogszabályt alkotott, amely sérti a büntetőjog univerzalitását, a bíróságok feladata megelőzni, akár bírói jogalkotás útján is, hogy a jog saját magát ássa alá.

Ezzel párhuzamosan – természetesen az én kutatásaimtól függetlenül – az előbb említetthez igen sokban hasonló forradalmi változás ment végbe 1993-tól kezdve a nemzetközi büntetőjog területén is, ami a csúcspontját talán 2000-ben érte el, amikor felállt az állandó Nemzetközi Büntetőbíróság.

Közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy az ELTE Bibó Szakkollégium által szervezett konferencián *Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk.* címmel tartottam előadást¹⁶, majd azt a gondolatmenetet próbáltam folytatni a *Békés Imre Emlékkötetben* publikált *Az új Btk. büntetéselméleti alapjai különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre*¹⁷ című írásomban. Ez utóbbi címe kissé megtévesztő, hiszen a jelzett teljes témakör feltárására nem kerül sor. E hibát próbáltam pótolni az *ELTE Law Journal* hasábjain megjelent *Some Thoughts on the Changing Faces of Human Dignity in Criminal Law*¹⁸ írásomban. Ennek a gondolatmenetnek a következő állomása a *Polt Péter* 60. születésnapja tiszteletére készült tanulmánykötetben megjelent *A büntető igazságszolgáltatás lelke* című írásom¹⁹, az abban közreadott gondolatokat e dolgozatban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vetítem.

Visszatérve a nemzetközi büntetőjoghoz, e legutóbbi tanulmányban a következőket állítottam: Végigtekintve a büntetőjog történetén, számos szemléletváltást észlelhetünk. Az utóbbi idők legfontosabb szemléletváltására az 1990-es évektől kezdve került sor. Ennek a folyamatnak valójában három egymástól független, de sok tekintetben azonos kérdéseket és problémákat felvető társadalompolitikai, történelmi változás volt okozója. Egyrészt a szocializmusban (kommunizmusban) érvényesülő társadalmi érdekek köré épülő büntető igazságszolgáltatással szemben, a szocializmus bukása után, a részrehajló diktatúra ellentétéként a klasszikus, tettarányos (megtorló-megbocsátó) büntetőjog jelent meg újra²⁰; ugyanakkor pedig megkerülhetetlen kérdésként merült fel az igazságosság és a formális jogállam összeütközése a szocialista (kommunista) diktatúra alatt állami jóváhagyás mellett elkövetett súlyos bűncselekmények visszaható hatályú büntetésével összefüggésben.²¹ Másrészt a volt Jugoszlávia területén, majd később máshol is (például Ruanda) kialakult nemzetközi, illetve nem nemzetközi fegyveres összeütközéssel kapcsolatban elkövetett súlyos nemzetközi bűncselekményekért való felelősség ugyancsak a pozitív jog és az alapvető értékeket közvetítő norma elvi kollízióját hozta (legalábbis a Martens-klauszula szintjén).

¹⁶ GELLÉR (2013a)

¹⁷ GELLÉR (2013b)

¹⁸ GELLÉR (2013c)

¹⁹ GELLÉR (2015)

²⁰ Szabó András véleménye, 23/1990. AB hat.

²¹ Vö. 11/1991. (III. 5.) AB hat.

Végül kialakult a kriminalizációs kötelezettség valós anyagi jogi formája, amely a belső jogban jelenítette meg a mindenkitől elvárt büntetőjogi felróhatóság kötelező formáját. Összefoglalva tehát 1) a kommunista rendszerek bukásából következő ellentét az igazságosság és a formális jogállam között; 2) belső jogok és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) felismerése, hogy bizonyos jogokat kötelező a büntetőjog eszközeivel védeni (kriminalizációs kötelezettség); és végül 3) a nemzetközi jog fejlődése oda vezetett, hogy az emberi méltóság vált azzá az elméleti alappá, amely eme, a pozitív jogot felülíró jogfejlődésnek a legitimitását biztosította. A büntetőjogot ért előbb felsorolt nemzetközi és belső jogi kihívások azt eredményezték, hogy „*a civilizált nemzetek között kialakult alkalmazásból, az emberiség szabályaiból eredő nemzetek jogának elvei és a köz lelkiismeret parancsaiból*” is levezethető emberi méltóság újra a jog fundamentumává vált. Azaz, az emberi méltóság és egyenlőség elválaszthatatlan, nem értelmezhető a méltóság egyenlőtlen méltóságként.

Úgy tűnt, hogy az emberi méltóság az állami büntetőhatalom abszolút korlátja, de jogosítója is, vagyis az emberi méltóság legsúlyosabb megsértése esetén a bűnösségi elv sem gátolhatja a büntetőjogi felelősségre vonást. Az emberi méltóságnak mint jogi relevanciával is rendelkező metafizikai és metajurisztikus jelenségnek van egy másik oldala, ha úgy tetszik másik jogkövetkezménye is. Nemcsak jogosítja az egyént (az embert), azaz korlátot állít az állami beavatkozás elé, hanem kötelezi is: az emberi lét, amely születéstől fogva minden mástól megkülönbözteti az embert, nemcsak jogosít, de kötelez, ennek a kötelezettségnek a következtében válik lehetővé a bűnösségi elvvel szemben a bűnösség megdönthetetlen vélelemmé alakítása a legsúlyosabb nemzetközi, illetve az abszolút jogokat sértő bűncselekmények esetén. Arra a következtetésre kell jutnunk, miszerint az emberi méltóságnak van egy felelősséget, esetünkben büntetőjogi felelősséget keletkeztető jellege. Aki embernek született, az felel az abszolút jogokat megsértő bűncselekményekért, illetve a súlyos nemzetközi bűncselekményekért, függetlenül attól, hogy tudta-e, hogy rosszat tesz, vagy éppen az adott állam büntette-e, vagy üldözte-e e cselekményeket.

Az emberi méltóság tehát sokrétű hatást gyakorol a büntetőjogra, egyrészt az állam által át nem hágható határt húz, amelyen az állam még a büntetőjog ultima ratiójára hivatkozva sem léphet át, másrészt viszont nemcsak abszolút védelmet, hanem abszolút kötelezettséget is teremt. Az abszolút jóként megjelenő emberi méltóság, az abszolút rossz (az emberi méltóság legsúlyosabb megsértése) esetén nem a pozitív jog, hanem az államon túli „transzpozitív” kötelezettség az abszolút rossz tagadására, így büntetésére.

A bűncselekmény emberiméltóság-sértésének aránya a büntetésben a prevenció és megtorlás arányaként jelenik meg. Elviekben tehát kizárólag az emberi méltóságot sértő bűncselekményre (ha ilyen volna, de nincs) egy tiszta megtorló-megbocsátó büntetés kell hogy válaszoljon, míg emberi méltóságot nem sértő cselekményre csak preventív büntetés szabható ki.

A büntetés preventív vagy megtorló-megbocsátó jellege nincs összefüggésben annak szigorával. Igaz azonban, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények (például népirtás, háborús bűncselekmények, emberölés stb.) esetén a preventív jelleg nem érvényesül, és a megtorló karakterisztika kell hogy a szankciót meghatározza.

Ennek fényében kell értékelni a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést és persze a halálbüntetést is. Mivel a büntetés célja nem a reszocializáció, teljesen érdektelen, hogy az elítélt megbánta-e cselekményét és újra hasznos tagja lehet-e a társadalomnak. A megtorlás mellett a maximális generálprevenció jelenhet meg és a speciálprevenció végletesen leszűkített formája, ám ez elkerülhetetlen „mellékhatása” a megtorló jogkövetkezménynek. Igaz, nem mindig azonos mértékben. Az arányos megtorló szankciónál szigorúbb büntetés nem zárja ki a generálprevenció fokozottabb érvényesülését (a közhelyszerű tétel, amely tagadja az összefüggést a szankció szigorú és preventív hatása között, valójában sem történelmileg, sem bármely jogrendszer empirikus vizsgálata alapján nem foghat helyt). Nem lehetséges tehát teljes megbánás és „reszocializáció” mellett sem feltételesen szabadságra bocsátani a csoport tagjainak megölésével elkövetett (gyermekek, nők, különös kegyetlenség, több száz ember stb.) népiért elítéltet, hiszen ekkor a büntetésnek nincs teljes körű speciálprevenatív célja (reformációs cél nem létezik, létezhet), csupán megtorló és generálprevenatív. Ugyanakkor a megbocsátás ebben az esetben sem zárható ki, ami jogrendszertől függetlenül kegyelem formáját öltheti.

Le kell szögezni tehát, hogy a büntetés megtorló jellege nem egy anakronisztikus idea, hanem az emberi méltóságnak, az emberek egyenlőségének mint a büntető igazságszolgáltatás filozófiai alapjának elismerése. Továbbá a megtorló cél/funkció nem egyenlő a büntetés, a büntetési rendszer szigorával. Ellenkezőleg, egy megfelelően kiegyensúlyozott szankciórendszer kellő alapot biztosíthat a megbocsátó funkció gyakorlásán keresztül a sértettel és/vagy a bűnüldöző hatóságokkal való fokozott együttműködésre.

VI.1.2. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

VI.1.2.1. ELŐZMÉNYEK

Az 1978. évi Btk. eredetileg nem tartalmazta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét (a továbbiakban: tész), a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén az elkövetőt feltételesen szabadságra kellett bocsátani. „Az életfogytig tartó szabadságvesztésből az elítélt akkor bocsátható feltételes szabadságra, ha a szabadságvesztésből legalább húsz évet kitöltött, és alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.”²²

Az 1993. évi XVII. törvény iktatta először törvénybe a valódi életfogytig tartó szabadságvesztést: „Nem bocsátható feltételes szabadságra az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, ha ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.”²³ Bár a szabályt beemelték a Btk.-ba, inkább csak formális intézményként létezett.

Az 1998. évi LXXXVII. törvény (a továbbiakban: Btk. novella) hozta meg a lényegi változást, mert kibővítette azoknak a bűncselekményeknek a körét, amelyek leg súlyo-

²² 1978. évi Btk. 47. § (4) bek.

²³ 1978. évi Btk. 47/A. § (4) bek.

sabb eseteiben életfogytig tartó szabadságvesztés is kiszabható, és ezáltal meghonosította az 1978. évi Btk.-ban a tész intézményét.²⁴ A Btk. novella lehetővé tette, hogy a bíró az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának meghatározása helyett kizárja a feltételes szabadság lehetőségét.

Az 1978. évi Btk. 47/A. § (1) bekezdése – „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja” – tartalmazta az új rendelkezést, amely a Btk. hatálybalépéséig életben maradt.

VI.1.2.2. A HALÁLBÜNTETÉS ELTÖRLÉSE

Mindenekelőtt ki kell hogy térjek a 23/1990. (X. 31.) AB határozatra, amely eltörölte Magyarországon a halálbüntetést. Az Alkotmánybíróság e határozatában megállapította, hogy a halálbüntetés nem fér össze az *1949. évi XX. törvénnyel* (a továbbiakban: Alkotmány).

Az Alkotmány az Általános rendelkezések című I. fejezetében leszögezte, hogy „A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége. A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.”²⁵

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány idézett szakaszából levezette, hogy Magyarországon mindenkit megillet az élethez és emberi méltósághoz való jog, ez minden embernek sérthetetlen, korlátozhatatlan és elidegeníthetetlen alapjoga, a magyar államnak pedig nemcsak joga, hanem kötelessége, hogy érvényesülését minden eszközzel védje és biztosítsa.

„Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a Btk.-nak és a kapcsolódó hivatkozott jogszabályoknak a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütköznek. Az élettől és az emberi méltóságtól halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések ugyanis az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg. [...] Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.”²⁶

A halálbüntetés eltörlésével értelemszerűen a legsúlyosabb büntetés az életfogytig, majd a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés lett.

²⁴ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2012) 408. o.

²⁵ 1949. évi XX. törvény 8. § (1) bek.

²⁶ 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

VI.1.2.3. A „HÁROM CSAPÁS”

Szigorodott a tésszel kapcsolatos szabályozás a *2010. évi LVI. törvény* hatálybalépésével, amely több ponton módosította az *1978. évi Btk.* rendelkezéseit. A „három csapás” néven elhíresült szabályozás bizonyos esetekre nézve kötelezővé tette a tész kiszabását.

Az erőszakos többszörös visszaesők tekintetében, akik már harmadik alkalommal követnek el személy elleni erőszakos bűncselekményt, a vonatkozó módosítás a hatályos Btk.-ban is változatlanul megmaradt. „97/A. § (1) Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.”²⁷

A halmazati elkövetést érintő módosítás viszont rövid időn belül alkotmányossági problémát vetett fel. „Ha a bűnhalmazatban levő bűncselekmények közül legalább három a 137. § 17. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény, a (2) bekezdés szerinti büntetési tétel felső határa a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint bármelyik bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.”²⁸

A Fővárosi Ítéltábla tanácsa bírói kezdeményezéssel fordult az Alkotmánybírósághoz, hogy az idézett *1978. évi Btk.* 85. § (4) bekezdésének alaptörvény-ellenességét megállapítsa, és a szabályt megsemmisítse.²⁹

A módosítás értelmében azoknál az elkövetőknél, akiknek esetében fennállnak a törvényben meghatározott feltételek, tehát legalább három, bűnhalmazatban lévő, meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekményt követnek el, az így kiszabható büntetési tételkeret felső határa a kétszeresére emelkedik. Ha a megemelt tételkeret a húsz évet meghaladná, vagy bármely bűncselekmény egyébként büntethető lenne életfogytig tartó szabadságvesztéssel is, az elkövetővel szemben kötelező a tész kiszabása.

A szabályozás kiszámíthatatlanná és bizonytalananná tette a bírói büntetéskiszabást, mivel többféle értelmezésnek is utat adott, ezáltal sértette a jogbiztonság követelményét, hiszen a jogbiztonság feltételez egy részleteiben szabályozott büntető anyagi és eljárásjogot.³⁰

Ezzel a követelménnyel szemben pedig a *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (a továbbiakban: Be.) bár biztosította a lehetőséget, hogy a büntetőeljárás jogerős befejezéséig a három, személy elleni erőszakos bűncselekmény elbírálására

²⁷ 2010. évi LVI. tv. 4. §

²⁸ 2010. évi LVI. tv. 2. §

²⁹ Fővárosi Ítéltábla, 6.Bf.230/2012/9. szám

³⁰ 24/2014. (VII. 15.) AB határozat.

egy eljárásban kerüljön sor, de ezt kötelezővé nem tette, így nem volt egy objektív feltételrendszer, amely alapján el lehetett volna dönteni, hogy mely esetekben kell bűnhalmazatban elbírálni az elkövető cselekményeit. Ebből kifolyólag nem érvényesült az egyenlő bánásmód alkotmányos követelménye sem, mert a szabályozás folytán egyes elkövetők, annak függvényében, hogy a büntetőeljárásokat egyesítették-e, vagy sem, hátrányosabb helyzetbe kerülhettek.

Az Alkotmánybíróság a bírói kezdeményezés okán visszamenőleges hatállyal megsemmisítette a kérdéses jogszabályi rendelkezést, illetve elrendelte az e szakasz alkalmazásával jogerősen befejezett büntetőeljárások felülvizsgálatát.

A megsemmisítés okán a Btk. már hatályos, bűnhalmazati elkövetésre vonatkozó szabályai egyértelművé tették, hogy e szabályokat mely esetekben kell alkalmazni. Az 5/2013. (XII. 11.) BK vélemény részleteibe menően kifejtette a pontosított szabályozás lényegét. Leszögezi, hogy „...a Btk. 81. §-ának (4) bekezdésében foglalt rendelkezések *kizárólag a különböző időpontokban elkövetett, befejezett bűncselekmények esetén alkalmazhatók, amennyiben azok valódi anyagi halmazatot képeznek.* Az anyagi halmazat feltétele, hogy [...] a több bűncselekményt megvalósító cselekmények időbelileg elkülönülnek, egymást követik.”³¹

A 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvénybe bekerült a tész szabályozása. „Tényleges *életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.*”³² Ezáltal ezt a büntetőjogi jogkövetkezményt a törvényalkotó a jogforrási hierarchia csúcsára emelte.

VI.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

A 2012. évi C. törvény (Btk.) indoklásában kifejti, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés egy határozatlan tartamú büntetés, mert az akár az elítélt élete végéig is eltartthat, aminek időpontja igazából bizonytalan, de valójában mégsem tekinthető határozatlan tartalmú büntetésnek. Nemzetközileg elfogadott az az álláspont, hogy annak az elkövetőnek is reményt kell nyújtani a reintegrációra, a jövőjének lehetséges szabadlábban való töltésére, akit életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték.

Rögzíthetjük azt is, hogy a jelenlegi büntetési rendszerünk „*mind »alul«, mind »felül« generális alternatívát kínál*”; az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabásának a lehetősége a legtöbb esetben egy alternatíva a bíró számára a határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetése mellett.³³

Ki kell emelni azt a szignifikáns és tradicionális korlátot, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés csak olyan elkövetővel szemben alkalmazható, aki a bűncselekményt a huszadik életéve betöltése után követte el – ez a kitétel a kötelezően alkalmazandó életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetében is fennáll.³⁴

³¹ 5/2013. (XII. 11.) BK vélemény.

³² Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdés.

³³ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2012) 402. o.

³⁴ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.

A tész részletesen a Btk. szabályozza, rögzíti, hogy „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a *feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja*”³⁵.

A Btk. 44. § (1) bekezdése sorolja fel azt a 18 bűncselekményt, amelyeknél alkalmazható a tész, de csak ha ezeket személy elleni vagy dolog elleni erőszakkal követik el (népirtás; emberiség elleni bűncselekmény; apartheid; hadikövet elleni erőszak súlyosabban minősülő esetei; védett személy elleni erőszak, emberölés, emberrablás, emberkereskedelem súlyosabban minősülő esetei stb.).

A Btk. 44. § (2) bekezdése értelmében pedig, ha valamely bűncselekményt az említett 18 közül az elkövető bünszervezetben követte el, vagy erőszakos többszörös visszaeső, a tész alkalmazására már nem lehetőséget kínál a törvény, hanem kötelezővé teszi azt.

VI.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

VI.3.1. A TÉSZ ÖSSZHANGJA AZ ALAPTÖRVÉNNYEL

A hatályos Btk.-szabályozás egyértelműen összhangban áll a magyar Alaptörvénnyel, hiszen a fent idézett Alaptörvény IV. cikke szabályozza a tész kiszabásának lehetőségét, ugyanakkor megállapítható az is, hogy a tész alkotmányos szintű rögzítése egy unikális szabályozás.

Nagy Ferenc is kifejti tanulmányában azt az elterjedt nézetet, hogy mivel alkotmányos szinten rögzített a tész, ezért az alkotmánybíróági vizsgálat tárgya nem lehet. Álláspontja szerint viszont ez a nézet nem helytálló, mert bár a IV. cikk tartalmazza a szabályt, de a III. cikk tiltja a kínzást, embertelen, megalázó bánásmódot, büntetést³⁶, a II. cikk pedig deklarálja a mindenkit megillető emberi méltósághoz való jogot.³⁷ Nagy szerint így „*felmerülhet az Alaptörvény említett rendelkezései közötti ellentmondás*”³⁸.

VI.3.2. A TÉSZ AZ 1978. ÉVI ÉS A JELENLEG HATÁLYBAN LÉVŐ BTK.-BAN

Hivatkozva a leirtakra, a halálbüntetés eltörlésével tehát az életfogytig tartó szabadságvesztés a legszigorúbb büntetés jelenleg a Btk.-ban, ami alkalmas is a halálbüntetés kiváltására, hiszen alkalmazása esetén az elkövető végleg izolálódik a társadalomtól; ha nem kap köztársasági elnöki kegyelmet, élete végéig fogságban van.³⁹

³⁵ Btk. 42. §

³⁶ Alaptörvény III. cikk (1) bek.

³⁷ Alaptörvény II. cikk

³⁸ NAGY (2014) 9. o.

³⁹ POLT (2013) 29. o.

Egyértelműen látható, hogy a tész jelenleg hatályos szabályozása két külön aspektusból megvizsgálva is súlyosabb, mint az 1978. évi Btk. hatályban léte alatt.

Az 1978. évi Btk.-ban nem voltak olyan esetek, amelyekben a bírói mérlegelést a törvény kizárta volna a büntetés kiszabása során, csak lehetőséget kínált a jogalkalmazó számára, hogy mely esetekben van lehetősége kizárni a feltételes szabadságra bocsátást.⁴⁰

Ehhez képest a Btk. fent idézett 44. § (2) bekezdése a bírói mérlegelést kizárva teszi kötelezővé a tész alkalmazását azokban az esetekben, amikor a 44. § (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmények közül valamelyiket az elkövető bünszervezetben követte el, vagy az elkövető erőszakos többszörös visszaeső.

Meg kell állapítani, hogy az erőszakos többszörös visszaesők tekintetében felmerül az a probléma, hogy a rájuk vonatkozó jogszabályhely kétféleképpen értelmezhető.⁴¹

A 44. § (2) bekezdés a) pontja csak azt mondja, hogy „A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki kell zárni, ha az elkövető erőszakos többszörös visszaeső,⁴² Mivel a (2) bekezdés nem utal vissza az (1) bekezdésben felsorolt bűncselekményekre, így ha pusztán nyelvtanilag értelmeznénk a szakaszt, jelenthetné a következőket is: „önmagában az elkövető erőszakos, többszörös visszaeső mivolta kizárja feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, függetlenül attól, hogy az általa megvalósított bűncselekmény szerepel-e az (1) bekezdésben felsoroltak között vagy sem⁴³”.

De ha logikailag értelmezzük e szakasz két bekezdését, egyértelmű, hogy csak arra a következtetésre juthatunk, hogy az erőszakos többszörös visszaeső elkövetők esetében is csak akkor kell kizárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, ha az e szakaszban meghatározott bűncselekmények valamelyikét követik el.

Másodszor, elmondhatjuk, hogy összességében is súlyosabb és szigorúbb a Btk. szabályozása.

Ad. 1. Az 1978. évi Btk. alkalmazásánál a határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélet esetén a bíró legfeljebb húsz évre ítéltette az elkövetőt – ez is csak abban az esetben volt kiszabható, ha a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntetendő bűncselekmény volt, vagy az elkövető bünszervezetben követte el, illetve ha különös vagy többszörös visszaesőként minősült.⁴⁴

Ezzel szemben szigorodott a Btk. szabálya, mert az a szerint kiszabható maximum – határozott ideig tartó szabadságvesztés esetén – huszonöt év, ha az elkövető bünszervezetben követte el a bűncselekményt, különös vagy többszörös visszaesőként minősült, illetve halmazati vagy összbüntetés esetén.⁴⁵

Ad. 2. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből a feltételes szabadságra bocsátás tekintetében is módosult a szabályozás. Az 1978. évi Btk. hatályban léte alatt az ítélező bíró, ha a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárta ki ítéletében,

⁴⁰ 1978. évi Btk. 47/A. § (3) bek.

⁴¹ POLT (2013) 32. o.

⁴² Btk. 44. § (2) bekezdés.

⁴³ POLT (2013) 33. o.

⁴⁴ 1978. évi Btk. 40. § (2) bek.

⁴⁵ Btk. 36. §

annak legkorábbi időpontját húsz évben, illetve ha olyan bűncselekmény miatt ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre, amelynek büntethetősége nem évül el, minimum harminc évben határozta meg.⁴⁶

A Btk. szigorított, mert a feltételes szabadságra bocsátás húszéves legkorábbi időpontját huszonöt évre emelte fel, illetve ennek legkésőbbi időpontját negyven évben határozza meg.⁴⁷

Nagy Ferenc álláspontja szerint a jogalkotó arra törekedett az áldozatok védelme érdekében a Btk. szankciórendszerét illetően, hogy szigorítson a törvényen – a büntetési tételkeretek megemelésével, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés gyakoribb alkalmazásával. „A jelenleg hatályos Btk.-val szembeni egyik legfontosabb elvárás [...] – a törvényjavaslat indoklása szerint – a szigorúság, amely a tettarányos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését jelenti a törvényben.” A jelenlegi büntetőpolitikai irányok közül a „következetes szigor” – a visszaesők szigorúbb büntetése, a szabadságelvonással járó szankciók körének bővítése valósul meg.⁴⁸

VI.3.3. A TÉSZ NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEKSEL VALÓ ÖSSZHANGJA

Az Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény (EJEE) 3. cikke alapján „senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”. Felmerül a kérdés, hogy a tész beleütközik-e az egyezményben foglaltakba. Az *Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB)* a közelmúltban több esetben is foglalkozott a kérdéssel, és az alábbiakra jutott.

VI.3.3.1. A KAFKARIS-ÜGY⁴⁹

A konkrét ügyben a következőkre jutott az EJEB. Alapvetően fenn lehet tartani a tész intézményét, egy felnőtt elkövetőre kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem egyezményesértő, mert ez az adott állam mérlegelési körébe tartozik. Ugyanakkor mégis ellentétes lehet az egyezménnyel, ha az adott ország igazságszolgáltatási rendszere de facto és de jure nélkülözi az ilyen jellegű büntetés felülvizsgálatának lehetőségét.

Ebben az esetben a bíróság arra jutott, hogy a ciprusi köztársasági elnök kegyelmi jogkörére tekintettel nem mondható ki, hogy az elítéltnak ne lenne reménye a szabadulásra. A diszkrecionális, fellebbezhetetlen, indokoláshoz nem kötött kegyelmi döntésből következő bizonytalanság pedig nem tekinthető elegendő súlyú sérelemnek ahhoz, hogy a 3. cikk védelme kiterjedjen rá.

⁴⁶ 1978. évi Btk. 47/A. § (2) bek.

⁴⁷ Btk. 43. § (1) bek.

⁴⁸ NAGY (2014) 1. o.

⁴⁹ Case of *Kafkaris v. Cyprus* (App. No. 21906/04) 12 February 2008.

VI.3.3.2. A HUTCHINSON-ÜGY⁵⁰

A *Hutchinson v. Egyesült Királyság* ügyben az EJEB a döntéstől visszakozott, mert megítélése szerint ez egy olyan kérdést vetett fel, amely a „belső jog” értelmezésére irányult és így a „belső bíróság” volt kompetens a kérdésben dönteni – így nem állapított meg egyezményértést.

VI.3.3.3. A VINTER ÉS TÁRSAI ÜGY⁵¹

A *Vinter és társai v. Egyesült Királyság* ügyben az EJEB az EJEE kínzás tilalmát kimondó 3. cikke és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés közötti ellentmondással foglalkozott. A bíróság az ügy kapcsán megállapította, hogy az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, amely esetében nincs lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra, az EJEE 3. cikkébe ütközik.

A bíróság ítéletének indoklásában kifejtette, hogy az EJEE 3. cikkében foglaltak megsértése akkor valósul meg, ha a kérelmező további fogva tartása nélkülöz minden legitím büntetési alapot, vagy ha az ítélet alapján kiszabott szabadságvesztés csökkentésére de facto és de jure sincs lehetőség.

Az indokolás szerint megdönthetetlen tény, hogy az elítélt nem tartható fogva az annak alapjául szolgáló legitím cél hiányában. Ahogy azt a bíróság a *Bieber-ügy* kapcsán is kimondta, a fogva tartás legitimitását az elítélt megbüntetése, a bűncselekmény elkövetésétől való elrettentés, a társadalom védelme és az elítélt társadalomba való visszavezetésének céljai együttesen alkotják. E szempontok és célok az ítélethozatalkor együttesen, arányosan esnek latba, azonban az ezek közti arány a büntetés kitöltése során eltolódhat, ezáltal veszélyeztetve a büntetés törvényes alapját.

Az idő előrehaladtával a szabadságvesztés a többi pönológiai alapelvet elnyomva, pusztá megtorlássá válik, és bár a megtorlás a szabadságvesztés egyik célja, ez a cél semmiképpen sem kizárólagos, ugyanis az európai büntetési politika egyre inkább a rehabilitációt mint fő célt hangsúlyozza. „Valójában az európai és nemzetközi jog ma már tisztán támogatja azt az elvet, hogy minden fogvatartottnak – beleértve az életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélteteket – biztosítani kell a rehabilitáció lehetőségét és a szabadulásra való esélyt, ha a rehabilitáció sikeres volt.”⁵²

„Mindezekre tekintettel megállapítható, hogy a szabadságvesztés egyedüli célja nem lehet a pusztá megtorlás és büntetés. Ahhoz azonban, hogy megállapítható legyen, hogy a büntetés legitím céljai továbbra is megfelelő arányban fennállnak, a kiszabott büntetés tekintetében megfelelő időközönkénti – legalább 25 évenkénti – intézményesített felülvizsgálat szükséges.”⁵³

Ilyen felülvizsgálati rendszer hiányában és a büntetés enyhítésének reménye nélkül az életfogytig tartó büntetésre ítélttől nem várható, hogy saját rehabilitációján dolgoz-

⁵⁰ Case of *Hutchinson v. The United Kingdom* (App. No. 57592/08) 01 June 2015.

⁵¹ Case of *Vinter and Others v. The United Kingdom* (App. No. 66069/09, 130/10 and 3896/10) 9 July 2013.

⁵² *Vinter v. UK Judgment* of 9 July 2013, 114. bek.

⁵³ Uo. 118. bek.

zon. „Az életfogytig tartó börtönbüntetésre ítéltnek joga van arra, hogy már az ítélethozatalkor tudja, hogyan kell viselkednie ahhoz, hogy szabadulására esély nyíljon, és hogy milyen feltételek mellett (beleértve a lehetséges felülvizsgálat időpontját) nyílik lehetőség arra, hogy a további szabadságvesztés végrehajtása alól mentesüljön. Ebből kifolyólag az olyan nemzeti jog, mely nem biztosít lehetőséget a tényleges életfogytig tartó börtönbüntetés ilyen jellegű felülvizsgálatára, nincs összhangban az Egyezmény 3. cikkével, és ez az összeférhetlenség nem később, hanem már az ítélet meghozatalakor felmerül.”⁵⁴

Az ügy kapcsán a bíróság megjegyzi, hogy az igazságügy-miniszter (egyes államokban, ahogy hazánkban a köztársasági elnök) diszkrecionális jogkörében rendkívül behatárolt feltételek mellett biztosított kegyelmezési jogköre nem elegendő lehetőség a kiszabott szabadságvesztés csökkentésére, illetve felülvizsgálatára, hiszen e jogát a miniszter (köztársasági elnök) csak a fogvatartott fizikai leépülésére vagy gyógyíthatatlan betegségére tekintettel gyakorolhatja. Mivel csak ilyen szűk körben lehetséges ennek alkalmazása, „kétséges, hogy tényleg számba vehető lehetőségnek tekinthető-e, ha csak arra szolgál, hogy az elítélt nem a börtön falak között, hanem otthon, vagy kórházban haljon meg”⁵⁵.

VI.3.3.4. MEGÁLLAPÍTÁSOK

Az EJEB hivatkozott eseteiből összességében azt olvashatjuk ki, hogy többféle büntetési cél létezik – megtorló, reparatív, nevelő szándékú, amelynek célja a társadalomba való visszavezetés –, ezek változhatnak az egyes államok büntetés-végrehajtási szabályainak keretein belül, de senkit nem lehet pusztán büntetőpolitikai alapon fogva tartani, hiszen ezek a politikai célok változhatnak. A lényegi következtetés, hogy egy bizonyos ponton ki lehessen engedni az elkövetőt, hiszen ez lenne a felülvizsgálat célja.

A hivatkozott jogesetektől egyértelműen láthatjuk azt is, hogy akkor egyezménykonform a tész intézménye, ha de jure és de facto megvalósul a felülvizsgálat, vagyis a büntetés időtartama érdemi csökkenésének a lehetősége.

Maga az EJEB nem írja elő ugyan a felülvizsgálat módját, ezt az államok belső jogára bízva, nem határozza meg a „mikort” sem, de ajánlja a huszonöt évet.

Az ajánlott időpont viszont álláspontom szerint nem fér össze a nálunk hatályos szabályozással, hiszen a jelenlegi magyar tész intézménye lényegében egyetlen büntetési célt ismer el, a megtorlást, hogy a bűncselekmény elkövetője tettéért élete végéig töltsen büntetését, kvázi már a tész kiszabásánál ab ovo kizárja a szabadulás lehetőségét, hiszen végérvényben minden változás ellenére benn marad az elkövető. Ugyanakkor nagy kérdés, hogy az EJEB-nek van-e hatásköre arra, hogy ilyen konkrétan meghatározza a tagállam számára a büntetési célokat. Azaz kizárja annak a lehetőségét, hogy egy tagállam bizonyos bűncselekmények esetén a megtorlást, a generálprevenციót és a speciálprevenციókat az elkülönítéssel való érvényesítését helyezze előtérbe, és a tár-

⁵⁴ Uo. 122. bek.

⁵⁵ Uo. 90. bek.

sadalomba visszavezetést mint célt elhagyja. A társadalomba való visszavezetés mint kötelező büntetőjogi cél nem olvasható ki az Emberi Jogok Európai Egyezményéből és a korábbi joggyakorlatból sem. Ugyanakkor az EJEB egy ilyen értelmezéssel az adott tagállamot olyan világnézeti, ideológiai választásra kötelezi, amely a szuverenitás központi elemét érinti, és nyilván teljességgel antidemokratikus.

VI.3.4. AZ EJEB-JOGGYAKORLAT HATÁSAI A MAGYAR JOGRA

VI.3.4.1. A MAGYAR-ÜGY⁵⁶

Tóth Mihály cikkében részletesen ismerteti mind az ügy előzményeit, mind a végkiemmelését. Magyar László, a kérelmező, 1999 és 2002 között egy tizfős banda egyik tagjaként több mint húsz rablást követett el, többnyire már idősebb, kiszolgáltatott személyek sérelmére – egyes esetekben az összekötözött, illetve megvert sértettek közül többen meghaltak. A leírt cselekményekért 2005-ben ítélték tészre, majd 2009-ben a megismételt eljárásban ugyanezt a büntetést szabták ki rá. 2010-ben a Kúria elutasította Magyar László felülvizsgálati kérelmét és ekkor fordult panasszal az EJEB-hez.⁵⁷

A panasz kiterjedt az eljárás indokolatlan elhúzódására is, de elsősorban a tésznek az egyezmény 3. cikkébe való ütközését kérte megállapítani Magyar László, mert álláspontja szerint a büntetése sem *de jure*, sem *de facto* nem mérsékelhető.

A panasz benyújtásakor hatályos magyar szabályozás alapján a tészből való egyetlen szabadulási lehetőség a köztársasági elnök kegyelme. A köztársasági elnök kegyelme csak az igazságügy-miniszter ellenjegyzése mellett lehetett érvényes, tehát ez egy kvázi „elnöki-miniszteri” kegyelemként működött. Fontos megjegyezni, hogy sem a köztársasági elnök, sem a miniszter nem volt köteles indoklásra a tekintetben, hogy támogatja-e a kérvényt vagy sem – vagyis a kegyelem két politikus diszkrecionális döntésétől függött, mely döntés indokai nem voltak megismerhetők.⁵⁸

Az ügyben az EJEB megállapította az egyezmény sértést mind a 6., mind a 3. cikk vonatkozásában, és az alábbiakra jutott.

Magyarországon szűkebb körű a kegyelem lehetősége, mint a *Kafkaris v. Ciprus ügyben*, így már az a kérdés is felmerül, hogy *de jure* létező jogintézmény-e. A tészt a Btk.-ba beemelő 1998. évi Btk. novella óta nem volt példa a kegyelem megadására, tehát Magyarországon *de facto* bizonyosan nem érvényesült.

Az EJEB a konkrét ügyben arra jutott tehát, hogy a köztársasági elnök kegyelmi joga nem elegendő lehetőség a felülvizsgálat *de jure*, illetve *de facto* megvalósulására, a magyar szabályozás ugyanis

⁵⁶ *Case of László Magyar v. Hungary* (App. No. 73593/10) 20 May 2014.

⁵⁷ TÓTH (2014)

⁵⁸ KARSAI (2014) 75. o.

- „nem kötelezi a hatóságokat vagy a köztársasági elnököt, hogy értékelje, a kérelmező fogva tartása igazolható-e legitim pönológiai alapon”⁵⁹; továbbá
- „a szabályozás nem biztosít a kérelem vizsgálatához világos szempont- és kritériumrendszert”⁶⁰; és
- „a szabályozásnak biztosítani kellene, hogy a fogvatartott tudja, mit szükséges tennie ahhoz, és milyen feltételeknek kell hogy megfeleljen a feltételes szabadságra bocsátás kiérdemléséhez”⁶¹.

A *Magyar L. v. Magyarország ügy* elsősorban megerősítette az EJEB-nek a már a *Vinter v. Egyesült Királyság ügyben* is kifejtett álláspontját, hogy a tész önmagában nem sérti az egyezményt, de az ilyen súlyú büntetés alkalmazásánál a fogvatartottnak joga van a felülvizsgálat lehetőségéhez, ennek a kizárása embertelen és megalázó bánásmódnak minősül – tehát sérti az egyezményt. „Az ítélet értelmében az ezirányú magyar szabályozás rendszerszintű hiányosságban szenved, ezért az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó jogszabályi rendelkezések felülvizsgálatra és változtatásra szorulnak.”⁶²

A magyar szabályozás összefoglalva tehát az alábbi problémákban szenvedett:

- a de jure megvalósulása a köztársasági elnöki kegyelemnek sem megfelelő, hiszen nincsenek objektív szempontok, amelyek alapján a köztársasági elnök és az igazságügyi-miniszter dönt, illetve nincs indoklási kötelezettségük a döntés tekintetében;
- mivel nincsen létező gyakorlata a köztársasági elnöki kegyelemnek, ezért az de facto sem érvényesült.

VI.3.4.2. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ÁLLÁSPONTJA

A már hivatkozott *Vinter v. Egyesült Királyság ügyben* a marasztaló ítélet meghozatala után a Szegedi Ítéltábla előtt BF.II.10/2014. számon folyamatban volt büntetőügyben az I. r. vádlott védője – jelen cikk szerzője – indítványozta a Szegedi Ítéltáblánál, hogy az ítéltábla forduljon az ügyben az Alkotmánybírósághoz, mert a hazai jogrendszer nem biztosítja a tész kiszabásánál az EJEB által megfogalmazott követelményeknek megfelelő felülvizsgálati eljárást és ezáltal a magyar jog nincs összhangban a nemzetközi joggal, ami pedig az Alaptörvény Q cikkébe⁶³ ütközik. Az indítvány benyújtására 2013. november 19-én került sor.

A Szegedi Ítéltábla 2014. április 3-án meghozott 33/II. számú végzésével az indítványnak helyt adott, kezdeményezte az Alkotmánybíróság eljárását, és felfüggesztette a büntetőeljárást annak döntéséig. Az Alkotmánybíróság döntését a bírói kezdeményezés után kilenc hónappal, 2015. január 20-án hozta meg. Meg kell jegyezni,

⁵⁹ *László Magyar v. Hungary Judgment of 20 May, 2014.* 57. bek.

⁶⁰ Uo. 57.

⁶¹ Uo.

⁶² NAGY (2014) 8. o.

⁶³ Alaptörvény Q cikk.

hogy a Szegedi Ítéltábla a nyilvános ülés új határnapja előtt egy nappal, este tudta csak megküldeni faxon a védelem számára az Alkotmánybíróság végzését, mert az Alkotmánybíróság a kitűzött nyilvános ülés előtt egy nappal hozta meg határozatát...

A magyar kormány miniszterei 2014. június 6-án tették le esküjüket, de a későbbi igazságügy-miniszter, *Trócsányi László a Magyar L. v. Magyarország ügyben* 2014. május 20-án meghozott ítéletet megelőzően már kidolgozta a későbbi Bv. törvény⁶⁴ ide vonatkozó módosítását⁶⁵, az alkotmánybírósági beadvány várható hatását kivédendő (a *2014. évi LXXII. törvény* elfogadásának időpontja 2014. november 18.). Mivel a miniszter úr a cikk szerzőjét is megtisztelte azzal, hogy elképzeléseit e körben vele megosztotta, ezért alappal állítható, hogy a Szegedi Ítéltáblához benyújtott, és általa magáévá tett indítványunk váltotta ki a tésszel összefüggő kegyelmi eljárás módosítását a Bv. törvényben.

VI.3.4.3. A BV. TÖRVÉNY MÓDOSÍTOTT SZABÁLYAI

A Bv. törvénybe bekerülő új szabályok lényeges tartalma az alábbiakban foglalható össze.

Ad. 1. Tész esetén a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárás kötelező felülvizsgálata negyven év elteltével.

Ad. 2. A köztársasági elnöki kegyelem megadásának szabályai is módosultak, mert az igazságügy-miniszter és a köztársasági elnök közé a Kegyelmi Bizottság ékelődött, amelynek feladata, hogy az ügy rendelkezésre álló adatai alapján állást foglaljon a kérdésben, ezt felterjessze az igazságügy-miniszterhez (aki ettől az állásponttól el nem térhet), aki ezt megküldi a köztársasági elnök részére.⁶⁶

Ezen a ponton kell visszautalnom a hivatkozott 3013/2015. (I. 27.) AB végzésre, mert bár a Bv. tv. módosítása megszületett a döntés meghozataláig, de azt látnunk kell, hogy az Alkotmánybíróság az új szabályozást nem vizsgálta, csak megállapította, hogy a jogalkotó a szabályok módosításával megpróbált eleget tenni az EJEB által támasztott követelményeknek.

Álláspontom szerint két súlyos probléma is felmerült az Alkotmánybíróság döntésével kapcsolatban.

Czine Ágnes alkotmánybíró párhuzamos indoklásában kifejti, hogy álláspontja szerint alapvető garanciális követelmény, hogy a kegyelmi döntést megalapozó indokok megismerhetők legyenek: „A felülvizsgálatra vonatkozó szabályozásnak és gyakorlatnak azonban világosnak, nyilvánosnak kell lennie, mert az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személynek joga van tudni már az elítélésekor, hogy a szabadláb-
ra kerülése érdekében milyen feltételeknek kell megfelelnie, beleértve azt is, hogy az ítéletének a felülvizsgálatára mikor kerülhet sor. Meg kell jegyezmem, hogy a kegyel-

⁶⁴ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.)

⁶⁵ 2014. évi LXXII. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról

⁶⁶ Bv. tv. 46/A–H. §

mezési rendszer transzparenciája nélkülözhetetlen, különösen abból a szempontból, hogy a döntések indokai eljuthassanak az elítélthez, illetve közismert legyen a kegyelmezési gyakorlat.”

Ezenfelül azt is kifejti, hogy álláspontja szerint a negyvenéves várakozási időtartam túlságosan hosszú, nem megfelelő, hiszen bizonyos korú elkövetők esetében ez meg sem valósulhat. Az EJEB által előírányzott huszonöt évhez közelítené a felülvizsgálat időpontját a magyar szabályozásban.⁶⁷

Lévay Miklós alkotmánybíró különvéleményében véleményem szerint a legsúlyosabb problémára hívja fel a figyelmet: „Álláspontom szerint az Alkotmánybíróságnak az indítvány előterjesztését követően beállt jogi helyzet vizsgálatát el kellett volna végeznie. [...] Úgy vélem azonban, hogy ezen változás okán az Alkotmánybíróságnak meg kellett volna vizsgálnia, hogy a 2014. évi LXXII. tv. 109. §-a által a Bv. tv.-be iktatott rendelkezések maradéktalanul megfelelnek-e az Egyezménynek és az EJEB joggyakorlatának az életfogytig tartó szabadságelvonás büntetést érintően. Ilyen vizsgálat hiányában nem megalapozott a többségi döntésnek az a következtetése, amely szerint a jogszabályi környezet megváltozása az indítvány nyilvánvaló oka-fogyottságot eredményezett, ami pedig következményként az alkotmánybírói eljárás megszüntetését vonta maga után.”

Indoklása szerint az Alkotmánybíróság azon túlmenően, hogy megszületett az – elviekben megfelelő – új szabályozás, nem vizsgálta meg kellő alapossgal azt, hogy ez megfelel-e az EJEB által megfogalmazott követelményeknek. Kiemeli azt is, hogy a megszületett új kegyelmi eljárási szabályok két szempontból megvizsgálva sem felelnek meg az EJEB által támasztott követelményeknek.

A Czine Ágnes alkotmánybíró által is aggályosnak tartott felülvizsgálati időpontra *Lévay Miklós* is felhívja a figyelmet: „szemben a Magyar László kontra Magyarország ügyben megjelölt legalább 25 év elteltével történő felülvizsgálattal, az új, kötelező kegyelmi eljárásra csak akkor kerülhet sor, ha az elítélte a szabadságvesztésből 40 évet kitöltött”.

Másodszor az eljárás menetével kapcsolatban emeli ki a szabályozás súlyos hibáját: „az eljárás során a döntést a köztársaság elnök hozza meg. Márpedig a köztársaság elnök kegyelmi döntésében nincs kötve a Kegyelmi Bizottság állásfoglalásának megfelelő előterjesztéshez. Továbbra sem állapítható meg tehát, hogy a köztársaság elnök e jogkörének gyakorlása során milyen szempontokat mérlegel, ezért valójában változatlanul nem látható az elítéléskor, hogy milyen feltételeknek kell megfelelnie az elítéltnak ahhoz, hogy a szabadulásra reális esélye legyen.”⁶⁸

VI.3.4.4. A KÚRIA JOGEGYSÉGI HATÁROZATA

A *Magyar L. v. Magyarország*-ítélet alapján kötelezően lefolytatott felülvizsgálati eljárásban 2015. június 11-én kihirdetett, Bfv.II.1812/2014/18. számú felülvizsgálati határozat hatására a Kúria Büntető Kollégiumának vezetője jogegységi eljárás lefoly-

⁶⁷ 3013/2015. (I. 27.) AB végzés [22], [23] és [28] bekezdések.

⁶⁸ 3013/2015. (I. 27.) AB végzés [33], [34], [38], [50], [53] és [54] bekezdések.

tatását indítványozta. A Büntető Jogegységi Tanács által 2015. július 1-jén meghozott, 3/2015. BJE határozat két elvi jelentőségű megállapítása a következő:

„1. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége az alkotmányos jogrend része, amelynek – törvényi előfeltételek megvalósulása esetén történő – bírósági alkalmazását nemzetközi szerződés nem tiltja. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) kiszabásának kialakult ítélkezési gyakorlatától eltérésre a hatályos jogszabályok, az EJEB esetjoga, alkotmánybírósági döntés és a Kúria Bfv.II.1812/2014/7. számú, 2015. június 11-én kihirdetett felülvizsgálati határozata nem adnak okot.

2. Nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv döntése folytán, törvényben kihirdetett nemzetközi szerződésnek megfelelő határozat meghozatala nem közvetlenül, az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyezmény), mint ítélkezésre szolgáló anyagi vagy eljárási jogszabály alapján, hanem az emberi jogi szerv döntésének alapulvételével annak magyar jogrendszerbe beillesztésével, a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti felülvizsgálati eljárás lefolytatásával, az egyezménysértéssel nem érintett hatályos jogszabályok alkalmazásával történik.”

A Kúria is megállapítja, hogy „önmagában az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása nem sérti az Egyezményt, ha ennek mérséklésére megvan a lehetőség”⁶⁹.

Nem vitatja, hogy az egyezmény, illetve kiegészítő jegyzőkönyvei a kihirdetésük folytán a magyar jog részévé váltak, ezért a magyar bíróságoknak figyelembe kell venniük őket az értelmezés során, de véleménye szerint az egyezmény nem egy közvetlen jogalap. Annak, amit az EJEB mond, konkrét ügyben van kötelező ereje, más ügyekben ez pedig már egy értelmezési kérdés és nem közvetlen hivatkozási alap, mert az EJEB döntései az adott eljárásban szereplő felekre nézve kötelezőek, és csak rájuk. A nemzeti bíróságok feladata pedig, hogy döntéseik meghozatalakor, a jogszabályok alkalmazása során az egyezményt ne sértsék meg.⁷⁰

Továbbá, álláspontja szerint „az EJEB nem írta elő a felülvizsgálat formáját és idejét. Ennek megfelelően nem következik az ítéletéből az, hogy a szabadlábra helyezésre kizárólag feltételes szabadságra bocsátás formájában kerülhet sor.” Véleményem szerint, bár tény, hogy az EJEB nem határozta meg a felülvizsgálat idejét, de előirányozta a huszonöt év utáni időpontot, ami a jelenlegi szabályozással összhangban nem áll, így továbbra is fennáll az a kérdés, hogy Magyarország eleget tett-e nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettségének.

A *Magyar L. v. Magyarország ügy* vonatkozásában arra jut, hogy a bírósági felülvizsgálati eljárásnak akkor van teendője, ha a bírósági jogalkalmazás okozta az egyezménysértést, a konkrét ügyben viszont a törvényi szabályozás okozta ezt, amely egy rendszerszintű probléma volt, de ezt a jogalkotás megoldotta a Bv. tv. módosításával.⁷¹

„Az EJEB tehát nem a jogerős ítéleti büntetést tekintette egyezménysértőnek, hanem a feltételes szabadlábra helyezés megfontolására lehetőséget nyújtó és elítélt

⁶⁹ 3/2015. BJE határozat, II.

⁷⁰ 3/2015. BJE határozat, IV.

⁷¹ 3/2015. BJE határozat, I.

által megismerhető szabályozás előírásának a hiányát. Ekként az EJEB határozatának a címzettje nem a jogalkalmazó bíróság, hanem a Magyar Állam jogalkotása.⁷²

A Kúria véleményem szerint hibásan következtetett, amikor az alábbi megállapításra jutott: „Az EJEB határozatban felhozott hiányosságot a magyar jogalkotás – indokolásából megállapíthatóan – megszüntette, azzal szemben az Alkotmánybíróság aggályt nem támasztott. [...] Fogalmilag kizárt ugyanis, hogy egyezményesértő legyen az a döntés, amely a hatályos jogot, s egyben az EJEB által el nem bírált, egyezményesértőnek nem ítélte, és az Alkotmánybíróság által megengedett szabályt alkalmazza.”⁷³

Az Alkotmánybíróság valóban nem állapította meg azt, hogy a szabályozás nem megfelelő, de ez egy formállogikai következtetés, amelyet álláspontom szerint tévesen vont le a Kúria, hiszen az Alkotmánybíróság nem is tudta megállapítani, hogy megfelelő-e, vagy sem a szabályozás, mert nem is vizsgálta azt, hiszen a már fent hivatkozott 3013/2015. (I. 27.) AB végzésben megszüntette eljárását, éppen azért, mert időközben hatályba léptek a Bv. tv. új rendelkezései és így véleménye szerint okafogyottá vált az eljárás folytatása. Az Alkotmánybíróság végzése pusztán annyit jelent, hogy a módosításokat nem vizsgálta, de nem azt, hogy azok megfelelőek lennének.

Gönczi Gergely is a kifejtett álláspontra helyezkedik a Kúria döntése vonatkozásában. „Alkotmánybírósági megengedésnek minősíti az el nem bírálást, másrészt azt a látszatot kelti, hogy bárminemű belső jogi változtatás, annak tartalmától függetlenül, fogalmilag zárja ki, hogy egy arra alapított döntés egyezményellenes legyen. Ez a megközelítés összeegyeztethetetlen az EJEB vizsgálati módszerével, amely a konkrét belső jogi megoldás, jogtechnikai részletkérdések helyett azok érvényesülését, valódi, kifejtett hatását vizsgálja. A Magyar László ügyében lefektetett szempontoknak pedig minden Magyarországon hozott bírói döntésnek meg kell felelnie.”⁷⁴

VI.4. KONKLÚZIÓ, VÁRHATÓ FEJLEMÉNYEK

Összességében megállapítható, hogy az EJEB túlterjeszkedett hatáskörén, erre egyébként az angol Court of Appeal is utalt említett döntésében, hiszen a halálbüntetéshez hasonlóan megtiltotta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazását. De míg a halálbüntetés tilalmát egyezményi szinten a 6. és 13. Kiegészítő Jegyzőkönyvek mondják ki, jelen esetben a büntetési nem tilalmát a bíróság jogesetei fogalmazzák meg. Hiszen nyilvánvalóan nem tekinthető tényleges életfogytiglannak az a szabadságvesztés, ahol a szabadságra bocsátásra reális és kiszámítható esély van húsz-huszonöt év elteltével. Valójában pedig éppen ez az EJEB által megfogalmazott feltételrendszer. Az is világos ebből kifolyólag, hogy az új szabályozás sem oldja fel ezt a problematikát, és így csak idő kérdése, hogy mikor születik újabb, Magyarországot elmarasztaló ítélet.

⁷² 3/2015. BJE határozat, I.

⁷³ 3/2015. BJE határozat, I.

⁷⁴ Gönczi (2015) 499. o.

VI.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALEXY, Robert (1989) *A theory of legal argumentation: the theory of rational discourse as theory of legal justification*. Clarendon Press, Oxford, 1989.
- BELOVICVS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (szerk.) (2012) *Büntetőjog I. Általános rész*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- DWORKIN, Ronald (1986) *A matter of Principle*. Harvard University Press, Cambridge, 1986.
- DWORKIN, Ronald (1996) *Law's Empire*. Fontana Press, London, 1996.
- FLETCHER, George P. (1978) *Rethinking Criminal Law*. Little, Brown & Co., Boston, 1978.
- GELLÉR Balázs (2012) *Legalitás a vádpadon*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.
- GELLÉR Balázs (2013a) „Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre” In: Új Büntető törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban (szerk. Hack Péter). ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 63–68. o.
- GELLÉR Balázs (2013b) „Az Új Btk. büntetéselméleti alapjai” In: *Békés Imre Emlékkötet* (szerk. Gellér Balázs – Csige Zoltán). Tullius Kiadó, Budapest, 2013. 85–95. o.
- GELLÉR, Balázs (2013c) “Some Thoughts on the Changing Faces of Human Dignity in Criminal Law” *ELTE Law Journal*, 2013/1. 29–52. o.
- GELLÉR Balázs (2015) „A büntető igazságszolgáltatás lelke” In: *Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére* (szerk. Vókó György). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015. 54–76. o.
- GÖNCZI Gergely (2015) „A ténylegesen életfogytiglanra ítélt kötelező kegyelmi eljárása a brit határozatokat elbíró strasbourgi joggyakorlat fényében” *Magyar Jog*, 2015/9.
- HALL, Jerome (1960) *General principles of criminal law*. 2nd ed. Bobbs-Merrill Company, Indianapolis, 1960.
- KARSAI Dániel (2014) „Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről” *Jogesetek Magyarázata*, 2014/1.
- KRAMER, Matthew H. (1991) *Legal theory, political theory, and deconstruction (against Rhadamanthus)*. Indiana University Press, Bloomington, 1991.
- NAGY Ferenc (2014) „A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk.-ban” *Börtönügyi Szemle*, 2014/4.
- POLT Péter (főszerk.) (2013) *Új Btk. Kommentár 2. kötet, Általános rész VII. fejezet*. Nemzeti Közszerológiai Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.
- RADBRUCH, Gustav (1991) “Five minutes of legal philosophy” In: *Philosophy of Law* (eds. Joen Feinberg – Hyman Gross). Wadsworth Publishing Company, Belmont, 1991.
- RAWLS, John (1973) *A theory of justice*. Oxford University Press, Oxford, 1973.
- TÓTH Mihály (2014) *Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetséges jövőjéről*. <http://jog.tk.mta.hu/blog/2014/09/eletfogytiglan>

VII. A SPORTRENDEZVÉNY LÁTOGATÁSÁTÓL ELTILTÁS – BÜNTETŐJOGI VÁLASZ A FUTBALLHULIGANIZMUS ELLENI HARCBAN

BORBÉLY ZOLTÁN –
FAZEKAS ATTILA ERIK –
KOVÁCS PÉTER

- VII.1. Szabályozási előzmények
  - VII.1.1. Nemzetközi kitekintés
  - VII.1.2. Hazai előzmények
- VII.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- VII.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
  - VII.3.1. A kizárás
  - VII.3.2. A sportrendezvényről kitiltás
- VII.4. Gyakorlati tapasztalatok és de lege ferenda javaslatok
- VII.5. Felhasznált irodalom

*„Az a csapat, amelyik minden mérkőzését zárt kapu előtt akarja játszani, ne akarja, hogy neki szurkoljon a közönség!”
(Vitray Tamás)*

VII.1. SZABÁLYOZÁSI ELŐZMÉNYEK

VII.1.1. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Az 1960-as évek Angliájában jelent meg a futballhuliganizmus mint a labdarúgás kísértő jelenségeként megismert viselkedésforma. Számos kutató a futball munkásosztály általi visszakövetelésével állítja párhuzamba a jelenség kialakulását. A futballhuliganizmus elterjedésének első öt évében megduplázódtak a bűncselekmények. Európában a liverpooliaknak volt a legrosszabb híruk.

Az angol szurkolók 1985-ben nagyban hozzájárultak a belgiumi Heysel-stadionban történt katasztrófához, ahol 39 halálos áldozatot követelt a Juventus szurkolóival történt összecsapás.¹ Az eset szomorú érdekessége, hogy az áldozatok többsége nem az

¹ A probléma már a mérkőzés előtt megkezdődött. A két szurkolótábor az akkor már elavult stadion padlózatának köveit dobálta egymásra. Őket mindössze egy gyenge drótkerítés és egy néhány méteres üres terület választotta el egymástól, melynek következményeként az angol drukkerék könnyedén betörték az olasz szurkolókhoz. A szektor nem bírt már el annyi embert, ledőlt egy fal és 39 ember – köztük 38 olasz

egymás elleni kézitusában veszítette életét, hanem a nézőtérén kitört pánikhangulatban az olasz szurkolók összetaposták egymást.

Egy hónappal a Heysel stadionbeli tragédiát megelőzően Angliában, a sheffieldi Hillsborough stadionban 96 ember halálát okozta a szurkolói rendbontás.² A katasztrófa cselekvésre kényszerítette a kormányt, így *Margaret Thatcher* felkérte *Lord Taylor* legfelsőbb bírósági bírót, hogy tegyen jelentést a stadionban történekről, és írja le a lehetséges megoldásokat a futballhuliganizmus megszüntetésére.

A Taylor-jelentés 1989. augusztus 4-én megállapította, hogy a tragédiát a rendőrség „rossz tömegkezelése” okozta, és cáfolta azokat a vádakot, amelyekkel a South Yorkshire-i rendőrség a szurkolókra próbálta áthárítani a felelősséget, mondván megkésve és ittas állapotban érkeztek. A jelentés ellenére a sheffieldi bíróság 1990. augusztus 14-én úgy határozott, hogy bizonyítottság hiányában sem a szurkolók, sem a rendezők felelősségét nem lehet kétséget kizáróan megállapítani, így a brit futball-történelem legsúlyosabb katasztrófájáért végül senkit sem vontak felelősségre.

Ennek ellenére, a Taylor-jelentés hatására jelentős (főként személyvédelmi és biztonságtechnikai) szigorítások történtek, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze:

- átalakították a stadionokat, a régi állóhelyes rendszert ülőhelyek váltották fel (ezzel csökkentve a stadionok befogadóképességét és a túlszűfolttság okozta katasztrófák kockázatát);
- elkülönítették egymástól a rivális szurkolótáborokat;
- bevezették a teljes alkoholtilalmat a stadionokban és azok környékén;
- biztonsági kamerákkal ellenőrizték a szurkolókat³;
- komoly büntetésekkel, eltiltással szankcionálták a rendbontó nézőket;
- meghatározták a kötelező fejlesztési, pénzügyi és biztonsági szabályokat;
- bevezették a szurkolói azonosítás rendszerét.

Az angol futball megtisztult, a jelentést követő változtatások eredményeként mára a Premier League nemcsak a folyamatos botrányoktól mentes, hanem a világ egyik legnépszerűbb, legmagasabb minőséget nyújtó labdarúgó-bajnoksága.

VII.1.2. HAZAI ELŐZMÉNYEK

Hazánkban már az államszocializmus alatt is megjelent a futballhuliganizmus, igazán azonban a mai napig is komoly feszültségeket magában hordozó Újpest–Ferencváros viszály az 1970–80-as években kezdődött el. A parázs hangulatot az okozta, hogy az akkori Újpesti Dózsa a Belügyminisztérium csapata volt, míg a Ferencváros a hata-

szurkoló – veszítette életét. Az eset következtében az angol klubokat eltiltották az európai kupaküzdelmektől.

² Fél órával a kezdés előtt már zsúfolásig tele voltak a szektorok, ám a rendőrök folyamatosan engedték be az újabb nézőket. Ahogy ők benyomultak, az előttük állókat nekinyomták a pályát védő vasrácsnak.

³ Noha a Taylor-jelentésben megfogalmazott, zárt kamerarendszerre vonatkozó ajánlás soha nem lépett hatályba kötelező normaként, szinte minden első- és másodosztályú klub stadionjában kiépítették.

lommal szemben álló ellenzéket képviselte. A verbális csaták mellett fizikai összecsapások is előfordultak.

A korszakra jellemző szigor és a határozott rendőri fellépés könnyedén elérte, hogy a Népstadionban megrendezett kettős rangadókon is alapvetően rendben és fegyelemben tudták tartani az oda kilátogató, nem ritkán hetven-nyolcvanezer nézőt.

A rendszerváltás hatása a futballban is érezhető volt: a stadionokban megjelentek az *ultrák*, és új szurkolói kultúrát honosítottak meg. Az „ultrásodás” hatására az egyre vehemensebb, agresszívabb stílus határozta meg a szurkolást. Előtérbe kerültek a szurkolói összecsapások, rendszeressé váltak a mérkőzést megelőző és az azt követő verekedések, rendzavarások.

1999. április 17-én az FTC–UTE mérkőzést megelőzően többszáz ferencvárosi szurkoló támadt rá a vendégszurkolók biztosítását végző rendőrökre. Lovas rendőrök bevetésével sikerült oszlatni a tömeget.

2012. augusztus 15-én a Puskás Ferenc stadionban lejátszott Magyarország–Izrael felkészülési mérkőzésen elhangzottak a „*Mocskos zsidók!*” rigmusok, Palesztina éltetése és a FIFA Fegyelmi Bizottsága által „náci szimbólum”-nak minősített árpád-sávos zászlók lengetése bontotta meg a mérkőzés rendjét. A verbális sértő megnyilvánulásokra a rendező azonnal reagált és felszólította a szurkolókat a sportszerűtlen magatartás beszüntetésére, a biztonsági szolgálat tagjai pedig felvonultak a szektor körül. A biztosítás parancsnoka rövid mérlegelés után úgy döntött, hogy a szektorkiürítés a korábbi tragikus tapasztalatok miatt (lásd a Hillsborough és Heysel stadionkatasztrófák) sokkal súlyosabb következményekkel járhatott volna.⁴

VII.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

A Btk. új büntetési nemként vezette be a sportrendezvények látogatásától való eltiltást (a továbbiakban: eltiltás). A büntetés „a sporthuliganizmus elleni megfelelő fellépés jegyében született, és felfogható a kitiltás sajátos formájaként is. A különbség nyilvánvaló: a tartózkodás lehetőségének megvonása nem egy állandó közigazgatási egységhez, hanem sportrendezvények idejére, azok lebonyolításának helyszínéhez kötődik.”⁵

Az eltiltás kiszabásának feltétele, hogy a bűncselekményt az elkövető a sportrendezvényen (vagy oda menet, illetve onnan távozóban), vagy a sportrendezvénnyel összefüggésben kövesse el. A futballhuliganizmus mint jelenség nemcsak a stadion területéhez vagy annak közvetlen környezetéhez kötődik, hanem a sportrendezvényhez vezető és az onnan visszavezető úthoz is. Tipikus elkövetési mód a szállítóeszköz (vonat, autóbusz) megrongálása, az útba eső benzinkutak, vendéglátóegységek árukészletének elvétele és „ellenszolgáltatás nélküli eltulajdonítása”.

Az eltiltás büntetés bármely a *sportról szóló 2004. évi I. törvény* (a továbbiakban: sporttörvény) szerinti szövetség (pontosan: országos sportági szakszövetség) ver-

⁴ Ilyenkor tipikus magatartás, hogy a látszólag neutrális, de fizikai atrocitás esetén aktivizálódó, addig passzív tömeg a rendfenntartók ellen fordul, azok határozott fellépése esetén pedig menekülés közben a szurkolók összetaposhatják egymást.

⁵ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2014).

senyrendszerében (bajnokságában) meghatározott sportrendezvényre (versenyre, mérkőzésre) vonatkozhat (ideértve általában az eltiltás alkalmazására okot adó bűncselekmény elkövetésével érintett sportág versenyét, mérkőzését), illetve sportlétesítmény(ek)re meghatározottan érvényesül a bíróság ítéletében.

Időtartama legalább egy, legfeljebb öt év, attól függetlenül, hogy az eltiltás a fentiek közül melyik opció alapján kerül meghatározásra.

Az eltiltás önállóan vagy más büntetés mellett egyaránt kiszabható. Háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetési tételű bűncselekmény elkövetése esetén szabadságvesztés-büntetés helyett, illetve elzárással büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén elzárás helyett is kiszabható az új Btk. szerint az eltiltás büntetés.

Eltiltás büntetés kiszabására csak a bíróság jogosult, arról a szervező, vagy szabálysértési hatóságként eljárva a rendőrség nem jogosult dönteni.

A szabadságvesztésben eltöltött idő nem számít bele az eltiltásba, és ugyanez alkalmazandó, ha az elítélt kivonná magát a szabadságvesztés végrehajtása alól. A feltételes szabadság tartama azonban beleszámít, feltéve hogy a bíróság ezt nem szüntette meg.

A megfelelő végrehajtás elengedhetetlen feltétele, hogy a sportrendezvény szervezője a beléptetéskor megvizsgálja, a néző a sportrendezvények látogatásától eltiltás büntetés hatálya alatt áll-e.

A jogkövetkezmény végrehajtását a sportrendészeti nyilvántartás alapján a rendőrség végzi. A sportrendészeti nyilvántartás tartalmazza többek között az eltiltás hatálya alatt álló személy fontosabb személyes adatait, az elkövetett bűncselekmény megnevezését, az eltiltás időtartamát, valamint a sportlétesítmények megnevezését és a sportrendezvények körét, amelyekre a sportrendezvények látogatásától való eltiltás hatálya kiterjed.

Ha az eltiltott személy az eltiltás szabályait megszegi, szabálysértést követ el [Szabs. tv. 201. § (2) és (3) bekezdés].

VII.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A szankció megnevezése tekintetében semmi szükség a „való” kitételre, a nyelvtanilag helyes elnevezése: eltiltás sportrendezvények látogatásától.

- Az eltiltás (azaz a büntetőjogi büntetés) mellett a jogrendszerben ismeretes
- a sportrendezvényen történő részvételből való kizárás (a továbbiakban: kizárás); illetve
  - a sportrendezvényről kitiltás.

VII.3.1. A KIZÁRÁS

A kizárás szankció a sporttörvény korábban hatályos eltiltás büntetésének pontos megfelelője.

A sporttörvény ugyanis az eltiltás fogalmat a sportrendezvénnyel összefüggésben elkövetett bizonyos típusú jogsértések esetén már az új Btk. hatálybalépését meg-

előzően is éveken át használta. A sporttörvény 2013. június 30-ig hatályos 73. § (1) bekezdésének rendelkezése szerint „a szervező az általa szervezett sportrendezvény esetén köteles a sportrendezvényről eltávolított személy részére a belépőjegy-eldadást megtagadni, valamint megakadályozni, hogy a sportrendezvényen részt vehessen”. A Btké. változtatta meg a korábbi szankció elnevezését, a módosítás célja a Sporttörvény és az új Btk. közötti összhang megteremtése, a jogalkalmazás megkönnyítése és a jogbizonytalanság kiküszöbölése volt. A hatályos sporttörvényben szabályozott „sportrendezvényen történő részvételből való kizárás” tartalmilag, a gyakorlati alkalmazás szempontjából, mindenben megfelel a 2013. július 1-jét megelőzően a sporttörvény alapján alkalmazott, „sportrendezvény látogatásától eltiltás” *magánjogi szankciónak*, a módosítás a jogintézmény tartalmát nem érinti.

A sportrendezvényen történő részvételből kizárható az a személy is, akit el kellett volna távolítani, de erre azért nem került sor, mert a sportrendezvény helyszínén való szervezői (rendezői) beavatkozás következtében olyan nézői cselekmény volt várható, amely a sportrendezvény biztonságát aránytalanul veszélyeztette volna.⁶

A kizárás tehát a szervező által, magánjogi szankcióként kerül alkalmazásra. A rendező a törvényben foglalt feltételek bekövetkezése esetén gyakorolt kizárást nem hatósági jogkörben eljárva gyakorolja, mivel a közérdek védelme itt csak másodlagos, nem hatósági jellegű, de közvetve a közérdek védelmét is szolgálhatja, azaz elsősorban a magántulajdon védelme érdekében meghatározott tevékenységet végez a kizárás alkalmazásával, továbbá személyi és vagyoni érdekeket és értékeket is véd. A kizárás mint a szervező által alkalmazható jogkövetkezmény azért került a sporttörvényben szabályozásra, mert az nem büntetőjogi szankció, értelemszerűen nem büntető-, illetve szabálysértési tényálláshoz kapcsolódik.

A sporttörvény a kizárás (korábban eltiltás) alkalmazását a sportrendezvény résztvevőjének korábbi magatartása miatt alkalmazandó sportrendezvényről történő eltávolításához köti. Eltávolítás alkalmazására akkor kerül sor (mégpedig kötelezően), ha a néző nem felel meg a beléptetés feltételeinek. A néző a sportrendezvény helyszínére akkor léptethető be, ha:

- érvényes belépőjeggyel, bérlettel vagy más, a sportrendezvény helyszínére való belépésre jogosító igazolással rendelkezik;
- nyilvánvalóan nem áll alkohol, kábítószer vagy más bódító hatású szer befolyása alatt;
- nem tart magánál szeszes italt, kábítószer, valamint olyan tárgyat, amely a sportrendezvény megtartását, továbbá mások személyi és vagyonzbiztonságát veszélyezteti, vagy amelynek a sportrendezvényre való bevitelét a szervező a belépőjegy vásárlását megelőzően megtiltotta, és erről a belépőjegy vásárlóját megfelelő módon tájékoztatta;
- nem tart magánál mások iránti gyűlöletre uszító feliratot, zászlót vagy egyébként jogszabály által tiltott önkényuralmi jelképet;

⁶ Sporttörvény 73. § (4) bek. Lásd a korábbiakban említett, 2012. augusztus 15-én rendezett Magyarország– Izrael válogatott labdarúgó-mérkőzést, amely miatt a 2013-as magyar–román Eb-selejtező zárt kapuk mögött került megrendezésre.

- nem áll kizárás, a sportrendezvények látogatásától eltiltás büntetés vagy a szabálysértési kitiltás hatálya alatt;
- vállalja, hogy a rendező felszólítására igazolja személyazonosságát; valamint
- tudomásul veszi, hogy a sportrendezvény ideje alatt róla kép- és hangfelvétel készíthető.⁷

A szervező köteles azt a résztvevőt, aki a sportrendezvény megtartását, illetve mások személyi és vagyonbiztonságát veszélyezteti, vagy rasszista, gyűlöletre uszító, másokban félelmet keltő, vagy másokat megbotránkoztató, nem a sportszerű szurkolással, buzdítással összefüggő magatartást tanúsít, e magatartások abbahagyására felszólítani.⁸ Az eltávolítás akkor is kötelező, ha ezt a magatartást a résztvevő a rendező figyelmeztetésére nem hagyja abba.

A rendező az eltávolítandó személyt felszólítja személyazonossága igazolására. Amennyiben az eltávolítandó személy a felszólításnak nem tesz eleget, a rendező – jogszabály eltérő rendelkezésének hiányában – a rendőrséget haladéktalanul értesíti az igazoltatás érdekében. A rendőrség kiérkezéséig, de legfeljebb az értesítéstől számított harmadik óra végéig a rendező az eltávolítandó személyt visszatarthatja, feltéve hogy a visszatartásra a helyszínen működő képfelvévő eszköz látóterében kerül sor. A visszatartott személy rendőrség által történő igazoltatása esetén a szervezőt kell a *Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény* 24. § (4) bekezdése szerinti igazoltatást kérőnek tekinteni.

A fentiekhez kapcsolódnak a sportrendezvény szervezője részére előírt tájékoztatási kötelezettség szabályai is. A szervező ugyanis a résztvevőt a beléptetés feltételeiről, az ellenőrzés módjáról és az eltávolítás lehetőségéről a sportlétesítményen kívül és annak területén jól látható, piktogramokkal is ellátott, aktualizált hirdetőmenyeken, valamint a belépőjegyen és a bérleten köteles – magyar, angol, német és a külföldi vendég sportszervezet országa szerinti nyelven is – tájékoztatni.⁹ A sportrendezvényen történő részvételből való kizárás lehetőségéről a szervező a sportlétesítményen kívül és annak területén jól látható hirdetőmenyben köteles tájékoztatást adni, amit – általános szerződési feltételként – magyar, angol, német és a külföldi vendég sportszervezet országa szerinti nyelven is fel kell tüntetni.¹⁰

A sportrendezvényen való részvétel és a mérkőzés megtekintésének feltétele a jegy megvásárlása, amellyel polgári jogi jogviszony jön létre a szervező és a sportrendezvény résztvevője (illetve a néző) között. A sporttörvény által a jegyvásárlás mellett további feltételként előírt, a néző részvételével összefüggésben elvárt követelményeket – a sporttörvény kötelezően alkalmazandó rendelkezései mellett – összefoglalva általános szerződési feltételekként is előírhatják a szervezők. A Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) hatályos rendelkezései szerint általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az egyik fél több szerződés megkötése céljából

⁷ Sporttörvény 71. § (1) bek.

⁸ Sporttörvény 71. § (2) bek.

⁹ Sporttörvény 71. § (5) bek.

¹⁰ Sporttörvény 73. § (1) bek. második mondat.

egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatároz, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg.

A Ptk. lényeges rendelkezése még, hogy az általános szerződési feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát megismerje. Ennek gyakorlati érvényesülését szolgálja a sporttörvényben előírt jól látható közzététel kötelezettsége a sportrendezvény helyszínén – beléptetés során a kapuknál és a sportlétesítmény területén belül egyaránt –, és ha azt a másik fél kifejezetten, vagy ráutaló magatartással elfogadta. (Ez a feltétel a bérlet, illetve jegy megvásárlásával megtörténtnek minősül.)

A beléptetés megtagadásának – személy- és vagyónvédelmi – okai, illetve a tájékoztatási kötelezettség előírása olyan mélységben körülbástyázzák a kizárás lehetséges alkalmazását, hogy az önkényes visszaélés a jogintézmény rendeltetésszerű alkalmazásával kapcsolatban nem merülhet fel.

A kizárás alkalmazása arányos eszközökkel védi egyrészt a tulajdonos érdekeit (például a vagyoni károkozással szemben), másrészt biztosítja azt, hogy egyes személyek biztonsága, alapvető emberi jogainak védelme (hiszen a rasszista jelszavak hangoztatásával alapvetően sérülhet az emberi méltósághoz való jog), továbbá – *másodlagos hatásként* – a közbiztonság rendjének fenntartása biztosított legyen. A kizárás alkalmazásával tehát a szervező tulajdonképpen a sportlétesítmény tulajdonosának érdekeit szem előtt tartva, de a közösség érdekeit is védve alkalmaz olyan jellegű korlátozó szabályokat egyes személyekkel szemben, amelyek *a sportrendezvények látogatásától eltiltás* büntetés (mint már büntetőjogi szankció) és a szabálysértési kitiltás mellett is biztosítják a sportrendezvények biztonságos megrendezését.

A kizárás lehetséges alkalmazása a fentiekből következően tehát *alapvetően polgári jogi jellegű szankció*, és mint ilyen, az erre vonatkozó garanciákkal került szabályozásra. A védendő érdek ugyanakkor egyidejűleg köz- és magánérdek is egyaránt.

A kizárás büntetés alkalmazásának kereteit szintén a sporttörvény határozza meg. A sportrendezvényen történő részvételből való kizárás időtartama hat hónapnál rövidebb nem lehet, és a szervező által szervezett minden sportrendezvényre vonatkozó kizárás esetén a két évet, a meghatározott sportlétesítményre vonatkozó kizárás esetén a négy évet nem haladhatja meg.¹¹

A „szervező által szervezett minden sportrendezvény” és a „meghatározott sportlétesítmény” elhatárolása a gyakorlati jogalkalmazás során problémákat vethet fel, mivel a szervező sportrendezvényt szervez, a sportrendezvények pedig – általában, az esetek túlnyomó többségében, a sportágak legnagyobb részében – sportlétesítményben kerülnek megtartásra. Továbbá a szervező az általa szervezett sportrendezvényeket az esetek többségében egy meghatározott sportlétesítményre nézve szervezi (X klub a hazai mérkőzéseit általában mindig Y stadionban tartja). Erre tekintettel a két-, illetve négyéves kizárás vélhetően akkor merülhet fel gyakorlati szempontból is értelmezhetően, ha szervezőként a bajnokság egészét kiíró országos sportági szakszövetség jár el, vagy a válogatott részvételével megtartott sportrendezvényekről kell állást foglalni, ezek esetében ugyanis szintén a szakszövetség jár el szervezőként.

¹¹ Sporttörvény 73. § (2) bek.

A kizárás büntetés alkalmazása írásbeliséghez kötött, azt a szervező köteles megküldeni a sportrendészeti nyilvántartás részére. A kizárásról való döntést a kizárással érintett nézővel közölni kell.

A sporttörvény fent hivatkozott rendelkezése alapján a kizárásról határozatot kell hozni, amit az alábbiak szerinti tartalommal és eljárási szabály alkalmazásával meg kell küldeni a sportrendészeti nyilvántartás részére. Tekintettel arra, hogy a kizárásról rendelkező határozat személyes adatokat is tartalmaz, ezért a határozatot csak a sporttörvényben meghatározott esetekben és módon, a leírt célból lehet továbbítani, kizárólag a sportrendészeti nyilvántartás részére, a személyes adat kezelése során a szervező *az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvényben* foglaltak szerint köteles eljárni.

A szervező az általa kizárt személy nevét, születési helyét és idejét, a kizárás időtartamát, a sportlétesítmény megnevezését, valamint azon sportrendezvények körét, amelyre a kizárás hatálya kiterjed, továbbítja a sportrendészeti nyilvántartásba.¹²

Mivel a kizárásról a szervező polgári jogi úton határoz, ezért tárgyalás tartása, vagy a kizárással érintett néző meghallgatásának kötelezettsége nem merül fel a kizárás büntetés alkalmazásával összefüggésben. A törvény garanciális szabályként rögzíti, hogy a szervezőnek a sportrendezvényen történő részvételből való kizárásra vonatkozó döntése ellen a néző bírósághoz fordulhat. A jogérvényesítés tehát a néző tekintetében is biztosított, a kizárás alkalmazása nem lehet önkényes. A bírósághoz fordulás életszerű esete lehet a fentebb már ismertetett tájékoztatási kötelezettség megszegése, vagy annak bizonyítása, hogy a kizárást megalapozó eltávolítás, vagy ennek eredményeként a belépőjegy-, bérletértékesítés megtagadása nem volt jogszerű.

VII.3.2. A SPORTRENDEZVÉNYRŐL KITILTÁS

A sportrendezvényről kitiltás – mint szabálysértésként alkalmazható intézkedés – szabályait a Szabs. tv. tartalmazza¹³, ami önálló intézkedésként, más intézkedés vagy szabálysértés miatt alkalmazott büntetés mellett is kiszabható.

A szabálysértési kitiltás egyik változata szerint a sportrendezvényen való részvétellel, az odautazással vagy az onnan történő távozással összefüggő szabálysértés miatt az eljárás alá vont személy kitiltható bármelyik sportszövetség versenyrendszerében megrendezésre kerülő sportrendezvényről, valamint bármelyik sportszövetség versenyrendszerében megrendezett sportesemény helyszínéül szolgáló sportlétesítményből.¹⁴

A kitiltás legrövidebb tartama hat hónap, leghosszabb tartama két év.

A fentiekben ismertetett szabálysértési kitiltás nem keverendő össze a büntetőjogi kitiltással, amelyet az új Btk. a büntetések között nevesít.¹⁵

A sportrendezvény helyszínére nem léptethető be a szabálysértési kitiltás hatálya alatt álló, illetve részére a belépőjegy, bérlet értékesítését és a sportrendezvény hely-

¹² Szabs. tv.73. § (5) bek.

¹³ Szabs. tv. 8. § (1) bekezdés c) pont.

¹⁴ Szabs. tv. 19. § (1) bek.

¹⁵ Btk. 33. § (1) bek. g) pont.

színére való belépését meg kell tagadni. A szabálysértési kitiltás hatálya alatt álló személyek adatai is szerepelnek a sportrendészeti nyilvántartásban.

A következő táblázat segít a hazai jogunkban szereplő három, sportrendezvényekkel kapcsolatos szankció összevetésében:

	Eltiltás (sporttörvény)	Kitiltás (Szabs. tv.)	Sportrendezvények látogatásától való eltiltás (Btk.)
tartalom	sportrendezvény	– sportrendezvény – sportlétesítmény	– sportrendezvény – sportlétesítmény
tartam	6 hó – 2/4 év	6 hó – 2 év	1–5 év

VII.4. GYAKORLATI TAPASZTALATOK ÉS DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

Az Országos Rendőr-főkapitányság tájékoztatása alapján a 2016. március 1-jei állapot szerint 43 kizárt; 24 eltiltott; és 4 kitiltott, összesen 71 személy szerepel a sportrendészeti nyilvántartásban (ebből mindössze egyetlen kizártja van a kosárlabda sportágnak, a többi mind futball vonatkozású).

Az adatok alapján megállapítható, hogy a bíróságok és az ügyészek a kezdeti bizonytalanság után végre elkezdték alkalmazni az eltiltás intézményét, amely egyébként hosszas egyeztetések után, az Emberi Erőforrások Minisztériuma (Emmi) előkészítő munkájának köszönhetően került be a negyedik büntetőkódex újdonságai közé.

A bírósági gyakorlatban korábban azért nem alkalmazták a szabálysértéseknél a kitiltás intézményét, mert az eljáró bírónak meggyőződésük volt, hogy nem tudják a szankciót a jogszabályoknak megfelelően érvényesíteni, hiszen a manuális ellenőrzés adatvédelmi aggályokat is felvetett. A Magyar Labdarúgó Szövetség (MLSZ) stadionbiztonsági projektjének megvalósulása előtt ugyanis nem volt biztosítva, hogy az elektronikus/informatikai ellenőrzés megfeleljen a személyes adatok védelméhez fűződő jogszabályi előírásoknak.

Jelenleg már nem az ismeretek hiányával vagy a szankció újszerűségével van elsősorban gond; a problémák a végrehajtás folyamatában adódnak. Ilyen gyakran előforduló tipikus hiba például, hogy a bíróságok a sportrendezvények látogatásától eltiltást is tartalmazó ítéleteiket nem a sportrendészeti nyilvántartás rendszerébe küldik, hanem a sportági szakszövetségbe, tipikusan az MLSZ-be.

Ahogy az a fenti adatokból is kiderül, a szabálysértési hatóságok még nem alkalmazzák a sportrendezvényről kitiltás jogintézményét. Azokon a sportrendezvényeken, ahol nincs névre szóló jegyértékesítés, nem is hoznak kizáró határozatokat a sportszövetségek vagy sportszervezetek. Ahhoz, hogy ezeken a helyeken áttörést érjünk el, folytatni kell a stadionbiztonsági rendszerek fejlesztését.

Összességében kijelenthető, hogy a stadionbiztonsági rendszer mellett működtetett sportrendészeti nyilvántartás jól működik, folyamatos felügyelete biztosított, így Magyarországon több mint negyedszázados késéssel, de megvalósulhat a Taylor-jelentés egyik legfontosabb ajánlása: a szurkolói anonimitás felszámolása. Az ugyan

továbbra is kérdéses, hogy ez vénaszkennerrel vagy más (biometrikus azonosításra is alkalmas) kamerarendszerrel, illetőleg egyéb módon történjen, de ennek megválaszolása nem jogi természetű probléma.

Ne felejtjük el azonban, hogy a sportpályák szellemiségétől teljességgel idegen kerítések, rácsok *végleges eltávolítása* alapvetően nem büntetőjogi kérdés, mint ahogyan az sem, hogy a helyenként félelemkeltő biztonsági embereket a későbbiekben szolgáló jellegű stewardok, esetleg stewardessek váltsák fel...

VII.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BEDŐ Péter (2013) „Gondolatok a sportrendezvény nézőivel szemben alkalmazható szankciók új rendszeréről”
http://www.mabie.hu/sites/mabie.hu/files/Gondolatok_sportrend_szankciok_2013-08-13_veg.doc.
- BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (2014) *Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika (2014) *Magyar Büntetőjog. Általános Rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.
- TÓTH Mihály (2011) „Remények és aggodalmak negyedik Büntető Törvénykönyvünk bölcsőjénél” *Állam- és Jogtudomány*, 2011/4. 435–455. o.

VIII. AZ EMBERÖLÉS – SZABÁLYOZÁSI ÚJDONSÁGOK ÉS RÉGI VITAKÉRDÉSEK

BOLYKY ORSOLYA

VIII.1. Szabályozástörténet

VIII.1.1. A büntethetőségi korhatár

VIII.1.2. Az öngyilkosságban közreműködéssel elkövetett emberölés

VIII.1.3. Az „újszülött megölése” és a 14 éven aluli sértett sérelmére elkövetett emberölés

VIII.1.4. A passzív alany speciális állapotával kapcsolatos más minősítő körülmények

VIII.1.5. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

VIII.2. A hatályos szabályozás (újdonságainak) bemutatása

VIII.2.1. A büntethetőségi korhatár leszállítása

VIII.2.2. Az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés

VIII.2.3. Az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett emberölés

VIII.2.4. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

VIII.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése

VIII.3.1. A büntethetőségi korhatár leszállítása

VIII.3.2. Az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés

VIII.3.2.1. Jogtechnikai elhelyezés

VIII.3.2.2. A stádiumok

VIII.3.2.3. Akaratnyilvánításra képtelen passzív alany segítése

VIII.3.3. Büntethetőségi korhatár és öngyilkosságban közreműködéssel elkövetett emberölés

VIII.3.4. 14 év alatti sérelmére elkövetett emberölés versus újszülött megölése

VIII.3.5. Az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett emberölés

VIII.3.6. Az erős felindulásban elkövetett emberöléssel kapcsolatos jogalkalmazási problémák

VIII.4. De lege ferenda javaslatok

VIII.4.1. Öngyilkosságban közreműködéssel elkövetett emberölés

VIII.4.2. Az újszülött megölése

VIII.4.3. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

VIII.5. Felhasznált irodalom

Tanulmányomban az emberölés szabályozásának a Btk.-ban megjelent változásaival, illetve egyes, az emberöléshez kapcsolódó régebbi jogértelmezési és jogalkalmazási problémáival foglalkozom. A vázolt témák önmagukban is önálló kutatások tárgyát képezhetnék, ezért jelen cikk a legfontosabb szempontokat kiemelve – a tanulmánykötet célját szem előtt tartva – csupán összefoglalja ezeket.

VIII.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

Az emberölés az egyik legősibb „büntetőjogi” tényállások egyike. A következőkben az emberölés szabályozástörténetének csak azon kérdéseit tekintem át, amelyek a hatályos jog újdonságainak vagy továbbra is szabályozott, de vitatható megoldásainak előzményei.

VIII.1.1. A BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR

A büntethetőségi korhatár kodifikált büntetőjogunk kezdeteitől fogva azonos volt emberölés és más bűncselekmények esetén.¹

VIII.1.2. AZ ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉssel ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az 1878. évi Btk. is büntetni rendelte az öngyilkosságban közreműködés mind rábíró jellegű, mind a fizikai bűnsegély jellegű formáját.² *Angyal Pál* korabeli jogtudós kiemelte, hogy az emberölés közvetett tetteseként felel az, aki beszámítási képességgel nem rendelkező egyént vagy tévedésben lévő személyt bír rá az öngyilkosságra, vagy aki evégett kényszerrel alkalmaz.³

Az 1961. évi Btk. az öngyilkosságban közreműködés súlyosabban minősülő eseteként szabályozta, ha az öngyilkos fiatalos vagy beszámítási képességében korlátozott személy.⁴ Az indoklás konkrétan kitér arra, hogy a tizennégy éven aluli személy (gyermekkorú) vagy a beszámítási képességgel nem rendelkező személy rábírását az öngyilkosság elkövetésére az emberölésre irányadó szabályok szerint kell büntetni.⁵

Az 1978. évi IV. törvény jogirodalmi értelmezése és a joggyakorlat szerint szintén az emberölés közvetett tetteseként felelt, aki gyermekkorút vagy kóros elmeállapotú személyt bírt rá öngyilkosság elkövetésére.⁶

¹ 1878. évi V. törvény 83–84. §; 1961. évi V. törvény 20. §; 1978. évi IV. törvény 23. §.

² 1878. évi Btk. 283. §.

³ ANGYAL (1928) 66. o.

⁴ 1961. évi Btk. 255. § (2) bek.

⁵ *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve* (1962) 428. o.

⁶ Vö. BH 1983. 7.; HORVÁTH (2000) 89. o.

Belovics Ervin már 2001-ben rámutatott arra, hogy „közvetett tettességről akkor beszélhetünk, ha az elkövető büntetőjogilag felelősségre nem vonható személyt eszközként használ fel bűncselekmény elkövetésére. Az öngyilkosság nem bűncselekmény, ezért a gyermekkorút vagy a beszámítási képességgel nem rendelkező kóros elmeállapotú személyt öngyilkosság elkövetésére rábíró, az emberölésnek nem közvetett, hanem közvetlen tettese, csak az elkövetési magatartást pszichés úton valósítja meg.”⁷ *Mészáros Ádám* pedig – többek között – kifejtette, hogy egyfelől a közvetett tettesség megállapításának nincs és nem is volt törvényi alapja, másfelől az öngyilkosság nem bűncselekmény, így a közvetett tettesség egyik fogalmi ismérve is hiányzik.⁸

A *gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény* az emberölés speciális alakzataként vette figyelembe a gyermekkorú vagy akaratnyilvánításra képtelen személy öngyilkosságra való rábírását, így ekként vezette be az 1978. évi Btk.-ba is.⁹

A javaslat indokolása szerint a gyermekek fokozottabb védelme érdekében szükséges a módosítás, mivel „a tizennégy év alatti sértett nem képes arra, hogy a cselekménye következményeit felismerje, és e felismerésnek megfelelő magatartást tanúsítson, ezért az ilyen korú sértettet öngyilkosságra rábíró személy nem öngyilkosságban közreműködésért, hanem az emberölés büntettének az elkövetése miatt felel, és ugyancsak emberölés büntettének az elkövetése miatt felel az is, aki akaratnyilvánításra képtelen személyt bír rá az öngyilkosságra. A passzív alany ezekben az esetekben ugyan maga hajtja végre a konkrét ölési magatartást, de ezt az elkövető pszichikai ráhatásának eredményeként teszi, az öngyilkosság tulajdonképpen nem a passzív alany saját, hanem a rábíró szándékának és akaratának megfelelően következik be.” Az indokolás meghatározza az akaratnyilvánításra képtelen személy fogalmát: olyan személy, akinek akár állandó jelleggel, akár alkalmilag nincs jogi értelemben figyelembe vehető akarata, vagy aki az akaratát nem képes kifejezésre juttatni. Az indokolás szerint idetartoznak az öntudatlan állapot különböző formái, mint például az ájulás, a hipnotikus állapot, a kábítószeres befolyásoltság, illetve a kóros elmeállapotúak.¹⁰

VIII.1.3. AZ „ÚJSZÜLÖTT MEGÖLÉSE” ÉS A 14 ÉVEN ALULI SÉRTETT SÉRELMERE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

A szülő nő az újszülött sérelmére a szülést követően közvetlenül vagy rövid időn belül elkövetett ölési cselekménye már a *Csemegi-kódex* szerint is az emberölés speciális, privilegizált eseteként volt büntetendő.¹¹ A korszak erkölcsi felfogásának megfelelően azonban csak annál a nőnél merülhetett fel e bűncselekmény megállapíthatósága, aki a gyermeket házasságon kívül szülte, mivel a társadalom mind a törvénytelen gyer-

⁷ BELOVICS (2001) 99. o.

⁸ MÉSZÁROS (2015) 27. o.

⁹ 1978. évi IV. törvény 166. § (3a) bek.

¹⁰ A 2012. évi LXII. törvény javaslatának 3–4. §-okhoz fűzött indokolása.

¹¹ 1878. évi Btk. 284. §: „Azon anya, a ki a házasságon kívül született gyermekét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után szándékosan megöli: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.”

mekekhez, mind pedig a házasságon kívül teherbe esett nőkhöz negatívan viszonyult, amely a jogalkotó megítélése szerint – a szégyen és eltitkolás okozta – „különleges” pszichikai állapotot válthatott ki az elkövetőből.¹²

Az 1961. évi Btk. megszüntette az emberölés e privilegizált esetét és azt alapesetként rendelte büntetni, arra hivatkozva, hogy a társadalom szemléletének változása miatt a házasságon kívül született gyermekek már nem számítottak törvénytelennek és az anyáknak sem kellett – legalábbis elvi szinten – a társadalom rosszsallásától tartaniuk.¹³

Ezt a megoldást vette át az 1978. évi Btk. is.¹⁴ A Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy az anya beszámítási képességét fokozottan vizsgálni kell, és mivel az esetek nagy részében a terhelt beszámítási képessége korlátozott volt, a büntetés korlátlan enyhítésére is lehetőség nyílt. A bírák az esetek nagy részében enyhe büntetést szabtak ki az újszülöttjük megölését elkövető nőkkel szemben.¹⁵

Az 1978. évi Btk.-t módosító *1998. évi LXXXVII. törvény* visszatért a *Csemegi-kódex* szabályozásához, amikor az emberölés új privilegizált tényállását alkotta meg az újszülött megölése bűncselekmény bevezetésével. Az elkövető kizárólag a szülő nő lehetett, aki „a szülési folyamat során kivételes testi és lelki állapotban van”¹⁶ és ebben az állapotban végez újszülöttjével. A „szülő nő különleges testi és lelki állapotának részletes vizsgálata általában nem szükséges, az ilyen cselekményt közvetlenül a szülés után elkövetettnek kell tekinteni [...]” – mondta ki a Legfelsőbb Bíróság elvi határozata.¹⁷ A szülés utáni elkövetési idő tehát nem jelölt meg biztos időhatárt, amely alatt a gyermek megölésének be kell következnie, hanem vélelmezte, hogy a szülést követően az anya mindenképpen kivételes testi és lelki állapotban van. A terhesség eltitkolása – amely leggyakrabban megelőzi az újszülött megölését – nem alapozta meg az előre kiterveltséget¹⁸, ezért ilyenkor is megállapítható volt a privilegizált eset.

Az 1998. évi módosítás az újszülött megölése mellett az emberölés új minősített eseteként vezette be a tizenegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetést. A bírói gyakorlat ugyanakkor kimondta, hogy a két tényállás nem ütközik egymással, mivel a privilegizált eset „nem a sértett személyének eltérő megítéléséből fakad, hanem a szülő nőnek a szüléskori állapotából indul ki”¹⁹.

A privilegizált tényállás hatálybalépését követően a bírói gyakorlat a korábban az enyhítő szakasz alkalmazásával általában kiszabott két-három évi szabadságvesztés vagy felfüggesztett szabadságvesztés kiszabásának gyakorlatát követte.²⁰

A *2003. évi II. törvény* hatályon kívül helyezte az újszülött megölésének tényál-

¹² ANGYAL (1928) 51. o.

¹³ Az 1961. évi Btk. XIV. fejezetéhez fűzött indokolás. In: *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 420. o.

¹⁴ 1978. évi Btk. 166. §.

¹⁵ MÉSZÁROS (2002) 3. o.

¹⁶ EH 2001. 390.

¹⁷ EH 2001. 390.

¹⁸ Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve, IV/5. pont.

¹⁹ 390/2001. számú büntető elvi határozat

²⁰ KÓNYA (2015) 7. o.

lását. Ennek az lett az eredménye, hogy a korábban enyhébben megítélendő újszülöttölést a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, az emberölés minősített eseteként kellett értékelni, amelyhez így lényegesen súlyosabb büntetési tételkeret járult (tíz-től tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztés).²¹ A 2003-as módosítással tehát a bíróságnak tízévi szabadságvesztésből kellett kiindulnia és még a maximális (egyfokú) enyhítéssel is legalább öt év szabadságvesztést kellett kiszabnia.²²

VIII.1.4. A PASSZÍV ALANY SPECIÁLIS ÁLLAPOTÁVAL KAPCSOLATOS MÁSHATÓ KÖRÜLMÉNYEK

Az 1978. évi Btk. módosításaként a 2009. évi LXXX. törvény iktatta be a védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetés minősítő körülményét. A módosító törvény – javaslatának indokolása szerint – „a védekezésre képtelen személyek fokozottabb védelme érdekében több különös részi tényállásban is minősített esetként határozza meg a védekezésre képtelen személy sérelmére történő elkövetést, ezzel párhuzamosan pedig törvényi definíciót is ad ennek a fogalomnak”.

Az indokolás szerint „a védekezésre képtelenség értelmezése a gyakorlat számára egyértelmű, amit a bíróságok változatlanul, következetesen, töretlenül és egységesen alkalmaznak. A javaslat ezt a töretlen gyakorlatot kívánja megerősíteni, ezzel is hatékonyabb védelmet biztosítani a védekezésre képtelen személyek számára”²³. Az ehhez kapcsolódóan az általános részbe beiktatott²⁴ értelmező rendelkezés szerint „védekezésre képtelennek kell tekinteni azt is, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére.”²⁵ A módosító törvény javaslatának ehhez kapcsolódó indokolása szerint „az »azt is« kifejezés [...] azt fejezi ki, hogy a Btk. nem határozza meg taxatív, hogy mely személyeket tekint védekezésre képtelennek. Azt rögzíti csupán, hogy az is védekezésre képtelennek tekintendő, aki helyzeténél (például mert lekötözték) vagy állapotánál (például koránál, betegsége miatt) fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére.”²⁶

VIII.1.5. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az emberölés elkövetésének pillanatában az elkövetőnél fennálló erős felindultság állapotát már az 1878. évi Btk. is privilegizált esetként értékelte, és nem tíz évtől tizenöt, hanem csak tíz évig terjedhető fegyházzal rendelte büntetni. Még enyhébb megítélés (öt évig terjedhető börtönbüntetés) alá esett az emberölés, ha az elkövető

²¹ A 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdésének e) pontja törölte el az „Újszülött megölése” tényállást.

²² KÓNYA (2015) 6–7. o.

²³ 2009. évi LXXX. törvény indokolása a 43. §-hoz.

²⁴ 42. § (5) bek.

²⁵ 1978. évi Btk. 137. § 18. pont. Hatályos 2009. augusztus 9. napjától.

²⁶ 2009. évi LXXX. törvény indokolása a 43. §-hoz.

erős felindultságát a bűncselekmény sértettje idézte elő azzal, hogy előzőleg bántalmazta vagy szidalmazta akár az elkövetőt, akár annak hozzátartozóját. Ekkor azonban különbséget tettek aszerint, hogy a „különleges” érzelmi állapotban lévő terhelt kinek a sérelmére követte el az emberölést: abban az esetben ugyanis, ha a sértett az elkövető felmenő vagy lemenő ágbeli rokona vagy házastársa volt, súlyosabban (öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal) büntették a cselekményt.²⁷

Az 1961. évi V. törvény is szabályozta az erős felindulásban elkövetett emberölést.²⁸ A privilegizált tényállás azonban csak akkor volt megállapítható, ha az erős érzelmi fellobbanás méltányolható okból származott: azt tehát egyrészt az elkövetőn kívüli oknak kell kiváltania, másrészt annak bizonyos fokig erkölcsileg menthetőnek kell lennie. További feltétel volt, hogy az ölési cselekményt ebben az állapotában kövesse el.²⁹

Az 1978. évi Btk. lényegében ezzel egyezően szabályozta az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállását, eszerint „két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel” volt büntetendő, „aki más méltányolható okból származó erős felindulásban megöl”³⁰.

Az erős felindulás az ekkoriban irányadó jogirodalmi álláspontok szerint jogkérdést képezett.³¹ A privilegizált eset megállapításának további feltételeként meghatározott méltányolható ok a következőket jelentette: erkölcsileg bizonyos fokig igazolható legyen, és az ok álljon arányban az ölési cselekménnyel. Az arányosság követelménye itt azt jelenti és akkor tekinthető az ok méltányolhatónak, ha az elkövetést kiváltó ok vagy körülmény az elkövetőn kívül áll és az elkövetőt ért sérelem jelentős, mert jelentéktelen körülmény nem fogadható el a privilegizált eset megállapításához.³²

A bírói gyakorlat nem volt egységes az emberölést megelőző, régóta tartó konfliktusos viszony hatásának értékelésében.

Az egyik álláspont szerint, amennyiben az elkövető és a sértett kapcsolatában a durva veszekedések mindennaposak, megszokottak és az elkövető egy konkrét bántalmazás alkalmával öli meg a sértettet, a privilegizált eset megállapítható.³³

A másik álláspont értelmében azonban a cselekmény nem minősülhet erős felindulásból elkövetettnek, ha az indulat pusztán az előzetes életvitelből és viszonyból származó motívumból fakad, valamint akkor sem, ha az adott szituációban a bántalmazás (például csak szidalmazás) nem áll arányban az ölést kiváltó indulattal.³⁴

Kriminológiai kutatásunkban³⁵ is ezzel a második értelmezéssel találkoztunk. Ebben az egyik konkrét ítélet egyértelműen kimondta, hogy az évek óta súlyosan bántalmazó környezetben élők hozzászórtak a mindennapos verbális és fizikai konfrontációkhoz, ezért egy újabb, a „megszokott” módon zajló veszekedés során az elkövető

²⁷ 1878. évi Btk. 281. §.

²⁸ 1961. évi Btk. 254. §.

²⁹ HORVÁTH (1968) 1217–1218. o.

³⁰ 1978. évi Btk. 167. §

³¹ Például HORVÁTH (2000); NAGY (szerk.) (2000) 82–88. o.; NAGY (szerk.) (2009) 83–89. o.

³² KÓNYA (2012) 333. o.

³³ BJD 5067.

³⁴ BH 1995. 617.; BH 2002. 214.

³⁵ TAMÁSI – BOLYKY – SÁRIK (2013)

nem kerülhet olyan erősen felindult állapotba, amely a privilegizált eset megállapíthatóságát megalapozná.³⁶

A bíróság máskor viszont azt mondta ki, hogy a „rokonok között fennálló állandó súrlódások, veszekedések, verekedések, az alkoholizmus talaján kialakult durva, goromba magatartások hosszú idő elteltével az indulatoknak az összesűrűsödését hozzák létre [...] Az egymás ellen kifejlődött és addig elnyomott, lappangó indulat viszonylag jelentéktelennek tűnő kiváltó ok hatására heves indulatkitörést eredményezhet. Az ítélkezési gyakorlat a most említett esetekben az ilyen közeli hozzátartozó viszony ellenére sem zárja ki a méltányolható okból keletkezett felindultság megállapítását az emberölési cselekményeknél.”³⁷

VIII.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS (ÚJDONSÁGAINAK) BEMUTATÁSA

VIII.2.1. A BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR LESZÁLLÍTÁSA

A Btk. emberöléshez kapcsolódó lényeges változtatása a büntethetőségi korhatár leszállítása a korábbi 14. életévről a 12. életévre a törvényben taxatív felsorolt bűncselekmények³⁸ (többek között a szándékos emberölés) esetén.

A törvényi indokolás a büntethetőségi korhatár leszállítását elsősorban azzal magyarázta, hogy „a tizenkettő-tizenégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés, ezért szükséges a büntethetőségi korhatár módosítása, a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekményt megvalósító gyermekkorúak büntetőjogi felelősségre vonása és egyes súlyos bűncselekményeknél a büntethetőség korhatárának leszállítása tizenkét évre”³⁹.

Az indokolás arra is hivatkozott, hogy „napjainkban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban »érnek«, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban elérlik a társadalom olyan különféle hatásai, amelyektől a korábbi időkben védve voltak”⁴⁰.

³⁶ Fővárosi Ítéltábla 1.Fkf.589/2004/5.

³⁷ HORVÁTH (2000) 86. o.

³⁸ A Btk. 16. §-a értelmében a következő bűncselekmények megvalósítása esetén került sor a büntethetőségi korhatár leszállítására: az emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az életveszélyt és halált okozó testi sértés, a rablás és a kifosztás súlyosabban minősülő esetei [366. § (2)–(3) bekezdés], amennyiben az elkövető az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

³⁹ 2012. évi C. törvény indokolása. A 16. §-hoz fűzött részletes indokolás. 14. o.

⁴⁰ Uo.

VIII.2.2. AZ ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSSSEL MEGVALÓSULÓ EMBERÖLÉS

A Btk. – a 2012-ben beiktatott rendelkezésekhez⁴¹ hasonlóan – emberölésnek minősíti és az emberölés alapeseteként bünteti azt az elkövetési magatartást, amely szerint az elkövető tizennégy évet be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt bír rá öngyilkosság elkövetésére, feltéve hogy az öngyilkosságot elkövetik.⁴² *Belovics Ervin* meghatározása szerint az ilyen cselekményt „pszichés módon elkövetett emberölésnek”⁴³ is nevezhetjük.

VIII.2.3. AZ ELHÁRÍTÁSÁRA IDŐS KORÁNÁL VAGY FOGYATÉKOSSÁGÁNÁL FOGVA KORLÁTOZOTTAN KÉPES SZEMÉLY SÉRELMERE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett emberölés tényállása a Btk. javaslatában nem szerepelt.⁴⁴ Azt módosító indítványra iktatták be a Btk. szövegébe.⁴⁵ A kapcsolódó indokolás szerint „az utóbbi időben az időskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények vonatkozásában nem csak számszerű növekedés mutatkozik, hanem a jogsértések elkövetési módja is egyre súlyosabb. Az elkövetők kihasználják, hogy az általában egyedülálló időskorúak kevésbé tudnak védekezést tanúsítani. Hasonlóan a fiatalkorúakhoz az időskorúakat is nagyobb védelemben kell részesítenie a büntetőjognak. A sérelmükre megvalósított tipikus bűncselekmények, így az emberölés [...] esetében ezért indokolt minősítő körülményként szabályozni a bűncselekmény felismerésére, illetve elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést, amely nagyobb visszatartó erővel hat. Ez ugyancsak indokolt az állapotuknál fogva kiszolgáltatottabb helyzetben lévő fogyatékos személyek esetében is.”⁴⁶

VIII.2.4. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Jelenlegi szabályozásunkban továbbra is az emberölés (jelenleg egyetlen) privilegizált esete az erős felindulásban elkövetett emberölés.⁴⁷

⁴¹ Vö. VIII.1.2. fejezet.

⁴² Btk. 160. § (5) bekezdés

⁴³ BELOVICS (2014c) 197. o.

⁴⁴ Btk. javaslat 160. § (2) bek.

⁴⁵ Btk. 160. § (2) bek. k) pont.

⁴⁶ T/6958/137. számú módosító indítvány (Mengyi Roland és Rogán Antal).

⁴⁷ Btk. 161. §

VIII.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

VIII.3.1. A BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR LESZÁLLÍTÁSA

A törvényi indokolással szemben azt láthatjuk, hogy mind a tizennégy év alatti elkövetők, mind az általuk megvalósított erőszakos cselekmények száma jelentősen csökkent.⁴⁸

A gyermekek érettségével kapcsolatban a törvény indokolása kimondja, hogy „Napjainkban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban »érnek«, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban elérik a társadalom olyan különféle hatásai, amelyektől a korábbi időkben védve voltak”⁴⁹. Nemzetközi dokumentumok⁵⁰, büntetőjogászok⁵¹, a gyermekvédelemmel foglalkozó szakemberek és civil szervezetek álláspontja egységes abban, hogy a büntethetőségi korhatár leszállításának e magyarázata nem fogadható el, mivel az érintett korosztályba tartozók személyiségfejlődése még folyamatban van, és általában jellemző rájuk, hogy ösztöneiken és érzelmeiken sokszor kevésbé képesek uralkodni, befolyásolhatók, csábíthatók.⁵²

Emellett a büntethetőséghez megkövetelt „büntetőjogi” belátási képesség – amely az életkornak megfelelő szintű szellemi, erkölcsi érettséget és önkontrollt jelent⁵³ – pontos meghatározása is további magyarázatra szorul, illetve a kapcsolódó vizsgálati módszer kidolgozása és finomítása is várat magára.

Kevésbé fogadható el a büntetőjogi felelősségre vonás mellett érvelők azon állítása, amely szerint több fejlettebb európai országban még a 12. életévnél is alacsonyabb a büntethetőségi korhatár. A jogkövetkezményeket tekintve ugyanis a magyar büntetőjogi szankciórendszer kevésbé differenciált, mint más európai országoké (például Egyesült Királyság), hazánkban a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható intézkedések köre is sokkal szűkebb.

⁴⁸ 2011-ben 2714; 2012-ben 2604; 2013-ban 2191; 2014-ben 1482 tizennégy év alatti regisztrált elkövető volt. Forrás: Egységes Nyomozó Hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS). <http://www.mklu.hu/repository/mkudok9816.pdf>

⁴⁹ 2012. évi C. törvény indokolása a 16. §-hoz.

⁵⁰ Például: a New Yorkban, 1989. november 20-án aláírt, a Gyermekek jogairól szóló egyezmény, Magyarországon kihirdette az 1994. évi LXIV. törvény; a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló, 1990. december 14-én elfogadott, 45/113-as számú ENSZ-közgyűlési határozat (a továbbiakban: ún. Havannai Szabályok); a fiatalkori bűnözés megelőzéséről szóló, 1990. december 14-én elfogadott, 45/112-es számú ENSZ-közgyűlési határozat (a továbbiakban: ún. Rijádi Iránymutatások); a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született, 45/110-es számú ENSZ-közgyűlési ajánlás (a továbbiakban: ún. Tokiói Szabályok); az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának *Gyermeki jogok a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában* című, 10. Általános Kommentárja; lásd részletesen az alapvető jogok biztosának jelentését az AJB-3070/2012. számú ügyben. A civil szervezetek közül említhető a Szülői Hálózat; Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermekeknek Alapítvány (CFCF); továbbá a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI).

⁵¹ Például TÓTH (2013) 530. o.

⁵² NÉMETH (2013).

⁵³ FICSÓR (2014) 86–87. o.

VIII.3.2. AZ ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSSSEL MEGVALÓSULÓ EMBERÖLÉS

VIII.3.2.1. JOGTECHNIKAI ELHELYEZÉS

Az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés jogtechnikai elhelyezése is problémás: a közvetett tettesként való értékelés kiküszöbölése érdekében helyezte el a jogalkotó az emberölés tényállásaként, az alapeset szerinti büntetéssel. A 3/2013. BJE is kimondja, hogy az elhelyezésből és abból adódóan, hogy a passzív alany megegyezik a 160. § (2) bekezdés j) pontjában meghatározott egyik lehetséges passzív alannyal (védekezésre képtelen személy), az következik, hogy erre a cselekményre nem alkalmazhatók sem az emberölés, sem az öngyilkosságban közreműködés minősített esetei.⁵⁴

Probléma akkor adódik, ha az elkövető például az örökség megszerzése céljából veszi rá a speciális passzív alanyt az öngyilkosság megvalósítására. Ilyenkor a törvény értelmében nem lehetséges az emberölés minősített esetének – nyereségvágyának vagy aljas célnak – a megállapítása, kizárólag az emberölés alapesetéhez tartozó büntetési tétel vehető figyelembe.⁵⁵

VIII.3.2.2. A STÁDIUMOK

Nem jelent problémát a bűncselekmény befejezettségének megállapítása, amennyiben a rábírt személy – passzív alany – sikeres öngyilkosságot követ el. Lehet-e azonban kísérlete az öngyilkossággal közreműködés bármely alakzatának?

A 3/2013. számú BJE határozat szerint, amennyiben „a passzív alany az öngyilkosság fogalmi ismérveit kimerítő magatartást megkezdi, de nem fejezi be, avagy befejezi, de a halál (az önkéntes elállás, illetőleg az önkéntes eredményelhárítás kivételével) bármely okból nem következik be, e bűncselekmény kísérletét kell megállapítani”⁵⁶.

Mészáros Ádám szerint, ha a rábírási sikeres és az öngyilkosságot megkísérlik, az elkövetési magatartás teljes egészében megvalósul, de az elkövető mégis büntetlenséget élvez, miután a törvény az öngyilkosság elkövetését állítja feltételül a bűncselekmény megvalósulásához. Mészáros tehát az öngyilkosság elkövetése alatt a passzív alany halálának bekövetkezését érti. E logika alapján, a bűncselekmény kísérlete elvileg akkor valósulna meg, ha a rábírási eredménytelen lenne és a passzív alany meg sem kísérelné elkövetni az öngyilkosságot, azonban ezt a törvény szintén nem bünteti.⁵⁷

Belovics Ervin szerint e bűncselekmény kísérlete fogalmilag kizárt, mivel amennyiben a passzív alany akár csak megkísérli az öngyilkosságot, az elkövetési magatartás – rábírási – befejezetté vált. Belovics szerint tehát az elkövető ebben az esetben is

⁵⁴ 3/2013. BJE, III. rész.

⁵⁵ BELOVICS (2014c) 199. o.

⁵⁶ 3/2013. BJE, III. pont 1. alpont.

⁵⁷ MÉSZÁROS (2015) 34. o.

büntethető, mivel a büntethetőség objektív feltétele az, hogy az öngyilkosságot elkövessék, vagy azt megkíséreljék.⁵⁸

A tényállás törvényi elhelyezésénél is fogva az öngyilkosságban közreműködéssel megvalósuló emberölés előkészülete nem büntetendő.⁵⁹

VIII.3.2.3. AKARATNYILVÁNÍTÁSRA KÉPTELEN PASSZÍV ALANY SEGÍTÉSE

A vonatkozó jogegységi határozat értelmében, „akaratnyilvánításra képtelen passzív alany esetén, minthogy az ilyen személy általában az öngyilkosságra vonatkozó akarat-elhatározásra sem képes, segítségnyújtással a 162. § szerinti bűncselekmény fogalmilag nem valósulhat meg. Ilyenkor a tárgyi értelemben öngyilkosságot kimerítő tevékenység »segítése« tulajdonképpen öngyilkosságra rábírás, ami a 160. § (5) bekezdésében meghatározott emberölés megállapítására ad alapot.”⁶⁰

Belovics Ervin álláspontja szerint itt a Kúria ellentmondásba keveredik saját magával, hiszen ha az ilyen személy akaratelhatározásra nem képes, akkor a rábírás sem történhet meg, mivel nem képes az akaratának kialakítására. Belovics ezt úgy oldotta fel, hogy a rábíró magatartás ilyenkor nem szándékkiváltó, hanem *szándékpótló* lesz, ezáltal válik közvetlen tettessé a rábírást megvalósító elkövető. Másrészről, a jogi értelemben akaratnyilvánításra képtelen személynek lehet öngyilkosság elkövetésére irányuló szándéka, amit segítségnyújtással csak erősíteni lehet, kiváltani nem. Így segítségnyújtás esetében csak az öngyilkosságban közreműködés valósulhat meg.⁶¹

Részemről az utóbbi álláspontot tartom helyesnek. Az emberölésnek a Btk. 160. § (5) bekezdésében szabályozott formája tehát csak rábírással (szándékkiváltó magatartás, azaz felbujtás) valósítható meg, az öngyilkossághoz történő segítségnyújtással (szándékerősítő magatartás, azaz bűnsegély, amely lehet pszichikai vagy fizikai is) nem. A tizenégy év alattinak vagy akaratnyilvánításra képtelen személynek történő segítségnyújtás esetében a Btk. 162. § (2) bekezdés szerinti öngyilkosságban közreműködés minősített esete valósul meg.

VIII.3.3. BÜNTETHETŐSÉGI KORHATÁR ÉS ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSEL ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Ellentmondásos a Btk. szabályozása a tizenégy év alattiak élet értékéhez való viszonyulása tekintetében. Míg ugyanis a büntethetőségi korhatár leszállításánál az indoklás 12-13 éves gyermekek korai érettségére és felvilágosultságára hivatkozik, addig az emberölésnek minősített öngyilkosságban közreműködés tényállásánál a tizenégy év alatti sértettek felismerési és akaratni képességének hiányát említi mint különleges védelmet érdemlő csoport jellegzetességét. Másként fogalmazva, míg az elkövetői oldalon a 12-13 évesek beszámítási (és belátási) képességének fennállását elismeri

⁵⁸ BELOVICS (2014b) 100–101. o.

⁵⁹ 3/2013. BJE, III. rész.

⁶⁰ 3/2013. BJE, III. pont 4. alpont c.) szakasz.

⁶¹ BELOVICS (2014c) 200–201. o.

a jogalkotó, addig az öngyilkosságban közreműködésnél az ugyanilyen korú sértettek esetében nem ismeri el, hogy rendelkeznek az öngyilkosság vonatkozásában szükséges felismerési és akaratú képességgel.

VIII.3.4. 14 ÉV ALATTI SÉRELMERE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS VERSUS ÚJSZÜLÖTT MEGÖLÉSE

A szülő nő által, a szülést követő rövid időn belül, az újszülött sérelmére elkövetett ölési cselekménnyel kapcsolatos jogpolitikai vita az „Újszülött megölése”⁶² elnevezésű tényállás megszüntetése óta zajlik.

Az újszülött megölése mint privilegizált tényállásban rögzített cselekmény jellemzői nagyfokú hasonlóságot mutatnak a jelenkori modern országokban. Az elkövetők többsége fiatalkorú vagy húsz év körüli, alkalmi partnertől teherbe esett lány. Első terhességüket eltitkolják környezetük elől, bizalmatlanok mind szüleik, tanáraik, mind kortársaik iránt. Családi és egzisztenciális háttérük rendezettnek mondható, káros szenvedélyektől mentes.⁶³

Kutatásunk is alátámasztotta a felsorolt körülmények gyakori előfordulását, ugyanakkor ezekben az ügyekben minden esetben felvetődik az elkövetőt körülvevő szűk környezet kiemelkedő felelőssége a cselekmény megelőzése tekintetében. A kiszabott ítéletek általában enyhék voltak – amelyben az elkövetők beszámítási képességének korlátozottsága is szerepet játszott –, így felfüggesztett szabadságvesztést, valamint rövid tartamú – két év, illetve négy év – szabadságvesztést szabtak ki legtöbb esetben. A büntetés súlyossága összefüggést mutatott az elkövető személyiségével és a tárgyaláson tanúsított magatartásával: a megbánást mutató, szemérmes, szegyenkező lányok részesültek enyhébb szankcióban, míg az ellenséges, összeférhetetlennek látszó, olykor agresszív elkövetők szigorúbb büntetést kaptak.⁶⁴

A kivételes lelkiállapot vizsgálatát igazságügyi pszichiáter és pszichológus végzi el, ennek során tisztázzák, hogy a szüléssel együtt járó különleges pszichés állapot befolyásolta-e és ha igen, mennyiben az anya beszámítási képességét. Végeredményképpen a korlátozott vagy kizárt beszámítási képesség (kóros elmeállapot) alapozza meg az enyhe büntetést vagy esetleg a felmentést. A bíróság figyelembe veszi azt is, hogy milyen okok vezették az anyát a cselekmény elkövetéséhez, így a házasságon kívüli terhesség miatti, a környezet rosszallásától való félelem jelentős enyhítő tényező a büntetés kiszabásánál.⁶⁵

A privilegizált eset eltörlése azonban a jogalkotói akarat és a hatályos joggyakorlat bizonyos fokú ellentmondását okozta. Azáltal ugyanis, hogy megszüntették a privilegizált esetet, az újszülöttnek az anya általi megölése a tizennégy év alattiak sérelmére elkövetett emberölésekhez került, így büntetése is a többi minősített esetre irányadó büntetési tételkeret alapján történik. A bírói gyakorlat azonban a korábbi privilegizált

⁶² 1978. évi Btk. 166/A. §

⁶³ TAMÁSI (2015) 145. o.

⁶⁴ Uo. 150. o.

⁶⁵ Uo.

tényállásban megfogalmazottaknak megfelelő cselekményeket – a fentiek szerint – továbbra is enyhébben ítéli meg.

A jelenlegi gyakorlat sem tekinti az eltitkolt terhességet, az orvosi ellátás és terhesgondozás elutasítását az emberölés előkészületének, és az nem alapozza meg az előre kiterveltség megállapítását sem.⁶⁶

VIII.3.5. AZ ELHÁRÍTÁSÁRA IDŐS KORÁNÁL VAGY FOGYATÉKOSSÁGÁNÁL FOGVA KORLÁTOZOTTAN KÉPES SZEMÉLY SÉRELMÉRE ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

A vonatkozó jogegységi határozat⁶⁷ kimondja, hogy a sértett mentális és fizikai állapota, a támadás jellege és a kialakult erőviszonyok vizsgálata határozza meg az elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetés minősítő körülményének megállapítását. Amennyiben az időskorú vagy fogyatékkal élő személy állapotánál fogva egyáltalán nem képes védekezés kifejtésére, úgy a védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett emberölés állapítandó meg.⁶⁸

Az Országos Kriminológiai Intézetben végzett kutatás eredményei alátámasztják az időskorúak és/vagy fogyatékoságuk miatt védekezésre kevésbé képes személyek fokozott büntetőjogi védelmének indokoltságát. Az emberölést elkövető fiatalkorúakra és fiatal felnőttekre vonatkozó aktakutatás adatai szerint a nyereségvágyból történő emberölések sértettjeinek nagy része idős, egyedül élő, kiszolgáltatott helyzetű személy volt, akiket az elkövetők legalább látásból ismertek, és tisztában voltak az élethelyzetükkel. A sértettek 19,5 százaléka hetvenévesnél idősebb volt, és 13 százaléka fogyatékkal élt. A fiatalok által elkövetett emberölések fő motívuma a nyereségvágy volt (46 százalék), az áldozatok között pedig kiemelkedően gyakran szerepeltek idős, beteg emberek.⁶⁹

VIII.3.6. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉSSSEL KAPCSOLATOS JOGALKALMAZÁSI PROBLÉMÁK

A vonatkozó jogegységi határozat⁷⁰ szerint erős felindulás esetében „az indulat olyan – fiziológiai eredetű – magas foka szükséges, amelynek következtében az elkövető belső egyensúlya megbomlik, tudata elhomályosul és ennek folytán a megfontolás szokásos mértékének megtartása lehetetlenné válik. Ha viszont az indulat kóros alapon fejlődött ki, akkor a Btk. 17. §-ában (*értsd kóros elmeállapot – B. O.*) foglaltak szerint kell eljárni [...] Az erős felindulás fennállta és foka nem elmeorvos-szakértői,

⁶⁶ 3/2013. BJE, II. pont 9. alpont; KÓNYA (2015) 10. o.

⁶⁷ 3/2013. BJE, II. pont 11. alpont.

⁶⁸ Btk. 160. § (2) bekezdés j) pont.

⁶⁹ SÁRIK (2015) 45–84. o.

⁷⁰ 3/2013. BJE, I. pont B. 6. alpont.

hanem a bíróság által eldöntendő tény és jogkérdés, amelyet az elkövető konkrét pszichikai tulajdonságai alapján kell megítélni.”⁷¹

A 3/2013. számú Büntető jogegységi határozat újdonságként kifejezetten megállapíthatónak tartja az erős felindulásban elkövetett emberölést, „amikor a hosszan tartó, folyamatos gyötreléből, megaláztatásból egy viszonylag kisebb jelentőségű sérelem hatására tör ki a fékezhetetlen indulat”⁷².

Alapvetően tehát súlyosabb sérelem szükséges az erős felindulás kimondásához, azonban a tipikusan családon belül előforduló, hosszú éveken át tartó bántalmazó viszony mintegy végső akkordjaként megvalósuló emberölések hátterében az adott helyzetben akár egy kisebb sérelem is kiválthat méltányolható okként tudatszűkült állapotot és az ehhez társuló indulatot.

A 3/2013. számú Büntető jogegységi határozat kifejezetten kimondja, hogy „az erős felindulás fennállta és foka nem elmeorvos-szakértői, hanem a bíróság által eldöntendő tény és jogkérdés”⁷³, azaz az ez irányú döntéshez nem szükséges elmeorvos szakértőt igénybe vennie a bíróságnak.

Ezzel szemben álláspontom szerint az erős felindulásnál létrejövő elhomályosult tudat (ahogy a kóros elmeállapot körébe tartozó tudatborult állapot) vizsgálata szakértőre tartozik. Azt gondolom, e két kategória nehezen különíthető el egymástól, mivel nagyon hasonlóak a tünetei, illetve maguknak a cselekményeknek a körülményei is. Miután a tudatborult állapot is létrejöhét erkölcsileg menthető okból, nem ez lesz a fő elhatárolási szempont, hanem az, hogy az indulat ép vagy kóros lélektani alapon keletkezett-e. Amennyiben felmerül a patológiás pszichés állapot lehetősége, a lélek épségéről (egészségéről) való döntést mindenképpen szakértőre kellene bízni.

VIII.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

VIII.4.1. ÖNGYILKOSSÁGBAN KÖZREMŰKÖDÉSSSEL ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Ha kizárólag az emberölésre vonatkozó szabályok koherenciájának szempontjából közelítünk, a 14 év alatti vagy akaratnyilvánításra képtelen személy öngyilkosságra való rábírását az emberölés minősített eseteként kellene büntetni, ez kizárná a jelenleg fennálló dogmatikai ellentmondást. Azonban magát a tényállást és az emberölés minősített eseteihez viszonyított belső arányosságot tekintve nyilvánvalóan enyhébb szankcióval sújtandó bűncselekményről beszélünk, így a 162. § további minősített eseteként történő szabályozás lenne indokolt.

Az öngyilkossághoz történő segítségnyújtást a tizennégy év alattiak és az akaratnyilvánításra nem képes kóros elmeállapotúak vonatkozásában is a Btk. 162. § (2) bekezdése szerint öngyilkossághoz közreműködés minősített eseteként kellene büntetni rendelni.

⁷¹ Uo.

⁷² 3/2013. BJE, 6. pont b) alpont.

⁷³ 3/2013. BJE, 6. pont a) alpont.

VIII.4.2. AZ ÚJSZÜLÖTT MEGÖLÉSE

Átgondolandó, hogy legyen-e újra privilegizált tényállás az újszülött megölése, hiszen a joggyakorlat is ebbe az irányba mutat; azonban a korábbi, „automatikus” alkalmazást váltsa fel az elmeorvosi és pszichológusi vizsgálat eredményéhez kötöttség a kivételes lelki állapot vonatkozásában.

VIII.4.3. AZ ERŐS FELINDULÁSBAN ELKÖVETETT EMBERÖLÉS

Az erős felindultságról szóló döntés legyen szakkérdés, mivel az erős felindultság megállapíthatóságának feltétele, hogy az elkövető indulata ép lélektani alapon alakuljon ki. Márpedig a lélek épségének – vagy a másik oldalról betegségének – vizsgálata szakértőre tartozik.

Az erős felindulásban elkövetett emberölések vonatkozásában a 3/2013. számú Büntető jogegységi határozatban szereplő jogértelmezés következetes alkalmazása szükséges az olyan elkövetők esetében, akik folyamatos abúzusnak vannak kitéve – általában a családjukban –, ahol az erőszak és a durvaság a mindennapok része.

VIII.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Pál (1928) *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1928. [A Magyar büntetőjog kézikönyve sorozat]
- BELOVICS Ervin (2001) „Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös Rész* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- BELOVICS Ervin (2014a) „A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai” In: *Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- BELOVICS Ervin (2014b) „Az élet, a testi épség és egészség elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. évi C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- BELOVICS Ervin (2014c) „Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai” *Magyar Jog*, 2014/4.
- FICSÓR Gabriella (2014) „A belátási képességről” In: *Kónya István ünnepi kötet* (szerk. Varga Zoltán). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- HORVÁTH Tibor (1968) „A személy elleni büntettek” In: *A büntető törvénykönyv kommentárja* (szerk. Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- HORVÁTH Tibor (2000) „Erős felindulásban elkövetett emberölés” In: *A magyar büntetőjog különös része* (szerk. Nagy Ferenc). Korona Kiadó, Budapest, 2000.
- KÓNYA István (2012) „A személy elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára* (szerk. Berkes György – Rabóczki Ede). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.

- KÓNYA István (2015) „Gyermekölések a bíróságok ítélkezési gyakorlatában” című előadás a XXII. Pannon Jogásznapokon 2015. szeptember 19-én, Stegersbachban. Letölthető: http://www.lb.hu/sites/default/files/sajto/gyermekolesek_honlapra_1.pdf
- KUNCZ Elemér (2011) „Tudatzavarok” In: *Igazságügyi pszichiátria* (szerk. Kuncz Elemér). Medicina Kiadó, Budapest, 2011.
- MÉSZÁROS Ádám (2002) „Gondolatok az újszülött megöléséről és a gyermeki élet büntetőjogi védelméről” *Jogelméleti Szemle*, 2002/4.
- MÉSZÁROS Ádám (2015) „Az emberölés és az öngyilkosságban közreműködés aktuális kérdései” *Ügyészek Lapja*, 2015/3–4.
- NAGY Ferenc (szerk.) (2000) *A magyar büntetőjog különös része*. Korona Kiadó, Budapest, 2000.
- NAGY Ferenc (szerk.) (2009) *A magyar büntetőjog különös része*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- NÉMETH Rita (2013) *A pszichológus szakértő szerepe a belátási képesség büntetőjogi szempontú vizsgálatában*. Tudományos előadás. Magyar Pszichológiai Társaság Kriminálpszichológiai és Igazságügyi Szekció ülése, ELTE PPK, Budapest, 2013. december 17.
- SÁRIK Eszter (2015) „Kegyetlenségre ítélve. Az emberölések kriminológiai háttere és jogi következményei” In: *Különös kegyetlenséggel. Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek kriminológiai vizsgálata* (szerk. Tamási Erzsébet). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015. 45–84. o.
- TAMÁSI Erzsébet (2015) „Női végzet, férfibűn. Emberölések a nemek tükrében” In: *Különös kegyetlenséggel. Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek kriminológiai vizsgálata* (szerk. Tamási Erzsébet). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.
- TAMÁSI Erzsébet – BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter (2013) *Az emberöléshez vezető út rizikófaktorai fiatalok és fiatal felnőttek körében*. Kézirat. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2013.
- TÓTH Gábor Attila (2003) „Az emberi méltósághoz való jog és az élethez való jog” In: *Emberi jogok* (szerk. Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila). Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- TÓTH Mihály (2013) „Az új Btk. bölcsőjénél” *Magyar Jog*, 2013/9. 525–534. o.

IX. AZ ÉLETVESZÉLYT OKOZÓ TESTI SÉRTÉS

DERES PETRONELLA

- IX.1. Szabályozástörténet
  - IX.1.1. A Csemegi-kódex előtt
  - IX.1.2. Az 1878. évi Btk.
  - IX.1.3. Btá. – eshetőleges szándék
  - IX.1.4. A 4. számú irányelv
  - IX.1.5. Az 1978. évi IV. törvény
- IX.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- IX.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
- IX.4. De lege ferenda javaslatok
  - IX.4.1. Eltörlés vagy szükségképpen vegyes bűnösségű bűncselekményi tényállás megalkotása
  - IX.4.2. Életveszélyes eszközzel elkövetett testi sértés
  - IX.4.3. Sui generis tényállás megalkotása
- IX.5. Felhasznált irodalom

IX.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

IX.1.1. A CSEMEGI-KÓDEX ELŐTT

A római jogban a modern értelemben vett bűncselekmények két kategóriája alakult ki: a *delicta*, a magánjogi szankcióval járó – illetve legsúlyosabb esetben a talio alkalmazását lehetővé tévő – bűncselekmények és a *crimina*, a közüldözés alá eső bűncselekmények csoportja. A deliktumok közül témánk szempontjából kiemelendő az iniuria, avagy személysértés, amelynek a XII táblás törvény három tényállását szabályozza.¹

¹ Az iniuria legsúlyosabb esete a membrum ruptum, amikor az elkövető a sértettnek maradandó testi károsodást okoz. Ilyenkor talio alkalmazásának van helye: „Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto. – Ha valaki másnak tagját csonkítja, és nem egyezik ki vele, hasonló büntetés érje.” Másik eset az „osfractum” (csonttörés) tényállása, amelynél vagyoni váltság tarifális megállapítását kell alkalmazni. E szabály a rabszolgát ért testi sértést a szabad embert ért iniuriához hasonlóan kezeli, míg a későbbi időkben keletkezett lex Aquilia a rabszolga megölését a fontosabb állatok elpusztításához hasonló delik-

Az 1803. évi osztrák, az 1910. évi francia és az 1813. évi bajor büntető törvénykönyvek már külön bűncselekmény rangjára emelték a testi sértést.²

Hazai jogunkban az Árpád-kor és a rendi korszak időszakában a testi sértésekért kompenzáció járt a sértettnek, kivéve ha a tettes maradandó fogyatékoságot okozott (a sértett elvesztette lábát, szemét stb.). Ilyen esetekben dekrétum a talio elvét írta elő, de ez a büntetés is legtöbbször pénzben megváltható volt. Az életet és a testi épséget veszélyeztető cselekmények közül meg kell említeni a más házára fegyveres erővel történő rátörést (invasiodomus), amelyből a XIII. század végén alakult ki a hatalmaskodás büntette. I. Mátyás, majd II. Ulászló az ország rendes bíráinak, a rokonoknak a megsebesítését és a szemkivájtást „hütlenségnek” nyilvánítja, az 1723:X.t.-cz. pedig ugyanezeket nagyobb hatalmaskodásnak.³

Az 1792. évi javaslat a XXXI. és a XXXII. cikkeiben már külön fejezetben intézkedik a testi sértésről, külön említve a szülők bántalmazását. E javaslat szól először a testi sértés szabályozása kapcsán a szándékos cselekmény életveszélyt (*die crimen vitae*) okozó eredményéről.⁴ Ezen kívül rendelkezik arról, hogy a halálos sértések az emberölésre felállított szabályok szerint büntetendők, valamint a súlyosabb büntetéssel büntetendő esetköröket is részletezi. Önálló fejezetet szentel a javaslat a mérgezés bűncselekményének, amelyet akkor is büntetni rendel, ha a cselekmény csak veszélyes volt az életre.⁵

tumnak minősíti (ugyanez vonatkozott a rabszolgának okozott testi sértésekre is): „Manu fustive si os fregit libero, CCC, si servo, CL poenam subit sestertiorum. – Ha valaki kézzel vagy bottal szabad ember csontját törte, 300, ha rabszolgáét, 150 sestertius büntetés alá esik.” A harmadik tényállás az enyhébb súlyú jogsértéseket szankcionálja, poena megállapításával például könnyebb testi sértésekért: „Si iniuriam alteri faxsit, viginti quinque poenae sunt. – Ha mással szemben személyisértést követnek el, 25 legyen a büntetés”. FÖLDI – HAMZA (1996) 554–573. o.

² ANGYAL (1928) 5. o.

³ FINKEY (1909) 553. o.

⁴ „2. Meg kell különböztetni: a) vájjon valaki haragból, vagy mas gonosz indulatból ölési szándékkal intézte támadását, a melyből azonban véletlenül csak sértés vagy testcsontkítás származott; b) vájjon a tettes szándékosan – consulto – (a „malitianak, propositumnak” is nevezett dolusnak második foka) követte el a cselekményt, mely életveszélyt (*die crimen vitae*), vagy állandó betegséget (perpétuamsanitas iucturam) vont maga után, vagy a szándéknak valamely jelentékeny foka forog-e fenn? c) vájjon a tettes véletlenül támadt verekedésben (rixa) és ölésre alkalmas fegyverekkel, vagy csakis meg gondolatlanságból súlyos sértést ejtett e? d) vájjon végül a tettes könnyű sértést okozott-e és ölésre alkalmatlan eszközökkel? 3. A javaslat megkülönböztet: a) súlyos sértéseket, a melyek t.i. kellő gyógyulás után is káros nyomokat hagyunk; b) könnyű testi sértéseket, a melyeknek gyógyulás után nyomuk nem marad; c) halálos és nem halálos sérüléseket, a szerint, a mint halált eredményeznek vagy nem; d) a halálosak ismét vagy feltétlenül (absoluie, per se), vagy csak esetleg (per accidens) halálosak, feltétlenül halálos az, melyen semmiféle orvosi tudomány nem segíthet. A halálos sértések az emberölésre felállított szabályok szerint büntetendők.” HEIL (1903) 2–3. o.

⁵ „A mérgezés minősített emberölés (intoxicatio, veneficium) fogalma alá esett, mert ezt a törvényjav. 25-ik cikke szerint nemcsak másnak méreggel egyenes megölése, hanem annak cselekménye is állapította meg, a ki kutakat, füveket, zöltséget s egyebeket, a melyek emberi használatra szolgálnak, akként mérgez meg, hogy abból bárkinek halála bekövetkezik vagy bekövetkezhetik; külömbség teendő a szerint, a mint az, a kinek mérget beadtak, helyrehozhatlan kart szenvedett vagy előbbi egészségét viszszanyerte, vagy továbbá a mérget beadás előtt felfedezték, vagy végül a mérgekeverő tévedésből mérget helyett mas valamit adott be, a mi tényleg nem mérég.” HEIL (1903) 4. o.

IX.1.2. AZ 1878. ÉVI BTK.

Első magyar büntető törvénykönyvünk, az 1878. évi Btk. (Csemegi-kódex) XX. fejezetében találjuk a testi sértés tényállásait. A Csemegi-kódexben a testi sértés alapeseete volt gyógytartam alapján: a súlyos testi sértés büntette (20 napnál hosszabb gyógytartam), a súlyos testi sértés vétsége (8–20 nap gyógytartam), és a könnyű testi sértés vétsége (8 napon belüli gyógytartam).

A legélesebb és legmesszebbre ható vita tárgyát képezte a testi sértések felosztása: az orvosok egyik része minden felosztást – tehát a könnyű és súlyos testi sértésekre is – orvosi lehetetlenségnek tartott. A másik kardinális kérdés az okozott eredmény körül forgott, többek között az eredmény bekövetkezésének vagy bekövetkezhetésének a tettes általi előrelátásáról.⁶ *Angyal Pál* kapcsolódó gondolatai szerint „a testi sértésnek önálló bűncselekménnyé nyilvánítása óta kezdettől fogva napjainkig vitás volt a kérdés, vajjon a szándékos elkövetésnek a gondatlanságból származó elkövetéstől különtartásán kívül e deliktumnak az életben előforduló súlykülönbségeit értékelje-e a törvényhozó s ha igen, mily kritériumok figyelembevételével”⁷.

A későbbi fejlemények ismeretében érdekességképpen hadd utaljak a Curia testi sértési ügyben – a Csemegi-kódex alapján – hozott döntésének egy megállapítására: „azon körülmény, hogy a sértettnek más magatartása vagy orvosi kezelése által a beállott baj el lett volna háriható: nem változtatja a bekövetkezett sérelem és az azt okozó behatás közötti kapcsolatot mássá, mint a minővé az a késsel való erőszakos behatás természeti fejleményei következtében alakult s mint a minővé azt a beállott következmény tényleg előtűnteti”⁸.

IX.1.3. BTÁ. – ESHETŐLEGES SZÁNDÉK

Az 1960-as években (amikor tehát az életveszély-okozás mint a testi sértés minősített esete nem létezett) már többen rámutattak arra, hogy – még a Csemegi-kódex rendelkezései alapján elbírált ügyekben, de már a Büntető Törvénykönyv Általános Részéről szóló *1950. évi II. törvény* (Btá.) által időközben törvénybe iktatott *eshetőleges szándék* fogalmának gyakorlati kihatásaival kapcsolatban – a bírósági gyakorlatban különösen nagy jelentősége van a nem halálos következménnyel járó testi sérülést előidéző szándékos magatartásoknál a szándékosság fogalmának. Azokban az esetekben ugyanis, amikor az emberölésre irányuló egyenes szándék megállapítására nincsen adat, vizsgálni kell, hogy a testi sértésre irányuló szándékon túl a halálos eredmény bekövetkezésének a lehetősége felmerült-e az elkövető tudatában, és ebbe belenyugodva cselekedett-e. Az ilyen esetekben széles lehetőség van eltérő gyakorlat kialakulására.⁹

⁶ Löw (1880) 535. o.

⁷ ANGYAL (1928) 6. o.

⁸ DtárXXVI. 105. Idézi: FAYER (1905)

⁹ Lásd például KIRÁLY (1962) 195–199. o. és TURI (1968) 516–524. o.

Érdemes e kérdéskört illetően az akkori bírósági gyakorlat négy szakaszát elkülöníteni¹⁰:

1. Kezdetben a mechanikus szemlélet alakult ki: a jogalkalmazó kizárólag az eszköz alkalmas voltából és a sérülés helyéből vont le a szándékra következtetést, amelynek az lett a következménye, hogy komolyabb sérülés előidézésére alkalmas eszköz használata esetén csak azt vizsgálták, hogy a sérülés hol történt, és minden más körülményt figyelmen kívül hagyva lehetőknek látták az emberölésre irányuló szándék megállapítását. Ezen kívül kiemelik a korabeli jogászok ennek azt a további gyakorlati következményét, hogy a szándékos emberölés büntettének kísérlete miatt indult bűnügyek száma igen magasra duzzadt.

2. A későbbiekben a Legfelsőbb Bíróság ítéleteiben többször kifejtette, hogy nem elegendő e két korábbiakban említett elem vizsgálata, hanem a sérülés súlyosságára is figyelemmel kell lenni. Ily módon több esetben azt a következtetést vonta le a sérülés enyhességéből, hogy az elkövető szándéka még eshetőlegesen sem irányulhatott emberölésre.

Egyik vonatkozó ügyben a Legfelsőbb Bíróság nem állapította meg az emberölésre irányuló eshetőleges szándékot: a hentes és mészáros foglalkozású vádlott egy bárdal ütött a sértett fejére, de úgy, hogy csak jelentéktelen bőrsérülést okozott. A vádlott azzal védekezett, hogy a kérdéses bárdal a foglalkozása során állandóan állapotokat szokott feldarabolni, ismerte annak veszélyességét, és azzal nem is akart komolyabb sérülést okozni.

3. Több hasonló esetet követően a bírói gyakorlat abba az irányba mozdult el, hogy az egyébként halálos eredmény előidézésére alkalmas eszközzel életfontosságú szerveket tartalmazó emberi testrészt megsértése esetén vizsgálni kell még a támadó eszköz alkalmazásának módját, azaz foglalkoztak immár többek között az ütések erejével, a szúrások irányításával, a hadonászó, csapkodó jellegű mozdulatokkal, a létrejött sérülés súlyosságával.

4. A kvázi negyedik lépcsőben pedig – különösen a támadás módjának és sérülés súlyosságának értékelését tekintve – a joggyakorlat további fejlődése és egységesítése lett a cél, amelynek a Legfelsőbb Bíróság 1965-ben megalkotott 4. sz. irányelve lett az eredménye. Ennek létjogosultságát több jogesettel és ítéleti indokolással lehet szemléltetni:

- „aki verekedő tömegben kést vesz elő, és azzal szívmagasságban emberek felé támadólag csapkod, annak számolnia kell azzal a lehetőséggel, hogy valakin halálos eredménnyel járó sérülést ejtthet”;
- „ha az elkövető nem az emberi test belsejébe irányuló szúrást ad le, hanem csapkodó mozdulattal a mellen hasított sérülést okoz, ilyen késhasználat esetén nem kell a halálos eredménnyel számolnia”;
- ugyanakkor: „a hadonászó, csapkodó mozdulatoknak éppen az a veszélye, hogy igen könnyen életveszélyes sérülés jöhet létre, és ezzel az elkövetőnek is számolnia kell”.

¹⁰ Uo.

Gyakori volt az az eset, mikor az elkövető a sértett mellkasán késsel sérülést okozott, a kés pengéje azonban a mellüregbe nem hatolt be. Az ilyen sérülés az orvostudomány akkori állása szerint is általában 8 napon belül gyógyult.

Ezen eseteket a jogalkalmazás több ízben úgy ítélte meg, hogy mivel a kés köztudottan súlyos sérülések előidézésére alkalmas, a vádlott szándéka is súlyos testi sértés okozására irányult és csak a véletlenül múltott, hogy ez az eredmény ténylegesen nem következett be, tehát súlyos testi sértés büntettének kísérletét állapította meg.¹¹

Kérdés, hogy észlelhető-e ellentmondás e döntésekben, arra figyelemmel, hogy aki késsel az emberi mellkason 20 napon túl gyógyuló sérülést akart okozni kifejezetten, ez általában csak úgy képzelhető el, hogy a kés pengéje a mellüregbe be is hatol. A mellüreg megnyitása viszont majdnem minden esetben életveszélyes, aki ilyen sérülést akart okozni, annak a halálos eredmény bekövetkezésével is számolnia kellett, s ebbe belenyugodva cselekedett, amikor kifejezetten ilyen sérülést akart előidézni.

A Csemegi-kódexen alapuló ítélkezési gyakorlatban azokban az esetekben, amikor az eszköz, a mód és a sérülés helyét megvizsgálva azt látta a bíróság, hogy ezekkel összefüggően súlyos, életveszélyes állapot állt elő (például koponyacsonttörés, a nyak átvágása, mellbe hatoló szúrás, hasüreg megnyitása), és az eset többi körülménye sem cáfolta meg, hogy az elkövetőnek látnia kellett, hogy tevékenységének az általános tapasztalat szerint szokásos következménye az ilyen jellegű sérülés, már megnyugtató formában lehetett arra következtetni, hogy a tettes nemcsak tudta a következményeket, hanem azokba belenyugodva cselekedett, s így a minősítés az eshetőleges szándékkal elkövetett emberölés lehetett.

IX.1.4. A 4. SZÁMÚ IRÁNYELV

A Legfelsőbb Bíróság az emberi élet hathatósabb büntetőjogi védelme, valamint a helyes és egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása céljából 1965-ben irányelvet alkotott. Ezt a 4. számot viselő irányelvet az jellemezte, hogy elsősorban a vitás kérdésekben adott elvi iránymutatást: így többek között az emberölés kísérletének és a szándékos testi sértésnek az elhatárolásában.¹²

A 4. sz. irányelv – amelynek idején tehát a vizsgált életveszélyt okozó minősített tényállás a Btk.-ban még nem szerepelt – leszögezte, hogy a testi sértésre irányuló szándéknál az elkövető cselekményének azt a társadalomra veszélyes következményét kívánja, hogy a sértett testén életveszélyt nem eredményező sérülést vagy betegséget (egészségkárosodást) okozzon, illetve ennek bekövetkezésébe belenyugszik.

¹¹ Amely az akkori szabályozás szerint a 20 napon túli gyógytartamú testi sértést jelentette.

¹² BAgI (1982) 136–142. o.

IX.1.5. AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNY

Az életveszélyt okozó testi sértés tényállását a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* (a továbbiakban: 1978. évi Btk.) szabályozta elsőként törvényi szinten a magyar büntetőjog történetében, a 170. § (5) bekezdésének I. fordulatóban. A törvény indokolása szerint – az akkori jogszabályi környezetben új – törvényi tényállás megalkotására azért került sor, mert a bíróságok számos olyan cselekményt is emberölés kísérletének tekintettek, amikor valójában az elkövető szándéka nem ölésre irányult, továbbá az emberölés és a súlyos testi sértés között nem volt jogilag értékelhető átmenet, a két bűncselekmény büntetési tételei között túlságosan nagy volt a különbség.

Dezső László rámutat arra, hogy még ha elfogadható lenne is ez az érvelés, akkor sem biztos, hogy ez új tényállás megalkotását teszi szükségessé: „azért, mert a főherceg fordítva ült a lóra, nem a lovat kell megfordítani, hanem a főherceget”¹³.

Több, szakirodalomban is napvilágot látott koncepció szerint pedig a változtatás fő oka a szocialista ideológiában keresendő, amely nem engedhette meg magának a bűnügyi statisztikában akkoriban mutatkozó – a tőkés országok adataihoz képest igen magas számú – hazai emberölési mutatókat.¹⁴

Az új törvényi tényállás hatálybalépését követően vitacikksorozat jelent meg a *Magyar Jog* című folyóirat hasábjain, a tanulmányok szerzői megpróbálták az elméleti és gyakorlati szempontok figyelembevételével megnyugtató választ adni az elhatárolási kérdésekre. Bár mind a törvény igazságügy-miniszteri indokolása, mind a Legfelsőbb Bíróság pár évvel később megalkotott 15. sz. irányelve határozottan utalt arra, hogy az életveszélyt okozó testi sértés esetén az elkövetőt az eredmény vonatkozásában akár szándékosság, akár gondatlanság terhelheti, mégis ebben a kérdésben alakult ki a legélesebb vita.

Érdemes kitérni annak a „vitafórumnak” a központi kérdésére, amely az 1980-as évek elején öblösödött ki, kifejezetten az életveszély mint eredmény vonatkozásában.

Az említett vitafórum kiindulópontja *Julis Mihály* tanulmánya volt. *Julis* rámutatott arra, hogy a gyakorlat számára megoldhatatlan az életveszély okozására, illetőleg az ölésre irányuló szándék egymástól történő elhatárolása, mégis álláspontja szerint¹⁵ a büntetőjogi szabályozás hézagpótló, hiszen korábban testi sértést kellett megállapítani, ha az életveszélyre nem terjedt ki a szándék, de a gondatlanság igen, így ennek az igen súlyos eredménynek gondatlan előidézése értékelés nélkül maradt. *Julis* szerint az életveszélyt okozó testi sértést – a halált okozó testi sértéshez hasonlóan – csak praeterintencionális bűncselekményként szabad felfogni, a két eredmény bűnösségi szerkezete azonos.

Ennek az 1978. évi Btk. 15. §-ára való hivatkozás sem mond ellent, mert a „legalább gondatlanság” kitétel a felelősségnek az alsó, de nem a felső határát jelenti. *Julis* szerint, ha egy eredmény valamely bűncselekmény minősített esetében található, és ugyanez az eredmény egy súlyosabban büntetendő szándékos bűncselekmény alap-

¹³ DEZSŐ (2005) 5–8. o.

¹⁴ KÓHALMI (2012) 160. o.

¹⁵ JULIS (1980) 331–335. o.

esetének eleme, akkor az eredmény szándékos előidézése mindig az utóbbi szerint értékelendő.

Az életveszélyt okozó testi sértés szándékos megfelelője tehát Julis Mihály nézete alapján nem más, mint az emberölés kísérlete, a különbség pedig a két tényállás bűnösségi szerkezetében figyelhető meg. Aki szándékos testi sértéssel másnak gondatlanul a halálát okozza, az halált okozó testi sértésért felel, míg a szándékos halál-okozás az emberölés tényállását hívja életre.

Ugyanilyen elv alapján – Julis hangsúlyozottan utal arra, hogy a Btk.-ba kifejezetten a halál mellé került be újabb fordulatként e másik eredmény: az életveszély – életveszélyt okozó testi sértés a minősítés annak gondatlan előidézésekor, de emberölés kísérlete annál, aki az életveszélyt akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal okozza.

A maradandó fogyatékosra, vagy a súlyos egészségromlásra azért terjedhet ki az elkövetőnek a szándéka is Julis szerint, mert nincs olyan szándékos bűncselekmény, amelynek alapesetében ezek az eredmények megtalálhatók lennének.¹⁶

Julis jelzi azt is, hogy az életveszély előidézésének szándéka a magyar nyelv és az orvostudomány – utalva az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet akkoriban irányadó 2. sz. módszertani levelének VI. fejezetére¹⁷ – fogalmi szerint a halál előidézésének szándékától meg nem különböztethető.¹⁸

*Szeder Gyula*¹⁹ véleménye alapján az életveszélyt okozó testi sértés eshetőleges szándékkal is elkövethető. Szerinte az eshetőlegesen elkövetett életveszélyt okozó testi sértés és az eventuais ölési kísérlet testi sérülés okozására irányul. Ezért az eventuais ölési kísérlet közelebb áll a testi sértéshez, mint az emberölés büntettségéhez. Nézete szerint minden eventuais szándékkal elkövetett ölési kísérletet életveszélyt okozó testi sértésként kell elbírálni.

Bócz Endre abból indul ki, hogy az életveszély fogalmát kell tisztázni a probléma megoldásához. Azt a megállapítást tartja helyesnek, hogy az életveszély a halál bekövetkezésének a lehetősége, de a fogalmában nem a halál, hanem a halál lehetősége van benne („a halál bizonyosfajta lehetősége az életveszély”), és a kettő között nem az a különbség, „ami a veszély és az eredmény között”, hanem a lehetőség és a valóság közötti viszonyoknak felel meg. Álláspontja szerint akkor is meg lehet állapítani az életveszélyt okozó testi sértést, ha az elkövető tudata átfogja az életveszély okozását, amelynek eredményeként megfelelő beavatkozás hiányában meghalhat, de azt is fel-

¹⁶ Finkey Ferenc megállapítása szerint a testi sértés az emberölés mellett kiegészítő (szubszidiárius) cselekmény. Az emberölés ugyanis a legtöbb esetben testi sértés által hajtatik végre, így esetekben az emberölés abszorbeálja a testi sértést. Lásd FINKEY (1909) 554. o.

¹⁷ A 4. sz. irányelv alapján az életveszélyt eredményező sérülés vagy betegség szándékos okozása emberölés kísérletének minősült, az ölési szándék ilyen esetben megállapítható volt. 1978-tól ugyanaz a cselekmény – időtől függően – immár ölési kísérlet helyett életveszélyt okozó testi sértésként nyert elbírálást. Az életveszély megállapítása szakkérdés. A korábbi 2. sz. OIOI módszertani levél szerint, ami életveszélyes, az az élet kioltására is alkalmas. 1988-ban e módszertani levél módosítása az élet kioltására való alkalmasságot „helyettesítette” az életveszély okozására való alkalmassággal. Majd tíz év múlva az új 16. sz. módszertani levél újra visszatért az élet kioltására alkalmasság meghatározásához: „a gyógytartam rövid volta nem zárja ki az élet kioltására alkalmasságát, ha az erre önmagában is alkalmas volt”.

¹⁸ Julis megjegyzi, hogy természetesen itt a szándék vizsgálatáról van szó, hiszen a halál és az életveszély különbözik egymástól, de ez már nem a szándék, hanem az eredmény különbözőségének kérdése.

¹⁹ SZEDER (1980) 336–345. o.

ismeri, hogy a konkrét helyzetben a sértett halálát el lehet háritani. Így oka van azt hinni, hogy az életveszély megszüntethető, a sértett halála a körülmények folytán nem következik be.²⁰

Megvonhatjuk-e a határt az életveszély okozására, illetve a halál okozására irányuló szándékosság között? Maga Bócz is utal rá, hogy ez csak egy elméletileg megvonható határ lehet, mégis segítséget nyújthat a releváns – következésként bizonyítandó – tények meghatározásához és a bizonyítás módjának kidolgozásához. Megjegyzi továbbá, hogy nézete szerint nem az ölési szándék hiányára módot adó következtetés léte folytán kell az élet tényleges kioltásával nem járó esetekben előtérbe kerülnie az életveszélyt okozó testi sértés tényállásának, hanem fordítva: az emberölés tényállása csak akkor jöhet szóba, ha bebizonyosodik, hogy az elkövető tudatában a sértett halála mint tényleges következmény tükröződött és érzelmileg ebbe az eredménybe belenyugodott (amikor a sértett halála csak az elkövető által tényleg számításon kívül hagyott körülmények folytán maradt el).

Kunyhár László – Bócz álláspontjával egyezően – nem veti el a cselekmény egyes szándékkal történő elkövetését. De véleménye szerint vizsgálni kell azt a körülményt, hogy a terheltnek az életveszély kívánását kifejező elkövetési magatartása nem alkalmas-e az eshetőleges ölési szándék megállapítására.²¹

Az életveszélyt okozó testi sértés praeterintencionális jellege mellett foglal állást *Turi István*.²²

1981-ben pedig a Legfelsőbb Bíróság az élet és a testi épség büntetőjogi védelméről új irányelvet alkotott: a 15. számú instrumentumot. A Legfelsőbb Bíróság tehát a vegyes bűnösségi alakzat kizárólagosságára vonatkozó nézeteket nem osztotta.²³

A vita a későbbiekben sem jutott nyugvópontra. *Balogh Ágnes* vitatja e tényállás eshetőleges szándékkal való elkövetését is. Szerinte ilyen elkövetés esetén csak az elméleti síkon egyértelmű a két cselekmény, az életveszélyt okozó testi sértés és a szándékos emberölés kísérletének az elhatárolása, a gyakorlatban viszont nem. Az emberölés is az esetek jelentős részében a sértett bántalmazásával valósítható meg, és az életveszélyes sérülés okozása olyan fokú bántalmazást feltételez, amely magában foglalja a halál bekövetkezésének lehetőségét is. Ilyen esetekben az elkövetéskori tudattartalmat nem lehet bizonyítani, más szóval az életveszélyes sérülésbe való belenyugvás gyakorlatilag a halál bekövetkezésébe való belenyugvást jelenti. Mindez az életveszélyt okozó testi sértés praeterintencionális jellegét erősíti.²⁴

Dezső László az életveszély fogalmi meghatározását adó mondatot elemezve arra jutott, hogy a halál bekövetkezésének reális lehetősége kitétel kifejtésénél a „rendszerint” azt jelenti, hogy többnyire fennáll, de lehet és van kivétel, tehát van véletlenszerű eset. Azaz nem lehet kizárni, hogy ilyen esetek is vannak (vannak is!). Az orvostudomány jelenlegi fejlettsége (mint ahogy alapvetően a többi említett tényező is) szintén további kérdéseket vet fel, hiszen az térben és időben nem azonos szintű. A halál

²⁰ BÓCZ (1980) 724–730. o.

²¹ KUNYHÁR (1980) 865–877. o.

²² TURI (1981) 436–441. o.

²³ A Legfelsőbb Bíróság 15. sz. irányelve.

²⁴ BALOGH (2006) 58–76. o.

szükségszerű beállításának lehetőségét illetően: szükségszerű az, ami a dolgok, események összefüggéséből elkerülhetetlenül következő, lehetőség az az eshetőség, hogy valami lehetséges, illetve bekövetkezhet. Azaz Dezső szerint a mondat értelme: „az elkerülhetetlenül bekövetkező, lehetséges bekövetkezhetősége”²⁵.

IX.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

Az életveszélyt okozó testi sértés tényállását a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (Btk.) változatlanul minősítő körülményként szabályozza, a 164. § (8) bekezdésének első fordulatában.

A törvény indokolása annyit mond: „Külön minősítő körülményként kerül megállapításra az életveszélyt vagy halált okozó testi sértés okozása.”

A Btk.-val párhuzamosan a Kúria meghozta 3/2013. (VII. 8.) BJE számú jogegységi határozatát, amely ebben a vonatkozásban a 15. sz. irányelv I. és II. részének helyébe lépett.

A 3/2013. BJE – a korábbi iránymutatásokhoz (4. sz., 15. sz. irányelv) hasonlóan – kiemeli, hogy az emberölésre, illetőleg a testi sértésre irányuló szándék megállapításánál az elkövetéskori tudattartalomra a tárgyi (objektív) és az alanyi (szubjektív) tényezőkből lehet következtetni. Ezeknek a példálózó jellegű felsorolása segítséget ad az elkövetéskori szándék jellegének helyes megítéléséhez. Az ítélkezési gyakorlat tehát napjainkban is objektív és szubjektív tényezőkből következtet az elkövető eshetőleges szándékára, tehát közvetett úton vonja le megállapításait abban a kérdésben, hogy ténylegesen felmerült-e az elkövető tudatában a súlyosabb eredmény bekövetkezésének a lehetősége.

A 3/2013. BJE továbbra is kimondja, hogy „Az életveszélyt okozó testi sértésnél a szándék kiterjedhet az eredményre, de lehetséges e vonatkozásban a gondatlanság is”, ugyanakkor rámutat arra, hogy „Jóllehet az életveszély, mint eredmény tekintetében az egyenes szándék elméletileg nem zárható ki, a gyakorlatban az életveszélyes eredményt érintő szándék eventuais formában jelentkezik”.

A Kúria az életveszély fogalmi meghatározásán nem változtat: „az életveszély a halál bekövetkezésének a reális lehetőségét jelenti, de nem azonosítható a halál szükségszerű beállításának a lehetőségével”. A Kúria szerint életveszélyről akkor van szó, „ha a testi sértés folytán megindult az az okfolyamat, amely a halál bekövetkezéséhez vezethet, de rendszerint fennáll az életveszély megszüntetésére, illetőleg a halál elhárítására alkalmas beavatkozás lehetősége is. A hírközlés, a közlekedési hálózat, az egészségügyi ellátás és szolgálat, valamint az orvostudomány jelenlegi fejlettségére tekintettel ma már többnyire nem a »véletlenül« múlik az életveszély tényleges elhárítása. Mindez a társadalmi tudatban is általánosan ismert.”

A testüreg sértését illetően a mai orvos szakértői gyakorlatban irányadó 16. sz. módszertani levél rögzíti egyrészt, hogy az általános orvos szakértői gyakorlat tapasztalatai szerint általában 8 napon túl gyógyulnak a testüregbe hatoló vagy jelen-

²⁵ Dezső (2005) 5–8. o.

tős vérvesztéssel járó (hemoglobin és hematokrit) járó szúrt, metszett, vágott sérülések, másrésről ugyanitt olvashatjuk, hogy ha a sértett olyan szúrt vagy szúrt-metszett sérülést szenvedett, amely tájékozódó (diagnosztikus) has- vagy mellkasfeltárás műtétjét tette szükségessé – bár a testüregbe behatolás nem állapítható meg –, a testüregek műtéti megnyitását és annak esetleges szövődményeit (sebszétválás, másodlagos gyógyulás, sérvképződés stb.) is be kell számítani a gyógytartamba.²⁶

Herczeg László és Sótonyi Péter szerint a sérülés általában közvetlenül életveszélyesnek vélemezhető, ha a trauma – többek között – szervsérüléssel és/vagy jelentősebb vérzéssel nem járó, de testüreget megnyitó (koponya-, mellkas-, has-) sérülés.²⁷

Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16. sz. módszertani levele ugyanakkor ugyanezen – a szervsérüléssel és/vagy jelentősebb vérzéssel nem járó, de testüreget (koponya, mellkas, has) megnyitó – sérülésre megjegyzi, hogy az önmagában közvetett életveszélyt jelent.²⁸

A Btk.-hoz kapcsolódó irodalomban *Belovics Ervin* elismeri a vegyes bűnösségű alakzatot és az életveszélyre irányuló eshetőleges szándék fennállásának lehetőségét, kizárja viszont az egyenes szándékkal történő elkövetést. Elképzelhetetlennek tartja, hogy ha az életveszély valójában halálveszély is, akkor a halál vonatkozásában az elkövetőt közömbösség se terhelje, miközben a sértett életének veszélyeztetését kívánja.²⁹ Ezzel szemben más álláspontok szerint az életveszélyt okozó testi sértés szándékosan, vegyes bűnösséggel és tisztán gondatlanul is elkövethető.³⁰

IX.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

Álláspontom szerint a „klasszikus” életveszélyt okozó testi sértés, mint a szándékos testi sértés minősített eredményt magában foglaló esete, speciális bűnösségi konstrukcióval bír: a testi sértés mint alapcselekmény mindig szándékos. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a testi sértés tényállása egy külön fordulatban a gondatlan súlyos testi sértés legsúlyosabb minősített eseteként nevesíti az életveszélyes sérülés okozását. E tényállás tiszta gondatlan alakzatú, kifejezetten (és kizárólag) gondatlan súlyos testi sértés alapcselekményéhez kötött, valamint a megfogalmazásból adódóan (életveszélyes) sérülést követel meg eredményként.

A praeterintencionális tényállás elismerésének létjogosultsága véleményem szerint nem vitatható, azonban a tényállás szándékos életveszélyt okozó alakzata esetén egyetértek *Kőhalmi László* életveszélyt okozó testi sértésre vonatkozó összegző megállapításával, amely szerint az, hogy egy életveszélyes sérülésbe a sértett nem

²⁶ Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16. sz. módszertani levele, 5. o.

²⁷ HERCZEG – SÓTONYI (2011) 112. o.

²⁸ Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16. sz. módszertani levele, 6. o.

²⁹ BELOVICS (2012) 96. o.

³⁰ Utóbbiról e nézet szerint akkor lehet szó, amikor az elkövető a testi épséget sértő szándék nélkül cselekszik, és magatartásával okozati összefüggésben kialakul az életveszély. CZENCZ – VASKUTI (2013) 162–163. o.

hal bele, csak egyvalamin múlik: ez pedig a véletlen.³¹ Önmagában az a körülmény, hogy az orvostudomány fejlettségének köszönhetően az – elkövető által egyenes vagy eshetőleges szándékkal előidézett – életveszélyes állapotba került sértett halálának bekövetkezése több esetben elmarad, nem változtat a tudattartalom vizsgálatából levont ténykövetkeztetések jogkövetkezményén. Természetesen az önkéntes eredményelhárítás esete e szempontból speciális jogkövetkezményekkel bír, az emberölés kísérletétől való önkéntes eredményelhárítás esetén mint maradék-bűncselekmény „funkcionál(hat)” a tényállás szándékos életveszélyt okozó alakzata.

A jogalkotó egyelőre új megoldást, feloldást nem ad, holott tagadhatatlan, hogy – a jogegységet biztosítani hivatott instrumentumok kötelező iránymutatásai ellenére – a bírósági gyakorlatban máig észlelhető az a jogbizonytalanság, amely az életveszélyt okozó testi sértés tényállása körül 1978 óta kialakult.

A szándékot mint tényállási elemet viszont mindig bizonyítani kell. Ebből eredően a tudattartalom mint tény megállapítása után kerülhet csak sor a jogi értékelésre.³² A konkrét testi sértési ügyekben az objektív tényezők mellett nem mindig sikerül olyan szubjektív körülményeket felderíteni, amelyek az objektív tényezőkkel való összevetésükben az elkövető szándékának (tudattartalmának) következtetés útján való megállapításánál szerepet játszottak volna. Például előfordul, hogy a bizonyított motívum e következtetéshez nem elegendő, illetőleg egyéb szubjektív körülmények feltárása elmaradt vagy nem volt bizonyítható.

Vannak olyan esetek is, amelyekben a szándék tartalmára csak az objektív tényezőkből lehet következtetni, ilyenek tipikusan az ittas (bódult) állapotban elkövetett testi sértéses cselekmények. Tényadat³³, hogy az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények elkövetői kb. 40 százalékban alkohol hatása alatt állnak, valamint az évi kimutatásokban azt láthatjuk, hogy a közlekedési bűncselekmények után (azok kb. 40 százalékát) a szándékos súlyos testi sértéseket (azok kb. 8-10 százalékát) követik el legnagyobb arányban alkohol hatása alatt. A fent említett esetek egy részében a jogalkalmazó az objektív körülményekből visszakövetkeztet arra, hogy az elkövetőnél megvolt, illetve meg kellett hogy legyen az eshetőleges szándékhoz szükséges tudattartalom, vagy sem.

IX.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

Az életveszélyt okozó testi sértéssel kapcsolatos elméleti és gyakorlati problémák feloldására különféle *de lege ferenda* javaslatok születtek.

³¹ KÓHALMI (2012) 160. o.

³² TURI (1981) 436–441. o.

³³ *Tájékoztató a bűnözésről*. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály–Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály (évenkénti kiadás).

IX.4.1. ELTÖRLÉS VAGY SZÜKSÉGGÉPPEN VEGYES BŰNÖSSÉGŰ BŰNCSELEKMÉNYI TÉNYÁLLÁS MEGALKOTÁSA

A hatályos Btk. kodifikációját megelőzően Kőhalmi kétféle megoldást látott elfogadhatónak³⁴: vagy beismerjük, hogy e tényállás politikai okokból került be a Btk.-ba és „számúzzuk” a kódexből, vagy a tényállás csak mint a súlyos testi sértés gondatlan alakzata kerül szabályozásra.

IX.4.2. ÉLETVESZÉLYES ESZKÖZZEL ELKÖVETETT TESTI SÉRTÉS

Mások az „életveszélyes eszközzel követik el” fordulat beiktatását javasolták a testi sértés bűncselekményének súlyosabb minősítésű eseteinek körébe. Így az életveszélyes eszközt, objektív elemként, mint a testi sértés súlyosabb megítélésű minősítési körülményét már Angyal Pál is említi, továbbá Turi István, *Steffler Sándor* és *Fadgyas András* is foglalkozik e lehetőséggel. *Wiener A. Imre* pedig már kifejezetten az életveszély mint minősített eredmény okozása helyett javasolja e fordulatot.

Angyal az igazságügy-miniszter megbízásából készített 1904. évi tervezetében a testi sértés büntetési alakzataként javasolja szabályozni, ha a testi sértést – tekintet nélkül az okozott sérülés, betegség vagy elmekór gyógyulásának tartamára – a tettes életveszélyes eszközt használva követte el.³⁵

Turi az eshetőleges szándékkal elkövetett emberölés problematikájával kapcsolatban hangsúlyozza a súlyos testi sértés bűncselekményénél egy további minősített eset törvénybe iktatásának szükségességét: az életveszélyes sérülések okozásával, illetve élet kioltására alkalmas eszközzel elkövetett súlyos testi sértést. E megoldás kiküszöbölne az eshetőleges szándék bizonyíthatóságának és a minősítés elhatárolásának nehézségeit.³⁶

Steffler szintén a Turi által vizsgált problémát értékelve jut ugyanerre a következtetésre, azzal kiegészítve a javaslat indokát, hogy ebben az esetben a büntetés kiszabásánál a nagyfokú, nehezen indokolható leszállás helyett a törvényi keretek között reális büntetésre nyílna lehetőség.³⁷

Fadgyas az 1970-es években az eshetőleges szándékkal elkövetett súlyos testi sértés kísérlete és a befejezett könnyű testi sértés elhatárolási problémáit elemezve jut arra a megfontolásra, hogy de lege ferenda indokolt lenne a könnyű testi sértést még egy minősített esettel kiegészíteni: életveszélyes vagy súlyos sérülés okozására alkalmas eszközzel és módon elkövetett könnyű testi sértés.³⁸

Wiener indokolása szerint e megoldással – az életveszély mint minősítő eredmény helyett az „életveszélyes eszközzel követik el” fordulatot beiktatva – ki lehetne küszöbölni az általa is tévesnek minősített jogértelmezési gyakorlat törvényi alap-

³⁴ KŐHALMI (2012) 160. o.

³⁵ ANGYAL (1928) 6. o.

³⁶ TURI (1968) 516–524. o.

³⁷ STEFFLER (1969) 1–4. o.

³⁸ FADGYAS (1970) 612–615. o.

ját. Szerinte ugyanis „a gyakorlat a halált okozó testi sértést helyesen csak gondatlan eredményokozással tekinti megvalósíthatónak, viszont az életveszélyt, mint eredményt szándékosan is elkövethetőnek tartja. Ennek következetes alkalmazásával eljutott az életveszélyt okozó testi sértés kísérletéig is [...] Amennyiben a tv-i tényállás az életveszélyes eszköz alkalmazását szabályozná, megszűnne az eredmény szerinti bűnösség problémája.”³⁹

Véleményem szerint azonban kérdéses, hogy önmagában a tárgyi oldali elemek közül egynek a kiemelése feloldaná-e a napi gyakorlatban tapasztalható ellentmondásokat, esetleg nem generálna-e újabb értelmezési, elhatárolási, minősítési problémákat.

IX.4.3. SUI GENERIS TÉNYÁLLÁS MEGALKOTÁSA

Felmerült még a szándékos életveszélyt okozó testi sértés egyfajta – *horribile dictu* – *sui generis* emberölési kísérleti tényállásként történő, privilegizáltan megítélendő bűncselekményének „megteremtése”.

Viski László leszögezte, hogy egyedül az ember élete és testi épsége elleni bűncselekményeknél tart szükségesnek egy általános veszélyeztetési tényállást, amelynek létrehozása megszüntetné a dulakodásoknál, virtuskodásnál, kocsmai verekedéseknél keletkezett sérülések vagy halálos eredmény minősítésénél jelentkező nehézségeket. Álláspontja szerint ez megfelelő elbírálást tenne lehetővé anélkül, hogy erőltetett indokolásokkal a halálos eredmény bekövetkezési lehetőségének előrelátását is meg kellene állapítani azért, hogy a magatartás szándékos ölési bűncselekménynek, illetve ilyen bűncselekmény kísérletének legyen tekinthető.⁴⁰

Köztes megoldásként felmerülhet továbbá az életveszélyes sérülés okozása, esetleg másnak a közvetlen életveszélybe hozása mint szándékos szubszidiárius tényállás a „klasszikus” életveszélyt okozó testi sértés praeterintencionális jellegének elismerése mellett, vagy e szubszidiárius tényállás keretében büntetendő ilyen eredmény megvalósítása, amely mind szándékosan, mind gondatlanul előidézhető.

IX.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Pál (1928) *A magyar büntetőjog kézikönyve 3. A testi sértés és a közegészség elleni büntettek és vétségek*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. kiadása, Budapest, 1928.
- BAGI Dénes (1982) „Az emberölés elhatárolása az élet és testi épség elleni egyéb bűncselekményektől” *Magyar Jog*, 1982/2.
- BALOGH Ágnes (2006) „Dogmatikai és gyakorlati kérdések a testi sértés körében” *Belügyi Szemle*, 2006/6.

³⁹ WIENER (2006) 511–522. o.

⁴⁰ VISKI (1959) 253. o.

- BELOVICS Ervin (2012) „Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. A 2012. évi C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- BÓCZ Endre (1980) „Életveszélyt okozó testi sértés vagy emberölési kísérlet?” *Magyar Jog*, 1980/8.
- BODA Zoltán Krisztián (2013) *Az emberölés kísérlete és az életveszélyt okozó testi sértés elhatárolásának egyes kérdései*.
[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/boda_zoltan_krisztian__emberoles_kiserlete_eletveszelyt_okoza_testi_sertes_elhatarolas\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/boda_zoltan_krisztian__emberoles_kiserlete_eletveszelyt_okoza_testi_sertes_elhatarolas[jogi_forum].pdf)
- CZENCZ Zoltán – VASKUTI András (2013) „Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények” In: *Új Btk. kommentár. 3. kötet. Különös Rész* (főszerk. Polt Péter). Nemzeti Közszerkeleti és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.
- DEZSŐ László (2005) „Az életveszélyt okozó testi sértés, avagy fából vaskarika” In: *Orvosok és jogászok a büntető igazságszerkeletásban. Dezső László emlékkönyv* (szerk. Tremmel Flórián – Mészáros Bence – Fenyvesi Csaba). Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata 137. PTE ÁJK, Pécs, 2005.
- FADGYAS András (1970) „A könnyű testi sértés és a súlyos testi sértés kísérletének elhatárolásával kapcsolatos kérdések” *Magyar Jog*, 1970/10.
- FAYER László (1905) *A magyar büntetőjog kézikönyve. 2 kötet*. Franklin Társulat, Budapest, 1905.
- FINKY FERENCZ (1909) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1909.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor (1996) *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
- HEIL Fausztin (1903) „A testi sértés” *Ügyvédek Lapja*, 1903/2.
- HERCZEG László – SÓTONYI Péter (2011) „A testi sérülések vizsgálata és véleményezése” In: *Igazságügyi orvostan* (szerk. Sótonyi Péter). Semmelweis Kiadó, Budapest, 2011.
- JULIS Mihály (1980) „Egy jogalkalmazó felfogása az életveszélyt okozó testi sértés büntetéről” *Magyar Jog*, 1980/4.
- KIRÁLY Gyula (1962) „Eshetőleges szándékkal megkísérelt emberölés és a testi sértésre irányuló cselekmények” *Magyar Jog*, 1962/5.
- KÓHALMI László (2012) *A büntetőjog alapproblémái*. PTE ÁJK–Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2012.
- KUNYHÁR László (1980) „Az életveszélyt okozó testi sértés büntette a Legfelsőbb Bíróság ítélezési gyakorlatában” *Magyar Jog*, 1980/10.
- LÖW Tobiás (szerk.) (1880) *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet*. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880.
- STEFFLER Sándor (1969) „Az ügyész vádképviselet tapasztalatai az emberölés miatt indított bűnyekben” *Ügyészségi Értesítő*, 1969/4.
- SZEDER Gyula: „Az életveszélyt okozó testi sértés büntetével összefüggő értelmezési kérdések” *Magyar Jog*, 1980/4.
- Tájékoztató a bűnözésről*. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály–Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály, Budapest (évenkénti kiadás)

- TURI István (1968) „Az eshetőleges szándékkal elkövetett élet elleni bűncselekmények”
Jogtudományi Közlöny, 1968/10.
- TURI István (1981) „Ismételten az életveszélyt okozó testi sértés büntetéről” *Magyar Jog*,
1981/5.
- VISKI László (1959) *Szándékosság és társadalomra veszélyesség*. Közgazdasági és Jogi
Könyvkiadó, Budapest, 1959.
- WIENER A. Imre (2006) „A Büntető Törvénykönyv Különös Részének kodifikálásáról” *Állam-
és Jogtudomány*, 2006/4.

X. A VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK – „VALAMI RÉGI–VALAMI ÚJ?”*

MADAI SÁNDOR

- X.1. Szabályozástörténet
- X.2. A hatályos szabályozás bemutatása
  - X.2.1. Szerkezeti kérdések
  - X.2.2. A bűncselekmény felismerésére korlátozottan képes személy sérelmére elkövetés
  - X.2.3. A rablás minősítési rendszere
  - X.2.4. Az önbíráskodás visszatérése
  - X.2.5. A hitelsértés áthelyezése
  - X.2.6. A vásárlók megkárosításának dekriminalizációja
  - X.2.7. Erdőben jogellenes fakivágással elkövetett lopás
  - X.2.8. A kár fogalma csalás esetén
  - X.2.9. A jótékony célú adománygyűjtést színlelve elkövetés
  - X.2.10. A gazdasági csalás
  - X.2.11. Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás
  - X.2.12. Az értékhatárok módosulása
  - X.2.13. Módosítás a hatálybalépést követően
- X.3. A hatályos szabályozás értékelése
  - X.3.1. Általános értékelés
  - X.3.2. A bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére
  - X.3.3. A jótékony célú adománygyűjtés színlelése
  - X.3.4. A gazdasági csalás
  - X.3.5. A fakivágással történő lopás
- X.4. De lege ferenda javaslatok
- X.5. Felhasznált irodalom

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-4-III kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

X.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

1852 szeptemberében az *1852-es osztrák büntetőtörvénykönyv* – amelyet *Finkey* „ócskának” titulált¹ – lépett hazánkban hatályba.² Az 1861-es Országbírói Értekezlet – az osztrák joggal szembeni oppozícióból következően – az 1848 előtti magyar jogot rendelte ismét alkalmazni. Ezzel nem csupán az 1843-as javaslat szellemisége látszott veszni, de sok tekintetben még az 1795-ös javaslat elvei is háttérbe szorulni látszottak, és a magyar büntetőjog visszatért a széttagolt, sok tekintetben követhetetlen szabályanyaghoz. A kodifikáció szükségességét felismerte *Horvát Boldizsár* igazságügy-miniszter, s a munkálatok megkezdéséről is döntött. A kodifikációs folyamat hangsúly-, s nem egy esetben szemléletváltásokkal ugyan³, de elvezetett odáig, hogy hatályba lépett hazánk első büntető törvénykönyve, az *1878. évi 5. törvénycikk*, a Csemegi-kódex. *Csemegi* elsősorban a gyakorlat oldaláról közelítette meg a kodifikációs problémákat, a jogalkotási légkör pedig egy higgadt, szakmai jogalkotásnak kedvezett.⁴

Közismert tény, hogy a kódex nem tartalmaz a mai törvény által alkalmazott fejezetelést. Csupán a törvény szerkezetét szem előtt tartva – nehéz egyértelműen állást foglalni abban a tekintetben, hogy Csemegi milyen cselekményi kört kívánt vagyron elleni cselekményként meghatározni. Talán segítséget nyújt saját értelmezése, amely szerint a Csemegi-kódex 333–390. §-ait tekinti vagyron elleni deliktumoknak.⁵ Az említettek alapján a Csemegi-kódexben vagyron elleni bűncselekménynek volt tekinthető a lopás (XXVI. Fejezet), a rablás és zsarolás (XXVII. Fejezet), a sikkasztás, zártörés és hűtlen kezelés (XXVIII. Fejezet), a jogtalan elsajátítás (XXIX. Fejezet), az orgazdaság és bűnpártolás (XXX. Fejezet) és a csalás (XXXI. Fejezet). Láthatjuk, hogy a klasszikus – napjainkban is vagyron elleni cselekménynek tekinthető – magatartások már itt is szerepeltek, ugyanakkor például a napjainkban az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények körében szereplő bűnpártolást ide sorolta a kódex- és a jogalkotó. Közös jellemzőként említendő, hogy már ebben az időszakban is sajátossága volt e cselekmények egy részének a kétnyomú minősítési rendszer. Egyfelől súlyosabb büntetést vont maga után, ha az elkövetési érték, az okozott kár magasabb volt, azonban ez nem volt annyira tagolt rendszer, mint napjainkban, ugyanis például a lopás és a csalás esetében az 50 forint alatti, illetőleg feletti differenciálás figyelhető meg: alatta vétségként, felette büntettként minősült.⁶ Másfelől pedig az értékre, kárra tekintet nélkül büntettnek minősült a cselekmény bizonyos körülmények fennforgása esetén. Kijelenthetjük, hogy Csemeginak – a vagyron elleni cselekmények vonatkozásában mindenképpen – sikerült olyan normaszöveget alkotnia, amely – minimális korrekciókkal – kiállta az idők, s a jogalkotási forgószelek megpróbáltatásait. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az egységes büntetőkódexre vonatkozó

¹ MEZEY (2007) 326. o.

² FINKEY (1914) 83. o.

³ SZABÓ (1979) 201–203. o.

⁴ Horváth Tibor szerint „az 1843-as javaslat inkább a büntetőjog fejlődését átható »örök« eszményeket, míg az 1878-as törvény a konkrét társadalmi realitást ragadta meg”. HORVÁTH (1979) 200. o.

⁵ *Csemegi Károly művei* (1904) 380. o.

⁶ Lásd például a Csemegi-kódex 380. §-a.

igény nem minden esetben érvényesült még ekkor hazánkban; erre példa *az uzsoráról és káros hitelügyletekről szóló 1883. évi XXV. törvénycikk*, amely a kódextől függetlenül, önálló jogszabályban rendelte büntetni az uzsora vétségét, amely napjainkban a Btk. vagyon elleni fejezetében kapott helyet.

A büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk (a Csemegi-kódex I. novellája, I. Bn.) első pillantásra nem túl jelentős módosításokkal érintette a vagyon elleni cselekmények körét, azonban e módosítások egyike – nevezetesen a lopást illető módosítás – viszont a későbbi jogalkotásban markánsan érvényesülő jogpolitikai szemléletváltás első lépéseként értékelhető, amely napjaink jogalkotására is hatással van: ez a módosítás a korábbi, kevésbé tagolt minősítési rendszer további differenciálása volt. Az I. Bn. 48. §-a kimondta, hogy – a korábbi 50 forintos határ helyett – ha a lopott dolog értéke kétszáz koronánál nem nagyobb, a lopás vétség, ellenkező esetben büntett. A 49. §-ban tükröződik az a differenciált büntetési szemlélet, amely a hazai jogalkotásban később még inkább teret nyert. E szerint bizonyos minősítő körülmények fennállása esetén a lopás büntette az általános szabály helyett – amely öt évig terjedhető börtön volt – ugyanilyen tartamú fegyházzal volt büntetendő. S végül a leginkább egyértelmű jele a szemléletváltásnak az volt, hogy az I. Bn. szerint tíz évig terjedhető fegyházzal volt büntetendő a lopás, ha

- a lopott dolog értéke négyezer koronánál nagyobb és a cselekmény a lopott dolog értékére való tekintet nélkül is büntettnek minősült;
- a 338. § esetében az előző büntetéseket büntett miatt szabták ki és a tettesnek újabb cselekménye más körülménynél fogva is büntettnek minősült;
- a tolvaj a lopással üzletszerűleg foglalkozott.

A vagyon elleni deliktumokat érintő másik módosítás az I. Bn.-ben a csalás kapcsán volt megfigyelhető. A Csemegi-kódex szövegezését a gyakorlat és a tudomány a következő pontokon kifogásolta:

- a „ravasz fondorlat” kifejezése;
- a megtévesztett személy és a károsult személy azonossága;
- a csalás vétségi alakzata kísérletének büntetlen volta.⁷

A fenti szempontok szerint a jogalkotó módosította az alaptényállást, s az I. Bn. 50. §-a már így határozta meg a csalást: „A ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ez által annak, vagy másnak vagyoni kárt okoz, csalást követ el.” Ezzel egyidejűleg a jogalkotó büntetni rendelte a csalás vétségi alakzatának kísérletét is.

⁷ A novella indokolása még a részletes indokolás keretében sem tér ki a csalással összefüggő módosítások bemutatására. Érdekes lenne a számunkra rejtve maradt jogalkotói megfontolás indokát megismerni.

A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvénycikk (a Csemegi-kódex III. novellája, III. Bn.) VIII. fejezete tartalmazta a vagyon ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket. A III. Bn. – *Ries István* igazságügy-miniszter által előterjesztett – indoklása szerint a „fejezet törekvése arra irányul, hogy a Btk. egyik-másik logikai hibáját kiküszöbölje, a vagyon elleni bűncselekmények szabályozását az élet józan felfogásához közelebb hozza, szociálisabbá tegye, a nehézségekkel küzdő, kevésbé tehetős ember munkájának eredményeit hatékonyabban biztosítsa, egyben pedig az állami vagyont is a jelenlegieknél szigorúbb büntető jogkövetkezmények kilátásba helyezésével védelmezze”⁸. A III. Bn. vagyon elleni bűncselekményeket módosító fejezete kapcsán több szempontot is ki kell emelnünk. Egyrészt bizonyos, már korábban is szabályozott bűncselekményekhez kapcsolódóan új minősített eseteket iktatott törvénybe (például a lopás esetén súlyosabb megítélés alá esett, ha azt a munkáltató munkavállalója sérelmére követte el), másrészt új tényállásokat konstruált (például bevezette a jogtalan önbíráskodás tényállását), harmadrészt – nyilvánvalóan a társadalmi berendezkedés változásának következtében – teljesen új szemlélet is megfigyelhető a jogalkotásban, ugyanis a 28. § szerint tekintet nélkül a lopott dolog értékére, büntetett képezett a lopás akkor is, ha a tolvaj állami tulajdonban lévő vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgyat lopott el. A Csemegi-kódex e „bűcsúnovellája” már normaszöveg szintjére emelte az állami tulajdon kiemelt büntetőjogi védelmének bizonyos aspektusait, s mint látni fogjuk, ez a tendencia később – egy ideig legalábbis – tovább erősödött. Még az 1949. évi XX. törvény – az Alkotmány – 1949. augusztus 20-i hatálybalépése előtt született meg a *termelőszövetkezeti csoportok, tagjaik és vagyonuk fokozott büntetőjogi védelméről szóló 2560/1949. (III. 19.) Kormányrendelet*, amely az állami tulajdon mellett a termelőszövetkezeti tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét biztosította, így téve mintegy egyenlőséget a két tulajdoni forma közé. Ennek kapcsán már érezhetjük a későbbi jogalkotás előszelét, hiszen az Alkotmány ezt a legmagasabb törvényi szinten is megtette akkor, amikor a társadalmi tulajdonon az állami tulajdont, a közületi, illetve a szövetkezeti tulajdont is érette.⁹ A 2560/1949. (III. 19.) Kormányrendelet nem sokáig óvhatta a termelőszövetkezeti tulajdont, ugyanis a *társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. törvényerejű rendelet*¹⁰ 9. §-ának (3) bekezdése a jelen tanulmány szempontjából fontos részeit hatályon kívül helyezte.¹¹

A *Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény* (1961. évi Btk.) merőben más személetet tükrözött, mint a Csemegi-kódex, ugyanakkor a világháborút közvetlenül követő jogalkotási impulzusok továbbra is hatottak. Nyilvánvaló, hogy a két kódex mögött meghúzódó jogpolitikai megfontolások olyan

⁸ Az 1948. évi XLVIII. törvénycikk VIII. fejezetéhez fűzött indokolás.

⁹ A társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelméről lásd MADAI (2013) 143–178. o.

¹⁰ A tvr.-ben tükröződött a büntetőjog ultima ratio jellege is, mivel a korabeli szakirodalom rámutat arra, hogy a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmét más területen is érvényesítette az állam. Ilyen terület volt például a politikai nevelés, a kulturális színvonal emelése stb. KÁLMÁN (1951) 281. o.

¹¹ Csupán az érdekesség kedvéért utalunk rá: mozgalmas év volt a büntetőjog-alkotás terén az 1950. esztendő, ugyanis ekkor fogadták el a büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvényt (Btá.) is.

mértékben tértek el egymástól, mint amilyen mértékben eltértek egymástól a kodifikáció időszakát jelentő társadalompolitikai megfontolások. Az 1961. évi Btk. XVI. fejezete tartalmazta a vagyon elleni bűncselekményeket, azonban más terminus technicust használva. A fejezetnek kettős címe volt: *A társadalmi tulajdon elleni büntettek; A személyi javak elleni büntettek*. A sorrendben felfedezhetünk egyfajta értéksorrendet is, ami – az akkori jogalkotói szemléletről napjainkban alkotott felfogás szerint – talán nem meglepő. S talán az sem meglepő, hogy a klasszikusnak tekinthető vagyon elleni deliktumokkal – vagy legalábbis azok többségével – olyan megfogalmazásban találkozhatunk, amely szó szerint visszaköszön a jelenleg hatályos magyar törvényben. A társadalmi tulajdon fokozottabb védelme nem minden tényállásban tükröződött egyformán, előfordult, hogy egyáltalán nem bírt relevanciával (például önbíráskodás); volt, hogy már alapesetben súlyosabb büntetéssel volt fenyegetve (például társadalmi tulajdont károsító lopás, sikkasztás, csalás vagy hűtlen kezelés), s találkozhatunk olyan megoldással is, ahol csupán a minősített esetek kapcsán bírt relevanciával az elkövetési tárgy speciális volta (például rablás), de találkozhatunk kivétellel is, mint például a rongálás [302. § (4) bek.]: a társadalmi tulajdonra elkövetett rongálás esetében annak gondatlan alakzata is büntetendő volt. Elmondhatjuk ugyanakkor, hogy volt arra is példa – bár ez talán sokak számára nem ismert –, hogy maga a jogalkotó tett *egyenlőségjelet* a társadalmi tulajdon vagy a személyek javai ellen elkövetett lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, orgazdaság vagy rongálás kapcsán, ha az eset körülményeire (különösen a kár nagyságára, az elkövető személyi körülményeire, a büntett indítékára és az elkövetés módjára) tekintettel a büntett kisebb súlyú volt [*Kisebb súlyú büntettek*; 303. § (1) bekezdés¹²].

Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet – 1972. január 1-jei hatállyal – azon túlmenően, hogy generális jelleggel revidálta a vagyon elleni deliktumok körét, szemléletét tekintve is új alapokra helyezte a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmének büntetőjogi szabályozását. Utóbbi vonatkozásában megjegyzendő, hogy a tvr. nem a jogi tárgyak különbözőségére figyelemmel változtatott a szabályozási elveken – hiszen a differenciálást a deliktumok többségének relációjában meg is szüntette –, hanem elsősorban praktikus szempontokat kívánt előtérbe helyezni.¹³ Minthogy az e fejezetben elhelyezett rendelkezések nemcsak a tulajdonjogot, hanem minden vagyoni jogosítványt védenek, a tvr. a fejezet címéül az addigra már általánosan is elfogadottá vált *A vagyon elleni bűncselekmények* megjelölését vette fel. Mindezekon túl kiemelt jelentőségű a tárgyalta törvényerejű rendelet a hazai jogfejlődés szempontjából, mert megszüntette a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét a vagyon elleni cselekmények körében, és szélesítette a csekélyebb súlyú cselekmények körében a vagylagos szankciók alkalmazásának lehetőségét.¹⁴ Ugyanakkor a vagyon elleni deliktumok tekintetében a tvr. indult el azon az úton, amely napjainkig hatóan determinálja a szabályozást: ez pedig a minősítési rendszer talán kissé széles körű differenciálása.

¹² Bár megjegyzendő, hogy ugyanezen paragrafus (3) bekezdése némiképp árnyalta a képet.

¹³ BODGÁL et al. (1981) 491. o.

¹⁴ GYÖRGYI (1984) 94. o.

1974-ben megkezdődtek az Igazságügyi Minisztériumban az új büntető törvénykönyv előkészítésének munkálatai.¹⁵ A *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* (1978. évi Btk.) megalkotása során a kodifikációs bizottság – a vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában – több olyan kérdéssel is foglalkozott, amelyek részben teoretikus, részben praktikus igénnyel bírtak. A fejezetben belül elhelyezett bűncselekmények tényállása nem módosult jelentős mértékben, az 1971. évi 28. tvr. kapcsán már említett minősítési rendszer sem egyszerűsödött túlságosan, s a büntetési tételek némiképp mérséklődtek. A társadalmi és személyi tulajdon kapcsán a két tulajdoni forma fenti tvr. által bevezetett egységes büntetőjogi védelmének koncepcióját az új büntető törvénykönyv is követte, mivel „az 1971. évi módosítás indokai változatlanul fennállnak”¹⁶. E deklarációnak megfelelően az új törvény tehát megtartotta a társadalmi, illetőleg a személyes tulajdon elleni cselekmények egységes szabályozását, két vonatkozásban tartva meg csupán a kollektív tulajdon preferáltságát: az egyik a hanyag kezelés tényállása volt, a másik pedig a gondatlan rongálás szabályozása. Az 1978. évi Btk. vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó 1990 utáni szabályanyaga – hasonlóan az egész törvényhez – magán viselte a rendszerváltás és az utána következő időszak sajátos jogalkotási jegyeit. Több módosítás érintette a fejezetet, azonban e módosítások, a kisebb korrekcióktól eltekintve, inkább a büntetési tételek módosítására vonatkoztak, mintsem koncepcionális változást eredményeztek volna. A vagyon elleni bűncselekmények között kapott helyet a szellemi tulajdon-jog elleni bűncselekmények köre is¹⁷, mint látjuk, ez az új Btk. kapcsán módosult. Ebben a fejezetbe került új tényállásként a kifosztás, a vásárlók megkárosítása, valamint a hitelsértés. Feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor arra is, hogy – különösen a rendszerváltást követően – több alkalommal sor került a vagyon elleni cselekményeknél jelentőséggel bíró értékhatárok valorizálására – a valós értékviszonyokhoz történő igazítására –, amire hivatkozással a jogalkotó több alkalommal emelte az e körbe tartozó cselekmények érték-, kár- és vagyoni hátrány határait. A *2006. évi LI. törvénnyel* kikerült a fejezetből a tevékeny megbánásra vonatkozó rész, ezzel utat engedett a jogintézményt szélesebb körben alkalmazni óhajtok szavának, hiszen majd az általános részben találkozhatunk vele, s több cselekményre vonatkozóan. Az *egyres törvényeknek az uzsoratevékenységgel szembeni fellépést elősegítő módosításáról szóló 2008. évi CXV. törvény 2. §-a* iktatta be az 1978. évi Btk.-ba az uzsora-bűncselekményt.

Az *1961. évi V. törvény*, majd az *1978. évi IV. törvény* – amelyek társadalmi háttérüket és sok esetben szövegezésüket tekintve is szoros kapcsolatban álltak egymással – stabil hátteret nyújtott a bírói gyakorlat kialakulásához, majd rögzüléséhez. Ezen a tényen az sem változtatott, hogy jött a rendszerváltás, s emiatt, illetve ezt követően jóval többször nyúltak a törvényhez, mint az szakmailag indokolt lett volna, a vagyon

¹⁵ Részletesebben lásd BÁRD (1978) 762–766. o.

¹⁶ LÁSZLÓ (1991) 373. o.

¹⁷ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az eredeti normaszövegben csupán a bitórlás volt – szellemi tulajdon elleni – bűncselekményként szabályozva, azonban az 1999. évi LXXVI. törvény három új tényállást iktatott a Büntető Törvénykönyvbe. Tekintettel arra, hogy jelen tanulmány az új Btk.-ra koncentrált – s mint látjuk majd, ebben már nem vagyon elleni deliktum a szellemi tulajdon elleni magatartás –, így az e cselekményekkel kapcsolatos részletes fejtegetéseket mellőzzük.

elleni cselekmények kiforrott dogmatikája azonban biztosította azt, hogy a fejezetet alapjaiban ritkán érje változás.

X.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

X.2.1. SZERKEZETI KÉRDÉSEK

Törvényszerkesztési szempontból nóvum, hogy a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben* (Btk.) a korábbi vagyon elleni bűncselekményeket három külön fejezetben szabályozzák: a vagyon elleni erőszakos, a vagyon elleni és a szellemitulajdon-jog elleni bűncselekmények cím alatt. Talán nem haszontalan felhívunk a figyelmet arra, hogy a Büntető Törvénykönyv változásait értelemszerűen a kriminálstatisztika is követi, így a Btk.-ban nevesített vagyon elleni bűncselekmények köre nem azonos az 1978. évi IV. törvényben nevesített vagyon elleni bűncselekményekkel, s mivel a korábbi egy fejezet háromra szakadt, amikor tehát az új Btk. vonatkozásában a vagyon elleni deliktumok összбүнözésben betöltött szerepéről beszélünk, célszerű a XXXVI. fejezetben rögzített bűncselekmények számához hozzáadni a másik két fejezet (XXXV. és XXXVII.) számait is. Így talán pontosabb képet kaphatunk a tág értelemben felfogott vagyon elleni deliktumok összбүнözésen belül betöltött szerepéről, már ha az a célunk, hogy összevegyük az 1978. évi Btk.-ra vonatkozó adatsorokkal az új statisztikai adatokat.

Az új törvény tehát önálló fejezetben szabályozza a szellemitulajdon-jogot sértő bűncselekményeket. Ennek okát a jogalkotó az indokolásban arra vezette vissza, hogy azok egységes jogi tárgya a szellemitulajdon-jogokkal kapcsolatos sajátos érdekek védelme. Ezek ösztársadalmi szinten a szellemi teljesítmények alkotóinak elismeréséhez és ösztönzéséhez, a kreativitás és az innováció előmozdításához, valamint – az árujelzők kapcsán – a vállalkozások azonosíthatóságához és a fogyasztók valós tájékoztatásához fűződő érdekekben jelölhetőek meg. Az e fejezetben meghatározott bűncselekményekben és a vagyon elleni bűncselekményekben közös az, hogy a vagyoni viszonyokat sértik, mégis a védelem jellegében eltér a klasszikus vagyon elleni bűncselekményekétől. Eltérés mutatkozik a szabályozás módjában is, miszerint e tényállások keretdiszpozíciók, vagyis az egyes tényállási elemeket az egyes ágazati jogszabályok töltik ki tartalommal. Az indokolás szerint ezek a jellemzők alapozzák meg az önálló, fejezeti szintű szabályozás kialakítását.

X.2.2. A BŰNCSELEKMÉNY FELISMERÉSÉRE KORLÁTOZOTTAN KÉPES SZEMÉLY SÉRELMERE ELKÖVETÉS

Mind a vagyon elleni, mind a nem erőszakos vagyon elleni bűncselekmények körében több tényállás vonatkozásában új elem, hogy súlyosabb megítélés alá esik a cselekmény a „bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére” történő elkövetés esetén.

X.2.3. A RABLÁS MINŐSÍTÉSI RENDSZERE

Az indokolás a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények keretében a legjelentősebb változást abban látja, hogy a rablás meglehetősen bonyolulttá vált tényállását a jogalkotó az új törvényben jelentősen egyszerűsítette, ezzel mintegy visszatérve a 2009. augusztus 9. előtti szabályozáshoz.

X.2.4. AZ ÖNBÍRÁSKODÁS VISSZATÉRÉSE

Régi ismerősként köszönhetjük az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények csapatakában az önbíráskodást, amely az 1978. évi Btk.-ban a közrend elleni bűncselekmények fejezetében, annak keretei között pedig a köznyugalom elleni deliktumok sorában helyezkedett el. Talán jobb helye van itt.

X.2.5. A HITELSÉRTÉS ÁTHELYEZÉSE

A vagyon elleni bűncselekményekről szóló fejezetből a hitelsértés bűncselekménye átkerült a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények közé, mivel annak védett jogi tárgya nem elsősorban a vagyoni viszonyok rendje.

X.2.6. A VÁSÁRLÓK MEGKÁROSÍTÁSÁNAK DEKRIMINALIZÁCIÓJA

Az új törvényben nem szerepel a vásárlók megkárosítása bűncselekmény. A dekriminalizáció indoka az volt, hogy ez a magatartás kellően szankcionálható szabálysértésként és fogyasztóvédelmi eszközökkel.

X.2.7. ERDŐBEN JOGELLENES FAKIVÁGÁSSAL ELKÖVETETT LOPÁS

A lopás vonatkozásában új minősített esetre figyelhetünk fel a 370. § (2) bekezdés b) pontjának bi) alpontjában, ami alapján súlyosabban minősül a lopás – egészen pontosan a szabálysértési értékre történő elkövetés vétségnek minősül –, ha „erdőben jogellenes fakivágással” követik el. Az eredeti törvényjavaslat¹⁸ nem tartalmazta e körülményt, majd egy 2012. május 30-i egyéni képviselői módosító indítvány formájában került a törvényhozás elé, azonban e módosító még az „erdőben található élő fára” elkövetett lopást rendelte volna szabálysértés helyett vétségként szankcionálni.¹⁹ A falopás „karrierje” e módosító javaslattal azonban csupán elkezdődött, de nem ért véget. A vonatkozó 2012. június 5-i együttes bizottsági ajánlás²⁰ keretében az

¹⁸ T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről.

¹⁹ T/6958/138. módosító javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslatához.

²⁰ Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának; Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának; Fogyasztóvédelmi bizottságának; Ifjúsági, szociális, családügyi és lakhatá-

alkotmányügyi bizottság – változatlan tartalommal – támogatta a fent említett egyéni képviselői módosító javaslatot, s azzal az előterjesztő képviselője is egyetértett. A T/6958/237. számú egységes javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat zárószavazásához nevű dokumentumban még az egyéni képviselői indítványnak megfelelő szöveg szerepelt. 2012. június 22-én a Kormány mint előterjesztő nevében a közigazgatási és igazságügyi miniszter zárószavazás előtti módosító javaslatában²¹ már a hatályos törvényben szereplő szöveggel javasolta elfogadni a törvényjavaslatot.²² Ezt a módosítást az alkotmányügyi bizottság – a módosításnak megfelelő szöveggel – 2012. június 25-én elfogadta.²³ Végül a falopás tekintetében módosított szöveg nem változott, s az Országgyűlés erre a változatra bölintett rá. A lopás vonatkozásában volt még egy változás, amit feltétlenül említenünk kell. A már elfogadott, de még hatályba nem lépett Btk.-t módosította az Országgyűlés a 2013. április 15-i ülésnapján elfogadott, *a közveszély színhelyén elkövetett lopás szigorúbb büntetőjogi szankcionálásáról szóló 2013. évi XLV. törvénnyel*, amelynek a 2. §-a egészítette ki az elfogadott Btk. szövegét, s már az új tartalommal lépett hatályba. A módosítás szerint súlyosabban minősül a lopás – illetve a szabálysértési értékre elkövetett lopás vétségnek minősül –, ha azt közveszély színhelyén követik el.²⁴

X.2.8. A KÁR FOGALMA CSALÁS ESETÉN

A nem erőszakos vagyron elleni deliktumok esetében talán a legnagyobb arányú változás a csalás, illetve az új csalás jellegű magatartások kapcsán figyelhető meg. A csalás tényálláshoz kapcsolódóan a jogalkotó egyértelművé tette, hogy az is csalásnak minősül, ha a kár valamely igénybe vett szolgáltatás ellenértékeként merült fel (például szállodai szoba fizetés nélküli igénybe vétele, fizetés nélküli lakásbérletek).

X.2.9. A JÓTÉKONY CÉLÚ ADOMÁNYGYŰJTÉST SZÍNLELVE ELKÖVETÉS

A jogalkotó bővítette a csalás minősített eseteinek körét: súlyosabban minősül a cselekmény, ha a szabálysértési értékhatárra elkövetett csalást „*jótevény célú adománygyűjtést színlelve*” követik el. Az adomány nemcsak a pénzádományt, hanem a tárgyadományt is magában foglalja.

si bizottságának T/6958/215. számú ajánlása a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat részletes vitájához, 272. pont.

²¹ T/6958/239. számú zárószavazás előtti módosító javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslatához 13. pont.

²² Nem túl bőbeszédű a módosító javaslat indokolása, amely szerint – egyebek mellett – a lopás e minősített esetének új szövegére – vagyis az egyéni képviselői módosító javaslattól való eltérésre – „*jogszabály-szerkesztési, nyelvhelyességi, illetve pontosító módosítások*” miatt került sor. Sokat tehát nem tudunk meg a jogpolitikai indokokról.

²³ Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának T/6958/241. számú ajánlása a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat záró vitájához, 13. pont.

²⁴ A törvény inspirálói vélhetően elsősorban a 2013. március 14–15-én hazánkra lesújtó hóvihar ideje alatt elkövetett lopások lehettek.

X.2.10. A GAZDASÁGI CSALÁS

Bővült a fejezet egy a jogalkotó által csalásként definiált cselekménnyel, ez pedig a gazdasági csalás (374. §). Az indokolás szerint a „gyakorlatban több ízben fordult elő az, hogy a jellemzően állami tulajdonú gazdasági társaság vezetői olyan tevékenységet végeztek, amely a gazdasági társaságnak milliárdos kárt okozott. Természetes személy megtévesztésének hiányában a csalás ezen esetekben nem volt megállapítható, holott magát a gazdasági társaságot, illetve annak szerveit tévedésbe ejtették. A hűtlen kezelés törvényi tényállása nem értékeli e cselekmények legfőbb jellegzetességét, azaz a megtévesztő magatartást. Ugyanakkor e cselekményeknél a büntetőjogi megítélés szempontjából kevésbé releváns az, hogy az elkövetőre rá van-e bízva a vagyon és megállapítható-e a köteleességszegés.” A deliktumot az okozott vagyoni kár nagysága, az üzletszerűség és a bünszövetségben történő elkövetés minősíti.

X.2.11. AZ INFORMÁCIÓS RENDSZER FELHASZNÁLÁSÁVAL ELKÖVETETT CSALÁS

Szintén új vagyon elleni bűncselekményként kerül sor az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (375. §) bevezetésére, tényállási elemei lényegüket tekintve megfelelnek az 1978. évi Btk. 300/C. § (3)–(4) bekezdésében foglaltaknak. Az információs rendszer felhasználásával elkövetett, kárt okozó magatartások elsősorban vagyoni érdekeket sértő, csalásszerű magatartások, mindazonáltal ezeket – a jogalkotó indokolásában kifejtett álláspontja szerint – a csalástól elkülönítetten indokolt szabályozni, hiszen hiányzik a klasszikus értelemben vett tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás; a kárt az információs rendszer jogtalan befolyásolása okozza. A Btk. ennek megfelelően a vagyon elleni bűncselekmények fejezetében önálló tényállásként szabályozza az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást. A törvény új elemként információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásként rendeli büntetni az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalásszerű visszaéléseket is, mivel ezek szükségszerűen információs rendszer felhasználásával valósulnak meg. Az 1978. évi Btk.-nak megfelelően a bűncselekmény körébe vonja a készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek nem minősülő kincstári kártyát és fizetésre alkalmas kereskedelmi kártyákat, valamint a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközöket.

X.2.12. AZ ÉRTÉKHATÁROK MÓDOSULÁSA

Végül, de nem utolsósorban ki kell térnünk arra is, hogy a jogalkotó némiképp módosította az érték, a kár és a vagyoni hátrány határait. Ennek megfelelően a törvény alkalmazásában az érték, a kár, valamint a vagyoni hátrány ötvenezer-egy és ötszázezer forint között kisebb, ötszázezer-egy és ötmillió forint között nagyobb, ötmillió-egy és ötvenmillió forint között jelentős, ötvenmillió-egy és ötszázmillió forint között különösen nagy, ötszázmillió forint felett különösen jelentős.

X.2.13. MÓDOSÍTÁS A HATÁLYBALÉPÉST KÖVETŐEN

A rongálás 371. § (3) bekezdés b) pont bb) alpontja eredetileg azt rendelte súlyosabban büntetni, aki „vallási tisztelet tárgyát vagy vallási szertartás végzésére szolgáló épületet” megrongál. Az Országgyűlés azonban a 2013. július 5-i ülésnapján elfogadta *a vallási közösségek jogállásával és működésével kapcsolatos törvényeknek az Alaptörvény negyedik módosításával összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CXXXIII. törvényt*, amelynek 158. § b) pontja módosította a már elfogadott, de hatályba még nem lépett Btk.-t. E szerint súlyosabban büntetendő, aki „*vallási tisztelet tárgyát vagy templomot, vallásgyakorlásra rendelt más helyet*” megrongál. A módosítás szükségességére vonatkozóan az indokolásból nem sokat, sőt valjuk meg: semmit sem tudunk meg.

X.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELÉSE

X.3.1. ÁLTALÁNOS ÉRTÉKELÉS

A Btk. új fejezeti rendjét illetően nem vitatható el a jogalkotó kompetenciája ahhoz, hogy erről (is) döntsön, s mint tudjuk, a fejezeti beosztás a gyakorlatra kevésbé hat, nem is arra szolgál. Jelen esetben úgy véljük, hogy elsősorban a jogi tárgyak differenciált megkülönböztetésére tett kísérletet a jogalkotó. Nyilván megfigyelhető a klasszikussá vált tétel, amely szerint a fejezetek sorrendje kifejezi a jogalkotó értéksorrendjét, amikor az erőszakos vagyon elleni deliktumok után következik a vagyon elleni deliktumok sora.

A két új vagyon elleni fejezetet értékelendő elmondhatjuk, hogy a jogalkotó mértéktartása okán nem került sor alapvető koncepcionális változások bevezetésére a vagyon elleni deliktumok kapcsán. Ez azért is szerencsés, mert az itt szabályozott deliktumok többsége több évtizedre visszamenően változtatás nélkül szerepelt a magyar büntető törvénykönyvekben, s hozzájuk kapcsolódóan kialakult a bírói gyakorlat is. A több tényállásban is felbukkanó új minősítő körülmény (a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés) kifejezetten előremutató, az idősek, illetőleg fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmét szolgálja, amely kiemelt célja a nemzetközi egyezményeknek, és az Alaptörvénynek is.

A vagyon elleni bűncselekmények kapcsán sem volt tehát mindent elsöprő jogalkotási kényszer, s ezt helyesen ismerte fel a kodifikátor. Alapvetően és a két fejezetet szemügyre véve megállapítható, hogy hasonló büntetési tételek fenyegetik a vagyon elleni magatartások elkövetőit, mint az 1978. évi Btk.-ban. Az új minősített esetek, illetve tényállások kapcsán mégis azt mondhatjuk, hogy egyes esetekben súlyosabbnak tekinthető az új törvény, de szerkezeti egységre vetítve, generálisan ez már nem igaz.

X.3.2. A BŰNCSELEKMÉNY FELISMERÉSÉRE VAGY ELHÁRÍTÁSÁRA IDŐS KORÁNÁL VAGY FOGYATÉKOSSÁGÁNÁL FOGVA KORLÁTOZOTTAN KÉPES SZEMÉLY SÉRELME

Az új törvény egyes nómumait számba véve, kezdjük az értékelést a több deliktum minősített esetei között újként felbukkanóval, a „*bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” történő elkövetéssel. Ennek szabályozását az indokolta, hogy az időskor, illetve a szellemi vagy fizikai fogyatékoság egyrészt kihathat a valós elkövetői szándék felismerésére, másrészt korlátozhatja az elhárítási képességet is. Ennek fennállása az eset körülményeinek egymással egybevetett értékelésével állapítható meg. A jogpolitikai célkitűzés világos, nem is vitatható, azonban már érzékelhetők bizonyos esetekben a minősített eset értelmezési kihívásai, elsősorban a bűncselekmény felismerésére való korlátozott képesség megállapíthatósága kapcsán.²⁵

Az indokolás mindkét vagyon elleni fejezet kapcsán rögzíti, hogy a korábban túl bonyolult tényállások egyszerűsítése is cél volt a kodifikáció során. Nem mindenhol sikerült elérni ezt a célt, erre a későbbiekben utalunk.

X.3.3. A JÓTÉKONY CÉLÚ ADOMÁNYGYŰJTÉS SZÍNLELÉSE

A csalással kapcsolatos változások külön szót érdemelnek, nemcsak azért, mert új minősített esettel gazdagodott a tényállás, hanem két új csalásnak nevezett, azonban klasszikus felfogással annak aligha tekinthető tényállással is bővült a vagyon elleni deliktumok fejezete. A „*jótevény célú adománygyűjtést színlelve*” elkövetés kizárólag a szabálysértést minősíti fel vétséggé. E körülménnyel kapcsolatban nem értjük, hogy ha a jogalkotó olyan fokban érezte társadalomra veszélyesnek e körülményt, hogy vétséggé avatja általa a szabálysértést, akkor miért nem indokolt a magasabb kárt okozó esetekben is szabályozni? Magával a minősítő körülmény bevezetésével azonban egyetérthetünk. Az 1990-es évektől kezdődően egyre gyakrabban fordul elő, hogy az elkövetők különféle jótevény célra gyűjtenek adományokat, amelyeket nem továbbítanak a passzív alanyok számára megjelölt személyekhez, szervezetekhez. E magatartásukkal az elkövetők nem csupán a korábban már megjelölt jogi tárgyakat (vagyon, bizalom) támadják, hanem az állampolgároknak meglévő (meglévő?) társadalmi szolidaritás érzését is semmibe veszik. Ebben az esetben egyfajta szűkebb²⁶ büntetőjogi védelmet biztosíthatunk a cselekménnyel szemben, s így megtartható az a differenciálás, ami indokolt ahhoz, hogy csupán ott legyen büntetőjogi beavatkozás, ahol feltétlenül szükséges a társadalom védelme érdekében.

²⁵ E helyütt csupán utalunk Bánáti János felvetésére: „Talán nem kell részletesen indokolnom, hogy a bírói gyakorlatban e körben is milyen nehéz feladat vár.” BÁNÁTI (2013) 38. o.

²⁶ Másik megoldás lehetett volna, ha „*a vagyoni előny közhasznú célra történő felhasználásának színlelésével*” történő elkövetést rendelte volna a törvény súlyosabban büntetni. Mindkettővel kapcsolatban lásd MADAI (2011) 252–253. o.

A jótékony cél meghatározása pedig – nem meglepő módon – a bíró mérlegelési jogkörébe tartozik, az eset körülményeinek függvényében.

X.3.4. A GAZDASÁGI CSALÁS

A gazdasági csalás törvénybe iktatását szükségtelennek tartjuk.²⁷ A korábbiakban már hivatkozott indokolás szerint: „természetes személy megtévesztésének hiányában a csalás ezen esetekben nem volt megállapítható, holott magát a gazdasági társaságot, illetve annak szerveit tévedésbe ejtették”. Nyilvánvalóan önellentmondó indokolás. Legjobb tudásunk szerint egy gazdasági társaságot fogalmilag kizárt tévedésbe ejteni, mert nincs tudata, amiben a valóságtól eltérő tartamú tévképzet(ek) tükröződhet(nek). Eddig még nem is lenne probléma az indokolással, azonban azzal már igen, hogy a gazdasági társaság képviselői természetes személyek, illetőleg annak szervei mögött természetes személyek állnak. Ebből a szempontból tehát a csalás megállapítható, ha az – egyéb törvényi kritériumokon túl – elkövető részéről volt megtévesztő magatartás. A csalás ugyanis több szempontból is sajátos jellemzőkkel bíró bűncselekmény, nem csupán a vagyon elleni, hanem általában a bűncselekmények körében. Egyik sajátos tulajdonsága az esetleges többpólusúság volt.²⁸ Feltétlenül szükséges a cselekményhez az elkövető, aki a megtévesztő magatartást kifejti (első pólus), rajta kívül szintén nélkülözhetetlen a passzív alany, akit az elkövető becsap, és aki a vagyoni hatályú diszponálást megvalósítja (második pólus – egyben szükséges és mellőzhetetlen követelmény a passzív alany és a rendelkező személyazonosság). Abban az esetben, ha az elkövető egyben a vagyonnal, vagyonelemmel gazdagodó fél is, továbbá a passzív alany egyben a sértett, akkor megmarad kétpólusú jogviszonynak a szituáció. Abban az esetben viszont bővíthet, ha a passzív alany nem a saját vagyona rovására, hanem máséra nézve tesz rendelkező nyilatkozatot. Ebben az esetben a passzív alany mellett egy tőle különböző személy is belép a jogviszonyba sértetti minőségben (harmadik pólus). És bár feltehetően nem jelent tipikus megvalósulási formát, de nem zárható ki, hogy a vagyon nem az elkövető oldalán, hanem egy tőle különböző személynél jelentkezik (negyedik pólus). Ez utóbbi lehetőség nem kizárt, tekintettel arra, hogy a normaszöveg alapján nem azt kívánja meg a jogalkotó, hogy az elkövető gazdagodjon, nála csupán a jogtalan haszonszerzés célzatát kell a büntetőeljárás során bizonyítani, s ebből a szempontból annak a kérdése, hogy a vagyoni előny hol, illetve kinél realizálódik, mellékes. Ezt egyébként a hazai felsőbb bírósági gyakorlat is kifejezetten elismeri.²⁹ A gazdasági csalás vonatkozásában a három-, illetőleg a négypólusú variáns jöhet szóba, ha a gazdasági társaság képviseletében, érdekében eljáró személy tesz vagyoni rendelkezést, de az eredmény (csalásnál kár, gazdasági csalásnál vagyoni hátrány) a gazdasági társaságnál realizálódik. Ebből a szempontból tehát csak úgy képzelhető el a gazdasági csalás, ha mindkét fél részt

²⁷ A szükségességét egyébként nem támasztja alá eddig a kriminálstatistika sem: a 2014. évben egy ilyen bűncselekményről tudunk. *Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről* (2015) 13. o.

²⁸ SCHÖNKE – SCHRÖDER (2005) 206–210. o.

²⁹ EBH 2003. 841.

vett a „színlelésben”. De ekkor meg nem csalási magatartás álláspontunk szerint, mert nincs megtévesztett természetes személy. A csalásnál pedig a klasszikus dogmatika is feltételezi a megtévesztő manővert. Ha tehát egyáltalán nincs megtévesztés – mert mindkét fél részt vett a „színlelésben” –, akkor vélhetően a közreműködők a külvilág felé próbálják leplezni cselekményük hamis voltát. Kiindulva az indokolásból („a hűtlen kezelés törvényi tényállása nem értékeli e cselekmények legfőbb jellegzetességét, azaz a megtévesztő magatartást”), egyetértünk *Tóth Mihály* álláspontjával: „továbbmenve: miért okoz hiányérzetet, hogy a hűtlen kezelés tényállása nem értékeli »a megtévesztő magatartást«? A jogtalan haszonszerzés által motivált megtévesztés nem szükségszerűen mindig kötelességszegés is egyben? Dehogynem.”³⁰

X.3.5. A FAKIVÁGÁSSAL TÖRTÉNŐ LOPÁS

A lopás vonatkozásában ki kell térnünk az új minősített esetre, az erdőben jogellenes fakivágással elkövetett lopásra. Ennek mind jogpolitikai célkitűzése, mind szövegezése legalábbis elgondolkodtató.

A szabályozás jogpolitikai célkitűzése világos, bár a miniszteri indokolás szemérmesen hallgat e körülmény törvénybe iktatásának kérdéséről. Napjainkban tipikus – különösen őszi–téli időszakban – elkövetésnek tekinthető a fakivágással történő lopás, amely jellemzően Janus-arcú: többnyire olyan személyek szereznek így tüzelőt, akik anyagi szükségük okán nem tudják megvásárolni a fát, azonban előfordul az is, hogy az elkövetők az így megszerzett fát továbbértékesítve tesznek szert haszonra. Az új törvény nem értékeli az elkövetés kiváltó okát, erre azonban a büntetés kiszabásánál sor kerülhet. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra, hogy e minősítő körülmény a lopás minősítési rendszerében kizárólag egy helyen bír relevanciával, mégpedig a szabálysértési értékre elkövetett lopást minősíti fel vétséggé. Mindezen túlmenően jelentősége nincs e körülménynek, ugyanis a továbbiakban az ellopott fa értékétől függően kizárólag az elkövetési érték nagysága releváns, ha más minősítő körülmény nem kapcsolódik a cselekményhez. Persze felvetődik a kérdés, hogy el fogja-e érni a célját e szabályozás. Önmagában a büntetőjogi fenyegetettség képes-e olyan társadalmi hatást elérni, mint amit a jogalkotó elvár e minősítő körülménytől? Egyfelől kriminálstatisztikai következményekkel jár, s növeli az igazságszolgáltatási szervek leterheltségét. Másfelől választás elé állítja a jogalkalmazót: milyen szankciót szabjon ki egy fakivágással, szabálysértési értékre elkövetett lopás vétségéért? Vonjuk el a szabadságát? Lehet, hogy ez lesz a jövő, különösen ha abból indulunk ki, hogy a tulajdon elleni szabálysértés esetén – aminek e cselekmény is minősülne, ha a jogalkotó nem emeli vétséggé – gyakorinak tekintető a szabálysértési elzárás alkalmazása. Vajon szükséges ez? A választ mindenki belátása alapján tudja megadni... A normaszöveggel kapcsolatban is merülnek fel bennünk kételyek. Ha megtekintjük az új minősítő körülményt, több kérdés is felvetődhet bennünk. Indokolt-e a „jogellenes” jelző beépítése a normaszövegbe, esetleg a lopás minősített eseteként történő szabályo-

³⁰ Tóth (2015) 16. o.

zásával és a bűncselekmény új törvényben is fellelhető fogalmában szereplő társadalomra veszélyességével – mint kodifikált materiális jogellenességgel – magára ölti a minősítő körülmény a jogellenesség ruháját? Alkalmazási problémát jelent az elkövetés helyeként rögzített „erdőben” történő elkövetés is. Alapvető kérdés tehát, hogy mit tekintünk erdőnek. Le kell szögeznünk, hogy nem erdőben történő fakivágással elkövetett lopás – ha valamilyen egyéb bűncselekmény vagy minősített eset megállapíthatósága nem merül fel – az ellopott fa értéke szerint minősül, jelen esetben szabálysértésként. Ez persze további kérdéseket is felvet. Vajon a jogalkotó valóban csupán az erdőnek minősülő területéről történő falopást kívánta súlyosabban szankcionálni és nem kívánta fokozott büntetőjogi védelem alá vonni az erdőnek nem minősülő, gyéribb, esetleg néhány fából álló facsoport „sérelmére” elkövetett lopást? És egyáltalán: vajon miben különbözik a szabálysértési értékre elkövetett falopás a szabálysértési értékre elkövetett jószáglopástól? Néhány ház körül – vagy nem csak ott – éldegélő (haszon)állat ellopása mennyiben eshet más megítélés alá? S vajon valóban eltérő megítélésű lehet az az eset, amikor szabálysértési értékre követik el a terménylopást? Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a lopás ruhájára új gombot – minősített esetet – kívánnánk felvarrni, de elgondolkodtató a jogalkotó értékválasztása ezen új minősített eset kapcsán... A törvényben a fakivágás szerepel mint elkövetési mód. A normaszöveg nyelvtani értelmezése semmiféle problémát nem okozhat e tekintetben. Ez alapján kizárólag a fa elkövető általi kivágása után történő elvétele felel meg a törvényi kritériumnak. A kivágás konkrét körülményeire nem tartalmaz további utalást a jogalkotó, azaz bármilyen eszközzel kivágható a fa (kézi fűrész, motoros fűrész, fejsze stb.). Problémát jelenthet viszont az, hogy a „kivágás” – maradvány a nyelvtani értelmezésénél – a fa tövével (annak környékén) történő beavatkozást jelent? Vagy tényállászerű lehet a fa törzsének közepén (esetleg feljebb) történő vágás is? További probléma is adódik a „kivágás”-sal. A jogalkotó valóban csak a vágással történő eltávolításra gondolt? Esetleg „kivágáson” érthetjük a fa más módon történő eltávolítását is (például robbantással történő eltávolítását, esetleg munkagéppel, egyéb járművel történő földből való kitépését, kiásását stb.)? S a fenti kérdések az új minősített eset által generált problémák csupán egy részére világítanak rá... Megítélésünk szerint – persze a jogalkotói értékválasztás normaszöveg szintjén történő exponálásának jogát elismerve – nem indokolt az új minősített eset.

X.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

Az indokolás mindkét vagyron elleni fejezet kapcsán rögzíti, hogy a korábban túl bonyolult tényállások egyszerűsítése is cél volt a kodifikáció során. Nem mindenhol sikerült elérni ezt a célt. A rablás esetében valóban egyszerűbbé – vagy legalábbis rövidebbé – vált a normaszöveg, azonban a visszautalások folytán talán nehezekebb az értelmezés. A másik, első pillantásra még inkább kétségbeesítő szerkezetű lopás tényállása pedig nemhogy egyszerűsödött volna, hanem nőtt az itt szabályozott minősített esetek száma. Az új Btk. kodifikációja kapcsán tehát egyetérthetünk Tóth Mihállyal: „ugyancsak ígéret hangzott el az olykor nyomasztó számú minősített ese-

tek redukálására is, ám pl. a leginkább érintett lopás súlyosabban fenyegetett alakzatainak száma még tovább nőtt³¹. A magyar büntetőjog tehát továbbra is azon az úton jár – legalábbis ami a minősítési rendszer komplexitását jelenti –, amin a Csemegi-kódex I. novellája indította el, s amelyen mérföldkőként a *1971. évi 28. törvényerejű rendelet* továbbra is irányt mutatott. A jövőben valóban szerencsés lenne a minősített esetek számának csökkentése.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás szükségessége vitathatatlan.³² Az pedig nyilvánvalóan a jogalkotói attitűdön múlik, hogy ekként nevezi el a bűncselekményt, vagy esetleg valamilyen más néven rendeli büntetni, hiszen korábban – az 1978. évi Btk.-ban – a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény név alatt voltak kriminalizálva. Ugyanakkor ezen „újszülött” esetében is meg kell jegyeznünk, hogy mivel nincs természetes személyre vonatkoztatott tévedésbe ejtés, szerencsésebb lenne a csalás helyett más nevet adni a deliktumnak.

Tóth Mihály szerint „deklarált cél volt az elburjázott csalásszerű magatartások csökkentése, erre válaszul bekerült a törvénybe a gazdasági csalás (374. §), amit bizonyára kezelni lehetne a csalás, a költségvetési csalás vagy a hűtlen kezelés befejezett alakzatával, esetleg kísérletével”³³. A kijelentéssel csak egyetérthetünk. A gazdasági csalást a fentiekre tekintettel szükségtelennek véljük, „csalás”-ként pedig pláne. A jogtalan haszonszerzési célzat még önmagában nem teszi csalássá a magatartást, hiszen erre hivatkozással akár a kerítés (200. §) is az lehetne, pedig attól a cselekménytől ez távol áll. A „szinlelt”-ség szintén nem teszi csalássá, legfeljebb csalárddá; az eredménye – vagyoni hátrány – pedig éppen a hűtlen, illetőleg hanyag kezeléssel teszi rokonná. Úgy véljük, hogy a fent említett triász – a csalás, a költségvetési csalás vagy a hűtlen kezelés, esetleg a sikkasztást sem feledve –, a megfelelő elkövetői alakzat megválasztásával, tökéletesen alkalmas a jogalkotó által itt védeni kívánt jogi tárgyak oltalmára.

X.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÁNÁTI János (2013) „Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán” In: *Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban* (szerk. Hack Péter). ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. 33–39. o.
- BÁRD Károly (1978) „Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről” *Magyar Jog*, 1978/8. 762–766. o.
- BODGÁL Zoltán – BODROGI Károly – ERDŐSY Emil – FONYÓ Antal – GÁL Andor – GÁSPÁR Gyula – KOVÁCS Lajos – PINTÉR Jenő – WÉBER Gyula: *Magyar Büntetőjog különös rész*. BM Könyvkiadó, Budapest, 1981. [BODGÁL et al.]
- Csemegi Károly művei II.* (1904) Sajtó alá rendezték Edvi Illés Károly, Gyomai Zsigmond. Budapest, Franklin, 1904.
- FINKEY Ferenc (1914) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1914.

³¹ TÓTH (2013) 529. o.

³² 2014-ben 1871 ilyen cselekményről tudunk. *Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről* (2015) 13. o.

³³ TÓTH (2013) 529. o.

- GYÖRGYI Kálmán (1984) *Büntetések és intézkedések*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1984.
- HORVÁTH Tibor (1979) „Az első magyar büntető kódex száz év távlatából” *Jogtudományi Közlöny*, 1979/4. 193–201. o.
- KÁLMÁN György (1951) „A tulajdon elleni bűncselekmények új szabályozásához” *Jogtudományi Közlöny*, 1951/5. 281–283. o.
- KINDHÄUSER, Urs (2005) *Strafrecht – Besonderer Teil II*. Nomos, Baden-Baden, 2005.
- LÁSZLÓ Jenő (szerk.) (1991) *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése*. XI. kötet. Budapest, 1991.
- MADAI Sándor (2011) *A család büntetőjogi értékelése*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011. 252–253. o.
- MADAI Sándor (2013) „A társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme egykor és most” In: *Békés Imre emlékkötet* (szerk. Gellér Balázs – Csige Zoltán). Tullius Kiadó, Budapest, 2013. 143–178. o.
- MEZEY Barna (szerk.) (2007) *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst (2001) *Strafgesetzbuch Kommentar*. C. H. Beck, München, 2001.
- SZABÓ András (1979) „A Csemegi-kódex és a magyar polgári állam kiépítése” *Jogtudományi Közlöny*, 1979/4. 201–206. o.
- Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről*. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2015
- TÓTH Mihály (2013) „Az új Btk. bölcsőjénél” *Magyar Jog*, 2013/9. 525–534. o.
- TÓTH Mihály (2015) „A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése” *MTA Law Working Papers*, 2015/4. 1–21. o.

XI. A HITELEZÉSI CSALÁS – A DEKRIMINALIZÁCIÓ ÉS A REKRIMINALIZÁCIÓ HULLÁMAI KÖZÖTT

HOLLÁN MIKLÓS*

- XI.1. Szabályozástörténet
  - XI.1.1. Az 1878. évi Btk. szabályozása
    - XI.1.1.1. A rendszerbeli elhelyezés
    - XI.1.1.2. A polgári út és a büntetőjog viszonya
    - XI.1.1.3. A jogi tárgy
    - XI.1.1.4. Az elkövetési magatartás
    - XI.1.1.5. Az elkövetési mód
    - XI.1.1.6. Az eredmény és más következmények
    - XI.1.1.7. A szándékosság
    - XI.1.1.8. A célzat
    - XI.1.1.9. Az önálló tettesek köre
    - XI.1.1.10. A magánindítvány
    - XI.1.1.11. A büntethetőség megszűnése
    - XI.1.1.12. A stádiumok
    - XI.1.1.13. A büntetési tétel
    - XI.1.1.14. A közönséges csaláshoz fűződő viszony
    - XI.1.1.15. Részösszegzés
  - XI.1.2. A dekriminalizáció évtizedei
    - XI.1.2.1. Az 1961. évi Btk.
    - XI.1.2.2. Az 1978. évi Btk.
  - XI.1.3. A rekriminalizáció
    - XI.1.3.1. A rendszerbeli elhelyezés
    - XI.1.3.2. A büntető- és polgári jog viszonya
    - XI.1.3.3. A jogi tárgy
    - XI.1.3.4. Az elkövetési tárgy
    - XI.1.3.5. Az elkövetési magatartás
    - XI.1.3.6. Az eredmény hiánya
    - XI.1.3.7. A gazdasági tevékenység nem objektív tényállási elem

* Készült a szerző Bolyai János Kutatási Ösztöndíja (2014–2017) keretében.

- XI.1.3.8. Az önálló tettes
- XI.1.3.9. A szándékosság
- XI.1.3.10. A célzat
- XI.1.3.11. A büntethetőség megszűnése
- XI.1.3.12. A stádiumok
- XI.1.3.13. A tettesség és részesség
- XI.1.3.14. A rendbeliség
- XI.1.3.15. Halmazat más bűncselekményekkel
- XI.1.3.16. A büntetési tétel és a büntetés kiszabása
- XI.1.3.17. A közönséges csaláshoz fűződő viszony
- XI.1.3.18. Részösszegzés
- XI.2. A hatályos szabályozás**
- XI.2.1. Az önálló tényállás megszüntetése
- XI.2.2. Az új szabályozás érvényesülésének előbbre hozatala
- XI.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése**
- XI.3.1. Az indokolás érveinek vizsgálata
- XI.3.1.1. A stádiumtani tévedés
- XI.3.1.2. Az ellenőrzés kérdése
- XI.3.1.3. A gazdasági tevékenységgel kapcsolatos hitelek többletvédelme
- XI.3.1.4. A maradék-bűncselekmény
- XI.3.2. Az új szabályozás a Btk. kontextusában
- XI.3.3. A hatályon kívül helyezés előrehozatalának értékelése
- XI.4. De lege ferenda javaslatok**
- XI.4.1. Egy új tényállás elvi alapjai
- XI.4.1.1. A rendszertani hely
- XI.4.1.2. A jogi tárgy
- XI.4.1.3. Az elkövetési magatartás
- XI.4.1.4. A szándékosság és a célzat
- XI.4.1.5. A büntethetőség megszűnése
- XI.4.1.6. A közönséges csaláshoz fűződő viszony
- XI.4.1.7. A büntetési tétel és a minősített eset
- XI.4.1.8. Összefoglaló táblázat
- XI.4.2. Szövegszerű kodifikációs javaslat
- XI.5. Felhasznált irodalom**

A tanulmány a kötetben rendhagyó módon egy olyan bűncselekményi tényállást (hitelezési csalás) vizsgál, amely – egyes korábbi szabályozásokkal szemben – már nem szerepel az új büntetőködexben, de amelyet (legalábbis a szerző véleménye szerint) rekriminalizálni kellene.

XI.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A hitelezési csalás esetén nyilvánvalóan különös jelentősége van a jogtörténeti visszatekintésnek, ha egyszer ilyen bűncselekmény csak a korábbi szabályozásokban szerepel.

XI.1.1. AZ 1878. ÉVI BTK. SZABÁLYOZÁSA

A jogtörténeti vonatkozásokban – a büntetőjogászoknál (de nem a jogtörténészeknél¹) megszokott megoldást követve – célszerű az első magyar büntető törvénykönyvig visszatekinteni. Egy ilyen visszatekintés azért is hasznos, mert ezen időszak jogirodalma – dogmatikai elemzéseinek részletességét és igényességét tekintve – büntetőjog-tudományunk egyik aranykorát jelentette, így nemcsak bármely szakirodalmi áttekintés nélkülözhetetlen forrása, hanem annak értékeiből mai ítélkezési gyakorlatunk is számos esetben merít.²

Az 1878. évi Btk. alapján „a ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ez által annak vagyoni kárt okoz: csalást követ el”³. Ezen felül azonban „csalásnak tekintetik [...] ha valaki, habár csalási célzat nélkül, ravasz fondorlattal mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart a végett, hogy attól magának hitelezést vagy hitelhosszabbítást eszközöljön ki”⁴. Az utóbbi rendelkezés a kódexben külön címet nem kapott, de a jogirodalomban már akkoriban is „hitelezési csalás” elnevezéssel szerepelt, amivel elkülönítették azt az előbbiekből idézett ún. „közönséges” csalástól.⁵

XI.1.1.1. A RENDSZERBELI ELHELYEZÉS

A hitelezési csalást a kódex a XXXI. fejezetében „csalás” cím alatt szabályozta, de a javaslat indokolása is utalt arra, hogy „a vita [...] részint a körül forog, vajjon tekintettel a cselekmény természetére, ennek a büntetendő csalás fogalma alá foglalása jogilag egyáltalán indokolható-e? Részint pedig, tekintettel az egyes büntetőtörvénykönyvek szövegére, a körül forog vajjon ez vagy amaz büntetőtörvénykönyv szerinte bennfoglaltatik-e ezen eset.”⁶

A kódexben szereplő „csalásnak tekintetik” kifejezésből arra lehet következtetni, hogy az 1878. évi Btk. 384. §-ának megfelelő cselekmény külön rendelkezés hiányában nem lenne csalás (vagy legalábbis nem lenne egyértelmű, hogy csalásnak

¹ BARÓ (2016) 19. o.

² Így például az egyik elvi határozat (Legfelsőbb Bíróság, Bhar.III.1.155/2011. – EH 2011. 2392. = EH 2012.05.B4) Pauler Tivadar, Werner Rezső és Finkey Ferenc munkáit idézi, míg Angyal Pál munkáit hivatkozza az 1/1999., illetve a 3/1999. Büntető jogegységi határozat.

³ 1878. évi Btk. 379. §

⁴ 1878. évi Btk. 384. §

⁵ Vö. EDVI ILLÉS (1909) 336., illetve 338. o.

⁶ Az 1878. évi Btk. indokolását lásd LÖW (1880) 738. o.

minősül-e). A kódex javaslatának indokolása az első feltételezést erősíti meg, amikor megállapítja, hogy az 1878. évi Btk. 384. §-ában leírt cselekményt „a csalás fogalom-meghatározás[a] alá nem tartjuk szubszumálhatónak [...], hanem a cselekménynek mint külön delictumnak a meghatározásában, s ellene egy külön büntetési tétel megállapításában láttuk megoldottnak, s az igazságnak és a jogos érdekének megfelelőleg elintéztnek a kérdést”⁷.

Ezzel van összhangban *Edvi Illés Károly* azon megállapítása, hogy „a hitelezési csalás csak alakilag tekinthető csalásnak”⁸, míg lényegét tekintve (azaz materiálisan) nem. Sőt *Angyal Pál* szerint ez a (tágabb értelemben vett) csalás olyan „különös esete”, amely a közönséges csalástól „alapismérvei tekintetében teljesen különbözik”⁹. A hitelezési csalás így csak a „quasi csalások”, azaz a közönséges „csaláshoz hasonló, de attól egy vagy más tekintetben eltérő” cselekmények közé tartozik.¹⁰

Éppen a közönséges csalástól való különbségre volt figyelemmel a törvény, amikor „nem nevezi e cselekményt csalásnak, hanem – nem a legszerencsésebb megjelöléssel – csalásnak tekintendő vétségnek”¹¹. Angyal szerint ugyanis különbség van aközött, hogy valami csalásnak minősül, vagy csak „annak tekintetik”. A „tekintetik” kifejezés viszont „nem csekély homállyal takarja el a törvény értelmét”, illetve később nehézséget is okozhatott bizonyos dogmatikai kérdések megoldása tekintetében.¹²

A jogirodalomban megkonstruálták a csalás tágabb fogalmát is, amelynek fő ismérve a „ravasz fondorlattal való tévedésbe ejtés” volt¹³, amely így átfogta a közönséges csalást és a hitelezési csalást is. Azonban e tudományos csalásfogalom sem illett minden olyan tényállásra, ami a kódex csalás című fejezetében szerepelt. E fejezetben ugyanis a kódex büntetni rendelt további, a csaláshoz képest szintén előre hozott védelmet jelentő¹⁴, illetve a már jogviszonyba lépett hitelezők megkárosítására irányuló cselekményeket (például hitelező kijátszását a végrehajtás megüsitása által¹⁵, illetve a hitelező csalárd kijátszását csőd esetén kívül¹⁶), amelyek megtévesztést sem feltételeztek.

XI.1.1.2. A POLGÁRI ÚT ÉS A BÜNTETŐJOG VISZONYA

A korszak szerzőit komolyan foglalkoztatta a csalás tényállása kapcsán a polgári és a büntetőjogi felelősség kapcsolatának akkoriban is igen érzékeny kérdése. Amint azt máig ható érvennyel *Kautz Gusztáv* megfogalmazta: „a büntetendő tévedésbe ejtés és a megengedett eszélyes magaviselet közti határvonalat kell e büntett fogalom-meghatározásában a törvényhozónak megállapítania, mely egyúttal a büntetőjog és a magánjog közötti határvonalat képezi; ezen határvonal épen e téren oly parányi, hogy kép-

⁷ Uo.

⁸ EDVI ILLÉS (1909) 338. o.

⁹ ANGYAL (1939) 130. o.

¹⁰ FINKEY (1902) 613. o.

¹¹ ANGYAL (1939) 133. o.

¹² Uo. 140. o.

¹³ FINKEY (1902) 606. o.

¹⁴ 1878. évi Btk. 385. §

¹⁵ 1878. évi Btk. 386. §

¹⁶ 1878. évi Btk. 387. §

zelhető legcsekélyebb elhajlással már a szomszéd területre átjátszódik és gyakran annyira elmosódik, hogy a legélesebb szem sem képes azt felismerni”¹⁷.

A két jogág viszonyát úgy is megfogalmazták, hogy „a hol a civilis dolus megszűnik, és a kriminális dolus kezdődik”¹⁸. Valójában azonban a polgári jogi védelem elvi hatóköre nem szűnik meg a büntetőjog határán, hanem azzal párhuzamosan is érvényesül. Szemléletesebb tehát ugyanezen szerző azon megfogalmazása, hogy a büntetőbíró-ság „főfeladatát az képezi, hogy jogi tudásának egész erejével közbelépjen ott, a hol a polgári jogügylet alakjában jelenik meg a törvénysértés”¹⁹.

Azt is elismerték azonban, hogy a büntetőjogi fellépés – legalábbis bizonyos esetekben – a polgári jogi igények érvényesítésének gyakorlati nehézségeit volt hivatott pótolni. E szerint a büntetőtényállás tág szövegezése „módot ad” a büntetőbíró-nak „arra, hogy óvó kezét kiterjessze akkor a polgár vagyoni érdekei fölött, mikor a civilis bíró praktikus célra vezető hatalma már megszűnt”²⁰. A büntetőjogi út kihasználása mellett szóló gyakorlatias érv volt az is, hogy „nem olyan egyénnel áll itt szemben a bíróság, ki nem fél a büntetőjogi következményektől, mint a lopásoknál [...], hanem oly bűnözőkkel, kik félnek a büntetéstől, féltik vagyoni, társadalmi állásukat”²¹.

XI.1.1.3. A JOGI TÁRGY

A hitelezési csalás jogi tárgya „a vagyonnal való szabad és megfontolt, okszerű rendelkezéshez fűződő, jogi védelmet igénylő érdek”. Ezen „az érdeken nemcsak akkor esik sérelem, ha a rendelkezés nyomán vagyoni kár áll elő, hanem már akkor, ha a rendelkező [...] nem saját érdekeit szolgálva, s így nem az adott helyzetből folyó motívumok mérlegelésével szabadon és nyilván nem okszerűen rendelkezik, illetőleg rendelkezett volna, ha arra sor kerül”²².

A rendelkezési jog azonban jelen esetben nem általános személyiségi jogként, hanem csak a tulajdon (illetve a vagyon) részjogosítványaként szereplő érdekként részesül védelemben. A hitelezési csalás által ugyanis „nem a tulajdon [vagyon] maga, hanem annak egy része, a szabad rendelkezési jog” szenved sérelmet.²³

A tényállás azonban nem bármilyen vagyoni rendelkezésre, hanem „csak a hitelezés vagy hitelhosszabbítás felé irányzott rendelkezésre indítást” rendelte büntetni.²⁴ Ezzel összhangban állapítja meg egy későbbi forrás, hogy „a Csemegi Btk. hatálya idején az ügyleti akarat fondorlattal való befolyásolása önmagában [...] nem volt büntetett, mert az ilyen magatartások közül csupán egyet (a hitelezési csalást) rendelt büntetni a törvény, azaz – a contrario – a többit nem [...]”²⁵.

¹⁷ KAUTZ (1881) 600. o.

¹⁸ SZAKOLCZAI (1895) 94. o.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo. 95. o.

²¹ Uo.

²² ANGYAL (1939) 132. o.

²³ KULUNCICS (1883) 363. o.

²⁴ ANGYAL (1939) 132. o.

²⁵ RÓNAI – SALAMON (1969) 63–64. o. Az idézett műről írta Bócz Endre, hogy „a hagyományos vagyon elleni bűncselekményeket tárgyaló olyan mű, amely a pallérozott jogászi gondolkodást hozzá mérhető módon segítené elő, azóta sem keletkezett”. Bócz (2010) 97. o. 8. lj.

Ez a szűkítés viszont – a rendelkezési jog védelmén alapuló tényállás konstrukciójának elfogadása esetén – mindenképpen megkívánja annak vizsgálatát, hogy mi indokolta a hitelezők más jogalanyokhoz képest fokozottabb védelmét. Az ugyanis nem állítható, hogy a hitelezők vagyoni rendelkezési joga többet érne, mint más személyeké.

A későbbi jogirodalomban a hitelezők más gazdasági szereplőkhöz képest erőteljesebb védelmének indokaként arra mutattak rá, hogy „bár a hitelügylet érvényessége is megtámadható megtévesztés címén, de minthogy ez bizonyos időt vesz igénybe, és a tettes célja éppen az, hogy bizonyos ideig használhassa a tőkét, ezért a megtámadhatóság nem nyújtott kellő védelmet a hitel megtévesztéssel való megszerzése ellen. Az egyéb ügyleteknél a megtámadhatóság és az eredeti állapot helyreállítása kellő védelmet nyújtott”²⁶.

Ez az okfejtés jól illeszkedik az 1878. évi Btk. azon alapkoncepciójába, amely szerint a megtévesztő cselekmények ellen akkor szükséges a büntetőjogi védelem, ha a polgári jogi nem elegendő.²⁷ Azt azonban még ennek a feltevésnek az elfogadása sem magyarázza meg, hogy más – például dolgokon fennálló – használati jogosultság elvonása ellen miért nem kellett a jogosultnak a megtévesztés ellen külön védelmet nyújtani. Ha ugyanis valaki megtévesztéssel mástól használati célból megszerez egy lovat, akkor a kölcsönkérő eredeti célja ugyanúgy beteljesül, a jogosultnak pedig éppúgy nem nyújt elegendő jogi védelmet az ügylet megtámadhatósága, azonban az 1878. évi Btk. 384. §-a alapján mégsem kap büntetőjogi védelmet.

A hitelezőket védő külön tényállás léte sokkal jobban igazolható, ha a büntetendőség megalapozásaként egy másik érdekelt is figyelembe vesszünk. A hitelezési csalás büntetni rendelése e szerint arra vezethető vissza, hogy „végeredményben ugyanazon materiális eredményre vezethet”, mint a közönséges csalás.²⁸ A hitelezési csalás tehát „szorosan véve *veszélyeztetési bűncselekmény*”, mivel „a törvény figyelembe vette annak a veszélynek a lehetőségét, mely a hitelezőt az ily csalárd módon kieszközölt hitelnyújtásnál a kihitelezett érték visszanyerése tárgyában fenyegeti”²⁹.

A bűncselekmény lényege tehát „a hitelező követelési jogának veszélyeztetésében [...] áll”³⁰. A büntetni rendelés által megelőzni kívánt károkozás tehát nem a kölcsön kifizetéséhez, hanem annak vissza nem fizetéséhez kapcsolódik. A kár tehát a kölcsönszerződés alapján a hitelezőnek járó és határidőben meg nem fizetett tartozás, ami a szerződésen alapuló kártérítési kötelezettség alapjául szolgál.

A hitelezési csalás büntetni rendelését (azaz a büntetőjogi felelősség előrehozatalát) éppenséggel a tényállásban tipizált cselekmények károkozásra való fokozott alkalmassága támasztja alá. A veszélyeztetésre alkalmasság a megtévesztő magatartásból ered, hiszen a hitelezési csalás esetén „a kölcsönzött pénznek visszafizetése, sőt visszafizethetése a legtöbb ily esetben olyan viszonyoktól és esélyektől tétetik függővé, melyektől a hitelező, ha ez iránt ravaszul nem szedetik rá, vagyonának megtérítését nem tette volna függővé”³¹.

²⁶ Uo.

²⁷ Vö. XI.1.1.2. fejezet.

²⁸ EDVI ILLÉS (1909) 338. o. Kiemelés tőlem – H. M.

²⁹ ANGYAL (1939) 139. o.

³⁰ FINKEY (1902) 614. o.

³¹ Az 1878. évi Btk. indokolását lásd Löw (1880) 738. o.

A megtévesztés azonban önmagában nem elegendő a vagyoni viszonyok veszélyeztetéséhez, hanem ahhoz a hitelviszony is szükséges. Ha a hitelező vagyonának értéke nem is változik meg a hitelezés következtében, de annak szerkezete igen (mégpedig kockázatosabbra). A hitelügyletet megelőzően a hitelező birtokában lévő készpénz ugyanis nyilvánvalóan csak összegében ugyanaz, mint egy korlátolt felelősségű társasággal szemben fennálló követelés.

Erre figyelemmel nemcsak fogalmilag, hanem jogpolitikai szempontból is lényeges a hitel büntetőjogi fogalmának meghatározása, hiszen ez határolja körül a vagyon értékének megtévesztésen alapuló veszélyeztetései közül azokat, amelyeket a jogalkotó fokozott védelemben kíván részesíteni. A törvény ugyanis nem bünteti azokat az ügyleti megtévesztéseket, amelyeknél hitelviszony nem jelenik meg, hanem a megtévesztett vagyonának szerkezete pusztán megváltozik.³²

Önmagában a hitelviszonyban rejlő kockázat azonban nem indokolja a vagyont veszélyeztető cselekmények büntetni rendelését. Minden hitelviszonyban benne rejlik a nemfizetés kockázata, de a hitelezéssel együtt járó vagyonveszélyeztetés lehetősége büntetőjogi beavatkozást csak akkor igényel, ha a sértett részéről nem önkéntes (azaz például megtévesztésen alapuló) kockázatvállalásról van szó.

A hitelezési csalás bizonyos esetei a vagyoni viszonyok tekintetében már a rendelkezési jog elvonása esetén is sérelmet okozhatnak, még akkor is, ha a követelést végző soron majd kamatostul kiegyenlítik. A pénz feletti használati jogosultság csalárd elvonása ugyanis – ha értékcsökkenést nem is okoz, de – elmaradt hasznot jelenthet. Lehetnek ugyanis olyan kedvező befektetési lehetőségek, amelyeket a megtévesztett hitelező aktuálisan mobilizálható tőke hiányában nem tud igénybe venni. Ilyenkor viszont a megtévesztés folytán elmaradt hasznot a kikötött kamat későbbi megítélése sem kompenzálja.

Abban az időszakban csak egészen elvétve jelentkezett olyan felfogás, amely a tényállás háttérében valamilyen közösségi érdeket jelölt meg, de ilyenként nevesítették például a tisztességes kereskedelmi forgalmat.³³

XI.1.1.4. AZ ELKÖVETÉSI MAGATARTÁS

A hitelezési csalás elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés vagy a tévedésben tartás volt, ami megegyezett a csalás korabeli törvényi meghatározásával.³⁴ Akkoriban is elterjedt volt az a felfogás, hogy a tévedésbe ejtés aktív, míg a tévedésben tartás passzív magatartás³⁵ lenne. Ennél azonban helyesebb az a dogmatikai konstrukció, hogy mindkét magatartás elkövethető tevészel és mulasztással is, elhatárolásuk pedig a tévedéshez való időbeli viszonyuk alapján lehetséges.³⁶

A tévedésbe ejtés másban valósággal ellentétes képzet felkeltése, ami állítás, illetve ráutaló magatartás (akkori kifejezéssel konkludens cselekedet) által is elkövethető.³⁷

³² Erre lásd részletesen az 1978. évi szabályozásra visszatekintve RÓNAI – SALAMON (1969) 64. o.

³³ SZAKOLCZAI (1895) 95. o.

³⁴ VARGHA (1886) 105. o.

³⁵ IRK (1933) 613. o.

³⁶ ANGYAL (1939) 43–46. o.

³⁷ EDVI ILLÉS (1909) 305. o.

A tévedésben tartás a már létrejött tévedés pozitív cselekvéssel való megerősítése, illetve a tévhit felfedezésének megakadályozása is lehet. Nem minősül tévedésben tartásnak azonban, ha valaki „mást tévedéséről föl nem világosít”, hanem azt csak fölhasználja. Így például a műértő képárus valamilyen műtárgyat áron alul vesz meg.³⁸

A hallgatás tehát csak akkor lehet eszköze a tévedésbe ejtésnek (de a tévedésben tartásnak is), ha „a jogügylet megkötésénél olyan dolgokat hallgatott [...] el az illető, amelyeknek elmondása az ügyforgalom biztonsága érdekében közszokás szerint kötelessége lett volna”³⁹. A korabeli német büntetőjogtudóstól (Merkel) idézett *bon-mot* szerint, ha az igazmondás általános kötelesség lenne, akkor mézeskalácsosnak figyelemztetnie kellene vevőjét, hogy a sok nyalánkság megárt, ne vegyen annyit.⁴⁰

XI.1.1.5. AZ ELKÖVETÉSI MÓD

A hitelezési csalás elkövetési módja a ravasz fondorlat volt, ami a kódex eredeti szabályozásában még a csalás tényállásában is szerepelt.⁴¹ A ravasz fondorlat ismérve következtében „a büntetendő csalás nem terjedt ki a tévedésbe ejtés minden esetére, hanem csak azokra, amelyek ellen a használt eszköz általános társadalmi jellegű veszélyességénél fogva sem a magánvédelem (az élet rendes tapasztalatainak tekintetbevétele), sem a *civilis reparatio* elegendő védelmet nem nyújt. Ellenben ahol az élet rendes tapasztalata és a magánjogi védelem elegendő a kár megelőzésére, ott ez elvnl fogva: »vigilantibus jura« – a csalás” nem volt büntetendő. A kódex alapjául szolgáló jogalkotási koncepció szerint „a ravasz fondorlat képezi az elhatároló ismérvet a *fraus civilis* és *fraus criminalis*, azaz a csalárd megkárosítás polgári jogilag és büntető jogilag releváns esetei között.”⁴²

Az elhatárolás alapja „a ravaszság fogalmára is figyelemmel mennyiségi” volt, azonban „a büntetendő rész kezdőpontjának meghatározására” akkoriban „nem sikerült a pozitív biztosság kellékeivel bíró formulát föltalálni”⁴³. A ravasz fondorlat fogalmának értelmezése ugyanis korántsem volt egységes a joggyakorlatban, számos döntés pedig egyáltalán nem találkozott a jogirodalom helyeslésével.⁴⁴ A leginkább vitatott kérdés az volt, hogy az egyszerű hazugság, s az ígélet vagy szerződési kötelezettség meg nem tartása; ha az illető a szerződést már eredetileg ily szándékkal kötötte meg, ravasz fondorlatnak tekintendő-e.⁴⁵

Abban viszont egységes volt az álláspont, hogy a ravasz fondorlatot a megtévesztett személy körülményeihez képest kellett értelmezni.⁴⁶ Ennek alapján, ha valaki a saját körében szerzett élettapasztalatokat figyelembe nem veszi, s emiatt rászedik: ez esetben fondorlat nem forog fenn, akárminő műveltségű vagy állapotú legyen is az

³⁸ Uo. 306–307. o.

³⁹ Uo. 306. o.

⁴⁰ Vö. FINKEY (1902) 609. o. 1. lj.

⁴¹ VARGHA (1886) 105. o.

⁴² EDVI ILLÉS (1909) 308. o.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Ezekre lásd uo. 313–315. o.

⁴⁵ FINKEY (1902) 608. o.; EDVI ILLÉS (1909) 313. o.

⁴⁶ FINKEY (1902) 609. o.; EDVI ILLÉS (1909) 309–310. o.

illető. Ha azonban saját észbeli fölfogásának és műveltségének megfelelő körültekintéssel élt, s ennek ellenére megcsalták, akkor az eszköz ravasz fondorlatnak tekintendő.⁴⁷ A „bírónak azt kell szem előtt tartania, hogy a törvény nem lehet a nagykorúak gondnoka s így bárminő [...] üzleti fogást (reklám) nem tekinthet bűncselekménynek, ellenben az alacsonyabb értelmi színvonalon állók csalárd kizsákmányolását büntetni óhajtja akkor is, ha az nem valami nagyszabású fondorlattal, hanem egyszerű rászedéssel történt is”⁴⁸.

A közönséges csalásról szóló rendelkezés „helyébe” a *büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról* szóló 1908. évi XXXIII. törvény (1908. évi Bn.) következő rendelkezése lépett: „a ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ez által annak, vagy másnak vagyoni kárt okoz, csalást követ el”, amelyek kísérlete büntetendő.⁴⁹ A módosítás indoka az volt, hogy a gyakorlat a ravasz fondorlatnak szűk körű magyarázatával igen sokszor nemcsak az egyszerű hazugságot, hanem a tervszerű megtévesztést is kizárta a büntetés alól.⁵⁰

A Bn. hatálybalépése után „a közönséges csalásnál a [...] »fondorlattal« [kifejezéssel] helyettesítette a ravasz fondorlatot, míg a hitelezési csalásnál [...] az utóbbit meghagyta”⁵¹. Edvi Illés szerint ez pusztán „következetlenség volt”⁵², míg Angyal szerint „a törvény különbséget kíván tenni két elkövetési cselekvés között, mert nem tehető fel, hogy – amikor egy tollvonással megtehetné volna – ok nélkül érintetlenül hagyja a »ravasz« jelzőt a 384. §-ban”⁵³. Nem is lett volna egyébként dogmatikai hiba, ha a jogalkotó a ravasz jelző meghagyásával szándékosan hagyja szűkebbre a hitelezési csalás tényállását, mint a közönséges csalásét. A kiegészítő védelmet nyújtó, például veszélyeztetési bűncselekmények hatóköre ugyanis gyakran már objektív oldalon is szűkebb, mint a jogtárgy sérelmét pönalizáló büntetőrendelkezéseké.

Irk szerint a Bn. alkalmazása esetén kifejezetten elhatárolási elem volt, hogy „a megtévesztéshez nem elégséges az egyszerű, hanem ravasz fondorlat [...] szükséges”⁵⁴. Ezzel szemben Angyal szerint „bírói gyakorlatunk már a [z 1908. évi] Bn. életbelépése előtt erősen kitágította a ravasz fondorlat fogalmi körét, úgy, hogy azóta s ma is a két fogalom között elvileg fennállott – különben is alig megkonstruálható – különbség gyakorlatilag elenyészett”⁵⁵. Ehhez hasonlóan Edvi Illés szerint is „észrevehető következményei azonban ennek nem lesznek, mert a fondorlat, [...] magában foglalja a ravaszágot és így majdnem azonos a ravasz fondorlattal”⁵⁶.

⁴⁷ EDVI ILLÉS (1909) 310. o.

⁴⁸ FINKEY (1902) 609. o., hasonlóan IRK (1933) 613. o.

⁴⁹ 1908. évi Bn. 50. §.

⁵⁰ IRK (1933) 613. o.

⁵¹ EDVI ILLÉS (1909) 338. o.

⁵² Uo.

⁵³ ANGYAL (1939) 135. o.

⁵⁴ IRK (1933) 616. o.

⁵⁵ ANGYAL (1939) 135. o.

⁵⁶ EDVI ILLÉS (1909) 309., 338. o.

XI.1.1.6. AZ EREDMÉNY ÉS MÁS KÖVETKEZMÉNYEK

A hitelezési csalás „eredménye [...] bár a törvény kifejezetten nem említi, nyilván – a sértett tudatvilágában *beállott vagy fenntartott tévedés*”⁵⁷.

A befejezettséghez „nem kell, hogy a sértettben a hitelnyújtásra vagy a hitelhoz-
szabításra vonatkozó elhatározása valósággal létrejött legyen s még kevésbé kell,
hogy a hitelezési ügylet megkötött legyen”⁵⁸. Erre figyelemmel nem fogadható el
azon kisebbségi nézet, hogy a bűncselekményhez az is kellett volna, hogy „a hitelezés
egyedül a rászedésnek eredménye volt”⁵⁹.

A bűncselekmény megvalósulásához a lehető „legkevésbé kell, hogy hitelező káro-
sodott, vagy akár hogy a hitelezett szolgáltatás veszélyben legyen”⁶⁰. A hitelezési csa-
láshoz „nem szükséges” többek között „csalási eredmény (vagyoni károkozás)” sem.⁶¹

A jogirodalom szerint a kár akkor következik be, ha a sértett „vagyoni helyzete ked-
vezőtlenebbé vált, ha tehát az a kérdéses esemény után értékében csökkent”⁶². Az
akkoriban elfogadott álláspont szerint a kár büntetőjogilag is nemcsak a vagyon érté-
kének tényleges csökkenése (*damnum emergens*), hanem vagyoni haszon megghiúsu-
lása is lehet (*lucrum cessans*).⁶³

A károsítás föltétele minden esetben az, hogy megfelelő *aequivalens* vagy egyálta-
lában nem forog fenn vagy kisebb mértékben létezik, mint amennyi a kár kiegyenlítő-
sére szükséges.⁶⁴ Nem valósul meg viszont kár, így csalás sem „oly esetben, midőn az
érték kevesbedésével szemben megfelelő (*aequivalens*) haszon áll, s az utóbbi amazt
kiegyenlíti, vagyoni károsodás nem forog fenn”⁶⁵.

Ezzel összhangban a javaslat indokolása szerint „maga a kölcsönzés nem képez még
kárt. Sőt még az a tény, hogy a kölcsönző rászedetés, a kölcsönvevő részéről használt
hamis ürügyek, valótlán szövevények, chmerikus fikciók által biratott a kölcsönadásra:
még nem állapít meg az elsőnek részén veszteséget, vagyoni kárt [...]”⁶⁶

XI.1.1.7. A SZÁNDÉKOSSÁG

Az elkövető szándékának ki kell terjednie a megfelelő tényállási elemekre, így a téve-
désbe ejtésre, vagy tévedésben tartásra.⁶⁷

Egyes álláspontok szerint a sértetti rendelkezésre is ki kell terjednie a szándék-
nak.⁶⁸ Mivel azonban a hitelezésről szóló döntés nem objektív tényállási elem⁶⁹, így

⁵⁷ ANGYAL (1909) 138. o.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ KULUNCSICS (1883) 363. o.

⁶⁰ ANGYAL (1909) 138–139. o.

⁶¹ IRK (1933) 616. o.

⁶² EDVI ILLÉS (1909) 318. o.

⁶³ FINKEY (1902) 609. o.; EDVI ILLÉS (1909) 319. o.

⁶⁴ EDVI ILLÉS (1909) 318. o.

⁶⁵ Uo. 319. o.

⁶⁶ Löw (1880) 738. o.

⁶⁷ EDVI ILLÉS (1909) 326–327. o.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Vö. XI.1.1.6. fejezet.

arra álláspontom szerint nem az elkövető szándékának, hanem célzatának kell kiterjednie.⁷⁰

A javaslat indokolása tartalmaz egy olyan mondatot, amely szerint „*még az is meg lehet, hogy a hitelező megkárosítása magának a fondorlatos úton kölcsönhöz jutott-nak sem volt szándékában*”⁷¹.

Ebből egyrészt levezethető, hogy a sértett megkárosítására – mivel az nem objektív tényállási elem – az elkövető szándékának nem kell kiterjednie. Tipikus esete a bűncselekménynek, amikor az elkövető a hitelt vissza akarja fizetni, de utóbb úgy alakulnak a viszonyai, hogy arra nem képes. Ilyen esetekben az ilyen cselekmény (legalábbis némelykor) „a károsítási szempontból tekintve a culpa jellegével bír”⁷².

XI.1.1.8. A CÉLZAT

A hitelezési csalás célzata, hogy a tettes „magának hitelezést vagy hitelhosszabbítást eszközöljön ki”. A célzat tartalmát leíró két fogalom vagylagos szerepeltetése következtében a tényállás nem kizárólag jövőbeli, hanem a tényleges hitelezőt is védi. Az 1878. évi Btk. viszont ennek alapján nem rendelte büntetni a hitel megszüntetése vagy pusztá csökkentése érdekében tanúsított megtévesztéseket.

XI.1.1.9. AZ ÖNÁLLÓ TETTESEK KÖRE

A törvény azt tekintette tettesnek, aki a cselekményt avégből követi el, hogy a tévesztett személytől „magának” eszközöljön ki hitelezést vagy hitelhosszabbítást. Ebből következően a „betűmagyarázat”, azaz szó szerinti „értelmezés mellett [...] az, aki a [1878. évi Btk.] 384. § minden tényálladási elemét megvalósítva más részére való hitelkieszközlés céljából cselekszik, nem volna tettes, szóval nem követné el tettesi minőségben a vétséget; de akkor tettesi cselekmény hiányában nem volna felelősségre vonható az sem, akinek érdekében felhívására, vagy az ilyen ajánkozás elfogadásával a tévesztésen nyugvó, hitelezés kieszközlésére irányuló cselekményt elkövették (nem mint tettes, mert a tettesi cselekményből semmit meg nem valósított, de nem mint felbújtó vagy bűnsegéd sem, mert alaphűncselekmény hiányában e bűnrészességek meg nem állapíthatók)”⁷³.

Angyal szerint „kiküszöbölendő ezt az inkonveniciát, a [1878. évi Btk.] 384. §-t a jog azon akaratahoz mérten kell értelmezni, mely abban megnyilvánul. [...] S mi a jog akarata. Kétségen kívül a hitelező rendelkezési szabadságnak megvédése...” Márpedig „nyilván közömbös volt előtte vajjon az ily célú tévesztő cselekmény elkövetője a maga vagy más részére akarta-e a hitelezést kieszközölni. A hitelezőt védeni kívánó törvény nem akarhat bizonyos irányban kedvezményezni s nem akarhat éppen úgy rést ütni önmagán úgy, hogy azon mindenki büntetlenül kisorranjon”. Ennek alapján

⁷⁰ Vö. XI.1.1.8. fejezet.

⁷¹ Löw (1880) 738. o. Kiemelés tőlem – H. M.

⁷² SZEGŐ (1905) 62. o.

⁷³ ANGYAL (1939) 141. o.

a magának kifejezés „felesleges”, azt „éppúgy nem kellett volna a 384. § szövegébe felvenni, mint ahogy nem vette fel azt a törvény más helyütt sem”⁷⁴.

A fenti eszmefuttatás önmagában teleologikus értelmezésként elfogadható, de a tényállás egyértelmű nyelvtani, logikai, rendszertani és történeti értelmezésével szemben álláspontunk szerint nem érvényesíthető. A közönséges csalás tényállásában ugyanis a jogalkotó kifejezetten kiemelte, hogy a bűncselekményt az követi el, „a ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen”. Ennek alapján a közönséges csalásnál helyes az az értelmezés, hogy közömbös, hogy a tettes magának vagy másnak kívánja e vagyoni hasznot megszerezni.⁷⁵ Ebből azonban *argumentum a contrario* éppen az következik, hogy a hitelezési csalás esetén a jogalkotó szándékában állt a büntetőjogi felelősséget a saját részre igényelt hitelekre korlátozni. E következtetés helyességét a rendszertani értelmezés keretében csak megerősíti, hogy hitelezési csalás mint kiegészítő védelmet nyújtó tényállás objektív hatóköre szűkebb is lehet a jogi tárgy sérelmét pönalizáló bűncselekménynél. Az előkészítő anyagok alapján pedig „e szó »magának« a vétség tényálladékanak szabatosabb meghatározása céljából vétettet fel”⁷⁶.

XI.1.1.10. A MAGÁNINDÍTVÁNY

Az 1878. évi Btk. alapján „csalás miatt a sértett fél, – a 384. § esetében pedig a hitelező indítványára indítandó meg a bűnvádi eljárás”⁷⁷. A miniszteri indokolás szerint „a hitelezés végetti csalárdságra vonatkozóan külön ki kellett emelni a hitelezőt, mert ezen vétség esetében [...] még nem lévén kár, nem lévén károsított, ha e külön felemlítés elmarad: e legenyhébb esete a csalásnak hivatalból lenne üldözendő”⁷⁸.

Az 1878. évi Btk. 116. §-a alapján „a magánfél, a mennyiben a törvény kivételt nem tesz, az ítélet kihirdetése előtt indítványát vissza is vonhatja”. Ennek a lehetőségnek igen komoly hatása volt a gyakorlatban, mivel e szerint „a feljelentések 95%-át a panaszosok visszavonják, mert kiegyeznek a panaszolttal”. Az ezzel kapcsolatos ügyészi kritika szerint „a bíróság nem arra való, hogy ijesztőül szolgáljon, melynek ha megvolt anyagi haszna a panaszosra, további közbenjárást többé igénybe nem veszik”. Ezzel szemben viszont a jogirodalom szerint „épen az, hogy a feljelentések 95%-a visszavonatik, mutatja a helyes irányt. Mutatja azt, hogy a büntető bíróság beavatkozása szükséges, jótékony gazdaságilag és erkölcsileg, mert kötelezettségének teljesítésére szorítja azt az adóst is, ki a polgári bíró minden hatalmával leszámolt”. Ennek alapján „konstatáljuk továbbá azt az elvitázhatatlan elvet is, hogy a büntető bíróságoknak ép úgy, mint a polgári bíróságoknak igenis egyik célját képezi, hogy a bűntény által okozott kár helyreépíthetőség, és épen nem tekinthető a büntető bíróság hivatása lealacsonyításának az, ha a fél, mikor ép a csalás deliktuma által elesik attól, hogy polgári

⁷⁴ Uo. 142. o.

⁷⁵ EDVI ILLÉS (1909) 323. o.; FINKEY (1902) 610. o.

⁷⁶ Löw (1880) 761. o.

⁷⁷ 1878. évi Btk. 390. §

⁷⁸ Az 1878. évi Btk. javaslatának miniszteri indokolását lásd Löw (1880) 764. o.

úton követelését behajthassa, a büntetőbíróság jogsegélyét veszi igénybe azon célból, hogy jogos követeléséhez jusson”⁷⁹.

Az 1908. évi Bn. 50. §-a hatályon kívül helyezte a csalás és a hitelezési csalás magánindítványhoz kötöttségéről szóló rendelkezést. Megszűnt tehát annak lehetősége, hogy a hitelező a büntetőjogot a teljesítésre irányuló kényszereszközként használja.

XI.1.1.11. A BÜNTETHETŐSÉG MEGSZŪNÉSE

A jogirodalomban volt olyan értelmezés is, hogy ha „a tettes a nyert kölcsönt rendes időben visszafizeti, a tényálladék meg nem állapítható, mert a hitelező veszélyeztetése elesett”⁸⁰.

Ez az értelmezés azonban nem fogadható el, mivel a kölcsön visszafizetése nem érinti a tényálladék megvalósulását. A hitelező veszélyeztetése ráadásul csak a vagyon állaga tekintetében szűnt meg, a rendelkezési jog sérelme a hitel folyósításával bekövetkezett.⁸¹

A kölcsön visszafizetése csak akkor nyerhetett volna büntetőjogi jelentőséget, ha arra a jogalkotó kifejezetten büntethetőséget megszüntető okot konstruált volna. Annak is csak abban az időszakban lett volna gyakorlati jelentősége, amikor a (visszavonható) magánindítvány már nem volt a hitelezési csalás üldözhetőségének feltétele.⁸² Egy ilyen rendelkezés egyébként nem lett volna idegen büntetőjogunk akkori rendszerétől sem, mivel az 1878. évi Btk. esetében is megszokott volt, hogy az előrehozott felelőséget teremtő tényállásoknál a törvény a jogi tárgy sérelmének megakadályozását a büntethetőség megszűnésével jutalmazza.⁸³

XI.1.1.12. A STÁDIUMOK

A hitelezési csalás a tévedés létrejöttével befejezett, azaz „itt zárja be a törvény szinte türelmetlenül a folyamatot és minősíti bevégeztnek a cselekményt, holott az élet nem áll meg”. A hitelnyújtás vagy hitelhosszabbítás „a törvényes tényálladékon immár túlmenő mozzanat, mely súlyosító körülményként értékelhető”⁸⁴.

A hitelezési csalás esetén tehát a „bevégezettség” (ezt akkoriban a mai befejezettség értelmében használták⁸⁵) „jogilag – a törvény akaratából – sokkal korábbi szakaszban áll be, mint amelyhez a természetes gondolkodás köti”⁸⁶. Ráadásul a hitelezési csalás nemcsak a közönséges csaláshoz képest hozza előre a büntetőjogi felelőséget, hanem a hitelezési csalás tényállása által védett jogi tárgyakat tekintve is. A vagyon vonatkozásában ez nyilvánvaló, hiszen ennek sérelme akkor következik be, amikor a

⁷⁹ SZAKOLCZAI (1895) 94–95. o.

⁸⁰ FINKEY (1902) 614. o.

⁸¹ Vö. XI.1.1.3. fejezet.

⁸² Vö. XI.1.1.10. fejezet.

⁸³ Így például az 1878. évi Btk. 159. §-a a lázadás kapcsán.

⁸⁴ ANGYAL (1939) 140. o.

⁸⁵ Vö. például 1878. évi Btk. 107. § 1. pont.

⁸⁶ ANGYAL (1939) 139. o.

tettes az általa csalárdul felvett hitelt nem tudja törleszteni, ez azonban a fentiek szerint jóval a tényálláson túli következmény. A hitelezési csalás megvalósulása azonban a rendelkezési jog sérelmét sem feltételezi, hiszen a jogalkotó még a hitelhosszabbításra vonatkozó elhatározást (döntést) sem követelte meg a büntetőjogi felelősség feltételeként. A hitelezési csalás tehát nemcsak a vagyon, hanem annak részjogosítványa, a vagyonnal kapcsolatos rendelkezés tekintetében is veszélyeztetési bűncselekményt képezett.

A hitelezési csalás kísérlete a megtévesztésre irányuló cselekmény, amely a tévedést nem idézi elő⁸⁷, illetve már a megtévesztő levél feladása is.⁸⁸ A hitelezési csalás vétség volt, kísérletének büntetni rendeléséről viszont a Btk. nem rendelkezett. Márpedig az 1878. évi Btk. alapján „a büntett kísérlete mindig – a vétségé azonban csak a törvény különös részében meghatározott esetekben büntetendő”⁸⁹.

A hitelgénylést tartalmazó levél megírása azonban már csak – e bűncselekménynél szintén nem büntetendő – előkészület.⁹⁰

A Bn. 50. §-a büntetni rendelte a csalás vétségének kísérletét is. Ez a rendelkezés azonban – mivel a cselekmény nem minősül, csak tekintendő csalásnak – nem terjedt ki a hitelezési csalásra.⁹¹

XI.1.1.13. A BÜNTETÉSI TÉTEL

A hitelezési csalás nem a csalásra az 1978. évi Btk. 383. §-ában meghatározott, hanem külön büntetési tétel alá esik.⁹² A hitelezés csalás büntetési tétele – a csalás vétségéhez hasonlóan – „egy évig terjedhető fogház”. Hitelezési csalás esetén a kódex pénzbüntetés (mellékbüntetésként való) alkalmazását nem tette lehetővé, míg a „csalás vétsége [...] ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel” is büntethető volt.⁹³

A hitelezési csalásra nem hatottak ki azok a minősítő körülmények, amelyek miatt a csalás büntetett képezett és öt évig terjedhető börtönnel és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel volt büntetendő.⁹⁴ Ezek egy része (például „a csaló, csalás miatt már két ízben megbüntetve volt, és utolsó csalása elkövetését megelőző büntetésének kiállása óta tíz év még nem telt el”⁹⁵) elvileg a hitelezési csalás esetén is alkalmazható lett volna. A hitelezési csalásnak azonban volt saját „meghatározást nyújtó és büntetést rendelő” tényállása⁹⁶, és annak tekintetében a törvény nem mondta ki, hogy az (közönséges) csalásként büntetendő. Éppen ezt igazolja a logikai értelmezés (*argumentum a contrario*) is, hiszen egy másik (a kódex rendszerében csalásnak minősülő)

⁸⁷ Uo. 139–140. o.

⁸⁸ Uo. 139. o.

⁸⁹ 1878. évi Btk. 65. § második mondat.

⁹⁰ ANGYAL (1939) 139. o.

⁹¹ Uo. 140–141. o.

⁹² Uo. 134. o.

⁹³ 1878. évi Btk. 379. § és 383. §.

⁹⁴ Így például 1878. évi Btk. 380. § II. fordulat és 381. §.

⁹⁵ 1878. évi Btk. 381. § 3. pont

⁹⁶ ANGYAL (1939) 134. o.

tényállás kapcsán a törvény kifejezetten úgy rendelkezett, hogy „csalást követ el, és a jelen fejezetben megállapított különbségek szerint meghatározott büntetéssel büntetendő”⁹⁷.

XI.1.1.14. A KÖZÖNSÉGES CSALÁSHOZ FÜZŐDŐ VISZONY

A hitelezési csalás törvényi tényállása kifejezetten tartalmazza a „habár csalási célzat nélkül” kitéfelt. A hitelezési csalás tényállásának amúgy megengedő megfogalmazását a jogirodalomban úgy értelmezték, hogy a hitelezési csalásnak „nem szabad azon célból történni, a mi a közönséges csalásnak alkotó eleme”⁹⁸.

A törvény a „csalási célzat” fogalmát nem határozza meg ugyan, de a két tényállás összevetéséből „kétségtelen hogy a[z 1878. évi Btk.] 384. §-ban meghatározott csalási célzat alatt csakis a[z 1878. évi Btk.] 379. §-ban meghatározott célzatot [...] lehet és kell érteni”⁹⁹. A közönséges csalás tényállása az „a ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen” kitéfelt tartalmazza.

A csalási célzat értelmezéséhez kulcsfontosságú azon megállapítás, hogy a kárnak és a haszonnak kölcsönösnek (korrelát) kell lenni, vagyis ami a sértettnek a kár, annak kell a tettes vagy más részére jogtalan haszon gyanánt szerepelni.¹⁰⁰ Erre figyelemmel viszont a csalás nem pusztán károkozási szándék vagy jogtalan haszonszerzési célzat, hanem szándékolt károkozásból való haszonszerzés¹⁰¹, azaz „jogtalan gazdagodás [célzata] más rovására”¹⁰².

Hitelezés esetén csalási célzat tehát akkor állt fenn, ha „már a priori a viszontteljesítés alóli kibúvás, az equivalens megtagadása, elvonása által a hitelező vagyoni állagának csökkentése céloztatott”¹⁰³. Ha tehát „a hitel igénybe vétele oly körülmények között történt [...], hogy a tettes a hitel igénybe vételénél nem számíthatott arra, hogy elvállalt fizetési kötelezettségének meg fog felelhetni”, akkor „a tettesnek az a tudata, hogy a hitelbe kapott értéket ellenérték nélkül kapja, hogy tehát hitelezője ezzel az értékkel károsodik, míg ő maga ezzel az értékkel jogtalanul gazdagodik, a csalási célzatot teljesen kimeríti”¹⁰⁴.

Az irodalomban olyan álláspont is megjelent, amely önmagában a károkozás alapján kívánta a közönséges és a hitelezési csalást elhatárolni. Ezzel szemben azonban rámutattak arra, hogy az, hogy valaki „vagyoni kárt okozott a hitelezőjének”, az „egy-magában véve a közönséges csalás tényálladékát ki nem meríti”, ha „a fődolog [...] a jogtalan vagyoni haszon szerzésére irányuló célzat” hiányzik.¹⁰⁵

⁹⁷ 1878. évi Btk. 385. §.

⁹⁸ VARGHA (1886) 105. o., hasonlóan ANGYAL (1939) 134. o. és HEIL (1897) 249. o.

⁹⁹ HEIL (1897) 249. o.; ANGYAL (1939) 142. o.

¹⁰⁰ FINKEY (1902) 609–610. o. A célzott „vagyoni haszonnal correlatióban kell lennie az okozott vagy okozni szándékozott kárral”. EDVI ILLÉS (1909) 328. o.

¹⁰¹ Lásd ebben a tekintetben a javaslat indokolásának fejtegetéseit: LÖW (1880) 741. o.

¹⁰² EDVI ILLÉS (1909) 338. o.

¹⁰³ KULUNCSICS (1883) 364. o.

¹⁰⁴ HEIL (1897) 251. o.

¹⁰⁵ VARGHA (1896) 106. o.

Az egyik álláspont szerint „magában a hitelezésben vagy hitelhosszabbításban való részesedés nem esik a vagyoni haszon fogalma alá”, mert ilyenkor „a mérleg eredménye változatlan”¹⁰⁶. Ha a hitelnyerést vagyoni haszonnak minősítenénk; „úgy minden a 384. § alá esőnek látszó tényálladék a Bn. 50. §-a alá esnék, ami a 384. §-nak elvertelenedését jelentené”¹⁰⁷.

Ezzel szemben azonban álláspontom szerint hitelnyerés esetén is elképzelhető, hogy az elkövető jogtalan haszonszerzésre törekszik. Az ilyen cselekmény azonban csak addig hitelezési csalás, amíg ezt a hasznot a pénz jogosulatlan használatából, nem pedig a hitelező vagyonszökkenéséből kívánja megszerezni. Így viszont rögvest érthetővé válik az is, hogy a hitelezési csalást nem önmagában a jogtalan haszonszerzési, hanem a fentiek szerint értelmezett csalási célzat hiánya jellemzi.

A „hitelezési csalás törvényes fogalma alá a tényálladék csak akkor és illetőleg addig tartozik, ameddig kizárólag hitelnyerési vagy hitelhosszabbítási célzat vezet”¹⁰⁸. Az 1878. évi Btk. 379. és 384. §-ainak egybevetése bizonyítja, hogy „a törvényhozó a hitelezést s a hitelhosszabbítást a vagyoni haszonnal ellentétbe helyezte”¹⁰⁹. Ez lényegében azt is jelenti, hogy amennyiben a csalási célzat fennáll, akkor a hitelnyerési (hitelhosszabbítási célzat) fogalmilag kizárt. Így tehát akinek az a célja, hogy „mások megkárosításával magának jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, az abból a célból és nem hitelnyerés céljából cselekszik”¹¹⁰. Más megfogalmazásban ilyenkor „a hitelnyerési célzat csak az álarcz, mely mögött a tettesnek valódi célzata rejtőzik”. Azonban „minősítésre nézve döntő célzat alatt nem az álcélzat, nem az ürügy, hanem a valódi célzatot kell érteni”¹¹¹.

A két tényállás viszonyát érintően mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy a hitelezési csalás nem speciális a csaláshoz képest. A gyakorlat ugyanis „hajlandó a 379. § feltétlen kizárásával a 384. §-t alkalmazni mindannyiszor, valahányszor a vádlott terhére eső cselekmény hitelnyerés alakjában jelentkezik, vagyis mihelyt alakilag a cselekmény abban áll, hogy a tettes magának hitelezést eszközölt ki”¹¹². Angyal példákkal is bemutatja, hogy a „bírói gyakorlat nem egyszer afelé a felfogás felé hajlott, hogy a Bn. 50. §-ának kizárásával a Btk. 384. §-át alkalmazza, mihelyt megállapítást nyer, hogy a tettest hitelnyerési vagy hitelhosszabbítási cél vezet, holott nyilvánvaló, hogy a tettes fizetéseképtelensége tudatában és tehát valósággal jogtalan vagyoni haszon szerzésére irányuló célzattal vette igénybe (vagy akarta igénybe venni) a hitelt s így cselekménye közönséges csalás”¹¹³.

¹⁰⁶ HEIL (1897) 250. o.; ANGYAL (1939) 142–143. o.

¹⁰⁷ ANGYAL (1939) 142. o.

¹⁰⁸ ANGYAL (1939) 137. o.; HEIL (1897) 249. o.

¹⁰⁹ HEIL (1897) 250. o.

¹¹⁰ Uo. 251. o.

¹¹¹ Uo. 250–251. o.; ANGYAL (1939) 137. o.

¹¹² HEIL (1897) 250. és 252. o.

¹¹³ ANGYAL (1939) 137. o.

XI.1.1.15. RÉSZÖSSZEZÉS

A hitelezési csalás első hazai szabályozása a következőképpen jellemezhető:

1. A hitelezési csalást a jogalkotó önálló, de a közönséges csaláshoz kapcsolódó tényállásban rendelte büntetni. A bűncselekmény szabályozásának indokaként merült fel a polgári jogi védelem gyakorlati elégtelensége is.
2. A hitelezési csalás jogi tárgya a hitelező vagyona, illetve vagyoni természetű rendelkezési joga volt, amely érdekek tekintetében a tényállás előrehozott büntetőjogi védelmet biztosított. Az absztrakt veszélyeztetési konstrukció alapja a hitelviszonyból és a megtévesztésből együttesen eredő fokozott kockázat volt. A hitelezési csalás a vagyon tekintetében nem annak állagát, hanem a hitel megtérülését veszélyeztette.
3. A hitelezési csalás elkövetési magatartásaként a törvény a tévedésbe ejtést vagy a tévedésben tartást nevesítette.
4. A hitelezési csalás elkövetési módja a ravasz fondorlat volt, amire figyelemmel a megtévesztő magatartások egy része nem büntetőjogilag, hanem csak polgári jogilag volt releváns. Ezzel a konstrukcióval a jogalkotó nem kívánta szükségtelenül korlátozni a gazdasági élet szabadságát, miközben a fogalom sértettre konkretizált értelmezése alkalmas volt arra, hogy a joggyakorlat többletvédelmet nyújtson az erre rászoruló (például alacsony műveltségű) hitelezőknek.
5. A hitelezési csalás megvalósulásához csak a tévedésbe ejtés (vagy a tévedésben tartás) volt szükséges, a hitellel kapcsolatos tényleges rendelkezés, illetve a károkozás nem képezte a tényállás elemét.
6. A tényállás nyelvtani (logikai, rendszertani és történeti) értelmezés alapján csak azokra a megtévesztésekre terjedt ki, amikor a tettes saját magának kívánt hitelt vagy hitelhosszabbítást biztosítani. A jogirodalom egy része azonban a büntetendőséget (látszólag teleologikus értelmezéssel, de valójában annak határait feszegetve) kiterjesztette az olyan megtévesztésekre is, amelyek mások hitelhez jutását szolgálták.
7. A törvényi tényállás a közönséges csalástól való elhatárolás alapjaként kifejezetten nevesítette a csalási célzat hiányát. Ez utóbbi fogalom kapcsán a korabeli jogirodalom külön hangsúlyozta a károkozási szándék és a haszonszerzési célzat tartalmának immanens összefüggését (a kár és a haszon ún. korrelációját). Erre figyelemmel a közönséges csalást a hitelezési csalástól nem önmagában a károkozási szándék, illetve nem is pusztán a jogtalan haszonszerzési célzat, hanem a kárból való haszonszerzés hiánya határolta el.
8. A hitelezési csalás kapcsán már akkoriban is jelentkezett az alulminősítés veszélye, amely szerint ezen (enyhébb) tényállást a joggyakorlatban olyan esetekre is alkalmazni kezdik, amelyek valójában csalásként minősülnek.
9. A hitelezési csalás az eredeti szabályozás szerint magánindítványra üldözendő bűncselekmény volt, az 1878. évi Btk. törvényes lehetőséget biztosított a magánindítvány visszavonására is. Mindez módot adott a hitelezőknek arra, hogy az általuk előterjesztett magánindítvány visszavonását kilátásba helyezve segítsék elő polgári jogi igényük érvényesítését.

XI.1.2. A DEKRIMINALIZÁCIÓ ÉVTIZEDEI

XI.1.2.1. AZ 1961. ÉVI BTK.

A hitelezési csalás tényállását az 1961. évi Btk. nem vette át, az akkoriban irányadó jogirodalom szerint azt „mint elavultat, elhagyta”¹¹⁴.

A csalás tekintetében fennmaradt az a bírói gyakorlat, amely „nem tekinti kárnak [...] a fondorlattal kieszközölt hitel nyomán keletkező anyagi veszteséget”. Ebben a vonatkozásban „hitelügylet alatt nem csupán a készpénz-, illetve áruhitelezést kell érteni, hanem minden olyan ügyletet, ahol a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás időben a szokásosnál távolabb esik egymástól. Ez az időbeli távolság (időintervallum) az, amely alatt az adós a hitelező pénzét használja.”¹¹⁵

A hitellel kapcsolatos „elkövetés csak akkor valósítja meg a csalást, ha a tettes nem kölcsönt, vagy hitelt akar szerezni, hanem kárt akar okozni. Ha az eset körülményeiből azt a következtetést lehet levonni, hogy a tettes a kölcsönformát csupán megtévesztésszerűen használta, de a kapott összeget eleve nem is állt szándékában visszafizetni, úgy a csalás megállapítható. De megállapítható akkor is, ha a kölcsön felvételének időpontjában (a terhelt) semmiféle reális lehetőséggel nem rendelkezik a kölcsön visszafizetésére. Ebből a körülményből egymagában is – egyéb bizonyítékok nélkül – arra kell következtetni, hogy a tettes kárt akart okozni, hiszen neki kellett a legjobban tudnia, hogy semmiféle lehetősége nincs a kölcsön visszafizetésére.”¹¹⁶

Nem változtat e „következtetés helyességén az sem, ha esetleg a tettes korábbi hitelezőit úgy elégíti ki, hogy újabb sértettet károsít meg »kölcsön« felvételével és ebből fizet. Az ilyen láncolatossági cselekménysorozat azon része is büntetett tehát, amely részében a tettes a kárt utóbb (újabb bűncselekményből szerzett pénzzel) megtérítette.”¹¹⁷

XI.1.2.2. AZ 1978. ÉVI BTK.

Az 1978. évi Btk. eredeti szabályozása sem tartalmazott a hitelezési csalásra vonatkozó rendelkezést. Az ebben az időszakban irányadó kommentár szerint „nem jön létre csalás, ha az elkövető csupán a hitel megszerzése végett téveszti meg a sértettet, és csupán később alakul ki benne az elhatározás, hogy a kölcsönt nem fizeti vissza. *Egymagában azon az alapon, hogy az adós a lejáratkor nem tudja visszafizetni a kölcsönt, csalás megállapításának nincs helye.*” Az idézett korabeli joggyakorlat alapján „viszont az, aki eladósodott voltának, fizetéseképtelenségének az elhallgatásával vesz igénybe kölcsönt, amit nyilvánvalóan nem képes visszafizetni és ilyen módon a kölcsön adó sértettet megtéveszti, csalást követ el”¹¹⁸.

¹¹⁴ RÓNAI – SALAMON (1969) 63. o.

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ Uo., illetve visszatekintésként Bócz (2010) 165. o. 2. lj.

¹¹⁷ RÓNAI – SALAMON (1969) 63. o.

¹¹⁸ BÁGI (1986) 890. o.

XI.1.3. A REKRIMINALIZÁCIÓ

A hitelezési csalásról szóló tényállást *a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény 14. §-a* iktatta be az 1978. évi Btk. 297/A. §-ába. Az 1994. május 15. napjától hatályos tényállás alapján három évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, aki „gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitel nyújtásának, megszüntetésének vagy a hitelfeltételek megváltoztatásának kedvező elbírálása érdekében valótlan tartalmú okiratot használ fel”¹¹⁹.

A javaslat indokolásának – a véglegesen elfogadott tényálláshoz fűződő része szerint – „a hitelezői védelem erősítése érdekében ez a tényállás előbbre hozza a büntetehetőséget, amikor a hitel felvételénél történő megtévesztést rendeli büntetni, ha ez annak érdekében történik, hogy az elkövető a hitelt megkapja, vagy kedvezőbb feltételeket állapítsanak meg”¹²⁰.

XI.1.3.1. A RENDSZERBELI ELHELYEZÉS

A jogalkotó a tényállást a gazdasági, azon belül is a „gazdálkodási kötelességeket és a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények”¹²¹ közé helyezte el. A gazdasági bűncselekmények ettől eltérő tudományos csoportosításában a tényállást a „hitelezők büntetőjogi védelmét” szolgáló bűncselekmények közé helyezik el, amelyek elkülönülnek azoktól a büntetendő cselekményektől, amelyek pusztán a gazdálkodási kötelességeket és a gazdálkodás rendjét sértik.¹²²

XI.1.3.2. A BÜNTETŐ- ÉS POLGÁRI JOG VISZONYA

A büntető- és polgári jog viszonyát illetően az ítélkezési gyakorlatban a csalás kapcsán megállapították, hogy „téves továbbá az az álláspont is, hogy a kölcsöntartozások visszafizetésének kikényszerítésére csupán a polgári jogi szankciók szolgálhatnak. Abban az esetben ugyanis, ha az elkövető egy polgári jogi aktus során a bűncselekmény törvényi tényálláselemét is megvalósítja, már a büntetőjog hatálya alá tartozó cselekményről van szó, és ez büntetőjogi szankciókat eredményez. Következik ez abból is, hogy ha a polgári jogi jogügylet során bűncselekmény valósul meg, a szerződés érvénytelenné válik, és a polgári jog szabályai ilyen esetben már háttérbe szorulnak.”¹²³

¹¹⁹ 1978. évi Btk. 297/A. §. Hatályos 1994. május 15. napjától 2013. január 31. napjáig.

¹²⁰ Az 1994. évi IX. törvény javaslatának 14. §-ához fűzött indokolás.

¹²¹ 1978. évi Btk. XVII. fejezet I. cím.

¹²² MOLNÁR (2009) 31–32. o.

¹²³ Legfelsőbb Bíróság Bfv.III.1988/1998. sz. – BH 2000. 6.

XI.1.3.3. A JOGI TÁRGY

A hitelezési csalás a törvény rendszerében való elhelyezése¹²⁴ inkább kollektív jogi tárgy védelmére utal. Ugyanakkor a kapcsolódó miniszteri indokolás szerint „a hitelezői védelem erősítése érdekében [...] a tényállás előbbre hozza a büntethetőséget”¹²⁵. Ebben a vonatkozásban lényeges lehet a jogirodalom azon megállapítása is, hogy a cselekmény „sérti a hitelező hitelpolitikáját”, illetve „fokozza a hitelnyújtás kockázatoságát, csökkenti annak biztonságát”¹²⁶. Mindezt összegezve a hitelezési csalás elsődleges jogi tárgya a gazdálkodás és a hitelviszonyok rendje, illetve másodlagosan a hitelezők rendelkezési joga (hitelpolitikája, végső soron pedig vagyona) volt. A korábbi szabályozáshoz¹²⁷ képest tehát (elsősorban a rendszertani értelmezés alapján) megállapítható, hogy a jogi tárgyak közül – legalábbis a jogalkotó szándéka szerint – a közösségi érdekek védelme került előtérbe.

XI.1.3.4. AZ ELKÖVETÉSI TÁRGY

A bűncselekmény elkövetési tárgya a valótlan okirat, amely magán-, illetve közokirat is lehet. A hitelkérelemhez mellékelte tipikus iratok:

- a cégbírósági iratok;
- az esetleges tartozásokra vonatkozó hatósági igazolások;
- esetleges működési engedélyek;
- az előző év vagy évek gazdasági mérlegei, adóbevallásai;
- a kérelmet megelőző hónap főkönyvi kivonata;
- a cég gazdasági tevékenységét érintő jelentősebb szerződések;
- a hitel fedezetére vonatkozó dokumentáció.¹²⁸

Az okiratnak valótlan tartalmúnak kell lennie, ilyen

- az a hamis közokirat, amely nemcsak formailag, hanem tartalmilag is hamis;
- az a közokirat, amelynek tartalmát hamisították meg;
- az a hamis közokirat, amely úgy készült, hogy valaki abban működött közre, hogy hivatalos személy jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adatot, tényt vagy nyilatkozatot foglaljon közokiratba;
- az a hamis közokirat, amelyet hivatalos személy lényeges tényt hamisan foglalva közokiratba, hivatali hatáskörével visszaélve készített;
- az a magánokirat is, amely (alaki hamisságtól függetlenül) valótlan tartalmú.

¹²⁴ Vö. XI.1.3.1. fejezet.

¹²⁵ Az 1994. évi IX. törvény javaslatának 14. §-ához fűzött indokolás.

¹²⁶ MOLNÁR (2009) 105. o.

¹²⁷ Vö. XI.1.1.3. fejezet.

¹²⁸ TÓTH (2002) 237. o.

Nem valótlan tartalmú azonban

- az a közokirat, amely csak alakilag hamis, azaz amelynek nem az a kiállítója, akit az irat feltüntet;
- az a közokirat, amely más nevére szól;
- az a magánokirat, amely csak alakilag hamis, de valós tartalmú.

XI.1.3.5. AZ ELKÖVETÉSI MAGATARTÁS

A hitelezési csalás elkövetési magatartása a valótlan tartalmú okirat felhasználása. Ennek körébe tartozik lényegében minden olyan tevékenység, amelynek következtében a valótlan tartalmú okirat eljut a hitel tárgyában döntésre jogosult intézményhez vagy személyhez.

A felhasználás megvalósítása nem feltételezi a készítésben (meghamisításban) való közreműködést, ahogy a készítésben (meghamisításban) való közreműködés sem minősül felhasználásnak.

XI.1.3.6. AZ EREDMÉNY HIÁNYA

Annak ellenére, hogy a bűncselekmény elnevezése csalás, annak megvalósulásához nem szükséges sem a tévedés kialakulása¹²⁹, sem a hitel folyósítása (vagy más, az adós szemszögéből kedvező döntés meghozatala).¹³⁰

A hitelezési csalásnak továbbra is lehetett az a következménye, hogy a hitelezőnek elmaradt hasznot okozott (az elkövető a forrást nagyobb kamattal is ki tudta volna helyezni). Az ilyen elmaradt haszon azonban a Btk. alkalmazásában – szemben a korábbi joghellyel¹³¹ – a kifejezett büntetőtörvényi definícióra tekintettel nem minősült kárnak (hanem csak vagyoni hátránynak).¹³²

A tényállás eredményként nem feltételezte büntetőjogi értelemben vett kár bekövetkezését sem.¹³³ Sőt a hitelezési csalás nem is járt kár okozásával, amikor azt olyan ügyben állapították meg, amikor a megszerzett pénzkölcsön visszafizetésére is sor került.¹³⁴

Az azonban hitelezési csalás esetén sem volt kizárt, hogy – különösen a hitel visszafizetésének más okból utólagosan bekövetkező elmaradása (és a fedezet érvényesíthetőségének hiánya) miatt – ugyanon okozott értékcsökkenés következzen be.¹³⁵

¹²⁹ VARGA (2004) 1093. o.

¹³⁰ TÓTH (2002) 238. o.

¹³¹ Vö. XI.1.1.6. fejezet.

¹³² 1978. évi Btk. 137. § (1) bek. 5. pont.

¹³³ VARGA (2004) 1093. o.

¹³⁴ Vö. 3/2009. Büntető jogegységi határozat, rendelkező rész, 2. pont.

¹³⁵ A korábbi joghelyzetre vö. XI.1.1.6. fejezet.

XI.1.3.7. A GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉG NEM OBJEKTÍV TÉNYÁLLÁSI ELEM

A gazdasági tevékenység csak a tényállás célzatában szerepelt, így annak – a felhasználás időpontjában – ténylegesen nem kell léteznie. Erre tekintettel nem tartjuk helyesnek azt a joggyakorlati megállapítást, hogy „a hitelezési csalás [...] kizárólag a gazdasági tevékenység körében követhető el”¹³⁶.

XI.1.3.8. AZ ÖNÁLLÓ TETTES

A bűncselekmény önálló tettese bárki lehet, amennyiben azt az elkövetéskor gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitel célzatával valósították meg.

Az ellenkező álláspont szerint a bűncselekmény „tettese lehet bárki, aki gazdasági tevékenységet folytat.”¹³⁷ Ehhez képest még inkább szűkítő nézet szerint „a hitelezési csalás büntettét tettesként csak a gazdasági tevékenységet folytató társaság nevében eljárni jogosult személy követheti el, ő használja fel a valótlan tartalmú okiratot a benyújtással”¹³⁸.

Mivel a gazdasági tevékenységnek objektíve nem kell fennállnia a bűncselekmény megvalósulásához,¹³⁹ így a törvény az önálló tettesek körét erre tekintettel nem szűkítette le.

Az ellenkező felfogás alapjaként *Molnár* arra is utal, hogy „a tulajdonképpeni gazdasági bűncselekményeket tettesként értelemszerűen csak az ilyen értelemben meghatározott gazdasági tevékenységet folytató személy követheti el. Ide sorolható a pl. a hitelezési csalás [(1978. évi Btk.) 297/A. §]”¹⁴⁰. Azt azonban álláspontom szerint nehéz megállapítani, hogy mi alapján minősül valamely tényállás tulajdonképpeni gazdasági bűncselekménynek, illetve a hitelezési csalás miatt tekinthető ilyennek. Azt ugyanis *Molnár* is elismeri, hogy „van [...] olyan gazdasági bűncselekmény is, amely ugyan kizárólag gazdasági tevékenységhez kapcsolódóan valósulhat meg, tettese azonban nem feltétlenül gazdasági tevékenységet folytató személy”¹⁴¹. Álláspontom szerint a hitelezési csalás is éppen az utóbbi – ezek szerint nem tulajdonképpeni – gazdasági bűncselekmények közé tartozott.

XI.1.3.9. A SZÁNDÉKOSSÁG

A hitelezési csalás csak szándékos elkövetés esetén büntetendő, ennek tudati oldalán a tettesnek tudnia kell, hogy a felhasznált okirat valótlan tartalmú. Az okirat valótlan tartalmába a tettesnek elegendő belenyugodnia, még akkor is, ha a célja a gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitel nyújtásának, megszüntetésének vagy a hitelfeltételek megváltoztatásának kedvező elbírálása. Újabb példáját látjuk

¹³⁶ Legfelsőbb Bíróság, Bfv.I.567/2009/4.

¹³⁷ MOLNÁR (2009) 109. o.

¹³⁸ Fővárosi Törvényszék, B.827/2004/52.

¹³⁹ Vö. IX.1.3.7. fejezet.

¹⁴⁰ MOLNÁR (2009) 13. o.

¹⁴¹ Uo.

tehát annak, hogy a célzat csak általában, de nem feltétlenül feltételez egyenes szándékot.¹⁴²

Ha az elkövetőnek eleve nem volt visszafizetési szándéka, akkor a terhére – károközési szándékára (és abból való jogtalan haszonszerzés) célzatára figyelemmel – csak közönséges csalást lehetett megállapítani.¹⁴³

XI.1.3.10. A CÉLZAT

A hitelezési csalás célzatos bűncselekmény, amely akkor valósul meg, ha a valótlan okirat felhasználása gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitel nyújtásának, folyósított hitel megszüntetésének vagy (a folyósított vagy folyósítandó) hitel feltételei megváltoztatásának kedvező elbírálása érdekében történik. A korábban hatályos tényálláshoz¹⁴⁴ képest tehát kifejezetten nevesíti a hitel megszüntetését, míg a hitel feltételei megváltoztatása magában foglalja a hitelhosszabbítást.

1. Az 1978. évi Btk. a hitel fogalmát nem definiálta. Így a jogirodalom számára kézenfekvőnek tűnt ezt a kifejezést alapvetően más jogszabályok, így kezdetben az 1959. évi Ptk.¹⁴⁵, illetve az 1991. évi Pit.¹⁴⁶, illetve az utóbbit felváltó 1996. évi Hpt.¹⁴⁷ alapján értelmezni.¹⁴⁸ Az egyes szerzők között azonban abban már nem volt egyetértés, hogy a többféle hitelfogalom közül melyiket tartják elsődlegesnek, illetve mi a jogkövetkezménye annak, ha a pénzmozgás az egyik fogalomnak nem felel meg.¹⁴⁹

2. Amennyiben a hitel fogalmát kizárólag és szigorúan a Hpt.-ben szereplő rendelkezések alapján értelmezzük a büntetőjogban is, akkor ennek a dogmatikai következménye (lehet) az is, hogy a tényállás alkalmazásában hitelezőként csak (pénzintézetet) hitelintézetet ismerünk el.¹⁵⁰ A hitelezők körét a hitelintézetekre korlátozó felfogás másik (erőteljesebb érve) a tényállás jogtárgyharmonikus értelmezése¹⁵¹. Ennek körében Molnár arra utal, hogy a tényállás jogi tárgya a „gazdasági rend”, míg a hitelezők érdeke „ennek keretében” részesül védelemben.¹⁵² Ez az álláspont arra figyelemmel konzekvens, hogy a hitelezés rendjét nem sértheti egy olyan magatartás, ami a hitelezés törvényes keretein kívül helyezkedik el.

Ha azonban a tényállás – ha ez a rendszerbeli elhelyezéséből nem következik is – a hitelezők vagyoni érdekeit is védi, akkor a hitelezési csalás sértettje nem kizárólag pénzintézet/hitelintézet lehet. Vagyoni érdeke ugyanis azon (akár természetes, akár jogi személy) hitelezőnek is van, aki a tettes célzata szerint a tényállásban szerep-

¹⁴² Így például GELLÉR (2008) 150. o.; illetve csak „általában” van ilyen viszony: NAGY (2008) 129. o.

¹⁴³ Vö. XI.1.3.17. fejezet.

¹⁴⁴ Vö. XI.1.1.8. fejezet.

¹⁴⁵ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 522. §

¹⁴⁶ 1991. évi LXIX. törvény a pénzintézetekről és a pénzintézeti tevékenységről, 3. § (6) bek. (hk.)

¹⁴⁷ 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról, 2. számú melléklet I. fejezet 10. pont.

¹⁴⁸ Így például TÓTH (2002) 238. o.; VARGA (2004) 1090. o.

¹⁴⁹ Vö. például TÓTH (2002) 238. o.; MOLNÁR (2009) 108. o.

¹⁵⁰ MOLNÁR (2009) 108. o.

¹⁵¹ Erről az Alaptörvény előtti időszakra büntetőjogi vonatkozásban lásd SZOMORA (2009) 11–17. o.; illetve azt követően HOLLÁN (2013) 62–63. o.; SZOMORA (2015) 10–11., 27. o.; valamint GÁL (2016) 337–338. o.

¹⁵² MOLNÁR (2009) 108. o.

lő hitelt (beleértve abba egy egyszeri kölcsönt is) nyújtaná. Ilyen elvi alapon – a csalásnál általában elismert tételekkel¹⁵³ is összhangban – a hitelezési csalás körében is védelemben részesülnek azok, akik maguk is jogellenes cselekményt valósítottak meg, így a sértettek köréből nem zárható ki az sem, aki az üzletszerű hitelnyújtáshoz nem rendelkezik a Hpt. által megkívánt engedéllyel, illetve aki egyszeri (de az 1959. évi Ptk. alapján semmis) uzsorakölcsönt nyújtott.¹⁵⁴ Sőt hitelezőként az is büntetőjogi védelemben részesül, aki az 1978. évi Btk. 298/D. §-a alapján jogosulatlan pénzügyi (majd pénzügyi) tevékenységért¹⁵⁵, illetve uzsora-bűncselekmény miatt tartozott büntetőjogi felelősséggel.

3. A hitelben a tettes célzata szerint majdan részesülő személy bárki lehet, nem kizárólag az okiratot felhasználó tettes. Ellenkező értelmezés a tényállás szövegéből csak akkor következne, ha abban a „gazdasági tevékenysége gyakorlásához folyósítandó hitel” szerepelne. A tényállás szövege azonban birtokos személyjelet nem tartalmaz, ezáltal a jogalkotó nyitva hagyta azt a lehetőséget, hogy más személy az okirat felhasználója és más a hiteljogviszony jogosultja.¹⁵⁶ Tényállásszerű tehát az is, ha a kezes a hitelintézet közvetlen megkeresésére valótlán tartalmú jövedelemigazolást ad be.

4. A tényállás a megszerezni kívánt hitel jellemzőjeként határozta meg a hitel gazdasági tevékenységgel való kapcsolatát. A „hitelezési csalás büntette megállapításának feltétele, hogy az elkövető a hitelt – csalárd módon ugyan, de – a gazdasági tevékenységének gyakorlásához szerezze meg”, illetve kívánja megszerezni.¹⁵⁷

A tényállás beiktatásakor a gazdasági tevékenység fogalmát a Btk. nem határozta meg, így a gyakorlat a más jogszabályokban található definíciókra, vagy a közigazdaságtan meghatározásaira volt utalva.¹⁵⁸

A hitelezési csalás tényállásának beiktatása idején például az egyéni vállalkozókról szóló törvény tartalmazott csak „gazdasági tevékenység” fogalmat. Ennek alapján gazdasági tevékenység az üzletszerűen – ellenérték fejében, nyereség- és vagyonszerzés céljából, rendszeresen – folytatott termelő vagy szolgáltató tevékenység.¹⁵⁹ Ez a hitelezési csalás tekintetében is megfelelően alkalmazható volt, még olyan esetben is, amikor a hitel jogosultja nem egyéni vállalkozó volt.

A 2007. évi XXVII. törvény 31. §-a iktatta be az 1978. évi Btk.-ba azon értelmező rendelkezést, amely szerint a kódex XVII. fejezete (így a hitelezési csalás tényállása) vonatkozásában „gazdasági tevékenység a bevétel elérése érdekében vagy azt eredményező módon saját kockázatra rendszeresen végzett termelő, kereskedelmi vagy szolgáltató tevékenység”. A módosító törvény javaslatának indokolása szerint ezt azért kellett megtenni, mert „a gazdasági tevékenység” fogalma „a Btk. több tényállásában is megjelenik”¹⁶⁰.

¹⁵³ BH 1991. 184.; illetve PAPP (1996) 665. o.

¹⁵⁴ 1959. évi Ptk. 202. §

¹⁵⁵ VARGA (2004) 1092. o.; TÓTH (2002) 238. o.

¹⁵⁶ VARGA (2004) 1092. o.

¹⁵⁷ Legfelsőbb Bíróság, Bfv.III.264/2010/6.

¹⁵⁸ Egy másik a gazdasági tevékenység fogalmát tartalmazó bűncselekményi tényállás (a pénzmosás) kapcsán lásd GÁL – SINKU (2008) 129–139. o.

¹⁵⁹ 1990. évi V. törvény 2. § (1) bek. (hk.)

¹⁶⁰ A 2007. XXVIII. törvény javaslatának 25–28. §-aihoz fűzött indokolás.

Ha a hitel nem kapcsolódik gazdasági tevékenységhez, akkor hitelezési csalás bűncselekménye nem állapítható meg. Így például akkor sem, amikor a terheltek a hitelek „fedezetül is szolgáló járművek értékét, egyben vételárát valótlánul 5 mFt-ban, illetve 3,2 mFt-ban jelölték meg”, holott a „járművek szerződéskori tényleges értéke ugyanis 600 000, illetve 200 000 Ft-ot tett ki”. A „pénzintézeteket a kölcsön folyósítása érdekében hamis okiratok felhasználásával mindkét esetben megtévesztették”, de „a terhelteknek a kölcsön felvételekor szándékában állt a felvett kölcsön visszafizetése”, így csalás sem volt megállapítható e vádpontokban. A cselekményt azért követték el, hogy „az egyik esetben 2 millió Ft, míg a másik esetben 2 millió 560 ezer Ft kölcsön felvehető legyen”, de a járművekkel nem kívántak gazdasági tevékenységet végezni, így a cselekmény hitelezési csalásnak sem minősülhetett. A cselekményeket a Legfelsőbb Bíróság magánokirat-hamisításnak minősítette, de annak kapcsán megállapította, hogy „a terhelt magatartása [...] tulajdonképpen a hitel megtévesztéssel történő megszerzésének minősül, vagyis ún. hitelezési csalás”¹⁶¹.

Egy másik ügyben a Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa a vádlott cselekményét az 1978. évi Btk. 297/A. §-ába ütköző hitelezési csalás büntettének minősítette, amikor lakásvásárlás céljára felvenni kívánt munkáltatói kölcsön igénylésekor valótlán adatot adott meg.¹⁶² Ezzel szemben a Fővárosi Ítéltábla rámutatott, hogy amint arra a katonai ügyész, illetve a vádlott védője helyesen hivatkozott, hitelezési csalás nem állapítható meg, mivel a vádlott „nem gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitelt igényelt”, hanem lakásvásárlás céljából.¹⁶³

E két ügy azonban az elemzőben felveti annak a gyanúját is, hogy a hitelezési csalás tényállásának a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos hitelekre szűkítése indokolatlan volt. A Legfelsőbb Bíróság határozatának szóhasználata pedig mutatja azt is, hogy ebben az időszakban is lehetnek olyan cselekmények, amelyek ha nem is a kódex alapján, de a köznapi szóhasználat szerint hitelezési csalásnak minősültek.

Ha az elkövető gazdasági tevékenység célzata hiányában (de gazdasági tevékenységet hamisan ígérve) vesz fel hitelt, akkor rendszerint nem hitelezési, hanem közönséges csalásért felel.¹⁶⁴ Ha ugyanis a visszafizetési szándék hiányzik, akkor sok esetben ez együtt jár azzal is, hogy a gazdasági tevékenység célzata sem állapítható meg. Így csalást állapítottak meg, amikor „nem volt olyan gazdasági tevékenység sem, amely hitel igénybevételét indokolta volna”¹⁶⁵, illetve amikor „szó sem volt gazdálkodásról, illetőleg nemcsak hamis okiratok felhasználása történt meg, hanem károkozás is. A kölcsön és járulékaik nem lettek teljesítve, a jogtalan haszon gyanánt megszerzett pénzt I. rendű vádlott saját céljaira fordította.”¹⁶⁶

¹⁶¹ Legfelsőbb Bíróság, Bfv.I.567/2009/4.

¹⁶² Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa, Kb.II.37/2009/11.

¹⁶³ Fővárosi Ítéltábla, 6.Kbf.64/2010/5.

¹⁶⁴ Vö. XI.1.3.17. fejezet.

¹⁶⁵ Legfelsőbb Bíróság, Bfv.III.264/2010/6.

¹⁶⁶ Győri Ítéltábla, Bf.100/2012/7.

XI.1.3.11. A BÜNTETHETŐSÉG MEGSZŰNÉSE

A sértett által elfogadott jóvátételt a hitelezési csalás esetén is érdemes lett volna – a korábbi tényállás alkalmazási tapasztalatai¹⁶⁷ alapján – valamilyen konstrukcióban a büntethetőség megszűnésével jutalmazni. Erre vonatkozó rendelkezés azonban a tényálláshoz nem kapcsolódott.

A tényállás beiktatásakor a vagyon elleni bűncselekmények között szerepelt a tevékeny megbánásról szóló rendelkezés, amely szerint „a büntetés korlátlanul enyhíthető – különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető is –, ha a [...] csalás [...] elkövetője a cselekményt – mielőtt felfedezték volna – a hatóságnak vagy a károsultnak bejelenteti és a kárt megtéríti, vagy megtesz minden tőle elvárhatót a kár megtérítése érdekében”¹⁶⁸. Ez azonban – rendszertani értelmezés alapján – kizárólag a Btk. XVIII. fejezetében szereplő vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozott, így a gazdasági bűncselekmények közé elhelyezett¹⁶⁹ hitelezési csalás esetén nem. Arról már nem is szólva, hogy a rendelkezés tartalmilag sem igazodott a hitelezési csalás tényállásához, amely rendszerint kár okozása nélkül valósult meg.¹⁷⁰

A 2006. évi LI. törvény 264. §-a a tevékeny megbánás szabályozását általános részi jogintézménnyé tette, így nem volt büntethető, aki „vagyon elleni (XVIII. fejezet), három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette”¹⁷¹. Ez a rendelkezés azonban továbbra sem volt alkalmazható azokra, akik hitelezési csalást valósítottak meg, mivel e tényállás szabályozására nem a vagyon elleni bűncselekmények között került sor. Az alkalmazás hiánya azonban itt már mindenképpen érdemi problémát jelenthetett, mivel a bűncselekmény káros következményeinek jóvátételébe egyértelműen beletartozik a megfelelő fedezet nyújtása is.

A tevékeny megbánásból eredő rendelkezések hiánya azzal az abszurd következménnyel járt, hogy aki nagyobb kárt okozó csalást valósított meg (a hitelt nem akarta kifizetni) a tevékeny megbánás keretében mentesülhetett a felelősségre vonás alól (ha a hitelt később megfizette). Ezzel szemben, aki nagyobb értékű hitelt úgy vett fel, hogy azt vissza akarta és tudta volna is fizetni, annak büntethetősége hitelezési csalás miatt akkor sem szűnt meg, ha a hitelt teljes egészében visszafizette.

Ebből egyértelműen látszik, hogy elementáris szükség lett volna a tevékeny megbánásra vonatkozó rendelkezések hatókörének kiterjesztésére (ennek egyik módszere lett volna a tényállás vagyon elleni bűncselekmények körébe való áthelyezése), vagy a hitelezési csalás vonatkozásában erre vonatkozó külön rendelkezés megalkotására.

¹⁶⁷ Vö. XI.1.1.10., illetve XI.1.1.11. fejezet.

¹⁶⁸ 1978. évi Btk. 332. §. Hatályos 2006. június 30. napjáig.

¹⁶⁹ Vö. XI.1.3.1. fejezet.

¹⁷⁰ Vö. XI.1.3.6. fejezet.

¹⁷¹ 1978. évi Btk. 36. § (1) bek. Hatályos 2006. július 1. napjától.

XI.1.3.12. A STÁDIUMOK

A bűncselekmény a valótlan tartalmú okirat felhasználásával, vagyis annak a hitelezőhöz való eljuttatásával befejezett volt. Nem volt szükséges, hogy a megtévesztés eredményes legyen, de az sem, hogy a hitelt folyósítsák, megszüntessék vagy a hitelfeltételeket kedvezőbben módosítsák. Ez utóbbi ugyanis csak a célzat tárgyaként szerepelt a tényállásban, így megvalósulása nem volt feltétele a befejezettségnek.

Kísérlet megállapítására alkalmas az okirat megküldése postán, ha az a hitelezőhöz nem érkezik meg.¹⁷²

A magánokirat meghamisítása e bűncselekmény vonatkozásában önmagában még büntetlen előkészületi cselekmény. A közokirat esetén viszont az ilyen cselekmény befejezett közokirat-hamisítás megállapítására szolgálhatott alapul.¹⁷³

XI.1.3.13. A TETTESSÉG ÉS RÉSZESSÉG

A hitel igénylője a bűncselekmény tettese csak akkor lehet, ha az okiratot ő használja fel. Ha az okiratot például a bank közvetlen megkeresésére a kezes nyújtja be, akkor az ő cselekményében közreműködő hiteligenylő – a magyar büntetőjog objektív alapú tettesség-fogalmára tekintettel – a cselekmény felbujtója vagy bűnsegédje lehetett.

A magánokirat meghamisítása a hitelezési csaláshoz nyújtott bűnsegélyt valószínűsít meg¹⁷⁴, ha a felhasználás megtörtént és a hamisítónak tudomása van a felhasználó céljáról és tervezett cselekményéről is.¹⁷⁵ Ezek hiányában a hamis okirat készítése (meghamisítása stb.) önmagában is közokirat-hamisítás¹⁷⁶ megállapítására lehet alkalmas.

XI.1.3.14. A RENDBELISÉG

A bűncselekmény egyrendbeli, ha egyetlen hitelügylet keretében több valótlan tartalmú okiratot használnak fel.

Természetes egység az is, ha az elkövető ugyanazzal a hitelezővel szemben elkülönült magatartással előbb a hitelfolyósításhoz, később a hitelfeltételek módosításához, majd vagy esetleg a hitel jogviszony megszüntetéséhez használ fel valótlan tartalmú okiratot. Más tényállásoknál (sőt fő szabály szerint) érvényesülő dogmatikai elv azonban, hogy ugyanazon bűncselekmény ugyanazon tényállása több elkövetési magatartásának megvalósítása nem keletkeztet halmazatot.¹⁷⁷ Ekkor viszont indokolt ugyanezt érvényesíteni, amikor a tettesnél ugyanazon bűncselekmény ugyanazon tényállása tekintetében (időben eltolódva) többféle célzat is fennáll.

¹⁷² TÓTH (2002) 238. o.

¹⁷³ 1978. évi Btk. 274. § (1) bek. a) pont.

¹⁷⁴ VARGA (2004) 1092. o.

¹⁷⁵ TÓTH (2002) 238. o.

¹⁷⁶ 1978. évi Btk. 274. § (1) bek. a) pont.

¹⁷⁷ Vö. AMBRUS (2014) 40–42. o.; illetve ez a jogtétel szolgált alapul az 1/2000. Büntető jogegységi határozatnak is.

Ilyen esetben *Varga* folytatólágosság megállapítását tartja szükségesnek.¹⁷⁸ Ha azonban a természetes egység fennáll, akkor ugyanezen vonatkozásban a törvényi egység (így a folytatólágosság) nem is jön számításba.¹⁷⁹

A bűncselekmény rendbeliségét a hitelügyletek száma határozza meg. A hitelezési csalás akkor is többrendbeli, ha a több hitelügylet hitelezője azonos személy.

Annak viszont nincs akadálya, hogy több hitelügylet, de ugyanazon hitelező tekintetében a cselekmények a folytatólágosság egységébe tartozzanak. Álláspontom szerint ugyanis a hitelező a bűncselekménynek – anyagi jogi értelemben is – sértettje az 1978. évi Btk. 12. § (2) bekezdés alkalmazásában.¹⁸⁰ Ha pedig a sértetti minőségét nem ismerjük el, az sem akadálya a folytatólágos egység megállapításának, mivel a 4/2004. Büntető jogegységi határozatból általánosítható az a tétel, hogy „minthogy a [...] bűncselekmény[...]nek [...] (sértettje) nincs, a folytatólágosság törvényi fogalmának elemei között szereplő »azonos sértett sérelmére« történi elkövetés hiánya – ha az egyéb törvényi feltételek fennállnak – a törvényi egység megállapítását önmagában nem zárja ki”¹⁸¹.

Ezzel szemben az ítélkezési gyakorlatból olyan döntés is ismert, hogy amikor „a vádlott két időpontban, két hitelszerződés alapján, két különböző összegű hitelt vett fel a hitelintézettől”, akkor az „ítélőtábla megítélése szerint a kétszeri hitelfelvétel a folytatólágosság egységébe sem vonható, mivel a bűncselekmény törvényi tényállási részét képező kétszeri hamis magánokirat felhasználására nem ugyanabban a jogviszonyban került sor”¹⁸².

E döntés jól láthatóan a magánokirat-hamisítás rendbeliségére vonatkozó kúriai iránymutatást alkalmazta a hitelezési csalásra is. Annak alapján „a hamis magánokirat felhasználása folytatólágosan elkövetett, ha a hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú – ugyanazon vagy több – magánokiratot ugyanazon jogviszonyból származó jog vagy kötelezettség létezésének, megváltoztatásának vagy megszűnésének bizonyítására többször használják fel”¹⁸³.

Álláspontom szerint a magánokirat-hamisítás rendbeliségére vonatkozó kúriai iránymutatás nem alkalmazható minden további nélkül a hitelezési csalásra. A hitelezési csalás ugyanis (legalábbis részben) egyéni jogok elleni¹⁸⁴ (de sértettel mindenképpen rendelkező¹⁸⁵) bűncselekmény. Ha pedig a rendbeliséget mégis a fenti iránymutatás megfelelő alkalmazásával kívánjuk eldönteni, akkor sem kell a hitelező és a hitelfelvevő közötti jogviszonyt az egyes szerződésekhez kötni. Merőben formális

¹⁷⁸ VARGA (2004) 1093. o.

¹⁷⁹ A két kategória viszonyára lásd AMBRUS (2014) 31. o.; illetve az 1/2016. Büntető jogegységi határozat indokolásának azon részét, hogy „a természetes egységhez képest elkülönülnek azok az esetek, amikor az elkövető egy vagy több magatartása – amely a természetes szemlélet szerint ugyan több bűncselekményt alkotna – a törvény rendelkezésénél fogva mégis egy bűncselekményként értékelendő, azaz ún. törvényi egység” [III/2. pont.].

¹⁸⁰ Vö. XI.1.3.10. fejezet.

¹⁸¹ Így az orgazdaság kapcsán a 4/2004. Büntető jogegységi határozat, rendelkező rész II. pont; illetve ezt általánosítva AMBRUS (2014) 138. o. Ezt a felfogást kritizálja MÉSZÁROS (2015) 115. o.

¹⁸² Győri Ítéletábla, Bf.64/2008/4.

¹⁸³ Kúria, BKv 36.

¹⁸⁴ Vö. XI.1.3.3. fejezet.

¹⁸⁵ Vö. XI.1.3.10. fejezet.

tényezőktől függ (sokszor jogtechnikai kérdés) ugyanis, hogy egy ilyen folyamatos hitelezési kapcsolatban az ügyféllel szemben az előző szerződés alapján hitelhosszabbításra, illetve egy új hitelszerződés megkötésére kerül sor.

A hitelezési csalás esetén jelentkezhet olyan konstelláció is, hogy „folytatólagos egység esetén [...]a]z egyes részcselekmények maguk is természetes egységet alkotó különböző elkövetési magatartásokból álltak össze”¹⁸⁶. Ennek példája az, amikor az elkövetők a hitelezőt a folyósítás és a hitelhosszabbítás során is megtévesztik a fedezet tekintetében, majd rövid időn belül (szintén megtévesztéssel) egy újabb hitelt igényelnek.

XI.1.3.15. HALMAZAT MÁS BŰNCSELEKMÉNYEKKEL

1. Az egyik nézet szerint a hitelezési csalás és a közokirat-hamisítás 1978. évi Btk. 274. § (1) bekezdés b) pontja látszólagos alaki halmazatban áll, mivel a kettő közül a speciális hitelezési csalást kell megállapítani.¹⁸⁷ A tettesként elkövetett hitelezési csaláshoz képest viszont az elkülönülő magatartásokkal, például meghamisítással¹⁸⁸, vagy intellektuálisan elkövetett közokirat-hamisítás¹⁸⁹ halmazatban megállapítható.¹⁹⁰ Így a hitelezési csalás bűnsegédje is valóságos anyagi halmazatban felel közokirat-hamisításért, ha például a hamis közokiratot el is készíti.¹⁹¹

Ezzel szemben Molnár helytállóan mutat rá, hogy a fenti nézet elfogadása esetén súlyosabban (halmazati keretek között) felelne a közokirat hamisítója, mint aki azt felhasználja. Az első nézettel szemben az is felvethető, hogy két bűncselekmény alaki és anyagi halmazata tekintetében nem kell szükségképpen azonos álláspontot elfoglalni ugyan, de ebben a vonatkozásban az eltérő minősítés – legalábbis szerintem – részletesebb indokolást igényelt volna.

A másik felfogás szerint a közokirat-hamisítás valamennyi változata valóságos halmazatban áll a hitelezési csalással.¹⁹²

Harmadikként olyan álláspont is elképzelhető volt, hogy a közokirat-hamisítás felhasználása nem áll sem alaki, sem anyagi halmazatban a közokirat-hamisítással. Azonos cselekmény esetén ugyanis a hitelezési csalás a közokirat-hamisítást konsumálja, míg a második esetben összeolvadás miatt nem indokolt az anyagi halmazat megállapítása.

2. Az uralkodó nézet szerint a hitelezési csalás a magánokirat-hamisításhoz (Btk. 276. §) képest speciális tényállás, így ahhoz képest látszólagos alaki halmazatban előtérbe lép.¹⁹³ Ezt követte az ítélkezési gyakorlat is, így a hitelezési csalás büntette és a magánokirat-hamisítás vétsége halmazatban történő megállapítására ugyanazon cse-

¹⁸⁶ Így sikkasztás kapcsán a Budapest Környéki Törvényszék, B.12/2012/144.; illetve általában AMBRUS (2014) 31. o.

¹⁸⁷ TÓTH (2002) 239. o.

¹⁸⁸ 1978. évi Btk. 274. § (1) bek. a) pont II. fordulat.

¹⁸⁹ 1978. évi Btk. 274. § (1) bek. c) pont.

¹⁹⁰ TÓTH (2002) 239. o.

¹⁹¹ VARGA (2004) 1093. o.

¹⁹² MOLNÁR (2009) 109–110. o.

¹⁹³ TÓTH (2002) 239. o.

lekmény kapcsán nem kerülhet sor¹⁹⁴, azaz „látszólagos alaki halmazat áll fenn”¹⁹⁵. A hitelezési csalás és magánokirat-hamisítás között azert „nem létesül valóságos alaki halmazat, mivel e gazdasági bűncselekményt magánokirat-hamisítás nélkül el sem lehet követni”¹⁹⁶.

Ezzel szemben Molnár szerint azonban tartalmilag és alakilag is hamis magánokirat esetén szó sincs specialitásról, és a különböző jogilag védett érdekek sérelmét csak a halmazati értékelés tudja megfelelően kifejezni.¹⁹⁷

XI.1.3.16. A BÜNTETÉSI TÉTEL ÉS A BÜNTETÉS KISZABÁSA

A hitelezési csalás büntetési tétele háromévi szabadságvesztés volt. Ez alkalmas volt arra, hogy megfelelő büntetőjogi védelmet nyújtson a veszélyeztetett vagyonnak akkor is, ha a megtévesztés igen magas összegű hitelek folyósítására irányult. Eközben azonban nem zárta ki azt sem, hogy a jogalkalmazók méltányosan értékelhessék (például próbára bocsátás segítségével¹⁹⁸) azokat a cselekményeket, amikor az elkövető kis összegű hitelt kívánt megtévesztéssel megszerezni.

Még jobb megoldás lett volna ugyanakkor, ha a tényállás a (folyósított vagy folyósítandó) hitel összege tekintetében különböző büntetési tételeket tartalmaz, így a kisebb összegű hitelek esetén két- (vagy egy-) évi, míg a magas összegű hitelek esetén háromévi szabadságvesztést. Az értéken alapuló minősítés ugyanis nemcsak a vagyon elleni bűncselekményeknél volt bevett megoldás a kódexben, de arra a gazdasági bűncselekmények esetén is volt példa.¹⁹⁹

Az ítélkezési gyakorlatban helytállóan állapították meg, hogy ha „a hitelezési csalás büntette vonatkozásában a törvény nem [is] differenciál a csalárd módon felvett hitel összegét illetően, ez utóbbi körülmény [...] a büntetés kiszabása során az adott büntetési tételkeretek közt nyilvánvalóan értékelést kell, hogy nyerjen. A vádlott által felvett hitel összege, ezáltal a cselekmény társadalomra veszélyessége” ugyanis ettől is függ.²⁰⁰ Súlyosító körülményként „e körben kellett figyelembe venni az igényelt hitel összegének különösen jelentős összegét is”²⁰¹.

XI.1.3.17. A KÖZÖNSÉGES CSALÁSHOZ FÜZŐDŐ VISZONY

1. A hitelezési csalás és csalás viszonya a jogirodalomban és a joggyakorlatban lényegében (ha nem is mindig) kimondottan nem halmazati, hanem elhatárolási kérdés-ként jelentkezett. Így ebben az időszakban is elismert volt, hogy ha az elkövető már

¹⁹⁴ Győri Ítéltábla, Bf.64/2008/4.

¹⁹⁵ Fővárosi Ítéltábla, Bf.317/2012/14.

¹⁹⁶ Fővárosi Ítéltábla, Bf.347/2009/17.

¹⁹⁷ MOLNÁR (2009) 109–110. o.

¹⁹⁸ 1978. évi Btk. 72. §

¹⁹⁹ 1978. évi Btk. 303. § (4) bek. (pénzmosás).

²⁰⁰ Győri Ítéltábla, Bf.64/2008/4.

²⁰¹ Fővárosi Bíróság, 2.B.1148/2006/15.

eredendően a visszafizetés szándékának hiányában folyamodik hitelért, akkor „nem hitelezési csalást, hanem csalást követ el”²⁰².

Erre példaként szolgál azon ügy, amelyben „a bt. működésének költségeihez a terheltek 1992. és 1993. évben úgy vettek fel több személytől kölcsönt, hogy fedezetként tulajdonukban nem lévő ingóságot és ingatlant ajánlottak fel – figyelemmel a korábbi nagy összegű tartozásaikra is – úgy, hogy a visszafizetés reális lehetősége a kölcsönfelvétel időpontjában sem állt fenn. [...] a terheltek a felvett kölcsönösszegeknek csak egy töredékét törlesztették, ami szintén azt igazolja, hogy fizetéképtelenek voltak. [...] a felvett kölcsönöket nem áruvásárlásra fordították, így nem is bizakodhattak abban, hogy a pénz megforgatásával lehetőségük nyílik a kölcsön visszafizetésére. [...] a terhelteknek fedezetként felajánlható nagy értékű ingatlanai, gépei nem voltak.” Ezekből a tényekből a Legfelsőbb Bíróság szerint „az eljáró bíróságok helyesen vonták le azt a következtetést, hogy a terhelteknek a felvételkor szándékukban sem állt a kölcsönösszegek visszafizetése”²⁰³. A Legfelsőbb Bíróság arra is utalt, hogy „az adott ügyben a kár már bekövetkezett, amikor a terheltek visszafizetési szándék nélkül a kölcsönösszegeket átvették. Nem változtatott ezen az sem, hogy a sértettek kára kisebb részben utólag megtérült, de annak sincs jelentősége, hogy a terheltek tulajdonában az összes okozott kárt meghaladó, nagy értékű ingatlan van. Ez ugyanis azt jelentené, hogy akinek jelentős vagyona van, annak az elkövetőnek az esetében a csalás büntette miatti büntetőjogi felelősség megállapítására nem kerülhetne sor.”²⁰⁴

Ezt a gyakorlatot megerősítette a Legfelsőbb Bíróság 3/2009. Büntető jogegységi határozata, amelynek indokolása szerint „a csalás megállapításának a feltétele [...] a visszafizetési szándék hiánya. Erre számtalan tényezőtől, de leggyakrabban a fedezet, illetve a biztosítékok hiányából lehet következtetni. Ám, ha a visszafizetésnek van fedezete, ha a felajánlott biztosíték kellő fedezetet nyújt, a fizetési szándék hiánya a csalás megállapítását ugyanúgy megállapíthatóvá teszi.”²⁰⁵ Ezen felül a jogegységi tanács – az indítványozó tanács álláspontjától²⁰⁶ eltérően, de a legfőbb ügyész álláspontjával²⁰⁷ egyezően – azt is megállapította, hogy „amennyiben az elkövető visszafizetési szándék nélkül, a pénzügyi megtevesztésével vesz fel kölcsönt, a csalás bűncselekménye nem a futamidő végén válik befejezetté. A kölcsön összegének a kiutalásával a kár bekövetkezik, a hitelintézet vagyonában beállott értékcsökkenés véglegessé válik, tehát a bűncselekmény befejezett alakzata megvalósul.”²⁰⁸

Ebben az időszakban is megjelent elhatárolási szempontként, hogy hitelezési csalás esetén „az elkövető szándéka azonban nem irányulhat károkozásra, ellenkező esetben a gazdasági bűncselekmény helyett a vagyon elleni bűncselekmény megállapításának

²⁰² Így például TóTH (2002) 239. o. A hitelezési csalás tényállásának megalkotása előtt is ez volt a helyzet. Vö. XI.1.2. fejezet.

²⁰³ Legfelsőbb Bíróság, Bfv.III.1988/1998. – BH 2000. 6.

²⁰⁴ Uo.

²⁰⁵ 3/2009. Büntető jogegységi határozat, Indokolás III.2.b) pont.

²⁰⁶ Uo. I/c. pont.

²⁰⁷ Uo. II. pont.

²⁰⁸ Uo. III.7. pont.

van helye”²⁰⁹. A korábbi joghelyzettel²¹⁰ szemben ez a felfogás már elfogadható alapja volt a két bűncselekmény elhatárolásának. A kár büntetőjogi fogalmába ugyanis ekkoriban már csak a vagyonban okozott értékcsökkenés tartozott. Így viszont az elkövetőnek már nem lehetett úgy károkozási szándéka, hogy ez ne vonja maga után szükségképpen a csalás megállapítását. Hitelezési csalás esetén ugyanis az elkövető szándéka legfeljebb az elmaradt haszonra terjedhet ki, ez azonban ekkoriban már nem minősült büntetőjogi értelemben vett kárnak.

Mások arra utaltak, hogy „a jogtalan haszonszerzési célzat egyenesen kizárja a hitelezési jogviszony létrejöttét”²¹¹. Ezzel szemben volt olyan bírói döntés is, amely szerint „a jogtalan haszonszerzést ugyanis úgy a hitelezési csalás, mint a csalás is magában foglalja. A hitelezési csalásnál a jogtalan haszon éppen abból következik, hogy a valós adatokat tartalmazó okiratok alapján a hitelező nem juthatna a kérdéses hitelhez. Ezáltal a kölcsön összege nála akkor is jogtalan haszonként jelentkezik, ha azt a szerződési feltételeknek megfelelően visszafizeti. A csalás ennyiben tér el az előbbi bűncselekménytől, hogy az elkövető már a hitelfelvétel időpontjában is tisztában van, illetőleg tisztában kellene lennie azzal a ténnyel, hogy a kölcsönt nem akarja, vagy nem tudja visszafizetni.”²¹²

A két bűncselekmény viszonya elhatárolási kérdésként jelentkezett arra tekintettel is, hogy a csalás megvalósulásának tipikus esete, hogy az elkövető gazdasági tevékenység célzata nélkül (de jövőendő gazdasági tevékenység színlelésével) vesz fel hitelt. Márpedig gazdasági tevékenységhez kapcsolódó hitel célzatának hiányában hitelezési csalás eleve nem is állapítható meg.²¹³

2. Ekkoriban sem volt azonban kizárt, hogy a csalás és a hitelezési csalás olyan viszonyba kerüljön egymással, hogy halmazatuk valóságosságáról vagy látszólagosságáról kelljen döntenet. Így például egy nagyobb cég által pályakezdő kisvállalkozók számára – gazdasági tevékenységük elkezdéséhez vagy bővítéséhez – nyújtott támogatással vegyes kölcsön megtévesztéssel való megszerzése esetén a támogatás jogosulatlan elnyerésének célja (károkozásból való haszonszerzés) nem zárta ki a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos hitel megszerzésének célzatát.

Ilyen esetben a két bűncselekmény viszonyát a gazdasági bűncselekmények és a csalás halmazatára vonatkozó – a témával foglalkozó büntetőjogi irodalomban sokáig önmagában is erőteljesen vitatott²¹⁴ – általános elvek alapján kellett feloldani. Így a gazdasági bűncselekményt kellett megállapítani, ha annak büntetési tétele azonos vagy magasabb a csaláshoz képest²¹⁵, ilyen esetben viszont a tényleges károkozás képezett súlyosító körülményt. Ha viszont a gazdasági bűncselekményhez képest a csalás súlyosabban büntetendő, akkor a gazdasági bűncselekmény a látszólagos

²⁰⁹ Győri Ítéltábla, Bf.75/2008/87.

²¹⁰ Vö. XI.1.1.7. fejezet.

²¹¹ VARGA (2004) 1093. o.

²¹² Győri Ítéltábla, Bf.64/2008/4.

²¹³ Vö. XI.1.3.10. fejezet.

²¹⁴ KERESZTY (1999) 611. o.

²¹⁵ TÓTH (2002) 84–85. o.; MOLNÁR (2009) 18–19.

halmazatban háttérbe lép²¹⁶, ennek keretében azonban a gazdasági rend sérelme súlyosító körülményként értékelhető.

Ha ezt a tételt az ekkoriban három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő hitelezési csalásra vonatkoztatjuk, akkor ez a bűncselekmény háttérbe szorul az ötévi vagy annál súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő csaláshoz képest.²¹⁷ Ilyenkor a hitelben való jogtalan részesülés célzata, illetve a vagyon a hitel összegére kiterjedő veszélyeztetése súlyosító körülmény. Ezzel szemben viszont a két- vagy háromévi szabadságvesztéssel büntetendő csalás²¹⁸ látszólagos halmazatban háttérbe szorul a hitelezési csaláshoz képest, itt azonban a támogatás tényleges felvétele (kísérlet esetén annak szándéka) súlyosító körülmény.

Mivel azonban a hitelezési csalás álláspontom szerint csak egy hitelezőt részesít védelemben (nem pedig azok összességét)²¹⁹, a halmazatot csak azonos hitelező sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén tartom látszólagosnak. Ha az elkövető a megtévesztést több személy vagyonának vonatkozásában valósítja meg, azaz egy magatartással egyiktől támogatást, másik személytől pedig kölcsönt vesz fel, akkor a helyes minősítésnek a halmazat megállapítását tartom.

XI.1.3.18. RÉSZÖSSZEJZÉS

A hitelezési csalás 1978. évi Btk.-ban szereplő tényállása vonatkozásában a következő összegző megállapítások tehetők:

1. A hitelezési csalást a jogalkotó nem a vagyon elleni, hanem a gazdasági bűncselekmények között helyezte el.
2. Az uralkodó nézet szerint a tényállás elsősorban a hitelezés rendjét, másodsorban az egyes hitelezőket védte.
3. A hitelezési csalás körében már a hamis okirat felhasználását is befejezett bűncselekményként szabályozták. A tévedés tényleges kiváltása (a kölcsön folyósítása, kár okozása) nem volt feltétele a büntetőjogi felelősségnek.
4. A tényállás védelmi köre a valótlan tartalmú okiratokkal kapcsolatos elkövetésekre korlátozódott.
5. A büntetőtörvény használta, de nem definiálta a hitel fogalmát. A jogirodalom a tényállási elem értelmezése során általában a polgári és igazgatási jogi definíciókhoz fordult. Ezek kapcsán elsősorban az volt vitatott, hogy miképpen hat ki a büntetőtényállás alkalmazására, hogy a hitel más jogszabályokban szereplő fogalmai a tényállás hatókörét a hitelintézetekre szűkítették.
6. A hitelezési és közönséges csalás általában „elhatárolási viszonyban” állt egymással, azaz amennyiben az elkövető a hitelként felvett összeget eleve nem akarta visszafizetni (de azzal gazdagodni kívánt), akkor hitelnyerési célzat hiányában csalást kellett megállapítani.

²¹⁶ Uo.

²¹⁷ 1978. évi Btk. 318. § (5)–(7) bek.

²¹⁸ 1978. évi Btk. 318. § (2) és (4) bek.

²¹⁹ Vö. XI.1.3.3. fejezet.

7. A két bűncselekmény között azonban (magáncég által nyújtott támogatással vegyes hitel esetén) halmazati viszony is fennállhatott. Ilyenkor a vagyon elleni és gazdasági bűncselekmények általános elhatárolási elvei alapján a csalás súlyosabban büntetendő alakzatai látszólagos halmazatban előtérbe léptek a hitelezési csaláshoz képest. A hitelezési csaláshoz képest pedig az azonosan van enyhébben büntetendő csalás látszólagos halmazatban háttérbe szorult. A halmazat látszólagosságára és annak feloldására vonatkozó fenti tételek azonban csak azonos sértett esetén voltak alkalmazandók, azaz különböző sértettek esetén a támogatásra elkövetett csalás és a hitelezési csalás (a vagyon elleni bűncselekményekhez hasonlóan) alaki halmazatban állhatott.
8. A hitelezési csalás büntetési tétele megfelelő volt, de azt indokolt lett volna a folyósított (vagy a folyósítandó) hitel összege alapján differenciálni.
9. A hitelezési csalás szabályozásának komoly hiányossága volt, hogy az utólagos jóvátétel (hitel visszafizetése, valóságos fedezet biztosítása) e bűncselekménynél nem képezett büntethetőségi akadályt. A tevékeny megbánásra vonatkozó rendelkezések hatóköre pedig (még az erre vonatkozó rendelkezések 2006-os reformját követően is) csak a vagyon elleni bűncselekményekre korlátozódott.

XI.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS

XI.2.1. AZ ÖNÁLLÓ TÉNYÁLLÁS MEGSZÜNTETÉSE

A hitelezési csalás tényállását a Btk. tudatosan nem tartotta fenn. A Btk. javaslatának ehhez kapcsolódó indokolása szerint „a hitelezési csalás tulajdonképpen a csalás előkészületének tekinthető, amely kizárólag a gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitel nyújtásának, megszüntetésének, vagy a hitelfelvetelek megváltoztatásának kedvező elbírálása érdekében történő valótlan tartalmú okiratok felhasználása esetén büntetendő. Ebből eredően a gazdasági tevékenység végzésével össze nem függő hitelek kapcsán annak megállapítására nem kerülhet sor. A hitelbírálati folyamatok bonyolultságára és komplexitására figyelemmel a mai viszonyok között szinte kizárt, hogy a kérelemhez mellékelteként benyújtandó okiratok valóságának ellenőrzésére ne kerüljön sor. Ugyanakkor maga a folyamat jelentősen nem különbözik a más tevékenységhez, így elsősorban a magánszemélyek szükségleteinek az ellátásához igénybe vett hitelek elbírálásától. Emiatt nem indokolt ezek külön kezelése, de nem indokolt a büntetőjogi védelem önálló tényállásban történő fenntartása sem, figyelemmel arra, hogy a hamis vagy valótlan tartalmú okiratok büntethetőségére a közbizalom elleni bűncselekmények körében a Javaslat alapján lehetőség lesz.”²²⁰

²²⁰ A Btk. javaslatának indokolása a XLI. Fejezethez (A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények).

XI.2.2. AZ ÚJ SZABÁLYOZÁS ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK ELŐBBRE HOZATALA

A hitelezési csalás tényállását a 2012. évi CCXXIII. törvény (Btk.) 36. §-a hatályon kívül helyezte, így az 2013. február 1. napjától nem hatályos. Az ilyen bűncselekményekhez (így valószínűleg a hitelezési csaláshoz is kapcsolódó) indokolás szerint „figyelemmel a [z 1978. évi] Btk. 2. §-ában és a Be. 6. § (3) bekezdés a) pontjában foglaltakra, indokolt a dekriminalizálást már 2013. február 1-jével végrehajtani”.²²¹

XI.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

XI.3.1. AZ INDOKOLÁS ÉRVEINEK VIZSGÁLATA

XI.3.1.1. A STÁDIUMTANI TÉVEDÉS

Az indokolás felütése szerint „a hitelezési csalás tulajdonképpen a csalás előkészületeinek tekinthető”.

Ha a „tulajdonképpen” itt azt jelenti, hogy „lényegét tekintve”, akkor ez az állítás nem igaz. Ehhez ugyanis a hitelezési csalás tényállásának olyan magatartást kellene leírnia, amely 1. teljesen kívül esik a közönséges csalás tényállásának keretein; valamint 2. célzata a jogtalan hasznoszerzés és az abból való károkozás. Ehhez képest a hitelezési csalás objektív elemeit tekintve átfedésben van a csalás tényállásával (a hamis okirat felhasználása a tévedésbe ejtés része)²²², illetve annak megvalósulásához károkozási szándék²²³ (jogtalan hasznoszerzési célzat²²⁴) nem szükséges. Erre figyelemmel a hitelezési csalás nem olyan cselekményt rendel büntetni befejezett bűncselekményként, amely tartalmilag a csalás előkészületeinek minősülne. Ha a hitelezési csalás ilyen tényállás lenne, akkor a bevett (bár szerintem nem igazán szerencsés) terminológia a *sui generis* előkészület lenne.²²⁵ A hitelezési csalás azonban nem a csalás *sui generis* előkészülete, mivel a bűncselekmény befejezésére irányuló célzat hiányában nemcsak valóságos, hanem *sui generis* előkészületről sem lehet szó.²²⁶

Az 1. pont alapján legfeljebb az merülhet fel, hogy a hitelezési csalás a közönséges csalás *sui generis* kísérlete lenne. Ezt a (szintén nem túl szerencsés) szakkifejezést a jogirodalom olyan tényállások megjelölésére használja, amelyek egy olyan magatartást rendelnek büntetni befejezett bűncselekményként, amely tartalmilag egy másik bűncselekmény kísérletének minősül.²²⁷ A hitelezési csalás azonban a közönséges csalás *sui generis* kísérlete sem lehet, mivel a tényállás objektíve a megtévesztésre irányuló magatartást ír le ugyan, azonban károkozási szándékot²²⁸ (sem jogtalan haszon-

²²¹ A Btké. javaslatának 36. §-ához fűzött indokolás.

²²² Így például a csalás tekintetében Kúria, Bfv.III.1.538/2012/10.

²²³ Vö. XI.1.3.9. fejezet.

²²⁴ Vö. XI.1.3.10. fejezet.

²²⁵ HOLLÁN (2013)

²²⁶ NAGY (2008) 194. o.

²²⁷ Vö. HOLLÁN (2013)

²²⁸ Vö. XI.1.3.9. fejezet.

szervezési célzatot²²⁹) nem követel meg. Sui generis kísérletről azonban (a kísérlethez hasonlóan) csak akkor lehet szó, ha a cselekmény tartalmilag is kísérletnek minősül. Márpedig a kísérlet szubjektív oldala teljesen azonos a befejezett bűncselekményével²³⁰, ami viszont csalás esetén a károkozásra irányuló legalább eshetőleges szándékot feltételez.²³¹

A hitelezési csalás tényállása tehát valójában – ahogy azt az 1994-es beiktató törvény indokolása helyesen tartalmazta – egy olyan tényállás, amely a büntetőjogi felelősséget előbbre hozza a közönséges csaláshoz képest. Jó lett volna, ha a 2012. évi kódex miniszteri indokolása ezen a helyes dogmatikai kiindulóponton alapult volna.

XI.3.1.2. AZ ELLENŐRZÉS KÉRDÉSE

Az indokolás szerint „a hitelbírálati folyamatok bonyolultságára és komplexitására figyelemmel a mai viszonyok között szinte kizárt, hogy a kérelemhez mellékletként benyújtandó okiratok valódiságának ellenőrzésére ne kerüljön sor”.

A potenciális sértettek nyilvánvalóan törekednek a benyújtott okiratok valódiságának ellenőrzésére, de erre nincs mindig lehetőségük. Itt is axiómaként kezelhető ugyanis, hogy semmiféle ellenőrzés nem lehet olyan hatékony, hogy mindenféle visszaélést kizárjon (gondoljunk csak a mérlegadatok „kozmetikázására”).

A sértett önvédelmi lehetősége egyébként sem indokolhatja a büntetőjogi védelem megvonását, különösen nem egy megtévesztésre épülő tényállás esetén. (Képzeljük el, hogy a jogalkotó a rossz minőségű termék forgalomba hozatalának tényállását arra hivatkozással törli el, hogy a fogyasztók az ilyen termékeket úgysem fogják megvenni!)

Ennek kapcsán azonban megfontolandó az a felvetés, hogy nem szükséges befejezett bűncselekmény megállapítása olyan ügyekben, amikor a tényleges megtévesztés nem következik be. A hitelezési csalás tényállása tehát abban a vonatkozásban túl tág lehetett, hogy a befejezett bűncselekmény akkor is megállapítható volt, ha a hitelkérelem az ellenőrzésen megbukott.²³² Ebben a körben tehát elképzelhető lett volna egy olyan javaslat, amely alapján a hitelezési csalás esetén csak az eredményes megtévesztést (tévedésbe ejtést, tévedésben tartást) kellene büntetni rendelni.

A tényállás elkövetési magatartásának tévedésbe ejtésre (tévedésben tartásra) utaló átfogalmazása ellenére azonban a tényleges megtévesztésre irányuló szándékos magatartások kísérletként büntetendőek maradnának. Figyelemre méltó az 1878. évi szabályozás azon megoldása, amely – a hatályoshoz képest eltérő általános részi szabályozásra²³³ is tekintettel ugyan, de – a kísérletet ennél a bűncselekménynél nem rendelte büntetni.²³⁴

²²⁹ Vö. XI.1.3.10. fejezet.

²³⁰ NAGY (2008) 195. o.

²³¹ Legfelsőbb Bíróság, Bfv.II.757/2008.

²³² Vö. XI.1.3.12. fejezet.

²³³ A „büntett kísérlete mindig, a vétségé azonban csak a törvény különös részében meghatározott esetekben büntetendő” [1878. évi Btk. 65. § második mondat].

²³⁴ Vö. XI.1.1.12. fejezet.

XI.3.1.3. A GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGGEL KAPCSOLATOS HITELEK TÖBBLETVÉDELME

Az indokolás szerint a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos hitelbírálati kérelemhez melléketként benyújtandó okiratok valóságának ellenőrzése „jelentősen nem különbözik a más tevékenységhez, így elsősorban a magánszemélyek szükségleteinek az ellátásához igénybe vett hitelek elbírálásától. Emiatt nem indokolt ezek külön kezelése.”

Ha ez így van, akkor az indokolásban arra azért ki kellett volna térni, hogy a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos elkövetés miért eredményez szigorúbb elbírálást más tényállások esetén. Így a Btk. alapján aki „az írásbeli szerződés alapján fennálló követelés fedezetéül szolgáló vagyont részben vagy egészben elvonja, és ezzel a tartozás kiegyenlítését részben vagy egészben megghiúsítja, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”²³⁵. Ezzel szemben „aki ezt a „cselekményt a gazdasági tevékenységből származó tartozás fedezetéül szolgáló vagyonra követi el, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”²³⁶. Elképzelhető természetesen, hogy a gazdasági tevékenységgel való kapcsolatnak más jelentőséget kell tulajdonítani a hitelezési csalás alapesete, illetve a tartozás fedezete elvonásának minősített esete körében. Ekkor azonban a megkülönböztetés indokát (már amennyiben van ilyen) a jogalkotónak érdemes lett volna részletesebben elemeznie (esetleg okulásunkra az indokolásban is kifejtenie).

Ha a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos hitelbírálatot nem kell fokozott védelemben részesíteni, abból nem következik feltétlenül a hitelezési csalás tényállásának eltörlése (ezt egyébként az indokolás sem állítja). A megkülönböztetés eltörléséhez eljuthattak volna úgy is, hogy a hitel gazdasági tevékenységgel való kapcsolatára utaló mindenfajta hivatkozást eltörlönek a tényállás szövegéből, de azt nem helyezik hatályon kívül. Ebben az esetben a büntetőjogi védelem fennmaradt volna, de nem korlátozódott volna a gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitelekre. Ebben az esetben nyilvánvalóan átgondolást igényelt volna a tényállás a gazdasági bűncselekmények között való rendszerbeli elhelyezése²³⁷ is.

XI.3.1.4. A MARADÉK-BŰNCSELEKMÉNY

Az indokolásban megjelölt legfontosabb ok a hitelezési csalás büntetni rendelésének megszüntetésére az volt, hogy „a hamis vagy valótlan tartalmú okiratok [felhasználásának] büntethetőségére a közbizalom elleni bűncselekmények körében a Javaslat alapján lehetőség lesz”.

Ez valóban így van. A korábban hitelezési csalásnak minősülő cselekmények a Btk. alapján közokirat-hamisításnak²³⁸, illetve hamis magánokirat felhasználásának²³⁹ minősülhetnek.

²³⁵ Btk. 405. § (1) bek.

²³⁶ Btk. 405. § (2) bek.

²³⁷ Vö. XI.1.3.1. fejezet.

²³⁸ Btk. 342. § (1) bek. b) pont.

²³⁹ Btk. 345. §

Valótlan tartalmú magánokirat felhasználása esetén azonban a Btk. nem biztosít ugyanolyan szintű büntetőjogi védelmet. A hamis magánokirat felhasználása ugyanis „egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”²⁴⁰, míg a hitelezési csalás büntetési tétele három évig terjedő szabadságvesztés volt.

A hatályos szabályozás alapján ráadásul jelentős különbség van abban a tekintetben, hogy az elkövető közokiratot használ fel vagy magánokiratot. Ez viszont arra is ösztönözheti a hitelezőket, hogy a fokozott büntetőjogi védelemben részesüléshez akkor is közokiratokat követeljenek meg, ha erre egyébként nem lenne szükség. Ez viszont aránytalanul korlátozza a hitelpiac hatékony működését, illetve – különösen közjegyzői okiratok megkövetelése esetén²⁴¹ – teljesen felesleges költségeket ró a hitelfelvevőkre.

A miniszteri indokolás szerint a Btk. alapján lényegében a hitelezési csalás helyett közbizalom elleni bűncselekményt kell megállapítani. Ez a megközelítés azonban nem vet számot azzal, hogy az 1978. évi Btk. rendelkezéseinek volt olyan értelmezése is, hogy a hitelezési csalással a közbizalom elleni bűncselekmény (például a közokirat-hamisítás) valóságos halmazatban áll.²⁴² Ebben az esetben (például hamis közokirat készítése és felhasználása esetén) viszont a Btk. szabályozása szintén kevesebb büntetőjogi védelmet biztosít. A közokirat-hamisítás és hitelezési csalás halmazata helyett ugyanis csak közokirat-hamisítást lehet megállapítani, így viszont a Btk. szerinti büntetési tétel (három év) alacsonyabb, mint az 1978. évi Btk. 85. § (3) bekezdése szerinti büntetési tétel (négy év hat hónap).

Utalnék arra is, hogy a megmaradó bűncselekményre hivatkozó fenti érvelés csak akkor releváns, ha elfogadjuk, hogy a büntetendőség körét a valótlan tartalmú okiratok felhasználására kell korlátozni. Ha viszont a hitelezők védelmét ettől nem kívánjuk függővé tenni, akkor az okiratokkal kapcsolatos bűncselekmények nem alkalmasak a hitelezők teljes körű védelmére.

XI.3.2. AZ ÚJ SZABÁLYOZÁS A BTK. KONTEXTUSÁBAN

A hitelezési csalás eltűnése beilleszthető abba a kontextusba, hogy a Btk. megalkotásánál „deklarált cél volt az elburjánzott csalásszerű magatartások csökkentése”²⁴³.

Ez a cél azonban a végleges kodifikációs termék tekintetében nem érvényesült maradéktalanul, mivel például a javaslatban még nem szerepelt, de később bekerült a törvénybe a gazdasági csalás (374. §), amit ráadásul *Tóth Mihály* szerint „bizonyára kezelni lehetne a csalás, a költségvetési csalás vagy a hűtlen kezelés befejezett alakzatával, esetleg kísérletével”²⁴⁴. Erre figyelemmel viszont már végképp nehezebben érthető, hogy miért is volt akkor indokolt a hitelezési csalás hatályon kívül helyezése.

²⁴⁰ Btk. 345. §

²⁴¹ 1991. évi XLI. törvény IX. fejezet.

²⁴² Vö. XI.1.3.15. fejezet.

²⁴³ Tóth (2013) 525–534. o.

²⁴⁴ Tóth (2013) 529. o.

Ennek a tényállásnak a hatóköre ugyanis bizonyosan nem fedhető le a csalás kísérletével, hanem a büntetőjogi felelősséget ahhoz képest előrehozza.²⁴⁵

A kódex szabályozási környezetével ráadásul a hitelezési csalás tényállásának megtartása és a csalás szabályozásához kötése is összhangban lett volna. A Btk.-ban ugyanis érvényesült egy olyan (szerintem helyes) tendencia, hogy egyes – az addig más fejezetekben szabályozott – csalásszerű bűncselekményeket a közönséges csalás mellé helyezze el. Így a javaslat indokolása szerint „az információs rendszer felhasználásával elkövetett, kárt okozó magatartások elsősorban vagyoni érdekeket sértő, csalásszerű magatartások, mindazonáltal ezeket a csalástól elkülönítetten indokolt szabályozni, hiszen hiányzik a klasszikus értelemben vett tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás. A kárt az információs rendszer jogtalan befolyásolása okozza. A Javaslat ennek megfelelően a vagyon elleni bűncselekmények fejezetében önálló tényállásként szabályozza az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást.”²⁴⁶

A hitelezési csalás 2012-ben történt megszüntetése akkor tűnik igazán furcsának, ha azt megkíséreljük a hazai büntetőjog szabályozástörténetébe²⁴⁷ beilleszteni. Természetesen egy kodifikációs megoldás nem értékelhető kizárólag annak alapján, hogy a korábbiak közül mely időszakban készült jogalkotási termékekhez hasonlít a legjobban. Eltérő gazdasági-társadalmi folyamatokon is alapulhat azonos kodifikációs technika. Mégis meglepődve észlelhetjük, hogy a hatályos szabályozás az 1961. évi kódex megoldásához igazodik, nem pedig az 1878. évi Btk., illetve a rendszerváltás idejét követő időszak szabályozáshoz. Holott éppen ennek ellenkezője lenne logikus arra figyelemmel, hogy a csalásszerű bűncselekmények szabályozása más tényállásokhoz képest nagyobb mértékben függ a társadalmi-gazdasági rendszertől.²⁴⁸

Azt pedig részemről már csak remélem, hogy az előrehozott büntetőjogi védelem visszavonására nem egy olyan politikai játszma egyik vadhajtásaként került sor, amelyik a hitelezőkkel (és elsősorban a bankokkal) szembeni ellenérzések meglovgolására (részben azok további gerjesztésére) irányult.

XI.3.3. A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉS ELŐREHOZATALÁNAK ÉRTÉKELÉSE

A hatályon kívül helyezés előrehozatalával a jogalkotó érthető módon el kívánta kerülni azt a helyzetet, hogy amennyiben az elbírálás 2013. március 12. napjára esik, akkor a bíróságnak a vádlottat hitelezési csalás miatt kell elmarasztalnia, míg amennyiben 2013. július 12. napjára, akkor magánokirat-hamisításban.

A választott jogtechnikai megoldás azonban nem volt alkalmas más – ehhez teljesen hasonló – esetek kezelésére. Ha ugyanis a cselekményt az elsőfokú bíróság 2013 januárjában bírálta el, akkor a vádlottat hitelezési csalás miatt kellett elmarasztalnia. Ha pedig ez utóbbi ítélet 2013. január 30. napjáig jogerős lett, akkor a minősítés (kiszabott büntetés) korrekciójára a Btk. 2. §-a alapján sem nyílt lehetőség.

²⁴⁵ Vö. XI.3.1.1. fejezet.

²⁴⁶ A Btk. javaslatának 374. §-hoz fűzött indokolása.

²⁴⁷ Vö. XI.1. fejezet.

²⁴⁸ Így például az 1961. évi változásokra a csalás szabályozása tekintetében lásd MADAI (2011) 56. o.

A hatályon kívül helyezés előrehozatalára egyébként egyáltalán nem lett volna szükség, ha a Btk. 2. §-a (vagy még inkább a Bv. tv.) általános érvénnyel rendezné a jogerő utáni jogszabályváltozások kérdését.²⁴⁹

XI.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

XI.4.1. EGY ÚJ TÉNYÁLLÁS ELVI ALAPJAI

De lege ferenda vissza kellene állítani a hitelezési csalás külön tényállásban való büntetni rendelkezését. Ennek körében azt kellene büntetni rendelni, aki hitel nyújtásának megszüntetésének vagy a hitelfeltételek megváltoztatásának kedvező elbírálása végett más tévedésbe ejt vagy tévedésben tart.

XI.4.1.1. A RENDSZERTANI HELY

A hitelezési csalást a közönséges csaláshoz (Btk. 373. §) kapcsolódva, de a többi súlyosabb csalásszerű vagyon elleni bűncselekményt (Btk. 374–375. §) követően kellene szabályozni (a Btk. 375/A. §-ában).

XI.4.1.2. A JOGI TÁRGY

Az új rendszertani hely is kifejezésre juttatná, hogy a hitelezési csalás akkor is elsősorban egyéni érdeket véd, ha egyúttal közösségi érdeket (a hitelezés rendjét) is oltalmaz. A hitelezési csalás büntetni rendelkezésének elsődleges indoka ugyanis a hitelező vagyonának (a követelések tényleges visszafizetésének) veszélyeztetése. Ezen felül jogi tárgy körében azt is figyelembe kell venni, hogy a hitelezési csalás rendszerint tényleges vagyoni hátrányt (elmaradt hasznot) is okoz. Amennyiben ugyanis a megtévesztés a hitelkockázat tekintetében lényeges elemet (például a fedezetet) érint, akkor a hitelt nem olyan feltételekkel (például kedvezőbb kamatozással) nyújtotta a hitelező, mint ahogy azt az összeget a valóság ismeretében kihelyezte volna.

XI.4.1.3. AZ ELKÖVETÉSI MAGATARTÁS

A hitelezési csalás javasolt tényállása nem pusztán az okirat felhasználását, hanem a tévedésbe ejtést vagy tévedésben tartást rendelné büntetni. A tévedésbe ejtésre (vagy tévedésben tartásra) irányuló magatartások – az általános szabályok szerint – a bűncselekmény kísérletét valósítanak meg.

A megtévesztés tehát – az 1994 és 2013 között hatályos szabályozástól eltérően – attól függetlenül büntetést érdemelne, hogy azt okirat felhasználásával követik-e el. A gyakorlatban ez a körülmény rendszerint amúgy is fennáll majd, de azt – mivel a jogi tárggyal és a büntetést érdemlőséggel nincs kapcsolatban – nem kell a tényállás-

²⁴⁹ A jogerős ítélet utáni enyhébb megítélés problematikájára lásd Csomós (2014) 35–36. o.

ban megjeleníteni. Az okirattal kapcsolatos bűncselekményekkel való halmazat kérdését pedig a joggyakorlatnak kell a közönséges csaláshoz hasonló módon (de nem feltétlenül a hatályos jog szellemében) megoldania.

XI.4.1.4. A SZÁNDÉKOSSÁG ÉS A CÉLZAT

A hitelezési csalás *de lege ferenda* is szándékos és célzatos bűncselekmény lenne. Az elkövető szándékának a tévedésbe ejtésre (tévedésben tartásra) kellene kiterjednie, míg a célzat a hitel nyújtásának, megszüntetésének vagy a hitelfeltételek megváltoztatásának kedvező elbírálása lenne.

A hitelezési csalás tényállásához kapcsolódó értelmező rendelkezésnek – a jogbiztonság érdekében – meg kell határoznia a hitel büntetőjogi fogalmát. Ennek során a jogalkotónak tételesen meg kell jelölnie, hogy a büntetőjog mely más jogszabályok hitelfogalmára épít, illetve azok mely feltételeit (például polgári jogi érvényesség) nem kívánja érvényesíteni a hitelezési csalás tényállása körében. Értelmező rendelkezésben kell nyilvánvalóvá tenni, hogy a hitelező vagyona a megtévesztéssel szemben e tényállás körében még akkor is védelmet kap, ha a hitel nyújtása bűncselekményt (például uzsora-bűncselekmény, jogosulatlan pénzügyi tevékenység) is megvalósít.

Az új tényállás célzatát illetően sem korlátozódna a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos hitelekre²⁵⁰, hiszen ez a körülmény egy vagyon elleni bűncselekmény esetén közömbös.

A hitelezési csalás akkor is megvalósulna, ha az elkövető könnyelműen bízik abban, hogy a hitel visszafizetése elmarad. A hitel visszafizetésének elmaradása ugyanis nem lenne objektív tényállási elem, így arra az elkövető szándékának nem kellene kiterjednie.

XI.4.1.5. A BÜNTETHETŐSÉG MEGSZŪNÉSE

A vagyon elleni bűncselekményként való szabályozás következtében hitelezési csalás esetén is alkalmazhatók lennének a tevékeny megbánásról szóló általános részi rendelkezések. Erre figyelemmel nem lenne büntethető az elkövető, ha a hitelezési csalás elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében – vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva – a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.²⁵¹ Ennek körében értékelhető, ha az elkövető például a hitelt (akár részben) visszafizeti vagy erre ígéretet tesz, illetve a hamis fedezetet megfelelő valósággal pótolja.

Ezen felül azonban külön rendelkezésben kellene kimondani, hogy nem büntethető az elkövető, ha a hitelt a vádemelésig – az elkövető vagy más – visszafizeti. Ez a rendelkezés akkor is alkalmazható lenne, ha ezt a jóvátételt a sértett nem tartja elegendőnek (például az elmaradt hasznot is követeli), illetve tevékeny megbánásra valamely kizáró ok miatt nem kerülhetne sor.

²⁵⁰ Vö. XI.1.3.10., illetve XI.3.1.3. fejezet.

²⁵¹ Btk. 29. §

XI.4.1.6. A KÖZÖNSÉGES CSALÁSHOZ FÜZŐDŐ VISZONY

A csalás és hitelezési csalás tényállása a fentiek szerint – a hitelre vonatkozó visszafizetési szándék megléte vagy hiánya alapján – általában egymást kizáró viszonyban áll, így azok halmazata rendszerint nem is merülhet fel.

Alaki halmazatban való megvalósulásról legfeljebb akkor lehet szó, ha az elkövető egyetlen megtévesztéssel hitelt és ingyenes előnyt is meg akar szerezni (például támogatással kombinált hitel esetén).

Ilyen esetben a csalás súlyosabb alakzatának azonos sértett sérelmére történő megvalósulása esetén nem indokolt a hitelezési csalás halmazatban való megállapítása, hanem a hitel visszafizetési szándékkal való igénylését kellene súlyosító körülményként értékelni. A csalás azonosan büntetendő alakzatának azonos sértett sérelmére való megvalósulása esetén sem indokolt két bűncselekmény halmazát megállapítani, hanem a hitelezési csalás büntetési tételében kell értékelni a támogatás jogosulatlan igénylését. Ha azonban a támogatást és a hitelt (akár egyetlen alkalommal) két különböző személy nyújtja, akkor a csalás és a hitelezési csalás alaki halmazatban állhat.

A törvényben külön indokolt utalni arra, hogy a hitelezési csalás a csalás (és más csalásszerű bűncselekmények) súlyosabban büntethető minősített eseteihez képest – azonos sértett sérelmére elkövetés esetén – látszólagos halmazatban háttérbe szorul. A szubszidiaritásra vonatkozó klauzula ugyanis jobban eligazít az egység-többség kérdésében való döntésnél, mint a törvény hallgatása.²⁵²

A kifejezett törvényi rendelkezés ráadásul gátat is szabhat egy olyan (a hitelezési csalás első szabályozását jellemző²⁵³) gyakorlat újbóli kialakulásának is, amelyben a hitelezéssel kapcsolatos csalás enyhébben büntetendő tényállása elvonta a közönséges csalás alkalmazási körének egyes részeit.

XI.4.1.7. A BÜNTETÉSI TÉTEL ÉS A MINŐSÍTETT ESET

A bűncselekmény alapesetének büntetési tétele két évig terjedő szabadságvesztés lenne, ami elegendő az olyan cselekmények értékelésére, amelyek legfeljebb jelentős kár okozásával fenyegetnek.

A bűncselekmény minősített eseteként (három évig terjedő szabadságvesztéssel) kellene büntetni rendelni, ha a megtévesztéssel ténylegesen megszerzett összeg különösen nagy vagy azt meghaladó értékű.

Ez a minősített eset – az alapeset körében szereplő, de itt is érvényes szubszidiaritási klauzulára tekintettel – a csalás ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő azonos sértett sérelmére elkövetett alakzataihoz képest lépne látszólagos halmazatban háttérbe. A csalás két- vagy háromévi szabadságvesztéssel büntetendő alakzataihoz képest viszont a hitelezési csalás minősített esete lépne látszólagos halmazatban előtérbe (azonos sértett sérelmére elkövetés esetén).

²⁵² Így általánosságban AMBRUS (2014) 221–222. o.

²⁵³ Vö. XI.1.1.14. fejezet.

XI.4.1.8. ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT

Az eddigi hazai megoldások és az általam javasolt tényállás hatókörének egymáshoz való viszonyát az egyes kulcskérdéseket tekintve a következő táblázat szemlélteti:

	1878. évi Btk.	1978. évi Btk. (1994–2013)	Btk.	Btk. javasolt
<i>jogi tárgy</i>	elsősorban a hitelező vagyona és ezzel kapcsolatos rendelkezése	elsősorban gazdasági rend, másodszorban a hitelező hitelpolitikája	közbizalom	elsősorban a hitelező vagyona
<i>elkövetési magatartás</i>	tévedésbe ejtés	okirat-felhasználás	okirat-felhasználás	tévedésbe ejtés
<i>elkövetési mód</i>	(ravasz) fondorlat	–	–	–
<i>okiratokkal való kapcsolat</i>	nem szükségképpeni	szükségképpeni	szükségképpeni	nem szükségképpeni
<i>célzat</i>	hitelnyerés, „hitel-hosszabbítás”	hitelnyerés, hitel megszüntetése, hitelfeltételek megváltoztatása	–	hitelnyerés, hitel megszüntetése, hitelfeltételek megváltoztatása
<i>a hitel fogalma</i>	jogszabályban nem meghatározott	jogszabályban nem meghatározott, és vitatott	–	értelmező rendelkezésben meghatározott
<i>a hitel</i>	bármilyen	gazdasági tevékenységgel kapcsolatos	–	bármilyen
<i>a hitelező</i>	bárki	hitelintézet (vitatott)	–	bárki
<i>a hitel jogosultja</i>	a tettes (vitatott)	nem csak a tettes	–	nem csak a tettes
<i>büntethetőség megszűnése</i>	magánindítvány visszavonása (1908-ig)	nincs rendelkezés	–	tevékeny megbánás és külön büntethetőséget megszüntető ok
<i>viszonya a csaláshoz</i>	törvényben szabályozott	jogegységi határozat rendezte	–	kifejezett törvényi rendelkezés
<i>hitel összege</i>	[súlyosító körülmény]	súlyosító körülmény	–	minősítő körülmény

XI.4.2. SZÖVEGSZERŰ KODIFIKÁCIÓS JAVASLAT

De lege ferenda a következő rendelkezés Btk.-ba iktatására teszek javaslatot: Btk. 375/A. § (1) Aki hitel nyújtásának, megszüntetésének vagy a hitelfeltételek megváltoztatásának kedvező elbírálása végett mást tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, ha a cselekmény azonos sértett sérelmére a 373–375. §-ok alapján súlyosabban büntetendő bűncselekményt nem valósít meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a megtevesztés eredményeként folyósított összeg különösen nagy vagy azt meghaladó értékű.

(3) Nem büntethető az elkövető az (1) és a (2) bekezdések alapján, ha a hitelt a vádemelésig visszafizetik.

(4) a) E § alkalmazásában hitelnek minősül:

1. pénzüsszeg fizetése, amelynek alapja hitelszerződés [Polgári Törvénykönyv 6:382. §] vagy kölcsönszerződés [Polgári Törvénykönyv 6:383. §], akkor is, ha a szerződés bármely okból semmis, vagy

2. hitel vagy pénzkölcsön nyújtása a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény [3. § (1) bekezdés 40. pont a) vagy b) alpont] alapján, akkor is, ha arra engedély nélkül kerül sor, valamint

3. minden olyan ügylet is, amelyre a Polgári Törvénykönyv 6:389. §-a kölcsönszerződés szabályainak megfelelő alkalmazását írja elő.

b) A hitelezési csalás akkor is megvalósul, ha a hitel nyújtásával, megszüntetésével vagy a hitelfeltételek megváltoztatásával a hitelező más bűncselekményt valósította meg.

XI.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- AMBRUS István (2014) *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*. SZTE ÁJK, Szeged, 2014.
- ANGYAL Pál (1939) *A csalás*. „A magyar büntetőjog kézikönyve 16.” Attila nyomda, Budapest, 1939.
- BAGI Dénes (1986) „A vagyoni elleni bűncselekmények” In: *A Büntető Törvénykönyv Magyarázata*. KJK, Budapest, 1986. 859–937. o.
- BATÓ Szilvia (2016) „Büntetést érdemlő cselekmény-e az uzsora” In: *Ad valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára* (szerk. Gál Andor – Karsai Krisztina). Iurispertius Bt., Szeged, 2016. 19–33. o.
- BÓCZ Endre (2010) *Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete*. Pallas, Budapest, 2010.
- CSEMŐS Tamás (2014) „Az új Btk. időbeli hatályra vonatkozó rendelkezései a gyakorló jogász szemével” *Magyar Jog*, 2014/1.
- EDVI ILLÉS Károly (1909) *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Harmadik, teljesen átdolgozott kiadás. Harmadik kötet. Révai, Budapest, 1909. vii + 688 o.
- FINKEY Ferencz (1902) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer Zsigmond, Budapest, 1902. xvi + 752 o.
- GÁL Andor (2016) „A jogos védelem szabályozási céljára vonatkozó elméletekről” *Jogtudományi Közöny*, 2016/6. 328–338. o.
- GÁL István László – SINKU Pál (2008) „Dinamikus és statikus pénzmosás – egy új tényállás kritikai elemzése” *Magyar Jog*, 2008/3. 129–139. o.
- GELLÉR Balázs (2008) *A magyar büntetőjog tankönyve I.* Általános tanok 2008. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2008.
- HEIL Fausztin (1897) „Hitelezési csalás” *Büntető Jog Tára*, XXXIV. k. (1897) 21. sz. 249–253. o.

- HOLLÁN Miklós (2013) „A büntetőtvény értelmezése (és annak egységesítése); A büntetőtvény (annak értelmezése)...; Stádiumok” In: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013.
- IRK Albert (1933) *A magyar anyagi büntetőjog*. Dunántúl, Pécs, 1933.
- KAUTZ Gusztáv (1881) *A magyar büntetőjog tankönyve. Különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*. Eggenberger, Budapest, 1881. iv + 679 o.
- KERESZTY Béla (1999) „A gazdasági bűncselekmények” In: *A magyar büntetőjog különös része* (szerk. Nagy Ferenc). Korona Kiadó, Budapest, 1999. 607–707. o.
- KULUNCSICS T. (1883) „Csalás hitelnyerés céljából” *Büntető Jog Tára*, VI. k. (1883) 363–364. o.
- LÖW TÓBIÁS (1880) *A magyar büntetőtvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tc.) és teljes anyaggyűjteménye* (szerk. Löw Tóbiás). Második kötet. Pesti könyvnyomda, Budapest, 1880. viii + 920 o.
- MADAI Sándor (2011) *A csalás büntetőjogi értékelése*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- MÉSZÁROS Ádám (2015) „Ambrus István: Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben (Szeged: SZTE ÁJK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék 2014)” *Állam- és Jogtudomány*, 2015/1. 113–119. o.
- MOLNÁR GÁBOR (2009) *Gazdasági bűncselekmények*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009. 537 o.
- NAGY FERENC (2008) *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- PAPP László (1996) „A vagyoni elleni bűncselekmények” In: *A Büntető Törvénykönyv magyarázata* (szerk. Györgyi Kálmán – Wiener A. Imre). KJK, Budapest, 1996. 645–720. o.
- RÓNAI Róbert – SALAMON Géza (1969) *A vagyoni elleni büntettek minősítési kérdései*. „Ügyészi Kiskönyvtár”. Legfőbb Ügyészség Titkársága, Budapest, 1969.
- SZAKOLCZAI ÁRPÁD (1895) „Hitelezési csalás” *Jogtudományi Közöny*, 1895/12. 94–95. o.
- SZEGŐ HUGÓ (1905) „Hitelezési csalás” *Büntető Jog Tára*, L. k. (1905) 4. sz. 61–63. o.
- SZOMORA ZSOLT (2009) „A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés” *Bűnügyi Szemle*, 2009/2. 11–17. o.
- SZOMORA ZSOLT (2015) *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.
- TÓTH MIHÁLY (2002) *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002.
- TÓTH MIHÁLY (2013) „Az új Btk. bölcsőjénél” *Magyar Jog*, 2013/9. 525–534. o.
- VARGA ZOLTÁN (2004) „A gazdasági bűncselekmények” In: *A Büntető Törvénykönyv magyarázata* (szerk. Jakucs Tamás). KJK, Budapest, 2004. 1090. o.
- VARGHA FERENCZ (1886) „Adalék a hitelezési csalás fogalmához” *Büntető Jog Tára*, XII. k. (1886) 7. sz. 104–106. o.

XII. A SZERZŐI JOGSÉRTÉSEKKEL KAPCSOLATOS DEKRIMINALIZÁCIÓ EGYES KÉRDÉSEI – TALMI SZABADSÁG

OTT ISTVÁN

- XII.1. Szabályozástörténet
- XI.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- XII.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
  - XII.3.1. A törvényi egység jellege
  - XII.3.2. A vagyoni hátrány összegének megállapítása
- XII.4. De lege ferenda javaslat
- XII.5. Felhasznált irodalom

XII.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A magyar büntetőjogban a szerzői jogok büntetőjogi védelme először az *1993. évi XVII. törvényben* jelenik meg, amelynek 72. §-a 1993. május 15. napjától kezdődő hatállyal integrálta az 1978. évi Btk.-ba a szerzői és a szomszédos jogok megsértését, bűncselekménnyé minősítve a korábban szabálysértési felelősséget megalapozó magatartást.¹ Ennek okát a törvény indokolása abban határozta meg, hogy egyrészt a szabálysértési tényállás nem terjed ki mindazokra a magatartásokra, amelyek szankcionálása indokolt, másrészt a szabálysértési törvény által kilátásba helyezett joghátrány alkalmatlan a speciális és generális prevenció céljainak megvalósítására. Az 1978. évi Btk. 329/A. § (1) bekezdése szerint: aki irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás szerzőjének művén, előadóművésznek előadói teljesítményén,

¹ Az egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) számú kormányrendelet – a 19/1983. MT rendelet által beiktatott – 165. §-ában rendelkezett a szerzői művek jogosulatlan használatáról, illetve az e szabálysértés miatti felelősség megállapítása esetén alkalmazható hátrányos jogkövetkezményekről. Az 1983. szeptember 1. napjával hatályos rendelkezés szerint: aki más szerzői jogi védelem alatt álló művét jövedelemszerzés céljából jogosulatlanul hang- vagy képhordozóra lemásolja, a mű másolatát forgalomba hozza vagy nyilvánosan előadja, hármezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható. A törvény csupán lehetőségként és nem kötelezettségként írta elő az eszközül használt másolóberendezés, valamint a szabálysértés elkövetése útján előállott hang- vagy képhordozó elkobzását. Ezt a szabályozást a 6/1986. MT rendelet módosította 1986. március 9. napjával, annyiban, hogy a jogosulatlan másolat forgalomba hozatala miatti eljárást a kereskedelmi felügyelőség hatáskörébe utalta. Megjegyzendő, hogy a bitolás törvényi tényállását már 1993 előtt is tartalmazta a Btk.

hangfelvétel előállítójának hangfelvételén, rádióknak vagy televízióknak a műsorán fennálló jog megsértésével vagyoni hátrányt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.² A jogszabály a nemzetközi egyezmények rendelkezéseit szem előtt tartva differenciált az egyéni, eredeti alkotáson fennálló és az ún. műköztetői teljesítményre vonatkozó jogok között, amely utóbbiak alkotják a szomszédos jogok kategóriáját.

A 2000. március 1. napjáiig hatályos törvény az irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás szerzőjének művén, előadóművészek előadóművészi teljesítményén, hangfelvétel előállítójának hangfelvételén, rádióknak vagy televízióknak a műsorán fennálló jogának vagyoni hátrány bekövetkezésével járó megsértését rendelte büntetni. A *1999. évi CXX. törvény* 36. §-ával végrehajtott módosítás az elkövetési magatartások körébe vonta a film előállítójának a teljesítményén fennálló joga megsértését, egyúttal – a vagyoni hátrány értékelése mellett – tényállási elemként tételezte a hasznoszerzési célzatot. A módosítás tovább differenciált a cselekménnyel okozott vagyoni hátrány nagysága szerint, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetve a különösen jelentős vagyoni hátrány bekövetkezését.

A 2001. évi CXXI. törvény a bűncselekmény megnevezését szerzői vagy szomszédos jogok megsértéséről szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésére változtatta és a védendő jogi tárgyak körében tételezte az adatbázis előállítójának a teljesítményén fennálló jogát.³

2007. június 1. napjával a *2007. évi XXVII. törvény* 89. §-a lényegesen leegyszerűsítette a törvényi tényállást, amennyiben az egyes műtípusok taxatív felsorolását mellőzve, kizárólag a szerzői jogi törvényre hivatkozással határozta meg a büntetőjogi szempontból releváns jogsértések körét. Ezzel a módosítással a jogalkotó a korábban is meghatározó kerettényállási jelleget még határozottabbá tette, a szankcionálás körét a szerzői jogi törvényben meghatározott valamennyi jog sérelmére kiterjesztette, egyidejűleg a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok gondatlan megsértésének büntetőjogi fenyegetettségét megszüntette. A törvényi tényállás szerint: aki másnak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát hasznoszerzés végett vagy vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétséget követ el. A törvény a bűncselekmény minősített esetei között rendelte büntetni az üzletszerű elkövetést, illetőleg az okozott vagyoni hátrány nagysága szerint differenciált, anélkül hogy az elkövetési érték alsó határát meghatározta volna.

² A 329/A. § (2) bekezdése minősített esetként rendelte büntetni az üzletszerű, illetve a jelentős vagyoni hátrányt eredményező elkövetést, a (3) bekezdés pedig a gondatlan elkövetést is a büntetőjogilag értékelendő magatartások körébe vonta. A szabálysértési törvénytől eltérően már nem pusztán lehetőségként merül fel az elkobzás; az (5) bekezdés szerint el kell kobozni azt az elkövető tulajdonában lévő dolgot, amelyre a bűncselekményt elkövetik. E dolog elkobozható abban az esetben is, ha nem az elkövető tulajdona ugyan, de a tulajdonos a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudott. Az 1998. évi LXXXVII. törvény 93. §-ának (2) bekezdése 1999. március 1. napjával hatályon kívül helyezte az elkobzásra vonatkozó speciális rendelkezést, így e vonatkozásban a Btk. 77. §-ában tételezett általános szabályok érvényesültek a módosítást követően.

³ A törvényhez fűzött indokolás szerint „a szerzői jogi törvény a védelem alá tartozó szomszédos jogi és más hasonló teljesítményeket tételesen felsorolja, és ezt a kimerítő jellegű felsorolást a Btk. hatályos szövege is átveszi”. A bűncselekmény megnevezésének változását ugyancsak a szerzői jogi törvény szóhasználatának módosítása tette szükségessé.

A törvényi tényállás alakulása kapcsán egyértelműen felismerhető az a törvényhozói szándék, amely a védendő jogtárgyak körét kerettényállás megalkotásával igyekezett a lehető legszélesebben, illetve teljeskörűen meghatározni. A szerzői jogról szóló törvényben foglalt jogokra történő általános hivatkozás nemcsak azt a veszélyt minimalizálta, hogy valamely, a büntető törvényben nem nevesített műtípusra vagy felhasználási módra vonatkozó jog a büntető törvénykönyv módosításának hiányában büntetőjogi védelem nélkül marad, de egyfajta nélkülözhetetlen állandóságot és folyamatos időszerűséget is biztosított a jogszabálynak. A technikai fejlődés olyan új műtípusok és felhasználási módok megjelenésével jár, amelyek nem feltétlenül lennének értékelhetők az alkalmazott kerettényállási technikától eltérő szabályozási megoldás adta lehetőségek között. A korábbi szabályozási formák minden olyan esetben szükségessé tették a büntető törvénykönyv módosítását, amikor a szerzői jogi törvény releváns rendelkezései megváltoztak.

A *2007. évi XXVII. törvény* indokolása – a *2004. évi XLIX. törvénnyel kihirdetett Szerzői Jogi Szerződés*⁴ 12. cikkéhez fűzött közös nyilatkozattal összhangban – rámutatott: „a vagyoni jogok gyakorlási módjai a felhasználás engedélyezésére való kizárólagos jog, illetve a megfelelő díjazásra való jogosultság a felhasználás engedélyezésére való jogosultság nélkül. A jog megsértésének kérdése független a szerzőnek rendelkezésére álló gyakorlási módoktól: a szerzői jog megsértése megvalósul akkor is, ha egy engedélyköteles cselekményhez nem kérték a jogosult engedélyét és abban az esetben is, ha a díjigényt nem teljesítették. [...] A Btk. 329/A. § bevezető szövegének átalakítása tehát annak egyértelművé tételét szolgálja, hogy szerzői vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése megvalósulhat a díjigény megsértésével is.”⁵

További nagy jelentőségű változás, hogy a törvény kirekesztette a büntetendő cselekmények köréből a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését, ha annak elkövetésére gondatlanságból kerül sor. Ennek okát az indokolás abban jelöli meg, hogy a korábbi szabályozás – a cselekmény vagyoni jelentőségétől és társadalomra veszélyességétől függetlenül – bármilyen szerzői jogi jogsértés esetén lehetővé tette büntetőjog szankciók alkalmazását, amely gyakorlat ellentétben áll az Alkotmánybíróság 18/2000. (VI. 6.) és 11/1992. (III. 5.) számú határozataiban a bűncselekménnyé nyilvánítással és a büntetéssel való fenyegetéssel összefüggésben kifejtettekkel.

A *2008. évi XCII. törvénnyel* 2009. január 12. napjától beiktatott változtatás szerint a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségi alakzatát valószínűsíti meg, aki a szerzői jogi törvény szerint a magáncélú másolásra tekintettel a szerzőt, illetve a kapcsolódó jogi jogosultat megillető üreshordozó-díj, illetve reprográfiai díj megfizetését elmulasztja. A módosítás jól látható célja az volt, hogy a már korábban is érzékelhető, az átfogó védelem biztosításának irányába ható tendenciát erősít-

⁴ WIPO Copyright Treaty (WCT)

⁵ 2007. évi XXVII. törvény indokolása. Megjegyzendő, hogy a bírói gyakorlat már a hivatkozott jogszabály hatálybalépése előtt is követte az indokolásban kifejtett elvet. Az irányadó szabály szerint: a szerzői vagy szomszédos jogok megsértése vétségének elkövetési magatartása a jogdíj megfizetésének elmulasztása, amelyet az a természetes személy valószínűsít meg, akinek kötelessége lett volna a fizetési aktus teljesítése, és közömbös, hogy a jogdíj megfizetése kinek a vagyonát terhelte volna (BH 202. 301.).

se. A kerettényállási szabályozás az üreshordozó-jogdíj megfizetése elmaradásának szankcionálása körében nem volt kifogástalannak mondható. Ennek oka elsősorban arra vezethető vissza, hogy az üreshordozó-díj nem kapcsolódott egyetlen konkrét, kézzelfogható szerzői jogi oltalom alatt álló alkotáshoz sem, bár megfizetésének elmaradása nyilvánvalóan vagyoni hátrányt generált a jogosulti oldalon. A jogszabályi módosítást az a jogalkalmazási anomália tette szükségessé, hogy konkrét, szerzői jogi oltalom alatt álló alkotás hiányában felhasználásról sem eshetett szó, márpedig a jogdíjfizetési kötelezettséget a mű felhasználása alapozza meg.⁶ Konkrét szerzői jogi védelem alatt álló alkotás, illetőleg a szerzői jogi törvény körében értelmezhető felhasználási tevékenység hiányában az üreshordozó-díj megfizetésének elmaradása sem volt aggálytalanul szankcionálható az alaptényállás alkalmazásával. Ezt a bizonytalanságot a *2008. évi XCII. törvény* egyértelműen megszüntette. Az újonnan beiktatott (2) bekezdés „a törvény eredeti szövege helyett nem azt mondja ki, hogy az engedélyezési jog nélkül fennálló bármely díjigény megsértése is a szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jog megsértésének minősül, hanem kifejezetten rögzíti azt, hogy a szerzői jogban szabályozott két átalánydíj típusú díj megfizetésének elmaradását is ugyanúgy kell szankcionálni, mint a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jog megsértését. [...] Ez a kiemelés természetesen nem érinti azt, hogy a jogosultakat az Szjt. alapján megillető kizárólagos jogok, illetve a többi, nem átalányjellegű díj megfizetésének elmulasztása az (1) bekezdés szerint szankcionálandó, ha az ott megjelölt többi tényállási elem is megvalósul.”⁷

XII.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

A Btk. által a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének törvényi tényállásában eszközölt változtatások⁸ közül a téma szempontjából kiemelendő, hogy a jogalkotó törvényi egységet hozott létre, illetőleg a felhasználás meghatározott eseteiben büntethetőséget kizáró okot konstruált.⁹ A törvényi egység létesítése folytán összefoglalt bűncselekmény jött létre, amelynek minősítése az okozott vagyoni hátrány összegéhez igazodik.¹⁰ Ennek okát a törvényhez fűzött indokolás abban jelöli meg, hogy az egyes jogdíjak mértéke alapján nem értékelhető kellő súllyal a nagyobb számú jogsértés. Az arányosítást az összefoglalt bűncselekményi konstrukció azzal

⁶ Jól példázza ezt a BH 2007. 116. számú eseti döntés, amely szerint szerzői jogok megsértésének vétsége nem valósul meg, ha a terhelt saját célú felhasználásra vásárol – más által jogdíj fizetése nélkül másolt és forgalomba hozott – CD-eket. A döntés indokolása szerint a másolt mű megszerzése önmagában nem illeszthető a szerzői jogi törvényben meghatározott tevékenységi körbe, így nem minősül felhasználásnak és nem sérti az alkotás szerzőjének jogát.

⁷ 2008. évi XCII. törvény indokolása, CompLex Jogtár Plusz

⁸ A nem tárgyalt változások közül kiemelendő a haszonszerzési célzat alaptényállási elemként történő értékelésének mellőzése. Vö. UJHELYI (2015)

⁹ BELOVICVS – MOLNÁR – SINKU (2013) 683. o.

¹⁰ EBH 2014. B.7. Az elkövetőnek több jogosult szerzői (vagy ahhoz kapcsolódó) jogát sértő egy eljárásban elbírált részselekményei, amennyiben az azokkal okozott vagyoni hátrányok összege a bűncselekményi értékhatárt meghaladja, összefoglalt bűncselekményként törvényi egységet alkotnak. A törvényi egységben értékelésre kerülnek azok a részselekmények is, amelyek az általuk okozott vagyoni hátrány folytán önmagukban véve csak szabálysértésnek minősülnek.

kívánja előmozdítani, hogy az egyes sértetteknek okozott vagyoni hátrányok összeadódjanak.¹¹ Amennyiben az okozott vagyoni hátrány összege az ötszázezer forintot nem haladja meg, és a szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jog megsértése többszörözéssel, vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel történik, bűncselekmény nem valósul meg.¹² A kifejezetten a fájlcserélő rendszerek tömeges használatára tekintettel megalkotott büntetethezjáró ok indokát a jogalkotó abban jelölte meg, hogy „a büntetőjog mint végső eszköz szempontjából indokolatlannak tűnik a nem jelentős mennyiségű szerzői mű vagy kapcsolódó jogi teljesítmény vonatkozásában megvalósuló, személyes célokat szolgáló felhasználások tömeges kriminalizálása”¹³.

XII.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

XII.3.1. A TÖRVÉNYI EGYSÉG JELLEGE

A „vagy mások” fordulat alaptényállásba iktatásával törvényi egység, összefoglalt bűncselekmény jött létre, amelynek minősítése – tekintet nélkül a sértettek számára – a sértetteknek okozott vagyoni hátrány összegéhez igazodik.¹⁴ Az ennek kapcsán felmerülő első kérdés, hogy a Btk. 385. §-ának (5) bekezdésében foglaltakra figyelemmel beszélhetünk-e egyáltalán összefoglalt bűncselekményről abban az esetben, ha a szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jog megsértésére többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel kerül sor, és a cselekménnyel okozott vagyoni hátrány az ötszázezer forintot meghaladja. A hivatkozott (5) bekezdés ugyanis nem a cselekmény büntetethezjáróit zárja ki, hanem az ott meghatározott cselekményről megállapítja, hogy az nem valósítja meg az (1) bekezdés szerinti bűncselekményt. Arról van tehát szó, hogy amennyiben a bűncselekménynek egyébként nem minősülő magatartások által generált vagyoni hátrányok együttes összege az ötszázezer forintot meghaladja, a (3) bekezdés szerinti bűncselekmény megvalósul. Mérvadó jogirodalmi álláspontok szerint ugyanakkor összefoglalt bűncselekményről abban az esetben beszélhetünk, ha a jogalkotó azonos vagy különböző *bűncselekmények* törvényi tényállását kimerítő tevékenységeket foglal össze¹⁵. tehát olyan bűncselekményeket, amelyeket törvényi rendelkezés hiányában halmazatként kellene értékelni.¹⁶

Mindezekre figyelemmel – véleményem szerint – amennyiben a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel valósul meg, nem összefoglalt bűncselekmény jön létre, a törvényi egységet ez esetben az alapozza meg, hogy a törvényi tényállás a sértettek számát figyelmen kívül hagyja.¹⁷

¹¹ A 2012. évi C. törvény indokolása.

¹² Vö. EBH 2014. B.7.

¹³ A 2012. évi C. törvény indokolása.

¹⁴ A 2012. évi C. törvény indokolása. Vö. BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2013) 683. o.

¹⁵ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2014) 341. o. Vö. FÖLDVÁRI (1997) 218. o.

¹⁶ VASKUTI (2004) 65. o.

¹⁷ Vö. BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2014) 351. o.

Lényegesen komolyabb, szintén dogmatikai kérdésekre visszavezethető problémával állunk szemben, ha a törvényi egység körében értékelt részcselekmények sajátosságait vesszük górcső alá. A többszörözéssel vagy egyedi lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel megvalósuló jogsértés ugyanis nem valósít meg bűncselekményt, ha a vagyoni hátrány összege az ötszázezer forintot nem haladja meg. A (3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény esetében tehát arról van szó, hogy önmagukban sem bűncselekménynek, sem szabálysértésnek¹⁸ nem minősülő magatartások a törvényi egység keretein belül bűncselekménnyé állnak össze, amint az általuk okozott vagyoni hátrány kvázi érték-egybefoglalással meghatározott együttes összege meghaladja az ötszázezer forintot. Hasonló jogtechnikai megoldást a jogalkotó a törvényi egység más eseteinél, így a folytatólagosság, az üzletszerűség és az érték-egybefoglalás kapcsán is alkalmaz, azonban ez utóbbiaknál kivétel nélkül időbeli korlátokat állít fel a részcselekmények vonatkozásában. Folytatólagosság csak akkor állapítható meg, ha a bűncselekmények elkövetésére – az egyéb feltételek fennállása mellett – rövid időközönként kerül sor, az üzletszerűség rendszerességet feltételez, érték-egybefoglalás pedig kizárólag az egy éven belül elkövetett szabálysértések esetén lehetséges.

Amennyiben a Btk. 385. §-ának (3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel megvalósuló egyes részcselekményei önmagukban nem minősülnek bűncselekménynek, a fentiekhez hasonló időbeli korlát egyáltalán nem érvényesül. Mivel a részcselekmény sem szabálysértést, sem bűncselekményt nem valósít meg, elévülésének lehetősége fogalmilag kizárt. Mindez praktikusán azt jelenti, hogy ha a felhasználó a többszörözéssel vagy a lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel megvalósított jogsértéssel ötszázezer forint vagyoni hátrányt generál, majd bármilyen hosszú idő elteltével újabb egy forint vagyoni hátrányt okoz, a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény ez utóbbi magatartással befejezetté válik. Mindezek egyúttal felvetik a nullum crimen sine lege elve, illetőleg az ex tunc hatály tilalma sérelmének lehetőségét, hiszen a legutolsó részcselekménnyel olyan magatartások válnak a törvényi egységet képező bűncselekmény részcselekményeivé, s így büntetendővé, amelyek tanúsításuk időpontjában – az (5) bekezdésben foglaltakra figyelemmel – nem valósítottak meg bűncselekményt.

XII.3.2. A VAGYONI HÁTRÁNY ÖSSZEGÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSA

A bűncselekmény minősülése, illetőleg a büntethetőséget kizáró ok megállapíthatósága szempontjából a korábbiaknál¹⁹ is jelentősebb szerephez jut a sértetteknek okozott vagyoni hátrány összege. Megjegyzendő, hogy a hatályos szabályozás nem tesz

¹⁸ Szabs. tv. 238/A. § (3) bekezdés: „Nem valósítja meg az (1) bekezdés a) pontja szerinti szabálysértést, aki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel sérti meg, feltéve, hogy a cselekmény jövedelemszerzés célját közvetve sem szolgálja.”

¹⁹ A Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti Főosztálya által 1999-ben adott iránymutatás szerint a tényállás a vagyoni hátrány tekintetében – általában – akkor tekinthető felderítettnek, ha annak nagyságrendje a cselekmény minősítése, illetve a felelősségre vonás módja és mértéke szempontjából kellő támpontot ad. *Hatályos anyagi jogi és nyomozás felügyeleti eljárási iránymutatások gyűjteménye, 9. pont.*

különbséget az egyes műtípusok szerint, tehát a büntetethez vezető okok a szabad felhasználás korlátaira tekintet nélkül megállapítható. E tény jelentőségét az adja, hogy a jogszabály engedélyeként értékelt szabad felhasználás a számítógépi programalkotások esetében nem adott. Így a szoftver többszörözése vagy lehvívásra történő hozzáférhetővé tétele büntetlenül maradhat²⁰ ugyan, de a bűncselekményt meg nem valósító módon többszörözött számítógépi programalkotás minden más, illetve további felhasználása bűncselekményt valósíthat meg.²¹

A szerzői jogsértéssel okozott vagyoni hátrány megállapításának módszereit illetően már az új Btk. hatálybalépését megelőzően is igen változatos kép alakult ki a hazai jogalkalmazásban.²² A vitatott kérdések jelentőségét nagymértékben fokozta, hogy az új Btk. hatálybalépését követően a tét már nem „pusztán” a jogosultaknak okozott vagyoni hátrány pontos összegének meghatározása lett, hanem – a többszörözéssel vagy hozzáférhetővé tétellel megvalósuló cselekmények esetében – a büntetethez vezető okok megállapíthatósága is.²³ A vagyoni hátrány pontos összege emellett komoly jelentőséghez jut a bűncselekmény minősítése kapcsán, tekintettel arra, hogy azt az egyes sértetteknek okozott vagyoni hátrányok együttes összege határozza meg. A törvényi egységben értékelésre kerülnek azok a rész-cselekmények is, amelyek az általuk okozott vagyoni hátrány folytán önmagukban véve csak szabálysértésnek minősülnek.²⁴

A vagyoni hátrány összegének megállapítására irányuló egyes megközelítések és számítási módszerek ismertetése nélkül szükséges felhívni a figyelmet a Szerzői Jogi Szakértői Testület SZJSZT-03/14. számú véleményében foglaltakra, amelyek gyakorlati alkalmazása meghatározó jelentőséggel bír a dekriminalizáció kapcsán. A véleményben foglaltak szerint: „a kizárólagos jogok jellegéből következik az, hogy a művek/műpéldányok piaci értékét a jogosult állapítja meg. A realizált vagyoni hátrány ezzel szoros összefüggésben van, mivel a jogosultat – mint a hátrány legalacsonyabb összege – éppen akkora hátrány éri, amekkora összegtől azáltal esik, hogy az adott felhasználásra nem adhatott engedélyt.”²⁵ A testület ezen elvek mentén, a nemzetközi gyakorlatot is figyelembe véve, filmek esetében letöltésenként 1100 forint, hozzáférhetővé tétel esetében filmenként 800–3000 amerikai dollárnak megfelelő forint összegben tartja megállapíthatónak a vagyoni hátrány összegét. A fájlcsere rendszerek technikai sajátosságai²⁶ folytán ugyanakkor a többszörözéssel egyidejűleg hozzáfér-

²⁰ BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2013) 683. o.

²¹ Vö. UJHELYI (2015) 64. o.

²² Lásd részletesen KÁRMÁN – MÉSZÁROS – NAGY – SZABÓ – WINDT (2010); KÓHIDI (2011); SPRÁNTZ (2007); SZATHMÁRY (2010); MAGYAR (2004); továbbá vö. Szerzői Jogi Szakértői Testület SZJSZT 1/2000; SZJSZT 26/2005., illetve SZJSZT 29/2005. számú véleményekkel.

²³ Megjegyzendő, hogy a büntetethez vezető okok fennállása továbbra sem képezi akadályát annak, hogy a jogosultak polgári jogi igényüket egyéb törvényes úton érvényesítsék. Vö. 2012. évi C. törvény indokolása.

²⁴ EBH 2014. B.7.

²⁵ A Szerzői Jogi Szakértői Testület SZJSZT-03/14. számú szakértői véleménye a fájlcsere büntetőjogi megítéléséről. http://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2014_03.pdf

²⁶ Lásd részletesen MEZEI (2012) 72–74. o.; KÁRMÁN – MÉSZÁROS – NAGY – SZABÓ – WINDT (2010) 49–50. o.

hetővé tétel is megvalósul²⁷, tehát a két felhasználási cselekménnyel generált vagyoni hátrány összeadódik. E számítási módszer szerint egyetlen film fájlcsereelő rendszerben történő többszörözése és egyidejű hozzáférhetővé tétele megközelítőleg 220 ezer forint vagyoni hátrányt generál, tehát három film letöltése a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének büntetési alakzatát valósítja meg.

A fenti megközelítést osztó Nemzeti Adó- és Vámhivatal nem hivatalos álláspontja szerint „aki háromnál több filmet szerez meg és azok torrent fájljait elhelyezve több ezer személy részére teszi lehetővé a filmek letöltését [...] továbbra is bűncselekményt követ el, mert nyilvánvaló a szerzői jogot megsértő megosztási célzat és esetében a minimum licencdíj megállapítása is indokolt. Az a felhasználó, akinél csak letöltési, megszerzési célzat állapítható meg (még akkor is, ha a letöltés közben bizonyos visszaosztás is történt), álláspontunk szerint a jelenlegi jogi szabályozás mellett sem követ el bűncselekményt és az ő esetében nem is lenne indokolt a fenti vagyoni hátrány egyedi megállapítása.”²⁸

Véleményem szerint a vagyoni hátrány megállapításának ilyen módja nem fogadható el. Vagyoni hátrányon a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése körében tipikusan az elmaradt vagyoni előny értendő, amelynek összege esetenként vizsgálendő. Sokkal inkább elfogadhatóak ezért azok a megközelítések, amelyek szerint a vagyoni hátrány meghatározása során a jogosult tiszta hasznából kellene kiindulni.²⁹ Ennek folytán – az SZJSZT-03/14. számú véleményben kifejtettek³⁰ is figyelemmel – nem vehető el a sértett nyilatkozata.³¹

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatkozott, több ponton is vitatható álláspontja figyelmen kívül hagyni látszik egyebek mellett, hogy az egyébként tényállásszerű magatartások nem – a tényállás körében egyébként nem is értékelt – célzattól, hanem kizárólag az általuk okozott vagyoni hátrány összegétől függően minősülhetnek bűncselekménynek.

A vagyoni hátrány megállapításának problémaköréhez szorosan kapcsolódó, kiemelt jelentőségű kérdés, hogy e körben szükséges, illetve indokolt-e számítástechnikai vagy más szakterületen működő – szakértő alkalmazása. A büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának garanciális elvére³² is figyelemmel a jogszabályi környezetben bekövetkezett változások ellenére is irányadó, hogy a szerzői jogok megsértésének bűncselekménye miatt emelt vád esetén a büntetőbíróságoknak önállóan kell vizsgálniuk, hogy a büntetőjogi felelősséget megalapozó szerzői vagy szomszédos jogi jogsértés megvalósult-e.³³ E rendelkezések természetesen nem zárják ki, hogy a büntetőügyben eljáró hatóság szakértőt alkalmazzon valamely bizonyítandó

²⁷ MEZEI (2009) 16–17. o.; részben ellentétes véleményt lásd IBOLYA (2012) 33. o.

²⁸ MEZEI (2012b)

²⁹ UJHELYI (2015) 74. o.; MAGYAR (2004) 35. o.

³⁰ „Hangsúlyozni kell tehát, hogy a kizárólagos jogok jellegéből következik az, hogy a művek/műpéldányok piaci értékét a jogosult állapítja meg. A realizált vagyoni hátrány ezzel szoros összefüggésben van [...]”

³¹ Vö. MARKÓ (2015) 43. o.; ellentétes véleményt lásd UJHELYI (2015) 74. o.

³² Be. 10. §: Abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el és milyen bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészt, a nyomozó hatóságot nem köti más eljárásban, így különösen a polgári eljárásban, a szabálysértési vagy fegyelmi eljárásban hozott határozat, illetőleg az abban megállapított tényállás.

³³ EBH 2000. 188.

tény megállapításához vagy megítéléséhez, erre azonban – egyes szerzők véleményével³⁴, illetve a kialakult gyakorlattal³⁵ ellentétes álláspontot szerint – a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése miatt indult büntetőeljárásokban igen szűk körben kerülhet sor. A korábban kialakult, kifogásolható gyakorlatban rendszerint számítástechnikai szakértő kirendelésére került sor úgy, hogy a szakértőnek feltett kérdések³⁶ túlnyomó része nem volt különleges szakértelmet igénylő szakkérdéseknek³⁷ tekinthető, illetőleg nem tartozott a szakértő kompetenciájába.³⁸ A felhasználási cselekménnyel érintett másolatok jogi státusának megítélése kétséget kizáróan nem különleges szakértelmet igénylő tény-, hanem olyan jogkérdés, amelyre a büntetőeljárás hatósági és igazságszolgáltatási alanyainak kell választ adnia. Ezért csak egyetérteni lehet azokkal a megközelítésekkel, amelyek szerint a szakértő közreműködése a bizonyítási eszközök beszerzése technikai feltételeinek biztosítására korlátozandó.³⁹

A szakértő alkalmazása más vonatkozásban is aggályosnak nevezhető a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése miatt indult büntetőeljárásokban. Az a garanciális alapelv ugyanis, amely szerint a vád bizonyítása a vádlót terheli, csorbát szenvedni látszik azokban az esetekben, ahol a megalapozott gyanú, majd utóbb a vádemelés alapját olyan szakértői vélemények képezik, amelyek tényként állapítják meg a lefoglalt másolatok⁴⁰ jogellenes keletkezésének tényét.⁴¹ Azáltal, hogy a másolatokat a szakértői vélemények eleve jogsértőként azonosítják, a bizonyítási teher megfordul.⁴² A terheltnek kell bizonyítania a továbbiakban, hogy a tőle lefoglalt másolatok a szakértői vélemény állításával szemben nem jogellenes cselekmény folytán állottak elő. A másolatok jogszerűségének bizonyíthatósága azonban legalább annyira viszonylagos, mint a jogellenesség bizonyítása. Önmagában ugyanis a másolat létrejöttének ténye a keletkezés körülményeit, illetve a másolat készítésé-

³⁴ UJHELYI (2015) 64. o.

³⁵ KÁRMÁN – MÉSZÁROS – NAGY – SZABÓ – WINDT (2010) 110. o.; SZATHMÁRY (2010) 154. o.

³⁶ Gyarakai Réka a szakértőnek – mindenképpen – felteendő kérdések között veszi számba – egyebek mellett – az alábbiakat: ad 1) a szakértő rendelkezésére bocsátott adathordozókon található(k)-e szerzői jog által védett művek; ad 2) amennyiben az előző kérdésre adott válasz pozitív, akkor állapítsa meg a sérteteket, és az egyes sértettek lebontra állapítsa meg a kárértéket; ad 3) megállapítható-e, hogy a vizsgálat tárgyát képező adathordozón található filmalkotásokat vagy egyéb szerzői jogvédelem alá eső műveket internetes oldalról szabadfelhasználással töltötték le, amennyiben igen, a letöltés jogszerű volt-e. GYARAKI (2010) 219. o.

³⁷ A különleges szakértelmet alapvetően a jogon kívül eső szakmai ismeretek teszik ki, amelyek meghaladják az általános ismeretek szintjét. Lásd ERDEI (1987) 25–27. o.

³⁸ Vö. KARDOS – SZILÁGYI (2012) 11–12. o.; HORVÁTH (2007).

³⁹ MARKÓ (2015) 42. o.

⁴⁰ A fájlcsereelő rendszerben többszörözött vagy lehívásra hozzáférhetővé tett, illetőleg általában az elektronikus formában tárolt szerzői jogi oltalom alatt álló alkotás szükségképpen csak másolat formájában létezhet.

⁴¹ Például: „A winchestereken található programok beszerzéséről számla, ajándékozási szerződés, eredeti adathordozó nem áll rendelkezésre, így a jogos használat nem állapítható meg.” Más ügyben: „Az összes olyan megtalált tételt – programot, játékot, filmet, zenét –, amelyhez nem mellékeltek a legalitást igazoló okmányt vagy eredeti CD/DVD-t, jogellenesen használtak tekintettem.” Forrás: KÁRMÁN – MÉSZÁROS – NAGY – SZABÓ – WINDT (2010) 114–115. o.

⁴² KÁRMÁN – MÉSZÁROS – NAGY – SZABÓ – WINDT (2010) 112. o.

nek jogszerű vagy jogellenes módját illetően semmiféle információval nem szolgál.⁴³ Erre következtetni engedhetnek ugyan bizonyos körülmények⁴⁴, de semmi esetre sem mondható megalapozottnak egy olyan szakértői vélemény, amely másolatok ab ovo jogsértő mivoltát általánosságban állapítja meg. Az ilyen szakértői vélemények alapját az a megfontolás képezi, hogy a szakértőnek átadott adathordozók vizsgálata alapján nem állapítható meg kétséget kizáró módon a másolatok jogszerűsége, így azok – kizárásos alapon – csak jogellenesek lehetnek. Rendkívül fontos megjegyezni ezzel összefüggésben, hogy még ha a másolatok jogellenességére vonatkozóan tett szakértői ténymegállapítás valósnak bizonyul is, az önmagában nem alapozhatja meg a lefoglalást szenvedő büntetőjogi felelősségét. A jogellenesen másolt mű megszerzése önmagában ugyanis nem illeszthető a szerzői jogi törvényben meghatározott tevékenységi körbe, így nem minősül felhasználásnak és nem sérti az alkotás szerzőjének jogát.⁴⁵ A *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (Be.) 4. § (1) bekezdésében meghatározott garanciális alapelv érvényesüléséhez nélkülözhetetlen lenne, hogy a szakértők – már amennyiben alkalmazásuk egyáltalán indokolt – kizárólag olyan ténymegállapításokra szorítkozzanak, amelyek a rendelkezésükre álló adatok alapján bizonyossággal megtehetőek.

A fájlcsereelő rendszerek használatával létrehozott másolatok esetében az említett problémák fokozott súllyal jelentkeznek. A rendszer ugyanis kizárólag dinamikájában alkalmas arra, hogy a digitalizált alkotások forrásáról olyan egyértelmű információt szolgáltatson, amely a forrás és a felhasználás jogszerűségének megítéléséhez szükséges és elégséges.⁴⁶ Amennyiben a felhasználó az általa letöltött adattartalom hozzáférhetővé tételét megszünteti, utóbb az adathordozót vizsgáló nyomozó hatóság kizárólag annak megállapítására képes, hogy az adathordozó az adott művet tartalmazza. A másolatkészítés forrására, illetőleg az esetlegesen megvalósult hozzáférhetővé tételre vonatkozóan semmiféle adat nem áll rendelkezésre. A tényállás teljes körű felderítéséhez, valamint a jogellenes többszörözés és hozzáférhetővé tétel bizonyításához arra lenne szükség, hogy a felhasználó által folyamatba helyezett le-, illetve feltöltéseket dinamizmusában dokumentálja a nyomozó hatóság. Ez igen egyszerű feladatnak látszik. A teendő csak annyi, hogy meg kell kezdeni egy alkotás letöltését

⁴³ Vö. IBOLYA (2011) 5. o.

⁴⁴ Ilyen lehet például az adatállományok jellemző megnevezése. Lásd a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Katonai Tanácsának Kb.II.49/2006/24. számú ítéletét.

⁴⁵ EBH 2006. 1494.

⁴⁶ Kifejezetten a fájlcsereelő rendszerek használatával foglalkozik a Szerencsi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztályán 05090/531/2009.bü. számon indult büntetőügyben beszerzett szakértői vélemény. E szerint: „[...]természetesen megtehetem azt is, hogy nem osztom meg egyetlen alkönyvtáramat sem, vagy azokban nem tárolok semmilyen anyagot, s így nem követek el jogsértést. Ám a helyzet mégsem ennyire egyszerű. A fájlmegosztó programok telepítése, a hálózat szervezése nagyon ésszerű és átgondolt. Ha elkezdek letölteni egy állományt, akkor a letöltött részt már tőlem is tovább lehet tölteni. Azaz, ha akár csak egy töredéke is letöltődött a gépemre a kiválasztott zeneszámnak, akkor azt már tőlem is lehet kezdeni tölteni. Ily módon viszont, véleményem szerint nyomban megvalósul a jogsértés.” A szakértő az ügyben képernyőmentés alapján állapította meg, hogy mely alkotások hozzáférhetővé tétele valósult meg. Ugyanakkor – mint arra Ibolya Tibor rámutat – „a bizonyításhoz nem lehet elegendő a feltöltés alatt álló mű nevét és a fájl kiterjesztését tartalmazó, a torrentklienst működés közben ábrázoló ún. »print screen« kép”. Lásd IBOLYA (2012) 33. o.

a rendszerben. A kliensprogram egyértelmű adatokat szolgáltat arról, hogy az éppen folyamatban lévő letöltés során milyen IP-címmel rendelkező személyi számítógépekről érkeznek adatsomagok. Ezek a kliensek nyilvánvalóan és egyértelműen megvalósítják az egyedi lehívásra történő hozzáférhetővé tételt. Az IP-címek használói könnyűszerrel azonosíthatók, az eljárás során a szerzői jog jogosultjától esetlegesen kapott engedélyről nyilatkozathatók. Ez a megoldás azonban – bár igen ígéretesnek tetszik – számos hibában szenved. A hozzáférhetővé tétel kétséget kizáró módon történő bizonyításához ugyanis valamennyi hozzáférhetővé tett adat próbaletöltése szükséges.⁴⁷ „Ennek oka az, hogy ellenkező esetben (a szerzői műpéldány nélkül) nem lehet cáfolni a gyanúsított azon védekezését, hogy az általa feltöltött műpéldánynak csak a neve azonos a szerzői jogvédelem alatt álló fájjal, valójában az tartalma szerint jogvédelem alatt nem álló tartalmat takar.”⁴⁸ A megalapozott gyanú közléséhez a feljelentések tartalma, illetve a feljelentő által rendelkezésre bocsátott bizonyítékok nem lehetnek elégségesek.⁴⁹ Bár a bűncselekmény gyanúja – egyebek mellett – az IP-cím ismeretében tűnik megalapozottnak⁵⁰, ezen azonosítószám ismerete legfeljebb a lehetséges elkövetők körének szűkítésére adhat lehetőséget, a megalapozott gyanú viszont csak meghatározott személlyel közölhető.

XII.4. DE LEGE FERENDA JAVASLAT

Véleményem szerint a fentiekben vázolt problémák jelentős része kizárólag az alaptényállás módosításával, a büntethetőséget kizáró okot meghatározó (5) bekezdés mellőzésével, és további új alaptényállás megalkotásával oldható meg. Az általam helyesnek gondolt törvényszöveg szerint:

„385. § (1) Aki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait *másként, mint többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel*, vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a szerzői jogról szóló törvény szerint a magáncélú másolásra tekintettel a szerzőt, illetve a kapcsolódó jogi jogosultat megillető üreshordozó-díj, illetve reprográfiai díj megfizetését elmulasztja.

(3) Aki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát *többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel*

a) nagyobb vagyoni hátrányt okozva,

b) jövedelemszerzés céljából, vagyoni hátrányt okozva

megsérti, büntetés miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) A büntetés büntetés miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha *az (1) bekezdés szerinti bűncselekményt* nagyobb vagyoni hátrányt okozva követik el.

⁴⁷ GYARAKI (2010) 219. o.; IBOLYA (2011) 6–7. o.

⁴⁸ IBOLYA (2011) 6–7. o.

⁴⁹ MEZEI (2012) 183. o.

⁵⁰ Uo.

- (5) Ha a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését
- a) jelentős vagyoni hátrányt okozva követik el, a büntetés büntett miatt egy évtől öt évig,
  - b) különösen nagy vagyoni hátrányt okozva követik el, a büntetés két évtől nyolc évig,
  - c) különösen jelentős vagyoni hátrányt okozva követik el, a büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés.”

A törvényszöveg javasolt módosítása a tárgyalt bűncselekménnyel összefüggésben megfogalmazható dogmatikai jellegű kérdésekre adhat választ, azonban nem oldja meg azt a problémát, hogy a fájlcsereelő rendszer használatának bűncselekménykénti értékelése jelentős mértékben a vagyoni hátrány megállapításának módszerétől függ. E körben megítélésem szerint az a feladat vár a jogalkotóra, hogy olyan általánosan alkalmazható és alkalmazandó rendszert dolgozzon ki, amely egzakt módon lehetővé teszi a törvényi tényállásban meghatározott magatartásokkal okozott vagyoni hátrány összegének megállapítását. E körben nem vetendő el egy az üreshordozó-díjhoz hasonló átalánydíj alkalmazásának lehetősége sem.

XII.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál (szerk.) (2013) *Büntetőjog II. Különös Rész. A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (szerk.) (2014) *Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- ERDEI Árpád (1978) *Tény és jog a szakvéleményben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- FÖLDVÁRI József (1997) *Magyar Büntetőjog. Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- GYARAKI Réka (2010) „Az on-line elkövetett szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének bűncselekménye” *Infokommunikáció és Jog*, 2010/6.
- HORVÁTH Gyöngyi (2007) „Az igazságügyi szakértői tevékenység egyes kérdései a szerzői és szomszédos jogok, valamint az iparjogvédelem területén” *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2007/3.
- IBOLYA Tibor (2011) *A torrentraziák büntetőjogi megítélése*
<http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/7.pdf>
- IBOLYA Tibor (2012) *A számítástechnikai jellegű bűncselekmények nyomozása*. Patrocinium Kft., Budapest, 2012.
- KARDOS Andrea – SZILÁGYI Dorottya (2012) „Szellemi alkotások büntetőjogi védelme. II. rész” *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/1.
- KÁRMÁN Gabriella – MÉSZÁROS Ádám – NAGY László Tibor – SZABÓ Imre – WINDT Szandra (2010) *A szellemi tulajdon-jogokat sértő bűncselekmények vizsgálata. Empirikus elemzés*. Kézirat. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2010.
- KÖHIDI Ákos (2011) „A felhasználók által fájlmegeosztással okozott kár” *Jogi Iránytű*, 2011/4.
- MAGYAR Csaba (2004) „Mennyit ér a szoftver?” *Infokommunikáció és Jog*, 2004/1.

- MARKÓ Szörény (2015) „A vagyoni hátrány meghatározása szerzői és iparjogvédelmi deliktumoknál” *Ügyészek Lapja*, 2015/6.
- MEZEI Péter (2009) „A sárkány levágott feje helyére mindig kettő új nő?” *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/3.
- MEZEI Péter (2012a) *A fájlcsere dilemma. A perek lassúak, az internet gyors.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- MEZEI Péter (2012b) *A NAV válaszol: nem eszik olyan forrón...* <http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2012/07/nav-valaszol-nem-eszik-olyan-forron.html>
- SPRÁNITZ Gergely (2007) „Digitális tartalmak szerzői jogi védelme online környezetben” *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2007/3–4.
- SZATHMÁRY Zoltán (2010) „A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése nyomozásának jogalkalmazási anomáliái” *Magyar Jog*, 2010/3.
- UJHELYI Dávid (2015) „Megjegyzések a Büntető Törvénykönyv szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése tényállásához” *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2015/6. 59–77. o.
- VASKUTI András (2004) „A bűncselekmény és az elkövető” In: *A Büntető Törvénykönyv magyarázata* (szerk. Jakucs Tamás) KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.

XIII. A CSŐDBŰNCSELEKMÉNYEK

GULA JÓZSEF

- XIII.1. Szabályozástörténeti áttekintés
  - XIII.1.1. A bűnös bukás megjelenése a magyar jogban
  - XIII.1.2. A Csemegi-kódex és a hitelsértésről szóló 1932. évi IX. törvénycikk
  - XIII.1.3. A csődbüntett és a csődbűncselekmény az 1978. évi Btk.-ban
- XIII.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- XIII.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
- XIII.4. De lege ferenda javaslatok
  - XIII.4.1. A csődbűncselekmények jogforrási helye, elhelyezésük a büntetőkódex rendszerében
  - XIII.4.2. A büntetendő cselekmények
  - XIII.4.3. Az objektív büntetethezőségi feltétel
  - XIII.4.4. A csődbűncselekmények alanyi köre
  - XIII.4.5. Bűnösségi kérdések, büntetési tételek
- XIII.5. Felhasznált irodalom

XIII.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az első magyar büntető törvénykönyv, *a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk* (Csemegi-kódex) hatálybalépését megelőzően is fellelhetők voltak jogrendszerünkben a csődbűncselekmények előzményei. Egységes büntetőtörvény hiányában külön jogszabályok, illetve – mai fogalmaink szerint – az ún. szaktörvények tartalmazták a büntető rendelkezéseket.

XIII.1.1. A BŰNÖS BUKÁS MEGJELENÉSE A MAGYAR JOGBAN

Hazánkban elsőként az *1807. évi XII. törvénycikk* rendelkezett *a csalárd bukások büntetéséről*. A büntetendővé nyilvánítás indoka – a törvénycikkből kitűnően – a jóhiszemű hitelezőknek a csalárd bukásból keletkező károsodásának megelőzése volt. A törvénycikk büntetés alá vonta a vagyonelejtés által elkövetett csalást, a hitele-

zők megkárosítására irányuló kereskedelmi ügyletek kötését, valamint a vagyon csökkenését maga után vonó nyilvánvaló pazarlást és költekező életmódot. Nem csupán a „*vagyonbukott*”, hanem bűntársai is, akik a vagyon eltitkolásának tényénél vagy más káros műveleténél tudva és szándékosan közreműködtek, tolvajként voltak büntethetők. A csalárd bukás büntetéséről rendelkező törvénycikk előírta azt is, hogy a vagyonbukott bukásának okait is igazolni tartozott.¹

Differenciáltabb szabályozást nyújtott a csődületről (*Concurs*) szóló 1840. évi XXII. törvénycikk, amely „a hamissággal párosult és a vétkes gondatlanságból eredt bukásról” is rendelkezett 124–131. §-aiban. A jogtudományban bűnös bukásnak tekintették az adósnak hamissággal vagy vétkességgel párosult tehetetlenségét hitelezői teljes kielégítésére.² Már ekkor általánosan elfogadott volt, hogy a vagyonbukás, amennyiben balesetekből, szerencsétlenségből ered, nem a büntető-, hanem a polgári jog, illetőleg törvénykezés köréhez tartozik. A büntetőhatalom csak ott léphet közbe, hol az adós e vagyoni állapotának (fizetési tehetetlenségének) valóságos vagy lehetséges fennforgásáról tudomással bírván szándékos vagy vétkes eljárása által a hitelezőit fenyegető kárt és hátrányokat még fokozta, s ezáltal egyszersmind a forgalombiztoság alapját képező közhitelt többé-kevésbé megrendítette.³ A *hamis bukás* az adósnak hitelezői megrövidítésére irányzott fizetési tehetetlenséggel párosult szándékos cselekményeit jelentette. A gyakorlat szerint nem volt szükséges, hogy a törvényben meghatározott csalárd cselekmények okozzák a közadós fizetési tehetetlenségét, elégséges volt az is, ha azzal a törvény szavai szerint *párosultak*. A hamis bukás alánya bárki lehetett, egyes törvényben megjelölt elkövetési magatartások vonatkozásában azonban csak a kereskedők, illetve gyárosok válhattak a bűncselekmény tettesévé. Maga a csődtörvény hatálya értelemszerű eltérésekkel ugyanis a természetes személyekre is kiterjedt. A *vétkes bukás* tettese azonban csak kereskedő lehetett.

XIII.1.2. A CSEMEGI-KÓDEX ÉS A HITELSÉRTÉSRŐL SZÓLÓ 1932. ÉVI IX. TÖRVÉNYCIKK

Csemegi Károly úgy foglalt állást, hogy helyesebb, ha e bűncselekmények is azon büntető törvénykönyvbe vannak foglalva, amely a büntetőjog általános elveit és rendelkezéseit megállapítja.⁴ A Csemegi-kódex ennek megfelelően önálló fejezetben rendelte büntetni a csalárd és vétkes bukást.⁵ A *csalárd bukás lényegét* akként

¹ 1807. évi XII. tc. 1. §: „Hogy a vagyonbukott, akár nemes, akár nem nemes legyen, bukásának okait is igazolni tartozzék, és ha rábizonyul a vagyonának eltitkolásával elkövetett csalás vagy az, hogy hitelezőinek kárára irányzott kereskedelmi műveletekkel vagy nyilvánvaló pazar és költekező életmódjával jelzalogilag terhelt birtokát szükségképen megfogyasztotta; bűntársaival együtt, kik a vagyon eltitkolásának tényénél, vagy más káros műveleténél tudva és szándékosan közreműködtek, mint tolvaj bünyfenyítő eljárás alá vétessék és vétkességéhez képest a törvény szigorja szerinti illendő büntetéssel fenytitessék.” <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5037>

² PAULER (1870) 285. o.

³ KAUTZ (1873) 368. o.

⁴ *Csemegi Károly művei* (1904) 438. o.

⁵ Más nézet szerint a releváns bűncselekmények csődtörvényben való elhelyezését indokolhatja a célszerűség, mivel így a büntetőrendelkezések szemet szűrőan a csőd és csődön kívüli eljárással foglalkozó bíró,

fogalmazhatjuk meg, hogy az a törvényben meghatározott cselekményeknek a hitelezők megkárosítására irányuló célzattal történő elkövetése, mely magatartások a csődnyitásból eredőleg a hitelezők követelési jogát sértik vagy veszélyeztetik.⁶ A *csalárd és a vétkes bukás közötti elhatárolást* – a korábbi szabályozástól eltérően, amely a szándékos, illetve gondatlan elkövetés alapján vonta meg a hamis és a vétkes bukás közötti határvonalat – a Csemegi-kódexben elsősorban a célzat alapján tehetjük meg. A csalárd bukás csak a hitelezők megkárosítására irányuló célzattal volt elkövethető, a vétkes bukás megállapítására pedig e célzat hiányában is sor kerülhetett. A vétkes bukás azonban már nem csupán gondatlanul, hanem szándékosan is elkövethető bűncselekmény. Az elkövetési magatartások köre is részben eltérően nyert szabályozást. A Csemegi-kódex alapján a csalárd és a vétkes bukást bárki elkövethette⁷, egyes elkövetési magatartásokat azonban (például kereskedelmi könyvekkel kapcsolatos cselekmények, amelyek vezetésére csak a kereskedő volt kötelezve) kizárólag a kereskedők valósíthattak meg.⁸ Tekintettel arra, hogy a magyar büntetőjog alapvetően az *egyéni büntetőjogi felelősség* talaján állt, a törvény tettességre vonatkozó értelmező rendelkezése kimondta, hogy ha valamely kereskedelmi társaság vagy egyesület vagyona ellen nyitott csőd, a bűnösség az üzlet vezetésével megbízott azon személyeket terhelte, akik a büntetendő cselekményt elkövették.⁹

A területi korlátokra tekintettel jelen tanulmányban nem vizsgáljuk, csak utalunk arra, hogy már rövidebb idővel a Csemegi-kódex hatálybalépése után, *1881. évi csődtörvényünk* 265. és 266. §-ai büntető határozatok cím alatt két új vétséget állapítottak meg.¹⁰ A tényállások büntetni rendelik azt, aki a csődeljárás során koholt követelést jelent vagy jelentet be, valamint azt is, aki valamely hitelezőt vagy annak hozzátartozóját valamely határozat céljából megveszteget. A megvesztegetett szintén büntetendő.¹¹ *A csődtörvénybe foglalt büntetőhatározatok a büntetőkódex kiegészítését célozták.* Az indoklás utalt arra, hogy a büntető törvénykönyv csak azokról az esetekről intézkedik, amelyekben a közadósnak a hitelezők megkárosítására irányuló cselekményei nyilvánulnak meg. A korabeli irodalom szükségesnek látta hangsúlyozni, hogy a cselekmények kapcsán a büntetőtörvény általános része alkalmazandó, az eljárás pedig nem a csődbíróság, hanem a büntetőbíróság hatáskörébe tartozik.¹²

A csődön kívüli kényszeregyességről és a csődtörvény egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1916. évi V. törvénycikk a csődtörvény büntetőjogi tárgyú 265.

illetve az érintett publikum előtt vannak, közelebb magához a bázikus hiteljogi jelenséghez. E nézet képviselői sok esetben azt a gondolatmenetet követik, hogy a büntetendő bukás jogi tárgya a fides publica, a közhitel, továbbá a hitel a kereskedelmi élet sine qua nonja, a büntetővédelem tehát ilyen értelemben a kereskedők világát szolgálja. Lásd ZÖLDY (1930) 6–9. o.

⁶ ANGYAL (1929) 151. o.

⁷ *Zöldy Mikós* e kérdést összefüggésben állónak látja a védett jogi tárgyat illetően elfoglalt állásponttal is. Ha ugyanis elfogadjuk azt a felfogást, hogy a fizetőképтелenséghez kapcsolódó bűncselekmények a vagyoni jogokat veszélyeztetik, az egyenlő elbánás elve követeli azt, hogy e vagyon elleni támadások bárki részéről ily vonatkozásban egyforma megtorlásban részesüljenek. ZÖLDY (1930) 10. o.

⁸ Lásd még GULA (2013a) 91–121. o.

⁹ 1878. évi V. tc. 417. §

¹⁰ 1881. évi XVII. törvénycikk

¹¹ BALÁS (1901) 125. o.

¹² APÁTHY (1888) 197. o.

és 266. §-ait hatályon kívül helyezte, ez azonban nem jelentette az imént tárgyalt cselekmények dekriminalizálását. A törvény részben módosított tartalommal újr szabályozta a hitelezők megvesztegetésének vétségét, a koholt követelés bejelentésének vétségét, és további büntetőintézkedéseket is tartalmazott arra nézve, hogy egyes csődhöz kapcsolódó cselekmények a csalásra, illetve a hűtlen kezelésre vonatkozó rendelkezések alapján ítélandók meg.

A csőddel kapcsolatos további büntetőjogi rendelkezéseket találhatunk a *Pénzügyi Központról szóló 1920. évi XXXVII. törvénycikkben*, valamint a *biztosító magánvállalatok állami felügyeletéről és egyes közhiteli kérdések rendezéséről szóló 1923. évi VIII. törvénycikkben*.

A *hitelsértésről szóló 1932. évi IX. törvénycikk* (Hs.) hatályon kívül helyezte a Csemegi-kódex csalárd és vétkes bukásra vonatkozó rendelkezéseit, valamint a csődhöz kapcsolódó – a korábbiakban tárgyalt – további deliktumokat¹³, és a Btk. XXXV. fejezetének helyébe *A hitelezőket károsító cselekmények* cím alatt új rendelkezéseket iktatott be.¹⁴ A jogalkotó célja a miniszteri indokolás szerint az volt, hogy „egyes rendszerbe foglalja a hitelezőket károsító azokat a cselekményeket, amelyeket az eladdig fennállott jogunk részint a Btk-ban, részint külön törvényekben a csaláshoz hasonló bűncselekményekként, vagy csalárd, illetőleg vétkes bukásként büntetett, s e rendelkezéseket a Btk. Különös Részének XXXV. fejezete helyébe tegye, hogy ott együtt lehessen megtalálni a hitelezők kijátszásának büntetőjogi szabályait, akár van csőd, kényszeregyességi vagy kényszerfelszámolási eljárás, akár nincs”. Úgy látták, hogy a gyakorlatban nem vált be az a szabályozás, amely a csalárd és vétkes bukás büntethetőségét a csődnyitáshoz kötötte.¹⁵ A hitelsértésről szóló törvény több, a hitelezőket károsító bűncselekményi tényállást is konstruált önálló megnevezés vagy cím nélkül. A törvényben írt deliktumokat tartalmuk alapján az alábbiak szerint különíthetjük el: hitelsértés büntette (Hs. 1. §); hitelsértés vétsége (Hs. 4. §); hitelező által elkövetett passzív vesztegetés (Hs. 9. §); koholt követelés érvényesítése (Hs. 10. §); az adós vagyonának kezelésével megbízottak visszaélései (Hs. 11. §). A hitelezőket károsító egyes cselekményeket tehát elkövethette az adós, illetve a vagyonának kezelője, a hitelező, s végül harmadik személy, az álhitelező.¹⁶ A hitelsértés büntetettét az adós

¹³ A hitelsértésről szóló törvény hatályon kívül helyezte az 1878. évi Btk. 386., 387., 414–417. §-ait, továbbá az 1916. évi V. tc. 2–5. §-ait, az 1920. évi XXXVII. tc. 12. § (3) bekezdését, valamint az 1923. évi VIII. tc. 10. §-át.

¹⁴ E szabályok nemcsak helyettesítették a hatályon kívül helyezett törvényi rendelkezéseket, hanem tágabb, általánosabb megfogalmazást adva minden olyan magatartást szankcionáltak, amely a hitelezők kijátszására irányult. FEJES – SZABÓ (1990) 15. o.

¹⁵ Már 1928-ban a XIII. Országos Jogászggyűlés elvi érveléssel mondta ki, hogy „a büntető intézkedések a fizetőképzetlenségek azon eseteire is kiterjesztessenek, amelyekben csőd nem nyitattott. Rámutattak arra, hogy a magyar bírói gyakorlat az alaki csőd mellett az anyagi fizetőképzetlenséget, mint e bűncselekmény-csoport megállapításának sine qua nonját eddig is megkívánta. Elképzelhető továbbá, hogy a csődnyitás az adóstól független körülmények folytán marad el. Az alaki csőd joghatályának fenntartása a tényállás konstrukciója szempontjából sem nem gyakorlatias, sem nem igazságos. A vagyonbukási bűncselekmények sikeres, egyenlő és biztos megtorlási lehetőségének gátját képezheti. A hitelező megbocsátása az állami büntetőigény halálát is jelentheti. Az eltérő álláspont viszont azt hangoztatta, hogy az alaki csőd mellözése folytán a szabályozás túl szigorú.” ZÖLDY (1930) 79–80., 127–128. o. 1929-ben el is készült a törvényjavaslat, amely azonban számos ponton érdemi eltérést mutat az elfogadott törvénytől.

¹⁶ FEHÉRVÁRY (1936) 174. o.

követi el, ha kielégítési alapul szolgáló vagyont a valóságban vagy színlegesen jogtalanul csökkenti, vagy hitelezője részére hozzáférhetetlenné teszi, és ezzel egy vagy több hitelezőjének kielégítését szándékosan meghiúsítja vagy csorbítja. Hitelsértés vétsége valósul meg, ha az adós egy vagy több hitelezőjének kielégítését gondatlanságból hiúsítja meg vagy csorbítja azzal, hogy nyilvánvaló pazarlása vagy nagymértékben hanyag vagy nagymértékben könnyelmű üzletvitele, illetőleg gazdálkodása következtében fizetéseképtelenné vált. A hitelezők megvesztegetése vonatkozásában – a korábbi szabályozástól eltérően – a gyakorlati célszerűsége és az 1898. évi német csődtörvényre is hivatkozással úgy látták, hogy *az aktív vesztegetést indokolt büntetlenül hagyni.*

Mint ismeretes, a Csemegi-kódex *a második világháborút követően* is hatályban maradt, a hitelsértésre vonatkozó korábbi szabályok tehát még tovább éltek, de fokozatosan megjelentek az állami és a társadalmi tulajdon kiemelt védelmét biztosító normák, a tervgazdálkodás során megvalósítható „hitelsértések” különböző formái. A Csemegi-kódex magántulajdonon alapuló hitelkapcsolatok védelmére irányuló büntetőjogi rendelkezései a társadalmi és gazdasági viszonyok alapvető változása folytán szerepüket már kevésbé tudták betölteni. Korábbi csődtörvényünket, az *1881. évi XVII. törvénycikket* hatályon kívül helyezték, és helyébe formailag semmilyen szabályozás nem lépett azon ideológiai elv alapján, hogy a csőd mint gazdasági jelenség kizárólag a tőkés gazdaságokra jellemző, szocialista viszonyok között csőd nem fordulhat elő.¹⁷ A direkt tervutasításon alapuló gazdaságirányítási rendszernek nem volt szüksége a csődjog intézményére, a gazdálkodó szervezetek piaccal való kapcsolata ugyanis megszűnt.¹⁸

XIII.1.3. A CSŐDBŰNTETT ÉS A CSŐDBŰNCSELEKMÉNY AZ 1978. ÉVI BTK.-BAN

A második magyar büntető törvénykönyv, az *1961. évi V. törvény*, majd az *1978. évi Btk.* szabályozott olyan tényállásokat, amelyek közvetlenül vagy közvetve kapcsolatba hozhatók a hitelezői érdekek védelmével, szorosan a témánkhöz tartozó csődbűncselekmények azonban a fentebb ismertetett okokra is tekintettel csak 1992-ben jelentek meg újra büntetőjogunkban.

A bűncselekményt – hosszabb szünet után – csődbűntett megnevezéssel az 1978. évi Btk.-ba iktató *1992. évi XIII. törvény* indokolása kiemeli, hogy a piacgazdaság működőképességéhez hozzátartozik a hitelek igénybevétele, s a hitelnyújtás biztonságát érintő visszaélés valamennyi formáját szankcionálni kell. A törvény *a csőd-eljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (Csődtv.)* rendelkezéseivel összhangban fogalmazott meg új tényállásokat. Az újonnan beiktatott két bűncselekmény a csődbűntett és a hitelező jogtalan előnyben részesítése volt. A miniszeri indokolás szerint e tényállások a hitelezőket védik abból

¹⁷ TÓTH – TÖRÖK (2001) 58. o.

¹⁸ JUHÁSZ (2006) 15. o.

kiindulva, hogy ha az adós fizetéképtelen helyzetbe jut, köteles a kielégítés alapjául szolgáló vagyonát a hitelezők érdekében megóvni. A bűncselekmények alkalmazhatósága – hasonlóan a Csemegi-kódexhez, de eltérően a Hs.-től – a csőd- és a felszámolási eljáráshoz kapcsolódott.¹⁹ Az 1992. évi XIII. törvény a csődbüntett három alapesetét szabályozta [290. § (1) bek., (3) bek. és (5) bek.]. Az (1) bekezdés esetén az adós gazdasági tevékenysége körében fizetéképtelen helyzetbe került, s az elkövető e helyzet tudatában fejtette ki tényállásszerű fedezetelvonó tetteit, amelyek eredménye, hogy a hitelezők kielégítését akár részlegesen megghiúsítja.²⁰ A bűncselekmény *második alapesete* az elkövetési magatartások és az eredmény tekintetében sem tér el az imént tárgyalt esettől. Az elkövetés ideje, az ok-okozati összefüggés szempontjából azonban lényegi a különbség, ez esetben ugyanis az elkövető előbb fejteti ki a tényállásszerű elkövetési magatartások valamelyikét, s ezzel idézi elő a fizetéképtelenséget, illetve hiúsítja meg a hitelezők kielégítését.²¹ Az (5) bekezdésben szabályozott „*adminisztratív csődbüntett*” az előzőektől eltérő cselekményt kriminalizált. Csak a felszámolás elrendelését követően volt megvalósítható a törvényben előírt számviteli és egyéb kötelezettségek megszegésével, eredménye pedig a felszámolás eredményének legalább részleges megghiúsítása. (Közvetve természetesen a hitelezői érdekeket is sértette a bűncselekmény, hisz a felszámolási eljárás célja, hogy a fizetéképtelen adós jogutód nélküli megszüntetése során a hitelezők a Csődtv.-ben meghatározott módon kielégítést nyerjenek.)²² Az első két alapesetben *objektív büntethetőségi feltételként* került megfogalmazásra, hogy a csődeljárást vagy a felszámolási eljárást megindítsák, illetve ennek hiányában is büntethető, ha a csőd vagy a felszámolási eljárás iránti kérelem előterjesztését kötelezően írta elő a törvény, ám ezt elmulasztották.²³ Más megközelítés szerint négy alapeset különíthető el, mert a 291. § (1) bekezdésében szabályozott hitelező jogtalan előnyben részesítésének vétsége valójában a csődbűncselekmény negyedik alapesetének tekintendő. E megközelítés is szükségesnek látja rögzíteni, hogy a négy alapeset tárgyi súlya nem azonos, a hitelezői érdekek sérelme eltérő sikokban jelentkezik. A legsúlyosabb az (1) és (3)

¹⁹ A csődeljárás és a felszámolási eljárás 1991. évi XLIX. törvényben meghatározott fogalma jelentősen eltér a hagyományos magyar csődjogi terminológiától.

²⁰ 290. § (1) Aki a gazdasági tevékenysége körében bekövetkezett fizetéképtelensége esetén

a) a tartozása fedezetül szolgáló vagyont elrejt, eltitkolja, megrongálja, megsemmisíti, használhatatlanná teszi,

b) színlelt ügyletet köt, vagy kétes követelést ismer el,

c) az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes módon veszteséges üzletbe kezd, azt tovább folytatja,

d) az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétesen vagyonát más módon ténylegesen vagy színleg csökkenti, és ezzel a hitelezői kielégítését részben vagy egészben megghiúsítja, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

²¹ 290. § (3) Aki a hitelezői kielégítését részben vagy egészben azáltal hiúsítja meg, hogy a fizetéképtelenné válást vagy annak látszatát az (1) bekezdésben írt magatartások valamelyikével idézi elő, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

²² 290. § (5) Aki a felszámolás elrendelését követően a jogszabályban előírt beszámolási, leltárkészítési vagy egyéb tájékoztatási kötelezettségének nem tesz eleget, és ezzel a felszámolás eredményét részben vagy egészben megghiúsítja, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

²³ Az 1996. évi LII. törvény a Csődtv. módosítására, a csődeljárás iránti kérelem előterjesztésére irányuló kötelezettség megszüntetésére tekintettel az objektív büntethetőségi feltétel körében a vonatkozó szövegrészt hatályon kívül helyezte.

bekezdés szerint csődbüntett, mert közvetlen vagyonszűkítéssel, a fedezet elvonásával (vagy annak látszatával) jár, és ezáltal az összes hitelező érdekét sérti. A felszámolás eredményének megghiúsításával járó csődbüntett már enyhébb, mert közvetlenül nem jár vagyonszűkítéssel, de szintén az összes hitelező érdekét sérti. A legenyhébb a hitelező jogtalan előnyben részesítése, mivel nem jár vagyonszűkítéssel, és nem sérti az összes hitelező érdekét.²⁴

A *2007. évi XXVII. törvény*²⁵ a megváltozott jogi környezethez igazodva és a gyakorlati tapasztalatok figyelembevételével jelentős mértékben újrafogalmazta a tényállást, megváltoztatva annak elnevezését is. *A módosítás fontosabb elemei*²⁶ az alábbiakban foglalhatók össze:

1. A bűncselekmény megnevezése csődbüntetttről csődbűncselekményre változott, mivel a deliktum a korábbiaktól eltérően immár vétségi alakzatot is tartalmazott.
2. A módosítás egy új – álláspontom szerint szükségtelen – büntetési alakzatot vezetett be, a vétkes gazdálkodást, amely fizetési képtelenséggel fenyegető helyzetben is elkövethető.
3. Változott a tényállás szerkezeti felépítése, amelynek során a kronológiai és logikai sorrendnek megfelelően a törvény elsőként a vétkes gazdálkodást, majd a család bukást, és végül a fedezetelvonó csődbüntettet szabályozta, mindháromra közös minősített esetet meghatározva.
4. Az objektív büntethetőségi feltételt pontosította, a büntethetőség körét szűkítette. A felszámolási eljárás megindítása helyett a felszámolás elrendelését követelte meg objektív büntethetőségi feltételként abból a helyes kiindulási pontból következően, hogy alaptalan felszámolási kérelem ne teremtse meg a büntethetőséget.
5. A hitelező jogtalan előnyben részesítésének vétségét – amely korábban önálló bűncselekmény volt – beépítette a tényállásba, egyidejűleg módosítva is azt.
6. Az adminisztratív csődbüntettet a jogalkotó kiemelte a csődbűncselekmények köréből, és a számvitel rendjének megsértése tényállásának keretében, annak önálló alakzataként – részben eltérő tartalommal – szabályozta.²⁷

XIII.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

Hatályos büntetőtörvényünk, a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (Btk.) a csődbűncselekmény négy alapesetét szabályozza:

- Fizetési képtelenséggel fenyegető helyzetben elkövetett csődbűncselekmény [Btk. 404. § (1) bek.].

²⁴ BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2005) 441. o.

²⁵ 2007. évi XXVII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról.

²⁶ Lásd GULA (2009) 80–95. o.

²⁷ A 2011. évi CL. törvény végül a felszámolás elrendelését követően elkövetett számvitel rendjének megsértését (korábban „adminisztratív csődbüntett”) dekriminalizálta.

- Fizetésektelenséget előidéző csődbűncselekmény [Btk. 404. § (2) bek. a) pont].
- Fizetésektelen helyzetben elkövetett csődbűncselekmény [Btk. 404. § (2) bek. b) pont].
- Hitelező jogtalan előnyben részesítésével elkövetett csődbűncselekmény [Btk. 404. § (4) bek.].

1. Az (1) bekezdés esetén a gazdálkodó szervezet fizetésektelenséggel fenyegető helyzetbe kerül, s az elkövető e helyzet tudatában fejti ki tényállásszerű fedezetelvonó tetteit, a vagyont ténylegesen vagy színleg csökkenti, s ezzel a hitelezői kielégítést akár részlegesen megghiúsítja (*fizetésektelenséggel fenyegető helyzetben elkövetett csődbűncselekmény*).²⁸

2. A bűncselekmény második alapesetében [404. § (2) bek. a) pont] az elkövető előbb fejti ki a tényállásszerű elkövetési magatartások valamelyikét, s ezzel idézi elő a fizetésektelenséget vagy annak látszatát, illetve hiúsítja meg – legalább részben – a hitelező(k) kielégítését. (Az irodalomban csalárd bukásként is jellemzett alakzat, *fizetésektelenséget előidéző csődbűncselekmény*).

3. A (2) bekezdés b) pontjában írt deliktum esetén az adós fizetésektelen helyzetben tanúsított fedezetelvonó magatartások hiúsítják meg legalább részlegesen a hitelezői kielégítést (*fizetésektelen helyzetben elkövetett csődbűncselekmény*).²⁹

4. A csődbűncselekmény legenyhébb alakzata csak a felszámolás elrendelését követően valósítható meg, lényege a Csódtv. szerinti kielégítési sorrend megsértésével valamely hitelező előnyben részesítése (*hitelező jogtalan előnyben részesítésével elkövetett csődbűncselekmény*).³⁰

A tényállás szerkezetét áttekintve rögzítendő még, hogy a (3) bekezdés az első három alapesetre nézve közös minősítő körülményeket állapít meg³¹, az (5) bekezdés pedig fizetésektelenségi eljárásokhoz kapcsolja a csődbűncselekményért való büntet-

²⁸ Btk. 404. § (1) Aki a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet fizetésektelenséggel fenyegető helyzete esetén

a) a vagyon vagy annak egy része elrejtésével, eltitkolásával, megrongálásával, megsemmisítésével, használhatatlanná tételével,

b) színlelt ügylet kötésével vagy kétes követelés elismerésével, vagy

c) az ésszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes más módon a gazdálkodó szervezet vagyont ténylegesen vagy színleg csökkenti, és ezzel a hitelező vagy a hitelezők kielégítését részben vagy egészben megghiúsítja, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

²⁹ 404. § (2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet

a) fizetésektelenné válását vagy annak látszatát az (1) bekezdésben meghatározott magatartások valamelyikével idézi elő, és ezzel vagy

b) fizetésektelensége esetén az (1) bekezdésben meghatározott magatartások valamelyikével a hitelező vagy a hitelezők kielégítését részben vagy egészben megghiúsítja.

³⁰ 404. § (4) Aki a felszámolás elrendelését követően valamely hitelezőjét a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvényben meghatározott kielégítési sorrend megsértésével előnyben részesíti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

³¹ 404. § (3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a csődbűncselekményt stratégiaiul kiemelt jelentőségű gazdálkodó szervezetre nézve követik el, vagy b) a tényleges vagy színlelt vagyonszökkenés mértéke különösen jelentős.

hetőséget, objektív büntethetőségi feltételt szabályoz³². A 404. § (6) bekezdése a tetességre vonatkozó speciális rendelkezést tartalmaz.³³

A „*feljelentés elmulasztása a felszámolási eljárásban*” megnevezésű bűncselekményt a 2012. évi Btk. eredetileg nem tartalmazta, a 2012. évi CCXXIII. törvény egészítette ki e tényállással. A törvény indokolása utal arra, hogy a *csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény* 33. § (4) bekezdése szerint a felszámoló a tudomására jutott bűncselekményt – ha az elkövető ismert, annak megjelölésével – köteles az eljárás lefolytatására illetékes hatóságnak írásban bejelenteni. A felszámolási eljárás során jellemzően a számvitel rendje megsértésének bűncselekménye és a csődbűncselekmény jut a felszámoló tudomására. A jogalkotó álláspontja szerint a felszámolási eljárások eredményes lefolytatásának biztosítása, a hitelezők érdekének fokozottabb védelme indokoltá teszi, hogy büntetendő legyen, ha e két bűncselekmény valamelyikére utaló hitelt érdemlő adatok birtokába jutó felszámoló a feljelentési kötelezettségét szándékosan elmulasztja.³⁴

XIII.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A 2012. évi Btk. indokolása a csődbűncselekmény újraszabályozásáról ír, és valóban történt több változás a tényállást illetően, a bűncselekmény vonatkozásában felmerülő problémákat azonban a törvény nem oldotta meg, újraszabályozásról valójában nem beszélhetünk. Az új Btk. ugyanakkor új problémákat is hozott.

A korábban írtak alapján megállapítható, hogy a Btk. a továbbiakban is *fenntartja* a csődbűncselekmény négy alapeseti fordulatót, és az első három alapesethez kapcsolódóan minősítő körülményeket értékel. Eltérő jogszabályszerkesztési megoldással, de fennmaradt az objektív büntethetőségi feltétel, és a speciális alanyiségra vonatkozó értelmező rendelkezés is.

A *változásokat* számba véve a törvény mellőzi a vagyon vonatkozásában a „*tartozása fedezetéül szolgáló*” kifejezést, hivatkozással arra, hogy a gazdálkodó szervezet vagyona az erre irányuló külön jognyilatkozat nélkül is a tartozás fedezetéül szolgál. Ez utóbbi megállapítás helyes ugyan, de nem indokolja a törvény e szövegrészének mellőzését. A szakirodalomban már eddig is érték kifogások a tényállás szövegezését amiatt, hogy nem kellő egyértelműséggel fogalmazza meg: a bűncselekmény elkövetési tárgyaként a gazdálkodó szervezet és nem az elkövető vagyona tekintendő.

Egyet lehet érteni a törvény azon megoldásával, amely az *ésszerű gazdálkodás követelményével ellentétes*, korábban több pontban szabályozott különböző magatartásokat az egyszerűsítés jegyében összevonja.

³² 404. § (5) Az (1)–(3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény akkor büntethető, ha

a) a csődeljárást megindították,

b) a felszámolást, kényszerterelési, illetve kényszer-végelszámolási eljárást elrendelték, vagy

c) a felszámolási eljárás megindítása törvény kötelező rendelkezése ellenére nem történt meg.

³³ 404. § (6) A csődbűncselekményt tettesként az követheti el, aki az adós gazdálkodó szervezet vagyonnal vagy annak egy részével rendelkezni jogosult, vagy arra lehetősége van, akkor is, ha a vagyonnal történő rendelkezés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelen.

³⁴ A vizsgált bűncselekmények részletes dogmatikai elemzését lásd GULA (2013b) 635–645. o.

A *minősített eset* változtatásának indokaként a jogalkotó azt jelöli meg, hogy a gazdasági életben súlyos következményekkel járó csődbűncselekmény megállapíthatóságára nézve a bírói gyakorlat nem alakított ki olyan mércét, amely zsinórmértékül szolgálhatna – arra az indokolás is utal, hogy a szakirodalom ezt megtette. Helyeselhető törekvés, hogy a törvény objektív körülményeket kíván megjelölni a minősített esetek megállapításának feltételül, egyrészt az elvont vagyontömeg mértékére, másrészt pedig a stratégiaileg kiemelt jelentőségű gazdálkodó szervezetekre tekintettel.

Érdemes azonban felhívni a figyelmet arra, hogy a vagyonszökkenés – az 1978. évi Btk. 2007. évi módosítása óta és az új Btk. alapján is – csak az első alapesetnek explicit tényállási eleme, a második és harmadik alapesetnek nem.

A másik minősített eset vonatkozásában utalni kell arra, hogy a kormány rendeletben határozza meg, hogy mely társaságot tekint stratégiaileg kiemelt jelentőségűnek. Ez történhet a fizetéseképtelenségi eljárást megelőzően, de annak tartama alatt is. A bűncselekmény minősített esete értelemszerűen csak akkor kerülhet megállapításra, ha a gazdálkodó szervezet stratégiaileg kiemelt jelentőségűnek nyilvánítása után követték el.

A változás érinti továbbá a csődbűncselekmény *tettesére vonatkozó értelmező rendelkezést*. A 2012. évi Btk. új eleme, hogy a korábbi szabályozástól eltérően már nemcsak a vagyonnal rendelkezni jogosult követheti el tettesként a cselekményt, hanem az is, akinek a rendelkezésre lehetősége van. Az indokolás szerint ezzel a törvény „a büntetési feltétel körét kibővítve nevesíti azt az esetet is, amikor a vagyonnal jogszerűen már nem rendelkezhet a tulajdonos cégképviselő, de erre lehetősége van”. A módosítás indokolása és a törvény szövege azonban nincs összhangban egymással. Az indokolás szakmai színvonala is számos kívánnivalót hagy maga után (a büntetési feltétel körének bővítésére utalás, a tulajdonos cégképviselő fogalom használata), ennél komolyabb probléma azonban, hogy a törvény szövege valójában megszünteti a bűncselekmény vonatkozásában ez ideig megkívánt speciális alanyiságot, a tettességre vonatkozó értelmező rendelkezés ily módon értelmét veszti. A jogalkotói szándék – az indokolásból kitűnően – nem erre irányult. A gyakorlat a bűncselekményt a továbbiakban is *delictum proprium*ként kezeli, az új Btk. indokolásában irtaknak megfelelően kibővített speciális alanyi körrel. A tettességre vonatkozó új törvényi rendelkezés – az indokolásnak megfelelő – módosítása azonban szükségesnek látszik.

Kisebb mértékben változott az *objektív büntetési feltételek* köre, a háttérjogszabályok rendelkezéseire figyelemmel a törvény – helyeselhetően – kiegészült a kényszertörési és a kényszer-végelszámolási eljárás elrendelésével.

A „*feljelentés elmulasztása a felszámolási eljárásban*” megnevezésű bűncselekmény vonatkozásában problémát jelent, hogy a törvény szövege szerint a bűncselekmény tettese a felszámoló. A tényállás háttérnormáját jelentő Csődtv. 27/A. §-a szerint azonban a felszámoló csak szervezet lehet, mely szervezet a felszámolás lefolytatására felszámolóbiztos jelöl ki. A magyar büntetőjogban bűncselekmény alanyává szervezet, jogi személy nyilvánvalóan nem válhat, ezen nem változtat a jogi személyekkel szemben alkalmazható intézkedések rendszere sem. Ennek alapján a tényállás módosítása – tettesként a felszámoló helyett a felszámolóbiztos megjelölése – indokolt.

XIII.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A büntetőjog-tudomány természetesen az új Btk. megalkotását követően sem mondhat le arról, hogy saját eszközeivel a szabályozás továbbgondolására is ösztönözzön. Az eddig irtakon kívül vegyünk számba néhány továbbgondolásra érdemes kérdéskört!

XIII.4.1. A CSŐDBŰNCSELEKMÉNYEK JOGFORRÁSI HELYE, ELHELYEZÉSÜK A BÜNTETŐKÓDEX RENDSZERÉBEN

1. *A csődbűncselekmények jogforrása helye* – a büntetőkódexben, vagy szaktörvényben való elhelyezése – tárgyában a Btk. előkészítése során lefolyt polémia³⁵ nem új keletű, már a Csemegi-kódex megalkotása során felmerültek egymásnak ellentmondó nézetek.

Nem vitatva, hogy mind a magyar büntetőjog történetében, mind nemzetközi összehasonlításban találunk példákat a szaktörvényekben történő szabályozásra, tradicionális és garanciális szempontból egyaránt e bűncselekmények büntető törvénykönyvben történő elhelyezése látszik helyesebbnek.

Helyes tehát az új Btk. vonatkozásában az egységes (egy törvényben való) szabályozás fenntartása.

2. Kifogásolható azonban az új Btk. szerkezeti felépítése, *a csődbűncselekmények elhelyezése a kódex rendszerében*. A törvény XLI. fejezetében, „A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények” között lehetjük fel e deliktumokat.

A *2012. évi Btk.* Különös Része harminchárom fejezetből áll, a fejezeteken belül címekre tagolás nem érvényesül, az egyes bűncselekmények önálló megnevezést kapnak. A jogalkotó a Különös Részben a korábbinál több, azonban kisebb terjedelmű fejezetet kívánt kialakítani, azzal a célkitűzéssel, hogy az egy fejezet alá tartozó bűncselekmények a védett jogtárgy alapján szorosabb kapcsolatban álljanak.

A magam részéről úgy ítélem meg, hogy a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményeket szabályozó fejezetbe foglalt cselekmények e kívánalomnak kevéssé felelnek meg, a jogi tárgyak eltérőek. A fejezet 12 bűncselekményt foglal magában, a törvény indokolása is rögzíti, hogy a gazdálkodás rendjét, a hitelezői érdekek sérelmét, valamint a gazdálkodási kötelelességeket sértő bűncselekményeket foglalja össze. *A hitelezőket károsító bűncselekmények elhelyezését* önálló fejezetben látom célszerűnek.

E megközelítésnek vannak történelmi gyökerei hazánkban, a Csemegi-kódex e bűncselekményi kört önálló fejezetben szabályozta (csalárd és vétkes bukás, majd a hitelezőket károsító cselekmények). A sok esetben mintául szolgáló német Btk. a fizetésképtelenségi bűncselekményeket szintén önálló fejezetben tartalmazza, de az osztrák Btk.-ban is jól elkülöníthető e deliktumok köre. A törvény áttekinthetősége, a védett jogtárgy szerinti kellő differenciálás is ezt a megoldást támasztja alá.

³⁵ E bűncselekmények szakmai törvényben történő szabályozása mellett érvelt például *Wiener A. Imre*. WIENER (2001) 18. o.

XIII.4.2. A BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEK

Érdemes arra is utalni, hogy a régi magyar büntetőjog, de más európai országok (például Anglia, Németország, Ausztria) joga is a csődbűncselekmények hazainál differenciáltabb rendszerét értékeli, amelyek a *csődbűncselekmények lehetséges körének* hazai kialakításához – természetesen összhangban a mai magyar büntetőjogi dogmatikával – segítséget nyújthatnak.

Büntetendő magatartásként jelennek meg például a hitelezők szavazati joggal kapcsolatos visszaélései, a hitelező megvesztegetése, a fizetéseképtelenségi eljárás egyéb közreműködőinek megvesztegetése, a koholt követelés érvényesítése. A könyvvizetési kötelezettség megszegésével kapcsolatos magatartások, kívülálló személyek tettesi felelősségét megalapozó egyes tényállások³⁶, sőt az angol jog szerint az is büntetendő, ha a nem mentesített bankrupt a hitelező tájékoztatása nélkül vesz fel hitelt, vagy más név alatt vállalkozásba kezd, vagy bizonyos vagyonnal megszökik Angliából és Walesből³⁷.

Hazánkban is gyakran szembesülünk olyan cselekményekkel, amelyek a hatályos jog keretei között megfelelően nem értékelhetők. Angliában önálló tényállás vonatkozik például – a gyakorlatban nálunk is tapasztalt – „főnix-szindróma”-nak nevezett jelenségre, amikor egy fizetéseképtelen adós ellen felszámolási eljárás indul, majd rövid idő múlva újra feltűnik csaknem azonos névvel, tevékenységgel és vezetőkkel. Az újjászületett vállalkozás jogilag immár új entitás, amelyet nem kötnek a korábbi adósságok, és gyakran áron alul szerzi meg a másik társaság eszközeit a felszámolótól.³⁸

A „hitelező megvesztegetése” beiktatását indokolja egyebek mellett, hogy a vesztegetés hatályos tényállásai a büntetőjogi üldözést igénylő magatartások egy részét jelenleg nem képesek lefedni.

Ezzel szemben a csődbűncselekmény hatályos rendszerében a *fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetben elkövetett csődbűncselekmény* szükségessége a csődbűncselekmény rendszerét megvizsgálva (tényállásszerű eredmény, objektív büntetheitőségi feltétel) megkérdőjelezhető. A tényállás bűnösségi szempontból is aggályos. A csődbűncselekmény szándékosan követhető el. Ugyanakkor a tényállás elemévé tették a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetet, amely a háttérnorma alapján akkor is megállapítható, ha a gazdálkodó szervezet vezetője „ésszerűen előre láthatta, hogy tartozásait az esedékességkor nem lesz képes kiegyenlíteni”. A büntetőjogi felelősséget szándékos bűncselekmény esetén nyilvánvalóan nem alapozhatja meg, ha pusztán előre láthatta volna az elkövető az eredményt. Mindezen körülmények alapján az a véleményem, hogy a *wrongful trading* jogintézményének jogrendszerünkbe történő teljes körű integrálására irányuló igyekezet – amely a társasági jog és a csődjog vonatkozásában kétségtelenül helytálló – egy szükségtelen büntetőjogi normát eredményezett.

³⁶ TRÖNDLE – FISCHER (2007) 1970. o.

³⁷ Insolvency Act 1986, s. 358.

³⁸ MURPHY (2004) 430. o.

XIII.4.3. AZ OBJEKTÍV BÜNTETHETŐSÉGI FELTÉTEL

Alapvető kérdés, hogy a csődbüncselekmények büntethetősége fizetéseképtelenségi eljáráshoz kötődik-e, vagy attól függetlenné válik.

A 2012. évi Btk.-ban is fellelhető *objektív büntethetőségi feltétellel* az állam valójában bizonyos esetekben lemond olyan magatartások üldözéséről, amelyek önmagukban véve büntetést érdemelnének, azért, hogy a meggyengült vállalkozásokat e feltételek bekövetkezése előtt ne tegye ki a büntetőeljárással együtt járó egzisztenciális fenyegetésnek.

A Csemegi-kódex, a hatályos magyar és német Btk. alapján a büntethetőség valamely fizetéseképtelenségi eljáráshoz kapcsolódik, az 1932. évi hitelsértési törvényünk és a hatályos osztrák Btk. szerint egyes büncselekmények (hitelsértés, Betrügerische Krida³⁹) annak hiányában is megállapíthatóak.

A *Csemegi-kódex* kiindulópontja az volt, hogy büntetendő az adós, aki fizetéseképtelen lett és vagyonára csőd nyitattott, ha bizonyos, a hitelezők érdekeit sértő vagy veszélyeztető cselekményeket követett el. Sem a fizetéseképtelenség vagy csőd, sem az elkövetett visszaélések izoláltan nem alapozták meg a bűnösséget, csupán ezek meghatározott kapcsolata. A csődnitítás volt az a körülmény, amelynek folytán a potenciálisan bűnös cselekmény realiter is büntetendővé vált. Már a Csemegi-kódex indoklása utalt arra, hogy a törvény nem terjed ki azon terület egészére, amelyet átfognia szükséges lenne, nevezetesen azon személyekre, akikkel szemben csődnitítás nem történt, de fizetéseiket megszüntették, és egyébként a tényállásba illeszkedő magatartásokat követtek el annak érdekében, hogy hitelezőiket a követeléseikből való leengedésre kényszerítsék, vagy azokat egész követelésükre nézve csalárdul megkárosítsák. Úgy vélték azonban, hogy a büntetőtörvény a csődjogtól e körben teljesen nem szakadhat el.

Ezen a szemléleten alapvetően változtatott a *hitelsértésről szóló 1932. évi IX. törvény*cikk, amelynek 6. §-a úgy rendelkezett, hogy a törvény alkalmazása szempontjából közömbös, hogy az adós ellen csődöt, csődön kívüli kényszeregyezséget vagy kényszerfelszámolást elrendeltek-e, vagy sem. Úgy látták ugyanis, hogy a gyakorlatban nem vált be az a szabályozás, amely a csalárd és vétkes bukás büntethetőségét a csődnitításhoz kötötte. Érdemes azért rámutatnunk arra, hogy a hitelsértés büntette és vétsége megállapíthatósága valóban nem kapcsolódott a továbbiakban a likvidációs eljárás mozzanataihoz, a törvény által szabályozott hitelező által elkövetett passzív vesztegetés, illetve a koholt követelés érvényesítése azonban igen.

Tény, hogy az objektív büntethetőségi feltétel mellőzése a hitelezői érdekek védelmét elvileg jobban szolgálná, és hosszabb távon megfontolandó, de a büntetőjogi felelősség körének lényeges kiterjesztését jelenti.

A büntetőjog ultima ratio jellege a modern fizetéseképtelenségi büncselekmények esetén abban is megnyilvánul, hogy nem a csőd miatt, de csak csőd esetén kíván bizonyos hitelezői érdekeket sértő magatartások ellen fellépni.

³⁹ A büncselekmény elnevezésének inkább történeti előzményei vannak, hiszen a csalárd magatartás nem szükségszerű tényállási elem, illetve a csőd eljárás megindítása sem tartozik a tényállási elemek közé. KIRCHBACHER – PRESSLAUER (2001) 156. §

Jelenleg indokoltnak látom az objektív büntethetőségi feltétel módosított tartalommal történő fenntartását.

Helyes volt ugyanis azon 2007. évi módosítás, amely alapján már nem a felszámolás megindítása, hanem elrendelése a büntethetőség objektív feltétele, így az alaptalan felszámolási kérelem nem teremti meg a büntethetőséget.

A felszámolásnál érvényesített gondolatmenetet azonban a csődeljárás vonatkozásában nem követte a jogalkotó. Ismeretes, hogy a reorganizációt szolgáló csődeljárás kevésbé funkcionál. Az adósok csődkerési hajlandóságát egyebek mellett az sem befolyásolja kedvezően, ha saját kérelmük nyitja meg a büntethetőséget. Indokolt lehetne a csődeljárásban is a megindításnál későbbi időpontban meghatározni a büntethetőségi feltételt.⁴⁰

XIII.4.4. A CSŐDBŰNCSELEKMÉNYEK ALANYI KÖRE

A csődbűncselekmény és a feljelentés elmulasztása a felszámolási eljárásban *tettesére* vonatkozó hatályos törvényi rendelkezések módosításának indokoltságáról korábban már szóltunk.

Lényeges kérdés továbbá, hogy a jövőben a csődbűncselekmények továbbra is kizárólag a Csődtv. hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezetekhez kötődnek-e, vagy az angol, német, osztrák stb. jogokban régóta ismert, s a közelmúltban a magyar jogba is bevezetett ún. magáncsőd⁴¹ kihatással legyen-e a fizetéseképtelenségi bűncselekményért *felelősségre vonható személyek* körére.

A magyar büntetőjogban *a csődületről szóló 1840. évi XXII. törvénycikk* szerinti hamis bukás alanya bárki lehetett, egyes a törvényben megjelölt elkövetési magatartások vonatkozásában azonban csak a kereskedők, illetve gyárosok válhattak a bűncselekmény tettesévé. Maga a csődtörvény hatálya értelemszerű eltérésekkel ugyanis a természetes személyekre is kiterjedt. A vétkes bukás tettese azonban csak kereskedő lehetett. *Csemegi Károly* is úgy foglalt állást, hogy nincs különbség a hitelezők jogos követeléseinek dolossus kijátszásában, ha ezt kereskedő, vagy ha nem kereskedő követi el.

Az angol fizetéseképtelenségi törvény szerkezetileg is elkülönítve külön fejezetekben szabályozza a gazdálkodó szervezetek fizetéseképtelenségéhez kapcsolódó deliktumokat, illetve az egyéni csődhöz kapcsolódó bűncselekményeket.

A német jogban ilyen kategorikus elkülönítéssel nem találkozunk, a német btk. megoldása szerint egyes csődbűncselekményeket csak kereskedők követhetnek el.

A magyar büntetőjogban a csődbűncselekmény csak a Csődtv. hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet keretében történő elkövetés esetén alkalmazható, természetes személyre, de még az egyéni vállalkozóra sem terjed ki a Csődtv. hatálya.

Átgondolást érdemel továbbá *a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztásával megvalósuló vezetői büntetőjogi felelősség* e körben történő alkalmazásának lehetősége.

⁴⁰ Lásd még GULA (2011) 255–270. o.

⁴¹ 2015. évi CV. törvény a természetes személyek adósságrendezéséről.

Hatályos büntetőjogunkban a hivatali vesztegetés [Btk. 293. § (4)–(5) bekezdés] körében találunk ilyen rendelkezést, továbbá önálló tényállás a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása (Btk. 397. §). A két tényállás – az elkövetési magatartások hasonlósága mellett – érdemi eltéréseket is mutat.

A gazdasági vezetőknek a beosztottak bűncselekményéhez kapcsolódó felelősségét, az ún. vezetői büntetőjogi felelősséget a 2001. évi CXXI. törvény iktatta be büntetőjogunkba, jogalkalmazási gyakorlata azonban nem alakult ki. Így ellenérvként fogalmazható meg, hogy indokolt-e valójában nem funkcionáló jogintézmények alkalmazási körének kibővítése.

Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy következetesnek nevezhető-e az a büntetőpolitika, amely a jellemzően szervezetben elkövetett szándékos bűncselekmények közül csupán két cselekményre vonatkozóan tágítja ki a büntetőjog hatókörét a mulasztó vezetőre, míg súlyos szervezeti visszaélések soránál a gondatlan (esetenként a szándékos) vezetői mulasztás büntetlen marad.⁴²

A felelősségi alakzat megteremtésének pozitív vonása, hogy megfelelő ellenőrzési és felügyeleti rendszer kiépítésére ösztönzi a vezetőket a bűncselekmények megakadályozása érdekében.

Utalhatunk végül arra, hogy tételes jogunkban ugyan csak a 2001. évi CXXI. törvénnyel jelent meg a vezetőknek a beosztottak bűncselekményéhez kapcsolódó büntetőjogi felelőssége, de mintegy jogtörténeti, gondolati előzményként említhető, hogy a Hs. javaslata az üzlet vezetésével megbízott személyek felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének akár szándékos akár gondatlan elmulasztását a hitelezők érdekeit sértő bűncselekmények esetén vétségként büntetni kívánta.

A csődbűncselekmény *alanyi körét* vizsgálva⁴³ felmerülhet továbbá a vagyonfelügyelő, a felszámolóbiztos vonatkozásában speciális szabályok szükségessége, a helyi önkormányzatok adósságrendezési eljárásában kirendelt pénzügyi gondnok büntethetőségének megteremtése, a 2006. évi Csődtv. módosítással a magyar jogban is megjelent „árnyékvezető”⁴⁴ büntetőjogi felelőssége.

XIII.4.5. BŰNÖSSÉGI KÉRDÉSEK, BÜNTETÉSI TÉTELEK

1. Nézetem szerint helyes az a megközelítés, amely a csődbűncselekményeket alapvetően *szándékos* deliktumoknak tekinti. Mégis indokolt lehet szűk körben a gondatlan bűncselekmények büntethetőségének megteremtése is. Mind a régi magyar büntetőjogban, mind a hatályos német és osztrák jogban ismertek e cselekmények *gondatlan* alakzatai.

2. A bűncselekmények rendszerének kialakítását követően – a gyakorlati tapasztalatokra is figyelemmel – határozható meg a *büntetési tételek* adekvát rendszere.

⁴² Kis (2004) 333. o.

⁴³ Lásd GULA (2015) 204–220. o.

⁴⁴ Az angol jogban számos tényállás kifejezett rendelkezést tartalmaz az árnyékvezető (*shadow director*) büntetőjogi felelősségére nézve. Insolvency Act 1986, s. 206., s. 208. stb. Lásd még GULA (2008b).

A korábbi magyar büntetőjogi rendelkezésekkel összevetve azt láthatjuk, hogy hatályos büntetőkódexünk büntetési tételei meglehetősen szigorúnak tűnnek. (A Csemegi-kódex például három évig terjedő börtönnel büntetendő privilegizált esetet is ismert, ha az okozott kár bizonyos összeget nem haladott meg.) Ezt a megállapítást támasztja alá a büntetéskiszabási gyakorlat áttekintése is. Az új Btk. ezzel szemben a büntetési tételeket illetően mindössze annyi változást eszközölt, hogy a büntetési alakzatok büntetési tételének alsó határát egy évre emelte.

Összegzésként elmondható, hogy egy új büntető törvénykönyv megszületése szükségképpen számvetésre, értékelésre is késztet, s bár a csődbűncselekmények új szabályozásának egyes elemeivel egyet lehet érteni, nem csekély a továbbgondolást érdemlő és igénylő kérdések száma sem.⁴⁵

XIII.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Pál (1929) *A magyar büntetőjog kézikönyve. 5. kötet. Okirathamisítás. Bélyeghamisítás. Védjegybitorlás. Csalárd és vétkes bukás.* Athenaeum, Budapest, 1929.
- APÁTHY István (1888) *A magyar csődjog rendszere II.* Az Eggenberger-féle Könyvkereskedés kiadása, Budapest, 1888.
- BALÁS Elemér (1901) *A magyar büntetőjog tankönyve.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1901.
- BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál (szerk.) (2005) *Büntetőjog Különös Rész.* V. átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2005.
- Csemegi Károly művei II.* (1904) (szerk. Edvi Illés Károly – Gyomai Zsigmond). Franklin-Társulat, Budapest, 1904.
- FEHÉRVÁRY Jenő (1936) *Magyar anyagi büntetőjog kistükre.* Budai-Nyomda, Budapest, 1936.
- FEJES Péter – SZABÓ Sándor (1990) „A hitelezéssel kapcsolatos jogi szabályozás történeti áttekintése” *Ügyészségi Értesítő*, 1990/2.
- GULA József (2008a) „A csődbűncselekmények de lege ferenda” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2008/1. 9–25. o.
- GULA József (2008b) „Fizetéseképtelenségi bűncselekmények az angol jogban” In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica Tomus XXVI/2.* Miskolc University Press, Miskolc, 2008.
- GULA József (2009) „A csődbűncselekmények 2007-es újraszabályozásának értékelése” *Rendészeti Szemle*, 2009/7–8. 80–95. o.
- GULA József (2011) „A fizetéseképtelenségi eljárások és a fizetéseképtelenségi bűncselekmények kapcsolatának egyes aspektusai” In: *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére* (szerk. Gál István László). PTE ÁJK, Pécs, 2011.
- GULA József (2013a) „Csődjog és büntetőjog – a Csemegi-kódex tanulságai” In: *Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből* (szerk. Bragyova András). Miskolci Egyetem–Gazdász Elasztik Kft., Miskolc, 2013.

⁴⁵ Kodifikációs javaslataimat lásd részletesebben GULA (2008a) 9–25. o.

- GULA József (2013b) „A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog. Különös Rész* (szerk. Horváth Tibor – Lévay Miklós). Wolters Kluwer–CompLex Kiadó, Budapest, 2013.
- GULA József (2015) „A csődbűncselekmények alanyi körének meghatározása” In: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára* (szerk. Barzó Tímea – Juhász Ágnes – Leszkoven László – Pusztahelyi Réka). Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2015.
- JUHÁSZ László (2006) *A magyar fizetési képtelenségi jog kézikönyve*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2006.
- KAUTZ Gusztáv (1873) *A magyar büntető jog és eljárás tankönyve*. Eggenberger-féle Akadémiai Könyvkereskedés (Hoffmann és Molnár), Pest, 1873.
- KIRCHBACHER, Kurt – PRESSLAUER, Walter (2001) *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch*. Manz, Wien, 2001.
- KIS Norbert (2004) „Gondolatok a bűnösségi elv hanyatlásáról” In: *Györgyi Kálmán ünnepi kötet* (szerk. Gellér Balázs). KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2004.
- MURPHY, Peter (ed.) (2004) *Blackstone’s Criminal Practice*. Oxford, 2004.
- PAULER Tivadar (1870) *Büntetőjogtan II*. Kiadta Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1870.
- TÓTH Mihály – TÖRÖK Gábor (2001) *Csődjog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas (2007) *Strafgesetzbuch und Nebengesetze Kommentar*. C.H. Beck, München, 2007.
- WIENER A. Imre (2001) „A büntető törvénykönyv szerkezete” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2001/1. 12–18. o.
- ZÖLDY Miklós (1930) *A hitelezőket károsító bűncselekmények*. Tébe Kiadóvállalat, Budapest, 1930.

XIV. A FOGYASZTÓK ÉRDEKEIT SÉRTŐ BŰNCSELEKMÉNYEK

BÉKÉS ÁDÁM

- XIV.1. Szabályozási előzmények
- XIV.2. A hatályos szabályozás bemutatása
  - XIV.2.1. A rossz minőségű termék forgalomba hozatala
  - XIV.2.2. A fogyasztók megtévesztése
  - XIV.2.3. A megfelelés hamis tanúsítása
  - XIV.2.4. A versenytárs utánzása
- XIV.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
  - XIV.3.1. A rossz minőségű termék fogalomba hozatala
  - XIV.3.2. A megfelelés hamis tanúsítása
  - XIV.3.3. A fogyasztók megtévesztése
  - XIV.3.4. A versenytárs utánzása
- XIV.4. De lege ferenda javaslatok
  - XIV.4.1. A fogyasztó fogalma
  - XIV.4.2. A rossz minőség
  - XIV.4.3. A fogyasztói csoportok
- XIV.5. Felhasznált irodalom

XIV.1. SZABÁLYOZÁSI ELŐZMÉNYEK

Időről időre felmerül az a probléma, hogy a fogyasztói érdekeket valóban a büntetőjogi pőnalizáción keresztül lehet-e a legjobban érvényesíteni, vagy az ultima ratio elvének megfelelően más jogágak szankciórendszere alkalmasabb a kívánt cél eléréséhez. Nyilvánvaló, hogy a büntetőjog csak kiegészítő szerepet tölthet be, hiszen a fogyasztóvédelem és a gazdasági verseny közjogi téren és szakhatósági oldalon hatékonyan valósul meg a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (NFH), a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (Nébih), a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH), a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) által, de említeni lehet a Magyar Nemzeti Bankot mint a pénzügyi fogyasztóvédelem terén eljáró hatóságot is.

A GVH kiemelkedő aktivitása a fogyasztói csoportok kontrollálása, a kartellek felderítése vagy éppen a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat megakadályozása terén

nem is hasonlítható össze a bűnügyi statisztikákban regisztrált és a fejezethez tartozó bűncselekmények esetszámával. Érdemes kiemelni, hogy a 2010–2015 közötti időszakban a megfeleléség hamis tanúsítása és a minőség hamis tanúsítása bűncselekmények regisztrálására egy-egy alkalommal került sor, de a többi bűncselekmény éves elkövetési száma is gyakran öt alatt van.¹ Ezek olyan számok, amelyek alappal vetik fel a dereguláció kérdését, ha csupán az elkövetések gyakorisága alapján vizsgáljuk egy tényállás hasznosságát.²

A 334/B/2004. (III. 28.) AB határozat alapját azon utólagos normakontroll iránti indítvány képezte, amely szerint a fogyasztókat károsító cselekmények büntetőjogi szankcionálása szükségtelen. Az indítványozó érvelése szerint a tisztességtelen piaci résztvevőket a természetes piaci mechanizmusok kiszűrik, illetve ha a piaci szereplő a magatartásával kárt okoz, akkor a károsult polgári perben vagy közigazgatási eljárásban orvoslást találhat. Ezen álláspont szerint a büntetőjogi fellépés eltúlzott a piaci résztvevők magatartásának valós társadalomra veszélyességéhez képest. Az Alkotmánybíróság az utólagos normakontroll iránti indítványt elutasította. Visszautalt a 30/1992. (V. 26.) AB határozatra, amely szerint „[...] a büntetőjog társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.” Az Alkotmánybíróság a 334/B/2004. határozatában kifejtette, hogy a jogrendszerben szokásos és üdvös megoldás az, ha a polgárjogi eszközök, az igazgatási és szabálysértési szabályok, valamint a büntetőnormák a fokozatosság elvének megfelelően egymásra épülő rendszerben jelennek meg. E nézőpont szerint, ha úgy tetszik – függetlenül a bűnügyi statisztika számaitól – a jogalkotó az alkotmányossági követelményeknek megfelelően teljesítette az ultima ratio elvét, hiszen a megfogalmazott bűncselekmények mellett a szabálysértési törvény is szankcionálja a kisebb súlyú, fogyasztókat sértő cselekményeket³.

XIV.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

A *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (a továbbiakban: Btk.) XLII. fejezetét alkotják azok a bűncselekmények, amelyek szankcionálásával a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát igyekeznek megőrizni. A fogyasztók védelme terén azonban hiba lenne a fejezet törvényi tényállásait önmagukban tekinteni, hiszen vannak olyan kettős jogtárgyú bűncselekmények, amelyek a fogyasztók mellett például az emberi egészséget is védelmezik, példaként említhető az ártalmas közfogyasztási cikkel visszaélés.

¹ Forrás: *Bűnügyi Statisztikai Rendszer*. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya, <https://bsr.bm.hu>

² Érdemes megjegyezni, hogy a statisztika szerint az élelmiszerlánc-biztonsági és fogyasztóvédelmi szabálysértések miatt indult ügyek száma ennél jóval nagyobb: 2012-ben 1223; 2013-ban 1395; 2014-ben 417. Forrás: *Bűnügyi Statisztikai Rendszer...*, i. m.

³ Lásd a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény XXIX. fejezet szabálysértéseit.

A korábbi *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* (1978. évi Btk.) legutolsó szabályozásához képest a hatályos Btk. XLII. fejezetének törvényi tényállásai nem mutatnak jelentős szemléletbeli változást, a fellelhető különbségek leginkább finomításokra és egyértelműsítési törekvésekre utalnak. Az alacsony számú regisztrált bűncselekmény miatt a bírói gyakorlat megítélésére alkalmas eseti döntésekben sem bővelkedünk.

A fejezetbe tartozó bűncselekmények hatályos és az 1978. évi Btk.-ban volt szövegének változásait az alábbiakban foglalhatjuk össze.⁴

XIV.2.1. A ROSSZ MINŐSÉGŰ TERMÉK FORGALOMBA HOZATALA

A Btk. a rossz minőségű termék forgalomba hozatalának tényállását a háttérszabályok változására tekintettel korszerűsítette, illetve megváltoztatta az elkövetési magatartások körét, ugyanis elhagyták a termék minőségének megállapítására vonatkozó szabály megszegésével megvalósítást, tudniillik ez kellően értékelhető a megfelelés hamis tanúsítása körében. A Btk. nem vette át a *használatba ad, feldolgozásra értékesít, vagy ezek iránt intézkedik* fordulatokat. A jogalkotó ezáltal megerősíteni kívánja azt, hogy a forgalomba hozatalon, forgalmazáson érteni kell a használatba adást, és nemcsak a közvetlen fogyasztás célját szolgáló, hanem a termelés folyamatában továbbfeldolgozásra kerülő termék értékesítése is ide értendő. A törvény büntetendővé teszi a forgalomba hozatalra irányuló előkészületet is, ezáltal biztosítva a forgalomba hozatalt megelőző – korábban tételesen felsorolni próbált – magatartások büntethetőségét.

XIV.2.2. A FOGYASZTÓK MEGTÉVESZTÉSE

A fogyasztók megtévesztése bűncselekmény az 1978. évi Btk. 296/A. §-ához képest több módosítást vezetett be. A tényállás két alapesetet szabályoz: a) büntetendő annak a cselekménye, aki szervezett termékbemutatón különleges árkedvezmény vagy árelőny meglétéről, vagy nyerési esélyről megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad; illetve b) áru lényeges tulajdonsága tekintetében valótlan tartalmú tájékoztatást ad. A Btk. új minősített esetet is ismer, a bűncselekmény súlyosabban fog minősülni, ha a (2) bekezdésben meghatározott cselekményt az áru egészségre és a környezetre gyakorolt hatásával, veszélyességével, kockázataival vagy biztonságosságával kapcsolatos jellemzőivel összefüggésben követik el, mivel ezek olyan tényezők, amelyek fokozottabban érinthetik a fogyasztók testi épségét, egészségét, ezért súlyosabban értékelendők.

A törvény új büntethetőséget megszüntető okot állapít meg a rossz minőségű termék forgalomba hozatala esetére: nem lesz büntethető az elkövető, ha mihelyt tudomást szerez a termék rossz minőségéről, mindent megtesz azért, hogy a rossz minősé-

⁴ Békés (2013) 171. o.

gű termék a birtokába visszakerüljön. Ez esetben a károsodás megelőzése érdekében megtett, annak elhárítását célzó aktív magatartást méltányolja a törvény a büntetlenség biztosításával. Ez a büntetethetőségi akadály jól jellemzi a jogalkotó azon törekvését, hogy sokkal fontosabb a tényleges fogyasztóvédelem és a prevenció érvényre juttatása, mintsem az állami büntetőhatalom érvényesítése.

XIV.2.3. A MEGFELELŐSÉG HAMIS TANÚSÍTÁSA

A hatályos Btk. a minőség hamis tanúsítása tényállás elnevezés helyett bevezette a megfelelőség hamis tanúsítása elnevezést, mivel ez a fogalom szerepel immár a *termékek piacfelügyeletéről szóló 2012. évi LXXXVIII. törvényben* (a továbbiakban: Tpfvt.).

XIV.2.4. A VERSENYTÁRS UTÁNZÁSA

A versenytárs utánzása bűncselekmény a korábbi törvényben áru hamis megjelölése elnevezés alatt szerepelt (1978. évi Btk. 296. §). A hatályos törvény a korábbi elkövetési magatartásokat áttemelte, ugyanakkor a törvényi tényállást kiegészítő jelleggel állapítja meg. Ennek oka, hogy számos esetben vitát okozott, hogy az áru hamis megjelölésének és az iparjogvédelmi jogok megsértésének mi az elhatárolási ismerve. A szubszidiaritással a jogalkotó egyértelművé tette, hogy ha az utánzás vagy az utánzott árura elkövetett jogsértés bejegyzett oltalom által védett jogokat sért (oltalombitorlás), az iparjogvédelmi jogok megsértése állapítandó meg, míg ha a jellegzetes külsejű, csomagolású, megjelölésű, elnevezésű áru nem áll iparjogvédelmi oltalom alatt, de az a fogyasztók számára az adott jellegzetességgel vált ismertté (jellegbitorlás), akkor e tényállás lesz megállapítható.

XIV.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

XIV.3.1. A ROSSZ MINŐSÉGŰ TERMÉK FOGALOMBA HOZATALA

A rossz minőségű termék fogalomba hozatala bűncselekmény védett jogi tárgya a fogyasztói érdekek (fogyasztó életének, testi épségének, és biztonságának) biztosítása a termékek biztonságosságának, minőségének védelme útján. A bűncselekmény keretdiszpozícióként jelenik meg, amelyet a nemzeti szinten legfőbb normaként a *fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény* (Fgytv.) és a Tpfvt., míg szupranacionális szinten az uniós jogi aktusok töltenek ki tartalommal (például az *Európai Parlament és a Tanács 765/2008/EK rendelete*). Az egyes termékekre és szolgáltatásokra külön részletszabályokat határozhatnak meg az eltérő szintű normák és uniós jogi aktusok,

amelyeket az egyedi eset vizsgálatakor figyelembe kell venni. A fogyasztó fogalmát⁵ – amely 2012 nyarán kiszélesedett – az Fgytv. 2. § a) pontja adja meg, amelyből büntetőjogi szempontból az alábbi meghatározás releváns: fogyasztónak minősül az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy.

A rossz minőségű termék fogalomba hozatala bűncselekmény elkövetési tárgya a rossz minőségű termék, amelyet a jogalkotó a tényálláshoz fűzött – (6) bekezdés – értelmező rendelkezésben határozott meg. Ezen értelmezés azonban inkább arra világít rá, hogy mit kell rossz minőségen érteni, hiszen a biztonságossági és minőségi követelményeknek, illetve a rendeltetésszerű használhatóságnak való meg nem felelést hivatkozza.⁶

A termék fogalmát az Fgytv. határozza meg, amely szerint terméknek minősül minden birtokba vehető forgalomképes ingó dolog – ide nem értve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt –, továbbá a dolog módjára hasznosítható természeti erő, amelyet a gyártó vagy forgalmazó a fogyasztó számára hozzáférhetővé tesz. Ezt a fogalmat azonban pontosítani szükséges, mivel a Tpftv. eltérő fogalmat használ a termékre: minden olyan ingó dolog, amelyet fogyasztóknak és felhasználóknak szántak, és üzleti tevékenység folyamán, ellenszolgáltatás fejében vagy anélkül, új, használt vagy újra feldolgozott állapotban szállítottak vagy bocsátottak rendelkezésre, kivéve az élelmiszer, a takarmány, az élő növény vagy állat, az emberi eredetű készítmény vagy a közvetlenül a növények vagy állatok reprodukciójához kapcsolódó növényi vagy állati eredetű készítmény, továbbá a villamos energiáról, a földgázellátásról és a távhőszolgáltatásról szóló törvény hatálya alátartozó termékek és szolgáltatások.

A rossz minőség meghatározásához ellenkező megközelítést kell alkalmazni, azaz vizsgálni kell, hogy milyen termék tekinthető biztonságosnak, vagy mit jelent a rendeltetésszerű használat.⁷ A Tpftv. szerint biztonságosnak kell tekinteni egy terméket, ha az a szokásos vagy észszerűen előrelátható használati feltételek mellett nem jelent veszélyt, vagy kizárólag a termék használatával összeegyeztethető, elfogadhatónak tekinthető, és a személyek biztonsága és egészsége magas szintű védelmének megfelelő legkisebb veszélyt jelent. A rendeltetésszerű használat fogalmát sem az Fgytv., sem pedig a Tpftv. nem határozza meg, így annak köznapi értelmét kell használni, amely nyilvánvalóan nehézséget okozhat a mindennapi bírósági munkában.

Az *Európai Parlament és a Tanács 765/2008/EK rendelete* (EK-rendelet) szerint forgalmazónak azt kell tekinteni, aki az értékesítési láncban a gyártón és az importőrön kívül a közösségi piacon a terméket a gazdasági tevékenység keretében rendelkezésre bocsátja értékesítés, fogyasztás vagy használat céljára, akár ingyen, akár ellenérték fejében. Tekintettel azonban arra, hogy a rossz minőségű termék fogalomba hozatala törvényi tényállásnak az előkészülete is büntetendő, így annak tettese lehet a gyártó és az importőr is.

A magatartás akkor diszpozíciószerű, ha az elkövető tisztában van azzal – vagy gondatlan elkövetés esetén fel kellene ismernie –, hogy az általa forgalmazott termék

⁵ MOLNÁR (2009) 61. o.

⁶ BÉKÉS (2013) 173. o.

⁷ PÉTER (2000) 64–70. o.

rossz minőségű. Ez a tudati elem szükséges ahhoz, hogy a csalárd jellegű magatartás megvalósuljon, hiszen a tényállásszerű elkövetési magatartás a fogyasztóban téves feltevést alakít ki. Az elkövetési magatartás a forgalomba hozattalal megvalósul, így nem szükséges, hogy a terméket a fogyasztó ténylegesen meg is vásárolja. Maga a forgalomba hozatal mindig aktív magatartás, azonban a gondatlan alakzatban a forgalmazó valamely – a biztonságos forgalmazásra vonatkozó – kötelezettségét elmulasztja teljesíteni.⁸

XIV.3.2. A MEGFELELŐSÉG HAMIS TANÚSÍTÁSA

A megfelelés hamis tanúsítása bűncselekmény szükségességét az a társadalmi érdek adja, hogy a forgalmazásra szánt termékeknek az előírt követelményeknek való megfelelése a valóságnak, vagyis tényleges minőségüknek megfelelően kerüljön megállapításra. A bűncselekmény keretdiszpozícióként jelenik meg, amelyet nemzeti szinten legfőbb normaként a Tpfvt., míg szupranacionális szinten az uniós szakági (értsd termékkategóriák, szabványok) jogi aktusok töltenek ki tartalommal, ezekből talán a legfontosabb a 2001. december 3. napján elfogadott, utoljára 2009-ben módosított, *az általános termékbiztonságról szóló 2001/95/EK irányelv*.

A megfelelés hamis tanúsítása bűncselekmény elkövetési tárgya a megfelelési tanúsítvány, megfelelési nyilatkozat és jelölés. A megfelelést igazoló dokumentumokat – ahogy a Tpfvt. fogalmaz – az Európai Parlament és a Tanács 765/2008/EK rendelete szerinti megfelelésértékelési eljárásban adja ki a megfelelésértékelő szervezet, ezzel bizonyítva, hogy egy termékkel, eljárással, szolgáltatással, rendszerrel, személlyel vagy szervezettel kapcsolatos, meghatározott követelmények teljesültek.

A tényállásban meghatározott elkövetési magatartás a *valótlan adat tanúsítása*. Az elkövetési magatartás csalárd jellegű, hiszen a fogyasztóban téves feltevést alakít ki. A diszpozíciószerű magatartás mindig aktív, mivel a dokumentációt módosítania, hamisítania kell az elkövetőnek, vagy teljesen valótlan dokumentumot kell készítenie.⁹ A törvény a *tanúsítás* igével minden cselekményt a hatálya alá von, amelynek eredményeként a valótlan adatot – irreleváns, hogy jobb vagy rosszabb adatot – igazoló dokumentum létrejön, vagy a terméken elhelyezésre kerül. Önmagában a CE jelzés megalapozatlan feltüntetése a terméken is már tényállásszerű, mivel a termék ilyen esetben nem esett át a jogszabályi kötelező vizsgálatokon és megfelelésértékelésen.

A cselekmény rendbelisége a termékfajták számához igazodik, ugyanazon termék valótlan tanúsítása több darab termék forgalomba hozatala esetén is természetes egységet képez és a darabonkénti érték így összeadódik. A bűncselekmény csak akkor büntetendő, ha azt jelentős értékre vagy jelentős mennyiségre követik el. Megjegyzendő, hogy a darabszámnak nincs jelentősége abban az esetben, ha az elkövetési érték a jelentős érték kategóriáját eléri.

⁸ Békés (2013) 174. o.

⁹ Békés (2013) 178. o.

XIV.3.3. A FOGYASZTÓK MEGTÉVESZTÉSE

A fogyasztók megtévesztése bűncselekmény célja a tisztességes és megbízható áru-forgalomhoz fűződő társadalmi érdek biztosítása, továbbá a fogyasztói érdekek védelme a tisztességes és valós tájékoztatás útján, a fogyasztói döntések befolyásmentessége arra vonatkozóan, hogy kössön-e, illetve hogyan és milyen feltételek mellett kössön szerződést, gyakorolja-e valamely jogát az áruval kapcsolatban. A tényállás mindkét alapesete keretdiszpozíció, amelyet alapvetően *a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény* (Fttv.), valamint *a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény* (Tpv.) tölt ki tartalommal. Fontosnak tartom az Fttv. 3. §-a hivatkozását, amely szerint tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősül mindaz: a) amelynek alkalmazása során a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója nem az észszerűen elvárható szintű szakismerettel, illetve nem a jóhiszeműség és tisztesség alapelveinek megfelelően elvárható gondossággal jár el; b) amely érzékelhetően rontja azon fogyasztó lehetőségét az áruval kapcsolatos, a szükséges információk birtokában meghozott tájékozott döntésre, akivel kapcsolatban alkalmazzák, illetve akihez eljut, vagy aki a címzettje, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas.

Az elmúlt évek során elszaporodtak az olyan rendezvények, amelyeken például koruknál fogva megtévesztésre alkalmasabb személyeket győztek meg olyan üzleti döntésről, amelynek feltételei valójában a fogyasztók számára előnytelenek: nem alkalmasak nagyobb mértékű árelőny, árkedvezmény elérésére.¹⁰ A tényállásban szereplő „különleges” kitétel arra utal, hogy az árelőny vagy árkedvezmény csak korlátozott mértékben és korlátozott ideig áll fenn, így a fogyasztónak nem áll rendelkezésére hosszabb idő az üzleti döntés átgondolásra, vagy összehasonlítások elvégzésére.¹¹ Az ilyen típusú bűncselekmény elkövetésére jellemző, hogy a szervezők azonnali döntést várnak el a fogyasztóktól, máskülönben az árelőnyt, árkedvezményt, sorsoláson való részvétel lehetőségét stb. elveszítik. Az elkövetési magatartásnak alkalmasnak kell lennie a fogyasztóban a téves feltevés kialakítására, amelynek alapján a sértett olyan magatartást tanúsít, amelyet a valós tények ismeretében nem tett volna meg.¹² A tényállás megvalósulásához nem szükséges, hogy a sértett a termékbemutatót tényleges üzleti döntést hozzon.

A második alapeset elkövetési magatartásai több fordulatban a valós vagy valótlan tény megtévesztő állítása, vagy megtévesztésre alkalmas tájékoztatás adása, amelyekben a megtévesztésre alkalmasság mint elkövetési mód jelenik meg. A megtévesztés az áru lényeges tulajdonságaira vonatkozik.

A fogyasztók megtévesztésével kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy ez keretdiszpozíció-e, vagy sem. Álláspontom szerint a 417. § (1) és (2) bekezdése is úgy kerül megfogalmazásra, hogy a törvényi tényállás leíró jellegű, így nem tekinthető keretdiszpozíciónak, a tényállásból a más normára való hivatkozás hiányzik. Erre tekintet-

¹⁰ MISKOLCZI (2008) 127–146. o.

¹¹ BÉKÉS (2013) 180. o.

¹² FILÓ (2015) 165–172. o.

tel a törvényi tényállás értelmezésekor az e fejezethez tartozó normák háttérjogszabályaira történő hivatkozás aggályosnak tekinthető.

További kérdésként merül fel, hogy a 417. § (2) bekezdése szerinti fogyasztók megtévesztése, amikor az elkövető az áru lényeges tulajdonsága tekintetében valótlan tényt vagy valós tényt megtévesztésre alkalmas módon állít, vagy megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, úgy a csalás megállapítása lehetséges-e, vagy sem. A kérdés felvetése már csak azért is érdekes, mert a fogyasztók megtévesztése nem célzatos bűncselekmény. A védett jogi tárgyak különbözőségéből adódik, hogy a halmozat valóságos lehet, amennyiben nem állnak a csalással a specialitás viszonylatában. Álláspontom szerint azonban a jogtalan haszonszerzési szándék hiánya, továbbá a bűncselekmény alaki jellege folytán (nincs a bűncselekménynek vagyoni hátrányként vagy kárként megjelölt eredménye) nem állapítható meg a specialitás, azonban a család súlyosabb büntetés esetén konzumálja a bűncselekményt.

Fel kell hívni továbbá a figyelmet a fogyasztók megtévesztésénél az alábbi fogalmak jelentéstartalmának meghatározására. A törvény ugyanis meghatározza, hogy mi az áru lényeges tulajdonsága, de nem beszél arról, hogy milyen mérték után beszélhetünk különleges árkedvezményről, árelőnyről és mekkora esélyt jelent a nyerési esély. Ezeknek a fogalmaknak a meghatározását a bírói jogalkalmazásra bízta, amely akár megfelelő jogalkotási megoldás is lehetne, ha a bűnügyi statisztika szerint három év alatt nem tizenhárom esetet regisztrálhattunk volna összesen.

Az elkövetési magatartások mindegyikét az áru értékesítése érdekében követi el a tettes, így a tényállás célzatos. A jogalkotó vagyilagosan határozta meg, mi az a társadalomra veszélyességi szint, amely a büntetőjog ultima ratiós jellegével és az állam büntetőjogi igényével már összeegyeztethető. A tettes vagy nagy nyilvánosság előtt, vagy pedig jelentős értékű, illetve mennyiségű árura követi el a bűncselekményt. A meghatározás vagyilag, így a nagy nyilvánosság megállapítása esetén az érték további vizsgálata már nem szükséges.¹³ A jelentős mennyiség fogalmát a törvény nem határozza meg, így azt a mennyiség és az áru értékének szorzata adja meg. Megjegyezzük, a törvény így biztosítja, hogy a csekély forgalmi értékkel rendelkező, de nagy számban eladott áru – amely természetes egységet képez – vonatkozásában is fennálljon a büntetőjogi védelem.

A bűncselekmény rendbelisége alapesetenként eltérő. Az első alapesetben a rendbeliség a termékbemutatók számához igazodik azzal, hogy azonos termékbemutatók többszöri ismétlése folytatólágosságot alapít; míg a második alapesetben az áruk fajtái, az eltérő áruféleségek száma határozza meg a rendbeliséget. Utóbbihoz hozzá kell tenni, több esetben tapasztalható, hogy az adott árunak vannak különböző specifikációi (például számítógép, háztartási elektromos berendezés, autó), amelyek azonos árunak tekintendők.¹⁴ Lehetséges, hogy több termék ugyanazon kollektívba tartozik, ami nem szintén nem alapozza meg a többrendbeliséget. Azonos áru több helyen történő egyidejű reklámozása természetes egységet képez, ha a megtévesztő információrtalom azonos a különböző reklámokban.

¹³ MADAI (2008) 105–112. o.

¹⁴ MOLNÁR (2009) 60. o.

A tényállást a csalástól szükséges elhatárolni. A jelen tényállás nem speciális a csaláshoz képest, de előbbre hozott védelmet ad. Csalást abban az esetben kell megállapítani, amennyiben mindkét tényállás elemei maradéktalanul megvalósultak, azonban a csalás súlyosabban büntetendő, így a jelen tényállás a csaláshoz képest látszólagos alaki halmazatban háttérbe szorul.¹⁵ A tényállás valóságos halmazatban állhat a fogyasztókat megtévesztő más tényállásokkal a tényállási elemek eltérésére és a védett jogi tárgy különbözőségére tekintettel.

XIV.3.4. A VERSENYTÁRS UTÁNZÁSA

A versenytárs utánzása bűncselekmény – szemben a fogyasztók megtévesztésével – elsődlegesen nem a fogyasztók védelmére szolgál. A jogalkotó célja a piacgazdaság szereplőinek védelme, a versenytársak tisztességes piaci részvételének biztosítása. A tényállás háttérjogszabályát a Tpv. jelenti.

A tényállás megértésének alapjául szolgál a védeni kívánt igazgatási norma, amely a Tpv. 6. §-a: „Tilos az árut, szolgáltatást (a továbbiakban együtt: áru) a versenytárs hozzájárulása nélkül olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel – ideértve az eredetmegjelölést is – vagy elnevezéssel előállítani vagy forgalomba hozni, reklámozni, továbbá olyan nevet, megjelölést vagy árujelzőt használni, amelyről a versenytársat, illetőleg annak áruját szokták felismerni.” A tényállás szerinti áru a külső megjelenése, csomagolása, tulajdonsága vagy elnevezése alapján annyira egyedi és jellegzetes, hogy arról a fogyasztók és a versenytársak magát az árut és nem mellékesen a gyártót, forgalmazót, szolgáltatót (versenytársat) egyértelműen fel tudják ismerni. A bűncselekmény társadalomra veszélyessége abban áll, hogy az ilyen jellegzetesség megszerzéséhez és fogyasztó általi megismertetéséhez drága és hosszadalmas piaci bevezetésen keresztül vezetett az út, például reklámkampányokkal. A bűncselekmény elkövetője ezt akarja mind időben és költségben megtakarítani.¹⁶

Számos terméket ismerünk, amelynek a formaterve egyedi, így a gyártója piaci előnnyel tudja azt értékesíteni. Ilyenre példa egy személygépkocsi formája, egy divatmárka termékeinek jellegzetes szabása, anyagválasztása. Ezek az ismertetőjegyek egyediek és csak arra a gyártóra vagy árura jellemzőek, ezáltal képesek a fogyasztóban a képzettársításra. Az elkövetés diszpozíciószerűsége szempontjából az számít, hogy a csomagolás anyaga, színválasztása, formája stb. önmagában a terméket egyedileg beazonosíthatóvá teszi, megkülönböztetve más termékektől, szolgáltatásoktól.

Természetesen előfordulhat, hogy az elkövető egyidejűleg sérti az áru megjelölését és csomagolását, külső vagy belső tulajdonságát, illetve bármely más ismérvet. Az ilyen halmozódásnak nincs jelentősége a tényállásszerűség szempontjából. Megjegyzem, hogy a jellegzetességek egyikének sem kell oltalom alatt állnia a diszpozíciószerűséghez. A védeni kívánt áru minősége nincs kihatással az elkövetésre. A korábbi bűncselekmény elkövetési magatartásait az 1978. évi Btk. 1998., majd

¹⁵ TÓTH (2002) 465. o.

¹⁶ BÉKÉS (2013) 191. o.

2011. évi módosítása kiszélesítette, amelyet a jelen tényállás is tartalmaz. A jogalkotói cél az volt, hogy ne csupán a forgalomba hozatal legyen büntetendő, hanem az azt megelőző tevékenységek is, amelyek egyébként előkészületi jellegűek a forgalomba hozatalhoz képest. Így az előállítás, megszerzés és tartás is büntetendő, utóbbi kettő azonban csak akkor, ha azt forgalomba hozatal céljából követik el.

Az egyes elkövetési magatartások kísérlete értelmezhető, így az előállítás kísérletét jelenti azon munkafolyamatok tanúsítása, amelyeknél az áru mint késztermék nem jön létre, de például a termék gyártása már megkezdődött. Így a termékhez szükséges nyersanyagok beszerzése nem büntetendő előkészület, de a gyártósor beindítása – amelynek közvetlen eredményeként a késztermék létrejön – már kísérletet valósít meg. A megszerzés és tartás érdekében például a megrendelés leadása kísérletnek minősül. A forgalomba hozatal azzal válik befejezetté, hogy a termék a kereskedelmi forgalomba bekerül. De a forgalomba hozatal kísérlete csak akkor állapítható meg, ha a többi előzetes elkövetési magatartás nem állapítható meg, máskülönben azok közül a legkésőbbi befejezett alakzatért felel az elkövető.

A bűncselekmény az áruval érintett versenytársak számához igazodik, így az azonos versenytárs több árujára való elkövetés természetes egységet képez. A cselekmény alternatív bűncselekmény, így minden más bűncselekmény esetében, tekintet nélkül a büntetési tételre, a másik bűncselekményt kell megállapítani.

XIV.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

XIV.4.1. A FOGYASZTÓ FOGALMA

Jelen tanulmány szinte minden mondatában szerepel a fogyasztó kifejezés, ahogy a Btk. XLII. fejezet elnevezésében is szerepel a fogyasztó. A Btk. azonban nem definiálja a fogyasztó fogalmát, de érdemes megfigyelni, hogy tényállási elemként sem szerepel a fejezet egyik törvényi tényállásában sem. A problémafelvetés lényege tehát, hogy *ki* a fogyasztó, akinek az érdekeit védjük, illetve a tényállások értelmezésénél *kinek* az érdekeire kell tekintettel lenni. Könnyű megoldást jelenthet a keretdiszpozíciós jellegre való hivatkozás, és rögtön segítségül hívhatjuk az Fgytv. fogalmát a fogyasztóról. E szerint a fogyasztó önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy. A Tpfvtv. fogalma lényegében ezzel megegyező. A fogyasztónak ilyen értelemben vett alkalmazása azonban olyan jelentősen szűkítené le az egyes bűncselekmények alkalmazási körét, ami nyilvánvalóan ellentétes a jogalkotói szándékkal. Nem nehéz belátni ugyanis, hogy a fogyasztó nem csupán az a személy, aki a végterméket használja, elhasználja vagy a szolgáltatást igénybe veszi. Nehezen lehetne ugyanis meggyőzni a lisztet felhasználó péket, hogy ő a csalárd malommal szemben nem fogyasztó, hanem csak a kisközértben vásárló nyugdíjas, aki a rossz minőségű kenyeret megvásárolja. A probléma tehát az, hogy a háttérnormák csak a közvetlen fogyasztóról szólnak, a büntetőjogi védelmet viszont a további feldolgozásra való termék vagy szolgáltatás beszerzésére is érteni kell. Ez az értelmezés azonban legfeljebb teleologikus módszer alapján érhe-

tő el, ugyanis a tételes szöveg erről nem szól, a keretdiszpozíciót kitöltő normaanyag pedig contra legem alkalmazást tesz szükségessé.

XIV.4.2. A ROSSZ MINŐSÉG

A rossz minőségű termék forgalomba hozatala esetén a jogalkotó igyekezett meghatározni, hogy mit jelent a rossz minőség. Teljes mértékben igazat kell adni *Karsai Krisztinának*, hogy a Btk. 415. § (6) bekezdésében lévő meghatározás jelentős teret ad a jogalkotó szubjektumának.¹⁷ Az értelmezés ugyanis úgy szól, hogy rossz minőségű a termék, ha jogszabályban előírt biztonságossági vagy minőségi követelményeknek nem felel meg, de ilyen előírás hiányában akkor, ha a termék rendeltetésszerűen nem használható, vagy használhatósága jelentős mértékben csökkent. Ez utóbbi két kitétel úgy tűnik, hogy egyértelmű, azonban az első fordulattal együtt értelmezve valójában igenis megtévesztő. A rendeltetésszerű használat ugyanis akkor állapítható meg, ha van például szabvány az adott termékre; de ha van szabvány, akkor az az első fordulat szerinti jogszabályban leírt minőségi követelményt jelenti. Ebből az következik, hogy a rendeltetésszerű használatot szabvány hiányában kell megállapítani, így ennek eldöntése a bírói és a szakértői kompetencia metszéspontjába tartozó, nehezen eldönthető kérdés marad. Lehetséges, hogy ezen értelmező rendelkezés nem állná ki a normavilágosság alkotmánybírói kontrollját.

XIV.4.3. A FOGYASZTÓI CSOPORTOK

Veres Zoltán a fogyasztói csoportok szervezésének kriminalizációs kérdéseit vetette fel tanulmányában.¹⁸ Finoman ugyan, de hibáztatja a jogalkotót, hogy a fejezetben lévő bűncselekmények mellett a valós problémát jelentő fogyasztói csoportok működésére, szervezésére nem volt tekintettel és nem alkotott megfelelő bűncselekményi tényállást erre. Figyelmét azonban elkerülhette, hogy a fogyasztók megtévesztése kifejezetten a szervezett termékbemutatók különleges árkedvezményt vagy nyeresési esélyt megtévesztésre alkalmas módon történő közlésén alapul, míg a jogtalan haszonszerzés iránti célzat és a sértett megtévesztése a csalás megállapítására lehet alkalmas. Nehéz tehát azt mondani, hogy a büntetőjog ne adna védelmet a fogyasztóknak, legfeljebb ez a jogág a vagyoni jogokat érintő sérelem jogtárgyán keresztül közelíti meg a kérdést. Úgy vélem, hogy ez a szemlélet helyes, hiszen az üdvözlendő a jogalkotó részéről, ha minél kisebb lehetőséget ad a valóságos alaki heterogén halmaz megállapítására.

¹⁷ KARSAI (2011) 81. o.

¹⁸ VERES (2012)

XIV.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÉKÉS Ádám (2013) „A fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények” In: *Új Btk. Kommentár. 8. kötet* (főszerk. Pólt Péter). Nemzeti Közszerológálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013
- Bűnügyi Statisztikai Rendszer*. Belügyminiszterium Koordinációs és Statisztikai Osztálya, bsr.bm.hu
- FILÓ Mihály (2015) „A fogyasztók megtévesztése – gondolatok a büntetőjogi jogtárgy-védelem határaitól” In: *Multidiszciplináris kihívások – Sokszínű válaszok. 5. kötet 3. rész: A fogyasztók etikai és jogi védelme* (szerk. Hamar Farkas – Hámori Antal). Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, 2015. 165–172. o.
- KARSAI Krisztina (2011) *Fogyasztóvédelem és büntetőjog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011
- MADAI Sándor (2008) „Fogyasztóvédelmi büntetőjog? Megjegyzések a fogyasztók érdekeit sértő, megtévesztő típusú bűncselekmények szabályozásához” In: *A fogyasztóvédelem új irányjai az elméletben és a gyakorlatban* (szerk. Szikora Veronika). Konferenciakötet, Debrecen, 2007. május 17–18. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2008. 105–112. o.
- MISKOLCZI Bodnár Péter (2008) „A fogyasztók megtévesztésének egyes kérdései a GVH gyakorlatában” In: *A fogyasztóvédelem új irányjai az elméletben és a gyakorlatban* (szerk. Szikora Veronika). Konferenciakötet, Debrecen, 2007. május 17–18. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2008. 127–146. o.
- MOLNÁR Gábor (2009) *Gazdasági bűncselekmények*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009
- PÉTER Judit (2000) „A fogyasztóvédelmi szabályozás és a büntetőjog kapcsolata” *Belügyi Szemle*, 2000/6. 64–70. o.
- TÓTH Mihály (2002) *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2002
- VERES Zoltán (2012) „A fogyasztók védelmét szolgáló tényállások a jelenlegi Btk.-ban és az új Btk. tervezetében – különös tekintettel a fogyasztói csoportok szervezésével kapcsolatos kriminalizáció kérdésre” *Fogyasztóvédelmi Szemle*, 2012. http://www.fvszemle.hu/aktualis_szam/2012_majus/paragrafus/a_fogyasztok_vedelmet/

XV. A KARTELLBŰNCSELEKMÉNY

SINKU PÁL

- XV.1. Szabályozási előzmények
- XV.2. A hatályos szabályozás bemutatása
  - XV.2.1. Az alaptényállások
  - XV.2.2. A büntetethetőséget megszüntető okok (a korlátlan enyhítés, a büntetémellőzés lehetősége)
- XV.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
  - XV.3.1. Az alaptényállások
  - XV.3.2. A büntetethetőséget megszüntető okok (a korlátlan enyhítés, a büntetémellőzés lehetősége)
  - XV.3.3. Gyakorlati problémák
- XV.4. De lege ferenda javaslatok

XV.1. SZABÁLYOZÁSI ELŐZMÉNYEK

A kartellek a versenykorlátozó megállapodások legsúlyosabb esetei. A vonatkozó jogforrások, valamint meghatározások szerint az ilyen, versenykorlátozó megállapodásokat a verseny torzítására, korlátozására, illetve akadályozására irányuló, az önálló piaci szereplők által megkötött egyezségeeknek kell tekinteni.

A versenykorlátozó megállapodások két szinten jöhetnek létre. Vertikális megállapodást a piaci rendszer különböző szintjein működő vállalkozások kötnek, horizontális kartell a versenytársak között jön létre. Attól függően, hogy a felek közötti megállapodás mire irányul, az alábbi kartelltípusokat különböztethetjük meg.

Árkartell esetén a versenytársak eladási vagy beszerzési árakat egyeztetik.

*Információkartell*ben a versenytársak egymás között tipikusan titkos, aktuális adatokat, információkat osztanak meg, amelyek a piaci versenyből adódó bizonytalan állapotot mérsékelik.

A *piacfelosztó kartell* részesei lehetnek beszerzők, illetve értékesítők. A beszerző kartell a beszerzési források felosztását, a választást korlátozza, valamint kizárja a fogyasztók egy részét valamely áru megszerzéséből.

Az értékesítő kartell a piac felosztására, az értékesítési lehetőségek korlátozására irányul.

A *kvótakartell* az előállítás, a forgalmazás vagy befektetés korlátozására irányul, jellemzően a felek által meghatározott mennyiségi limitet meg nem haladóan, a gyártókapacitás korlátozásával.

A kartelltevékenység folytán évi 100-150 milliárd forintnyi kár keletkezik (2013-as adat), valamint nem elhanyagolható az árfelhajtó hatása, amely – eseteiktől függően – akár 10–40 százalékos is lehet. Ugyanakkor az ilyen jogellenes tevékenység esetében a latencia – akárcsak a magyar viszonylatban a jelen bűncselekményhez szorosan kapcsolódó korrupciós bűncselekmények esetében – igen magas. Nemzetközi szinten ez azt jelenti, hogy a kartelltevékenység felderítettsége kb. 15 százalékos, és ez nem büntetőjogi, hanem versenyjogi szempontból ennyi: ehhez képest az ilyen jellegű ügyekből még kevesebb az, amely a büntetőhatóságokhoz is eljut és ott a büntetőeljárás után érdemi döntés születik.

A magyarországi közigazgatási, versenyjogi szabályozás – amelynek alapja az uniós szabályozás – kategorikus tilalmat állít fel a kartellek létesítésére, ilyen jellegű megállapodások kötésére, összehangolt magatartások tanúsítására. A gyakorlatban is előforduló, jellegzetes, tipikus esetek:

- vételi és eladási árak meghatározása;
- előállítás, forgalmazás korlátozása;
- a beszerzési források felosztása, a választási lehetőségek korlátozása;
- a piac felosztása;
- üzletfelek megkülönböztetése azonos ügyletek esetén, ár, fizetési határidő, eladási-vásárlási feltételek stb.

Magyarországon a jellegzetesen érintett területek:

- az út- és az ingatlanépítés;
- az egészségügyi; és
- az energiaellátási szektor.

Mi utal kartellre:

- az ajánlattevő visszavonja ajánlatát, majd a győztest alvállalkozóként a teljesítésbe bevonja;
- a legalacsonyabb és a többi ajánlat között jelentős különbség van;
- több versenytárgyaláson ugyanazok a szereplők, és mindig a másik nyer (körbenyérés);
- a nyertes eláll a szerződéskötéstől, így a kiíró a második legjobbal szerződik;
- a versenytársak rendszeresen találkoznak, megbeszéléseket tartanak, egyeztetnek az ajánlattételi határidő lejárta előtt.

A magyar jogrendszerben a kartelltilalom megszegőivel szemben hosszú időn keresztül kizárólag a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) eljárása keretében, igazgatási eszközökkel volt mód fellépni.

A versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban bűncselekményt *a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról rendelkező 2005. évi XCI. törvény 14. §-a* iktatta be a 296/B. §-sal az 1978. évi IV. törvény (1978. évi Btk.) rendelkezései közé. Ennek alapján büntetett követett el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, aki „a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak (díjak), illetőleg egyéb szerződési feltételek rögzítésére, illetve a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza”¹.

Az is büntetendő volt, „aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében a vállalkozások egyesülete, a köztisztület, az egyesülés és más hasonló szervezet olyan döntésének a meghozatalában vesz részt, amely a versenyt korlátozza”². Privilegizált esetért felelt, és két évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, aki a bűncselekményt jelentős értéket meg nem haladó közbeszerzési értékre követte el.³

Nem volt büntethető a bűncselekmény elkövetője, ha a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelentette, és az elkövetés körülményeit feltárta. Hatóságon e rendelkezés alkalmazásában „a verseny- vagy pénzügyi felügyeletet ellátó szerveket és a közbeszerzésekkel kapcsolatos jogorvoslati eljárást lefolytató szerveket” is érteni kellett.⁴

XV.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

XV.2.1. AZ ALAPTÉNYÁLLÁSOK

A jelenlegi szabályozás a Btk., az alapeseteket és a privilegizált esetet tekintve a korábbi szabályozást veszi át.⁵

Ennek alapján egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében „az árak, díjak, egyéb szerződéses feltételek rögzítésére vagy a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza”⁶,

¹ 1978. évi Btk. 296/B. § (1) bek.

² 1978. évi Btk. 296/B. § (2) bek.

³ 1978. évi Btk. 296/B. § (3) bek.

⁴ 1978. évi Btk. 296/B. § (4) bek.

⁵ Btk. 420. § (1)–(3) bek.

⁶ Btk. 420. § (1) bek.

illetve „a vállalkozások egyesülete, a közttestület, az egyesülés és más hasonló szervezet olyan döntésének a meghozatalában vesz részt, amely a versenyt korlátozza”⁷. Privilegizált eset miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki bármelyik cselekményt „jelentős értéket meg nem haladó közbeszerzési értékre követi” el.⁸

XV.2.2. A BÜNTETHETŐSÉGET MEGSZÜNTETŐ OKOK (A KORLÁTLAN ENYHÍTÉS, A BÜNTETÉSMELLŐZÉS LEHETŐSÉGE)

A jogalkotó a büntethetőséget megszüntető okokat a Btk.-ban a korábbi szabályozáshoz képest kibővítette, a hatályos versenyjogi, kartellelles törvénynek megfelelően, azzal harmonizálva. A kódex javaslatának indokolása szerint „a versenyjog területén alkalmazott engedékenységi politikára is figyelemmel, az a mögött meghúzódó jogpolitikai szándék érvényesülését elősegítendő” a Btk. „kibővíti a kartell megállapodásokhoz fűződő büntethetőséget megszüntető ok személyi körét, illetve egy újabb esetkörrel és a korlátlan enyhítésre, különös méltánylást érdemlő esetben a büntetés kiszabásának a mellőzésére is lehetőséget biztosít”⁹. A Btk. 420. §-a három bekezdésben rendezi a büntethetőséget megszüntető okokat, illetve a büntetés enyhítésének/mellőzésének lehetőségét.

Hatályos jogunk szerint sem büntethető, aki „a cselekményt, mielőtt az a büntetőügyekben eljáró hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti és az elkövetés körülményeit feltárja”¹⁰.

Ezen felül azonban nem büntethető akkor sem, ha „a cselekmény elkövetésekor olyan vállalkozás vezető tisztségviselője, tagja, felügyelő bizottságának tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja, amely – mielőtt a versenyfelügyeleti ügyekben eljáró hatóság az ügyben vizsgálatot indított volna – a cselekményre kiterjedően a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerinti bírság mellőzésére alapot adó kérelmet nyújtott be, és az elkövetés körülményeit feltárja”¹¹.

A Btk. a büntetés korlátlan enyhítésének (különös méltánylást érdemlő esetben mellőzésének) lehetőségét is biztosítja, mégpedig „azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor olyan vállalkozás vezető tisztségviselője, tagja, felügyelőbizottságának tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja, amely a versenyfelügyeleti ügyben eljáró hatóságnál a cselekményre kiterjedően a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szerinti bírság mellőzésére vagy csökkentésére alapot adó kérelmet nyújtott be, és az elkövetés körülményeit feltárja”¹².

⁷ Btk. 420. § (2) bek.

⁸ Btk. 420. § (3) bek.

⁹ A Btk. javaslatának 419. §-ához fűzött indokolás. A versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban tényállását a javaslatban még ez a paragrafus tartalmazta.

¹⁰ Btk. 420. § (4) bek.

¹¹ Btk. 420. § (5) bek.

¹² Btk. 420. § (6) bek.

XV.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

XV.3.1. AZ ALAPTÉNYÁLLÁSOK

A büntetőjogi szempontok közül véleményünk szerint a legfontosabb, hogy csak a közbeszerzési eljárások és a koncessziók részesülnek büntetőjogi védelemben. Ez persze alkotmányossági kérdéseket felvetethet [miért csak a közvagyon részesül büntetőjogi védelemben – lásd a 6/1992. (I. 30.) AB határozatban foglaltakat –, vagy lehet-e csalás miatt büntetőeljárást indítani, mint ahogy a német példa mutatja?]. A csalás megállapíthatósága esetén vizsgálni kellene, van-e sértett. Ha van, akkor a sértetti jogok is felelednek, így szóba jöhet a Be. 54. § (1) bekezdésében szabályozott polgári jogi igény is.

Közbeszerzési eljárás az államháztartás kiadásainak optimalizálása, hatékonysága és a közpénzek felhasználásának észszerűsítése érdekében történik, és kizárólag visszterhes szerződések megkötésére irányul.

A koncesszióköteles tevékenységek körébe a kizárólagos állami és önkormányzati tulajdon hatékony működtetése körében kötelezően kiírt pályázatok tartoznak, a végezhető gazdasági tevékenység gyakorlására irányuló időleges jog koncessziós szerződés keretében történő átengedésére.

Büntetőjogi szemszögből tipikus elkövetési magatartás az árak meghatározása, valamint a piac felosztása. Ilyen lehet a pályázatokon történő összejátszás a szállítás és/vagy az árak harmonizációja révén, illetőleg annak egymás közti meghatározása, hogy az adott cég mely pályázaton indul, vagy a pályázat mely elemére ad kedvezőbb és így eredményes ajánlatot.

E körben a törvény elsősorban a megállapodás megkötését jelöli meg elkövetési magatartásként. A megállapodás feltételezi az abban részes legalább két fél egybehangzó akaratkijelentését.

Az összehangolt magatartás lényege, hogy az érdekeltek saját érdekeik szerint kötnek megállapodást. Idetartozik minden írásbeli, szóbeli, érvényes, hatálytalan, de a felek által betartott szerződés, a ráutaló magatartás, a peren kívüli vagy perbeli egyezség. Lényeges, hogy az ún. elhatárolódási kötelezettség teljesítésének az elmulasztása versenyjogi szempontból versenykorlátozó megállapodásban való részvételt jelent.

Tipikus magyarországi elkövetési mód, hogy a pályázat, közbeszerzés stb. kiírója a pályázat kiírásával, feltételeinek meghatározásával egy harmadik, jó esetben erre szakosodott céget bíz meg. Ez a cég a pályázatot, közbeszerzést stb. úgy írja ki, hogy az abban szereplő feltételeknek csak egy cég, csak egy vállalkozás feleljen meg, kizárólag ez a cég legyen a befutó. Ilyen esetben a pályázat kiíratatója lehet vétlen fél is, de lehet érintett is, azaz leplezett és jogtalan együttműködések megkötésére kerül sor a közbeszerzéssel érintett állami/önkormányzati szervek, a pályázat kiírásával megbízott és az azon egyedül elindult cég között. Itt a háttérben már más bűncselekmény – jellemzően vesztegetés, hivatali visszaélés, hűtlen kezelés vagy más hivatali bűncselekmény – elkövetése jöhet szóba. Ezekben az esetekben a bizonyíthatóság még nehezebb, hiszen egyetlen érdekeltnek sem lehet érdeke az ügy feltárása.

Hasonló eset miatt – ahol a pályázat kiírásával, feltételrendszerének kialakításával megbízott cég képviselője ellen is – folyik eljárás¹³, amely bírói szakban van. A történeti tényállás lényege, hogy a 12 fővárosi kórház 2012. évi gyógyszer- és infúziós szükségletére gyorsított meghívásos közbeszerzést rendeltek el. A tender – amelyet ötmilliárd forintos értékben írtak ki utóbb – lebonyolításával megbízott cég képviselője három gyógyszergyártó és -forgalmazó céggel kapcsolatba lépve a pályázat kapcsán előzetesen egyeztetett, és gyógyszerkészítmény-soronként megállapodtak, hogy melyik nagykereskedő milyen végső ajánlati árakat ad, illetve termékenként vállalkozásokra lebontva felosztották az érintett termékeket. A feltételrendszernek a kiíró általi elfogadásához szükséges meghatározását további tanácsadó személy segítette elő.

XV.3.2. A BÜNTETHETŐSÉGET MEGSZÜNTETŐ OKOK (A KORLÁTLAN ENYHÍTÉS, A BÜNTETÉSMELLŐZÉS LEHETŐSÉGE)

Kiemelkedő jelentőséggel bírnak a Btk.-nak a büntethetőséget megszüntető okai. E körben azonban a szoros összefüggések okán meg kell vizsgálni, hogy a Tpv. milyen lehetőségeket biztosít a GVH-val együttműködő természetes vagy jogi személynek.

Kartellügyekben az eljárás hivatalból történő megindítását engedékenységi kérelem benyújtása előzheti meg, illetve a már megindult versenyfelügyeleti eljárásban is nyújtható be ilyen kérelem. A Tpv.-ben szabályozott engedékenységi politika – szigorúan meghatározott feltételek mellett – lehetőséget ad a kartellező vállalkozások számára a GVH-val való együttműködés esetén a versenyfelügyeleti bírság alól való teljes vagy részleges mentesülésre, mivel a kartellek felderítéséhez és megszüntetéséhez fűződő közérdek fontosabb, mint a kartell feltárását lehetővé tevő, abban részes vállalkozás megbírságolásához fűződő közérdek.

Az engedékenységi politika arra épül, hogy a titkos megállapodásoknak lehetnek olyan résztvevői, akik készek lennének részvételüket megszüntetni és a kartell létezéséről, működéséről információkat szolgáltatni, ha nem tartanának a tevékenységük miatt rájuk váró versenyfelügyeleti szankcióktól. A hivatallal együttműködő, a kartell feltárását tevékenyen elősegítő vállalkozások ily módon viszont mentesülhetnek az egyébként kiszabásra kerülő versenyfelügyeleti bírság egésze, vagy annak egy része alól, amelyet engedékenységi kérelem benyújtásával kezdeményezhetnek.¹⁴

Az elvárt bizonyítékoknak szorosan össze kell függeniük azokkal az információkkal, amelyekre szükség van ahhoz, hogy adott esetben a hatóság célirányos helyszíni vizsgálatot tudjon lefolytatni. A mentességért folyamodni szándékozó vállalkozásoknak egyrészt szolgáltatniuk kell a közleményben jelzett információkat és bizonyítékokat, másrészt arról is gondoskodniuk kell a kérvényezés során, hogy ne tegyenek semmi olyasmit, ami a hatóság esetleges helyszíni vizsgálatait veszélyeztetné.¹⁵

¹³ Budapesti X. és XVII. Kerületi Ügyészség, B.X.1847/2012.

¹⁴ Vö. http://www.gvh.hu/szakmai_felhasznaloknak/engedekenységi_politika

¹⁵ Vö. http://europa.eu/legislation_summaries/competition/firms/126119_hu.htm

Ezen adatok, információk a párhuzamosan folyó büntetőeljárás során is sikerrel felhasználhatóak, ezért az engedékenységi politika büntetőjogi oldala is hasonló szabályozást követelt. A büntetőjogi szabályozás célja a Tpv.-vel való megfelelés elősegítése volt: az, hogy a két eljárás egymást segítse, támogassa, ne pedig hátráltassa.

A Tpv. 78/A. § (2) bekezdése a bírság mellőzése körében két esetkört határoz meg:

- a bírság kiszabása azzal a vállalkozással szemben mellőzendő, amely elsőként nyújt be erre irányuló kérelmet és szolgáltat olyan bizonyítékot, amely a GVH-nak alapot ad arra, hogy a jogsértéssel kapcsolatban intézkedjen (feltéve, hogy a GVH a kérelem benyújtásának időpontjában nem rendelkezett elegendő információval); illetőleg
- amellyel a jogsértés elkövetése bizonyítható (feltéve, hogy a kérelem benyújtásának időpontjában a GVH még nem rendelkezett elegendő bizonyítékkal ahhoz, hogy a jogsértést bizonyítsa).

A Btk. igazodik ahhoz a Tpv.-ben is megtett különbségtételhez, miszerint attól függően alakul a büntetőjogi felelősség megállapíthatósága, hogy sor került-e már a versenyhatóság részéről vizsgálati cselekményre. Büntethetőséget megszüntető okot az engedékenységi kérelem benyújtása akkor fog eredményezni a vállalkozás elkövetéskor vezető tisztségviselője (tagja, felügyelő bizottsági tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja) számára, ha annak benyújtása olyan időpontra esik, amikor a versenyhatóság még nem végzett vizsgálati cselekményt. Ha a versenyfelügyeleti eljárás már megindult, akkor csak a büntetés korlátlan enyhítésére, kivételesen mellőzésére lesz lehetőség a Btk. 420. § (6) bekezdés rendelkezéseinek megfelelően.

Az engedékenységi kérelemhez kapcsolódó büntethetőséget megszüntető ok alkalmazásának nem feltétele, hogy az érintett személy bejelentést tegyen a nyomozó hatóságnak, de együttműködési kötelezettség terheli a büntetőeljárás során is.

Az engedékenységi kérelemmel összefüggő büntethetőséget megszüntető ok, illetve a korlátlan enyhítés alkalmazásához vagy a büntetés mellőzéséhez önmagában nem elegendő az engedékenységi kérelem benyújtása. A kérelemnek a bírság mellőzésére vagy csökkentésére alapot adónak kell lennie, amiről a büntetőügyben eljáró hatóság a versenyhatóság erről szóló feltételes döntésének beszerzése révén tud meggyőződni. Ilyen büntetőeljárás lefolytatása során tehát elmaradhatatlan a GVH-hoz intézett megkeresés, a válasz, a hivatal döntésének bevárása. E nélkül a megszüntethetőségi ok fennállása körében nem lehet dönteni.

A vonatkozó rendelkezések alkalmazása során további feltétel, hogy az elkövető az elkövetés körülményeit a büntetőügyben eljáró hatóság előtt feltárja. Az elkövetés körülményeinek feltárására vonatkozó követelmény beiktatása megfelelően egyéniesít, és a nem együttműködő személyek esetén a kedvezmény alkalmazásának akadály lehet.

Látható, hogy a büntetőjogi szabályozás szerinti mentesülés – a Btk. 420. § (6) bekezdésben írtakra is figyelemmel – szélesebb, mint a versenyjogi:

- nemcsak az elsőként benyújtó mentesülhet, hanem az eljárás megindítása előtt benyújtott kérelmek előterjesztői; valamint

- a mentesülés kiterjed – szintén a Btk. 420. § (6) bekezdésben írtakra is figyelemmel – azon együttműködő személyekre is (korlátlan enyhítés/kivételesen teljes mentesítés), akik versenyjogi kedvezményekben már nem részesülhettek.

XV.3.3. GYAKORLATI PROBLÉMÁK

Bár 2005-ben a büntető anyagi jog része lett a versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési/koncessziós eljárásban büntette, viszonylag ritka bűncselekmény: nyomozás elrendelésére is ritkán kerül sor, vádemelés – pontosan a már hivatkozott bizonyítási nehézségek okán – alig pár ügyben történt.

További probléma, hogy a nyomozó hatóság oldalán gyakran a gazdasági, versenyjogi ismeretek hiánya nehezíti az eljárás kellő mélységű és szakszerű tisztázását, a bizonyítékok értékelésének nem ritkán a piaci, közgazdasági folyamatok elemzésén kell alapulnia.

E problémák kapcsán fel is merült, hogy a NAV-hoz hasonlóan nyomozási jogkört kellene a GVH-nak biztosítani, azonban ez jogelméleti viták után elmaradt, így a nyomozások lefolytatása továbbra is a gyakran gazdasági ismeretek hiányát mutató általános nyomozó hatóság feladata.

XV.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A Btk. szabályozása koherens a Tpv. szabályaival, az megfelel a nemzetközi standardoknak, módosítása nem szükséges.

Eljárásjogi szempontból rendezetlen a polgári jogi igény kérdése: megítélhető-e, lehetne-e sértetti pozícióban a kárt szenvedő, hiszen a versenyjogi sérelmek mellett adott esetben a pályázat, közbeszerzés kiírója a kartellezés kapcsán polgári jogi kárt szenved el, amely a fent írtak alapján nem elhanyagolható mértékű is lehet. A jogi szabályozás átgondolását igényelheti, hogy a vétlen kiírót sértetti pozícióba kell-e helyezni, vagy marad a régi megoldás: a büntetőjogi eljárás után kerül sor a polgári per érdemi lefolytatására.¹⁶

¹⁶ Mivel a polgári ügyben eljáró bíróság arra az információra, hogy az ügyben büntetőeljárás folyik, a polgári pert ennek jogerős lezárásáig fel fogja függeszteni.

XVI. A KÖLTSEGVETÉSI CSALÁS

JACSÓ JUDIT

- XVI.1. Szabályozástörténet**
- XVI.1.1. Az első világháborút követő időszak
- XVI.1.2. A második világháborút követő időszak
- XVI.1.3. Az 1978. évi Btk. szabályozása
- XVI.1.4. A pénzügyi büntetőjog 2011. évi reformja
- XVI.2. A hatályos szabályozás bemutatása**
- XVI.2.1. A költségvetés büntetőjogi védelmének koncepciója a hatályos büntetőkódexben
- XVI.2.2. A költségvetési csalás tényállásának jellemzése
- XVI.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése**
- XVI.3.1. Jogpolitikai koncepció
- XVI.3.2. Az Alaptörvénnyel való összhang
- XVI.3.3. Egyes kiemelt jogalkalmazási kérdések
- XVI.3.3.1. Halmazati kérdések
- XVI.3.3.2. A költségvetési csalás egységet teremtő jellege
- XVI.3.3.3. Az üzletszerűség és a folytatólágosság problematikája a költségvetési csalás kapcsán
- XVI.3.4. A hatályos szabályozás pozitívumai és negatívumai
- XVI.4. De lege ferenda javaslatok**
- XVI.4.1. A büntetés mellőzése
- XVI.4.2. A költségvetés fogalma
- XVI.5. Felhasznált irodalom**

XVI.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A költségvetés bevételi és kiadási oldalának egységes büntetőjogi védelme hazánkban nem tekint régi múltra vissza. A költségvetési csalás törvényi tényállását a 2011. évi LXIII. törvény¹ iktatta a III. Büntetőkódexbe.² A 2012. január 1. napján hatály-

¹ 2011. évi LXIII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról (a továbbiakban: 2011. évi Btk.-módosítás).

² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: 1978. évi Btk.) 310. §

ba lépett, pénzügyi büntetőjogot érintő módosításokkal a jogalkotónak az volt a deklarált célja, hogy a költségvetésnek minden eddiginél nagyobb védelmet biztosítson.³ Az új szabályozási koncepciót a IV. Büntetőkódex is fenntartotta.⁴ A 2011. évi Btk.-módosítás óta eltelt rövid idő nem tette lehetővé, hogy a jogalkalmazás során felmerülő esetleges problémákra a jogalkotó az új kódexben reagálni tudjon. Így tehát a költségvetési csalás törvényi tényállásának szabályozástörténetét néhány mondatban össze lehetne foglalni. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a jogalkotó e bűncselekményben több, a költségvetést – annak bevételi vagy kiadási oldalát, valamely alrendszerét, a társadalombiztosítási pénzügyi alapjait – károsító magatartást rendelt büntetni, amelyek korábban külön-külön törvényi tényállásban voltak szabályozva.⁵ A területi korlátok okán e rövid visszapillantás során leginkább a költségvetés bevételi oldalának büntetőjogi védelmét ellátni hivatott bűncselekményre, az adócsalásra fókuszálunk.

Amióta az állam a befolyt adókból fedezi az állami feladatokkal együtt járó kiadásokat, próbálják azt az adó fizetésére kötelezett személyek elkerülni. Szinte közhelynek számít, hogy amióta létezik adó, azóta létezik adócsalás is. A szabályozás és a kilátásba helyezett jogkövetkezmény jellege azonban koronként változott. Az első magyar büntető törvénykönyv⁶, a Csemegi-kódex még nem szabályozta ezt a magatartást. Hazánkban a pénzügyi büntetőjog kialakulásának kezdeti fázisában az adózással összefüggő kötelezettségek megszegése kihágásként került értékelésre.⁷ Az adócsalás büntetőjogi értékelése a XX. század elején jelent meg hazánkban. A kor neves büntetőjogásza, *Angyal Pál* a jogalkotási tapasztalatokra és a szabályozás hiányosságaira tekintettel 1930-ban megjelent kézikönyvében nem jósolt hosszú jövőt az adócsalás fogalmának.⁸ Ennek ellenére az adócsalás büntetőjogi tényállása szép kort élt meg: közel száz évig – 1920-tól 2012-ig – volt a büntetőjogunk része, ez időszak alatt azonban számos módosításon ment keresztül. Az azonban változatlan maradt, hogy mindvégig az államkassza bevételi oldalának büntetőjogi védelmét hivatott ellátni.

³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi LXIII. törvény (a továbbiakban: a 2011. évi Btk.-módosítás) indokolása, Általános indokolás, 1. o.

⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) 396. §

⁵ Lásd B.2. A költségvetési csalás tényállásának jellemzése.

⁶ 1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.

⁷ Lásd például a közadók kezeléséről szóló 1883. évi XLIV. törvényt (III. fejezet: Az adótörvények és szabályok elleni kihágások büntetéséről), amely kihágásként szabályozta e cselekményeket. Az adócsalás szabályozásának történeti áttekintéséről lásd TÓTH (2000) 390. o.; MOLNÁR (2011) 24–43. o.; JÁVORSZKI (2005) 88–93. o.; KELEMEN (2015) 76–88. o.

⁸ Ennek legfőbb oka az volt, hogy az akkori adócsalás-fogalom még nem vonta szabályozási körébe az összes adónemet (például a fogyasztási adók nem tartoztak alá, de az egyenes adók igen, pedig az előbbi a társadalom is súlyos visszaélésnek tartotta, ellenben a közvetlen adók továbbra is az enyhébb megítélésű jövedéki kihágás fogalma alá tartoztak). ANGYAL (1930) 33., 43. o.

XVI.1.1. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ IDŐSZAK

Az adócsalás büntetőjogi üldözését hazánkban az államkincstár megkárosítására irányuló büntettekéről és vétségekről (*adócsalásról*) szóló 1920. évi XXXII. törvény-cikk (a továbbiakban: Acs.) vezette be. Erre a lépésre az első világháborút követően, hazánk válságból való kilábalásának egyik eszközeként került sor. Angyal Pál e deliktum jogi természetét vizsgálva találóan jegyezte meg, hogy az adócsalás büntetőjogi fogalma hazánkban egy „inflációs termék” volt. Az első világháborút követő inflációs idők után szükséges volt ugyanis a korábban pénzügyi kihágásként szabályozott cselekmények közül a súlyosabbakat kiemelni és a büntetőjog körébe vonni az államháztartás egyensúlyának megteremtése érdekében.⁹

Az Acs. meghatározása szerint azon cselekmény minősült adócsalásnak (büntetnek vagy vétségnek), amelyet adóról vagy egyéb köztartozásról rendelkező törvény kifejezetten adócsalásnak nyilvánított.¹⁰ Így tehát a definíció eleget tett a nullum crimen sine lege alapelvnek. A büntetendő magatartások tartalmára nézve azonban az Acs. nem állított fel kritériumokat, a büntetőjogi törvényi tényállás az adótörvények által került kitöltésre. Keretjellegű szabályozási technikával került tehát az adócsalás a büntetőjogunkba.¹¹ Közös tartalmi elem volt viszont, hogy valamennyi cselekménynek az államkincstár megkárosítására kellett irányulnia.¹² A törvényalkotó az adójogszabályok szerteágazó jellegében látta a valamennyi adónemre egyaránt vonatkozó tényállás törvénybe iktatásának akadályát.

Érdeemes megvizsgálni, hogy az első büntetőjogi szabályozás milyen kritériumok alapján tett különbséget az adócsalás büntette és a vétsége között. A bűnismétlés ténye, a speciális elkövetői kör (közhivatalnok általi hivatali körében történő elkövetés), valamint az üzletszerű elkövetés eseteiben az adócsalás büntette, míg az ezen kívül eső esetekben az adócsalás vétsége valósult meg.¹³ Láthatjuk tehát, hogy – ellentétben a későbbi szabályozással – az adócsalás legkorábbi büntetőjogi definíciójában az államkincstárnak okozott „károsodás” mértéke még nem vont maga után súlyosabb megítélést, vagy úgyis fogalmazhatunk, hogy annak mértékére tekintet nélkül az államnak bevételkiesést okozó cselekmények büntetőjogi következményekkel jártak. Fontos utalnunk azonban arra, hogy a Csemegi-kódex szubszidiárius jelleggel volt alkalmazható. Ha az Acs. nem tartalmazott eltérő szabályozást, az 1878. évi V. törvénycikk rendelkezései vonatkoztak az adócsalásra is.¹⁴

Az államkasszájának bevételkiesést okozó cselekmények azonban ebben az időszakban sem korlátozódtak az adócsalásra; alapvetően három részre tagolódtak. A jövedéki kihágások mellett külön szabályok vonatkoztak a vámjövédéki kihágásokra¹⁵, az adócsalásra pedig az Acs. és a Csemegi-kódex rendelkezései voltak irányadók.¹⁶

⁹ ANGYAL (1930) 42–44. o.

¹⁰ Acs. 1. §

¹¹ ANGYAL (1930) 50. o.

¹² ANGYAL (1930) 52. o.

¹³ Acs. 4. §

¹⁴ Acs. 13. §

¹⁵ 1924. évi XIX. törvénycikk a vámjog szabályozásáról.

¹⁶ Vö. MOLNÁR (2011) 30. o.

A legenyhébb cselekményeknek minősülő közigazgatás-ellenességet megtestesítő szabályellenességektől kiindulva, a jövedéki kihágásokon keresztül juthatunk el a leg-súlyosabb megítélés alá tartozó adócsaláshoz.¹⁷

XVI.1.2. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ IDŐSZAK

A második világháborút követő időszakban kezdett meghonosodni hazánkban a pénzügyi büntetőjog – legalábbis az államkassza bevételi oldalának védelmét szolgáló rendelkezések tekintetében – egységes szemléletét követő szabályozási modell. A bűncselekmények súly szerinti felosztásában a dichotóm rendszert bevezető, *a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Bt.)* rendelkezései alkalmazandóak voltak az *1950. évi 47. törvényerejű rendeletben* szabályozott pénzügyi bűncselekményekre is, amelynek két kategóriája volt: a *pénzügyi büntettek* és a *pénzügyi kihágások*. Az elhatárolás egyrészt a bűnösség (a gondatlanság alakzat pénzügyi kihágásnak minősült), másrészt az értékhatár alapján történt. Fontos megjegyezni, hogy a pénzügyi bűncselekmények tekintetében az *1950. évi 47. tvr.* vezette be a bagatellhatárhoz kötött szabályozást, ötezer forint alatt ugyanis pénzügyi kihágásnak minősült a cselekmény.

Az egységes szabályozási koncepció bevezetése ellenére a jövedéki termékekre még mindig különálló szabályok vonatkoztak.¹⁸ Ezen változtatott *az adócsalás büntetéről és a pénzügyi szabálysértésekre vonatkozó rendelkezések módosításáról szóló 1959. évi 18. törvényerejű rendelet*, amely már valamennyi adónem szempontjából egységesen határozta meg *az adócsalás büntettének* minősülő magatartásokat. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy csak olyan magatartásokat rendelt adócsalásként büntetni, amelyek valamennyi adónem tekintetében megvalósulhattak. Ezzel a megoldással már nem volt szükség az egyes adónemeket külön felsorolni.¹⁹ Továbbá a bűncselekmény az illettekerekre is elkövethetővé vált. Az adócsalás büntettének egyetlen minősített esete az öt éven belüli ismételt elkövetés volt. Az 1959. évi módosítás is fenntartotta az ötezer forintos bagatellhatárt, amennyiben az államnak okozott kár ezt az összeget nem haladta meg, pénzügyi szabálysértés valósult meg. Fontos utalnunk arra, hogy a szabálysértési jog kialakulásával párhuzamosan bevezetésre került a *pénzügyi szabálysértés* fogalma is.²⁰

Az 1959. évi tvr. rendelkezéseit vette át II. Büntetőkódex is (*1961. évi V. törvény*).²¹ Fontos változás, hogy ezzel a jogalkotói lépéssel megszűnt az adócsalás különálló szabályozása. A törvényi tényállás a büntetőkódex rendszerébe, a pénzügyi büntettekről szóló fejezetbe került. A szabályozás az adócsalásnak három alapesetét különböztet-

¹⁷ ANGYAL (1930) 31. o.

¹⁸ MOLNÁR (2011) 32. o.

¹⁹ 1959. évi 18. tvr. indokolása az adócsalás büntetéről és a pénzügyi szabálysértésre vonatkozó rendelkezések módosításáról.

²⁰ Az 1953. évi 16. tvr. bevezető részében a jogalkotó kilátásba helyezte a kihágás intézményének megszüntetését; az 1955. évi 17. tvr. pedig azt felszámolta. Lásd JACSÓ – SÁNTHA (2012) 23–29. o.

²¹ 1961. évi V. törvény Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

te meg. A „klasszikus” adócsalás mellett [adókötelezettség megállapítása szempontjából jelentős tény (adat) hatóság előtti valótlan előadása (aktív) vagy elhallgatása (passzív), és ezzel vagy más megtévesztő magatartással adóbevétel csökkenése] – az 1959. évi tvr. megoldásához hasonlóan – az adómentesség, adóbevétel hatóság megtévesztésével történő igénybevétele és a jövedéki visszaélés is büntetendő volt.²²

XVI.1.3. AZ 1978. ÉVI BTK. SZABÁLYOZÁSA

Az 1978. évi Btk. gazdasági bűncselekményekről szóló fejezetét a rendszerváltozást követően számos módosítás érintette, amelyet a piacgazdaságra való átállás, valamint a nemzetközi kötelezettségvállalásoknak való megfelelés tett szükségessé. Ezek közül a teljesség igénye nélkül csak a legfontosabb változásokat emeljük ki. Az 1993. évi Btk.-módosítás²³ átfogó változást hozott a gazdasági bűncselekmény szabályozásában. Az egyik leglényegesebb változás, hogy büntetendővé vált a már megállapított adó meg nem fizetése céljából történő megtévesztő magatartás, ha ezzel az adós a behajtást jelentősen késleltette vagy megakadályozta. A korábbi időszakban jelentkező tendencia tovább folytatódott, hiszen újabb elkövetési tárgyakat vont a jogalkotó a tényállás hatálya alá, amelyek szükségszerűek voltak az új járulékok (a társadalombiztosítás, egészségbiztosítási és nyugdíjjárulék) bevezetésével. Másik fontos változás, hogy a jövedéki visszaélés kikerült a tényállásból, azt a Btk. önállóan szabályozta. Az 1993. évi Btk.-módosítás indokolásában található megállapítás szerint az új elkövetési tárgyak vonatkozásában is fenn kívánta tartani a jogalkotó a már kialakult gyakorlatot, amely szerint az adócsalás adónemenként külön-külön bűncselekményt valósít meg, így a járulékok tekintetében is az adó és a járulékok egyidejű be nem fizetése halmazatot valósított meg. Utalnunk kell rá, hogy ezt a gyakorlatot a 2011. évi Btk.-módosítás gyökeresen megváltoztatta. A költségvetés kiadási oldala kapcsán kiemelendő, hogy a 1993. évi Btk.-módosítással hazánkban büntetendővé vált a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, amely a gazdasági bűncselekmények közé került beiktatásra, és ezzel annak alkalmazási területét is a gazdálkodás körére szűkítette le.²⁴

Az adócsalás szabályozását érintette az 1997. évi LXXIII. és az 1999. évi CXX. törvény is. Fontos változást vezetett be a 2005. évi Btk.-módosítás²⁵, amely a „feke-temunka” elleni hatékonyabb fellépés érdekében szigorúbb szabályozást vezetett be; hiszen a Btk.-ba iktatta – az adócsaláshoz képest speciális tényállásként – a „munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalást”. Ezt a módosítást azért érdemes kiemelnünk, mert ezáltal lehetővé vált, hogy a munkáltató általi munkaszerződés nélkül vagy színlelt szerződéssel foglalkoztatottak után be nem fizetett adók és egyéb

²² 1961. évi Btk. 248. §

²³ 1993. évi XVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról.

²⁴ 1978. évi Btk. 288. §. Lásd bővebben e bűncselekmény szabályozástörténetéről: KELEMEN (2015) 76–88. o.

²⁵ 2005. évi XCI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról (a továbbiakban: 2005. évi Btk.-módosítás).

járadékok az adóbevétel-csökkenés meghatározásakor összeadódjanak. Így a törvényi egység létesítésével a halmazati szabályoknál súlyosabb büntetés kiszabása is lehetővé vált.²⁶ Ez a megoldás eltért az adócsalás esetében alkalmazott bírói gyakorlattól, amely szerint a cselekmény annyi rendbeli, ahány adó- vagy járuléknemre elköveték.²⁷ Nem tekinthetjük tehát előzmények nélkülinek a magyar büntetőjogban a 2011. évi Btk.-módosítással bevezetett egységes szabályozási koncepciót.

Az adónemek szerint alakuló rendbeliség abban az esetben is igaz volt, ha az elkövető több gazdasági társaság tekintetében mulasztotta el az adófizetési kötelezettségét. Bár meg kell jegyeznünk, hogy ezen alaptétel ellenére az egység-halmazati kérdéskörben ellentmondásosság jellemezte a bírói gyakorlatot. Leginkább az adócsalás és a csalás elhatárolása, a felmerülő halmazati kérdések jelentettek problémát. A 2011. évi reformot megelőzően e tárgyban a Legfelsőbb Bíróság egy jogegységi határozatot fogadott el. Az 1/2006. sz. Büntető jogegységi határozat három esetkört különböztetett meg.

- *Csalás bűncselekményét* valósítja meg az, aki *adóalanyiság nélkül, vagy adóalanyként, de valóságos gazdasági tevékenység nélkül kiállított bizonylatok alapján igényel vissza általános forgalmi adót.* A jogi minősítést meghatározó kár a visszaigényelt és visszautalt, illetőleg egyéb módon elszámolt általános forgalmi adó összege.
- Az *adócsalás büntetetté* követi el az általános forgalmi adó alanya, ha – akár az általa felszámított fizetendő adóra nézve, akár más adóalany által előzetesen felszámított levonható adó összegének a feltüntetése körében – *fiktív bizonylatok alapján valóltan adatokat közöl az adóhatósággal, amennyiben cselekményének az eredménye a törvényes mértékű adófizetési kötelezettség keretei között marad.* A jogi minősítés alapjául szolgáló elkövetési érték az adócsökkentés összege.
- Abban az esetben, ha az adóalany fiktív bizonylatok felhasználásával történő adóelszámolása a törvény szabályai szerint *fizetendő általános forgalmi adó összegének csökkentésén túlmenően jogszerűtlen adó-visszatérítési igényt is eredményez* – függetlenül a visszatérítés módjától –, az elkövető terhére az előző pont szerint megállapítandó *adócsalás bűncselekményével valóságos alaki halmazatban* a visszaigényelt adó összegére mint *kárra megvalósult csalás bűncselekményét* is meg kell állapítani.²⁸

²⁶ 2005. évi Btk.-módosítás miniszteri indokolása, Általános indokolás. GULA (2006) 370. o.

²⁷ TóTH (2007) 479. o. E gyakorlattal szemben foglalt állást *Molnár Gábor Miklós*, és a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás körében alkalmazandó szabály általánossá tétele mellett érvelt. Javaslata szerint az adócsalás attól függően minősülhetne egy-egy rendbeli bűncselekménynek, hogy azt a központi vagy a helyi adók vonatkozásában követték-e el. Így a sértettek számához és az adóbevallási időszakhoz kötődne a rendbeliség kérdése, amely által szükségtelenné válna a két bűncselekmény különálló szabályozása. Vö. MOLNÁR (2011) 161–162. o.

²⁸ Kiemelések a szerző által.

XVI.1.4. A PÉNZÜGYI BÜNTETŐJOG 2011. ÉVI REFORMJA

Hazánkban 2012. január 1-jétől a *költségvetés komplex védelmét* célul tűző új koncepció került bevezetésre, ezzel párhuzamosan kikerült a magyar büntetőjogi terminológiából az „adócsalás” fogalma. A költségvetési csalással²⁹ párhuzamosan került beiktatásra a Btk.-ba a *visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással*³⁰, valamint a *költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*³¹. A 2012. évi Btk. átvette az 1978. évi Btk. vonatkozó rendelkezéseit. Így a költségvetési csalás hatályos szabályozását valójában a harmadik büntetőkódex örökségének tekinthetjük. A jövedéki orgazdaság különálló szabályozása is megszűnt, e cselekmények ma a vagyon elleni bűncselekmények között szabályozott orgazdaság tényállása alá tartoznak.

XVI.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

XVI.2.1. A KÖLTSÉGVETÉS BÜNTETŐJOGI VÉDELMÉNEK KONCEPCIÓJA
A HATÁLYOS BÜNTETŐKÓDEXBEN

A költségvetési csalás törvényi tényállásában a 2013. július 1. napján hatályba lépett Btk. lényegi változást nem hozott. Rendszertani szempontból azonban mégis jelentős újítást vezetett be, hiszen a költségvetést megkárosító bűncselekmények immár önálló fejezetben kerültek szabályozásra. Ez a jogalkotói döntés jól illeszkedett a büntetőjogi kodifikáció általános koncepciójába. A jogalkotó a III. Büntetőkódex Különös Részeinek fejezeti felosztását „idejétmúltak” tekintette, így szükségessé vált egy új törvényszerkesztési megoldás alkalmazása. Az új felosztás az Alaptörvényben megfogalmazott alapvető értékeket szem előtt tartva hangsúlyosabban juttatja kifejezésre a kiemelt védett jogi tárgyakat.³² A különböző fejezetek alá tartozó bűncselekmények a védett jogtárgy alapján szorosabb kapcsolatot alkotnak, ezért indokolt ezeket egy fejezeten belül szabályozni. A tagoltabb különös rész bevezetése által a különös részi fejezetek száma megháromszorozódott.

A költségvetést károsító bűncselekmények fejezete (XXXIX.) a pénz- és bélyegforgalom elleni bűncselekményeket (XXXVIII.) követően, a pénzmosásról szóló fejezet (XL.) előtt kapott helyet. A törvény a költségvetést károsító bűncselekmények fejezeten belül helyezte el a *költségvetési csalás*³³ mellett a *társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés*³⁴, a *költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*³⁵, valamint a *jövedékkel*

²⁹ 1978. évi Btk. 310. §

³⁰ 1978. évi Btk. 309. §

³¹ 1978. évi Btk. 310/A. §

³² 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk. indokolása), Általános indokolás.

³³ 2012. évi Btk. 396. §

³⁴ 2012. évi Btk. 395. §

³⁵ 2012. évi Btk. 397. §

*visszaélés*³⁶ deliktumok törvényi tényállását. Egyértelművé vált ezáltal, hogy a költségvetési csalás nem sorolható a szűkebb értelemben vett gazdasági bűncselekmények³⁷ csoportjába. Az önálló fejezetbe rendezéssel a jogalkotó figyelembe vette azt a körülményt, hogy ezek a bűncselekmények gyakran, de mégsem kizárólagosan valósulhatnak meg a gazdasági élet szereplői által, gazdasági tevékenységgel összefüggésben.³⁸ Sokkal inkább tekinthetjük a költségvetési csalást és a hozzá kapcsolódó deliktumokat a tágabb értelemben vett gazdasági bűncselekmények körébe sorolandó *pénzügyi büntetőjog* egyik meghatározó tényállásának.³⁹ A fejezetek elrendezésével is kifejeződik a bűncselekmények absztrakt társadalomra veszélyessége. E szempontot figyelembe véve megállapítható, hogy a gazdasági érdekek védelmét megelőzi az állami költségvetés büntetőjogi védelme.

További érdemi változást a 2012. évi Btk. nem eredményezett, azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a költségvetési csalás új elkövetési magatartásaként bevezetésre került a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség, vagy a költségvetésből származó pénzeszköz vonatkozásában „*a valótlan tartalmú nyilatkozat tétele*”. A jogalkotó ezzel a megfogalmazással kívánta egyértelművé tenni, hogy az adóbevallás vagy beszámolási kötelezettség elektronikus formában történő teljesítése során tanúsított megtévesztő magatartás is a tényállás hatálya alá tartozik.⁴⁰ A *visszaélés társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással*⁴¹ elnevezésben történt ezen kívül egy apró változtatás (társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés), továbbá a *vagyoni hátrány* költségvetési csalásra vonatkozó fogalma nem különállóan, az értelmező rendelkezések között, hanem magában a törvényi tényállásában kapott helyet.⁴²

³⁶ 2012. évi Btk. 398. §

³⁷ Ezen érthetjük a 2012. évi Btk. XLI. fejezetében szabályozott, a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekményeket.

³⁸ Tóth (2014) 507. o.

³⁹ E terminológia használatával kapcsolatosan utalhatunk az új szabályozást bevezető 2011. évi Btk.-módosítás címére is. A költségvetési csalást a Kúria is a *pénzügyi érdekeket sértő bűncselekmények* csoportjába sorolja. (Lásd a Kúria az üzletszerűség szempontjából hasonló bűncselekményeket kategorizáló 39. sz. büntető kollégiumi véleményét.) Az 1978. évi Btk.-ban még a gazdasági bűncselekmények fejezetén belül különálló címként voltak szabályozva a pénzügyi bűncselekmények. A hatályos Btk.-ban ilyen fejezetcímet már nem találunk, hiszen a jogalkotó a közvetlen jogi tárgyak alapján rendezte egy fejezet alá az összetartozó bűncselekményeket. Megjegyzendő továbbá, a szabálysértési törvény (2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről – a továbbiakban: Szabs. tv.) XXV. fejezete szabályozza „A pénzügyi és kereskedelmi szabálysértéseket”. A szabálysértési jogban használatos „pénzügyi szabálysértések” terminológián azonban csak a „vámszabálysértés” (209. §), a „vámszabálysértés elkövetőjének segítése” (210. §), és a „vámorgazdaság” (211. §) értendő. Fontos különbség, hogy a pénzügyi szabálysértések csak a váموkat fogják át. A vámszabálysértés büntetni rendeli a nem közösségi áruk tekintetében a százezer forintot meg nem haladó vagyoni hátrány okozásával járó meghatározott cselekményeket (így például a valótlan nyilatkozattételt), valamint a vagyoni hátrány összegére tekintet nélkül a gondatlan elkövetést. Az ezt meghaladó vagyoni hátrány okozása esetén bűncselekmény valósul meg. 2015-től az érték-egybefoglalás jogintézménye is alkalmazandó. A bűncselekmény megállapítása kizárja a szabálysértés miatti felelősségre vonást [Szabs. tv. 2. § (4) bek.], ellenben az adók tekintetében alkalmazott adójogi szankciók tekintetében ilyen szabály nincs.

⁴⁰ Lásd 2012. évi Btk. indokolása, a 396. §-hoz fűzött indokolás.

⁴¹ 2012. évi Btk. 395. §

⁴² 2012. évi Btk. 396. § b) pontja

Az alábbiakban a *költségvetési csalás és az azzal párhuzamosan beiktatott tényállások összehasonlító elemzését* végezzük el a 2011. évi reform előtti szabályozással összevetve.

A *társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés* kapcsán kiemelendő, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás határa kiszélesedett, hiszen azt a jogalkotó az adott államháztartási alrendszernek okozott ötvenezer forintot meghaladó kárhoz köti, a korábbi szabályozás – az adócsalás törvényi tényállásán keresztül – ezeket az eseteket százezer forinttól rendelte büntetni.

A *költségvetési csalás*nál – a vagyoni elleni bűncselekményekhez hasonlóan – minősített esetként került szabályozásra a *bűnszövetségben és az üzletszerűen történő elkövetés*. Ezzel a jogalkotó figyelembe vette a bűncselekmény elkövetésében történt minőségi változást. Fontos továbbá hangsúlyozni, hogy az adócsalás esetében a maximális büntetési tételkeret korábban kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés volt, ezzel szemben a költségvetési csalás legsúlyosabb esetére öttől tíz évig terjedő büntetési tétel vonatkozik. Ezek a módosítások egyértelműen a szigorítás irányába mutatnak.

A *költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása* deliktumban meghatározott cselekmény 2012. január 1. előtt kizárólag az Európai Közösségek költségvetése vonatkozásában volt büntetendő.⁴³ E bűncselekmény hatálya immár a költségvetési csalás valamennyi esetére, és ezáltal valamennyi költségvetésre kiterjed. A „vezetői felelősség” – az EK pénzügyi érdekeinek megsértése büntetetté⁴⁴ törvénybe iktatásával – a 2001. évi Btk.-módosítás⁴⁵ által került be a magyar büntetőjogba. A cselekmény kriminalizálására az *EK pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 1995. évi egyezménynek*⁴⁶ való megfelelés érdekében került sor. A deliktum a gazdasági bűncselekmények fejezetén belül, azonban sajátos megoldásként a fejezet végén, a IV. cím vegyes rendelkezései között kapott helyet. E büntetőnorma kezdetben nehezen volt a magyar büntetőjogi dogmatikába illeszthető, a gyakorlatban is ritkán került alkalmazásra. A normaszöveg kapcsán értelmezési problémák merültek fel, amelyek a magyar igazságszolgáltatás és a többi tagállam, illetve az Európai Bizottság kapcsolatában nem egyszer vezettek feszültségekhez. Az új tényállással a jogalkotó ezeket az értelmezési problémákat igyekezett kiküszöbölni.⁴⁷ A jogalkotó további célja az új szabályozással, hogy megteremtse az összhangot az Európai Unió költségvetése és a magyar költségvetés büntetőjogi védelme között azáltal, hogy azonos védelmi szintet vezetett be. A magyar költségvetés ellen irányuló cselekmények ugyanis a 2011. évi Btk.-módosítás előtt enyhébb megítélésűek voltak. Megszűnt viszont az új szabályozásban a vezetői felelősség gondatlan alakzata, azzal

⁴³ Lásd KLENANC (2015) 462–466. o.

⁴⁴ 1978. évi Btk. 314. § (a 2011. évi módosítást megelőzően). Az EU-csalás témaköréről lásd FARKAS (2008) 454–456. o.; UDVARHELYI (2014) 171–172. o.

⁴⁵ 2001. évi CXXI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

⁴⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény, HL C 316., 1995. 11. 27. (a továbbiakban: PÉV-egyezmény).

⁴⁷ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, Általános indokolás.

az indokkal, hogy ez a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerével nem volt összeegyeztethető, és azt a joggyakorlat sem tudta megteremteni.⁴⁸

A *jövedékkel visszaélés elősegítése* sui generis deliktumot a 2001. évi LIX. tv.⁴⁹ kriminalizálta. Az előkészületi magatartások büntetendővé tételével a jogalkotó a büntetőjogi felelősségre vonást előbbre hozta. A deliktumot a 2012. évi Btk. is átvette, és rendszertani szempontból – az azonos jogi tárgyra tekintettel – a költségvetést károsító bűncselekmények között helyezte el.

XVI.2.2. A KÖLTSÉGVETÉSI CSALÁS TÉNYÁLLÁSÁNAK JELLEMZÉSE

Ezen alponton belül a költségvetési csalás részletes dogmatikai elemzése⁵⁰ helyett a törvényi tényállás néhány jellemzőjét emeljük ki, továbbá megvizsgáljuk, hogy az 1978. évi Btk.-ban még külön-külön deliktumban szabályozott bűncselekményekhez képest milyen változást eredményezett a releváns cselekmények egységes tényállásba foglalása. *Tóth Mihály*⁵¹ a költségvetési csalást joggal nevezi „gyűjtő-tényállásnak”. Jól szemlélteti e megfogalmazás a tényállás alapvető jellemzőjét, hiszen általa különböző tényállások, amelyek korábban a Btk.-nak nem ugyanazon fejezetében voltak szabályozva, kerültek egy elnevezés alatt összevonásra.

1978. évi Btk. XVII. Fejezet: A gazdasági bűncselekmények	2012. évi Btk. XXXIX. fejezet: A költségvetést károsító bűncselekmények
I. cím Gazdálkodási köteleességeket és a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények	
1) Jogosulatlan gazdasági előny megszerzése	
III. cím Pénzügyi bűncselekmények	
2) Adócsalás	
3) Munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás	
4) Visszaélés jövedékkel	Költségvetési csalás
5) Csempészet	
IV. címben a Vegyes rendelkezések	
6) Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése	
XXIII. Fejezet Vagyon elleni bűncselekmények	
7) Áfára elkövetett csalás és a csalás minden olyan esete, amely a költségvetés sérelmével jár	

⁴⁸ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 3. §

⁴⁹ 2001. évi LIX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

⁵⁰ Lásd a téma kommentár- és tankönyvirodalmából MOLNÁR (2015) 1498–1597. o.; MOLNÁR (2014) 738–751. o.; TÓTH (2014) 506–515. o.; GULA (2013) 603–612. o.; KARSAI (2013a) 832–837. o.; MISKOLCI (2013) 9–40. o.; KARSAI (2013b) 253–260. o.; MOLNÁR (2011) 278–308. o.; továbbá JACSÓ (2014b) 98–109. o.; JACSÓ (2015b) 187–224. o.

⁵¹ TÓTH (2014) 506. o.

A jogalkotó nem titkoltan a tényállási elemek „absztrakt” megfogalmazása által érte el a bűncselekmények összevonását.⁵² A jogalkotó a tévedésbe ejtést, a tévedésben tartást és a valós tény elhallgatását olyan tipikus és „kellően absztrakt” elkövetési magatartásnak tekintette, amely valamennyi, a korábban a befizetési kötelezettségek teljesítését biztosító tényállás (adócsalás, munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás, csempészet stb.) elkövetési magatartását magában foglalja.⁵³ Kérdésként merülhet fel, hogy a legalitás alapelvéből levezethető törvényi pontos meghatározottság követelményével hogyan egyeztethető össze egy vállaltan absztrakt megfogalmazás. Mivel azonban az elkövetési magatartások a törvényi tényállásban kellően körül vannak határolva, így a tényállás nem ütközik e tilalomba.

A *költségvetési csalás törvényi tényállásának szerkezeti felépítését* tekintve megállapítható, hogy a jogalkotó három alapesetet különböztet meg. Az első két alapeset-hoz kapcsolódóan a törvény minősítő körülményeket, valamint a büntetés korlátlan enyhítésére vonatkozó, továbbá értelmező rendelkezéseket szabályoz.

Költségvetési csalás (396. §)				
(1) bek. a)–c)		(2)–(5) bek.	(8) bek.	(9) bek.
1. alapeset	Szűkebb értelemben vett költségvetési csalás	Minősítő körülmények	Korlátlan enyhítésre vonatkozó szabály	Értelmező rendelkezések
(6) bek.				
2. alapeset	Jövedéki termékre elkövetett költségvetési csalás			
(7) bek.				
3. alapeset	Adminisztratív költségvetési csalás	–	–	

De vajon a büntetőjogi felelősség köre csökkent vagy szélesedett az új szabályozással? E kérdésre általános válasz nem adható, hiszen az attól függ, hogy mely bűncselekmény korábbi szabályozásával vetjük össze a hatályos rendelkezéseket. A teljesség igénye nélkül néhány példán keresztül kívánjuk szemléltetni a legjellemzőbb változásokat. A két bűncselekményre – így az *adócsalásra és a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésére* – fókuszálva vetjük össze a 2011. évi Btk.-módosítást megelőző és azt követő szabályozásokat.

a) Amíg az *adócsalás jogi tárgya* az államháztartás fiskális bevételei, a bevételi rendszer törvényes működése, az adók és járulékok megfizetéséhez fűződő érdek volt, addig a költségvetési csalás által közvetlenül a költségvetések, közvetve pedig a közteherviselési kötelezettséget teljesítő embereknek a költségvetések prudens működéséhez fűződő érdeke.⁵⁴ Így tehát a jogi tárgy – a gyűjtőtényállás megalkotása végett – sokkal tágabb lett. Ahogy arra *Miskolczi Barna* rámutat, a büntetőjognak

⁵² Egy a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése miatt indult büntetőperben megfogalmazódott olyan védői érvelés, hogy a költségvetési csalásban több bűncselekmény összevonása „törvényszerkesztési” kodifikációs hiba, a Btk. az egyes elemeket nem megfelelően szabályozza, amely hibák a jogértelmezéssel nem korrigálhatók (BH 2013. 323.). Ezzel a védői érveléssel helyeselhető módon a bíróság nem értett egyet.

⁵³ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 2. §

⁵⁴ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 2. §.

már nem feladata „annak értékelése, hogy költségvetések megfelelő működése milyen célt takar”⁵⁵. A jogalkotó egy értelmező rendelkezés beiktatásával éri el, hogy a jogalkalmazás során egyértelmű legyen, mit kell „*költségvetés*” alatt érteni, ami nemcsak a jogi tárgy, hanem az elkövetési tárgy meghatározása kapcsán is jelentőséggel bír. Noha a tekintetben megoszlanak a jogirodalmi álláspontok, hogy az adócsalásnak dogmatikai értelemben volt-e *elkövetési tárgya*⁵⁶, annyi azonban bizonyossággal megállapítható, hogy az elnevezésével ellentétben a bűncselekmény már az 1978. évi Btk.-ban sem csak adó kapcsán volt elkövethető. Az adó büntetőjogi szempontból tágan volt értelmezendő, így a járulékok, illetékek is e fogalom alá tartoztak (Btk. 26. §), de fontos hangsúlyozni, hogy a jövedéki adók a jövedéki visszaélés bűncselekménye által részesültek büntetőjogi védelemben. A költségvetési csalás tényállásában az elkövetési tárgy ennél is szélesebb körben került meghatározásra, hiszen a bűncselekmény valamennyi költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel összefüggésben (sőt ezen kívül a költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában is, amely azonban már a kiadási oldal védelmét jelenti) megvalósulhat. A Btk. miniszteri indokolása szerint „a befizetési kötelezettségek nem korlátozódnak a hatályos törvény szerinti adókra és az adó fogalma alá eső (Btk. 26. §) befizetési kötelezettségekre, továbbá vámra, vámtartozás megfizetését szolgáló biztosítéokra, nem közösségi adókra és díjakra vonatkozó – jogszabályon alapuló – befizetési kötelezettségekre, annál szélesebb kört ölelnek fel. Ide tartoznak azok a magatartások is, amikor az elkövető a költségvetéssel szemben fennálló egyéb egyoldalú (pl. bírságfizetési), továbbá kontraktuális kötelezettségéből származó befizetési kötelezettségének csalárd módon nem tesz eleget, és ezzel okoz vagyoni hátrányt”⁵⁷. Megállapíthatjuk tehát, hogy a hatályos szabályozás sokkal tágabban húzza meg a határt a korábbi szabályozáshoz képest.

A IV. Büntetőkódex a *szűkebb értelemben vett költségvetési csalás négy elkövetési magatartását*⁵⁸ határozza meg, de azok között nem tartalmazza kifejezetten – az adócsalás korábbi szabályozásában megtalálható – adóvégrehajtáshoz kapcsolódó különállóan szabályozott esetet, amikor a hatóság irányában a megtévesztő magatartás kifejtésére *a már megállapított adó meg nem fizetése céljából kerül sor* és ezzel az elkövető az adó behajtását jelentősen késlelteti, vagy megakadályozza.⁵⁹ Kérdésként merülhet fel, hogy e cselekmények dekriminalizálásra kerültek-e a 2011. évi Btk.-módosítással. A nyelvtani értelmezés alkalmazásával arra a következtetésre juthatunk, hogy a törvény hatályos szövege kellően tágan van ahhoz megfogalmazva, hogy az alá az „utólagos” megtévesztő magatartások is beletartozhassanak, hiszen a felsorolt elkövetési magatartásokat a „*költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vonatkozásában*” kell megvalósítani (e tekintetben „mást tévedésbe ejt, tévedésben tart, vagy valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy a valót elhallgatja”).

Jelentős változást hozott az új szabályozás az *eredmény* tekintetében is. Az adócsalás első alapesetének eredménye az adóbevétel csökkenése volt, a második alapeset az

⁵⁵ MISKOLCI (2013) 16. o.

⁵⁶ Vö. TÓTH (2007) 476. o.; MOLNÁR (2011) 98–99. o.

⁵⁷ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 2. §.

⁵⁸ Btk. 396. § (1) bek. a) pontja.

⁵⁹ 1978. évi Btk. 310. § (5) bek.

adó behajtásának jelentős késleltetése vagy megakadályozása. A költségvetési csalás ellenben az adóbevétel csökkenése helyett a *vagyoni hátrányt* határozza meg eredményként, megadva egyben annak a zárórendelkezésekben található értelmezéshez képest speciális jelentéstartalmát. A 2012. évi Btk. 396. § (9) bekezdés b) pontja szerint „vagyoni hátrány alatt érteni kell a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesést, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszközt is”. Így tehát az adó behajtásának késleltetése esetén nem lesz befejezett a költségvetési csalás, annak legfeljebb kísérletéről lehet szó, ha az elkövető a megtévesztő magatartást már kifejtette. Fontos utalnunk arra, hogy a jogalkotó az eredmény megfogalmazásával a költségvetés több alrendszerének okozott vagyoni hátrány okozása esetében törvényi egységet hozott létre („és ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz”).

A *büntetési tételek* tekintetében kiemelendő, hogy a vétségi alakzat a költségvetési csalás esetében is két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, a büntetési alakzatoknál azonban még differenciáltabb szabályozás került bevezetésre, hiszen a különösen jelentős vagyoni hátrány okozását öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti a törvény.

b) Ha összehasonlítjuk a *jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének* tényállását a költségvetési csalás szabályozásával, szembetűnő változás, hogy már nemcsak a *jogszabály alapján, céljelleggel nyújtott pénzügyi támogatás vagy más gazdasági előny*, hanem bármely költségvetésből származó *pénzeszköz* vonatkozásában is megvalósulhat a bűncselekmény. Így tehát már nem szükséges gazdasági előnynek lennie, és nem feltétel a jogszabályon alapuló jelleg sem. Amíg a költségvetési csalás mind egyenes, mind pedig eshetőlegesen szándékkal megvalósulhat, addig a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése bűncselekmény első alakzata csak célzatosan volt elkövethető. A második alapeset („*jogcímtől eltérő felhasználás*”) kapcsán kiemelendő, hogy az korábban csak akkor volt büntetendő, ha a visszafizetési kötelezettségének az elkövető nem tett eleget. A költségvetési csalás materiális deliktumként történő megfogalmazása miatt a jóváhagyott céltól eltérő felhasználás önmagában megalapozza a büntetőjogi felelősségre vonást, amelyet úgy ér el a jogalkotó, hogy a vagyoni hátrány fogalmába sorolja expressis verbis ezt az esetet. Jelentős változást hozott az új szabályozás a cselekmény *szankcionálása* és a *minősítő körülményei* tekintetében is. A korábban egytől öt évig terjedő szabadságvesztés helyére differenciáltabb szabályozás lépett, amelyet a jogalkotó a költségvetési csalás valamennyi alapesete vonatkozásában egységesen szabályoz, így a legsúlyosabb minősített esethez öttől tíz évig terjedő szabadságvesztést rendel. Végül fontos hangsúlyozni, hogy a költségvetési csalás valamennyi, korábban más törvényi tényállásban szabályozott költségvetést, vagy annak valamely alrendszerét, illetőleg a társadalombiztosítás pénzügyi alapjait károsító megtévesztő magatartást büntetni rendeli. Ezért – ahogy azt a Kúria megállapította – az új törvény hatálybalépését követő elbírálás során az elkövetés idején jogosulatlan gazdasági előny megszerzése büntetendő minősülő cselekmény miatt felmentésnek nincs helye.⁶⁰ Ez vonatkozik azonban az összes többi bűncselekményre

⁶⁰ BH 2013. 323.

is, amely az elnevezés tekintetében kiiktatásra került ugyan a Btk.-ból, de tartalmilag a költségvetési csalás tényállásán keresztül továbbra is büntetendő.

A költségvetés bevételi oldalának sérelmével járó bűncselekmények szabályozása a 2011. évi Btk.-módosítást megelőzően nem volt egységes sem a minősített esetek, sem pedig a büntetési tételek tekintetében. Az alábbiakban e két szempont alapján vizsgáljuk meg a törvényi tényállásokat:

- Csak a *jövedékkel visszaélés* bűncselekményében értékelte a jogalkotó a *különösen jelentős adóbevétel-csökkenést*, amelyhez öttől tíz évig terjedő szabadságvesztést fűzött.
- *Kizárólag az adóbevétel-csökkenés összege* volt szabályozva az *adócsalás és a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás* tényállásaiban.
- Az üzletszerűség minősítő körülményként került értékelésre a *visszaélés jövedékkel, a jövedéki orgazdaság és a jövedékkel visszaélés elősegítése* tényállásaiban.
- Az üzletszerűség és a bünszövegségben történő elkövetés csak a *csempészésnél* került minősítő körülményként meghatározásra. A hatályos szabályozással egyezően e körülmény eggyel súlyosabb büntetési tételkeretet eredményezett az értékhatárok szerint minősülő esetekhez képest.
- Sem a *jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének*, sem pedig az *Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése* bűncselekménynek *nem volt minősítő körülménye* szabályozva.
- Az *adócsalás* és a *visszaélés jövedékkel* bűncselekmények minősítési rendszere eltérően volt szabályozva. Öttől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, ha a visszaélés jövedékkel bűncselekményével a jövedékiadó-bevétel különösen jelentős mértékben csökkent. Az üzletszerűség szintén felminősítő körülményként volt szabályozva, amelyet az adócsalás törvényi tényállása nem tartalmazott. Adócsalásnál kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés volt a maximális büntetési tétel, a különösen nagy vagy azt meghaladó adóbevétel-csökkenés esetén. Megfelelő indok valóban nem hozható fel arra, hogy a jövedékiadó-bevételek elvonásával járó cselekmények miért vonhattak maguk után súlyosabb jogkövetkezményt, mint a más adóbevételek csökkenésével járó deliktumok elkövetése.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése bűncselekmény esetében a büntetőjogi felelősség köre kiszélesedett, a minősített esetekre és az ahhoz kapcsolódó büntetési tételkeret változására tekintettel a költségvetési csalás is súlyosabb bűncselekménynek tekinthető a korábbi szabályozáshoz viszonyítva.

XVI.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

XVI.3.1. JOGPOLITIKAI KONCEPCIÓ

Egy új szabályozás hátterében meghúzódó jogpolitikai célkitűzések feltérképezése a jogalkalmazás során felmerülő kérdések megválaszolásánál is jelentőséggel bír. Így a teleologikus értelmezés lehet az egyik támpont a jogalkalmazás során, mindemellett azonban természetesen a büntetőjogi normának a törvényi pontos meghatározottság feltételének is fokozottan eleget kell tennie. Ez következik a jogállamiság alapelvéből levezethető jogbiztonság követelményéből. Hangsúlyozandó továbbá, hogy hazánkban az Alaptörvény is meghatározza a bírói jogértelmezés irányvonalait, hiszen kifejezett rendelkezése szerint a bíróságoknak a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezniük.⁶¹

Ahogy arra korábban utaltunk, az új szabályozási koncepció legfontosabb célkitűzése az állami *költségvetés hatékonyabb védelmének megteremtése* volt. „A Kormány a költségvetés védelmének minden eddiginél nagyobb jelentőséget tulajdonít. A védelem jelenlegi rendszere elavult, a védelmet biztosító tényállások a költségvetést támadó bűncselekmények egyes megjelenési formáira adnak választ, elmozdulva ezzel a túlzottan részletező szabályozás nem kívánt irányába”⁶² – olvashatjuk a 2011. évi Btk.-módosítás miniszteri indoklásában. A költségvetés hatékonyabb védelme érdekében megalkotott költségvetési csalás kodifikálásának közvetlen célja, hogy *következetesebbé és használhatóbbá* tegye a büntetőkódexet a költségvetést károsító bűncselekmények vonatkozásában.

A *költségvetés fokozottabb és összehangoltabb* védelmének megteremtése, a kikapuk és visszaélési lehetőségek kiiktatása – kiemelt célkitűzésként került meghatározásra. Mindezek mellett az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése bűncselekmény kapcsán a gyakorlatban felmerülő értelmezési problémák megszüntetése is célja volt az új szabályozásnak.⁶³ A korábbi *kényszerhalmazatok megszüntetésére* is alkalmas szabályozást kívánt az új szabályozás megteremtteni.⁶⁴ A költségvetési csalás tényállása az EK pénzügyi érdekeinek megsértése büntetettét is magában foglalja, amellyel a jogalkotó egyrészt a korábbi szabályozásból eredő jogértelmezési problémákat igyekezett kiiktatni, másrészt az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmével azonos szintű védelmet kívánt megteremtteni a hazai költségvetés számára is. Mindezen célok megvalósítása érdekében a jogalkotó a költségvetést állította a védelem fókuszába.

További fontos vívmánya a 2011. évi Btk.-módosításnak az *egységes büntetőjogi védelem megteremtése*: az új tényállás egységesíti az eddigi széttagolt bűncselekmé-

⁶¹ Lásd Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 28. cikk. Természetesen – ahogyan arra az Alaptörvény indoklásában is utalást találunk – ez nem zárja ki más jogértelmezési formák alkalmazását.

⁶² 2011. évi Btk.-módosítás indoklása, Általános indoklás.

⁶³ Uo.

⁶⁴ A gyakorlatban a legnagyobb problémát az adócsalás és a csalás elhatárolása jelentette. Ezt bizonyítja, hogy számos eseti döntés és 2006-ban a Legfelsőbb Bíróságnak egy jogegységi határozata is született az elhatárolási kérdések tárgyában. Lásd erről bővebben TÓTH (2002) 83. o.; MOLNÁR (2011) 196–201. o.

nyi értékhatárokat, a költségvetést sértő valamennyi bűncselekményt egy fejezet alá vonja össze, és ezzel megszünteti a szankciók indokolatlan kuszaságát, és egységes, differenciált szankciórendszert vezet be.⁶⁵

XVI.3.2. AZ ALAPTÖRVÉNNYEL VALÓ ÖSSZHANG

Fontos azt is megvizsgálni, hogy a költségvetés komplex büntetőjogi védelme *alkotmányos indokokon* nyugszik-e. Magyarország Alaptörvénye 2012. január 1. napján lépett hatályba.⁶⁶ A közpénzekkel kapcsolatos rendelkezések hazánk új alkotmányában is helyet kaptak.⁶⁷ Összevetve a vonatkozó rendelkezéseket a régi Alkotmánnyal⁶⁸, lényeges különbséget fedezhetünk fel. Az Alkotmány 70/I. § (1) bekezdése szerint: „*Minden természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet köteles jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően a közterhekhez hozzájárulni.*” Az Alaptörvény alapvetései között található O) cikk ezzel szemben az alábbiakat tartalmazza: „*Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.*” Látható, hogy az állam adókivetési jogát megalapozó rendelkezésben a hangsúly a közterhekről az állami feladatokhoz való hozzájárulásra tevődött át, és az a korábbi szabályozáshoz képest sokkal tágabb tartalommal bír.⁶⁹ Az Alaptörvény vonatkozó rendelkezése tehát már nem a közterhekhez való hozzájárulást fogalmazza meg kötelezettségként, hanem az állami, közösségi szükségletekhez, azaz a kiadásokhoz való hozzájárulást.⁷⁰ Így nem a bevételi oldal kerül előtérbe, hanem az állam működőképességének egésze, de főként annak kiadási oldalára fókuszálva kerül megfogalmazásra a minden állampolgárt terhelő kötelezettség.⁷¹ Úgy vélem, hogy az Alaptörvény szabályozásában megfigyelhető hangsúlyeltolódás tükröződik vissza a költségvetés komplex büntetőjogi védelmében is, amely 2012-től a bevételi és a kiadási oldal egységes szabályozásában jelenik meg. Az Alaptörvényben megfogalmazott új szemléletnek a büntetőjogi szabályozás is megfelelni látszik, hiszen az Alaptörvény

⁶⁵ 2011. évi Btk. Általános indokolás. E differenciáltság nyilvánvalóan a vagyoni hátrány szerinti különböző büntetési tételkeret meghatározására utal, amely egységesen vonatkozik a költségvetés bevételi és kiadási oldalára egyaránt. Nem áll tehát ellentmondásban a differenciált jellegű alapeseti szabályozás megszüntetésének elképzelésével [*a szerző megjegyzése*].

⁶⁶ Az Alaptörvény 36–44. cikkei szabályozzák a közpénzekre vonatkozó rendelkezéseket. A régi Alkotmány még nem tartalmazta a központi költségvetés megalkotásával kapcsolatos hatásköröket, ezt orvosolta az Alaptörvény.

⁶⁷ Alaptörvény 40. cikke. Ezzel összefüggésben meg kell még említenünk, hogy az Alaptörvény 40. cikke értelmében a közteherviselés általános szabályairól a Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény rendelkezik, amely meghatározza a közteherviselés alapvető szabályait. A közteherviselés elvről lásd ERDŐS (2011) 46. o.

⁶⁸ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya.

⁶⁹ Lásd ÁRVA (2013) 59. o.

⁷⁰ Az Alkotmánybíróság a régi szabályozással kapcsolatosan is alapvetően úgy értelmezte a közteherviselési kötelezettséget, hogy a feladatokhoz való hozzájárulást helyezte előtérbe, erre lehet következtetni az elv történeti elemzéséből is. Lásd ERDŐS (2011) 56. o.

⁷¹ Alaptörvény O) cikkhez fűzött indokolás. Lásd a kétféle megközelítés közötti különbségről és az új szabályozás kritikájáról ERDŐS (2011) 46. o.

sem a bevételi oldalt állítja immár a központba, hanem a közteherviselési kategória helyett az ellátandó feladatokra fókuszál.

XVI.3.3. EGYES KIEMELT JOGALKALMAZÁSI KÉRDÉSEK

Az alábbiakban a költségvetési csalással összefüggésben felmerülő gyakorlati kérdéseket vizsgáljuk, amely során a költségvetési csalás és a társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés közötti elhatárolási kérdésekre, és a költségvetési csalás egységet teremtő jellegére fókuszálunk.

XVI.3.3.1. HALMAZATI KÉRDÉSEK

A jogalkotó a *szabályozás differenciáltságának megszüntetésében* látta a költségvetés hatékony védelmének egyik kulcsát.⁷² Ennek módja a bevételi és kiadási oldal egységes büntetőjogi védelmének megteremtése volt. A költségvetés meghatározott alrendszerei sérelmére megvalósuló cselekményeket azonban az új szabályozás is különállóan kezeli. A Btk. „a táppénz- és egyéb társadalombiztosítási csalásokat” a társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés tényállása⁷³ által részesíti védelemben.⁷⁴ E cselekmények kapcsán a Btk. nem a csalás kifejezést használja, az államháztartás meghatározott alrendszereit „kijátszó”, azzal „visszaélő” cselekményeket rendeli büntetni. Noha ezeknek a magatartásoknak – az okozott sérelemre tekintettel – kisebb a társadalomra veszélyességük, de mégis tömegesen előforduló visszaélésekről van szó. Ezért szükséges volt ennél a cselekménynél a büntetőjogi felelősségre vonás határának a leszállítása. E bűncselekmény már az ötvenezer forintot meghaladó kár okozásától büntetendő.⁷⁵ Szembetűnő, hogy a jogalkotó e tényállásban az államháztartás kifejezést használja, ezzel is kifejezésre juttatva azt, hogy e fogalom nem tágan értendő, mint a költségvetés a költségvetési csalás törvényi tényállásában. Az elkövetési magatartások a szűkebb értelemben vett költségvetési csalás első fordulatanál meghatározottak szerint kerülnek megfogalmazásra – azaz mást tévedésbe ejt, tévedésben tart, vagy a valós tény elhallgatja, ellenben a valótlan tartalmú nyilatkozat tétele nem kerül szabályozásra –, viszont itt *célzatot* is értékel a tényállás. Így az eshetőleges szándékkal megvalósuló cselekmények nem vonhatók a törvényi tényállás hatálya alá. A társadalombiztosítási ellátás vagy az államháztartás alrendszereiből jogszabály alapján természetes személy részére nyújtható pénzbeli vagy termé-

⁷² Az 1978. évi Btk. a 2011. évi módosítást megelőzően különbséget tett az adócsalás és a 310/A. §-ban szabályozott munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás között. Ez utóbbi kapcsán utalnunk kell arra, hogy a 2005. évi XCI. törvénnyel bevezetésre került az „érték-egybefoglalás” sajátos esete, amely szerint a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalásoknál az összes adó-, illetve járulékfajtajára elkövetett adócsalás összegét egybe kellett számítani (lásd a 2005. évi Btk.-módosítás indokolásának 22. §-át). Az adócsalás más eseteiben a különböző adónemekre elkövetett cselekmények halmazatot eredményeztek. E szabállyal kapcsolatosan megfogalmazott kritikáról lásd Somogyi (2008) 47–60. o.

⁷³ 2012. évi Btk. 395. §

⁷⁴ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, Általános indokolás.

⁷⁵ Vö. 2012. évi Btk. 462. § (1) bek. b) pont.

szetbeni juttatás megszerzése vagy megtartása céljából kell az elkövetési magatartást megvalósítani. *Eredményként* a kárt határozza meg a törvény, ami – a Btk. értelmező rendelkezése alapján⁷⁶ – a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenést jelenti. E deliktum kapcsán az elmaradt előny nem értelmezhető. A kár összege meghatározó jelentőségű, hiszen az ötvenezer forintot meg nem haladó kárt okozó magatartás nem valósít meg bűncselekményt, sőt szabálysértés sem valósul meg.⁷⁷ A költségvetési csalás ellenben csak akkor valósul meg, ha az eredményként szabályozott vagyoni hátrány összege meghaladja a százezer forintot.⁷⁸ Így ezen értékhatár alatt a halmazat problematikája fel sem merülhet. A Btk. 395. §-a csak alapesetet szabályoz, amelyben a kár felső határára nem találunk utalást, és minősített eseteket sem rendel hozzá a törvény. Így ebből sem következtethetünk az alapese-ti kár összegére. Ezért felmerülhet az a kérdés, hogy hol húzható meg a határvonal a társadalombiztosítási alrendszerekhez kapcsolódó visszaélés és a költségvetési csalás között. A költségvetési csalás alapesetével – amely körbe a százezer forintot meghaladó, de az ötszázezer forint alatti vagyoni hátrány tartozik – azonos a büntetési tétel, hiszen mindkettő két évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett cselekményt rendel büntetni. A költségvetési csalás – mint „generális” tényállás – megvalósul ugyan, de a halmazat a 395. §-sal csak látszólagos, amelyet a *specialitás elve*⁷⁹ oldhat fel. A költségvetés fogalmából kiemelt alrendszerek mellett a célzattal is indokolhatjuk a társadalombiztosítás, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés vétsége speciális tényállási jellegét. A társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés bűncselekménye tehát *speciális tényállás* a költségvetési csaláshoz képest.⁸⁰ A 2011. évi Btk.-módosítás indokolása⁸¹ szerint, amelyet a jogirodalmi álláspontok többsége⁸² is alátámaszt, a nagyobb kárt okozó társadalombiztosítási visszaélés esetén – azaz ötszázezer forintot meghaladó kár esetében – viszont már a költségvetési csalás állapítandó meg. Ebben az esetben a *konzumpció elve*⁸³ hívható segítségül a

⁷⁶ Btk. 459. § (1) bek. 16. pont.

⁷⁷ Btk. 462. § (1) bek. b) pont.

⁷⁸ Btk. 462. § (3) bek. Utalnunk kell arra, hogy vámok tekintetében a vámszabálysértés állapítandó meg nemcsak ezen összeghatár alatt, hanem a vagyoni hátrány összegére tekintet nélkül akkor is, ha gondatlanul valósul meg a cselekmény. Adók tekintetében adójogi következmények alkalmazandók.

⁷⁹ Lásd a specialitás tágabb és szűkebb értelemben vett fogalmáról AMBRUS (2014) 240–245. o.

⁸⁰ Vö. KARSAI (2013a) 831. o.; MISKOLCI (2013) 33. o.; GULA (2013) 603. o.; TÓTH (2014) 515. o.; MOLNÁR (2015) 1498. o.

⁸¹ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 1. §

⁸² MOLNÁR (2015) 1498. o.; MISKOLCI (2013) 12. o.; TÓTH (2014) 515. o.; KARSAI (2013a) 831. o.; GULA (2013) 603. o. Utalnunk kell azonban arra, hogy megfogalmazódott olyan álláspont is, amely szerint a súlyosabb büntetési tétel önmagában nem elegendő a specialitás elvének feloldásához egyéb törvényi felhatalmazás hiányában. E vélemény szerint az in dubio mitius elve alapján ilyen esetben az elkövetőre kedvezőbb értelmezést kellene alkalmazni [lásd KARSAI (2013b) 256. o.]. A kérdés eldöntésénél kiindulópont lehet, hogy a 2012. évi Btk. 395. §-ában szabályozott vétségi alakzat a költségvetési csalás „privilegizált” alakzataként került-e meghatározásra. A miniszteri indokolás egyértelművé teszi ugyan ezen esetek megítélését, mégis a jogbiztonság követelményének megfelelés érdekében a törvényi tényállásban való rögzítése is indokolt lehetett volna. A specialitás és a konzumpció elvének alkalmazása között egyfajta rangsor figyelhető meg a fent nevezett két bűncselekmény kapcsán, ez utóbbi elv segítségül hívásával ugyanis a tényállás speciális jellege nem érvényesül maradéktalanul minden esetben.

⁸³ Lásd a konzumpció elvének különböző értelmezéséről AMBRUS (2014) 245–254. o.

látszólagos alaki halmazát feloldására, így a súlyosabb büntetéssel fenyegetett átfogó tényállás elnyeli az enyhébbet.

Végül utalnunk kell arra, hogy noha a jogalkotó a csalás „evolúciójával” létrejövő valamennyi tényállást egy önállóan szabályozott törvényi tényálláson – a költségvetési csaláson – keresztül kívánta szabályozni, mégis a Btk.-ba iktatott újabb, korábban nem szabályozott „csalásszerű” deliktumokat, így a *társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés* mellett a *gazdasági csalás* törvényi tényállását is.⁸⁴ Megjegyzendő, hogy ezen esetekben – a költségvetési csalás valamennyi tényállási elemének megvalósulásánál – a halmazat csak látszólagos, a *specialitás* elve oldja fel az újabb „kényszerhalmazat” problémáját.⁸⁵ A költségvetési csalás speciális bűncselekmény a vagyoni elleni bűncselekmények között szabályozott csaláshoz képest is.

XVI.3.3.2. A KÖLTSÉGVETÉSI CSALÁS EGYSÉGET TEREMTŐ JELLEGE

A költségvetési csalás tényállásával a jogalkotó deklarált szándéka volt, hogy törvényi egységet teremtsen.⁸⁶ A törvényi egység jellegére nézve azonban nem található támpont a 2011. évi Btk.-módosítás indokolásában. A Btk. 396. § (1) bekezdésében az eredmény megfogalmazásából következtethetünk a törvényi egységre („*ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrány okozása*”). A vagyoni hátránnak az elkövetési magatartással okozati összefüggésben kell létrejönnie. A nyelvtani értelmezés alkalmazásával arra következtetésre juthatunk, hogy nincs jelentősége annak, hogy a cselekmény hány költségvetés, a költségvetés bevételi vagy kiadási oldalának sérelmével jár, illetve hogy mely költségvetésnek (az államháztartás mely alrendszerének, vagy nemzetközi szervezetnek) okoz vagyoni hátrányt az elkövető. Egységetremető ereje van a vagyoni hátrány eredményként történő meghatározásának is, hiszen a vagyoni hátrány fogalma felöleli nemcsak az állami költségvetésnek okozott kárt, azaz a bekövetkezett értékcsökkenést, hanem az elmaradt hasznot is.⁸⁷

A 2011. évi Btk.-módosítás általános indokolása is támpontot nyújthat a joggyakorlat számára. Kifejezett utalást találunk arra az esetre, hogyha az elkövető megtévesztő magatartással nemcsak csökkenti adóját, hanem még adót is igényel vissza, akkor ezen eset – ellentétben a korábbi bírói gyakorlattal – egységesen a költségvetési csalás bűncselekménye szerint minősül.⁸⁸ A korábbi bírói gyakorlatban problémát jelentő és végül a jogalkalmazási nehézségek megszüntetése érdekében megszületett 1/2006. Büntető jogegységi határozat⁸⁹ így már nem alkalmazandó.

Kérdésként merül fel e tekintetben, hogy a költségvetési csalásnál a hagyományos dogmatikai kategorizálás alapján a törvényi egységnek mely típusáról van szó.

⁸⁴ TóTH (2014) 506. o.

⁸⁵ Vö. MISKOLCI (2013) 31. o.

⁸⁶ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, Általános indokolás.

⁸⁷ Miskolci a törvényi egység megvalósulását három szempontból vizsgálja: több sértett, a költségvetés bevételi és kiadási oldala, valamint a részcselekmények időpontja tekintetében. MISKOLCI (2013) 29–31. o.

⁸⁸ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 2. §

⁸⁹ 1/2006. BJE.

Amennyiben a nyelvtani értelmezésből indulunk ki, akkor a törvény azon megfogalmazásából, hogy egy vagy több költségvetésnek okozott vagyoni hátránnyal valósulhat meg a bűncselekmény, arra a következtetésre juthatunk, hogy a jogalkotó szándéka alapján az okozott eredmény „foglalja” egységbe a különböző cselekményeket. Ha az elkövető egyetlen elkövetési magatartással okoz több költségvetésnek sérelmet, a tényállás törvényi egységet teremt.⁹⁰

A büntetőjogi irodalomban a szerzők kezdetben nem foglaltak állást a tekintetben, hogy a törvényi egységnek mely esetéről van szó. Majd megfogalmazódott olyan álláspont, amely szerint a költségvetési csalás első alapeseténél összefoglalt bűncselekményről van szó (*delictum complexum*).⁹¹ A joggyakorlatban is találunk példát erre a kategóriára.⁹² A törvényi egység ezen esetének egyik jellemzője, hogy az egyes cselekmények között nem szükséges szoros kapcsolatnak fennállnia (lásd például a több ember sérelmére elkövetett emberölést). Az összefoglalt bűncselekménnyel azonban a jogalkotónak meghatározott célja van: annak lehetővé tétele, hogy a jogalkalmazás során a halmazati büntetésnél súlyosabb büntetést lehessen kiszabni.⁹³ A költségvetési csalásnál azonban a büntetési tétel nemhogy nőne, hiszen az alapesetnél két évig terjedő szabadságvesztésben került meghatározásra, amely a többrendbeli adócsalás megállapítása esetén kiszabható halmazati büntetést (három évig terjedő szabadságvesztés) sem éri el.⁹⁴ Kondorosi megközelítése szerint a bűncselekmény sokkal inkább mutat rokon vonásokat a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés és a közúti baleset okozása bűncselekményekkel. Valóban, a törvényi egységnek egy sajátos esetéről van szó, amelyet azonban – álláspontom szerint – indokolt a fent nevezett esetkörtől is elkülönülten kezelni, hiszen a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetésnél a több sértett sérelmére történő elkövetést rendeli egységként büntetni a jogalkotó, de csak abban az esetben, ha azok azonos alkalommal (térben és időben ugyanakkor) valósulnak meg. Helyesebb lenne éppen ezért a költségvetési csalást az okozott eredményre – vagyoni hátrányra – tekintettel a *törvényi egység önálló különös típusaként* kezelnünk.⁹⁵

Megoszlanak a vélemények abban a kérdésben is, hogy mikor zárul le a *törvényi egység során értékelésre kerülő elkövetési időszak*. Az egyik megközelítés szerint a vádemelés időpontjával zárul le ez az időszak, amely alatt megvalósult részcselekmények a törvényi egységbe tartoznak⁹⁶, a másik ellenben – tekintettel arra, hogy

⁹⁰ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 2. §

⁹¹ Btk. 396. § (1) bek. a) pont. A 396. § (6) bekezdésében szabályozott alapeset vonatkozásában viszont természetes egységről van szó, „mert az egységesen jelentkező eredmény – a költségvetésnek vagyoni hátrány okozása – azokat természetes egységbe olvasztja”. MOLNÁR (2014) 749. o.; MOLNÁR (2015) 1588. o.

⁹² Vö. BH 2015. 59. 76. pontja.

⁹³ AMBRUS (2014) 162. o.

⁹⁴ KONDOROSI (2014) 15. o.

⁹⁵ A Kúria a „különös törvényi egység” megfogalmazást is használta a költségvetési csalásra (BH 2015. 59. 72. pontja). Ahogy arra Rácsokné Fügedi Zsófia Eszter rámutatott, hasonló megoldással találkozhatunk a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeknél, igaz, ott természetes egységet alkot a kábítószernek minősülő anyagok fogyasztásának számától függetlenül a bíróság ítéletével elbírált időszakban elkövetett valamennyi részcselekmény (1/2007. BJE). RÁCSOKNÉ (2014) 90. o.

⁹⁶ A Btk. 396. § (8) bekezdésében szabályozott korlátlan enyhítés szabályából következtetünk erre az időpontra. MOLNÁR (2014) 749. o.; 7.Bf.1106/2013/4. sz. Forrás: RÁCSOKNÉ (2014) 87–95. o.

az ügyész a vádat a Be. 321. § (1) bekezdése szerinti tanácsülésig kiterjesztheti – az ügyészi végindítványban fenntartott időt tartja elfogadhatónak.⁹⁷ Büntetőeljárás-jogi szempontból is relevanciával bír e kérdés. A 2012. évi Btk. előtt is egységes volt a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy a törvényi egység – mint egyrendbeli bűncselekmény – különböző részcselekményeit egy eljárásban kell elbírálni, amely alaptétel az új Btk. vonatkozásában is alkalmazandó. A 6/2009. sz. Büntető jogegységi határozat szerint „ha erre bármely okból nem kerül sor, az utóbb ismertté vált részcselekmények önálló elbírálását – miként arra a Legfelsőbb Bíróság a Bfv.II.462/2007/5. számú határozatában rámutatott – a res iudicata kizárja, ezért ilyen esetben vádirat benyújtására nincs törvényes lehetőség”.

XVI.3.3.3. AZ ÜZLETSZERŰSÉG ÉS A FOLYTATÓLAGOSSÁG PROBLEMATIKÁJA A KÖLTSÉGVETÉSI CSALÁS KAPCSÁN

Új minősítő körülményként került bevezetésre a költségvetési csalás tényállásába az üzletszerű elkövetés. Ahogyan arra korábban utaltunk, a magyar büntetőjog történetében nem volt előzmény nélküli az adócsalás esetében az üzletszerűség minősítő körülményként történő szabályozása. A bírói gyakorlat szerint a törvényi egység nem képezi akadályát annak, hogy a törvényi tényálláson belül értékelésre kerülő különböző elkövetési magatartások vonatkozásában az üzletszerűség megállapításra kerüljön.⁹⁸ Az üzletszerűség legáldefiníciójának tárgyi oldalán – „ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmények elkövetése” – felmerülhetnek azonban problémák a jogalkalmazás során. *Tóth Mihály*⁹⁹ rámutatott arra, hogy értelmezési nehézséget jelenthet az üzletszerűség megállapítása a költségvetési csalásnál. Álláspontja szerint, ha a költségvetést károsító tetteket folyamatosan, haszonszerzés által motiváltan valósítják meg, akkor a törvényi egység ellenére megállapítható ez a minősített eset. Abból indult ki, hogy az üzletszerűség fogalmában szereplő „bűncselekmények” fogalmat nem formálisan kell érteni. Ezt a megközelítést támaszthatja alá az az ítélkezési gyakorlat is, amely szerint az üzletszerűség legáldefiníciójában nem abszolút feltétel a „bűncselekmények” megfogalmazás, hiszen akár egyetlen bűnelkövetés is megalapozhatja az üzletszerűség megállapítását, feltéve hogy az elkövető rendszeres haszonszerzésre törekedve valósította meg az első cselekményt.¹⁰⁰ Miskolczi Barna szintén úgy foglalt állást, hogy az üzletszerűség tekintetében azonos bűncselekmények a tényálláson belüli részcselekmények is.¹⁰¹ A törvényi egység folytán egyrendbeli bűncselekménynek minősülő költségvetési csalás esetén nem kizárt tehát az üzletszerűség megállapítása abban az esetben, ha azok különböző időben valósulnak meg és amelyek a törvényi egységbe foglalás nélkül valódi anyagi halmazatot alkotnának.

⁹⁷ MISKOLCI (2013) 31. o.

⁹⁸ BH 2015. 59.

⁹⁹ TÓTH (2014) 513. o.

¹⁰⁰ MÉSZÁR (2013) 1946. o.; BH 2011. 92. II.

¹⁰¹ MISKOLCI (2013) 33. o.

Az üzletszerűség mellett indokolt még a *folytatólagosság* megállapításával kapcsolatos kérdéseket is megvizsgálunk, amelyről megoszlanak a vélemények.¹⁰² A 2011. évi Btk.-módosítás miniszteri indokolása egyértelműen foglal állást e kérdésben: „a bűncselekmény *rendbelisége és a folytatólagosság* megítélése tekintetében az új tényállás az adócsalás esetében kialakult gyakorlatra kiható változást nem eszközöl”¹⁰³. A korábbi bírói gyakorlat egységes volt abban a kérdésben, hogy egyéb feltételek fennállása esetén, a folytatólagosság az adócsalásnál az azonos adónemben és több bevallási időszakon keresztül történő elkövetés esetén megállapítható.¹⁰⁴ A jogirodalmi álláspontok ezzel szemben a hatályos szabályozás alapján nem tartják megállapíthatónak a folytatólagosságot a költségvetési csalás esetén. Tóth Mihály¹⁰⁵ szerint – tekintettel az új szabályozás hátterében meghúzódó jogpolitikai indokokra és a költségvetés tág értelmű fogalmára – kizárt a *folytatólagosság* megállapítása a költségvetési csalásnál.¹⁰⁶ A bírói gyakorlatban is találhatunk példát erre a megközelítésre.¹⁰⁷ A Legfőbb Ügyészség szerint azonban a különböző adóbevallási időszakokban elkövetett cselekmények továbbra is tartozhatnak a folytatólagosság egységébe.¹⁰⁸ A problémát a gyakorlatban az okozhatja, hogy folytatólagosság esetén az egyes részcselekményeknek el kell érniük a bűncselekményi értékhatárt. A folytatólagosságot a jogalkotó a Btk. Általános részében szabályozza, tehát az valamennyi különös részi deliktum vonatkozásában alkalmazandó.¹⁰⁹ A költségvetési csalásnál a jogalkotó a törvényi egység különös esetét hívta életre, amely „speciális szabályként” megelőzi a folytatólagosság alkalmazását.¹¹⁰ Amennyiben a törvényi egységre tekintettel az okozott vagyoni hátrányok egybevonására kerülne sor, nem maradna el a büntetőjogi felelősségre vonás amiatt, hogy az egyes részcselekmények által okozott vagyoni hátrány a bűncselekményi értékhatár (százezer forint) alatt marad, de egyébként összeadva azt meghaladná.¹¹¹ Ezen indokok alapján – a jogalkotói szándékra is tekintettel

¹⁰² Lásd a folytatólagosság vizsgálatáról RÁCSOKNÉ (2014) 87–95. o.

¹⁰³ 2011. évi Btk.-módosítás indokolása, 2. §

¹⁰⁴ Megfogalmazódott olyan álláspont is a 2011. évi Btk.-módosítást megelőzően, hogy különböző adónevek tekintetében is megállapítható a folytatólagosság. Lásd erről és a folytatólagosság eltérő értelmezéséről KÉMÉNDI (2011) 11. o., 9–16. o.

¹⁰⁵ TÓTH (2014) 512. o.

¹⁰⁶ MOLNÁR (2014) 749. o.

¹⁰⁷ 7.Bf.1106/2013/4. sz. [RÁCSOKNÉ (2014) 87–95. o.]

¹⁰⁸ Lásd LÚ BF.72/2013 sz. iránymutatása; LÚ KF.6654/2011. sz. iránymutatása. [RÁCSOKNÉ (2014) 88. o.]

¹⁰⁹ E megközelítést alkalmazta *Kondoros András*, rámutatott viszont arra is, hogy a törvényi egység más eseteiben (pl. rablás) sem jelent problémát a folytatólagosság megállapítása. KONDOROSI (2014) 19. o.

¹¹⁰ A jogalkalmazásban találhatunk példát arra, amikor a törvényi egység egyes esetei között egyfajta „rangsor” kerül felállításra. Lásd a szabálysértési jogban szabályozott érték-egybefoglalással kapcsolatosan a 87. BKv-t.

¹¹¹ Utalunk kell arra, hogy a Szabs. tv. 2015. évi módosításával a jogalkotó a pénzügyi szabálysértéseknél – így a vámszabálysértés esetén is – bevezette az érték-egybefoglalás jogintézményét. E szerint, ha az eljárás alá vont személy a vámszabálysértés tényállásában szabályozott elkövetési magatartásokat több alkalommal, legfeljebb egy éven belül tanúsítja, az okozott vagyoni hátrányok összegét össze kell adni. Eljárásjogi feltétel, hogy a cselekményeket egy eljárásban bírálják el. Ezáltal szabálysértés bűncselekménnyé minősülhet. A folytatólagosság megállapítására szabálysértések esetén nincs lehetőség (vö. 87. BKv). A Btk. kifejezett rendelkezése alapján [2012. évi Btk. 462. § (4) bek. e) pont] bűncselekmény valósul meg, ha érték-egybefoglalással a vagyoni érték meghaladja a százezer forintot. Lásd az érték-egybefoglalás jogintézményéről: SZOMORA (2015) 114–120. o.; AMBRUS (2014) 206–220. o.

– azt az álláspontot tartjuk elfogadhatónak, amely szerint költségvetési csalás tekintetében a folytatólágosság kizárt.

XVI.3.4. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS POZITÍVUMAI ÉS NEGATÍVUMAI

E fejezet elején szükséges feltenni azt a kérdést, hogy vajon a költségvetés büntetőjogi védelmének magyar modellje mennyiben felel meg az uniós elvárásoknak, annak milyen pozitívumai vannak, és nem rejthetjük véka alá a szabályozás esetleges negatívumait sem. A szabályozás előnyeként elsőként említendő, hogy a jogalkotó a büntetőjogi védelem középpontjába a költségvetést állította és egységes szabályozást vezetett be a költségvetés bevételi és kiadási oldala tekintetében. Ez a koncepció teljes mértékben megfelel az Európai Unió elvárásának, amely az uniós költségvetés védelme tárgyában megszületett 1995. évi PÉV-egyezményben¹¹² és az Európai Bizottság 2012-ben kidolgozott irányelvjavaslatában¹¹³ is megfogalmazódott. A hazai és uniós költségvetés azonos büntetőjogi védelmi szintjének a bevezetése is üdvözlendő. Az Európai Unió más tagállamaiban megfigyelhető az a tendencia, hogy a jogalkotó a költségvetés bevételi oldalának védelmét a vagyoni elleni bűncselekményekhez igazítani törekszik, ezáltal kifejezésre juttatva, hogy a költségvetés bevételi oldalának sérelmével járó adócsalás nem tekinthető kisebb társadalomra veszélyességű cselekménynek a vagyoni elleni deliktumokhoz képest. További pozitívuma a magyar szabályozásnak, hogy a jogbiztonság követelményének megfelelően a törvény pontosan körülírja a költségvetés fogalmát, amelyet tágran határoz meg (*nemzetközi szervezetek, EU által vagy nevében kezelt költségvetés, a kiadási oldal tekintetében pedig a külföldi állam által vagy nevében kezelt költségvetés, pénzalapok*). Látható, hogy a halmazati problémák egy része a törvényi egység új típusának bevezetésével kiküszöbölésre került, de a folytatólágosság és az üzletszerűség megállapítása további egységes választ igénylő kérdéseket vetett fel a gyakorlatban. A korábbi büntethetőséget megszüntető ok helyett bevezetésre kerülő *korlátlan enyhítés tág* alkalmazási köre, amelyre az okozott vagyoni hátrány összegére tekintet nélkül sor kerülhet, szintén a szabályozás pozitívumának tekinthető.¹¹⁴ Az új szabály alkalmazásával kapcsolatosan azonban felmerülnek olyan kérdések, amelyek de lege ferenda javaslat megfogalmazását teszik szükségessé.

A pozitívumok mellett érdemes azokat a tényezőket is számba venni, amelyek a jogalkalmazást kedvezőtlen irányban befolyásolhatják vagy nem állnak összhangban más tagállamok megoldásaival. Az egységes szemlélet bevezetésének szükséges velejárója volt, hogy az ún. „rafinált” praktikákkal megvalósuló elkövetési formák az „egy-

¹¹² A Tanács jogi aktusa (1995. július 26.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény létrehozásáról [HL C 316., 1995. 11. 27., 48–57.]

¹¹³ Az Európai Bizottság javaslata: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [COM(2012) 363 final, Brüsszel, 2012. július 11.]

¹¹⁴ A jogirodalomban már korábban megfogalmazódott e jogintézmény bevezetésének indokoltsága, tekintettel a cselekmény „csalárd jellegére”, amelynek a büntethetőséget megszüntető ok helyére kellene lépnie. ТóTH (2004) 15. o.

szerűbb” családi esetekkel azonos megítélés alá esnek. Más tagországokban épp a differenciált szemlélet kezd meghonosodni.¹¹⁵ Németországban¹¹⁶ és Ausztriában is az adócsaláshoz – az önfeljelentés jogintézményén keresztül – speciális büntethetőséget megszüntető okot kapcsol a vonatkozó ágazati törvény, illetve a pénzügyi büntető törvénykönyv, nálunk épp ellenkezőleg, a jogalkotó a büntethetőséget megszüntető okot kiiktatta, és bevezette helyette a korlátlan enyhítés lehetőségét, amelynek alkalmazását a gyakorlatban a kizáró körülmények (bűnszövetség, üzletszerűség) indokolatlanul leszűkíthetik. A jövedéki termékekre megvalósuló költségvetési csalásnál indokoltnak tekinthető az üzletszerűség minősítő körülményként történő szabályozása, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a szűkebb értelemben vett költségvetési csalás bizonyos eseteiben (például havi áfabevallások elmulasztása esetén) az üzletszerű elkövetés eleve benne foglaltatik az elkövetés formájában, e cselekményeknél az szinte „automatikusan” megállapításra kell hogy kerüljön.¹¹⁷

A Btk. 396. § (8) bekezdésében szabályozott *korlátlan enyhítés szabályozása* kapcsán az alábbi problémára kell felhívni a figyelmet. Ahogy arra utaltunk, a 2011. évi Btk. novella kiiktatta a korábban az adócsalás¹¹⁸, a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás¹¹⁹, a jövedékkel visszaélés¹²⁰ és a csempészet¹²¹ törvényi tényállásában szabályozott büntethetőséget megszüntető okot. Az elkövető ezt megelőzően a vétségi alakzatnál (kétszáz ezer forintig terjedő adóbevétel-csökkenés esetén) nem volt büntethető, ha a vádirat benyújtásáig az adótartozását, a jövedékiadó-tartozását, az okozott vámbevétel csökkenésével azonos tartozását kiegyenlítette. E büntethetőséget megszüntető ok alkalmazására a bűncselekményi értékhatárookra vonatkozó szabályok miatt igen szűk körben kerülhetett sor (százazertől kétszáz ezer forintig terjedő adóbevétel-csökkenés esetén). A hatályos szabályozás a bűncselekménnyel okozott vagyoni hátrány „jóvátételének” lehetőségét szélesebb körben szabályozza, hiszen az nem korlátozódik a vétségi alakzatokra, a vagyoni hátrány nagyságára tekintettel megnyitja a korlátlan enyhítési szabály alkalmazását. Rá kell azonban arra is mutatni, hogy a kizáró okok körében szabályozott – üzletszerűség – fogalmának tág értelmezése a gyakorlatban kiüresítheti e szabály alkalmazását. További kérdésként merülhet fel, hogy e „kedvezmény” mennyire hat ösztönzőleg az elkövetőre.

A *különös részi deliktumok* közül harminc esetben szabályozza a jogalkotó a *korlátlan enyhítést*, amelyek bevezetésére különböző jogpolitikai indokokból került sor. A bűncselekményeket több csoportba sorolhatjuk:

a) A korlátlan enyhítés alkalmazásának időbeli korlátja van: aa) a bűncselekmény hatóság tudomására jutását megelőző időhöz köti (például vesztegetés elfogadá-

¹¹⁵ Lásd az osztrák pénzügyi büntetőjog reformjáról Jacsó (2015a) 195–201. o.

¹¹⁶ Lásd a német szabályozásról Jacsó (2015a) 189–194. o. Jacsó (2014a) 273–293. o.

¹¹⁷ Németországban is bevezetésre került 2001-ben az adózással összefüggő bűncselekmények tekintetében az üzletszerű elkövetés. A szabályozás – egyéb okok miatt – a német alaptörvénnyel nem volt összeegyeztethető, ezért 2008-ban hatályon kívül helyezték. Lásd Jacsó (2015a) 191. o.

¹¹⁸ 1978. évi Btk. 310. § (6) bek.

¹¹⁹ 1978. évi Btk. 310/A. § (6) bek.

¹²⁰ 1978. évi Btk. 311. § (6) bek.

¹²¹ 1978. évi Btk. 310. § (6) bek.

sa, vesztegetés); ab) a vádemelés időpontjához (például költségvetési csalás, kábítószer birtoklása); ac) az elsőfokú ítélet meghozatalához (például tartási kötelezettség elmulasztása, környezetkárosítás); vagy ad) az alapügy befejezéséhez (például hamis vád, hamis tanúzás) köti.

- b) E bűncselekmények másik csoportjánál e szabály alkalmazását a törvény a veszélyelhárításhoz (mielőtt a káros/súlyos következmény beállt volna) köti (például a közveszély okozása, a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény).
- c) Néhány bűncselekménynél az alapeset mellett a minősített esetekre is vonatkozik a korlátlan enyhítésre vonatkozó szabály (például a közveszély okozása).

A vesztegetés és a vesztegetés elfogadása bűncselekményeknél a bünszövetségben és az üzletszerűen történő elkövetés kizárja a korlátlan enyhítés alkalmazását. Az alapeset tekintetében azonban – különös méltánylást érdemlő esetben – a büntetés akár mellőzhető is.¹²²

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a magyar szabályozási modell összhangban van az Alaptörvénnyel, és megfelel a szabályozás egységesítésére vonatkozó uniós elvárásoknak is. Végezetül utalnunk kell arra, hogy hazánkban a büntető anyagi jogi szabályozás reformjára egy átfogó intézkedéscsomag részeként került sor, amely érintette az adójogi szabályokat és a büntetőeljárás-jogot is. A magyar jogalkotó felismerte azt, hogy a költségvetés bevételi és kiadási oldalának effektív védelmét komplex eszközrendszerrel lehet csak elérni, amelynél nem hagyható figyelmen kívül, hogy e bűncselekmény az utóbbi években egyre inkább határokon átívelő jelleget öltött és nemzetközi méretűvé vált, így ellene csak nemzetközi összefogással lehet eredményeket elérni.

XVI.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A XVI.3. pontban megfogalmazottakra tekintettel az alábbi de lege ferenda javaslatokat fogalmazzuk meg.

XVI.4.1. A BÜNTETÉS MELLŐZÉSE

A *korlátlan enyhítés szabályozása* kapcsán – a korrupciós deliktumoknál található megoldáshoz hasonlóan – indokolt lenne a költségvetési csalásnál is azon kiegészítő szabály bevezetése, amely lehetővé *tenné különös méltánylást érdemlő esetben a büntetés mellőzését*. Több külföldi országban ismert olyan megoldás (Ausztria, Németország), ahol az önfeljelentés büntethetőséget megszüntető okként van szabályozva.¹²³ Hazánkban jelenleg az önfeljelentés csupán a büntetés kiszabása során az alanyi tényezők körében értékelendő enyhítő körülmény az 56. sz. BKv¹²⁴ alapján. Az

¹²² Btk. 290. § (5) bek.; 291. § (5) bek.

¹²³ Lásd az önfeljelentés (*Selbstanzeige*) német jogintézményéről ROLLETSCHKE – ROTH (2015).

¹²⁴ 56. BK vélemény a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről, II. 11.

adózás rendjéről szóló törvény szabályozza ugyan az önellenőrzés esetét¹²⁵, azonban nem mentesíti az adózót a korábban szándékosan megvalósuló költségvetési csalás miatti felelősségre vonás alól.¹²⁶ Ez az eset a jogalkalmazás során értékelhetővé válna különös méltánylást érdemlő esetként. A joggyakorlatban figyelembe lehetne venni ezáltal, hogy nem a büntetőeljárás megindulását követően, hanem még azt megelőzően önkéntes alapon került sor a cselekmény felfedezésére, és a hatóság az elkövető közreműködése által szerezhetett tudomást az ügyről. Természetesen ebben az esetben is feltétel lenne a be nem fizetett adó megfizetése, azaz az okozott vagyoni hátrány megtérítése. A fiskális szempontok határozottabb érvényre juttatását jelentené, ha a – külföldi szabályozási példákat alapul véve – a jogalkotó a büntetethezesség megszüntető ok legalább e szűk körben történő visszavezetése mellett döntene. A resztoratív szemlélet minél szélesebb körben történő alkalmazásával is összhangban állna e szabályozás. Megjegyezzük, hogy a Btk. általános részében szabályozott tevékeny megbánás jogintézménye meghatározott feltételek mellett a vagyon elleni bűncselekményekre is alkalmazandó¹²⁷.

Kiemelendő továbbá, hogy a korlátlan enyhítés szabálya nem vonatkozik a 396. § (7) bekezdésében szabályozott, ún. „*adminisztratív költségvetési csalásra*, így az elszámolási, számadási kötelezettség utólagos elégtételére. Igaz ugyan, hogy ennél az alapesetnél nem szabályoz eredményt a törvényi tényállás, így a vagyoni hátrány megtérülése fogalmilag kizárt, de ha a súlyosabb alakzatoknál a jogalkotó lehetővé teszi e jogintézmény alkalmazását, akkor annak – akár eltérő feltételekkel való – alkalmazása az enyhébb megítélésű esetekben is indokolt lehetne.

A *korlátlan enyhítésre vonatkozó szabály* alkalmazása a törvényben meghatározott esetekben lehetséges. Az Általános részben a Btk. azt néhány helyen (például kóros elmeállapot, kényszer vagy fenyegetés, tevékeny megbánás alkalmazásánál) szabályozza. A tevékeny megbánás¹²⁸ jogintézménye körében a kivételekre vonatkozó rendelkezéseknél láthatjuk, hogy a bünszövetségben való elkövetést nem, csak a bünszervezetben elkövetést szabályozza. A költségvetési csalásnál e szabály alkalmazását a bünszövetség zárja ki, nem rendelkezik viszont a törvény a bünszervezetben történő elkövetésről. A Btk. 91. § (3) bekezdésében található rendelkezés szerint „a bűncselekmény bünszervezetben való elkövetésének megállapítása esetén az e törvényben a bűncselekmény bünszövetségben történő elkövetésének esetére megállapított jogkövetkezmények nem alkalmazhatóak”. Ha ezt a szabályt a vizsgált esetre konkretizáljuk, ez azzal jár, hogy a társas bünelkövetés súlyosabb formája esetén a törvény nem zárja ki a büntetés korlátlan enyhítésének a lehetőségét, ellenben az „enyhébb” formánál igen, ami azonban nehezen egyeztethető össze a jogalkotói akaráttal.

¹²⁵ Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 49. §.

¹²⁶ Lásd a korábbi bírói gyakorlatból: EBH 2004. 1106.

¹²⁷ Btk. 29. §

¹²⁸ Btk. 29. §

XVI.4.2. A KÖLTSÉGVETÉS FOGALMA

A *költségvetés legáldefiníciójával* kapcsolatosan az alábbiakat kívánjuk megjegyezni. A magyar szabályozás nemcsak az Európai Unió által vagy nevében más tagállamok által kezelt költségvetést, hanem – a kiadási oldal tekintetében – bármely más *külföldi állam* költségvetését is védelemben részesíti.¹²⁹ Így a törvényi tényállás hatálya kiterjed nemcsak az Európai Unió tagállamaira, hanem más országok költségvetésére is. Mindemellett azonban különbséget tesz a Btk. a külföldi állam költségvetésének bevételi és kiadási oldala között, hiszen csak ez utóbbi tartozik a legáldefiníció hatálya alá. A külföldi országok adóbevételei – így az unió tagállamaiéi – sem sorolhatók ide. Kérdésként merülhet fel azonban, hogy miért nem tartotta ezt indokoltnak megtenni a magyar jogalkotó az uniós jogharmonizáció által érintett adóra, így a hozzáadottérték-adóra elkövetett költségvetési csalás vonatkozásában, abban az esetben, ha azt az Európai Unió más tagállamában követik el.¹³⁰ Az EU költségvetésének mind a bevételi, mind a kiadási oldala a legáldefiníció alapján a költségvetési csalás körébe tartozik. A problémát az jelenti, hogy máig nem tudott egységes álláspont kialakulni arról a kérdéstről, hogy a tagállamok által beszedett általános forgalmi adó, amelynek meghatározott százaléka – a tagállami befizetések által – az uniós költségvetés saját forrásainak részét képezi, az unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme tárgyában kidolgozott jogi aktusok hatálya alá kell-e hogy tartozzon. A Bizottság határozottan állást foglalt e kérdésben akkor, amikor – az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata hivatkozással – a hozzáadottérték-adót *expressis verbis* az EU pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről szóló 2012. évi irányelvjavaslat hatálya alá – azaz az uniós csalás fogalmi körébe – vette.¹³¹ Ha elfogadjuk a Bizottság állásfoglalását, akkor ilyen módon a tagállami áfacsalások mégis a költségvetési csalás hatálya alá tarthatnak. Kérdés azonban, hogy az értelmezés összhangban áll-e a jogalkotói akarral.

¹²⁹ Btk. 396. § (9) bek. a) pontja: „Költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában elkövetett bűncselekmény tekintetében a felsoroltakon kívül költségvetésen a külföldi állam által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapot is érteni kell.”

¹³⁰ Németországban az adókijátszás (*Steuerhinterziehung*) fő szabályként a német adókra és járulékokra terjed ki, azonban az adózás rendjéről szóló törvény (AO) 2001. évi módosítása kiterjesztette annak hatályát más tagországoknak bevételkiesést eredményező esetekre is meghatározott adónemek tekintetében, amelyre uniós szabályozás vonatkozik, így a hozzáadottérték-adót is e körbe sorolja a törvény. Lásd a külföldi szabályozási példákról JACSÓ (2015a) 176–201. o.; DANNECKER – JANSEN (2007) 15–93. o.

¹³¹ Lásd Az Európai Bizottság *javaslata*: Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az *Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről* [COM(2012) 363 final, Brüsszel, 2012. július 11.], a hivatkozott bírósági ítélet: C-539/09. sz., Bizottság kontra Németország ügyben hozott 2011. november 15-i ítélet (HL 2012., C 25., 5. o.). A Tanács azonban ellentétes véleményen van. A jogalkotási folyamat még nem zárult le. Elképzelhető azonban az is, hogy az uniós jogalkotó külön jogi aktust fogad el az egyre inkább nemzetközi méreteket öltő adócsalás elleni egységes büntetőjogi védelem megteremtése érdekében. Vö. JACSÓ (2015a) 177–186. o.; JACSÓ (2016).

XVI.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- AMBRUS István (2014) *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdések, új megközelítésben.* Szegedi Tudományegyetem ÁJK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék–General Nyomda Kft., Szeged, 2014.
- ANGYAL Pál (1930) *A magyar büntetőjog kézikönyve. 8. Adócsalás.* Athenaeum, Budapest, 1930.
- ÁRVA Zsuzsanna (2013) *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez.* Wolters Kluwer–CompLex Kiadó, Budapest, 2013. [Közigazgatási és Jogi Kiadványok]
- DANNECKER, Gerhard – JANSEN, Oswald (2007) *Steuerstrafrecht in Europa und den Vereinigten Staaten.* Linde Verlag, Wien, 2007.
- ERDŐS Éva (2011) „A közteherviselés elvének kiterjesztő értelmezése az európai adóharmonizáció tükrében” *Miskolci Jogi Szemle*, 2011. évi Különszám, 46–61. o.
- FARKAS Ákos (2008) „28. § Az EU-csalás” In: *Az Európai Büntetőjog kézikönyve* (szerk. Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 454–456. o.
- GULA József (2006) „A munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás” In: *Magyar büntetőjog. Különös rész II.* (szerk. Horváth Tibor – Lévay Miklós). CompLex Kiadó, Budapest, 2006. 369–373. o.
- GULA József (2013) „Költségvetési csalás” In: *Magyar büntetőjog. Különös rész* (szerk. Horváth Tibor – Lévay Miklós). Wolters Kluwer–CompLex Kiadó, Budapest, 2013.
- HÁGER Tamás (2014) „A költségvetési csalás pénzügyi, anyagi jogi és bizonyítási alapjai, különös tekintettel a terhelt vallomására” *Jogelméleti Szemle*, 2014/1. 20–37. o.
- JACSÓ Judit – SÁNTHA Ferenc (2012) *Közigazgatási büntetőjog.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012.
- JACSÓ Judit (2014a) „Gedanken über die deutsche Regelung der Selbstanzeige im Fall der Steuerhinterziehung” In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXII.* Miskolc University Press, Miskolc, 2014. 273–293. o.
- JACSÓ, Judit (2014b) „Straftatbestand des Haushaltsbetruges im ungarischen Strafrecht” *NZWiSt*, 3/2014. 98–109. o.
- JACSÓ Judit (2015a) „Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban – különös tekintettel a német, az osztrák és a magyar szabályozásra” In: *Kriminológiai Közlemények 75.* (szerk. Inzelt Éva). Válogatás a 2014-ben és 2015-ben tartott tudományos rendezvények előadásából. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2015. 176–201. o.
- JACSÓ, Judit (2015b) „Neue Wege zur Bekämpfung der Steuerhinterziehung durch den Straftatbestand des Haushaltsbetrugs im ungarischen StGB” *ZStW*, (127) 1/2015. 187–224. o.
- JACSÓ Judit (2016) „Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés: Uniós törekvések, tagállami reformok” In: *Decem anni in Europaeae Unione V., Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből* (szerk. Róth Erika). Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2016. 118–160. o.
- JÁVORSZKI Tamás (2005) „Az adócsalás törvényi tényállásának története” *Belliügyi Szemle*, 2005/4. 88–93. o.

- KARSAI Krisztina (2013a) „XXXIX. Fejezet: A költségvetési károsító bűncselekmények”
In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk. Karsai Krisztina). CompLex Kiadó, Budapest, 2013.
- KARSAI Krisztina (2013b) „A költségvetést károsító bűncselekmények (Btk. XXXIX. fejezet)”
In: *Anyagi büntetőjog. Különös rész II.* (szerk. Karsai Krisztina – Szomora Zsolt – Vida Mihály). Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 253–260. o.
- KELEMEN József (2015) „A költségvetés kiadási oldalát sértő cselekmények szabályozástörténeti fejlődése Magyarország harmadik Büntető törvénykönyvében, és az azzal kapcsolatban felmerült jogalkalmazási problémák” *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3. 76–88. o.
- KÉMÉNDI Konrád (2011) „A folytatólagosság eltérő értelmezései a gyakorlatban” *Ügyészek Lapja*, 2011. évi Különszám, 9–16. o.
- KLENANC Miklós (2015) „A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása felügyelő- és audit bizottsági tagok által” *Magyar Jog*, 2015/7–8. 462–466. o.
- KONDOROSI András (2014) „A költségvetési csalás és az egység-többség kérdése” *Gazdaság és Jog*, 2014/11. 14–19. o.
- MÉSZÁR Róza (2013) „Záró Rész” In: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára* (szerk. Kónya István). 3 kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. 1900–1967. o.
- MISKOLCZI Barna (2013) „XXXIX. A költségvetést károsító bűncselekmények” In: *Új Btk. Kommentár* (főszerk. Polt Péter). Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 9–44. o.
- MOLNÁR Gábor Miklós (2011) *Az adócsalás a költségvetési csalásban*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- MOLNÁR Gábor Miklós (2014) „XXXIX. Fejezet: A költségvetést károsító bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál). 3., hatályosított kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014. 736–757. o.
- MOLNÁR Gábor Miklós (2015) „XXXIX. Fejezet: A költségvetést károsító bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára* (szerk. Kónya István). 3 kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015. 1496–1604. o.
- RÁCSOKNÉ FÜGEDI Zsófia Eszter (2014) „A költségvetési csalás megítélési problémái a gyakorlatban” *Ügyészek Lapja*, 2014/6. 87–95. o.
- ROLLETSCHKE, Stefan – ROTH, David (2015) *Die Selbstanzeige*. C.H. Beck Verlag, München, 2015.
- SOMOGYI Ferenc (2008) „Gondolatok a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalásról” *Ügyészek Lapja*, 2008/2. 47–60. o.
- SZOMORA Zsolt (2015) *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. Szegedi Tudományegyetem ÁJK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék–Pólay Elemér Alapítvány–Iurisperitus Bt., Szeged, 2015.
- TÓTH Mihály (2000) *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. CompLex Kiadó, Budapest, 2000.

- TÓTH Mihály (2002) *Gazdasági bűnözés és gazdasági bűncselekmények*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2002.
- TÓTH Mihály (2004) „Néhány szempont a gazdasági bűncselekmények újraszabályozásához” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2004/4. 3–16. o.
- TÓTH Mihály (2007) „A pénzügyi bűncselekmények” In: *Magyar büntetőjog. Különös rész* (szerk. Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály). Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 475–480. o.
- TÓTH Mihály (2014) „XXXIX. Fejezet: A költségvetést károsító bűncselekmények” In: *Magyar büntetőjog. Különös rész* (szerk. Tóth Mihály – Nagy Zoltán). Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 506–514. o.
- UDVARHELYI Bence (2014) „Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme a magyar büntetőjogban” *Miskolci Jogi Szemle*, 2014/1. 170–188. o.

XVII. A KÉSZPÉNZ-HELYETTESÍTŐ FIZETÉSI ESZKÖZÖKKEL KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNYEK

MEZEI KITTI
TÓTH DÁVID

- XVII.1. Szabályozástörténet
- XVII.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- XVII.2.1. A készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekmények újdonságai
- XVII.2.2. Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás
- XVII.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
- XVII.3.1. Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása
- XVII.3.2. Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése
- XVII.3.3. Készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés
- XVII.3.4. Információs rendszer felhasználásával (elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel) elkövetett csalás
- XVII.3.5. Statisztikai adatok
- XVII.4. De lege ferenda javaslatok
- XVII.5. Felhasznált irodalom

XVII.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

Magyarországon a Magyar Nemzeti Bank rendelkezése¹ 1992-ben tette lehetővé a bankkártyák és hitelkártyák használatát, amelyek fokozatosan terjedtek el. A rendszerváltás előtt a készpénzforgalmat csak a csekkek csökkentették.² Viszonylag korán felismerték, hogy a bankkártyák büntetőjogi védelme is indokolt. A deliktumokat a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénybe* (1978. évi Btk.) a *büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény* 26. és 27. szakaszai iktatták be, akkor még bankkártya-hamisítás, illetve bankkártyával visszaélés néven. A módosító törvény indokolása szerint a bankkártya-hamisítás a magánokirat-hamisításhoz képest a büntethetőséget előrehozó *sui generis* alakzat, mivel a cselekmény már akkor megva-

¹ 3/1992. (MK 34.) MNB rendelkezés a pénzforgalomról

² BUJÁKI (2008) 493. o.

lósul, ha az elkövető felhasználás céljából bankkártyát meghamisít, vagy ilyet megszerz. ³ A bankkártya-hamisítás bűncselekménye kezdetben szubszidiárius jellegű volt, csak akkor lehetett megállapítani, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg. ⁴

A Magyar Bankszövetség az 1998-as Btk. novella ⁵ előkészítésekor kritizálta a bankkártya-hamisítás tényállását, mivel az előkészületet nem rendelte büntetni. A bankszövetség indokolása szerint „ilyen módon nem büntethető annak a cselekménye, aki a bankkártya hamisításához szükséges technológiai részműveleteket elvégzi [...] Önmagában a bankkártya-hamisításra alkalmas berendezés a bankkártya alapanyagának előállítása, beszerzése, birtoklása, vagy a hamisított bankkártya birtoklása nem bűncselekmény.” A megfogalmazott kritikák a jogalkotónál meghallgatásra találtak, így a bankkártya-hamisítás előkészületét az *1998. évi LXXXVII. törvény* 1999. március elsejétől büntetni rendelte ⁶, továbbá a módosító törvény kibővítette a bankkártyával visszaélés elkövetési magatartásait. ⁷

A *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 2001. évi CXXI. törvény* kiterjesztette a büntetőjogi védelmet a kereskedői kártyára is, de a következő érdemi módosítást a *büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény* hozta meg, amely az Európai Unió Tanácsa által 2001. május 28-án kibocsátott kerethatározat ⁸ alapján próbált megfelelni a jogharmonizációs kötelezettségeknek. Az *acquis* részét képező joganyag hazai bevezetése során szükségessé vált kiterjeszteni az elkövetési tárgyak körét a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök teljes körére. Ekkor került be a büntető törvénykönyvbe új önálló tényállásként a *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése*. ⁹

A *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról rendelkező 2005. évi XCI. törvény* egy fontos, bár a jogalkotó által jogtechnikainak minősített változást hozott, ugyanis – *Kőhalmi László* véleményével egyetértve – megszüntette a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményének szubszidiárius jellegét. ¹⁰

Az 1978. évi Btk. a gazdasági bűncselekmények elnevezésű fejezetében, ezen belül is a pénzügyi bűncselekmények cím alatt szabályozta a bankkártyával, később a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekményeket.

Az információs csalás elődje az 1994. évi módosítás révén jelent meg az 1978. évi Btk.-ban (számítógépes csalás elnevezéssel) a gazdasági bűncselekmények ¹¹, azon belül azonban a gazdálkodási kötelezettségeket és a gazdálkodás rendjét sértő bűn-

³ TÓTH (2002) 445. o.

⁴ Uo. 446. o.

⁵ 1998. évi LXXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról

⁶ TÓTH (2002) 445. o.

⁷ BUJÁKI (2008) 496. o.

⁸ A Tanács 2001/413/IB számú Kerethatározata a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről (a továbbiakban: kerethatározat).

⁹ BUJÁKI (2008) 493. o.

¹⁰ KŐHALMI (2008) 388–389. o.

¹¹ A gazdasági bűncselekmények fogalmáról lásd bővebben TÓTH (2002) 19. o.; GÁL (2007) 18. o. *Kőhalmi László* szerint a gazdasági bűncselekményeknél problémát jelent az is, hogy e jelenség büntetőjogi és a kriminológiai fogalma nem mindig esik egybe. Vö. KŐHALMI (2007) 141–142. o.

cselekmények között.¹² Később a 2001. évi módosítással a tényállás elnevezése számitástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekményre változott.

XVII.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

A Btk. a *Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények* elnevezésű XXXVIII. fejezetében szabályozza a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekményeket, azaz

- a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítását;
- készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést;
- készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítését.

Ezeket egészíti ki a vagyon elleni bűncselekmények között

- az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel megvalósítható tényállása.

XVII.2.1. A KÉSZPÉNZ-HELYETTESÍTŐ FIZETÉSI ESZKÖZÖKKEL KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNYEK ÚJDONSÁGAI

A *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása* elnevezésben csak egy „a” toldalékkal a végén változott a korábbi Btk.-hoz képest. Tartalmát tekintve nóvum, hogy új elkövetési magatartással egészült ki: az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek technikai eszközzel történő rögzítése. További újdonság, hogy a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz is büntetőjogi védelemben részesül. A tényállás az immateriális jellegét megőrizte és továbbra is vétségként kerül szabályozásra. A hatályos Btk. e bűncselekmény előkészületénél az új intézkedést, az elzárást írja elő szankcióként.

Nevében nem, de tartalmát tekintve nagyobb változáson ment keresztül a *készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés* tényállása. A hatályos szabályozás elemzésénél erre részletesen kitérünk, itt a lényeges változásokra összefoglaló jelleggel utalunk:

- megváltozott a tényállás faja, már nem materiális, hanem immateriális bűncselekménnyé vált;
- alapesetben a büntetési tétel lecsökkent két évig terjedő szabadságvesztésről egy évre;
- a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel azonos védelemben részesül.

¹² 1978. évi Btk. 300/C. §

A *készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése* nevű tényállásnál újdonság, hogy már minősített alakzattal is rendelkezik, s akkor állapítandó meg, ha a cselekményt bünszövetségben vagy üzletszerűen követik el.

XVII.2.2. AZ INFORMÁCIÓS RENDSZER FELHASZNÁLÁSÁVAL ELKÖVETETT CSALÁS

Az *információs rendszer felhasználásával elkövetett* csalás nóvumként jelent meg az új Btk. 375. §-ában a vagyoni elleni bűncselekmények között. A javaslat indoklása szerint az információs rendszer felhasználásával elkövetett, kárt okozó csalások elsősorban vagyoni érdekeket sértő cselekmények, illetve ezek a csalásszerű magatartások azért kerültek a csalástól eltérő önálló tényállásba, mert hiányzik belőlük a klasszikus értelemben vett tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás. Ennek a bűncselekménynek a keretében kerültek szabályozásra bizonyos készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel kapcsolatos megtévesztő jellegű cselekmények [Btk. 375. § (5) bek.]. Továbbá a javaslat indoklása szerint az új kódex ezeket „információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásként rendeli büntetni [...], mivel [...] szükségszerűen információs rendszer felhasználásával valósulnak meg”¹³.

XVII.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

XVII.3.1. KÉSZPÉNZ-HELYETTESÍTŐ FIZETÉSI ESZKÖZ HAMISÍTÁSA

A bűncselekmény *jogi tárgya* a készpénzkímélő fizetési eszközökkel lebonyolított gazdasági, pénzügyi forgalom biztonsága és zavartalansága.¹⁴ Nemcsak a bankszámlajogosultakat, hanem a forgalom lebonyolítást végző pénzügyintézetek és más gazdasági szereplők érdekeit is védi.¹⁵ Elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközök esetében a jogi tárgy kettős, ez esetben az elektronikus adatfeldolgozó és -átviteli rendszerek biztonsága is jogvédett értéknek jelenik meg.¹⁶

A bűncselekmény *elkövetési tárgyai* készpénz-helyettesítő fizetési eszközök, amelyek lehetnek papíralapúak vagy elektronikusak. A Btk. 459. § (1) bekezdés 19. pontja tartalmazza a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát, miszerint az „a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz és a forgatható utalvány, a kincstári kártya, az utazási csekk, a kifizetőt terhelő adó mellett vagy adómentesen adható, korlátozott körű áruk vagy szolgáltatások ellenértékének kiegyenlítése céljából törvény alapján kibocsátott utalvány és a váltó, feltéve hogy kivitelezése, kódolása vagy a rajta lévő aláírás folytán a másolás, a meghamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen védett”.

¹³ A Btk. javaslatának 374. §-ához fűzött indokolás.

¹⁴ Ettől részben eltér *Gula József* véleménye. Lásd bővebben GULA (2013) 592. o.

¹⁵ POLT (2013) 288. o.

¹⁶ NAGY (2014b) 500. o.

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény rendelkezése szerint¹⁷ készpénz-helyettesítő fizetési eszköz:

- a csekk;
- az elektronikus pénz;
- a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél közötti keretszerződésben meghatározott olyan személyre szabott dolog vagy eljárás, amely lehetővé teszi az ügyfél számára a fizetési megbízás megtételét.

Az értelmező rendelkezésnek megfelelően idetartozik a bankkártya, hitelkártya, az Erzsébet-utalvány, a Széchenyi pihenőkártya, az utazási (vagy közismertebb nevén üdülési csekk) és más fizetési csekkek, valamint a váltó.¹⁸

A Btk. 459. § (1) bekezdés 19. pontja alapján „elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz mellett a kincstári kártya és a személyi jövedelemadóról szóló törvény felhatalmazása alapján kiadott elektronikus utalvány, feltéve hogy ezek információs rendszer útján kerülnek felhasználásra”. Erre a legjobb példa a bankkártyával történő fizetés az interneten.

A törvény kimondja, hogy a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő, illetve elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel azonos védelemben részesül.

A törvényi tényállás három *elkövetési magatartást* tartalmaz, és csak a felhasználás célzatával követhetők el:

- a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz meghamisítása;
- hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítése;
- az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek technikai eszközzel történő rögzítése.¹⁹

A *meghamisítás* a már létező készpénz-helyettesítő fizetési eszköz megváltoztatását jelenti. Általában a jogosulatlan változtatások számítástechnikai rendszerek felhasználásával történnek. Gyakorlatban előforduló példa lehet lejárt csekk, kártya felhasználhatósági idejének megváltoztatása.²⁰

A *hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítése* új, eddig még nem létező fizetési eszköz előállítását jelenti. Ebben az esetben pontosabb nem elkövetési tárgyról, hanem az elkövetési produktumáról beszélni. Az elkövetési magatartásra példa lehet a gyakorlatban újonnan gyártott klónkártyák készítése.

Az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek *technikai eszközzel történő rögzítése* sokféle módon történhet a gyakorlatban:

¹⁷ A 2013. évi CCXXXVII. törvény 6. § (1) bekezdés 55. pontja.

¹⁸ NAGY (2014b) 500. o.

¹⁹ GÁL (2013) 218. o.

²⁰ NAGY (2014b) 501. o.

- *ATM-visszaélések.* Egyre gyakoribb jelenség, hogy bankautomatákra a bűnelkövetők ún. *skimmer* (miniatűr adatrögzítő) eszközöket telepítenek. Egyre többféle skimmer eszközzel találkozhatunk, például 3D nyomtatóval készített billentyűzet, hamis ATM-nyílások, billentyűzetre néző kamerák. A bűnelkövetők célja a gyanútlan ATM-használók bankkártyaadatainak megszerzése.
- Amennyiben sikeresen megszerezték az adatainkat, *klónkártyákat* készíthetnek, és visszaélhetnek velük.
- *Rádiófrekvenciás jelek rögzítése.* Új és kényelmes fizetési megoldást jelent a PayPass kártyával történő fizetés, ahol már az is elegendő, ha a kártyát odatartjuk a POS-terminálhoz, és a két eszköz rádiófrekvenciás jelek útján kommunikál egymással. A bűnelkövetők ezeket a rádiófrekvenciás jeleket képesek rögzíteni újabb skimmer eszközökkel, és az ilyen módon szerzett adatokkal az interneten vásárolnak.

Halmazat keletkezik, ha az elkövető több készpénz-helyettesítő fizetési eszközt hamisít meg, illetve több hamis eszközt készít. A bűncselekmény rendbeliségét az határozza meg, hogy hány ilyen eszközre nézve követik el. Természetes vagy folytatódólagos egységnek minősül a több készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, feltéve hogy azonos bankszámlára vonatkozik.²¹ A valódi anyagi halmazat megállapításának van helye, amennyiben a hamisítást térben és időben elkülönítve követi a visszaélés. Halmazat nem jöhet létre a hamis magánokirat felhasználásával, illetve az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás bűncselekményével. Az előbbi esetben a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítását kell megállapítani, mivel az befejezetté válik a felhasználás nélkül is. Amennyiben viszont a felhasználás során kárt okoznak a bűnelkövetők, az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás a helyes minősítés, mert ezekben az esetekben a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása általában eszközcselekmény, ezért látszólagos halmazat keletkezik.²²

XVII.3.2. KÉSZPÉNZ-HELYETTESÍTŐ FIZETÉSI ESZKÖZ HAMISÍTÁSÁNAK ELŐSEGÍTÉSE

Sorrendben célszerűbb az előbbi bűncselekménnyel szorosan összefüggő készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése című tényállással folytatni, annak ellenére, hogy a Btk.-ban előbb a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekménye szerepel.

A bűncselekmény jogi tárgya azonos az előbbieken leírtakkal. Elkövetési tárgyai a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges kellékek.

Elkövetési magatartások készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges anyagok, eszközök, számítástechnikai programok

²¹ POLT (2013) 287–288. o.

²² KARSAI (2013) 826. o.

- készítése;
- megszerzése;
- tartása;
- átadása;
- forgalomba hozatala;
- az ország területére import, export, tranzit.

Az előző alfejezetben tárgyalt bűncselekmény előkészületétől az különbözteti meg, hogy itt a felhasználásra irányuló célzat hiányzik. Érdekes módon a jogalkotó – az elméletben veszélyesebb – célzatos előkészületnek alacsonyabb büntetési tételt ír elő, mint ennek a *delicta sui generis* tényállásnak. A bűncselekmény elkövetője bárki lehet, és csak szándékosan követhető el.

XVII.3.3. KÉSZPÉNZ-HELYETTESÍTŐ FIZETÉSI ESZKÖZZEL VISSZAÉLÉS

A bűncselekmény *jogi és elkövetési tárgya* megegyezik az előbbiekben leírtakkal. E tényállásnál azonban elsősorban a bankszámla-tulajdonosok érdekeit védi. A lejárt érvényességű bankkártya nem lehet elkövetési tárgya a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményének.²³

A bűncselekmény *elkövetési magatartásai*: a) a jogtalan elvétel vagy a megszerzés, illetve a b) pont esetében átadás, országba behozatal, ország területéről kivitel vagy átszállítás. A megszerzés viszonylag hosszabb ideig tartó visszaélésszerű cselekmény. A korábbi bírói gyakorlatban a személyes holmikak tartalmazó táskák, pénztárcák elvétele esetén a közokirattal visszaéléshez hasonlóan a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést esetileg szándékkal megvalósítottként tekintették. Nem lehetett azonban a terhelt megszerzésre irányuló esetileg szándékára megalapozottan következtetni akkor, ha a más cselekménnyel együtt megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközöket, közokiratokat nyomban eldobta. A jogalkotó az „elvétel” elkövetési magatartásának törvénybe iktatásával az ilyen esetekre nézve egyértelművé tette a felelősséget. Az új rendelkezést a *2012. évi CCXXIII. törvény* iktatta be az akkor még nem hatályos Btk. szövegébe.²⁴ A készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adat vagy biztonsági elem megszerzésére példa a kártyán tárolt PIN-kód elektronikus eszközzel történő kifürkészése.

A megszerzés fontos kritériuma, hogy jogtalan legyen, mert abban az esetben, ha az elkövetési magatartás tanúsítására jogszabály engedélye vagy az erre jogosult felhatalmazása alapján kerül sor, a bűncselekmény akkor sem valósul meg, ha a tulajdonos akarata nem érvényesül. Ilyen eset lehet, ha az ATM bevonja a bankkártyát a PIN-kód háromszori eredménytelen beütését követően.²⁵

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés ún. *magatartási (immateriális) bűncselekménynek* minősül, a tényállás eredményt már nem értékeli, ami nóvum

²³ BH 2009. 349.

²⁴ KARSAI (2013) 826. o.

²⁵ MOLNÁR (2014) 732. o.

a korábbi szabályozáshoz képest. Amennyiben az elkövetési magatartással okozati összefüggésben kárt is okoznak, akkor nem ezt a bűncselekményt, hanem a Btk. 375. § (5) bekezdésében szabályozott információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást kell megállapítani. A súlyosabb vagyron elleni bűncselekmény az enyhébb megítélésű készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményt is konsumálja.²⁶

A bűncselekmény *alanya* bárki lehet. Kivételt képez a 393. § (1) bekezdés a) pontja, mely értelmezés alapján készpénz-helyettesítő fizetési eszköz kizárólagos tulajdonosa nem lehet a bűncselekmény alanya.

Bűnösséget tekintve a bűncselekmény elkövethető *egyenes, illetve eshetőleges szándékkal is*.

A törvény az „egy vagy több” megfogalmazással *törvényi egységet* hozott létre, vagyis a bűncselekmény a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök számától függetlenül egyrendbelinek minősül. A bűncselekmény rendbelisége a sértettek (készpénz-helyettesítő fizetési eszköz tulajdonosainak) számához igazodik. Mindaddig azonban, amíg az elkövető azonos bankszámlaszerződés keretei közötti felhasználás céljából szerez meg stb. több készpénz-helyettesítő fizetési eszközt, cselekménye – a konkrét magatartások függvényében – a természetes vagy a folytatólagos egység keretei között értékelendő. Így például az azonos csekk szerződésen alapuló, tehát ugyanazon számlakövetelés címzettjét érintő több hamis, hamisított vagy lopott csekk rövid időközönként történő kibocsátását – amennyiben a folytatólagosság egyéb törvényi feltételei is fennállnak – folytatólagos egységként értékeli a bírósági joggyakorlat.²⁷

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés *lex specialis*nak minősül a Btk. 346. § (3) bekezdésében szabályozott magánokiratra elkövetett visszaéléshez képest, így azzal valóságos alak halmazatban nem állhat.²⁸

XVII.3.4. INFORMÁCIÓS RENDSZER FELHASZNÁLÁSÁVAL (ELEKTRONIKUS KÉSZPÉNZ-HELYETTESÍTŐ FIZETÉSI ESZKÖZZEL) ELKÖVETETT CSALÁS

A bűncselekmény *védtett jogi tárgya* a vagyoni viszonyok, az információs rendszerek, a készpénzkímélő fizetés zavartalan működéséhez fűződő érdek.²⁹

A deliktum egyik változata a károkozó adatvisszaélés³⁰, a másik pedig az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel való visszaélés.³¹

A második alakzat elkövetési tárgya a hamis, hamisított, illetve jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (beleértve a külföldön kibocsátott eszközt is). Hamis az elkövetési tárgy, ha annak kibocsátására nem jogosult személy új fizetési eszközt hoz létre, hamisított, ha az eredetileg szabályosan kibo-

²⁶ MOLNÁR (2013) 1493. o.

²⁷ GÁL (2014) 379. o.

²⁸ MOLNÁR (2013) 1494. o.

²⁹ AKÁCS (2013) 1412. o.

³⁰ Btk. 375. § (1)–(4) bek.

³¹ Btk. 375. § (5)–(6) bek.

csátott eszközt megváltoztatták. Jogosulatlanul megszerzett, ha más személy valódi fizetési eszköze e bűncselekmény elkövetését megelőzően az elkövető birtokába került (például lopás vagy rablás útján).³²

A bűncselekmény sértettje az, akinél a kár keletkezik³³, ez nemcsak természetes, hanem jogi személy is lehet.

Az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel való visszaéléssel megvalósuló alakzat hamis, hamisított vagy jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával vagy az ilyen eszközzel történő fizetés elfogadásával valósul meg, amennyiben ezek kárt okoznak. Az elkövetési magatartásokon belül a felhasználáson az eszköz rendeltetés szerinti használatát kell érteni (például bankkártyával fizetés, készpénzfelvétel stb.). A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásába beolvad a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása vagy a hamis fizetési eszköz készítése (Btk. 392. §), amennyiben a két bűncselekményt ugyanaz a személy követi el. Az elfogadása pedig tulajdonképpen sui generis fizikai bűnsegéd, akár valóságos térben (például csekk, váltó beváltása készpénzre vagy SZÉP-kártyával fizetés), akár számítógépes környezetben (például internetes vásárlás).³⁴

A tettes az első fordulatban bárki lehet, a második fordulatban a fizetéselfogadásra jogosult személy.

A bűnösség csak szándékos lehet, a szándéknak a károkozást is át kell fognia, illetve a fizetés elfogadója tudatának ki kell terjednie az eszköz hamis, hamisított voltára, illetve arra, hogy az eszközt jogosulatlanul használja fel.³⁵

Az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetőeszközzel való visszaéléssel megvalósuló alakzat a jogosulatlanul megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával is megvalósulhat, jogtalan haszonszerzési céllal. A törvény összetett bűncselekményként törvényi egységet hozott létre, amelyben a jogosulatlan megszerzés mint a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés szerinti magatartás rendszerint az eszközcselekménye ennek az alakzatnak. A két bűncselekmény halmozata látszólagos, csak az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás megállapításának van helye.³⁶

A *minősítési rendszert* a kár nagysága, valamint a bünszövetségben, illetve az üzletszerűen történő elkövetés határozza meg. Az alapeset átfogja mind a kisebb, mind a nagyobb kár bekövetkezését, a súlyosabban minősülő esetek a jelentős kártól kezdődnek. Külön érdekesség, hogy nincs szabálysértési alakzata, így egyből bűncselekménynek minősül, ha megfelel a tényállási feltételeknek. A *rendbeliségét* pedig a sértettek száma határozza meg.³⁷

³² SINKU (2012) 623. o.; AKÁCS (2013) 1414–1415. o.

³³ NAGY (2014a) 461. o.

³⁴ Uo.

³⁵ PALLAGI (2013) 206. o.

³⁶ BH 2015. 244.

³⁷ SZOMORA (2013) 789. o.

XVII.3.5. STATISZTIKAI ADATOK

A következő táblázat³⁸ éves szinten mutatja a regisztrált készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekmények számát Magyarországon.

	2010	2011	2012	2013
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása	282	485	246	65
A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	10 172	13 057	17 595	5804
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése	11	3	3	3
Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás	623	570	689	1021

A regisztrált bűncselekmények közül a visszaélések száma a legmagasabb. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése statisztikailag nagyon elenyésző az évi három regisztrált bűncselekménnyel. 2009-től egészen 2012-ig jelentősen növekedett a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekmények száma. 2013-ban egy drasztikus visszaesés mutatkozik meg, amelynek több összetevője is lehet, így a megfelelő új szabályozás, a bűnüldöző szervek hatékony munkája, újabb chipes biztonsági megoldások a bankkártyáknál.

XVII.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

De lege ferenda javasoljuk a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése nevű tényállás eltörlését a büntető törvénykönyvből. Véleményünk szerint a tényállás felesleges duplum, azok után, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának előkészületi stádiuma is már büntetendő. A törvényi tényállással több probléma van. Egyrészt nem életszerű, hogy valaki azért készít hamisításhoz szükséges eszközöket, hogy utána azokat ne használja fel. Ezt a bűnügyi statisztikák is alátámasztják. Másrészt a *delicta sui generis* bűncselekménynek a büntetési tétele magasabb, mint a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának előkészülete. Így az elkövető a büntetőeljárásban abban lesz érdekelt, hogy magára vállalja a felhasználás célzatát, hogy enyhébb büntetést kapjon; azaz egy évig terjedő szabadságvesztés helyett legfeljebb 60 napig tartó elzárást. A vonatkozó kerethatározat 6. cikkének véleményünk szerint megfelelne a szabályozás a gyakorlatban alig létező tényállás nélkül is.

XVII.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

AKÁCS József (2013) „A vagyoni elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. II. kötet* (szerk. Kónya István). 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. 1412–1415. o.

³⁸ Forrás: Egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika (ENYÜBS).

- BUJÁKI László (2008) „Készpénz-helyettesítő fizetési eszközök védelme” In: *Az Európai Büntetőjogi Kézikönyve* (szerk. Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 493–507. o.
- CSÁK Zsolt (2003) „A vagyoni elleni bűncselekmények” In: *Új Btk. Kommentár. 7. kötet* (főszerk. Polt Péter). Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 49–168. o.
- GÁL István László (2007) *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.
- GÁL István László (2013) „Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” In: *Új Btk. Kommentár. Különös rész. 7. kötet* (főszerk. Polt Péter). Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 193–224. o.
- GULA József (2013) „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog Különös Rész* (szerk. Horváth Tibor – Lévy Miklós). Wolters Kluwer, Budapest, 2013. 581–599. o.
- GYARAKI Réka (2012) „A számítógépes környezetben elkövetett gazdasági bűncselekmények. A PIN kód megadása sikeres vagy biztonságos az internet?” In: *Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” című tudományos konferenciáról* (szerk. Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán). Pécs, 2012. 235–247. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII.]
- KARSAI Krisztina (2013) „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk. Karsai Krisztina). CompLex Kiadó, Budapest, 2013. 817–830. o.
- KŐHALMI László (2007) „A gazdasági és a szervezett bűnözés” In: *Bevezetés a bűnügyi tudományokba* (szerk. Csemáné Váradi Erika). Átdolgozott, bővített kiadás. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 141–155. o. [Assisitentia Iuris 5.]
- KŐHALMI László (2008) „A pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények. A pénz büntetőjogi fogalma” In: *Büntetőjog II.: Különös rész* (szerk. Balogh Ágnes). Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2008. 388–394. o.
- NAGY Zoltán (2009) *Bűncselekmények számítógépes környezetben*. Ad Librum, Budapest, 2009.
- NAGY Zoltán (2014a) „A vagyoni elleni bűncselekmények” In: *Magyar büntetőjog – Különös rész* (szerk. Tóth Mihály – Nagy Zoltán). Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 428–480. o.
- NAGY Zoltán (2014b) „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog – Különös rész* (szerk. Tóth Mihály – Nagy Zoltán). Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 493–504. o.
- MOLNÁR Gábor (2013) „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára* (szerk. Kónya István). 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. 1455–1495. o.
- MOLNÁR Gábor (2014) „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös rész* (szerk. Busch Béla). Harmadik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014. 714–735. o.
- PALLAGI Anikó (2013) „A vagyoni elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog – Különös Rész II.* (szerk. Blaskó Béla). Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. 200–206. o.

- POLT Péter (2013) „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog – Különös Rész II.* (szerk. Blaskó Béla). Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013. 273–292. o.
- SINKU Pál (2012) „A vagyron elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös rész* (szerk. Busch Béla). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012
- SZOMORA Zsolt (2013) „A vagyron elleni bűncselekmények” In: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz* (szerk. Karsai Krisztina). CompLex Kiadó, Budapest, 2013.
- TÓTH Mihály (2002) *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2002.

XVIII. A KORRUPCIÓS BŰNCSELEKMÉNYEK

INZELT ÉVA

XVIII.1. Szabályozástörténet

XVIII.1.1. A régebbi kódexek

XVIII.1.2. Az 1978. évi Btk. (és módosításai)

XVIII.2. A hatályos szabályozás bemutatása

XVIII.2.1. A gazdasági vesztegetés

XVIII.2.2. Az aktív hivatali vesztegetés

XVIII.2.3. A passzív hivatali vesztegetés

XVIII.2.4. Vesztegetés (elfogadása) bírósági vagy hatósági eljárásban

XVIII.2.5. Befolyás vásárlása

XVIII.2.6. Befolyással üzérkedés

XVIII.2.7. A korrupciós bűncselekmények feljelentésének elmulasztása

XVIII.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése

XVIII.3.1. Az előny jogtalansága

XVIII.3.2. A hálapénz büntetőjogi megítélése

XVIII.3.3. Szigorodó büntetések

XVIII.3.4. A fontosabb ügyben intézkedésre hivatott személy általi elkövetés kérdése

XVIII.4. De lege ferenda javaslatok

XVIII.4.1. A hálapénz

XVIII.4.2. Az aktív hivatali vesztegetés célzata

XVIII.4.3. A fontosabb ügyben intézkedésre hivatott személy

XVIII.4.4. Az önálló intézkedésre jogosult személy

XVIII.4.5. A büntetés enyhítése vagy a büntethetőség megszűnése

XVIII.5. Felhasznált irodalom

XVIII.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

XVIII.1.1. A RÉGEBBI KÓDEXEK

A *büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk* (Csemegi-kódex) az első modern magyar büntető törvénykönyv. XLII. fejezetében, amely *A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek* címet viseli, található az azon cselekmények, amelyek a mai felfogásban korrupciónak tekinthetők. Ezek a passzív hivatali vesztegetés (465. §), vesztegetés köteleességszegéssel (467–468. §), az aktív hivatali vesztegetés (470. §), valamint a hivatali hatalommal visszaélés (471. §). E tényállásoknál a védett jogi tárgy az állami hatalom rendeltetésszerű gyakorlásának biztosítása a büntetőjog által. A törvény meghatározza a közhivatalnok fogalmát is (461. §).

A *magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. törvénycikk* a közhivatalnok fogalmát kiszélesítette (lásd 3. §). A közoktatási, honvédelmi vagy gazdálkodási tennivalóinak teljesítésére, úgyszintén az állam, a törvényhatóság vagy a község intézeteiben, közintézményeiben, közműveiben vagy üzemeiben való működésre hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízásánál fogva köteles minden személyt e fogalom alá sorolt.

Az *egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről szóló 1942. évi X. törvénycikk* szabályozta a vesztegetés különböző formáit lásd: tiltott ajándékozás (3. §), ajándék tiltott követelése és elfogadása (4. §), befolyással üzérkedés (5. §), továbbá az e bűncselekményekhez kapcsolódó szankciókat. E törvény az, amely a befolyással üzérkedést is a büntetendő cselekmények között kodifikálja.

A *Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény* XI. fejezete (*Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni büntettek*) II. címe *A hivatali büntettek* címszó alatt szabályozza a hivatali visszaélést (144. §), a jogtalan előny követelését vagy elfogadását (149–150. §), a hivatali vesztegetést (151–152. §), valamint a befolyással üzérkedést (153. §). E törvényben kerül először pónalizálásra a gazdasági vesztegetés (235. §), igaz, a törvény XIII. fejezetének (A népgazdaság elleni büntettek) I. címe, *A gazdálkodás rendjét sértő büntettek* között.

XVIII.1.2. AZ 1978. ÉVI BTK. (ÉS MÓDOSÍTÁSAI)

Az 1970-es évek elejétől kezdődött el a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* (1978. évi Btk.) kodifikációja. E folyamat során megfogalmazásra került, hogy a hivatali és gazdasági vesztegetést, valamint a befolyással üzérkedést egy fejezetben szükséges szabályozni. *Bócz Endre*¹ is hangsúlyozza, hogy a vesztegetés és a befolyással üzérkedés nem belső gazdasági bűncselekmény, hanem az állami és szövetkezeti gazdálkodásban az állampolgárokkal való érintkezés tekintetében jelentkező bűnös magatartás. Így nem a gazdasági bűncselekményeket tartalmazó fejezetben,

¹ Bócz (1998) 31–34. o.

hanem a XV. fejezetben (Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények) *A közélet tisztasága elleni bűncselekmények* címszó alatt kodifikálták e magatartást is.

Ezek a bűncselekmények a közélet tisztasága, az állami és társadalmi szervek, a hivatalos és/vagy közfeladatot ellátó személyek törvényes, pártatlan és befolyástól mentes működését kívánták biztosítani. A korrupciós bűncselekmények megingatják az állami intézményekbe, azok szabályszerű működésébe vetett bizalmat. A korrupciós cselekmények jellemzői, hogy legalább két személy részvétele szükséges, ahol az egyik fél (passzív fél) döntési jogosultsággal rendelkezik, valamilyen szükségletkielégítés történik, továbbá a felek hathatós együttműködése és konspiráció van jelen.²

Az 1978. évi Btk. vesztegetés elnevezés alatt külön paragrafusokban szabályozta a korrupciós tényállásokat. Ezen belül a szakirodalom³ megkülönböztette a passzív hivatali vesztegetést (250. §), a passzív gazdasági vesztegetést (251–252. §), az aktív hivatali vesztegetést (253. §) és az aktív gazdasági vesztegetést (254. §). A közélet tisztasága elleni bűncselekmények cím alatt szabályozta a 1978. évi Btk. a vesztegetés feljelentésének elmulasztását (255/B. §), a befolyással üzérkedést (256. §), a befolyás vásárlását (256/A. §), valamint a közérdekű bejelentő üldözését⁴ (257. §).

Az 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény iktatta be a hatósági eljárással kapcsolatos aktív és passzív vesztegetést (255. §), továbbá nemzetközi jogharmonizációs kötelezettségből adódóan⁵ a nemzetközi kapcsolatokban történő vesztegetés üldözését is jogrendszerünk részévé kellett tenni (258/B–F. §).

A szabályozásnak ügyelnie kell arra, hogy a vesztegetés két fél érdekközösségén alapuló megállapodás, emiatt különböztetjük meg az aktív és a passzív vesztegetést.

A *passzív hivatali vesztegetés büntetést* [250. § (1) bekezdés] az a hivatalos személy követi el, aki a működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, vagy a jogtalan előnyt vagy ennek ígérését elfogadja, illetőleg a jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért. Minősített esetei [250. § (2) és (3) bekezdés], ha az elkövető vezető beosztású vagy fontosabb ügyekben intézkedésre hivatott hivatalos személy, illetve még súlyosabban minősül a cselekmény, ha a hivatalos személy a jogtalan előnyért hivatali kötelességét megszegi, hatáskörét túllépi, vagy hivatali helyzetével egyébként visszaél, illetőleg ha a cselekményt bünszövetségben vagy üzletszerűen követi el.

A *passzív gazdasági vesztegetés vétségét* [251. § (1) bekezdés] követi el a költségvetési szervnek, gazdálkodó szervezetnek vagy az egyesületnek az a dolgozója, illetőleg tagja, aki a működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, vagy a kötelességének megszegéséért az ilyen előnyt, illetve annak ígérését elfogadja, vagy a jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért. A *passzív gazdasági vesztegetés büntetést* [252. § (1) bekezdés] követi el a költségvetési szervnek, gazdálkodó szervezetnek

² KRÁNTZ (1988)

³ SINKU (2005) 309–317. o.

⁴ E cselekmény 2013. február 1. napjától szabálysértéssé minősült át.

⁵ Tudniillik hazánk csatlakozott a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagállamai, valamint Argentína, Brazília, Bulgária, Chile és Szlovákia által Párizsban, 1997. november 21-én elfogadott – a külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni küzdelemről szóló – egyezményhez (kihirdetéséről a 2000. évi XXXVII. törvény gondoskodott); valamint az ENSZ Meridában, 2003. december 10-én kelt korrupció elleni egyezményéhez (amelyet a 2005. évi CXXXIV. törvény hirdetett ki).

vagy az egyesületnek az az önálló intézkedésre jogosult dolgozója, illetve tagja, aki a működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, vagy az ilyen előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetve a jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért.

Az *aktív hivatali vesztegetés büntetetté* [253. § (1) bekezdés] az követi el, aki hivatalos személy működésével kapcsolatban, neki vagy reá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér. Szintén aktív hivatali vesztegető az elkövető, ha az előnyt azért adja vagy ígéri, hogy a hivatalos személy a hivatali kötelességét megszegje, a hatáskörét túllépje, vagy a hivatali helyzetével egyébként visszaéljen [253. § (2) bekezdés]. Az 1978. évi Btk. a 253. § (3) bekezdésében szabályozza azt az esetet, amikor a gazdálkodó szervezet vezetője, illetőleg ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója az aktív hivatali vesztegetést a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, és a felügyeleti vagy az ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna. E cselekmény gondatlan alakzata is büntetendő [253. § (4) bekezdés]. A (3)–(4) bekezdés esetében az elkövetési magatartás a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség nem teljesítése, vagyis a kötelezettségek teljesítése esetén a bűncselekmény nem valósulhatott volna meg. További feltétel még, hogy az aktív vesztegető a gazdálkodó szervezet érdekében kell hogy elkövesse cselekményét.

Az *aktív gazdasági vesztegetés vétségét* [254. § (1) bekezdés] követi el, aki költségvetési szerv, gazdálkodó szervezet vagy egyesület dolgozójának, illetve tagjának, vagy reá tekintettel másnak azért ad, vagy ígér jogtalan előnyt, hogy a kötelességét megszegje. E bűncselekmény célzatos, csak egyenes szándékkal követhető el.

Az 1978. évi Btk. 137. § 19. pontja értelmében a *gazdálkodó szervezet: az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről* (Ptk.) 685. §-ának c) pontjában felsorolt gazdálkodó szervezet, valamint az a szervezet, amelynek gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira a Ptk. szerint a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. A Ptk. 685. § c) pontja alapján gazdálkodó szervezet: az állami vállalat, az egyéb állami gazdálkodó szerv, a szövetkezet, a gazdasági társaság, az egyesülés, az európai gazdasági egyesülés, a közhasznú társaság, az egyes jogi személy vállalata, a leányvállalat, a vízgazdálkodási társulat, az erdőbirtokossági társulat, a végrehajtói iroda, továbbá az egyéni vállalkozó. Az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, az egyesület, a köztisztület, valamint az alapítvány gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira is a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, kivéve ha a törvény e jogi személyekre eltérő rendelkezést tartalmaz. A felsorolt szervezetek alkalmazottainak, tagjainak kötelezettségét jogszabályok, munkaköri leírások tartalmazzák. Emiatt csak olyan kötelezettségek alapján beszélünk tényállásszerűségről, amelyek jogilag szabályozottak.⁶

Vesztegetés bírósági vagy más hatósági eljárásban büntetett [255. § (1) bekezdés] követ el, aki azért, hogy más a bírósági vagy más hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, neki vagy reá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad. Fontos leszögezni, hogy ha az előny elfogadója az

⁶ FINSZTER (2008) 39–42. o.

eljárásban részt vevő hivatalos személy, akkor passzív hivatali vesztegetés megállapítására kerül sor.

A korrupciós bűncselekményekre jellemző a felek közötti érdekközösség, titkosság és konspiráció. E tulajdonságok miatt a korrupció óriási latenciával bír. A felek közötti érdekazonosság megtörését célozza a korábban *büntethetőséget megszüntető ok*, illetve a *2011. évi CL. törvénnyel* a büntethetőséget megszüntető ok helyett bevezetett *a büntetés korlátlan enyhítésére vagy mellőzésére lehetőséget adó szabály*. E szabály értelmében korlátlanul enyhíthető, különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető a büntetése annak az elkövetőnek, aki a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, az elkövetés körülményeit feltárja, passzív vesztegetés esetén a kapott jogtalan vagyoni előnyt vagy annak ellenértékét a hatóságnak átadja. Mivel hazánk ratifikálta az Európa Tanács korrupcióról szóló büntetőjogi egyezményét, az abban foglaltak végrehajtását az Európa Tanács Korrupció Elleni Államok Csoportja (Group of States against Corruption – GRECO) ellenőrzi. A GRECO Magyarország harmadik körös országértékelése után, 2010. június 11-én az automatikus, kötelező erővel bíró és teljes büntetés alóli mentességet adó – akár aktív, akár passzív, hazai hivatali vagy gazdasági vesztegetést elkövetőkre vonatkozó – szabályozás felülvizsgálatát írta elő.⁷ A jelentésben aggodalmukat fejezték ki a téren, hogy bírói felülvizsgálat nélkül aktív és passzív korrupció nagyon súlyos esetekben is teljes büntetlenséget lehet élvezni. Úgy gondolják, hogy „fennáll a veszélye annak, hogy visszaélnék ezzel az eszközzel, például úgy, hogy a megvesztegetett személy nyomást gyakorol a vesztegetőre annak érdekében, hogy az még nagyobb összeget adjon át neki”⁸. A magyar szabályozásban problémásnak találták az időbeli korlát hiányát, vagyis hogy a bejelentésnek elég azelőtt kell történnie, hogy a cselekmény a hatóság tudomására jutott volna. Sérlemzték, hogy nincs lehetőség az egyedi körülmények mérlegelésére, azon okok vizsgálatára, hogy miért hozza az elkövető a hatóság tudomására a cselekményt. Nem tartották megfelelőnek azt sem, hogy nem a bíróság dönt e kérdésben. Az új szabály értelmében nem „automatikusan” kerül alkalmazásra e kedvezmény. A döntés a bíróság kezében van, a kedvezmény mértékének megállapítása is a bírói döntés függvénye, ami így az egyedi körülmények mérlegelésére is lehetőséget ad. A bűncselekmény bejelentésére vonatkozó időbeli korlátot nem határozott meg a jogalkotó, amit a törvény indokolásában azzal magyaráznak, hogy a sikeres felderítéshez fűződő érdeke a hatóságnak mindaddig fennáll, amíg más forrásból nem jut a hatóság tudomására a cselekmény.

A *vesztegetés feljelentésének elmulasztása büntettét* (255/B. §) követi el az a hivatalos személy, aki e minőségében hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést (250–255. §) követtek el, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, nem tesz feljelentést. A hivatalos személyt – hivatásából adódóan – feljelentési kötelezettség terheli, amelynek elmulasztása bűncselekmény.

A *befolyással üzérkedés büntettét* (256. §) követi el, aki arra hivatkozással, hogy

⁷ [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)8_Hungary_One_HU.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)8_Hungary_One_HU.pdf)

⁸ [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)8_Hungary_One_HU.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)8_Hungary_One_HU.pdf) 24. o.

hivatalos személyt befolyásol, a maga vagy más részére jogtalan előnyt kér vagy elfogad. *Befolyással üzérkedés vétségét* követi el, aki a fenti magatartást gazdálkodó szervezet vagy egyesület dolgozójával, illetve tagjával kapcsolatban követi el. A bűncselekmény megvalósulását illetően közömbös, hogy az elkövető kinek a részére kéri az előnyt. *Sinku Pál* szerint⁹, ha az előny adója a befolyással üzérkedőnek azért adja az előnyt, hogy ő a befolyását érvényesítse, és nem az előny adója a korrupciós kapcsolatok kezdeményezője, bűncselekmény nem valósul meg. Ha azonban más személynek azért adja az előnyt, hogy ügyének kedvező elbírálása miatt azt az eljáró hivatalos személynek adja, hivatali vesztegetés (253. §) miatt vonható felelősségre. *Sinku* hangsúlyozza a szolgáltatás–ellenszolgáltatás viszonyának tisztázását e cselekmény kapcsán, hiszen az ellenszolgáltatás a befolyás érvényesítése.

A 256/A. §-ban szabályozott befolyás vásárlása tényállást a *2011. évi CL. törvény* iktatta be az 1978. évi Btk.-ba, ami 2012. január 1-jétől volt hatályos. *Befolyás vásárlása büntettét* követi el, aki olyan személynek, aki arra hivatkozik, hogy hivatalos személyt vagy gazdálkodó szervezet vagy egyesület dolgozóját, illetve tagját befolyásol, vagy reá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér. Bevezetésére a GRECO harmadik körös értékelése alapján került sor.¹⁰ A jelentés elismerte, hogy az aktív befolyással üzérkedés egyes eseteiben az aktív vesztegetésre vonatkozó rendelkezéseket lehet alkalmazni, azonban az Európa Tanács korrupcióról szóló büntetőjogi egyezménye 12. cikkében¹¹ meghatározott a befolyással üzérkedés mind aktív, mind passzív formáját e tényállás nem fedi le. Az egyezmény és a jelentés szerint „nem feltétele ugyanis, hogy a hivatalos személyt a befolyással üzérkedő megvesztegesse; a döntéshozó hivatalos személyre gyakorolt (állított vagy tényleges) jogtalan befolyásolás különbözhet az (ígért) jogtalan előnytől”¹². A jelentésben megfogalmazott ajánlás szerint biztosítani kell, hogy az aktív befolyással üzérkedésre vonatkozó magyar büntetőjogi szabályozás teljes mértékben megfeleljen a 12. cikkben foglalt rendelkezéseknek.¹³

⁹ SINKU (2005) 319. o.

¹⁰ [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)8_Hungary_One_HU.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)8_Hungary_One_HU.pdf) 22. o.

¹¹ 12. cikk: „Mindegyik Szerződő Fél megteszi azokat a jogalkotási és egyéb intézkedéseket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy – belső jogával összhangban – szándékos elkövetés esetén bűncselekménnyé nyilvánítsa, ha ellenszolgáltatásként jogtalan előnyt ígérnek, adnak vagy ajánlanak fel közvetlenül vagy közvetve olyan személynek, aki azt állítja vagy megerősíti, hogy képes jogtalan befolyást gyakorolni a 2., a 4–6. és a 9–11. Cikk szerinti személy döntéshozatalára, függetlenül attól, hogy az előnyt számára vagy másnak ígérik, adják, illetőleg ajánlják fel; ugyanígy bűncselekménnyé nyilvánítsa az ellenszolgáltatásként járó ilyen előny kérését, elfogadását, valamint ígéretének vagy ajánlatának elfogadását; tekintet nélkül arra, hogy tényleg befolyást gyakorolt-e, illetőleg arra, hogy a feltételezett befolyás elérte-e a kívánt eredményt.”

¹² [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3\(2009\)8_Hungary_One_HU.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoEval3(2009)8_Hungary_One_HU.pdf) 22. o.

¹³ Részletesen lásd HOLLÁN (2012) 17–29. o.

XVIII.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA¹⁴

A Btk. XXVII. fejezetében *A korrupciós bűncselekmények* fejezetenév alatt, egy fejezetben szabályozza a szűkebb értelemben vett korrupciós bűnözést. A fejezet elnevezése azért is figyelemre méltó, mert egy kriminológiai fogalmat büntető anyagi jogi fogalommá alakít a törvény. Érdemes megjegyezni, hogy nemcsak az e fejezetben tárgyalt vesztegetés vagy a befolyással üzérkedés, hanem a hivatali visszaélés, a hűtlen kezelés, a sikkasztás vagy a zsarolás is korrupciós bűncselekménynek tekinthető tágabb értelemben.¹⁵

A törvény indokolásában is szerepel, hogy „a törvény szerkezetileg is egyszerűsíti a tényállásokat, így egy fejezetben szabályozza az 1978. évi Btk. XV. fejezetében két önálló cím alatt szereplő, a közélet tisztasága elleni és a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekményeket”. Ennek indoka, hogy a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekmények elkövetési magatartása, valamint büntetési tétele is megegyezik a megfelelő közélet tisztasága elleni bűncselekmény tényállásával. Ennek megfelelően a törvény az adott tényállásoknál önálló bekezdésben utal arra, hogy az ott szabályozott cselekmény külföldi hivatalos személy vagy külföldi gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy vonatkozásában is büntetendő, ahol ez nemzetközi szerződések, illetve az Európai Unió jogi aktusai alapján szükséges.¹⁶ Az egyszerűsítés valóban ildomos, logikus és követhető.

Jelentős újítása a szabályozásnak, hogy az 1978. évi Btk. szövegezésében nehezen kezelhető vesztegetés tényállását a 2012. évi Btk. tagolja, és külön elnevezésű tényállásokként kodifikálja őket. Az aktív vesztegetést „vesztegetés”, a passzív vesztegetést „vesztegetés elfogadása” elnevezés alatt szabályozza. Ennek megfelelően megkülönböztet: vesztegetést (290. §), vesztegetés elfogadását (291. §), hivatali vesztegetést (293. §), hivatali vesztegetés elfogadását (294. §), vesztegetést bírósági vagy hatósági eljárásban (295. §), vesztegetés elfogadását bírósági vagy hatósági eljárásban (296. §), vesztegetés feljelentésének elmulasztását (297. §), befolyás vásárlását (298. §), valamint befolyással üzérkedést (299–300. §).

A fejezet az aktív gazdasági vesztegetéssel kezdődik, amelyet vesztegetés (290. §) elnevezéssel illet a törvény. Az 1978. évi Btk. a passzív hivatali vesztegetés tényállás tárgyalásával kezdte (1978. évi Btk. 250. §), ezt követte a passzív gazdasági vesztegetés (1978. évi Btk. 251–252. §), az aktív hivatali vesztegetés (1978. évi Btk. 253. §), majd pedig az aktív gazdaság vesztegetés (1978. évi Btk. 254. §).

Az új Btk.-ban szereplő vesztegetési tényállások sorrendváltozását nem tartom indokoltnak. Véleményem szerint a hivatali vesztegetés az, amelyet kiindulós tényállásnak kell tekintenünk, hiszen a hivatali hatalommal való visszaélés, az állami intézményekbe vetett bizalom a vesztegetés elsődleges típusa. A szabályozás további érdekessége, hogy míg a hivatali vesztegetések esetén a törvény használja a „hivatali” jelzőt, addig a gazdasági vagy más szakirodalmi megközelítésben gazdálkodó szer-

¹⁴ Lásd INZELT (2014) 39–51. o.

¹⁵ Soós – HAZAFI (2006)

¹⁶ Az alábbiakban ezen utaló szabályokra az egyes tényállások elemzésénél nem térek ki.

vezettel kapcsolatos vesztegetés¹⁷ esetén a gazdasági jelzõt nem nevesíti a tényállás elnevezésekor. Ami a terminológiát illeti, egyetértek *Hollán Miklóssal*¹⁸, hogy a vesztegetés elfogadása nem szerencsés kifejezés, hiszen a passzív vesztegetõ valójában nem az aktív vesztegetést fogadja el, hanem a jogtalan elõny kapcsán valósít meg elkövetési magatartásokat.

XVIII.2.1. A GAZDASÁGI VESZTEGETÉS

Aktív gazdasági vesztegetés büntettét (290. §) követi el, aki gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végzõ személynek vagy rá tekintettel másnak azért ad vagy ígér jogtalan elõnyt, hogy a kötelességét megszegje. Az elkövetési magatartás a jogtalan elõny adása vagy ígérése, célzata a kötelességszegés.

A tényállásban a „kölségvetési szerv, gazdálkodó szervezet, egyesület dolgozója, illetve tagja” kifejezés helyett az adott szervezet „részére vagy érdekében tevékenységet végzõ személy” kifejezés szerepel. Ezáltal a jogalkotó értelmezési problémákat küszöbölt ki. Az új szabály értelmében az adott szervezettel bármilyen jogviszonyban lévõ személy alanya lehet, így például megbízási, vállalkozási, vagy munkaszerzõdés keretében tevékenységet végzõ személy is. Az indoklás arra hivatkozik, hogy a „kölségvetési szerv” és az „egyesület” fogalom tényállásban történõ szerepeltetésétõl az „egyszerûsítés” elvének megfelelõen a jogalkotó eltekint, figyelemmel arra, hogy Ptk. 685. § c) pontjában meghatározott gazdálkodó szervezet fogalmát a törvény – átvéve az 1978. évi Btk. 137. § 19. pontjában található fogalommeghatározást – a „kölségvetési szerv”-re is érti [459. § (1) bekezdés 8. pont]. Minõsített esetek az önálló intézkedésre jogosult személlyel kapcsolatos elkövetés (egyõtõl öt évig terjedõ szabadságvesztés, amely szigorítást jelent), bünszövetségben történõ vagy üzletszerû elkövetés (új minõsített eset e tényállás tekintetében).

A fejezetben szereplõ egyes tényállások felépítésérõl elmondható, hogy egységes és átlátható abban a tekintetben, hogy általában a tényállás utolsó bekezdése tartalmazza a korlátlan enyhítésre, mellõzésre vonatkozó szabályt, az utolsó elõtti bekezdés pedig a külföldi hivatalos személy, külföldi gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végzõ személyre tartalmaz utalást. Ez az egység megtõrik a hivatali vesztegetés [293. § (3) bekezdés] esetén a külföldi személyek vonatkozásában, és a befolyással üzérkedés [299. § (3) bekezdés] esetén. Fontos hangsúlyozni, hogy a korlátlan enyhítésre, mellõzésre vonatkozó passzus nem volt biztosítva a befolyás vásárlása és a befolyással üzérkedés esetében. A jogalkotó, korrigálandó kodifikációs hibáját, a *2015. évi LXXVI. törvény egyes büntetõjogi tárgyú törvények módosításáról szóló törvénnyel*¹⁹ bevezeti a korlátlan enyhítés lehetõségét valamennyi korrupciós bûncselekmény tekintetében. A törvényjavaslat indoklása szerint „a korrupciós bûncselekményeknél kiemelkedõen magas a latencia. Az ilyen típusú bûncselekmények felderítési hatékonyságának növelése érdekében a Javaslat a befolyás vásárlása

¹⁷ HOLLÁN (2014) 41–43. o.

¹⁸ Uo. 45. o.

¹⁹ A törvény 2015. július 1-jén lépett hatályba.

és a befolyással üzérkedés tekintetében is megteremti a korlátlan enyhítés lehetőségét, így valamennyi korrupciós bűncselekménynél egységesen biztosítva lesz e megoldás.”²⁰ Osztom Hollán Miklós véleményét, hogy az önfeljelentési hajlandóságot a büntethetőséget megszüntető ok visszaállításával lehetne hatékonyan előmozdítani.²¹

A fejezet a *passzív gazdasági vesztegetéssel* folytatódik, *vesztegetés elfogadása* néven (291. §). Az elkövetési magatartás a jogtalan előny kérése, elfogadása, ígéretének elfogadása vagy a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetértés. Az elkövetési magatartásokból látszik, hogy a passzív korrupciós cselekmények tipikusan szóbeli elkövetést jelentenek, a bűncselekmény befejezettségéhez nem szükséges az előny kérése esetén a másik fél (pozitív) reakciója, továbbá az előny tényleges átadása. Minősített esetek a kötelességszegés, a bünszövegségben vagy üzletszerűen való elkövetés, illetve ha önálló intézkedésre jogosult személy követi el a cselekményt.

XVIII.2.2. AZ AKTÍV HIVATALI VESZTEGETÉS

A hivatalos személyek meghatározásában egyetlen lényeges változás következett be. Az 1978. évi Btk. 137. § 1. pont l) alpontja alatt – külön pontban – szabályozott személyek köre „jogszabály alapján közhatalmi, államigazgatási feladatokkal megbízott szervnél, testületnél az a személy, aki közhatalmi, államigazgatási feladatot lát el” kikerült a szabályozásból, és beépült a Btk. 459. § (1) bekezdés 11. pont k) alpontjának²² szabályai közé.

Aktív hivatali vesztegetés büntettét (293. §) követi el, aki hivatalos személyt a működésével kapcsolatban neki vagy rá tekintettel másnak adott vagy ígért előnnyel befolyásolni törekszik. Az elkövetési magatartás kiegészült a „befolyásolni törekszik” fordulattal, továbbá megszűnt az előny előtti „jogtalan” fordulat.

Az eredeti gazdasági vesztegetés kodifikálásánál mindenhol megmaradt a „jogtalan” előny fogalma, míg a hivatali vesztegetés, illetve a bírósági vagy hatósági eljárásban való vesztegetés esetén a jogtalan kitétel nem szerepel. Ezt a kodifikációs hibát orvosolta a jogalkotó a 2015. évi LXXVI. törvénnyel. A törvényjavaslat indokolása szerint „a Btk. XXVII. Fejezete következetlenül használja az »előny« milyenségének megjelöléseként a »jogtalan« szót, egyes tényállásokban megtalálható a »jogtalan« jelző, míg a tényállások egy részében a »jogtalan« kifejezés nem szerepel. Erre figyelemmel a következetesség érdekében a módosítás az érintett rendelkezése-

²⁰ A törvényjavaslat általános indokolása, illetve a 27–28. §-okhoz fűzött indokolás. <http://www.parlament.hu/trom40/04643/04643.pdf>, 24. o.

²¹ HOLLÁN (2015) 10. o.

²² k) az Alkotmánybíróságnál, a Köztársasági Elnök Hivatalánál, az Országgyűlés Hivatalánál, az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalánál, a Magyar Nemzeti Banknál, az Állami Számvevőszéknél, bíróságnál, ügyészségnél, minisztériumnál, autonóm államigazgatási szervnél, kormányhivatalnál, központi hivatalnál, önálló szabályozó szervnél, rendvédelmi szervnél, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál, az Országgyűlési Őrségnél, fővárosi vagy megyei kormányhivatalnál, önkormányzati igazgatási szervnél, megyei intézményfenntartó központnál vagy köztestületnél közhatalmi feladatot ellátó vagy szolgálatot teljesítő személy, akinek a tevékenysége a szerv rendeltetészerű működéséhez tartozik.

ket pontosítja, és a jogbiztonság érdekében rögzíti, hogy az előnynek jogtalanak kell lennie.”²³

A „befolyásolni törekszik” fordulattal pedig az indokolás szerint „a jogalkotó jelzi, hogy az előnynek alkalmasnak kell lennie a befolyásolásra, illetve az előny adásának célja a hivatalos személy befolyásolása”. Leszögezi azt is, hogy „egyrészt fogalmilag nem képzelhető el, hogy a befolyásolásra törekvéshez adott vagy ígért előny jogszerű legyen, másrészt az adott vagy ígért előny mindig az aktív vesztegető személyére nézve közvetlenül vagy közvetve jelent az addiginál kedvezőbb állapotot, ezért a »jogtalan« kifejezés használata felesleges”. E szabályozással a jogalkalmazó feladata lesz annak megítélése, hogy a befolyásolni törekszik magatartásforma megvalósul-e, továbbá hogy az adott cselekmény a szokásos ajándékozás keretei között vagy éppen a hála utólagos kifejezése befolyásolási törekvés nélkül.

XVIII.2.3. A PASSZÍV HIVATALI VESZTEGETÉS

A passzív hivatali vesztegetés (294. §) elkövetési magatartásai az előny kérése, az előny vagy ennek ígéretének elfogadása, a hivatalos személyre tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért előny kérőjével vagy elfogadójával való egyetértés. Az elkövetőre tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért előny kérőjével vagy elfogadójával egyetértés esetén az elkövető abba nyugszik bele, hogy az ő működésével kapcsolatban és rá tekintettel részesüljön a harmadik személy a jogtalan előnyben. A minősített eseteket tekintve a „fontosabb ügyben intézkedésre hivatott hivatalos személy”, valamint a „más hivatalos személy fontosabb ügyben” eset megszűnt. Minősített esetek a vezető beosztású hivatalos személy elkövetése, a köteleesség megszegése, a hatáskör túllépése, a hivatali helyzettel visszaélés, a bünszövetségben vagy üzletszerűen való elkövetés. Az alap- és minősített esetek büntetési tétele nem változott. A 2015. évi LXXVI. törvény e tényállás esetén is beillesztette a „jogtalan” jelzőt az előny elé.

XVIII.2.4. VESZTEGETÉS (ELFOGADÁSA) BÍRÓSÁGI VAGY HATÓSÁGI ELJÁRÁSBAN

A Btk. 295. §-ában szabályozott *vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban*, valamint a 296. §-ban meghatározott *vesztegetést elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban* tényállások esetén a törvény azt is büntetni rendeli, aki a bűncselekményt törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződéssel vagy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa kötelező határozatával létrehozott nemzetközi büntetőbíróóság, illetve az Európai Unió Bíróháza előtt folyamatban lévő eljárás során vagy azzal kapcsolatban követi el. A „vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban”

²³ A törvényjavaslat 36. §-ához fűzött indokolás.
<http://www.parlament.hu/irom40/04643/04643.pdf>, 34. o.

elkövetési magatartásai kiegészülnek az előny ígérének elfogadásával, valamint az elkövetőre tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért előny kérőjével vagy elfogadjával való egyetértéssel. Ezáltal a vesztegetés elfogadása elkövetési magatartásának szabályozása mind a gazdasági, mind a hivatali és mind a bírósági vagy hatósági eljárás vonatkozásában egységessé válik. A 2015. évi LXXVI. törvény e paragrafust is kiegészítette a „jogtalan” jelzővel.

XVIII.2.5. BEFOLYÁS VÁSÁRLÁSA

A 298. § szabályozza a *befolyás vásárlása* tényállást, amelyet az valósít meg, aki olyan személynek, aki arra hivatkozik, hogy hivatalos személyt befolyásol, vagy olyan személyre tekintettel, aki arra hivatkozik, hogy hivatalos személyt befolyásol, másnak előnyt ad vagy ígér. A 2015. évi LXXVI. törvény öt módosítást hajtott végre a tényálláson:

- 1) A jogbiztonság érdekében, illetve az egységesítés jegyében kiegészült a „jogtalan” jelzővel.
- 2) Kodifikálásra került egy (1a) bekezdés, amely alapján az is büntetendő, aki magát hivatalos személynek kiadó személy részére vagy rá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér. Ennek oka a javaslat indokolása szerint, hogy „az aktív oldali elkövetést jelentő befolyás vásárlása korrupciós bűncselekményként csak azt bünteti, aki olyan személynek vagy rá tekintettel másnak ad vagy ígér jogtalan előnyt, aki arra hivatkozik, hogy hivatalos személyt befolyásol. A befolyás vásárlása nem állapítható meg akkor, ha a jogtalan előnyt olyan személynek adják vagy ígérik, aki magát hivatalos személynek adja ki, miközben ennek a cselekménynek a passzív oldala a befolyással üzérkedés súlyosabban minősülő esete. A befolyás vásárlása semmilyen esetben sem lehet a hivatalos ügyek elintézésének módja.”²⁴ Véleményem szerint, aki magát hivatalos személynek kiadó személy részére ad vagy ígér jogtalan előnyt, nem befolyással vásárlást, hanem aktív hivatali vesztegetést valósít meg. Ezen álláspontomat támasztja alá több szakirodalmi okfejtés is.²⁵ Továbbá, ha valaki hivatalos személynek adja ki magát, akkor cselekménye csalásnak fog minősülni, amennyiben vagyoni előnyt szerez, ahogy erre Hollán is rámutat.²⁶
- 3) A Btk. 298. § (2) bekezdésében szereplő „illetve egyesület” kifejezés törlésre került, ami egy szövegezési hibának tekinthető, amit javított a jogalkotó. A fejezetben mindenhol a gazdálkodó szervezet kifejezés található, illetve a Btk. 459. § 8. pontja alapján e fogalom az egyesületet is takarja, így felesleges a duplikált feltüntetés.

²⁴ A törvényjavaslat 27–28. §-ának indokolása.

<http://www.parlament.hu/irom40/04643/04643.pdf>, 32. o.

²⁵ HOLLÁN (2015) 8. o.; GÁL (2014) 304. o.

²⁶ HOLLÁN (2015) 8. o.

- 4) Egy technikai jellegű módosítás, amely az (1a) bekezdés kodifikálása miatt történt, hiszen ezen alakzatot is el lehet követni külföldi hivatalos személlyel kapcsolatban.
- 5) A Btk. 298. § (4) bekezdésében pedig a befolyás vásárlása esetében is biztosítja a törvény a büntetés korlátlan enyhítését, illetve mellőzését.

XVIII.2.6. BEFOLYÁSSAL ÜZÉRKEDÉS

Befolyással üzérkedés büntetett követi el (299. §), aki arra hivatkozással, hogy hivatalos személyt befolyásol, a maga vagy más számára előnyt kér, az előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért. Az elkövetési magatartások igazodnak a vesztegetés elfogadásának elkövetési magatartásaihoz, így az előny kérése és elfogadása mellett büntetendő az ígéret elfogadása, valamint az adott vagy ígért az előny kérőjével vagy elfogadójával való egyetértés is. A befolyással üzérkedő a vesztegető és a vesztegetés elfogadója között található, emiatt szükséges, hogy az elkövetési magatartások igazodjanak a vesztegetés elfogadásának tényállásában szereplőkhöz. A *2015. évi LXXVI. törvény* e tényállást is kiegészíti az előny előtti „jogtalan” jelzővel, továbbá a büntetés korlátlan enyhítését, illetve mellőzését is lehetővé teszi a törvényi körülmények fennállása esetén.

Szintén a *2015. évi LXXVI. törvény* iktatta be a 300/A. §-t, amelyben az eddig hiányzó kötelezettségzegés – amely a kötelességnek előny adásához kötött teljesítése is – fogalmának magyarázatát adja.

XVIII.2.7. A KORRUPCIÓS BŰNCSELEKMÉNYEK FELJELENTÉSÉNEK ELMULASZTÁSA

A vesztegetés feljelentésének elmulasztása eredetileg a Btk. 297. §-ában volt szabályozva, az alábbiak szerint: az a hivatalos személy, aki e minőségében hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést vagy vesztegetés elfogadását követtek el, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, nem tesz feljelentést, büntetett követ el. A tényállásból kitűnik, hogy nem valamennyi korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztását kívánta eredetileg a jogalkotó szankcionálni. Ez merőben érdekes, hiszen például a hivatali vesztegetés elfogadása vagy a hivatali befolyással üzérkedés nem tartozott a feljelentési kötelezettség alá eső bűncselekmények közé. E helyzet azért is tekinthető furcsának, mert e cselekményeket súlyosabban rendeli büntetni a törvény (egyötől öt évig terjedő szabadságvesztéssel), mint a gazdasági vesztegetést (három évig terjedő szabadságvesztés). A *2015. évi LXXVI. törvény* ezt a csorbát is kiköszörülte. Hatályon kívül helyezte a Btk. 297. §-át, egyúttal *Korrupciós bűncselekmények feljelentésének elmulasztása* alcímmel a 300. §-ban a következőként kodifikálta a tényállást: az a hivatalos személy, aki e minőségében hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést, vesztegetés elfogadását, hivatali vesztegetést, hivatali vesztegetés elfogadását, vesztege-

tést bírósági vagy hatósági eljárásban, vesztegetés elfogadását bírósági vagy hatósági eljárásban, befolyás vásárlását vagy befolyással üzérkedést követtek el, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, nem tesz feljelentést, büntettet követ el.

XVIII.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

XVIII.3.1. AZ ELŐNY JOGTALANSÁGA

A szakirodalom és a bírói gyakorlat szerint jogtalan előny lehet vagyoni, személyes vagy erkölcsi jellegű, amely az adott személyre nézve közvetlenül vagy közvetve kedvezőbb helyzetet eredményez. Vagyoni előny lehet pénz, bankszámla-követelés, pénzértékű dologi juttatás, kölcsön, hitel vagy tartozás elengedése. Személyes előny lehet visszterhes jogügylet, kereseti lehetőség biztosítása vagy elfogadása, szexuális kapcsolat létesítése²⁷. Erkölcsi előny lehet karrierelőny, például kitüntetésre felterjesztés. Az aktív hivatali vesztegetés esetében a szakirodalom azt mondja, hogy „az előny nem lehet jelentéktelen, annak felajánlását a társadalmi szokások nem helyteleníthetik (pl. névnapra pár szál virág, szimbolikus ajándék, kávéval, cigarettával való kínálás elfogadása a hivatalos megbeszélés során)”²⁸. Hivatali vesztegetés büntetéseért vonták büntetőjogilag felelősségre azt a terheltet, aki a vele szemben közlekedési szabálysértés miatt intézkedő rendőröknek „kávéra” pénzt ajánlott fel, azért, hogy tekintsenek el a helyszíni bírság kiszabásától.²⁹ A kávéval kínálás a mindennapi emberi interakciókhoz tartozó udvarias viselkedés, azonban a „kávéra” pénz felajánlás már nem, így e magatartás tekintetében büntetőjogi felelősség keletkezik.

Az előny jogtalanságával kapcsolatban fontos megemlíteni a bírói gyakorlat „szóróajándékokra” vonatkozó dilemmáját. *Gál István László* szerint³⁰ a vesztegetés minden formája esetén vizsgálni kell a kapott előny értékét, és azt, hogy a konkrét személy esetében ez az előny alkalmas lehetett-e arra, hogy őt motiválja. Véleménye szerint az előny a társadalomra veszélyesség hiánya miatt nem minősül jogtalannak, ha egyrészt olyan csekély értéket képvisel, ami nem alkalmas a befolyásolásra, másrészt „ha nem az előnyt elfogadó személy kérésére történik az előny átadása, és az előnyért cserébe nem tesz semmilyen ellenszolgáltatást az, aki az előnyt kapta”³¹.

²⁷ SINKU (2005) 310. o.; HORVÁTH – LÉVAY (2006); GÁL (2014) 291–292. o.

²⁸ SINKU (2005) 315. o.; HORVÁTH – LÉVAY (2006) 105. o.

²⁹ BH 2005. 44.; HORVÁTH – LÉVAY (2006) 105. o.

³⁰ GÁL (2014) 292. o.

³¹ Uo.

XVIII.3.2. A HÁLAPÉNZ BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉSE

Tóth Mihály álláspontja³² szerint a hálapénz minden formáját (akár előzetesen ígért vagy utólag elfogadott) kriminalizálta az új szabályozás azáltal, hogy a Btk. 291. § vesztegetés elfogadása cselekmény alaptényállása esetén a jogtalan előny elfogadásának nem feltétele a köteleességszegés.

A hálapénz utólagos elfogadásának büntetőjogi tilalmával kapcsolatos értelmezés pikantériáját a *Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény* (a továbbiakban: Mt.) 52. § (2) és (4) bekezdése adja. Vagyis az Mt. 52. § (2) bekezdése „a munkavállaló a munkáltató előzetes hozzájárulása nélkül harmadik személytől díjazást a munkaviszonyban végzett tevékenységére tekintettel nem fogadhat el vagy nem köthet ki”. Az Mt. 52. § (4) bekezdése szerint „díjazásnak minősül minden olyan vagyoni értékű szolgáltatás, amelyet harmadik személy a munkáltatót megillető szolgáltatáson felül a munkavállalónak nyújt”. A szakirodalomban a kérdés nem egyértelműen tisztázott.³³

Hollán Miklós³⁴ szerint, ha az orvos köteletségének teljesítéséért előzetesen vagy utólag előnyt fogad el, csak abban az esetben büntetendő vesztegetés elfogadásáért, ha a juttatás jogtalan, vagyis „a hálapénz elfogadásának törvényi tilalma alól a munkáltató nem adott felmentést”³⁵. Véleménye szerint az Mt. rendelkezése alapján „a munkáltató által engedélyezett hálapénz elfogadása az előny jogtalanságának hiányában nem minősül bűncselekménynek”³⁶. A munkáltató felmentése az új Btk. 15. § g) pontja és a 24. § büntethetőséget kizáró okként megjelölő „jogszabály engedélye” alapján válik jogszerűvé.

Amennyiben elfogadjuk ezt az érvelést, az – álláspontom szerint – a jogegyenlőség elvét, az állampolgárok – jelen esetben az orvosok, az egészségügyben dolgozók – egyenjogúságának elvét és érvényesülését is sérti, hiszen amelyik egészségügyi intézményben engedélyezi a munkáltató a hálapénz elfogadását, ott a személyzet nem valósít meg bűncselekményt, ahol pedig nem, ott büntetőjogi felelősséggel tartoznak ugyanazért a magatartásért.

Jómagam Tóth Mihállal értek egyet abban, hogy a „munkáltatói hozzájárulás nem teheti jogszerűvé” ezt a magatartást.

A kialakult helyzet tisztázása érdekében 2014. április 1-jén a Magyar Rezidens Szövetség *Polt Péter* legfőbb ügyészhez fordult azzal a kérdéssel, hogy az „orvosok által előre nem kért, utólag elfogadott előny (hálapénz) kimeríti-e az ügyészség szakmai álláspontja szerint a vesztegetés elfogadása tényállását?”³⁷.

A Legfőbb Ügyészség a beadvány vizsgálata után, 2014 májusában jogszabály-módosítást kezdeményezett a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumnál. Az Igazságügyi Minisztérium 2015. március 3-i előterjesztése az egyes büntetőjogi

³² TÓTH (2013) 529. o.; TÓTH (2014)

³³ GELLÉR (2013) 18–21. o.; GÁL (2014) 297. o.; TÓTH (2014) 5. o.

³⁴ HOLLÁN (2014) 106–111. o.

³⁵ Uo. 111. o.

³⁶ Uo. 108. o.

³⁷ http://www.shp.hu/hpc/userfiles/geller/magyar_rezidens_szovetseg_allasfoglalas_kerese_2014_04_01..pdf

tárgyú törvények módosításáról szóló törvény tervezete³⁸ értelmében a Btk. 291. § (1) bekezdés tényállásának szövegét az „avagy a kötelességének megszegéséért” fordulat beiktatásával újból legalizálta volna a hálapénzt. Az azóta elfogadott *2015. évi LXXVI. törvény* nem módosította a hivatkozott tényállást.

XVIII.3.3. SZIGORODÓ BŰNTETÉSEK

A vesztegetés elfogadása (291. §) minősített eseteinél, egyrészt amikor kötelesség-szegés is történik, másrészt az önálló intézkedésre jogosult személy által való elkövetés esetén az egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel való szankcionálás súlyosítást jelent. Ugyancsak súlyosítás a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban (296. §) alapeset büntetési tétele (egy évtől öt évig tartó szabadságvesztés). A törvény előterjesztéséhez fűzött általános indokolás kifejti: „a Nemzeti Együttműködés Programja úgy fogalmaz, hogy a »jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma«³⁹. A *2001. évi CXXI. törvény* volt az, amely beiktatta a súlyosabb büntetési tételeket a korrupciós bűncselekményeknél. E megemelt büntetési tételeket az új Btk. meghagyta, illetve az általános részben tapasztalható súlyosítási tendencia, amely kihat a korrupciós cselekmény esetén kilátásba helyezett büntetések fajtáira és volumenére. A szigorításra hangsúlyt helyező, csak és kizárólag a büntetési tételeket emelő büntetőpolitika a bűnelkövetés visszaszorítását nem tudja előidézni. A büntető igazságszolgáltatás látókörébe kerülő korrupciós bűncselekmények esetében pedig felmerül az a kérdés, hogy a jogalkotó valóban az ún. kisstílusú korrupciós esetekre (például pár ezer forint átadása a közterület-felügyelőnek) kívánta-e megfogalmazni e súlyos büntetéseket.⁴⁰

XVIII.3.4. A FONTOSABB ÜGYBEN INTÉZKEDÉSRE HIVATOTT SZEMÉLY ÁLTALI ELKÖVETÉS KÉRDÉSE

A fontosabb ügyben intézkedésre hivatott személy általi elkövetés minősített esete megszűnik. E körülményt a büntetés kiszabása körében tartja értékelhetőnek a jogalkotó. Véleményem szerint e körülmény büntetékiszabás körében való értékelése nem eredményez egységes joggyakorlatot. A problémát megoldandó a jogalkotó értelmező rendelkezések keretében szerepeltethette volna a fogalom meghatározását. A helyzet érdekessége, hogy a vezető beosztású hivatalos személyek általi elkövetés változatlanul fennmaradt, így előfordulhat, hogy egy nem vezető beosztású személy, például ügyész vagy bíró passzív vesztegetési cselekménye enyhébben minősülhet, mint egy vezető beosztású rendőre ugyanazon ügy kapcsán.

³⁸ <http://www.kormany.hu/hu/dok?source=5&type=302#!DocumentBrowse>

³⁹ <http://konyvtar.bpugyvedikamara.hu/wp-content/uploads/2012/02/BTKeloterjesztes-tervezet.pdf>

⁴⁰ Lásd INZELT – KERESZI – LÉVAY (2014) 1–156. o.

XVIII.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

XVIII.4.1. A HÁLAPÉNZ

A *hálapénz* büntetőjogi megítélésének tisztázása érdekében a Btk. 291. § vesztegetés elfogadása alaptényállást az „avagy a kötelességének megszegéséért” fordulattal szükséges kiegészíteni, azzal a megjegyzéssel, hogy a hálapénz jogszabály általi legalizálása nem lehet a probléma kezelésének végső megoldása.

XVIII.4.2. AZ AKTÍV HIVATALI VESZTEGETÉS CÉLZATA

A Btk. 293. §-ában szabályozott aktív hivatali vesztegetés célzatos szabályozása nem felel meg a védett jogi tárgy (vagyis jelen esetben az állami intézmények törvényes, pártatlan és befolyástól mentes működése) szerinti követelményeknek. Egyetértek Hollán Miklós azon javaslatával⁴¹, hogy az aktív hivatali vesztegetés célzatos szabályozását meg kellene szüntetni.

XVIII.4.3. A FONTOSABB ÜGYBEN INTÉZKEDÉSRE HIVATOTT SZEMÉLY

A hivatali vesztegetések esetén a *fontosabb ügyben intézkedésre hivatott személy általi elkövetés* mint minősített eset visszaállítását javaslom, amelynek meghatározását egy értelmező rendelkezésnek kellene tartalmaznia. Ennek a fentebb kifejtett indokán kívül alapja, hogy a gazdasági vesztegetések esetén az „önálló intézkedésre jogosult személy” a hatályos szabályozásunk részét képezi, amelynek nem minden esetben feleltethető meg a „vezető beosztású hivatalos személyek” általi elkövetés, így indokolatlanul enyhítheti a jelen szabályozás a büntetőjogi felelősséget a hivatalos személyek esetén.

XVIII.4.4. AZ ÖNÁLLÓ INTÉZKEDÉSRE JOGOSULT SZEMÉLY

Az önálló intézkedésre jogosult személy fogalmának meghatározása is szükséges egy értelmező rendelkezés keretében. Ahogy Hollán is fogalmaz a terminológia kapcsán: „jogbiztonságot veszélyeztetően bizonytalan kontúrú fogalom”⁴².

⁴¹ HOLLÁN (2014) 81. o.

⁴² Uo. 172. o.

XVIII.4.5. A BÜNTETÉS ENYHÍTÉSE VAGY A BÜNTETHETŐSÉG MEGSZŪNÉSE

A büntetés korlátlan enyhítése vagy mellőzése szabály helyett vissza kellene állítani a büntethetőséget megszüntető ok intézményét. A jelen szabályozás nem ösztönzi a korrupcióban részt vevő felet, hogy cselekményét a hatóságnak jelentse. A felek közötti érdekközösség megtörése esetén és a feljelentési hajlandóságra elmozdulásakor szükséges, hogy a nyomozó hatóságoknak valamilyen hatékony eszköz legyen a kezükben.

XVIII.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bócz Endre (1998) „A kriminális korrupció a magyar büntetőjogban” In: *Írások a korrupcióról* (szerk. Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László). Helikon Kiadó, Budapest, 1998. 31–34. o.
- FINSZTER Géza (2008) „A közélet tisztasága elleni bűncselekmények oksága. A korrupció jogszempontú elemzése” *Magyar Rendészet*, 2008/4. 39–42. o.
- GÁL István László (2014) „XXVII. fejezet. Korrupciós bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog – Különös Rész* (szerk. Tóth Mihály – Nagy Zoltán). Osiris Kiadó, Budapest, 2014.
- GELLÉR Balázs (2013) „Paraszolvencia – büntetőjogi kategória?” *Med et Jur*, 2013/4. 18–21. o.
- HOLLÁN Miklós (2012) „A befolyás vásárlásának büntetendőségéről” *Jogelméleti Szemle*, 2012/3. 17–29. o.
- HOLLÁN Miklós (2014) *Korrupciós bűncselekmények az új büntetőkodekxben*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- HOLLÁN Miklós (2015) „A korrupciós bűncselekmények szabályozási újdonságai – egy törvényjavaslat margójára” *MTA Law Working Papers*, 2015/2016.
- HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós (szerk.) (2006) *Magyar Büntetőjog, Különös Rész*. 2. kötet. CompLex Kiadó, Budapest, 2006.
- INZELT Éva (2014) „A társadalom korrózióvédelme. Segít-e az új Btk. a korrupció visszaszorításában?” In: *Fiatal büntetőjogászok az új Büntetőtörvénykönyvről* (szerk. Mészáros Ádám). Magyar Jog- és Államtudományi Társaság, Szeged–Budapest, 2014. 39–51. o.
- INZELT Éva – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (2014) *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*. ELTE ÁJK, Budapest, 2014. 1–156. o.
- KRÁNITZ Mariann (1988) *A korrupciós bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- SINKU PÁL (2005) „Az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog. Különös Rész* (szerk. Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál). 5. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2005. 309–319. o.

Soós István – HAZAFI Zoltán (2006) *A korrupció elleni küzdelem elvei és módszerei, a közszolgálati etika érvényesítése*. Tankönyv a köztisztviselők továbbképzéséhez. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest, 2006.

http://www.nki.gov.hu/images/tudasbazis/archiv/3/3_korrupcio_tankonyv

TóTH Mihály (2013) „Az új Btk. bölcsőjénél” *Magyar Jog*, 2013/9. 525–534. o.

TóTH Mihály (2014) „Boríték kapható” *Élet és Irodalom*, 2014/28.

XIX. A KÖRNYEZET ÉS A TERMÉSZET ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK

KÓHALMI LÁSZLÓ

- XIX.1. Szabályozástörténet
- XIX.1.1. A kodifikált környezeti büntetőjog előzményei
- XIX.1.2. A Csemegi-kódex
- XIX.1.3. Az 1961. évi V. törvény
- XIX.1.4. Az 1978. évi IV. törvény
- XIX.2. A hatályos szabályozás bemutatása
- XIX.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
- XIX.4. De lege ferenda javaslatok
- XIX.5. Felhasznált irodalom

XIX.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

XIX.1.1. A KODIFIKÁLT KÖRNYEZETI BÜNTETŐJOG ELŐZMÉNYEI

A kodifikált környezetvédelmi jellegű jogszabályok közül az elsők egyike a *mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvény-czikkely*.¹ A jogalkalmazó igen széles hatáskört kapott, hiszen a kertekben, szőlőkben, erdőkben, vetésekben, réteken, nádasokban, legelőkön, hidakon, kőszénbányákban elkövetett károsítások esetén járhatott el. A rendelkezésekben kiemelt szerepet kaptak az erdővédelmi, élővilágvédelmi és vízvédelmi előírások. Az 1840. évi X. törvény-czikkely is jelzi, hogy milyen kiemelt jelentőséget tulajdonított a kor jogalkotója ez utóbbi feladatnak.² A vizekről és a csatornákról szóló jogszabály tilalmazott minden olyan magatartást, amely a „vizeknek természetes lefolyását akármely módon és alakban” gátolta, s a rendelkezések megsértőjének kártérítéssel kellett számolnia.

Az *1843-as Büntetőjogi Javaslatokban* környezetvédelmi büntetőjogi jellegű rendelkezés a 402. §-ban szabályozott „szándékosan okozott vízáradás általi károsítás”³

¹ KÓHALMI (2001) 147. o.

² SZALÓKI (2008) 418. o.

³ FAYER (1896) 91. o.

megjelölésű bűncselekmény⁴, mely elkövetőjének büntetése hat hónapi fogházig terjedhetett, amennyiben a vízáradás, illetőleg veszély vagy kár nem következett be; két év „rabságig” ezer forint alatti, illetve nyolcévi rabságig ezer forint feletti károkozás esetén; tizenkét évi rabságig, ha a vízáradás falut vagy egyéb lakhelyet pusztított el, míg holtig tartó rabságig, ha a vízáradásban valaki életét veszítette. Nem büntethető az, aki a törvénytelenül felállításra került gátat, töltést, zúgókat azért „rontja meg”, mert „egyébkint a fenyegető veszélyt el nem hárihatta”.

1874 a következő „jogtörténeti megálló” vizsgálatunk szempontjából, hiszen ekkor készült el a *törvényjavaslat* a Magyar Büntetőtörvénykönyvről, s ennek *A közegészség elleni büntettek és vétségek* címet viselő XXI. fejezet 305. §-a szabályozott környezeti büntetőjogi jellegű tényállást.⁵

XIX.1.2. A CSEMEGI-KÓDEX

Az 1878. évi V. törvénycikknek *A közegészség elleni büntettek és vétségek*⁶ címet viselő XXI. fejezete adott helyt a környezeti büntetőjogi jellegű törvényi tényállásnak. A Csemegi-kódexbeli bűncselekmény⁷ megtartotta azt a szabályozási technikát, hogy egy szakaszban rendelkezett két jogtárgy (környezet és a közegészség) védelméről, s jobbra csak stilisztikai-grammatikai eltérést mutat az 1874-es javaslattal összevetve, valamint azt, hogy nem a 305., hanem a 315. §-ban⁸ került megszövegezésre.

Egyetlen érdemi eltérés mutatható ki az új tényállás oldalán, nevezetesen a minősített alakzatnál nemcsak a halál bekövetkezése, hanem a súlyos testi sértés okozása is hátrányosabb büntetőjogi megítélést vont maga után az elkövetővel szemben.

Fayer László a deliktum rendszertani elhelyezését azzal indokolta, hogy a közegészség elleni bűncselekmények gyakorta a testi épséget és az egészséget fenyegetik, s ezért célszerű a testi sértéseknél szabályozni.⁹

⁴ „A ki valamely töltést vagy gátot jogtalanul és szándékosan megrontott, vagy valamely zúgót jogtalanul és szándékosan felnyitott, ha tudta vagy legalább előre láthatta, hogy az által káros vagy veszélyes vízáradást fog okozni, büntetendő lészen...”

⁵ Törvényjavaslat (1874) 74. o.: „A ki pedig használatban levő valamely kutat, vízvezetéket, vagy vizeztartót megmérgez, vagy *életveszélyes* vagy az egészségre ártalmas anyaggal kevert valamely élelmi cikket (304. §.), ennek veszélyes vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva elárusit, áruba bocsát, vagy szétoszt: 5 évtől 10 évig terjedhető fegyházzal; s *ha ebből valakinek halála következett be, a mennyiben gyilkosság nem forog fenn*: 10 évtől 15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”

⁶ FINKEY (1902) 640. o.

⁷ TILKI (2004a) 50. o.

⁸ „A ki használatban levő kutat, vízvezetéket, vizeztartót megmérgez, úgyszintén a ki életveszélyes, vagy egészségre ártalmas anyaggal kevert valamely élelmi cikket (314. §) – ennek veszélyes vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva, elárusit, áruba bocsát vagy szétoszt: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal; s *ha ebből valakinek súlyos testi sértése vagy halála következett be, – amennyiben gyilkosság nem forog fenn – tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*”

⁹ FAYER (1896) 248. o.

XIX.1.3. AZ 1961. ÉVI V. TÖRVÉNY

Az 1950. évi II. törvény (Btá.) nem érintette a különös részi szabályokat¹⁰, s a *Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről rendelkező 1961. évi. V. törvény* megalkotása jelentett újabb előrelépést honi környezetvédelmi büntetőjogunk fejlődésében. A kódex *A közbiztonság és a közrend elleni büntettek* címet viselő XII. fejezetének „kútmérgezés”¹¹ elnevezésű ekocid¹² jellegű bűncselekménye érdemel említést. A törvényi tényálláshoz írott miniszteri indokolás¹³ a szabályozás szükségét az alábbi lakonikus rövidséggel magyarázta: „Ez a bűncselekmény – bár igen ritka – a hatályos büntető kódexek túlnyomó többségében szerepel.”

A kútmérgezés büntettének megfogalmazása és a hozzá fűzött miniszteri indokolás alapján elképzelhető, hogy kodifikálása inkább a jogi szabályozásban gyakorta megjelenő „tehetetlenségi mozgás”¹⁴ terméke, semmint a jogalkotó tudatos környezetvédő célja.

Az 1961. évi V. törvény a kútmérgezés tényállásával még csak a legfontosabbnak vélt környezeti elem, a víz, azon belül is csak az ivóvíz védelmét tartotta fontosnak.¹⁵

Később a jogalkotó az akkori időkben meglehetősen ritkának mondható jogtechnikai módosítással „becsempésztet” a büntető törvénykönyvbe egy, már a deliktum nevében is a környezetvédelemre utaló törvényi tényállást. Az *emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvényben* „elrejtett” Btk.-módosítással¹⁶ kétségkívül az elsők közé került hazánk a környezeti kriminalitással szembeni fellépés¹⁷ tekintetében, azonban „a környezetvédelmet sértő bűncselekmény”¹⁸ törvényi tényállása¹⁹

¹⁰ A BHÖ 168. pontjában szabályozott „vízáradás okozása” deliktum nem tekinthető kifejezetten környezet elleni bűncselekménynek.

¹¹ „197. §: (1) Aki kutat, forrást, vízvezetékét vagy egyéb olyan víztárolót, amelynek vizét ivóvízként használják, az egészségre ártalmas anyaggal beszennyez, vagy vizét fogyasztásra alkalmatlanná teszi, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntett folytán emberi életre veszély származott.

(3) Aki a büntettet gondatlanul követi el, egy évig, a (2) bekezdés esetén három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

¹² BODNÁR (1974) 230. o.

¹³ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve (1962) 332. o.

¹⁴ A Csemegi-kódex „burzsoá jogi matériaként” megbélyegezve nem szolgálhatott hivatkozási alapul a jogalkotónak, azonban az 1878. évi. V. tc. 315. §-ában szabályozott bűncselekmény kivételt képezhetett e körből, hiszen az új, szocialista ideológia szemszögéből sem lehetett kifogást emelni vele szemben, úgy mond az „osztályellenessége” miatt.

¹⁵ FÖLDVÁRI (1972) 340. o.; GÖRGÉNYI (1996) 191. o.

¹⁶ 1976. évi II. törvény 47. §

¹⁷ SINKU (2012) 307. o.

¹⁸ „197. § (1) Aki az emberi környezet védelem alatt álló tárgyait úgy szennyezi, ártalomnak vagy károsodásnak teszi ki, hogy ezzel az ember életét vagy egészségét jelentős mértékben kedvezőtlenül befolyásolja – ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg – három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán emberi életre veszély származott.

(3) Aki a (2) bekezdésben meghatározott cselekményt gondatlanul követi el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

¹⁹ NAGY (2003) 17. o.

már megalkotásakor sejteni engedte, hogy alkalmatlan lesz a kijelölt funkcióra, hiszen megfogalmazása olyannyira általános volt, ami konkrét alkalmazását lehetetlenné tette²⁰, s így nem meglepő, hogy ilyen bűncselekmény miatt a jogszabály hatályossága alatt büntetőeljárás nem indult.²¹

XIX.1.4. AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNY

A modern magyar környezeti büntetőjog a *Büntető Törvénykönyvről* szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépésétől számítható. Ekkor a jogalkotó két törvényi tényállással (környezetkárosítás, természetkárosítás) kívánta védeni a környezeti és a természeti elemeket.

A környezeti deliktumoknak „mostohagyermekkénti” kezelését mi sem szemlélteti jobban, mint hogy a kor egyetemi büntetőjogi tankönyvei nem is tárgyalták e bűncselekményeket.²²

1996-tól „a környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése” nevű bűncselekménnyel bővült a magyar büntetőjogi szabályozás. Ez a bűncselekmény 2005-től már „hulladékgazdálkodás rendjének megsértése” névvel szerepelt a büntető törvénykönyvben.

A 2000-es években a környezeti bűncselekmények újrakodifikálását nemcsak az e deliktumok esetében tapasztalható *latencia* és *végrehajtási deficit*²³, hanem kiváltóképpen az európai elvárásoknak való megfelelés is indukálta.²⁴

Az Európai Unióban a jogközelítés döntően a piaci tényezők mind szabadabb működését lehetővé tévő gazdasággal kapcsolatos joganyagra fókuszálódik. Természetesen a civiljogi integrációtól a büntetőjog sem marad(hat) érintetlenül. Ennek módja, hogy a Közösség az EK-szerződésben ráruházott hatáskörének gyakorlásával kötelezi a tagállamokat egyes magatartások hazai joguk általi büntetni rendelésére, ha valamely közösségi anyagi jogi rendelkezés hatályosulása ezt szükségessé teszi.²⁵

Az európai jogalkotó az európai büntetőjogi integráción belül a környezetjog²⁶ által oltalmazott érdekek büntetőjogi védelmének tagállami szintre történő emelésével szándékozott a környezeti bűnelkövetőkkel szemben összehangoltabban és ezáltal hatékonyabban fellépni. Mindezek biztosítására az Európai Bizottság 2001. március 15-én az Európai Közösséget létrehozó szerződés 175. cikkének (1) bekezdése alapján javaslatot nyújtott be a környezet büntetőjog általi védelméről szóló európai parlamenti és tanácsi *irányelv* megalkotására.²⁷ Az Európai Parlament a javasolt irányelvről 2002. április 9-én nyilvánított véleményt. Az Európai Bizottság 2002 októberében az irányelvre vonatkozó módosító javaslatot nyújtott be az Európai Közösséget létre-

²⁰ MÁRKUS (1981) 187. o.

²¹ TILKI (2004a) 50. o.

²² FÖLDVÁRI (1972); KÁDÁR (1962)

²³ TILKI (2004b) 228. o.

²⁴ KÖHALMI (2006) 212–213. o.

²⁵ KÓNYA (2005) 683. o.

²⁶ A környezetjog elnevezéssel kapcsolatos álláspontot lásd bővebben BÁNDI (2011) 12–15. o.

²⁷ Vorschlag für eine Richtlinie des Europäischen Parlaments und des Rates, 2001/0076 (COD)

hozó szerződés 250. cikkének (2) bekezdése alapján. A Tanács azonban ezt a javaslatot nem tartotta indokoltnak. A Tanács úgy ítélte meg, hogy *kerethatározati* formában alkot jogi normát, amelyet az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkére alapít. A Dán Királyság indítványára a Tanács 2003/80/IB kerethatározatát a környezet büntetőjog általi védelméről 2003. január 27-én fogadta el.

A kerethatározatnak – mint jogi aktusnak – nincs közvetlen hatálya. A Bizottság álláspontja még a kerethatározat megalkotása előtt az volt, hogy e normatípus olyan jogi eszköz, amely nem alkalmas a tagállamok számára előírni a környezetet károsító bűncselekmények nemzeti szintű büntetőjogi szankcióinak megalkotását.

Az Európai Közösségek Bizottsága az EU-szerződés 35. cikke alapján 2003. április 15-én megsemmisítés iránti keresetet nyújtott be az Európai Bírósághoz. A Bíróság 2005. szeptember 13-án a környezet büntetőjog általi védelméről szóló, 2003. január 27-i *2003/80/IB tanácsi kerethatározatot* megsemmisítette.²⁸ Az ugyanis formailag megsértette a harmonizációs jogalkotás „eljárési szabályait”, mert közösségi hatáskört bitorolt.²⁹ A Bíróság a kerethatározat részleges megsemmisítésére a benne foglalt rendelkezések oszthatatlansága folytán nem látott lehetőséget. A Bíróság álláspontja szerint a környezet büntetőjogi védelméről szóló *irányelvben* kellett volna rendelkeznie³⁰ az európai jogalkotónak.

A hazai szabályozásban mindezek után furcsa helyzet állt elő, mivel a környezeti büntetőjogi tényállások *konceptcionális* hátterét képező európai jogforrás megszűnt. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a magyar szabályok alkalmatlanok lettek volna a környezetet károsító bűncselekmények elkövetőivel szembeni összehangolt fellépésre.

Az 1978. évi Btk. környezetvédelmi büntetőjogi szabályozási megoldásai időről időre jogirodalmi kritikákat³¹ kaptak, s talán ez is indokolta a környezeti deliktumok tényállásainak újragondolását.

XIX.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

Hazánk korábbi „anyagjogszabálya”, a már hatályon kívül helyezett *Alkotmány* – véleményünk szerint – hosszú ideig csak deklaratív szinten óvta környezeti és természeti értékeinket és ehhez képest a védelemnek egy magasabb szintre helyezését figyelhetjük meg *Alaptörvényünkben*.³²

A *Nemzeti Hitvallás* világossá teszi, hogy felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.

²⁸ Az Európai Bíróság ítélete a C-176/03. sz. ügyben. <http://curia.eu.int>

²⁹ A kerethatározat meghozatalának körülményeiről lásd bővebben GÖRGÉNYI (2005) 106–111. o.

³⁰ KARSAI (2004) 137–141. o.

³¹ Lásd például LIGETI (2004) 212–215. o.; GELLÉR – BÁRÁNYOS (2011) 289–291. o.; FARKASNÉ (2015) 157–160. o.; JULESZ (2011) 57–59. o.; ROMÁN (2013) 78–98. o.; VIDA (2013) 249–267. o.

³² A téma árnyaltabb elemzését lásd ANTAL (2011) 46–50. o.

Az Alaptörvény konkrét passzusait vizsgálva több helyen észlelhetjük, hogy a jogalkotó nevesíti is környezeti és természeti értékeinket. Az Alaptörvény P) cikke kinyilvánítja, hogy a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdő és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növényi és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége. A környezet- és természetvédelem szempontjából az Alaptörvény XX. és XXI. cikkelyeiben megfogalmazottak jelentőségére kell felhívni a figyelmet.³³

A XX. cikk (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. A XX. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.

Ez nyilvánvalóvá teszi, hogy az Alaptörvény a testi és a lelki egészség egyik feltételének a környezet megfelelő védelmét tekinti³⁴. Környezetvédelmi szempontból a XXI. cikk (1) bekezdése talán az egyik legfontosabb mondata az Alaptörvénynek: „(1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.” Ehhez hasonló jelentőséggel rendelkezik a *reparációs kötelezettséget* megfogalmazó XXI. cikk (2) bekezdése is: „(2) Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt törvényben meghatározottak szerint helyreállítani, vagy a helyreállítás költségét viselni.”

Az Alaptörvény modern szemléletét igazolja, hogy korunk egyik legnagyobb globális környezeti kihívásáról, a hulladékprobléma elleni fellépésről sem feledkezik meg, hiszen a XXI. cikk (3) bekezdése szerint „Elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni”. Mindezek mellett számtalan olyan *inherens* rendelkezést is találunk az Alaptörvényben, amelyekben a környezetvédelmi jelleget könnyű felfedezni³⁵, bár elsődlegesen nem környezetvédelmi célból kerültek megalkotásra.³⁶ Az Alaptörvényről elmondható tehát, hogy kedvezőbb szabályozási bázist teremtett meg a környezet- és természetvédelem terén, mint a korábbi Alkotmány.³⁷

Fodor László szerint az Alaptörvény értékrendje elsődlegesen annyiban módosult a korábbi Alkotmány szabályaihoz képest, hogy megtartva az egészséges környezethez való jogról szóló rendelkezést, a jövő nemzedékek érdekeit is figyelembe veszi, és

³³ POLT (2016) 771. o.

³⁴ „Az alanyi kör függvényében tehát a környezethez való jog kettősséget mutat. A jog erga omnes hatályát alapul véve a maga teljességében kikényszeríthetetlen. A belső jogban a környezet védelme ugyancsak olyan állami kötelezettség, amelynek teljesítése kompromisszumokkal terhelt. Realitásoktól elrugaszkodott elvárás jelentene mindenki számára biztosítani az életfeltételeit képező környezeti elemek tökéletes szennyezésmentességét (tisztá levegő a Múzeum körúton is, teljesen nitrát mentes víz mindenhol.” HORVÁTH (2013) 230. o.

³⁵ Például *Polt Péter* szerint a XIII. cikkben megfogalmazott, a tulajdonhoz kapcsolódó társadalmi felelősség egyik megnyilatkozása lehet a tulajdonjog gyakorlása során a környezetvédelmi érdekek érvényesítése. Bővebben lásd POLT (2016) 771. o.

³⁶ FODOR (2015) 110. o.

³⁷ Lásd még HÁGER (2016) 29–30. o.

az ember, valamint a környezet viszonyának számos részterületét is nevesíti, például a vízvédelmet is mint a környezetvédelem egyik speciális területét.³⁸

Amikor környezet- és természetvédelemről beszélünk, akkor nem feledkezhetünk meg a nemzetközi jogi szabályozási környezetről sem. Fontos kiemelni az Emberi Jogok Európai Egyezményét, illetve ehhez kapcsolódóan az Emberi Jogok Európai Bíróságának *esetjogát*.

A magyar Alkotmánybíróság a környezetvédelmi jogokat érintő jogértelmezéshez több alkalommal is iránymutatást adott a jogalkalmazó szervek számára. Erre példa a 28/1994. (V. 20.) AB határozat, amely hangsúlyozza, hogy a környezethez való jog nem alanyi alapjog ugyan, de nem is csupán alkotmányos feladat vagy államcél, ahol az állam szabadon rendelkezik arról, hogy milyen eszközöket alkalmaz.³⁹

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) XXIII. fejezetének címe, illetve önmagában az önálló fejezet ténye az 1978. évi Btk.-nál jobban fejezi ki a fejezetben foglalt tényállások által védett jogi tárgyakat és azok jelentőségét, mivel korábban a környezetet és természetet károsító vagy ezzel összefüggő cselekmények nem is szerepeltek önálló fejezet vagy cím alatt.

Napjainkban azonban egyértelműen igény mutatkozik a *környezet autonóm védelmére, így a törvényben indokolt egy külön fejezetben, önállóan, a többi közegészség elleni tényállástól elkülönítve rögzíteni a környezetvédelmi tényállásokat*.

Polt Péter szerint a fejezet alá tartozó *tényállások igen sokrétűek*, vannak azonban olyan közös jellemzők, amelyek miatt egy fejezet alá vonhatók. Ilyen közös jellemző, hogy a környezetet és a természetet, valamint azok elemeit védik (lásd *környezetkárosítás, természetkárosítás*). *Az állatkinzás és a tiltott állatviadal szervezése bűncselekményeknek a környezetvédelmi fejezetben történő elhelyezését az azonos jogi tárgy, az állatok kímélete, a velük való humánus bánásmód indokolja. Ez ugyanis szorosan összefügg a környezetkárosításban szereplő élővilág, valamint a természetkárosításban szereplő növények és állatok védelmével. Ugyanez indokolja az új tényállások, az orvvadászat és az orvhalászat tényállás megalkotását.*⁴⁰

Az *atomenergiával* kapcsolatos tényállásoknak a klasszikus környezetvédelmiekkel egy fejezetben való elhelyezését az indokolja, hogy az Európai Unió is környezetvédelmi bűncselekményeknek minősíti az atomenergiával való visszaélést (lásd *a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK irányelvet*, a továbbiakban: 2008/99/EK irányelv).

Fontos kiemelni, hogy a 2008/99/EK *irányelv* szerint bűncselekménynek minősül minden olyan üzem jogellenes működtetése, amelyben veszélyes tevékenységet végeznek, illetve veszélyes anyagokat vagy készítményeket tárolnak vagy használnak, és amely az üzemen kívül bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a talaj, a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy a növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja.

³⁸ FODOR (2013) 331. o.

³⁹ Az Alkotmánybíróság környezetjogi tárgyú joggyakorlatáról bővebben lásd FODOR (2007) 17–18. o.

⁴⁰ POLT (2016) 774. o.

Amennyiben valaki jogszabályban meghatározott engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően nukleáris létesítményt üzemeltet, akkor a hatályos Btk. 264/A. §-a szerinti visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével tényállását valósítja meg. Ha azonban a veszélyes anyag, illetve veszélyes tevékenység nem nukleáris, hanem például vegyi anyagokat és ezekhez kapcsolódó tevékenységet jelent (lásd *vörösiszap*), akkor a magyar törvény szerint önmagában nem valósul meg bűncselekmény jogellenes üzemeltetés kapcsán.

Ennek oka az, hogy a veszélyes anyag önmagában nem egy egzakt módon meghatározott fogalom, nem világos, mi tartozik ide, milyen jogszabályok az irányadók, enélkül pedig nem lehet a *normavilágosság követelményének megfelelő kerettényállást kialakítani. Természetesen bűncselekmény megállapítható, ha valaki e tevékenység során a foglalkozása szabályainak megszegésével más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértést okoz, tehát a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés tényállása megfelel az irányelvnek.*⁴¹

A Btk. XXIII. fejezetében szabályozott, a környezet és a természet elleni bűncselekmények a következők: környezetkárosítás, természetkárosítás, állatkínzás, orrvadászat, orvhalászat, tiltott állatviadal szervezése, a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés, radioaktív anyaggal visszaélés, nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés, atomenergia alkalmazásával visszaélés.

XIX.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A hatályos Btk. környezeti büntetőjogi tényállásainak elemzése megkezdésekor meg kell állapítani, hogy hosszú utat tett meg a jogalkotó, mire eljutott a környezetet és a természetet sértő kriminális magatartások önálló fejezetben történő szabályozásáig.

A hazai szakirodalomban kétféle *terminus technicus* is létezik a környezetre és a természetre veszélyes deliktumok összefoglaló megnevezésére, az egyik a *környezetvédelmi büntetőjog*⁴², a másik a *környezeti büntetőjog*. Megítélésem szerint a két kifejezés lényegében egymás szinonimái, s a szerzők ugyanazt a szabályozási materiát értik rajta. A jogirodalomban többször igény fogalmazódott⁴³ meg a környezetet és a természetet sértő magatartásoknak a büntető anyagi kódexben önálló fejezetbeli szabályozására.

A Btk. környezeti büntetőjogi fejezetében szabályozott valamennyi deliktum részletes elemzésétől – a terjedelmi korlátok miatt – eltekintek, s csak a tényállások „glosszálására”, inkább elvi jellegű véleményezésére kerül sor.

Mint korábban már utaltam rá, az egész fejezet szempontjából meghatározó jelentőségű a 2008/99/EK *irányelv* rendelkezéseinek szem előtt tartása.⁴⁴

⁴¹ Btk. indokolás

⁴² GÖRGÉNYI (2002) 39–41. o.

⁴³ Uo. 50. o.

⁴⁴ Bővebben lásd TÓTH (2014) 220–221. o.

Fontos arra is felhívni a figyelmet, hogy a környezet és a természet sérelmét okozó *elkövetési magatartások* gyakran valamilyen hasznos cél érdekében történnek, és a károkozás(ok) nem szándékolt „*mellékhatásként*” jelentkeznek.⁴⁵ Érdemes kitérni olyan – egyébként büntetőjogi dogmatikai alapkérdésnek számító – problematika tárgyalására is, mint a *kockázatvállalás*⁴⁶, különösen annak szerepére és hatására.

A környezeti deliktumok hazai szabályozástechnikai megoldásmódozatának hagyományát, azaz a *keretdiszpozíciót* továbbörökíti a jogalkotó az új kódexben is. A keret-tényállási jelleg miatt a jogalkalmazók csak akkor tudnak otthonosan „mozogni” a környezeti deliktumok üldözése során, ha kellő mélységben ismerik a környezet- és természetvédelmi háttérjogszabályokat; például a környezetkárosítás (Btk. 241. §) „*anya-háttértényállása*” a *környezetvédelméről szóló 1995. évi LIII. törvény*; a természetkárosítás (Btk. 242. §) „*anya-háttértényállási*” a *természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény*, az Európai Közösségek Tanácsának a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmi szabályozás által biztosított védelemről szóló 338/97/EK rendelete, a vadon élő madarak védelméről szóló 2009/147/EK irányelv, a természetes élőhelyek, a vadon élő állatok és a növények védelméről szóló 92/43/EGK irányelv stb. Egy jogász számára mindezek látszólag felesleges biológiai jellegű ismereteket jelentenek, de a magabiztos napi jogalkalmazáshoz elengedhetetlen.

A környezet és természet elleni bűncselekmények *nem delictum sui generis*ek ugyan, de sokszor egy jól körülhatárolható személyi körre koncentrálnak, nevezetesen a közigazgatási jog kötelezettjeire.

Komoly dilemmát jelenthet a környezeti bűnelkövetőkkel szemben mind a speciál-, mind a generálpreventív szempontokat szem előtt tartó szankció megállapítása, mivel a környezetet sértő bűncselekményeknél a gondatlan magatartások is rendkívül *súlyos környezeti károk* okozói lehetnek.

Az *elvárhatóság* szintje a környezeti bűncselekményeknél igen magas lehet, néha már *tudományos analízisek* készítését is elvárják⁴⁷ a legtriviálisabb környezethasználat esetén, úgy, hogy a szakvélemények sokszor egymásnak feszülnek, vagy a szakértő korábbi saját szakvéleményével is ellentétes új szakvéleményt ad. Gyakran csak utólag derül ki, hogy a környezetvédelmi normák be nem tartásához és a környezeti elemnek/elemeknek részben ebből is eredeztethető hátrányos megváltozása a hatóságok és a kötelezett közös félrenézésének a terméke. Mindez azért jelentősen árnyalja az elkövetői felelősséget és indokolhatná a jelenleg tetszhalotti állapotban lévő *jogi személyekkel* szemben induló büntetőeljárások aktivizálódását.⁴⁸ Az elkövetői objektív felelősség bevezetésének ilyen körülmények között jelenleg sem jogszabályi, sem jogelméleti indokát nem látjuk.

A környezetvédelmi büntetőjog jogalkotói oldalról azért jelent „kemény diót”, mivel a kriminális környezeti magatartások következménye sokszor teljesen *egzaktnak* nem határozható meg.⁴⁹

⁴⁵ POLT (2006) 774. o.

⁴⁶ ERDŐSY (1988) 71–91. o.

⁴⁷ KÓHALMI (2004) 191–195. o.

⁴⁸ Bővebben lásd KLOTZ (2014) 19–27. o.

⁴⁹ POLT (2016) 774. o.

Az eredmény-bűncselekményként szabályozott tényállásoknál a szakértői tevékenység választ ad a felmerülő kérdésekre, azonban az eredményen túli következmények bizonytalansága problémát jelenthet, továbbá előfordulhat, hogy az adott bűncselekmény hatásai nemzedékeken át, illetve nemzedékek felnövéséhez szükséges időn túl következnek be.⁵⁰

A büntetés célja a Btk. Általános Részében megfogalmazott büntetési célon belül elsősorban a megelőzés és ezt követően a megtorlás, de véleményünk szerint mindezzel *konkurálhat* a sérült környezet, illetve a természet helyreállításának lehetősége, igénye. Mi hasznosabb a társadalom számára, ha bezárjuk és közpénzből eltartjuk az elkövetőt, vagy ha menlevelet adunk ugyan a terhelnek, de újból ihatóvá válik a szennyezett forrás vize? Be kell látni, hogy a környezet és természet elleni deliktumoknál nem a mindenáron „lesújt a törvény pallosa” szemléletmód a helyes, hanem az ökológiai (és a társadalmi) érdekek elsődlegessége.

A társalmi-politikai elvárásoknak engedve a jogalkotó kiterjesztette a környezetet és természetet támadó hagyományos magatartások körét. Így került a fejezetbe a már korábban is létező állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése. Az állatok kímélete, a velük való humánus bánásmód szorosan összefügg a környezet- és természetvédelemmel.

Az persze más kérdés, hogy a bűnüldöző szervek részéről megfigyelhető – egy korábbi korszak terminológiáját használva – „felsőbb szervektől elvárt” vagy önkéntes eredménykényszer, és az ún. „könnyű terheltekkel” szemben szívesebben kezdeményeznek – egyébként már a megindításkor hamvába holt – büntetőeljárást. Amikor a tanú feljelentést tesz, hogy egy fiatalokú rokona bottal verte a kóbor macskát, és a kisállat-gyógyász szakállatorvos szerint mindez akár maradandó egészségkárosodással is járhatott, majd ezt követően, bár a macska eltűnt, mégis beindul az igazságszolgáltatás gépezete: komoly kételyek merülhetnek fel az iránt, hogy valóban ez lenne a jogalkotói cél perfektuálódása a környezet és a természet büntetőjogi védelme kapcsán.

Jogalkalmazói oldalról *Háger Tamás* az orvhalászat törvényi tényállásával kapcsolatosan *dogmatikai problémaként* vetette fel, hogy a nem védett, illetve fajlagos tilalmi idővel és méretkorlátozással nem oltalmazott egyéb halfajok (például ezüstkárász, szélhajtó küsz) élő egyedeinek csaliként való használata nem ütközik-e a Btk. 244. § (1) bekezdés a) pontja szerinti állatkínzás törvényi tényállásába, illetve összhangban áll-e az élőcsalihalas horgászat az állatvédelmi törvényi rendelkezéseivel vagy épp az európai uniós természetvédelmi normákkal. Az élő csalihalat rendszerint éles egyágú, vagy háromágú horogra tűzve veti a horgász a vízbe, úszós vagy fenekező készsége, vagy tapogatva, mártogatva. Emellett előfordul a csalihal bőr alatt történő felfűzése, vagy a szemüregbe való horogakasztás. *A halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény* 2. § 16. pontja deklarálja a csalihalfogást, ezáltal nyilvánvalóan az élőcsalihalas horgászat törvényességét. (Ezt támasztja alá a Magyar Horgászok Országos Szövetségének releváns előírása is.) A kishal horogra tűzése olyan bánásmód, amely maradandó egészségkárosodást, sok esetben pusztulást

⁵⁰ Uo.

okoz, de a ragadozó táplálékszerzésre irányuló magatartását, halász-horgász műszóval „rablását” kiváltó, a horgon való, sokszor órákig tartó vergődés egyben különös szenvedéssel jár. A csalihalas horgászat mégsem valósít meg büntetőtörvényi tényállást, mert egyrészt hiányzik egy tényállási elem, a bántalmazás indokolatlan volta, másfelől a halgazdálkodási törvény idézett rendelkezése olyan jogszabályi engedélyt jelent, amely kizárja a jogellenességet. Perspektivikusan ugyanakkor megfontolandó lehet a horgászati szabályok szigorítása, az élőhalas csalizás lehetőségének megszüntetése, mert a horgászat rekreációs céljával nem áll összhangban a gerinces állatnak minősülő hálnak akár csalizás során a rendkívüli szenvedés okozása, s nem igazodik a környezetjogi alapelvekhez sem.⁵¹

A Btk. hatálybalépése óta a környezeti büntetőjogi fejezetet két módosítás érintette: az egyik a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, míg a másik a radioaktív anyaggal visszaélés tényállása.

A Btk. 248. § (2) és (4) bekezdéseit a 2012. évi CCXXXIII. törvény⁵² 318. § (16)–(17) bekezdései módosították, mivel a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény pontosította a hulladék fogalmát.⁵³

A másik módosítás a Btk. 250. § (4) bekezdését érintette, amelyet a 2013. évi CCXLV. törvény⁵⁴ 75. § (2) bekezdése írt elő.

XIX.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A környezetet sértő magatartásoknál fontos, hogy a büntetőjog alkalmazására valóban *ultima ratio*⁵⁵ jelleggel kerüljön sor. Joghatékonysági⁵⁶ szempont, hogy a jogsértésekkel szemben a szankciók alkalmazására arányosan kerüljön sor, azaz kis negligens cselekményért ne azonnal büntetőjogi represszáliával válaszoljon a jogalkotó, hanem előzze azt meg a közigazgatási vagy a szabálysértési eljárás.

Kutatások is igazolták, hogy amennyiben túl szigorúan lép fel a jogalkotó a jogsértővel szemben, akkor a szigorú egy szintje után már nem működik a jogszabályok visszatartó ereje, például ha a legenyhébb környezeti szabályszegésért is életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés járna, akkor sem tartanák be többen a környezetvédelmi előírásokat, illetve nem csökkenne a környezeti bűncselekmények száma. A drága jogállami büntetőeljárás apparátust nem érdemes feleslegesen működésbe hozni.

A környezet büntetőjogi védelme akkor fokozható, ha a környezetvédelmi normákat az állam betartatja.⁵⁷ A környezeti jogszabályok részben virtuális joganyagként értelmezhetők a *végrehajtási deficit* jelensége miatt. A környezetvédelmi büntetőjogi

⁵¹ HÁGER (2016) 37. o.

⁵² 2012. évi CCXXXIII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról.

⁵³ Bővebben lásd POLT (2014) 285–289. o.

⁵⁴ 2013. évi CCXLV. törvény egyes törvényeknek a gyermekek védelme érdekében történő módosításáról.

⁵⁵ KRUSCHE (1989) 489–491. o.

⁵⁶ VISEGRÁDY (2003) 165. o.

⁵⁷ KIRÁLY (1987) 426. o.

szabályozásban általános jelenség a nem megfelelő vagy alacsony határfokú szabályozási hatékonyság, s ebben a mindenkori államhatalomnak felelőssége és lehetősége van.⁵⁸

A külön „környezeti rendőrség”, „környezetvédelmi ügyészség” felállítása önmagában nem jelent automatikus eredményt az ökobűnözés elleni küzdelemben.

Nem elhanyagolható körülmény a környezet és a természet büntetőjogi védelmében áttételesen a kormányzat szerepvállalása sem, hiszen ha maga a kormányzati akarat nem eléggé elkötelezett, erős és egységes a környezetvédelem ügye iránt, akkor az alárendelt szervektől – így a bűnüldözésért elsődlegesen közvetlenül felelős rendőrségtől – sem várható el megfelelő aktivitás a környezet (büntetőjogi) védelmének előmozdítása érdekében. Emellett hiányzik a kellő létszámú szakapparátus és kontrollrendszer, amelyik gondoskod(hat)na a normák gyakorlati érvényesüléséről. Ezt nevezi a szakirodalom *ellenőrzési deficitnek*. A környezetvédelmi szabályozás részbeni újdonsága miatt kevés a hozzáértő jogász, s ez természetesen kihat a jogalkalmazás színvonalára is.⁵⁹

A környezeti kriminalitás elleni egységes fellépést vitathatatlanul segíti, hogy az európai jogalkotó⁶⁰ végre felébredt Csipkerózsika-álmából⁶¹, s az Európai Parlament és a Tanács a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK *irányelve* (2008. november 19.) kijelöli az uniós országok számára a környezet büntetőjogi védelmének irányvonalait.

A környezetet és a természetet sértő vagy veszélyeztető kriminális magatartások túlnyomórészt a *latens bűncselekmények*⁶² számát szaporítják, s kriminálstatisztikai szempontból a környezet és a természet büntetőjogi védelme jelentéktelen problémának látszik.

A környezeti és természeti büntetőjogi tényállások esetében mindenképpen tárgítani kellene *büntetőjogi mentességet*, vagy az enyhébb felelősségre vonást biztosító szabályok körét, hiszen az *in integrum restitutió*nak kellene a fő szabályozási és jogalkalmazói csapásiránynak lennie. Ma még talán eretnek gondolatnak számít, de megfontolandó lehet a *megengedett büntetőjogi kockázatvállalás* eddigi kategóriáinak kibővítése vagy tágabb értelmezése, úgymint például a „megengedett környezetkockázat”-nak a büntetőkódexbeli nevesítése.

A környezeti bűncselekmények kapcsán mindképpen javítani kell az állampolgárok *feljelentési hajlandóságát*, s ennek a kiindulópontja a környezettudatos nevelés minden társadalmi csoport és korcsoport irányában. Ez azonban már nem a büntetőjogász kompetenciája.

Age quod agis. Hajtsd végre, ami a kötelességed. Talán ennek a vezérelvnek a betartása segíthetne a legtöbbet környezeti és természeti értékeink megóvása érdekében.⁶³

⁵⁸ FODOR (2005) 31. o.

⁵⁹ FODOR (2005) 20–34. o.

⁶⁰ HORVÁTH (2008) 87. o.

⁶¹ CSAPÓ (2007) 140. o.

⁶² KORINEK (2006) 249–252. o.

⁶³ HÁGER (2016) 37. o.

XIX.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve* (1962). Igazságügyi Minisztérium–Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962.
- ANTAL Attila (2011) „Az új Alaptörvény környezetvédelmi filozófiája” *Közjogi Szemle*, 2011/4. 43–51. o.
- BÁNDI Gyula (2011) *Környezetjog*. Szent István Társulat, Budapest, 2011.
- BODNÁR László (1974) „Az »ekocidium« kérdéséről” *Jogtudományi Közlöny*, 1974/5. 230–239. o.
- CSAPÓ Orsolya (2007) „A környezeti károkért való felelősség kérdése az Európai Unióban” *Iustum Aequum Salutare*, 2007/3. 139–157. o.
- ERDŐSY Emil (1988) *A megengedett kockázat a büntetőjogban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- FAYER László (szerk.) (1896) *Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896.
- FARKASNÉ HALÁSZ Henrietta (2015) „A környezeti bűncselekmények joganyagáról” In: *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai* (szerk. Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán). Pécs, 2015. 157–160. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI.]
- FINKEF Ferencz (1902) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése, Budapest, 1902.
- FODOR László (2005) „A hatékonyság kérdése és a végrehajtási deficit jelensége a környezetvédelmi szabályozásban” In: *A környezetvédelmi szabályozás elmélete és gyakorlata – A környezetvédelmi jog és igazgatás hatékonyságának aktuális kérdései* (szerk. Fodor László). Debreceni Konferenciák III., Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2005. 17–51. o.
- FODOR László (2007) „A környezethez való jog dogmatikája napjaink kihívásai tükrében” *Miskolci Jogi Szemle*, 2007/1. 5–19. o.
- FODOR László (2013) „A víz az Alaptörvény környezeti értékrendjében” *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXI. 329–345. o.
- FODOR László (2015) *Környezetjog*. Második, javított kiadás. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2015.
- FÖLDVÁRI József (1972) *Büntetőjog – Különös Rész*. (Kézirat). Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar–Tankönyvkiadó, Budapest, 1972.
- GELLÉR Balázs József – BÁRÁNYOS Bernadett (2011) „Mitől hulladék a hulladék? Gondolatok a Btk. 281/A §. margójára” *Magyar Jog*, 2011/5. 287–294. o.
- GÖRGÉNYI Ilona (1996) “The protection of the Environment by Criminal Law” *Acta Juridica Hungarica*, 1995–96/3–4. 189–199. o.
- GÖRGÉNYI Ilona (2002) „A környezetvédelmi büntetőjog aktuális fejleményei Európában” *Belügyi Szemle*, 2002/10. 29–50. o.
- GÖRGÉNYI Ilona (2005) „Az Európai Unió elvárásai és a hazai fejlemények a környezet büntetőjogi védelme terén” In: *A környezetvédelmi szabályozás elmélete és gyakorlata – A környezetvédelmi jog és igazgatás hatékonyságának aktuális kérdései* (szerk. Fodor László). Debreceni Konferenciák III. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2005. 104–124. o.

- HÁGER Tamás (2016) „A környezet alkotmányos és büntetőjogi védelme, különös tekintettel a vizek élővilágának oltalmára” *Büntetőjogi Szemle*, 2016/1–2. 27–37. o.
- HORVÁTH Gergely (2013) „Az Alaptörvény környezetjogi előírásai” In: *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére* (szerk. Szoboszlai-Kiss Katalin – Deli Gergely). Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013. 222–234. o.
- HORVÁTH Zsuzsanna (2008) „A környezeti integráció alapelveinek közösségi jogi aspektusai” In: *Ünnepi Kötet Jóri János 75. születésnapjára* (szerk. Andrásy György). Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2008. 83–98. o.
- JULESZ Máté (2011) „Környezetvédelmi büntetőjogunk változó erőterében” *Belügyi Szemle*, 2011/5. 49–60. o.
- KARSAI Krisztina (2004) *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.
- KIRÁLY Miklós (1987) „Gondolatok a természeti környezet büntetőjogi védelméről” *Magyar Jog*, 1987/5. 426–431. o.
- KLOTZ Péter (2014) „Büntelenség vagy büntetlenség? A jogi személlyel szembeni büntetőjogi intézkedések” *Magyar Rendészet*, 2014/2. 19–27. o.
- KORINEK László (2006): „A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől” In: *Kriminológiai – Szakkriminológia* (szerk. Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós). CompLex Kiadó, Budapest, 2006. 247–272. o.
- KÓNYA István (2005) „A közrend elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*. 2. kiadás (szerk. Berkes György). HVG-ORAC, Budapest, 2005.
- KÖHALMI László (2001) „A magyar környezeti büntetőjog kialakulása” In: *Minúciák – Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjára* (szerk. Fenyvesi Csaba – Herke Csongor). Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2001. 147–160. o.
- KÖHALMI László (2004) „A környezet és a természet büntetőjogi védelmének néhány jogdogmatikai és jogpolitikai problémája” *Belügyi Szemle*, 2004/7–8. 191–201. o.
- KÖHALMI László (2006) „Az újrakodifikált magyar környezeti büntetőjog” *Magyar Jog*, 2006/4. 211–218. o.
- KRUSCHE, Matthias (1989) „Verschärfung des Umweltrechts – Konsequenzen für die Unternehmen” *Juristische Rundschau*, 12/1989. 489–494. o.
- LIGETI Miklós (2004) „A környezetre veszélyes hulladék jogellenes elhelyezésének büntetőjogi tényállása” In: *Kriminológiai Tanulmányok 41.* (szerk. Irk Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. 194–216. o.
- MÁRKUS Ferenc (1981) „Az emberi környezet büntetőjogi védelme” In: *Környezetvédelem és jog* (szerk. Trócsányi László). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 180–201. o.
- NAGY Nikolett (2003) „A környezetvédelem büntetőjogi szabályozása hazánkban” *Cég és Jog*, 2003/12. 17–20. o.
- POLT Péter (2014) „A környezet és a természet elleni bűncselekmények” In: *Új Btk. Kommentár. Frissítés az első kiadáshoz* (főszerk. Polt Péter). Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2014. 285–299. o.

- POLT Péter (2016) „A környezet és a természet elleni bűncselekmények” In: *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja* (szerk. Polt Péter). OPTEN Informatikai Kft., Budapest, 2016. 771–815. o.
- ROMÁN Róbert (2013) „A környezet és a természet elleni bűncselekmények az új Büntető törvénykönyvben” *Agrár- és Környezetjog*, 2013/14. 74–98. o.
- SINKU Pál (2012) „A környezet és a természet elleni bűncselekmények” In: *Büntetőjog II. Különös Rész* (szerk. Busch Béla). HVG-ORAC, Budapest, 2012. 307–329. o.
- SZALÓKI Kitti (2008) „Környezetünk büntetőjogi védelmének fejlődése” In: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, Tomus 9. Bíbor Kiadó, Miskolc-Egyetemváros, 2008. 403–427. o.
- TILKI Katalin (2004a) „A környezetvédelem és büntetőjogi megjelenése” *Ügyészek Lapja*, 2004/3. 45–57. o.
- TILKI Katalin (2004b) „A környezetkárosítás és a természetkárosítás jogalkalmazói gyakorlata” In: *Kriminológiai Tanulmányok 41.* (szerk. Irk Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. 217–248. o.
- TÓTH Mihály (2014) „A környezet és a természet elleni bűncselekmények” In: *Magyar Büntetőjog. Különös Rész* (szerk. Tóth Mihály – Nagy Zoltán). Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 220–230. o.
- Törvényjavaslat (1874) – a Magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről.* Magyar Királyi Igazságügyi Ministerium, Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1874.
- VIDA Mihály (2013) „A környezet és a természet elleni bűncselekmények (Btk. XXIII. fejezet)” In: *Anyagi büntetőjog. Különös Rész I.* (szerk. Karsai Krisztina). Iurisperitus Bt., Szeged, 2013.
- VISEGRÁDY Antal (2003) *Jog és állambölcsélet.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2003.

XX. A PÉNZMOSÁS ELLENI KÜZDELEM MAGYARORSZÁGI BÜNTETŐJOGI ESZKÖZRENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA, VÁLTOZÁSAI ÉS TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

SCHUBAUER LÁSZLÓ

- XX.1. Szabályozástörténet
  - XX.1.1. Bevezető
  - XX.1.2. A pénzmosás mint járulékos bűncselekmény megjelenése
  - XX.1.3. A büntetőjogi szabályozás szemléletváltása
- XX.2. A hatályos szabályozás bemutatása
  - XX.2.1. A szabályozás általános jellemzői
  - XX.2.2. A pénzmosás tényállásának elemzése
  - XX.2.3. A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása
- XX.3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése
- XX.4. De lege ferenda javaslatok a szabályozás továbbfejlesztésére
- XX.5. Felhasznált irodalom

XX.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

XX.1.1. BEVEZETŐ

Magyarország az 1990-es évek elején lezajlott politikai és gazdasági rendszerváltás következtében piacgazdaságú országgá vált, és szinte a rendszerváltás pillanatában nyilvánította szándékát az euroatlanti együttműködés szervezeteihez, így a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozásra. Az új külpolitikai orientáció megkövetelte e közösségek értékrendjének elfogadását, és a részvételt a nemzetközi együttműködés különböző formáiban, amelyek a környezetvédelemtől a bűnözés elleni küzdelemig számos területen kerestek megoldásokat a fejlett államokat érintő problémákra.

A nemzetközi közösség számára már az 1980-as évektől egyre nagyobb gondot jelentett a szervezett bűnözéssel szembeni eredményes fellépés. Korán megszületett a felismerés, hogy a küzdelem egyik fontos eszköze lehet e bűnözési formák pénzügyi forrásainak kikapasztása, a bűncselekményekből származó vagyoni javak nemzetközi áramlásának megakadályozásával.

Korona Lajos megállapítása szerint: „A pénzmosással kapcsolatos nemzetközi jogalkotási folyamat kezdete a nyolcvanas évekre tehető. Az Európa Tanács Minisztereinek

Bizottsága 1980 júniusában fogadta el a bűncselekményekből származó pénz külföldre szállításának és biztonságba helyezésének megakadályozására vonatkozó ajánlását; a dokumentum javasolta a tagállamoknak, hogy szervezzék meg a bizonyos összegű készpénzügyleteket, vagy bankközi forgalmat lebonyolító pénzügyi intézeti ügyfelek azonosítását [...] Javasolták továbbá a feltehetően bűncselekmény elkövetéséből származó gyanús bankjegykészletek visszatartását, valamint a nemzetközi együttműködés lehetőségeinek a megteremtését.”¹

A pénzmosás visszaszorítására irányuló közös gondolkodás különböző fórumokon – az Egyesült Nemzetek Szervezetének égisze alatt, az Európai Unióban, a legfejlettebb országokat tömörítő G7 szervezet keretében – egymással párhuzamosan folyt, és szinte egy időben születtek meg azok az első dokumentumok, amelyek a pénzmosás elleni küzdelem jogi, technikai és szervezeti kereteit megteremtették. 1988. december 20-án, Bécsben 67 ország írta alá az ENSZ keretében a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni egyezményt, amely *Bécsi Konvenció* néven vált ismertté.² Ez az első nemzetközi szerződés, amely meghatározta a pénzmosás fogalmát, és a részes államok számára kötelezettséget keletkeztetett a kábítószer-kereskedelemmel összefüggésben elkövetett pénzmosás üldözésére.

Ezzel egy időben, 1988 decemberében jelent meg a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (BCBS) iránymutatása (Bázeli Nyilatkozat), amelyben a pénzügyi intézetek számára tett közzé ajánlásokat a pénzmosás megelőzése érdekében követendő eljárásokról.³

A pénzmosás elleni küzdelem szervezetrendszerének kialakításában fontos lépésnek számított a Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force on Money Laundering; FATF) létrehozása, amelyről a legfejlettebb országokat tömörítő G7 szervezet 1989-ben, Párizsban tartott találkozóján határoztak a résztvevők. Ez a szervezet a pénzmosás elleni küzdelem nemzetközi koordinációját volt hivatott biztosítani.⁴

A folyamat részeként 1990. november 8-án az Európa Tanács tagállamai aláírták a pénzmosás megakadályozásáról és a bűncselekményekből származó termékek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló nemzetközi egyezményt.⁵

A nemzetközi közösség tehát az 1990-es évek elejére kialakította azt a jogi és szervezeti rendszert, amelynek segítségével az együttműködéshez csatlakozó államok hasonló módon léphettek fel a pénzmosás elleni küzdelemben, bezárva ezzel a kiskaput, amelyen keresztül a nemzetközi bűnözői csoportok mindig a számukra büntetlenséget vagy legkedvezőbb elbírálást biztosító országokba költöztethették át „pénzmosódájukat”.

Magyarország a piacgazdaságra áttérés időszakában, mint a piaci viszonyok jogi szabályozásában fejletlen, ugyanakkor állandó tőkehiánnyal küszködő ország, lehetséges célponttá vált a nemzetközi bűnözői körök számára. A gazdasági szerkezet korszerűsítéséhez jelentős külföldi tőke bevonására volt szükség, és ezt a tőkeéhséget a

¹ KORONA (1999) 293. o.

² GÁL (2004) 37. o.

³ Prevention of Criminal use of the Banking System for the Purpose of Money-Laundering. December 1988. <http://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf>

⁴ TÓTH (2000) 305. o.

⁵ Uo. 306. o.

világ minden tájáról érkező – illegálisan megtermelt jövedelmeiket legalizálni kívánó – bűnszervezetek is csillapították.

A nemzetközi közösség részéről Magyarországgal szemben határozott igény fogalmazódott meg a pénzmosás elleni küzdelemben alkalmazott nemzetközi eszközök és eljárások átvételére. Nyilvánvalóvá vált, hogy az integrálódás feltétele a pénzmosás elleni küzdelem területén az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek által megfogalmazott elvárások teljesítése is.

Magyarország kettős nyomás alá került, a gazdaság szereplői oldaláról folyamatos igény mutatkozott a mind nagyobb mértékű külföldi tőkebevonásra, a másik oldalról a taggá válással megcélzott nemzetközi közösség részéről ugyanilyen határozott igény fogalmazódott meg a pénzmosás elleni küzdelemben alkalmazott nemzetközi standardok átvételére és hatékony együttműködésre a pénzmosásellenes nemzetközi szervezetekkel.

Olyan megoldást kellett tehát találni a pénzmosás elleni küzdelemben, amely teljesíti a nemzetközi közösség elvárásait, miközben Magyarország „tőkevonzó képessége” sem csorbul.

XX.1.2. A PÉNZMOSÁS MINT JÁRULÉKOS BŰNCSELEKMÉNY MEGJELENÉSE

A pénzmosás törvényi tényállását a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi Btk. 1994. IX. törvénnyel történt módosítása teremtette meg.⁶ A pénzmosás bűncselekménnyé nyilvánítását a kábítószerrel visszaélésből származó anyagi javak tekintetében a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni *Bécsi Egyezményhez* történő magyar csatlakozással vállalt nemzetközi jogi kötelezettség indokolta, mint ezt a törvénymódosítás miniszteri indokolása megfogalmazta.⁷

*Az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt egyezmény*⁸ 3. cikk 1. bekezdése kimondta:

1. Minden Fél meghozza azokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy belső joga szerint, amennyiben azokat szándékosan követik el, bűncselekménnyé nyilvánítsa: [...]

b) (i) Javak konverzióját vagy átutalását, annak tudatában, hogy a javak az e bekezdés a) pontjában megállapított valamely bűncselekményből vagy bűncselekményekből, vagy olyan bűncselekményben vagy bűncselekményekben való részvételtől származnak, melyek célja az ilyen javak jogellenes eredetének vagy az eredeti bűncselekménynek leplezése vagy álcázása,

(ii) javak valódi természetének, forrásának, helyének, a felettük való rendelkezésnek, mozgásuknak, a javak tulajdonlásának és a tulajdonláshoz kapcsolódó jogoknak eltitkolását és leplezését, annak tudatában, hogy a javak az e bekezdés a) pontjában

⁶ 1978. évi Btk. 303. §

⁷ Az 1994. évi IX. tv. miniszteri indokolása.

⁸ Kihirdette az 1998. évi L. törvény.

megállapított valamely bűncselekményből vagy bűncselekményekből, vagy ilyen bűncselekmény vagy bűncselekmények elkövetésében való részvételből származnak.

c) Alkotmányos elveinek és jogrendje alapelveinek fenntartásával

(i) javak megszerzését, birtoklását vagy használatát, annak tudatában, hogy a javak az e bekezdés a) pontjában megállapított valamely bűncselekményből vagy bűncselekményekből, vagy ilyen bűncselekmény vagy bűncselekmények elkövetésében való részvételből származnak,

(iii) mások bármilyen módon történő nyilvános felbujtását az e cikk által megállapított bármely bűncselekmény elkövetésére avagy kábítószer vagy pszichotróp anyagok jogellenes használatára,

(iv) az e cikkben megállapított bármely bűncselekmény elkövetésére irányuló bűnszervezet létrehozását, az ilyen bűncselekményben való részvételt, függetlenül attól, hogy azt bűnszervezet keretében vagy azon kívül követik el, vagy a cselekmény felbujtásnak vagy bűnszegélynek minősül [...].

3. A tudattartalom, a szándék vagy a célzat, mint az e cikk 1. bekezdése szerinti valamely bűncselekmény szükséges tényállási eleme, az objektív ténybeli körülményekből kikövetkeztethető.

A pénzmosás bűncselekménytartalmának meghatározását befolyásolta az Európai Unió Tanácsa által 1991-ben elfogadott I. Pénzmosási Irányelv⁹ is, amely javasolta, hogy a tagállamok saját jogalkotásukban terjesszék ki az irányelv hatályát a kábítószer-kereskedelmen túl más bűnözői tevékenységekből származó jövedelmekre is.

Az 1978. évi Btk. 303. §-a megfogalmazásakor a jogalkotó az illegálisan szerzett jövedelem tisztára mosásának tilalmát – összhangban az I. Pénzmosási Irányelvvel – kiterjesztette a fegyvercsempészéssel és a terrorizmussal összefüggésben elkövetett bűncselekmények folytán keletkezett anyagi javakra is.

Az 1978. évi Btk. a pénzmosást olyan bűncselekményként fogalmazta meg, amely csak más által elkövetett „alpbűncselekményhez” kapcsolódhatott. A törvény a pénzmosás szempontjából ún. alpbűncselekménynek tekintett minden ötévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekményt, valamint néhány – a törvényben külön felsorolt – enyhébb büntetési tételű cselekményt is.

Az 1978. évi Btk. 303. § (1) és (2) bekezdéseiben meghatározott elkövetési magatartások köre igyekezett követni az I. Pénzmosási Direktívában, valamint a Bécsi Egyezményben pénzmosási cselekményként megfogalmazott elkövetési magatartási kört, de egyes megfogalmazásaiban eltért attól:

– Az 1978. évi Btk. szerint a bűncselekményből származó vagyontárgy átruházása vagy cseréje esetén az elkövetőnek tisztában kellett lennie az anyagi javak eredetével, de a törvény nem kívánta meg a vagyontárgy jogellenes származásának leplezésére irányuló, vagy az alapcselekmény elkövetőjének a jogi következmények alóli

⁹ Az Európai Unió Tanácsának irányelve (1991. június 10.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről (91/308/EGK). *EK HLL 166, 28/06/1991 0077-0083.*

kibújását segítő célzat fennállását, amely körülmény a büntetőeljárásban nehezen bizonyítható.

- A magyar törvény önálló magatartásként fogalmazta meg a dolog megőrzését, kezelését, értékesítését, valamint a dologgal vagy a dolog ellenértékével pénzügyi vagy bankművelet végzését. E magatartások büntetendővé nyilvánítása túlteljesítette a nemzetközi közösség elvárásait.

A törvény ugyanakkor nem teljesítette azt az ajánlást, hogy a pénzmosás elkövetésére szövetkezést, az elkövetés támogatását, elősegítését, pártolását és ajánlását is büntetendővé kell nyilvánítani.

Ugyancsak figyelmen kívül hagyta a magyar jogi szabályozás annak az értelmező szabálynak az átvételére irányuló ajánlást, amely szerint a cselekmények alkotórészeként megkívánt ismeretre, szándékra vagy célzatra az objektív ténybeli körülményekből lehet következtetni.

Az 1978. évi Btk. a pénzmosás megelőzése érdekében a pénzmosás bejelentésének elmulasztását is bűncselekménnyé nyilvánította, azaz bűncselekmény valósult meg, ha a pénzügyi területen dolgozó személy – a külön törvényben előírt – gyanús ügyletekkel kapcsolatos bejelentési kötelezettségének nem tett eleget. A bejelentés szándékos és gondatlan elmulasztása egyaránt bűncselekménynek minősült.

Az 1978. évi Btk. 1994. évi kiegészítése tehát kialakította a magyar büntetőjogban a pénzmosás elleni küzdelem büntetőjogi eszközrendszerének mindmáig létező két alappilléret, büntetendővé nyilvánította a pénzmosást, továbbá a gyanús ügyletek bejelentésének elmulasztását bűncselekményként megfogalmazva a pénzmosási tevékenység számára igyekezett „ellenséges környezetet” teremteni.

Az 1978. évi Btk. pénzmosással kapcsolatos szabályozásának lényeges átalakítására 2001 decemberéig – az időközben történt négy kisebb módosítás ellenére – nem került sor. Csupán annyit érdemes megjegyezni, hogy az 1999. évi módosítás az „alappbűncselekmények” körét kiterjesztette, így – más által elkövetett – bármely szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekményből származó anyagi javak „legalizálása” pénzmosásnak minősült. Ez a törvényi rendelkezés messze túlhaladta az „alapcselekmények” körének meghatározásával kapcsolatos nemzetközi ajánlásokban megfogalmazott igényeket.

A pénzmosás bűncselekmény fejlődésének első szakaszát az 1978. évi Btk.-t is módosító, *a terrorizmus elleni közdelemről, a pénzmosás megakadályozásáról szóló rendelkezések szigorításáról, valamint az egyes korlátozó intézkedések elrendeléséről szóló 2001. évi LXXXIII. törvény* zárta le, amely azonban elsősorban a pénzmosás elleni fellépés büntetőjogon kívüli, egyéb jogi eszközeit szigorította. E törvény megalkotására egyértelműen a nemzetközi közösség nyomására került sor, miután Magyarország 2001 júniusában felkerült a Pénzügyi Akciócsoport (FATF) által vezetett nem együttműködő országok és területek¹⁰ listájára (NEOT), mert a nemzetközi szervezet többszöri jelzése ellenére Magyarország vonakodott teljesíteni egyes ajánlásokat.

¹⁰ Non-Cooperative Countries and Territories (NCCT)

Mint *Dusik Sándor* megállapította¹¹, „a vonatkozó pénzmosásellenes joganyag kifejezetten nem írja elő az ügyfelek személyazonosságának megállapítását az üzleti jogviszony létesítésekor, vagy a haszonélvező tulajdonosok személyazonosságának megállapítását. Ezen túlmenően a joganyag nem terjeszti ki a személyazonosság megállapításával kapcsolatos követelményt az olyan kapcsolt tranzakciókra, amelyek – együttvéve – meghaladnák a kikötött küszöbvel kapcsolatos követelményt, csak akkor, ha pénzmosás gyanúja merül fel. Maga a küszöbvel kapcsolatos követelmény csak a készpénzzel járó tranzakciókra korlátozódik.”¹²

A „NEOT-listára” kerülés a presztízsveszteségen felül jelentős gazdasági-pénzügyi hátrányokkal is járt, így Magyarország számára fontos volt gyorsan teljesíteni a nemzetközi közösség által megfogalmazott elvárásokat. Ezt a sietséget erősítette a 2001. szeptember 11-i terrortámadás nyomán a pénzmosásellenes szabályok szigorítására, egységesítésére irányuló nemzetközi nyomás, amelynek célja a nemzetközi terrorizmus finanszírozási alapját is jelentő pénzmosás elleni hatékonyabb fellépés megteremtése volt.

A nemzetközi elvárások teljesítése érdekében megalkotott *2001. évi LXXXIII.* törvény jelentősen szigorította a pénzügyi jogi és polgári jogi szabályokat, például megszüntette a bemutatóra szóló (anonim) bankbetéteket, és a nyilvános kibocsátású értékpapírok anonimitását is. Ugyanakkor a törvénynek az 1978. évi Btk.-t módosító szabályai tartalmilag enyhítést jelentettek, mert az alaphüccselekményből származó dologgal kapcsolatosan a hatóság részére a 303. § (1) bekezdés b) pontja szerinti *hamis adatszolgáltatást* – a módosítás következtében – nem bármely hatósággal szemben, csupán a pénzügyi szolgáltató (bank, biztosító stb.), vagy a vámhatóság részére adott hamis tájékoztatással lehetett elkövetni. Ez a rendelkezés a korábbi szabályozáshoz képest szűkítette a pénzmosásként büntetendő magatartások körét.

XX.1.3. A BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁS SZEMLELETVÁLTÁSA

A magyar jogalkotás rendjében addig példátlan módon – három héttel a pénzmosás elleni küzdelem szigorítását biztosító *2001. évi LXXXIII. törvény* elfogadása után – a magyar parlament újra módosította az 1978. évi Btk. pénzmosással kapcsolatos rendelkezéseit, és a *2001. évi CXXI. törvény* megalkotásával alapjaiban változtatta meg a tényállásra vonatkozó büntetőjogi szabályozást.

A legfontosabb változás, hogy a törvénymódosítás büntetni rendelte a *saját* bűncselekménnyel szerzett pénz tisztára mosását is, tehát ez időponttól nem csupán a más által elkövetett alapcselekményhez kapcsolódó pénzmosás minősült bűncselekménynek.

A bűncselekmény járulékos jellegének megszüntetésén túl, a törvénymódosítás több mint tízéves késéssel a magyar jog részévé tette az I. Pénzmosási Direktívának a pénzmosás elkövetésére vonatkozó társulás vagy szövetkezés büntetendővé nyilvánítására vonatkozó ajánlását, ezért az elkövetési magatartások körébe bekerült a pénz-

¹¹ DUSIK (2000) 116. o.

¹² Ebből az idézetből kiviláglik, hogy sokkal mélyebb kifogások fogalmazódtak meg a nemzetközi szervezetek részéről hazánkkal szemben, mint a sajtóban kommunikált ok, a bemutatóra szóló lakossági takarékbetétek anonimitásának megszüntetésével kapcsolatos késlekedés.

mosás elkövetésében megállapodás. További újdonság, hogy összhangban a nemzetközi ajánlásokkal, a törvény módosítása az idegen pénz tisztára mosásának gondatlan alakzatát is büntetni rendelte.

E szigorító rendelkezés hatását jelentősen rontotta, hogy a törvényt módosítás szűkítette a pénzmosásnak minősülő magatartások körét, az illegális javaknak csak a gazdasági tevékenység során történő felhasználását vagy a pénzügyi intézményrendszer segítségével történő „legalizálását” tekintette pénzmosásnak, számos korábban tilalmazott elkövetési magatartás büntetendőségét (például az illegális anyagi javak megszerzését vagy felhasználását) dogmatikai okból feleslegesnek ítélve, megszüntette. Szintén problémát jelentett az a változtatás is, amely a gyanús ügyletek bejelentésére vonatkozó kötelezettség megszegésének büntetendőségét csak a pénzügyi szolgáltató szervezetek alkalmazottaira korlátozta.¹³

Külön érdekessége a 2001. évi CXXI. törvény megalkotásának, hogy a magyar parlament döntésével egy napon fogadta el az Európai Parlament és Tanács a 2001/97/EK irányelvet (továbbiakban: II. Pénzmosási Irányelv) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 91/308. EGK tanácsi irányelv módosításáról.¹⁴ Az uniós irányelv előkészítéséről és tervezett tartalmáról a magyar kormányzat nyilvánvalóan tudott, a Btk.-módosítás megalkotásakor mégis figyelmen kívül hagyta.

Az Európai Unió szervei által megalkotott II. Pénzmosási Irányelv jelentősen bővítette azon gazdasági szereplők körét, amelyekre nézve különböző kötelezettségeket (ügyfél-azonosítási, gyanús ügyletek jelzésére vonatkozó, illetve adatszolgáltatási kötelezettséget stb.) állapított meg. A kötelezettek körébe bekerültek az ingatlanforgalmazók, könyvvizsgálók, könyvelők és adótanácsadók, a közjegyzők és más független jogi szakemberek, a drágakövekkel, nemesfémekkel és művészeti alkotásokkal kereskedelmi tevékenységet folytatók, valamint meghatározott értékhatár¹⁵ feletti készpénzügyletet lebonyolító személyek is.

A II. Pénzmosási Irányelv rendelkezései tehát azon a napon bővítették a pénzmosás gyanús ügyletek bejelentésére kötelezett személyek körét, amikor a magyar büntetőtörvény éppen ellentétes hatású változást hozott, így nem csoda, hogy a nemzetközi szervezetek szinte azonnal megfogalmazták kritikáikat a törvényt módosítással kapcsolatban. A hibákat az 1978. évi Btk.-t ismételten módosító, *a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény* részben megszüntette, miután újból kiterjesztette a gyanús ügyletek bejelentésére kötelezett személyek körét.

A Nemzetközi Valutaalap/Világbank/Moneyval Magyarországgal kapcsolatos 2005. évi vizsgálata kifogásolta, hogy a pénzmosás tényállásban nincsenek benne (a 2001. évi CXXI. tv. megalkotásakor a tényállásból kikerültek) azok az elkövetési magatartások, amelyeket akár az EU I. és II. Pénzmosási Irányelve, akár a Bécsi Egyezmény, akár a Strasbourg-i Egyezmény¹⁶ mint tipikus pénzmosási magatartásokat rögzített.

¹³ BARABÁS (2003) 131–143. o.; BARABÁS – MOLNÁR (2000) 184–205. o.

¹⁴ EK H LL 344, 28/12/2001, 0076–0082

¹⁵ Tizenötezer euró értéket meghaladó készpénzforgalom esetén.

¹⁶ A pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt egyezmény. Kihirdetéséről hazánkban a 2000. évi CI. törvény rendelkezett.

A pénzmosás bűncselekményi tényállását újra módosító *2007. évi XXVII. törvény* megalkotására egyrészt a nemzetközi pénzmosás elleni szervezetek 2005. évi vizsgálatai alapján megfogalmazott ajánlások teljesítése érdekében került sor, másrészt az Európai Unió szervei által 2005. október 26-án elfogadott III. Pénzmosási Direktíva¹⁷ előírásainak történő megfelelést szolgálta.

Mint *Jacsó Judit* megállapítja¹⁸, „a pénzmosás elleni fellépés területén nagy jelentőségük van az úgynevezett *softlaw* szabályoknak¹⁹. Egyrészt a gyakran évekig elhúzódó ratifikációs eljárások megkerülésével a politikai nyomásgyakorlás eszköztára szolgálhatja leginkább az egységes fellépés elérését, másrészt a jogi kötéssel bíró szabályok iránymutatásként szolgálnak a kötelező erővel bíró dokumentumok megalkotásánál is.”

A 2007. évi XXVII. törvény tehát alapvetően a korábbi jogalkotási ügyetlenkedések javítását végezte el, amikor ismételten a tényállás részévé tette a pénzmosás számos lehetséges elkövetési magatartását, kis részében pedig biztosította a megfelelést az EU III. Pénzmosási Irányelve rendelkezéseinek.

Mint a törvény miniszteri indokolása megállapítja: „a törvénymódosítás úgy illeszti be a 2001. évi CXXI. törvénnyel történt módosításkor elhagyott elkövetési magatartásokat, hogy azok teljes körűen lefedjék az Egyezményben meghatározott cselekményeket, de igazodjanak a hazai jogi nyelvhez, és felesleges ismétléseket, átfedéseket se tartalmazzanak”²⁰.

A hatályos büntető törvénykönyv megalkotásáig a pénzmosás törvényi tényállásának több kisebb, technikai jellegű módosítása történt, így *az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi CLXII. törvény* pontosította a minősített esetet, *a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 2009. évi LXXX. törvény* pedig módosította a pénzmosásért kiszabható büntetés mértékét.

XX.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

XX.2.1. A SZABÁLYOZÁS ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

A pénzmosás elleni küzdelem büntetőjogi eszközrendszerében a Btk. létrehozása nem hozott minőségi változást. A törvény miniszteri indokolása hivatkozik rá, hogy a Btk. pénzmosásra vonatkozó tényállását a törvény az Európa Tanács pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról szóló, Varsóban, 2005. május 16-án

¹⁷ A pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint a terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv. Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32005L0060>

¹⁸ Jacsó (2009) 222. o.

¹⁹ Jacsó ilyen *softlaw* szabályokon a nemzetközi pénzmosásellenes szervezetek ajánlásait, vizsgálati megállapításait érti.

²⁰ Lásd a 2007. évi XXVII. tv. miniszteri indokolását.

kelt egyezménye²¹ 9. cikkének rendelkezései szem előtt tartásával alakította át, de figyelembe vette a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt egyezmény 3. cikkének és az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Palermói Egyezmény²² 6. cikkének rendelkezéseit is.²³

A Btk. megtartotta a pénzmosás elleni küzdelem két alappillérét, a pénzmosás törvényi tényállását, valamint a pénzmosás bejelentésének elmulasztását szankcionáló törvényi tényállást.

XX.2.2. A PÉNZMOSÁS TÉNYÁLLÁSÁNAK ELEMZÉSE

A bűncselekménnyel védett jogi tárgy továbbra is a bűncselekményből származó dolgok – elsősorban pénz – pénzügyi és tőkepiaci rendszeren keresztül, vagy egyéb gazdasági tevékenység keretében történő tisztára mosásának megakadályozásához, a pénzügyi rendszer tiszta működésének megőrzéséhez fűződő társadalmi érdek. Számos szerző a bűncselekmény elsődleges jogi tárgyaként a szervezett bűnözés elleni küzdelmet jelöli meg, álláspontom szerint azonban a jogalkotó a tényállásnak a gazdasági bűncselekmények körébe helyezésével másként határozta meg az általa elsődlegesen védeni kívánt társadalmi viszonyt.

A bűncselekmény elkövetési tárgya a Btk. 399. § (1) és (2) bekezdéseiben szabályozott cselekménynél a más által elkövetett büntetendő cselekményből származó dolog, a Btk. 399. § (3) bekezdésében szereplő „bűncselekményének elkövetéséből” (tehát az elkövető saját korábbi bűncselekményéből) származó dolog, a Btk. 400. §-ában szabályozott cselekménynél a más által elkövetett bűncselekményből származó dolog.

A pénzmosás törvényi tényállásával összefüggésben a dolog fogalmát a nemzetközi jogi dokumentumok alapján a legtágabb értelemben használja a jogalkotó. A pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt egyezmény kihirdetéséről szóló 2000. évi CI. törvény I. cikk b) pontjának meghatározása szerint „*dolog*» bármilyen dolog lehet, legyen az megfogható vagy megfoghatatlan, ingó vagy ingatlan, illetve olyan jogi irat vagy okmány, amely az ilyen dolgokra vonatkozó jogosultságot, vagy ahhoz fűződő érdeket igazol”.

Ezt a fogalmat egészíti ki a Btk. 402. § (1) bekezdése az alábbiak szerint: „A 399–400. § alkalmazásában *dolgon* a vagyoni jogosultságot megtestesítő olyan okiratot, dematerializált értékpapírt is érteni kell, amely a benne tanúsított vagyoni érték vagy jogosultság feletti rendelkezést önmagában, illetve dematerializált formában kibocsátott értékpapír esetén az értékpapírszámla jogosultjának biztosítja.”

A pénzmosás tényállásának felépítése az 1978. évi Btk.-hoz képest alapvetően nem változott. A jogalkotó a pénzmosás négy önálló változatát fogalmazta meg.

²¹ Kihirdette és ezzel a magyar jogrendszer részévé tette a 2008. évi LXIII. törvény.

²² Kihirdette a 2006. évi CI. törvény.

²³ Lásd a 2012. évi C. törvény 398–399. szakaszaihoz fűzött részletes indokolást.

1. változat: más által illegálisan megszerzett pénz tisztára mosása, amely lehet
  - a) az alpbűncselekmény elkövetője érdekében történő „szolgáltatói” elkövetés – Btk. 399. § (1) bekezdés a) pont szerinti változat;
  - b) az alapcselekmény elkövetőjén túl más személyek (akár kizárólagosan a pénzmosó személy) érdekét szolgáló „orgazdaszervező” elkövetés – Btk. 399. § (1) bekezdés b) pontja és (2) bekezdés szerinti változat;
2. változat: saját pénz „tisztítása” – Btk. 399. § (3) bekezdés;
3. változat: megállapodás pénzmosásra – Btk. 399. § (5) bekezdés;
4. változat: gondatlan pénzmosás – Btk. 400. § (1) bekezdés.

Egyes szerzők a tényállás részekre osztása során dinamikus és statikus pénzmosás között tesznek különbséget az elkövetési magatartásnak az elkövetési tárgyra gyakorolt hatása alapján. *Gál István László* szerint²⁴ ha az elkövetési magatartás következtében vagyontranszformáció következik be, dinamikus pénzmosásról, ha az elkövetési magatartás vagyontranszformációval nem jár, statikus pénzmosásról beszélhetünk.

Ad. 1a) *A Btk. 399. § (1) bekezdése a) pontja a más által elkövetett büntetendő cselekménnyel kapcsolatos pénzmosást rendeli büntetni.* E változatban az elkövető mint „szolgáltató” jár el. A dolog eredetének lepezését, vagy a büntetőeljárás megghiúsítását célzó elkövetői magatartás megvalósulhat a dolog fizikai állapotának vagy jog státusának megváltoztatásával. A dolog átalakítása bűncselekményből származó dolog fizikai jellemzőinek a megváltoztatását jelenti, és ezzel a dolog azonosítását nehezíti meg, a dolog átruházása a dolognak a tényleges tulajdonossal fennálló kapcsolatát tünteti el, a dologgal összefüggésben pénzügyi tevékenység végzése vagy ilyen szolgáltatás igénybevétele a dolog jogi státusának megváltoztatását idézi elő, így mosva el a korábbi bűncselekménnyel fennálló kapcsolatára vonatkozó nyomokat.

Az elkövető az (1) bekezdés a) pontjában felsorolt magatartásokat célzatosan a dolog eredetének lepezése, vagy a büntetőeljárás megghiúsítása céljából, az alpbűncselekmény elkövetője érdekében tanúsítja.

A bűncselekményből származó dologgal összefüggésben végzett pénzügyi művelet során az elkövető a bűncselekményből származó dolgokban megtestesülő értéket közvetlenül vagy közvetve más értékre váltja át.²⁵ Az átváltás következtében az alpbűncselekmény és az alpbűncselekményből származó dolgokban megtestesülő érték kapcsolata megszűnik, a helyébe lépő értékkel a közvetlen kapcsolat már nem mutatható ki.

A Btk. 402. § (2) bekezdésében található értelmező szabály az alábbi tevékenységek végzését tekinti pénzügyi tevékenységnek: a pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási, befektetési szolgáltatási vagy befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutőzsdei szolgáltatási, befektetésialap-kezelési, kockázatitőkealap-kezelési, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári, központi szerződő fél, biztosítási, viszontbiztosítási, független biztosításközvetítői, önkéntes kölcsönös biztosítópénztári, magánnyugdíjpénztári, foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatási tevékenységet.

²⁴ GÁL (2012) 60. o.

²⁵ Gál István László fogalomhasználata alapján az elkövető dinamikus pénzmosást valósít meg. GÁL (2012)

A felsorolt tevékenységeknek a pénzmosást végző személy mint megrendelő általi igénybevételét – azaz más személlyel végeztetését – a törvény pénzügyi szolgáltatás igénybevételének tekinti.

A jogalkotó büntetni rendeli a pénzmosás megrendelői oldalát, azt a személyt, aki mást pénzügyi szolgáltatás végzésére vesz rá a bűncselekményből származó dologgal kapcsolatban, de büntetni rendeli a pénzügyi szolgáltatót is, aki a bűncselekményből származó dologra pénzügyi tevékenységet végez.

A *Btk.* 399. § (1) bekezdés b) pontja szerinti változat esetén az elkövető akár az alpbűncselekmény elkövetője, akár más személy érdekében eljárhat. Ellentétben az a) pontban meghatározott magatartásokkal, hiányzik az alpbűncselekmény elkövetését (elkövetőjét) leplező speciális célzat.

A dolog eredetének vagy a dolgon fennálló jogoknak a létét, vagy ezek változását érintő leplezés vagy eltitkolás a dolog jogi státusát érinti, a dolog helyének, vagy a feltalálási hely változásának eltitkolása vagy elleplezése a dolog fizikai státusát, fellelhetőségét érintő megtévesztő magatartás. A leplezés a tények (például a dolognak bűncselekményből származására, vagy a dolog őrzési helyére vonatkozó tények) bárki számára történő megismerhetetlenné tételét jelenti, az eltitkolás során az elkövető konkrét személy (hatóság) megkeresésére hallgatja el a jelzett információkat. (Álláspontom szerint nem minősül eltitkolásnak az információ elhallgatása, ha a hatóság nem fordul az elkövetőhöz információért, tehát nincs közlési kötelezettsége. Abban az esetben viszont, ha az elkövető a pénzmosás gyanús ügyletekkel kapcsolatban bejelentésre kötelezett személy, úgy a *Btk.* 401. § szerinti bűncselekmény valósulhat meg.)

A *Btk.* 399. § (2) bekezdés szerinti magatartások nem „legendateremtésre”, nem a dolog eredetének mások számára felismerhetetlenné tételére, sokkal inkább a bűncselekményből származó dolog hasznosítására, felhasználására irányulnak. Jellegében az orgazda magatartásához hasonlatos tevékenységet fejt ki az elkövető.

A dolog megszerzése a dolog feletti tényleges uralom létrejöttét jelenti, a dolog az elkövető vagy harmadik személy birtokába kerül, illetve olyan dolgok esetén, amelyek közvetlen testi őrizetbe nem vonhatók, olyan helyzet jön létre, amelyben a dolog felett az elkövető maga vagy harmadik személy javára rendelkezni képes.

Mind a megőrzés, mind a kezelés az eredeti birtokos érdekében végzett időleges tevékenység, amelynek végeztével a dolog visszakerül az eredeti birtokoshoz. A megőrzésnél a dolog eredeti formájában kerül vissza a korábbi birtokoshoz, a dolog kezelése a dolog állapotváltozásával is járhat.

A dolog használatára vagy felhasználására nem az eredeti birtokos, hanem a pénzmosást végző személy vagy harmadik személy érdekkörében kerül sor, a tevékenység számukra teremt valamilyen szempontból kedvezőbb állapotot. A felhasználás körében a magáncélú és a gazdasági tevékenység keretében történő felhasználás is értenőd, amelynek során a dolog korábbi formájában, állapotában megszűnik.

A dolgon vagy a dolog ellenértékén más dolog szerzése, a dolog „lecserélése” azokban az esetekben állapítható meg, ha az elkövető nem az alapcselekmény elkövetője érdekében tanúsítja a magatartást. [Ha az alapcselekmény elkövetője érdekében jár el, akkor a *Btk.* 399. § (1) bekezdés a) pontja szerinti elkövetési magatartások valamelyike valósul meg.]

Ad. 2. A Btk. 399. § (3) bekezdésében a jogalkotó az alpbűncselekmény elkövetőjének saját alpbűncselekményével megszerzett dolgokkal kapcsolatos pénzmosást rendeli büntetni. Az elkövető saját korábbi bűncselekményéből származó dolgok

- a) gazdasági tevékenység gyakorlása során történő felhasználása; illetve
- b) a dologgal összefüggésben bármilyen pénzügyi tevékenység végzése, vagy pénzügyi szolgáltatás igénybevétele büntetendő magatartás.

Ad a) Nem minősül pénzmosásnak a saját korábbi bűncselekménnyel megszerzett anyagi javak nem gazdasági tevékenység során történő felhasználása. A magáncélú felhasználás olyan büntetlen utócelekménye az alpbűncselekménynek, amely önálló büntetőjogi értékelést nem kaphat. Ezzel szemben a gazdasági tevékenység során történő felhasználás sérti a többi gazdasági szereplő érdekeit, hiszen tisztességtelen versenyelőnyt biztosít annak a gazdasági szereplőnek, aki a gazdasági folyamatokba bűncselekményből származó dolgokat (tőkét) tud bevonni. Az 1978. évi Btk.-val ellentétben a hatályos Btk. nem határozza meg a gazdasági tevékenység fogalmát, tehát a „gazdasági tevékenység gyakorlása során felhasználás” fogalmának értelmezése a jogalkalmazói gyakorlatra vár, bár egyet lehet érteni azzal az állásponttal, amely szerint az 1978. évi Btk. fogalommeghatározása probléma nélkül irányadó lehet.²⁶

Ad b) A bűncselekményből származó dolognak a pénzügyi szektorba áramoltatása akár úgy, hogy az alpbűncselekmény elkövetője maga használja fel a pénzügyi tevékenysége során, akár úgy, hogy más bíz meg a pénzügyi tevékenység végzésével (tehát pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe), olyan társadalomra veszélyességgel bír, hogy mindenképpen üldözendő magatartás.

A magyar büntetőtörvény a saját, korábbi bűncselekményből származó dolgok tisztára mosásának büntetendővé nyilvánítására vonatkozó – egyáltalán nem kötelező – nemzetközi ajánlást a 2001. évi CXXI. törvénnyel, a szigorúbb nemzetközi standardot átvéve honosította meg, vállalva ezzel az enyhébb nemzetközi gyakorlatot folytató más országokat is érintő ügyekben az eltérő pénzmosási szabályozásból eredő problémákat.²⁷

Ad 3. A jogalkotó a Btk. 399. § (5) bekezdésében önálló előkészületi bűncselekmény alkotásával büntetendővé nyilvánítja a pénzmosás elkövetésében való megállapodást. Ennek a magatartásnak tényállásba emelésére a már hivatkozott nemzetközi egyezmény²⁸ rendelkezései alapján került sor.

Az elkövető a pénzmosás elkövetésében való megállapodás esetén nem előkészülettért, hanem önálló, befejezett bűncselekményért vonható felelősségre.

Ad 4. A Btk. 400. §-a a pénzmosás gondatlan változatának büntetendőségét teremti meg.

²⁶ GÁL (2012) 62. o.

²⁷ Például a kiadatási kérelem teljesítésének akadálya lehet, ha ilyen cselekmény miatt olyan államtól kéri az elkövető kiadatását Magyarország, ahol az elkövető saját korábbi bűncselekményéből származó anyagi javak tisztára mosását nem szankcionálja a kiadatási kérelmet elbíráló állam.

²⁸ 1998. évi L. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt egyezmény kihirdetéséről.

A jogalkotó e szakaszban a pénzmosás bűnkapcsolati alakzatban megvalósítható változataként határozza meg azt az esetet, amikor az elkövető gondatlansága folytán nem tud arról, hogy az általa felhasznált dolog bűncselekményből származik.

A pénzmosás e változata csak a más által elkövetett bűncselekményből származó dologra követhető el, logikus következményeként annak, hogy az elkövető saját korábbi cselekményéből származó dologgal kapcsolatban fogalmilag kizárt, hogy az elkövetőnek ne legyen ismerete a cselekményével érintett dolog valódi természetéről.

A jogalkotó az elkövetési magatartások körét a Btk. 399. § (3) bekezdésében megfogalmazottakkal egyezően határozza meg ebben a tényállásban is. A bűncselekményből származó dolgoknak a gazdasági életbe áramoltatása, akár úgy, hogy az elkövető gazdasági tevékenysége során felhasználja azokat, akár úgy, hogy a pénzügyi tevékenység tárgyáivá teszi azokat, olyan veszélyességű magatartások, amelyek indokolják a gondatlan elkövetés büntetendővé nyilvánítását. A gondatlan elkövetés megállapíthatósága feltételezi, hogy az elkövető kellő körültekintés mellett a dolog eredetére vonatkozóan információt szerezhetne.

A Btk. 399. § (1) és (2) bekezdésében szabályozott bűncselekmény elkövetője csak az alpbűncselekmény elkövetőjétől különálló személy lehet. Aki akár tettesként, akár részesként az alpbűncselekményben részt vett, az tettesi minőségben a Btk. 399. § (3) bekezdés szerinti fordulatért – a „saját pénz tisztára mosásáért” – vonható felelősségre. (Felbújtóként természetesen elkövetheti ezt a fordulatot is.)

A Btk. 400. § (1) bekezdésében szabályozott cselekmény elkövetője csak a megelőző (alap) cselekmény elkövetőjétől különböző, más személy lehet.

A Btk. 399. § (5) bekezdésében szabályozott pénzmosás elkövetésében megállapodás elkövetője lehet az alpbűncselekmény elkövetője, és lehet az alpbűncselekményben részt nem vevő személy is.

A Btk. 399. § (1) bekezdés a) pontjában meghatározott cselekményt az elkövető kizárólag egyenes szándékkal és célzatosan követheti el, azaz a bűncselekményből származó dologgal összefüggésben a dolog eredetének eltitkolása vagy elleplezése céljából, vagy a más által elkövetett büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben folytatott büntetőeljárás megghiúsítása céljából tanúsítja a törvényben felsorolt magatartásokat.

A Btk. 399. § (1) bekezdés b) pontja vagy a (2) bekezdése szerint minősülhet az elkövető magatartása, ha szándékosan (a dolog eredetéről tudva) tanúsítja a dologgal kapcsolatban a törvényben leírt magatartásokat, de nem lehet megállapítani, hogy a dolog eredetének leplezésére, titkolására irányuló célzat, vagy a büntetőeljárás megghiúsítására irányuló célzat vezetné az elkövetőt. (Például tudva, hogy bűncselekményből származik a dolog, az elkövető nem azért végez a dologgal pénzügyi műveletet, hogy ezzel az alpbűncselekmény elkövetője számára nyújtson segítséget, hanem azért, mert saját maga számára törekszik haszon elérésére a pénzügyi művelet által.)

A Btk. 399. § (3) bekezdésében meghatározott „saját pénz tisztára mosása” szintén egyenes szándékkal elkövethető célzatos magatartás, az elkövető a dolog eredetének leplezése, titkolása céljából követi el a bűncselekményt.

A Btk. 399. § (5) bekezdésében megállapított közös elkövetésben megállapodás szintén szándékos bűnösséggel valósítható meg, valamennyi elkövetőnek tudnia kell,

hogy büntetendő alapbűncselekményből származó dologra elkövetendő pénzmosás-ként büntetendő magatartásban állapodnak meg.

A Btk. 400. §-ában meghatározott pénzmosás alapján az elkövető felelőssége akkor állapítható meg, ha gondatlanságból nem tud a dolog eredetéről. A gondatlan tudattartalom a gazdasági művelet (felhasználás, pénzügyi tevékenység) végzésének időpontjában áll fenn az elkövetőnél, és csak a dolog eredetére vonatkozik, maga a pénzügyi vagy bankművelet, illetve egyéb gazdasági tevékenység természetesen tudatos (szándékos) magatartást feltételez.

Ha az elkövetőnek utóbb tudomására jut az általa korábban felhasznált dolog eredete, az utólagos tudásszerzés a pénzmosás bűncselekményének szándékos változatát nyilvánvalóan nem alapozza meg, felmerülhet azonban a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása, ha az elkövető a tudásszerzést követően nem teszi meg a szükséges bejelentést.

XX.2.3. A PÉNZMOSÁSSAL KAPCSOLATOS BEJELENTÉSI KÖTELEZETTSÉG ELMULASZTÁSA

A pénzmosás elleni küzdelem másik pillérét jelentő pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása bűncselekmény²⁹ változatlan tartalommal van jelen a Btk.-ban is, bár a tényállás egyes fogalmait tartalommal kitöltő mögöttes jogszabály – a pénzmosásról és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról rendelkező 2007. évi CXXXVI. törvény (a továbbiakban: Pmt.) – időközben több ponton változott.

A pénzmosás elleni hatékony fellépés biztosításában továbbra is fontos tényező a pénzmosók számára ellenséges gazdasági környezet megteremtése. Az ügyfél-azonosítási kötelezettséget és a pénzmosás gyanús ügyletek jelzésének kötelezettségét évről évre újabb szakmák képviselői számára teszi kötelezővé a Pmt., amelynek 1. § (1) és (2) bekezdései felsorolják azokat a személyeket, akik tevékenységük során kötelesek az illetékes hatóság számára jelzést adni pénzmosás gyanúja esetén. E személyi kör a Btk. hatálybalépése óta kiegészült a játékkaszinót, kártyatermet működtető, vagy távszerencsejátékot, online kaszinójátékot szervező, valamint a bizalmi vagyongazdálkodási tevékenységet végző személyekkel.³⁰

A jogalkotó a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása tényállással a bűncselekményből származó pénzeknek a pénzügyi rendszeren, továbbá más – a pénzmosás szempontjából különösen veszélyeztetett – tevékenységeken keresztül történő tisztára mosásának megakadályozásához fűződő társadalmi érdeket kívánja biztosítani.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos törvényben előírt bejelentési kötelezettség elmulasztása. A jogalkotó tiszta mulasztásos bűncselekményt

²⁹ 2012. évi C. tv. 401. §

³⁰ Lásd a Pmt.-t módosító 2014. évi XV. törvény 66. §-át, valamint a 2015. évi CXCV. törvény 38. §-ának rendelkezéseit.

alkotott. A mulasztás egyik fogalmi elemét képező cselekvési kötelezettséget a 2007. évi CXXXVI. tv. teremti meg, amikor 23. § (1) bekezdése kimondja: „Pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására utaló adat, tény, körülmény felmerülése esetén a szolgáltató vezetője, alkalmazottja és segítő családtagja köteles haladéktalanul a (3) bekezdésben megjelölt személynek bejelentést tenni.”

A bejelentés elmulasztása csak akkor róható az elkövető terhére, ha a bejelentési kötelezettség teljesítésével kapcsolatban – a mulasztás másik fogalmi elemét képező – cselekvési lehetősége is fennállt, azaz a bejelentésre kötelezett személynek fizikailag lehetősége volt a bejelentés megtételére. Ha a személy akadályoztatva van a bejelentés megtételében, az akadály megszűnésekor köteles eleget tenni bejelentési kötelezettségének.

A bejelentés elmulasztása, mint tiszta mulasztásos bűncselekmény, akkor válik befejezetté, amikor a bejelentésre kötelezettnek, a bejelentési kötelezettséget keletkeztető tudomásszerzést követően először lehetősége adódott a bejelentés megtételére.

Az elkövetési magatartás megfogalmazása során a jogalkotó – a korábbi törvényhez képest – pontosította az elkövetőt terhelő bejelentési kötelezettség tartalmát: nem bármely adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása minősül bűncselekménynek, hanem csak az, amely tartalmában a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzésével és megakadályozásával kapcsolatos, és a bejelentési kötelezettséget maga a törvény rögzíti.

Álláspontom szerint nem valósít meg olyan bejelentés elmulasztása bűncselekményt, amelyet nem a törvény, hanem csak a szolgáltató belső szabályzata ír elő a szolgáltató tagjai, alkalmazottai számára.

A bűncselekmény alanya csak a 2007. évi CXXXVI. tv. 1 §-ában felsorolt tevékenységet végző személy lehet, tehát a törvény speciális alanyisági feltételt határoz meg.

A bűncselekmény alanyi oldalát megvizsgálva megállapítható, hogy a jogalkotó a bejelentés elmulasztásának szándékos változatát rendeli büntetni. A szándékos bűnösség megállapításának feltétele, hogy az elkövető tudomással bírjon arról, hogy olyan tevékenységet végez (például nagy összegű készpénzbefizetésnél közreműködik), vagy olyan körülményt észlel (például ugyanazon számlára gyakran fizetnek be azonosítási kötelezettség alá nem eső, de azt megközelítő összegű pénzt), amellyel kapcsolatban bejelentési kötelezettsége áll fenn.

XX.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A pénzmosási tényállás felépítésének változatlansága ellenére, a korábbi szabályozáshoz képest néhány lényegi változtatásra, és több pontosításra is sor került a tényállás megfogalmazásakor.

Az egyik legjelentősebb változtatás, hogy amíg az 1978. évi Btk. a pénzmosás alapcselekményeként a szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények körét határozta meg, a hatályos Btk. tovább tágította a lehetséges alapcselekmények körét, amikor a más által elkövetett *büntetendő cselekményt*, illetve az elkövető saját korábbi *bűncselekményét* jelöli meg, megszüntetve tehát az alapcselekmény szabadságvesztés-

sel fenyegetettségét mint kritériumot. Ugyanakkor a megfogalmazás kettőssége nem segíti megoldani azt a dilemmát, hogy pénzmosás csak akkor állapítható-e meg, ha az alapcselekmény tekintetében bíróság már kimondta a cselekmény bűncselekmény voltát, vagy elegendő az eljárás során valószínűsíteni az alapcselekmény büntetendőséget, és például a külföldön folyó alapeljárással párhuzamosan le lehet folytatni a pénzmosás miatti eljárást.³¹

A jogalkotó a más által elkövetett „alapcselekményből” származó dolgok tekintetében elkövetett pénzmosásra vonatkozóan két évtizedes hiányt pótolta³², amikor a dolog eredetének titkolására vagy leplezésére vonatkozó elkövetői célzat mellett – új változatként – a más által elkövetett büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben folytatott büntetőeljárás megghiúsítására törekvést is célzatként fogalmazta meg, ezzel egy bűnpártolásszerű magatartást is a pénzmosás körébe vonva.

A törvény miniszteri indokolásában hivatkozott nemzetközi szerződések ajánlásaival összhangban szűkült azon magatartások köre, amelyekre vonatkozóan a törvény a büntetendőség feltételül szabta a speciális elkövetői tudattartalom (a célzat) fennállását. Így a továbbiakban nincs szükség a célzat fennállásának bizonyítására, amikor az elkövető a dolog eredetét, az ilyen dolgon fennálló jogot vagy az e jogban bekövetkezett változásokat, az ilyen dolog helyének változását vagy azt a helyet, ahol az ilyen dolog található, eltitkolja, vagy elleplezi. E magatartások tehát eshetőleges szándékkal is büntetendővé váltak, nagyban könnyítve az ilyen elkövetési magatartásokra vonatkozó bizonyítási lehetőségét a hatóságnak.³³

Fontos változás, hogy a hatályos Btk. 400. § (3) bekezdés rendelkezései alapján csak a gondatlanságból elkövetett pénzmosás elkövetője mentesülhet a cselekmény büntetőjogi következményei alól, ha a cselekményt a hatóság számára feljeleníti és együttműködik a hatósággal az elkövetés körülményeinek feltárásában. (Az 1978. évi Btk. alapján a szándékos pénzmosás elkövetője is élhetett ezzel a lehetőséggel.) A büntethetőséget megszüntető ok ilyen szűkítése mindenképpen a pénzmosás elleni fellépés szigorodására utal.

Bár a törvény miniszteri indokolása szerint a jogalkotási folyamatban figyelembe vették az elmúlt két évtized pénzmosás elleni küzdelem szempontjából legfontosabb három nemzetközi szerződés előírásait, és igyekeztek a magyar szabályozást ezekkel az előírásokkal összhangba hozni, a törvényt szöveg ismeretében megállapítható, hogy maradt még tennivaló. A három nemzetközi jogi dokumentum közül különösen a Varsói Egyezmény³⁴ (a továbbiakban: egyezmény) 9. és 10. cikkének rendelkezései érdemelnek megkülönböztetett figyelmet, mert ezek a rendelkezések jelölték ki a

³¹ TóTH (1998) 42.o.

³² Lásd a pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt egyezményt kihirdető 2000. évi CI. törvény 6. cikk (1) bekezdés a) pontját.

³³ A célzat mint alanyi oldali tényállási elem bizonyítása mindig nehezen megoldható feladat elé állítja a hatóságot, így az elkövetési magatartásokkal kapcsolatos célzat száműzése a pénzmosás könnyebb bizonyíthatóságát szolgálja.

³⁴ Az Európa Tanács pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt egyezménye.

változás irányát a pénzmosság büntetőjogi szabályrendszerének továbbfejlesztésére, a változások pontos formájának és tartalmának meghatározása nélkül.

Az egyezmény hivatkozott rendelkezései például kötelezik a csatlakozó államokat, hogy teremtsék meg annak jogi feltételeit, hogy a pénzmosság miatti felelősségre vonásra akkor is sor kerülhessen, ha az alpbűncselekményben még nem történt felelősségre vonás, vagy az alpbűncselekmény pontos meghatározása nem lehetséges. Fontos megjegyezni, hogy az egyezményt kihirdető *2008. évi LXIII. törvény* 4. §-a e rendelkezéssel kapcsolatos magyar fenntartást fogalmazott meg. Ez a fenntartás tartalmilag úgy rendelkezik, hogy a pénzmossággal kapcsolatos elítélés nem lehetséges anélkül, hogy ne kerülne sor az alpbűncselekmény pontos meghatározására.³⁵ E fenntartás értelmében tehát a pénzmosságért való felelősség megállapításának feltétele az alpbűncselekmény megfelelő felderítése, a tényállás tisztázása és minősítése.

Az egyezmény 9. cikk (2) bekezdés b) pontjának értelmében a pénzmosság miatti felelősségre vonás során nem bír jelentőséggel az, hogy az alpbűncselekmény a szerződő fél (a pénzmosság miatti eljárást lefolytatni szándékozó állam) joghatósága alá tartozik-e. E rendelkezés nem jelenik meg a magyar pénzmossági szabályokban.

Az egyezmény 10. cikke részletes követelményeket állapít meg a jogi személyek pénzmosság miatti felelősségének megállapítása tárgyában. A magyar büntetőjogi rendszerében büntetőjogi felelősséget csak természetes személlyel szemben állapíthat meg a büntetőbíróság. A jogi személyek kvázi felelősségre vonhatóságát *a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény* úgy teremtette meg, hogy büntetőjogi felelősség megállapítása nélkül lehetőséget biztosít a büntetőbíróság számára a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazására, amennyiben a bűncselekményt a jogi személy érdekében, vagy a jogi személy felhasználásával a jogi személlyel valamilyen kapcsolatban álló személy (jogi személy tagja, alkalmazottja, vezető tisztségviselője stb.) követte el.³⁶

A pénzmosság elleni küzdelem magyar szabályrendszerében ez az a terület, ahol a legnagyobb az eltérés a nemzetközi közösség elvárásai és a magyar jogi szabályozás között. A *2001. évi CIV. törvény* szabályainak és a Varsói Egyezmény 10. cikk (1) bekezdésének egybevetése alapján úgy tűnik, hogy a magyar szabályozás alapján a jogi személlyel szemben nincs lehetőség pénzmosság miatti eljárás megindítására a jogi személy formális tisztséget nem viselő tulajdonosai által a jogi személy érdekében elkövetett pénzmossági cselekmény esetén, illetve abban az esetben sem, ha a jogi személy érdekében még megbízottnak sem tekinthető, a jogi személytől függetlenül cselekvő személy követi el a pénzmosságot. Ilyenkor csak a természetes személy büntetőjogi felelősségét lehet megállapítani, a jogi személlyel szemben büntetőjogi intézkedést alkalmazni nem lehet.

³⁵ A 2008. évi LXIII. tv. 4. § a) pontja úgy rendelkezik, hogy „A Magyar Köztársaság fenntartja a jogot, hogy a 9. Cikk 6. bekezdésében foglalt rendelkezést ne alkalmazza”. A fenntartással kizárt 6. bekezdés szövege: „Minden Szerződő Fél biztosítja, hogy a jelen cikk szerinti pénzmossággal kapcsolatos elítélés lehetséges, ha bebizonyosodott, hogy a jelen cikk 1. a) vagy b) pontjának tárgyát képező dolog alpbűncselekményből származott, anélkül, hogy szükség lenne a bűncselekmény pontos meghatározására.”

³⁶ 2001. évi CIV. tv. 2. § (1) és (2) bek.

A magyar jogi szabályozás közel két évtizede ellenáll valamennyi eddigi pénzmosással kapcsolatos nemzetközi szerződésben megjelenő értelmező szabály törvényi rögzítésének, amely szerint: „... a bűncselekmények elemeként meghatározott tudomásra, szándékra, vagy célzatra objektív, ténybeli körülményekből lehet következtetni”³⁷.

Bár a magyar büntetőjog elméletben ismeri, és a gyakorlatban alkalmazta is a „tárgyasult célzat” fogalmát³⁸, és a mai napig több bűncselekmény elhatárolása során³⁹ az elkövetői tudattartalomra az objektív tényállási elemekből következtet, ennek az elvnek a hatályos Btk.-ban történő rögzítésére mégsem került sor. Ebben a kérdésben a jogalkotó minden nehézség nélkül közelíthetne a nemzetközi elvárásokhoz.

XX.4. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK A SZABÁLYOZÁS TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRE

A pénzmosás bűncselekményének szabályozása a magyar büntetőjogban nem tekinthető lezárt folyamatnak. Az előzőekben jelzett körben további finomítás lehet indokolt, így érdemes lenne az értelmező szabályok körében rögzíteni, hogy a büntetőjogi felelősségre vonásnak nem akadálya, ha a pénzmosás alapjául szolgáló bűncselekményre más állam joghatósága terjed ki. Ugyancsak indokolt lehet annak rögzítése is, hogy a pénzmosás miatti felelősség megállapítható az alapjául szolgáló cselekmény jogerős elbírálását megelőzően is. Ezzel együtt azonban meg kell teremteni azon jogi eszközöket is – elsősorban a büntetőeljárás törvény keretein belül –, amelyek segítségével kezelni lehet azon helyzetet, amely akkor következik be, ha a pénzmosás elbírálását követően mondja ki az alapcselekményről jogerős bírósági ítélet, hogy az nem volt büntetendő.

A magam részéről úgy gondolom, hogy az elkövetői tudattartalomra az objektív tényállási elemekből következtetés nem áll ellentétben a magyar büntetőjog elveivel és gyakorlatával, tehát indokoltnak látszik az előzőekben már jelzett módon – összhangban a nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettséggel – a Btk.-ban rögzíteni, hogy az elkövetői célzatra a cselekmény tárgyi oldali elemeinek vizsgálata alapján következtetés vonható.

A gazdasági, társadalmi, politikai változások, és ezekkel összhangban a bűnözés változásai is a nemzetközi közösséget folyamatosan arra ösztönzik, hogy az eddigiekhez képest új, hatékonyabb eszközöket dolgozzanak ki a pénzmosás megakadályozására, illetve a meglévő eszközöket időről időre korszerűsítsék. Ennek a folyamatnak egyik újabb állomásaként az Európai Parlament és Tanács 2015. május 20. napján

³⁷ Varsói Egyezmény 9. cikk (2) bek. c) pont.

³⁸ Például az 1978. évi Btk.-ban a rendszerváltást megelőzően létező izgatás (148. §) és a közösség megsértése (269. §) bűncselekmények elhatárolását a bírói gyakorlat a tárgyasult célzat vizsgálata alapján oldotta meg.

³⁹ Lásd a bírói gyakorlatban a halált okozó testi sértés, szándékos emberölés elhatárolását, vagy éppen az önhibából eredő ittasság esetén az elkövetői tudattartalom „pótlását” a tárgyi oldali tényállási elemek alapján.

elfogadta a 2015/849. számú irányelvet⁴⁰ a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, amelyet IV. Pénzmosási Irányelvként emleget a szakmai közvélemény.

Az irányelv a pénzmosás elleni küzdelem eszközrendszerét egyszerre racionalizálja és szigorítja. Lehetőséget biztosít arra, hogy az alacsony kockázatú tevékenységekkel kapcsolatban a tagállamok könnyítéseket léptessenek életbe, ugyanakkor az előírásokat kiterjeszti bizonyos magas kockázatú személyi körre, így a politikai élet közszereplőire is.

Az irányelv megalkotásának indokait számba vevő bevezető rendelkezésekből megállapítható, hogy az Európai Unió is felfigyelt a jogi entitásoknál a tényleges tulajdonos személyét elrejtő láncolatosságot vagy kereszttulajdonlást tartalmazó szerkezetű pénzmosás, illetve terrorizmusfinanszírozás szempontjából fennálló veszélyeire, és megfogalmazza az igényt a tényleges tulajdonosok személye megismerhetőségének biztosítására. Az irányelv számos ponton módosítja és korszerűsíti a pénzmosás elleni küzdelem közigazgatási jogi, pénzügyi jogi szabályait, amelyeknek azonban áttételesen hatása lehet a büntetőjogi szabályozásra is. Ennek alapján a bizalmi vagyongazdálkodók, illetve a szerencsejáték-szervezőknek az irányelv hatálya alá vonása szükségképpen a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása bűncselekmény alanyainak körét bővíti, ugyanakkor indokolt e személyi körrel kiegészíteni a 399. § (4) bekezdés c) pontjában, valamint a 400. § (2) bekezdés b) pontjában a pénzmosás elkövetése miatt fokozott büntetőjogi felelősséggel tartozó személyek felsorolását.

Úgy vélem, a IV. Pénzmosási Direktíva hatálybalépéséig, 2017. június 26. napjáig a jogalkotónak nem csupán a közigazgatási jogi és pénzügyi jogi rendelkezéseket kell áttekintenie, hanem az irányelv célkitűzéseivel összhangban különösen a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló *2001. évi CIV. törvény*, valamint a Btk. rendelkezéseit is célszerű lenne módosítania.

Bár az egyes nemzeti jogrendszerekbe, így a magyar Btk. rendszerébe sem illeszthetők be maradéktalanul a nemzetközi szerződésekben megfogalmazott jogi megoldások, mind a nemzetközi közösség, mind Magyarország számára fontos érdek a büntetőjogi szabályozás legalább olyan szintű közelítése, amely kizárja, hogy a konkrét pénzmosási ügy kezelése kapcsán a nemzetközi együttműködés elé a közrendi záradékra hivatkozással a jogi szabályozás eltéréseiből eredő akadály gördülhessen, és a nemzetközi bűnözői körök Magyarország és más országok pénzmosással kapcsolatos szabályozási eltéréseit kihasználva teremtsenek maguknak büntetlenséget.

XX.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARABÁS A. Tünde (2003) „Látszat és valóság” *Belügyi Szemle*, 2003/7–8. 131–143. o.
 BARABÁS A. Tünde – MOLNÁR Csaba (2000) „A pénzmosás fantomja. Tanulmány a pénzmosással kapcsolatos empirikus kutatásról” In: *Kriminológiai Tanulmányok XXXVII.* (szerk. Irk Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2000. 184–205. o.

⁴⁰ H LL 141/73, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32015L0849>

- DUSIK Sándor (2000) „Pénzmosás” *Belügyi Szemle*, 2000/3. 112–116. o.
- GÁL István László (2004) *A pénzmosás*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2004.
- GÁL István László (2005) „A pénzmosás mint globális gazdasági és büntetőjogi kihívás” *Belügyi Szemle*, 2005/6. 89–109. o.
- GÁL István László (2012) *A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- JACSÓ Judit (2009) „Az Európai Unió III. pénzmosási irányelve és magyarországi gyakorlati tapasztalatai” *Rendészeti Szemle*, 2009/7–8. 220–239. o.
- KEMENES Csaba (2001) „A pénzmosás technikai és a jogalkalmazás hazai tapasztalatai” *Belügyi Szemle*, 2001/4–5. 40–61. o.
- KERESZTY Béla (1995) „A pénzmosás” *Magyar Jog*, 1995/2. 65–69. o.
- KORONA Lajos (1999) „A pénzmosás elleni harc eszközei a nemzetközi büntetőjogban” In: *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXVI.* (szerk. Irk Ferenc). Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 1999. 293–299. o.
- TÓTH Mihály (1997) „Járulékos bűncselekmények (a tárgyi bűnpártolás, az orgazdaság, a pénzmosás) elhatárolási dilemmái” *Magyar Jog*, 1997/9. 513–518. o.
- TÓTH Mihály (1998) „A pénzmosás Magyarországon – avagy fantomból valóság” *Ügyészek Lapja*, 1998/6. 39–44. o.
- TÓTH Mihály (2000) *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2000.
- ÜDVARHELYI Bence – JACSÓ Judit (2014) „A pénzmosás alapcselekményi körének változása különös tekintettel az adócsalás problematikájára” In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 14. kötet*. ME ÁJK, Miskolc, 2014. 348–368. o.

XXI. A NEGYEDIK MAGYAR BÜNTETŐKÓDEX – ÖSSZEGZŐ TANULMÁNY

HOLLÁN MIKLÓS

- XXI.1. Az új kódex megalkotásának indokoltsága
  - XXI.1.1. A korábbi kódex hibáinak korrekciója
  - XXI.1.2. Társadalmi változások?
  - XXI.1.3. Új büntetőpolitikai koncepció?
- XXI.2. Az új kódex jellemzése
  - XXI.2.1. Változások és örökség
  - XXI.2.2. Jobb rendszerezés
  - XXI.2.3. Szigorítás – enyhítés
- XXI.3. Az új kódex kodifikációjának viszonyítási pontjai
  - XXI.3.1. Visszanyúlás régebbi kódexek tapasztalataihoz
  - XXI.3.2. A joggyakorlati tapasztalatok
  - XXI.3.3. Jogtudományi impulzusok
  - XXI.3.4. A nemzetközi és az EU-jog hatása
  - XXI.3.5. A külföldi jogok szerepe
- XXI.4. Összegzés és jövőkép
- XXI.5. Felhasznált irodalom

XXI.1. AZ ÚJ KÓDEX MEGALKOTÁSÁNAK INDOKOLTSÁGA

A Btk. javaslatának indokolása műfajából adódóan nyilvánvalóan szükségesnek tartja az új kódex megalkotását, addig a jogirodalom véleménye megoszlik erről. Egyesek szerint „egy átfogó novelláris módosítás elég lett volna”¹, míg mások szerint a problémák azzal nem lettek volna orvosolhatók, hanem egy új kódex megalkotására volt szükség². Tekintsük át, hogy milyen tényezőkkel kívánta az előterjesztő az új kódex megalkotásának szükségességét alátámasztani!

¹ GELLÉR (2015) 78. o.

² MISKOLCZI (2015) 282. o.

XXI.1.1. A KORÁBBI KÓDEX HIBÁINAK KORREKCIÓJA

A megalkotásánál uralkodó jogelméleti koncepció alapján a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* (1978. évi Btk.) szavatossági ideje húsz év volt³, így azt feltehetően akkor is új kódex váltotta volna fel, ha a szocialista gazdasági, társadalmi és politikai rendszer megmarad Magyarországon.

A Btk. javaslatának indokolása szerint az 1978. évi Btk. „hatályba lépése óta több mint száz alkalommal módosult, ebből a jogalkotó az elmúlt három évtizedben több mint kilencven alkalommal (tehát évente átlagosan többször is) módosította”⁴. Az 1978. évi kódexet tehát évente három módosítás érintette, a rendszerváltás utáni időszakban pedig évente négy. Önmagában azonban nem a módosítások száma vagy gyakorisága indukálhatta (indokolhatta) egy új kódex megalkotását. Jól látszik ez visszatekintve abból is, hogy elfogadása óta maga a Btk. is legalább 18 alkalommal módosult, ami évente átlagosan kilenc alkalom. Mégsem állítja senki, hogy 2015-ben pusztán erre figyelemmel aktuális lenne egy új büntetőkódex megalkotása.

Az indokolás szerint „a rendszerváltás óta a különböző kormányzatok eltérő büntetőpolitikai irányvonalat követve alakították át – sokszor egymásnak ellentmondva – a büntetőjogi rendelkezéseket, így a módosítások a törvény eredeti rendszerét mára jelentősen átfomálták”⁵.

Az indokolás fenti következtetése erősen vitatható. A rendszerváltás utáni módosítások jelentős része ugyanis politikailag semleges volt (azokat más jogszabályok változása, illetve nemzetközi kötelezettség indukálta). Ez már csak abból is látható, hogy a korábbi kódex módosításai évente egyszer (többször) és nem négyévente (nyolc-évente) jelentkeztek. Voltak természetesen a kormányváltáshoz kapcsolódó politikailag megosztó módosító törvények is, így az *1998. évi LXXXVII. törvényt* 210 igen, 125 nem szavazattal⁶, míg a *2003. évi II. törvényt* 195 igen, 179 nem szavazattal fogadták el.⁷ Azonban még e jogszabályok módosításainak egy része is politikailag semleges volt.⁸

A politikailag (büntetőpolitikailag) érzékeny kérdések szabályozása pedig sok esetben nem volt alkalmas a kódex rendszerének megbontására. A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeknél az elterelés szabályai politikailag (büntetőpolitikailag) érzékenyek (és természetesen nagy gyakorlati jelentőségük is van), de ennek módosításai⁹ a kódex rendszerét nem is érintették. A politikailag érzékeny kérdések szabályozása pedig sok esetben azért nem okozott rendszertani törést, mert az egymásnak ellentmondó szabályok nem voltak egy időben hatályban. Így amennyiben a közép-mértékű büntetésre vonatkozó szabály 1998-as beiktatása¹⁰ megbontotta a kódex

³ Szabó I. (1973) 557–563. o. alapján Györgyi (1984) 10. o.

⁴ A Btk. javaslatának általános indokolása, I. pont.

⁵ Uo.

⁶ T/250. sz. javaslat – A büntető jogszabályok módosításáról.

⁷ T/1218 sz. javaslat – A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

⁸ Így pl. a külföldi ítélet érvényének újraszabályozása, 1998. évi LXXXVII. törvény, 1. §.

⁹ 1998. évi LXXXVII. törvény 63. §, 2003. évi II. törvény 21. §.

¹⁰ 1998. évi LXXXVII. törvény 18. §

rendszerét (részemről még ezt is kétlem), akkor ezt az erre vonatkozó szabályozás 2003-as eltörlése teljesen helyrehozta.¹¹

A nagyszámú módosítás természetesen – más körülményekre tekintettel – alkalmas lehet a törvénykönyv egységének megbontására. Ez azonban az előbbieket szerint meggyőzőbb indokolást igényelt volna az új kódex előkészítői részéről. Ebben a körben az indokolás utalhatott volna például a különböző tényállások büntetési tételeinek „szétcsúszására”¹², ami az 1978. évi Btk. különböző módosításainak eredményeként valóban érezhető volt (és a kódex adott időpontban hatályos szövegében is tükröződött).

A Btk. javaslatának indokolása szerint „azokat a problémákat [...], amelyek a számos módosítás folytán a törvénykönyv egységének megbontásából fakadnak, végső soron csak egy új kódex tudja megoldani”¹³. A miniszteri indokolás itt azért nem tekinthető meggyőzőnek, mert az egyensúlyát veszített rendszer stabilizálása inkább egy novelláris módosítást igényelt volna. Egy új kódex megalkotására viszont inkább egy gyökeresen új szisztéma megalkotásának igénye szolgáltatatható volna megfelelő indokot.

XXI.1.2. TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK?

Az új büntetőkódex megalkotása már a rendszerváltás idején is szükséges (egykes vélemények szerint elkerülhetetlen) lett volna,¹⁴ de arra különböző okok miatt nem akkor került sor. A megváltozott társadalmi, gazdasági és politikai viszonyokhoz különböző módosító törvények igazították hozzá az 1978. évi büntetőkódexet,¹⁵ elsősorban olyan területeken, amelyeket a rendszerváltás erősebben érintett (ilyen például az állam elleni vagy az indokolásban is kiemelt gazdasági bűncselekmények¹⁶ szabályozása). Éppen ezek a módosítások voltak azok, amelyek nemcsak nem akadályozták, hogy az 1978. évi Btk. „megfelelő jogi védelmet biztosítson alapvető értékeinknek”¹⁷, hanem annak nélkülözhetetlen előfeltételét képezték.

A Btk. megalkotásának paradox módon van egy olyan újdonsága, amely – ha közvetlen is, de – a rendszerváltáshoz, pontosabban az akkor kezdődő (és sajátos módon azóta is folyamatban lévő) igazságtételi folyamathoz köthető. A Btk. ugyanis már kifejezetten úgy rendelkezik, hogy „a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmények” esetén nem képezi a büntetőjogi felelősségre vonás feltételét, hogy a cselekményt a magyar törvény az elkövetés idején büntetni rendelje.¹⁸ Az újdonság azonban nem büntetőjogunkban, hanem csak a büntetőjogszabály szövegében jelentkezik,¹⁹ mivel a vonatkozó jogtétel korábban már megjelent az 53/1993. (X. 13.) AB határozatban, illetve az *Alaptörvény* XXVIII. cikk (5) bekezdésében.

¹¹ 2003. évi II. törvény 88. § (1) bek. e) pont.

¹² MISKOLCZI (2015) 282. o.

¹³ A Btk. javaslatának általános indokolása, I. pont.

¹⁴ CSOMÓS (2014) 32. o.

¹⁵ Ebben a vonatkozásban összefoglalóan lásd NAGY (2007) 431–463. o.

¹⁶ A Btk. javaslatának általános indokolása, I. pont.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Btk. 1. § (1) bek.

¹⁹ Ezek elkülönítésére lásd WIENER (2000) 9. o.

Arra azonban van példa, hogy a rendszerváltást követően bekövetkezett kisebb volumenű társadalmi változások hatása a Btk. újdonságaiban csapódjon le. Ilyen például: „a katonai bűncselekmények vonatkozásában több bűncselekmény büntetési tételének enyhítése, amelynek magyarázataként az szolgált, hogy »a súlyos büntetési tételek további fenntartása önkéntes haderő esetében, illetve a katonai büntetőeljáráshatálya alá tartozó fegyveres rendészeti szervek hivatásos állománya vonatkozásában békeidőben szükségtelenek«, hanem csak »háború vagy az állam biztonságát veszélyeztető vészhelyzet esetén [...] indokoltak«²⁰.

XXI.1.3. ÚJ BÜNTETŐPOLITIKAI KONCEPCIÓ?

A Btk. javaslatának indokolása idézi a Nemzeti Együttműködés Programját (a továbbiakban: NEP), amely szerint „a Jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma [...] ebből következően [...] szigorú törvények születnek, amelyek minden jogkövető állampolgárnak védelmet garantálnak, a bűnelkövetők számára azonban hatékony és visszatartó erejű büntetést helyeznek kilátásba”.²¹

A NEP azonban szintén nem indokolja önmagában egy új kódex megalkotását, hiszen ilyen nem is irányoz elő. Abban ugyanis az szerepel, hogy „a választások utáni első lépések egyikeként szigorítani fogjuk a büntető törvénykönyvet”²². Ezt pedig – amint már utaltunk rá – a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 2010. évi LVI. törvény* már megtette, hiszen az olyan esetekre is lehetővé (kötelezővé) tette az életfogytiglani szabadságvesztés alkalmazását, amikor az elkövetett bűncselekményekre azt a különös rész nem írja elő.²³ Ezenfelül visszahozta a középmértékű büntetést, ami az előzmények²⁴ alapján méltán jellemezhető az akkor hatalomra jutott kormánypártok egyik kedvenc büntetőjogi jogintézményeként. Ehhez képest a Btk. hozhat (és hozott is) bizonyos további szigorítást²⁵, de az előzményekhez képest ezek már önmagukban biztosan nem igényelték egy új kódex megalkotását.

XXI.2. AZ ÚJ KÓDEX JELLEMZÉSE

Természetesen az új kódexet a várakozásokhoz és a félelmekhez is lehet mérni, aminek tekintetében *Tóth Mihály* találóan állapítja meg, hogy „jobb törvény született, mint amilyentől tartottunk, de kevésbé jó ahhoz képest, amilyen talán lehetett volna”.

²⁰ A Btk. javaslatának általános indokolása, IV/22. pont.

²¹ A Nemzeti Együttműködés Programja, 46, www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf

²² Uo.

²³ Például 1978. évi Btk. 85. § (4) bek. (hk.). Vö. 23/2014. (VII. 15.) AB hat.

²⁴ 1998. évi LXXXVII. törvény 18. §

²⁵ Vö. XXI.2.3. fejezet.

Az új kódex „koncepcionálisnak minősíthető változásai elmaradtak a várakozástól, a núvumok egy része pedig a jövőben alaposabban átgondolandó”²⁶.

Az új kódex jellemzésének másik magától értetődő útja és így a „szakirodalmi munkák kifogyhatatlan témája, hogy összehasonlítják” az 1978. évi és a hatályos Btk.-t²⁷, azaz az előző joghelyzettel összevetve kívánják megragadni annak lényegét. Ilyen témában természetesen már az új kódex megalkotását követően született a gyakorlat igényeit kielégítő összehasonlító szövegtükör²⁸, illetve számos összegző munka²⁹, tematikus cikk³⁰, cikksorozat³¹, tanulmánykötet³² és monográfia is³³.

XXI.2.1. VÁLTOZÁSOK ÉS ÖRÖKSÉG

A Btk. újdonságát nyilvánvalóan mennyiségi szemlélettel is meg lehet közelíteni, megvizsgálva, hogy az új kódex szövege mekkora részében azonos, hasonló vagy eltérő az előzőhöz képest. Így megállapítható, hogy: „huszonhat olyan külön alcímmel megnevezett tényállás van a [...] Btk.-ban, amelynek semmilyen előzménye nem volt a régiben, ennél nagyságrendekkel magasabb a valamilyen előzménnyel rendelkező, de lényegét tekintve kisebb vagy nagyobb mértékben megváltozott törvényi tényállás”³⁴.

Az egyes újdonságok gyakorlati kihatása azonban jelentős mértékben eltér egymástól, így a minőségi értékelés ebben a vonatkozásban sem mellőzhető. A Btk. javaslatának önértékelése szerint „úgy hoz jelentős változásokat, hogy nem jelent egyúttal teljes dogmatikai szakítást a [z 1978. évi] Btk.-val”³⁵. Ezzel összhangban Tóth szerint „az új törvény valójában a korábbi Btk. mértéktartó és elkerülhetetlen korrekciója”. Az új kódexet „nem a minden áron való újítani akarás, nem a korábbi elvekkel és intézményekkel való görcsös szakítás kényszere jellemzi”³⁶. Az újdonságokat tekintve tehát a Btk. az ilyen tipológiák közül inkább a „felhalmozódó jogváltozásokat összefoglaló”³⁷, illetve a törvényi jog rendezésére (rendszerzésére) irányuló kodifikáció³⁸.

Az újdonságok mértékének meghatározásánál a Btk.-t azért sem mérhetjük egy átlagos kodifikációs produktumra irányadó mércével, mivel annak közvetlen előzményei (nevezetesen a *2009. évi LXXX.*, illetve a *2010. évi LVI. törvények*) ebben a vonatkozásban „ellopták a műsört” a 2012-es jogalkotó elől. Erre figyelemmel egyéb-

²⁶ Tóth (2013) 534. o.

²⁷ Miskolczi (2015) 281. o.

²⁸ Vaskuti (2013) 731. o.

²⁹ Így például Tóth (2013), Bárándy – Bárándy (2013) 8. o.

³⁰ Például Csomós (2014); Szomora (2013) 649–657. o.; Francia (2013) 51–56. o.; Verebics (2013) 3–7. o.; Hollán (2013) 141–168. o.; Hollán (2014a); Hollán (2014b) 108–120. o.

³¹ Lásd például a *Jogtudományi Közöny* 2014/11. számától kezdődően.

³² Például Mészáros (2014); Hack (2013).

³³ Például Hollán (2014c) 194. o.

³⁴ Miskolczi (2015) 284–285. o.

³⁵ A Btk. javaslatának általános indokolása, I. pont.

³⁶ Tóth (2013) 529. o. Hasonlóan Miskolczi (2015) 282. o.

³⁷ Varga (2002) 344. o.

³⁸ Varga (2002) 347. o.

ként nem véletlen az az értékelés sem, hogy a Btk.-t sok tekintetben a *2009. évi LXXX. törvényben* megkezdett út folytatása jellemzi.³⁹ Ez különösen öröndetes például a közvetett tettesség kodifikációját⁴⁰, a büntetések kombinálhatóságának rugalmasabb rendszerét⁴¹, illetve a kétévi szabadságvesztés végrehajtásának felfüggeszthetőségét⁴² tekintve. Más esetekben azonban a Btk. kifejezetten visszalép a *2009. évi LXXX. törvényben* megkezdett útról, így különösen a részben felfüggesztett szabadságvesztés, illetve a kényszergyógykezelés kapcsán.

XXI.2.2. JOBB RENDSZEREZÉS

„A törvény [...] általános indokolása [...] többször használja az »új« vagy az »újdonság« szavakat, s többször tesz említést »lényeges változásról« is, ám ami ezután következik, legtöbbször csak a tartalmi kérdéseket nem érintő formai, szerkezeti, szóhasználatot érintő korrekció.”⁴³

Ez valóban nem szerencsés, de arra tekintettel érthető, hogy a kódex megalkotásának elsődleges indoka a szabályozás koherenciájának megteremtése (visszaállítása) volt⁴⁴, amihez az ilyen formális változások jobban illeszkednek, mint a tartalmiak. Ilyen formális változás például az, hogy az új kódexnek elődje utolsó időállapotával szemben van preambuluma, illetve van benne nevesített büntetőjogi alapelv.⁴⁵

A formális változások köréből kiemelés igényel annak szándéka, hogy „a Javaslat a büntető anyagi és büntetés-végrehajtási szabályokat világosan elkülöníti, így az új törvény tisztán anyagi jogi törvényként kerül meghatározásra”. Így a kódexből kikerült a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának utólagos meghatározása⁴⁶, illetve a büntetés végrehajtását kizáró okok felsorolása.⁴⁷ A végrehajtási jogi elemektől való megtisztítás azonban csak részlegesen sikerült, mivel a Btk. változatlanul tartalmazza az összbüntetés szabályait⁴⁸, pedig ez a jogintézmény is egy olyan alapvetően büntetés-végrehajtási jellegű intézmény, amelynek a Btk.-beli szabályozása nehezen indokolható. Az összbüntetésbe foglalásról az (egyik) ítélőbíróság rendelkezik ugyan, de arra más az anyagi jogi kódexben szabályozott végrehajtási jogi kérdésektől – például a feltételes szabadság legkorábbi időpontjának meghatározásától – eltérően nem szükségképpen a bűncselekmény elbírálásakor kerül sor.⁴⁹

Üdvözlendő célkitűzés a kódex eljárásjogi elemektől való megtisztítása is, hiszen valóban „nem anyagi jogi kérdés a diplomáciai és a nemzetközi jogon alapuló egyéb

³⁹ GELLÉR (2015) 73. o.

⁴⁰ 1978. évi Btk. 20. § (2) bek.; Btk. 13. § (2) bek.

⁴¹ 1978. évi Btk. 38. §; Btk. 33. §

⁴² 1978. évi Btk. 89. §; Btk. 85. §

⁴³ TÓTH (2013) 529. o.

⁴⁴ Vö. XXI.1.1. fejezet.

⁴⁵ Btk. 1. §

⁴⁶ 1978. évi Btk. 46. §. Ezeket jelenleg a *Bv. tv.* 115. §-a szabályozza.

⁴⁷ 1978. évi Btk. 66–69. § Ezeket jelenleg a *Bv. tv.* II. Fejezete szabályozza.

⁴⁸ Btk. 93–96. §

⁴⁹ Vö. a *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (Be.) 327., illetve 574. §-ai.

mentességet élvező személyek büntetőjogi felelősségére vonatkozó eljárás”⁵⁰, ezért helyes, hogy arról a Btk. – elődjével⁵¹ szemben – már nem tartalmaz rendelkezést, hanem a kérdést az *1998. évi XIX. törvény* (Be.) szabályozza.⁵² Azonban a profiltisztítás itt sem volt teljesen sikeres, mivel a Btk. továbbra is tartalmaz eljárásjogi jogintézményeket, így azt a rendelkezést, amely szerint „a büntetőeljárás megindítását a legfőbb ügyész rendeli el”⁵³.

Lényeges formai változás az is, hogy az értelmező rendelkezések mindegyikét a kódex, nem pedig hatályba léptető jogszabálya tartalmazza. Korábban ugyanis a kábítószerek csekély és jelentős mennyiségének, vagy a pénznek a fogalmát az *1979. évi Btké.* tartalmazta⁵⁴, ma már a Btk.⁵⁵ A korábbi megoldást – legalábbis annak a törvényerejű rendeletek megszűnése utáni fenntartását – a jogirodalom már korábban is bírálta.⁵⁶

A kódex indokolása szerint: „az Általános Rész szerkezeti felépítésében nagyrészt követi a hatályosat, hiszen az logikus, időtálló, ezért annak lényegi módosítása nem szükséges”⁵⁷. Szerkezeti változások azonban az általános részben is történtek, így például a büntethetőségi akadályok rendszerében.⁵⁸ Az általános részben kifejezett gyakorlati jelentőséggel is bíró szerkezeti változás, hogy a Btk. elkülönült címekekkel rendelkező paragrafusokban szabályozza a feltételes szabadságra bocsátásból kizáró okokat, aszerint hogy azok határozott ideig⁵⁹, illetve az életfogytig⁶⁰ tartó szabadságvesztésre vonatkoznak. A korábbi kódex módosított szövege ugyanis értelmezési nehézséget okozhatott abban a vonatkozásban, hogy az 1978. évi Btk. 48. § (4) bekezdésében felsorolt okok csak a határozott tartamú szabadságvesztésből való feltételes szabadságra bocsátást zárják ki, vagy az életfogytiglaniból történőt is. A rendszertani *interpretatio* alapján egyértelműen az előbbi tekinthető helyes értelmezésnek, a Btk. egyértelmű szövegezése azonban mindenképpen szerencsésebb megoldást nyújt a jogalkalmazónak.

Vannak azonban itt szerkezetiaggályos megoldások is, így különösen a korábbi kódexből⁶¹ átvett „más állam katonája ellen elkövetett bűncselekmény”. Ebben a vonatkozásban ugyanis az új kódex általános része arról rendelkezik, hogy bizonyos katona „a XLV. Fejezet szerint büntetendő”⁶². Az ilyen hatókörű normák helye nyilvánvalóan a Btk. különös részében, azon belül is XLV. fejezetében lenne.

A szerkezeti változás elsősorban a különös részt érintette, így abban az indokolás szerint az addiginál „több, azonban kisebb terjedelmű fejezet lesz, az egy fejezet

⁵⁰ A Btk. javaslatának általános indokolása, II/2. pont.

⁵¹ 1978. évi Btk. 5. §

⁵² Be. 553. § (1a) bek.

⁵³ Btk. 3. § (3) bek. Így Miskolczi (2015) 283. o.

⁵⁴ 1979. évi Btké. 23. illetve 24. §

⁵⁵ Btk. 461. §; 389. § (5) bek.

⁵⁶ Így például Tóth (1996) 297. o.

⁵⁷ A Btk. javaslatának általános indokolása, II/3. pont.

⁵⁸ Btk. IV–VI. fejezet

⁵⁹ Btk. 38. §

⁶⁰ Btk. 42. §

⁶¹ 1978. évi Btk. 122/A–B. §

⁶² Btk. 128. § (1) bek.; 129. §

alá tartozó bűncselekmények a védett jogtárgy alapján szorosabb kapcsolatot alkotnak⁶³. Ez javarészt a korábbi kódex címeinek fejezeti rangra emelkedését jelentette⁶⁴, de születtek új szerkezeti egységek is. A környezet és természet elleni bűncselekmények⁶⁵ külön szerkezeti egységben való kezelése mindenképpen előrelépés, még akkor is, ha az „nem annyira az új törvény erénye, hanem a régi súlyos” mulasztásának korrekciója.⁶⁶ Ehhez hasonlóan hibajavítás az is, hogy a Btk. „egy fejezetben szabályozza a [z 1978. évi] Btk. XV. fejezetében két önálló cím alatt szereplő – közélet tisztasága elleni és a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekményeket”⁶⁷.

A különös részt jellemző szerkezeti újdonság, hogy az 1978. évi Btk.-hoz képest a Btk. javaslata „egyes [tényállásokat] összevon vagy több tényállásra bont”⁶⁸. Ezek közül helyes és régóta várt változás, hogy a Btk. „összevonja az erőszakos közösülést és a szemérem elleni erőszakot, és egységesen a szexuális erőszak megnevezést használja ezekre az elkövetési magatartásokra”⁶⁹. Ezzel szemben ugyanebben a fejezetben a gyermekprostitúcióval kapcsolatos új szabályozás „nem túlzás azt állítani [...] kaotikusra sikerült”. A jogalkotó ugyan „megalkotta a gyermekprostitúció kihasználásának speciális tényálláskomplexumát”, de „nem próbálta meg az összes releváns magatartást e komplexumban szabályozni”. Holott ez segíthetett volna „a magatartások és azok egymáshoz való viszonyának áttekintésében és a büntetési tételek [...] arányos megválasztásában”⁷⁰.

Újdonság, hogy a kódexnek van külön záró része. Az általános indokolás szerint az új kódex az 1978. évi „Btk. széttagolt szabályozásától eltérően – a több fejezetre vagy a Javaslát egészére vonatkozó értelmező rendelkezéseket a Záró Részbe helyezi”⁷¹. Részemről – a korábbi kódexen iskolázódva – nehezen tudom elfogadni, hogy az ilyen típusú értelmező rendelkezéseknek miért nem lett volna jó helyük a Btk. általános részében.

A zárórész azonban – a fenti általános indokolással ellentétben és meglepő módon – olyan értelmező rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek hatálya bizonyos fejezetekhez, illetve tényállásokhoz kapcsolódik. Így például meghatározza, hogy „a XIV. Fejezet alkalmazásában” ki a „védett személy”⁷², „a XXVI. Fejezet alkalmazásában” mi a „fegyelmi ügy”⁷³, illetve „a 176–180. §-ok alkalmazásában” mikor „csekély mennyiségű” a kábítószer⁷⁴.

A javaslat 458. §-ának indokolása szerint ráadásul ez nem véletlen, hanem: „a rendező elv [...] az értelmező rendelkezések vonatkozásában az [volt], hogy – a jogalkal-

⁶³ A Btk. javaslatának általános indokolása, IV. pont.

⁶⁴ Így például köznyugalom elleni bűncselekmények, 1978. évi Btk. XVI. fejezet II. cím, illetve Btk. XXXII. fejezet.

⁶⁵ Btk. XXIII. fejezet

⁶⁶ MISKOLCZI (2015) 285. o.

⁶⁷ A Btk. javaslatának általános indokolása, IV/12. pont.

⁶⁸ Uo. IV. pont.

⁶⁹ Btk. 197. §

⁷⁰ SZOMORA (2013) 657. o.

⁷¹ A Btk. javaslatának általános indokolása, V. pont.

⁷² Btk. 460. § (1) bek.

⁷³ Btk. 460. § (2) bek.

⁷⁴ Btk. 461. § (1) bek.

mazók munkáját segítve – lehetőleg egy helyen, a Záró Részben legyenek ezek a fogalom-meghatározások. A Záró Rész ezen §-ai az Általános Rész több fejezetében, a Különös Rész több fejezetében vagy azonos fejezetének több §-ához, illetve az Általános és Különös Részben is többször előforduló, értelmezést igénylő rendelkezéseket határozza meg. Azok a rendelkezések, amelyek csak egy §-hoz kapcsolódnak (például terrorcselekmény) vagy többhöz ugyan, de ezek egymáshoz szorosan kapcsolódnak (például ittasság), azok továbbra is a vonatkozó fejezeten belül lesznek elhelyezve.”⁷⁵

Részemről nem tudom pontosan meghatározni, hogy azonos fejezetnek melyek az egymáshoz szorosan kapcsolódó, illetve egymáshoz szorosan nem kapcsolódó paragrafusai. Ez szerintem a jogalkotónak sem sikerült, mivel a kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása tényállásairól⁷⁶ nehéz azt állítani, hogy nem olyan szorosan kapcsolódnak egymáshoz, mint a járművezetés ittas állapotban, illetve a járművezetés tiltott átengedése.⁷⁷ Mégis az előbbiekre vonatkozó értelmező rendelkezéseket „csak” a zárórész tartalmazza⁷⁸, míg az utóbbiakra irányadókat a Btk. 240. § (3) bekezdése.

Összességében a Btk. „fő erénye, hogy általában egységesebb, valamivel koherensebb, mint a korábbi”⁷⁹, amit remélem, a fenti áttekintés is megerősít. A kiragadott példák azonban összességükben azt is mutatják, hogy az új kódexen a szerkezetét tekintve is lenne továbbfejleszteni való.

XXI.2.3. SZIGORÍTÁS – ENYHÍTÉS

Az általános indokolás szerint a NEP alapján: „az új Büntető Törvénykönyvvel szembeni egyik legfontosabb elvárás [...] a szigorúság”. Ez „nem feltétlenül jelent tételhatár-emelést, hanem a tetтарыыos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését a törvényben. A szigorítás elsősorban a visszaesőkre vonatkozó rendelkezésekben nyilvánul meg, az első alkalommal bűncselekményt elkövetők esetén a [...] [j]avaslat [...] a prevencióss szempontok érvényesítését is lehetővé teszi.”⁸⁰

Az indokolásnak ez a része meglehetősen nehezen értelmezhető. Homályban marad, hogy mi lehet az a tetтарыыos szigorítás, ami nem jelent tételhatár-emelést. Kizárásos alapon ez legfeljebb a középértékű büntetésszabásra vonatkozó rendelkezés lehetne, de az nem tekinthető a Btk. újdonságának, hiszen azt a *2010. évi LVI. törvény* vezette be. A visszaesőkre vonatkozó szigorítás viszont nem lehet tetтарыыos, hiszen a visszaesés elsősorban az elkövető személyét jellemzi.⁸¹ Csak remélhető, hogy a javaslat a prevencióss szempontokat a visszaesőknél is figyelembe vette. Esetükben ugyanis éppen a megelőzés gondolata indokolhat a tetтарыыos megtorlásnál súlyosabb büntetést.⁸²

⁷⁵ A Btk. javaslatának 458. §-ához fűzött indokolás.

⁷⁶ Btk. 176–180. §

⁷⁷ Btk. 236. és 238. §

⁷⁸ Btk. 461. § (1) bek.

⁷⁹ Tóth (2013) 529. o.

⁸⁰ A Btk. javaslatának általános indokolása, I. pont.

⁸¹ Ennek igazolására elegendő legyen utalni a BKv 56. II/2. pontjára.

⁸² Így például Vókó (2002) 37. o.

A Btk. számos rendelkezése szigorúbb elődjénél⁸³, így kifejezetten ezt a jogpolitikai célt szolgálja az indokolás szerint, hogy a büntethetőség elévülési idejének minimuma három helyett öt év⁸⁴, illetve például az, hogy a szabadságvesztés büntetési tételének maximuma bünszervezetben, különös vagy többszörös visszaesőként történő elkövetés, illetve halmazati vagy összbüntetés esetén huszonöt évre emelkedik.⁸⁵ A különös részi szigorítás például az, hogy a pénzhamisítás minősített esetének büntetési tétele öttől tíz évig terjedőről öttől tizenöt évig terjedő szabadságvesztésre emelkedik.⁸⁶

Az elvárt szigorítás túlhangsúlyozása azonban olyan abszurd megállapításokhoz vezet, mint például „a szigorítás elvét követve, a közérdekű munka legkisebb mértéke negyvennyolc, legnagyobb mértéke háromszáztizenkét órára emelkedik”⁸⁷. A korábbi kódex alapján „a közérdekű munka [...] legkisebb mértéke negyvenkettő, legnagyobb mértéke háromszáz óra”⁸⁸. Az új kódex így valóban súlyosabb, de az annak alapján ledolgozandó további hat, illetve tizenkét óra nyilvánvalóan nem tekinthető olyan módosításnak, amelynél az indokolásban a szigorítást kellene hangsúlyozni. Más esetekben pedig az kérdéses, hogy az újdonság nem csupán a szigor híveinek kielégítését szolgáló látszatintézkedés-e.⁸⁹

Az enyhítés nem kapott ilyen kiemelt szerepet az általános indokolásban, hiszen arra a NEP sem utal, illetve azt jóval kevésbé lehet (szimbolikus jogalkotásként⁹⁰) politikai aprópénzre váltani. A jogirodalom elfogulatlan elemzése szerint azonban a Btk. számos vonatkozásban enyhítést jelentett, így ilyen például 1) „a pénzbüntetés napi összege esetén az alsó határ csökkentése”⁹¹; 2) a járművezetéstől eltiltás alsó határának leszállítása⁹² [...]; 3) a határozott tartamú szabadságvesztésből való feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának korábbi meghatározása⁹³; 4) a méreggel visszaélés⁹⁴ alacsonyabb büntetési tétele..

Az enyhítéseket és szigorításokat áttekintve még az sem biztos, hogy a Btk. több rendelkezése lenne szigorúbb, mint enyhébb. Ennek kapcsán találóan állapítja meg *Jávorszky* – az általános rész kimerítő és példaértékű katalogizálása alapján –, hogy „a szigorúság áttételesen érvényesül, a számos súlyosabb elbírálást eredményező változás mellett jócskán találhatunk olyan rendelkezéseket, melyek enyhítő hatása vitathat-

⁸³ A katalogizálásra az általános részét tekintve lásd HÁGER (2015) 68–75. o.; NAGY (2015) 1. o.

⁸⁴ A Btk. javaslatának 26. §-ához fűzött indokolás.

⁸⁵ A Btk. javaslatának 36. §-ához fűzött indokolás.

⁸⁶ A Btk. javaslatának 388. §-ához fűzött indokolás.

⁸⁷ A Btk. javaslatának 47. §-ához fűzött indokolás.

⁸⁸ Btk. 49. § (4) bek.

⁸⁹ Vö. pl. III.3.3. fejezet.

⁹⁰ A fogalom egyik szép meghatározása szerint „a bűnözés értelmezése és a kezeléséről alkotott elképzelések döntően a bűnözési félelemtől hajtott közvélemény és a szavazóit kiszolgálni vágyó politikusok diskurzusában formálódnak”. BORBÍRÓ (2008) 175. o. A hazai szakirodalomban átfogóan GÖNCZÖL (2013) 155–165. o.

⁹¹ HÁGER (2015) 71. o.

⁹² NAGY (2015) 1. o.

⁹³ Uo.; HÁGER (2015) 71. o.

⁹⁴ A Btk. javaslatának 188. §-ához fűzött indokolás.

tatlan. Tovább árnyalja a képet, ha az egyes különös részi törvényi tényállásokat vesszük górcső alá.”⁹⁵

Ráadásul a számszerűség – ahogyan az újszerűség esetén – itt sem döntő tényező, hiszen egyetlen enyhítés is lehet ugyanolyan (vagy még nagyobb) hatású gyakorlatban, mint tíz más szigorítás. Így a feltételes szabadságra bocsáthatóságra vonatkozó előírások módosulása⁹⁶ sokkal több esetet érint, mint a pénzhamisítás minősített esetének büntetési tétele⁹⁷.

A szigorítás és enyhítés egyébként a leginkább konkrétan és így a legpontosabban nem az egész kódex, hanem az elkövető adott ügyben elbírált cselekményeit tekintve vizsgálható. Éppen erre az önmagában is igen komplex kérdésre kell választ adnia a mindennapi joggyakorlatnak, amikor az időbeli hatály kérdését vizsgálja.⁹⁸

XXI.3. AZ ÚJ KÓDEX KODIFIKÁCIÓJÁNAK VISZONYÍTÁSI PONTJAI

A következőkben megkísérlem bemutatni, hogy melyek voltak azok az impulzusok, amelyek szerepet játszottak a Btk. megalkotásánál (vagy hasonló kódexek esetén kihatással vannak a kodifikációra).

XXI.3.1. VISSZANYÚLÁS RÉGEBBI KÓDEXEK TAPASZTALATAIHOZ

A Btk. indokolása igencsak minimális terjedelmet szentel annak, hogy elhelyezze a hatályos szabályozást a hazai kodifikációs hagyományok kontextusában. Ennek körében különösen furcsa, hogy egyáltalán nem említi viszonyítási pontként az első magyar büntetőkódexet⁹⁹ (1878. évi Btk.). Ezzel szemben például a Be. indokolása külön részt szentelt a *Bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvényhez* (Bp.) való viszonyinak, amelyben kimondta, hogy a Be. „feléleszt néhányat [annak] a második világháborút követően indokolatlanul mellőzött elvei és intézményei közül, anélkül azonban, hogy visszatérne [annak] a nemzetközi összehasonlítás alapján meghaladottnak tekinthető megoldásaihoz”¹⁰⁰. Ehhez hasonló szemlélet érvényesülése számos esetben szerencsés lett volna a Btk. megalkotásánál is.

Még inkább sajnálatos, hogy amikor az indokolás egyáltalán szól a kodifikációs hagyományokról, akkor abban igencsak vitatható megállapítások találhatók. Ilyen például az, amely szerint: „a halmazati büntetés kiszabására a magyar büntetőjog 1961 óta az aszperáció elvét érvényesíti. Eszerint a halmazati büntetést a bűnhalmazatban lévő bűncselekményekre megállapított tételkeretek közül a legsúlyosabbnak az alapul vételével kell kiszabni. Az aszperáció elve lehetővé teszi a [...] büntetési tétel-

⁹⁵ JÁVORSZKI (2013) 58–65. o.

⁹⁶ Btk. 38. § (2) bek. a) pont.

⁹⁷ Btk. 389. § (2) bek.

⁹⁸ Erre lásd például HÁGER (2015); illetve BUSCH (2014) 495–503. o.

⁹⁹ 1878. évi V. törvény

¹⁰⁰ A Be. általános indokolása, III. pont.

keret felső határának az áttörését abban az esetben, ha az nem elegendő a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények megfelelő elbírálására.”¹⁰¹

Az aszperáció első említése szerkesztési hiba, az indokolás szerzői nyilvánvalóan itt még az abszorpció elvére akartak utalni. Az érdemi problémát inkább az 1961-es dátumra hivatkozás képezi, az ugyanis csak akkor igaz, ha halmazati büntetésen az adott törvény által ilyen elnevezéssel illetett szankciót értjük.¹⁰² A szakirodalomból azonban könnyen megtudható, hogy az *1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről* (Btá.) a mai értelemben vett halmazati és összbüntetést „egységesen összbüntetésnek nevezte” és „az abszorpció és az aszperáció elveinek kombinálásával szabályozta”¹⁰³. Hasonlóan rendelkezett az 1878. évi Btk. az anyagi halmazat jogkövetkezményeiről¹⁰⁴, aminek kapcsán az akkori tankönyvekben kifejezetten használták a „halmazati büntetés”, illetve az „exasperatio” kifejezést.¹⁰⁵

XXI.3.2. A JOGGYAKORLATI TAPASZTALATOK

A Btk. indokolása a jogegységi határozatokra vagy kollégiumi véleményekre általában annyiban reflektál, hogy azok továbbélését megállapítja¹⁰⁶, vagy jogértelmezésüket az azokban értelmezett vagy más bűncselekményi tényállásoknál is irányadónak tekinti.¹⁰⁷

A Btk.-t tekintve meglehetősen ritka eset, hogy a kódex törvényi formába öltöztetné a korábbi joggyakorlat elvi irányítási eszközeit.¹⁰⁸ Ritka kivétel az 1/2005. BJE számú Büntető jogegységi határozat iránymutatásának részbeni kodifikációja az elévülést félbeszakító cselekmények tekintetében.¹⁰⁹ Egy korábbi, 2007-ben közzétett tervezet¹¹⁰ egyébként az 1/1999. számú Büntető jogegységi határozat iránymutatását is törvényszöveggé emelte volna.¹¹¹

A kódex természetesen számos olyan módosítást tartalmaz, amely kifejezetten a joggyakorlatban felmerülő nehézségek áthidalását szolgálja. Így például „jogalkalmazói” véleményre hivatkozással állapítja meg az indokolás (egyébként helyesen) azt, hogy „a három veszélyfogalom megtartása a közlekedési fejezetben szabályozott bűncselekmények körében nem szükséges”¹¹². Ehhez hasonlóan a kár fogalmá-

¹⁰¹ A Btk. javaslat 81. §-ához fűzött indokolás.

¹⁰² Halmazati büntetést ugyanis a büntetőtörvény valóban csak az *1961. évi V. törvény* (1961. évi Btk.) óta ismer.

¹⁰³ GYÖRGYI (1984) 53. o.

¹⁰⁴ 1878 évi Btk. 96. és 99. §

¹⁰⁵ HELLER (1945) 297. o.

¹⁰⁶ A Btk. javaslatának 80., illetve 272–276. §-aihoz fűzött indokolás.

¹⁰⁷ A Btk. javaslatának 186., 232., 268–270., 371., illetve 458. §-aihoz fűzött indokolás.

¹⁰⁸ Ez más kodifikációk esetén gyakoribb volt. Vö. például *2013. évi V. törvény* (Ptk.) Ötödik könyv XVI. Fejezet és a PK 5. sz. kollégiumi állásfoglalás, Ötödik könyv XIX. Fejezet és a PK 9. sz. kollégiumi állásfoglalás, illetve a Be. szabályait módosító *2002. évi I. törvény* általános indokolása II. 3. b) pont.

¹⁰⁹ A Btk. javaslatának 28. §-ához fűzött indokolás.

¹¹⁰ *Tervezet a Büntető törvénykönyvről* (2007) 3. o.

¹¹¹ CSOMÓS (2014) 34. o.

¹¹² A Btk. javaslatának 232. §-ához fűzött indokolás.

nak értelmezésére (a korábbiakhoz képest az elmaradt vagyoni előnyök egy részére való kiterjesztésére) a csalás tényállását illetően azért került sor, mert „a gyakorlatban problémát okozott azon csalásszerű magatartások megítélése, ahol a kár valamely igénybe vett szolgáltatás ellenértékeként merült fel (például szállodai szoba fizetés nélküli igénybevétele, fizetés nélküli lakásbérletek)”¹¹³.

XXI.3.3. JOGTUDOMÁNYI IMPULZUSOK

A szakirodalom recepcióját tekintve a Btk. javaslatának indokolása csak olyan általános megállapításokat tartalmaz, mint például „a felbujtó büntetését illetően a jogtudomány [...] álláspontja egyöntetű abban, hogy a felbujtó büntetőjogi felelőssége elvileg ugyanolyan mértékű, mint a tettesé”¹¹⁴.

A Btk. újdonságai számos más esetben akkor is jogirodalmi javaslatra épülnek, ha arra az indokolás nem utal, így 1) a cselekmény büntetendőségét és az elkövető büntethetőségét kizáró okok elkülönítését¹¹⁵ tekintve *Wiener A. Imre*¹¹⁶; 2) a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának maximálása¹¹⁷ vonatkozásában *Nagy Ferenc*¹¹⁸; 3) az erőszakos közöszlés és a szemérem elleni erőszak összevonása¹¹⁹ kapcsán *Szomora Zsolt*.¹²⁰

Figyelemmel kell lenni arra is, hogy korábbi kódexek is tartalmaztak olyan rendelkezéseket, amelyek a szakirodalom javaslatain alapultak. Ilyen volt például a közvetett tettesség, amelyet *Sántha Ferenc*¹²¹ és *Szomora Zsolt*¹²² is javasolt, majd a 2009. évi LXXX. törvény beiktatott az 1978. évi kódexbe. A Btk. tehát akkor is sokszor – ha közvetetten, de – jogirodalmi javaslaton alapult, amikor a korábbi kódexek szabályozását vette át.

Természetesen számos olyan rendelkezés is van, amely a konkrét és kidolgozott tudományos javaslatok ellenére nem változott. Így például az új kódex fenntartotta az elkobzás és vagyoneklobzás indokolatlan megkülönböztetését¹²³, nem különíti el teljesen az önrendelkezés sérelmére, illetve a passzív alany életkorára tekintettel büntendő nemi bűncselekményeket¹²⁴, illetve hiányzik abból a legkedvezőbb büntetőtörvény alkalmazására vonatkozó rendelkezés.¹²⁵

¹¹³ Vö. X.2.8. fejezet.

¹¹⁴ A Btk. javaslatának 12–14. §-aihoz fűzött indokolás 6. pont.

¹¹⁵ A Btk. javaslatának általános indokolása, III.5. pont.

¹¹⁶ WIENER (2000) 79. o.

¹¹⁷ Btk. 43. § (1) bek.

¹¹⁸ Így például NAGY (2005) 208. o.

¹¹⁹ Btk. 197. §

¹²⁰ Így például SZOMORA (2009) 186–187. o.

¹²¹ SÁNTHA (2000) 225–232. o.

¹²² SZOMORA (2002) 25–28. o.

¹²³ A Btk. 72–73., illetve 74–75. §-ai. Vö. HOLLÁN (2007) 35–42. o.

¹²⁴ Btk. 197. § (2) bek. Vö. SZOMORA (2009) 246. o.

¹²⁵ Btk. 2. § (2) bek. Vö. BÉKÉS (2005) 484. o.

XXI.3.4. A NEMZETKÖZI ÉS AZ EU-JOG HATÁSA

A Btk. javaslata természetesen messzemenően figyelemmel van azokra a jogharmonizációs kötelezettségekre, amelyeket hazánk vonatkozásában nemzetközi és európai szervezetek instrumentumai tartalmaznak.¹²⁶ Ez tükröződik a preambulumban, amely utal arra, hogy a kódex megalkotása „Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével” történt. A Btk. jogharmonizációs klauzulát is tartalmaz, amelyből kifejezetten kitűnik, hogy mely rendelkezései mögött áll európai uniós kötelezettség.¹²⁷ Ennek felsorolása egyébként nem teljes, mivel bizonyos esetekben csak a Btk. javaslatának indokolásából tudjuk meg, hogy más rendelkezései mögött is európai uniós kötelezettség teljesítése áll. Így például a 2011/93/EU irányelvre vezethető vissza a foglalkozástól eltiltás egyik új esetkörének¹²⁸ bevezetése, illetve az elektronikus adat végleges hozzáférhetlenné tétele elnevezésű új intézkedés¹²⁹ beiktatása.

A jogharmonizációs kötelezettségeket sok esetben már az 1978. évi kódex, illetve annak módosításai teljesítették, így a Btk. már eleve olyan szabályozást vett át, ami megfelel a nemzetközi jogi (európai uniós) követelményeknek. Így például „az elévülés félbeszakadására és nyugvására vonatkozó rendelkezések az elmúlt években többször változtak. A változtatásokat részben a Magyarország által vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek” indokolták, így az 1978. évi Btk. „korszerűsített rendelkezései nem szorulnak revízióra”¹³⁰.

Vannak viszont olyan rendelkezések, amelyeket a kodifikáció alkalmával igazítottak hozzá a régebb óta fennálló jogharmonizációs kötelezettséghez. A korábbi kódex privilegizált esetként szabályozta a váltópénzre, illetve a kisebb vagy azt el nem érő értékű pénzre elkövetett pénzhamisítást.¹³¹ Ennek büntetési tétele azonban nem felelt meg a 2000/383/IB számú kerethatározat 6. cikkében a tagállamoktól megkívánt büntetőjogi fenyegetettség mértékének. Így a Btk. a korábbi jogban szereplő privilegizált esetet már nem tartalmazza, a bíróság az ilyen cselekmények „kisebb tárgyi súlyát” a büntetés enyhítésének lehetőségével élve értékelheti.¹³²

A javaslat indokolása szerint a korábbi kódexben szabályozott¹³³, „a közművelődési feladatok ellátására rendelt épület területén történő elkövetés nem lesz minősített eset, azt ugyanis a nemzetközi egyezmények nem teszik kötelezővé”¹³⁴. Ez a megközelítés azonban a nemzetközi kötelezettségek szerepének félreértéséről tanúskodik. A nemzetközi egyezmények ugyanis csak a büntetni rendelés minimumát írják elő, azokból nem következik az addig fennálló szigorúbb nemzeti szabályozás megszüntetése (az

¹²⁶ Lásd KARA (2015)

¹²⁷ Btk. 465. § (1) bek.

¹²⁸ Btk. 52. § (3) bek.

¹²⁹ Btk. 77. §

¹³⁰ A Btk. javaslatának 28. §-ához fűzött indokolás.

¹³¹ 1978. évi Btk. 304. § (3) bek.

¹³² A Btk. javaslatának XXXVIII. fejezetéhez fűzött indokolás.

¹³³ 1978. évi Btk. 282/B. § (2) bek. b) pont.

¹³⁴ A Btk. javaslatának XVII. Fejezetéhez fűzött indokolás, 4. pont.

a fenti esetben is mindenképpen érdemi indokolást igényelt volna).¹³⁵ Ezzel szemben a nemzetközi joghoz való helyes viszonyulást példaszerűen tükrözi az indokolás egy másik része, amely szerint: „a szerzői jog területén fennálló nemzetközi kötelezettségeink [...] csupán a szándékos és kereskedelmi mértékű »szerzői jogi kalózkodásra« nézve teszik kötelezővé a büntetőjogi szankciók előírását, a kereskedelmi mértékkel el nem érő cselekmények esetén nincs olyan körülmény, amely ezen a területen a nemzetközi normáknál szigorúbb büntetőjogi szabályozást indokolná”¹³⁶.

Sok esetben a nemzetközi jog nem érdemi, hanem csak terminológiai változást hozott, így részben erre vezethető vissza a „szexuális visszaélés”¹³⁷, illetve a „prostituáció” kifejezések megjelenése kodifikált büntetőjogunkban.¹³⁸

XXI.3.5. A KÜLFÖLDI JOGOK SZEREPE

A külföldi jogok megoldásai igen fontos szerepet játszottak a magyar büntetőjog kodifikációjában, különösen az 1843. évi javaslat, illetve az 1878. évi Btk. megalkotásakor.¹³⁹ A Be. általános indokolása tartalmazott külön *A külföldi minták és a Javaslat* című módszertani megalapozó részt is.¹⁴⁰ A külföld irányában való nyitottság hagyománya a Btk. kodifikációjának kezdetén folytatódni látszott, hiszen számos külföldi kódexet lefordítottak magyar nyelvre.¹⁴¹

Mindehhez képest – legalábbis számomra – meglepő a külföldi példák igen alacsony hivatkozási száma a Btk. javaslatának indokolásában. Ebben a vonatkozásban a Btk. általános részében ráadásul csak olyan általánosságok jelennek meg, hogy az adott kérdéstről „a legtöbb európai büntetőkódex is rendelkezik”¹⁴². Üdítő kivétel az egyenes ági rokonok közötti vérfertőzés büntetési tételének csökkentése, amire külföldi példára hivatkozással került sor.¹⁴³

Lehetséges egyébként, hogy a külföldi kitekintést az indokolásban más helyeken nem tartották szükségesnek megjeleníteni, de azért az hatással volt a Btk. normaszövegére. Így feltehetően külföldi előképe van annak is, hogy a Btk. a kábítószerrel való kereskedelemmel kapcsolatos vagyonekhozás kapcsán is megfordította a bizonyítási terhet.¹⁴⁴ Más esetekben ezt viszont részemről csak remélni tudom. A jog-összehasonlítást ugyanis nem pótolja még a nemzetközi jogharmonizációs instrumentu-

¹³⁵ WIENER (1999) 66. o. 80. lj.

¹³⁶ A Btk. javaslatának 384. §-ához fűzött indokolás.

¹³⁷ A Btk. javaslatának 198. §-ához fűzött indokolás.

¹³⁸ A Btk. javaslatának 196. §-ához fűzött indokolás.

¹³⁹ Lásd erre például KORMÁNY – SZALÓKI (2011). Sőt „több mint másfél száz évvel ezelőtt [...] egy-egy jelentősebb kódex készítésekor még külföldi szaktekintélyek véleményét is kikérték.” TÓTH (2013) 534. o.

¹⁴⁰ A Be. javaslatának általános indokolása, IV. pont.

¹⁴¹ Erről számol be például LIGETI (2006) 6. o.

¹⁴² A Btk. javaslatának 15. §-ához fűzött indokolás.

¹⁴³ 1978. évi Btk. 203. § (1) bek.; Btk. 199. § (1) bek.; illetve a Btk. javaslatának 199. §-ához fűzött indokolás.

¹⁴⁴ Btk. 74. § (1) bek. c) pont, 74. § (5) bek. c) pont. A külföldi példára a korábbi hazai szakirodalomból HOLLÁN (2003) 19–27. o.

mok figyelembevételé¹⁴⁵ sem. Ez utóbbiak ugyanis elve fragmentálisak (így például az általános rész nagy részét és számos bűncselekménycsoportot, például az élet elleni bűncselekményeket nem érintik), illetve azokat sok esetben a nemzeti jog büntető-tényállásainál magasabb absztrakciós fokon határozzák meg.

XXI.4. ÖSSZEGZÉS ÉS JÖVŐKÉP

Álláspontom szerint sem a korábbi kódex módosításai, sem a társadalmi változások, sem egy új büntetőpolitika érvényre juttatása nem tette szükségessé egy új kódex megalkotását. Az azonban már nem zárható ki, hogy ezek együttese – legalábbis a jogalkotó értékelése szerint – elért egy kritikus tömeget, ami ezt már megfontolandóvá tette. Az új kódex formájában való jogalkotás azonban még így is inkább szimbolikus intézkedésnek tekinthető, nem pedig jogtechnikai kényszernek. Természetesen az új kódex mint forma ettől még alkalmas volt arra, hogy olyan változások katalizátorként funkcionáljon, amelyek talán egy novella előkészítése során elsikkadtak volna (ilyen volt például egy a korábbinál koherensebb szabályozás létrejötte¹⁴⁶).

Nyilvánvalóan a Btk. megalkotása után egy ideig – legalábbis a politikai rendszer földindulásszerű változásának hiányában – nem várható átfogó anyagi büntetőjogi kodifikáció.¹⁴⁷ Ha tehát a magyar büntetőjoggal kívánunk foglalkozni (akár távolabbról például tudományosan), akkor meg kell szoknunk ezt a kódexet. Még akkor is, ha mindenkinek az egyetemen tanult törvénykönyv a viszonyítási pont¹⁴⁸, illetve a hivatásban sokáig használt kódex az „origó”¹⁴⁹.

Ha ennek során nem könnyen – vagy egyáltalán nem is – barátokozunk meg a Btk.-val, akkor is elkezdhetjük (el kell kezdenünk) tudományos alapossággal felmérni annak erőnyeit és hibáit. Ehhez mindenképpen jó kiindulópontot jelenthet az ilyen és ehhez hasonló tanulmánykötetek elkészítése. Remélem, eljön azon idő is, amikor a Btk. minden (vagy legalább minden lényeges újdonságokat tartalmazó) fejezete monografikus feldolgozást kap. Ezzel nyújtaná ugyanis a tudomány a legértékesebb háttértámogatást a joggyakorlat, illetve a további jogalkotás számára.

XXI.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÁRÁNDY Gergely – BÁRÁNDY Aliz (2013) „Gondolatok az új Büntető Törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről” *Bűnügyi Szemle*, 2013/3.
 BÉKÉS Ádám (2005) „Büntetőpolitika és jogbiztonság” *Magyar Jog*, 2005/8.
 BÓCZ Endre (2006) *Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.

¹⁴⁵ Vö. XXI.3.4. fejezet.

¹⁴⁶ Vö. XXI.2.2. fejezet.

¹⁴⁷ Erre utal például CSOMÓS (2014) 38. o.

¹⁴⁸ Bócz (2006) 207. o.

¹⁴⁹ Miskolczi (2015) 281. o.

- BORBÍRÓ Andrea (2008) „»Three Strikes and You're Out« Magyarországon – kriminálpolitikai racionalitás vagy szimbolikus jogalkotás?” *Acta Facultatis Politico-Iuridicae*, 2008.
- BUSCH Béla (2014) „Az új Btk. Általános Részének alapfogalmai (hatály, a bűncselekmény, a tettesek és részesek, a társadalomra veszélyesség)” *Jogtudományi Közlöny*, 2014/11. 495–503. o.
- CSEMŐS Tamás (2014) „Az új Btk. időbeli hatályra vonatkozó rendelkezései a gyakorló jogász szemével” *Magyar Jog*, 2014/1.
- DEÁK Zoltán (2012) „A kár büntetőjogi fogalmáról – megjegyzések egy eseti döntés margójára” *Magyar Jog*, 2012/6. 369–374. o.
- FRANCFIA Barbara (2013) „Az ittas járművezetés jogalkalmazási dilemmái az új Btk. tükrében” *Jura*, 2013/2. 51–56. o.
- GELLÉR Balázs (2015) „Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében” *Jogtudományi Közlöny*, 2015/2.
- GÖNCZÖL Katalin (2013) „A büntető populizmus és a társadalmi kirekesztettség” *Acta Facultatis Politico-Iuridicae*, 2013. 155–165. o.
- HACK Péter (2013) *Új büntetőtörvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban*. Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013.
- HÁGER Tamás (2015) „A büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezések mint alapvető alkotmányos, garanciális szabályok” *Bűnügyi Szemle*, 2015/3. 68–75. o.
- HELLER Erik (1945) *A magyar büntetőjog általános tanai*. Grill, Budapest, 1945.
- HOLLÁN Miklós (2003) „A bűncselekményből eredő vagyon elvonása: az angol megoldás jellegzetességei” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2003/4. 19–27. o.
- HOLLÁN Miklós (2007) „Az elkobzás a vagyoneklobzás szabályozásának egyesítéséről” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2007/1. 35–42. o.
- HOLLÁN Miklós (2013) „A hivatali vesztegetés szabályozása az új Btk.-ban” *Iustum Aequum et Salutare*, 2013/4. 141–168. o.
- HOLLÁN Miklós (2014a) „A hatósági eljárással kapcsolatos vesztegetés az új büntető kódexben” *Miskolci Jogi Szemle*, 2014/1.
- HOLLÁN Miklós (2014b) „A gazdálkodó szervezettel kapcsolatos passzív vesztegetés az új büntető kódexben” *Magyar Jog*, 2014/2. 108–120. o.
- HOLLÁN Miklós (2014c) *Korrupciós bűncselekmények az új büntető kódexben*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- JÁVORSZKI Tamás (2013) „Az időbeli hatály értelmezése az új Btk. Általános Részének egyes rendelkezései kapcsán” *Jogelméleti Szemle*, 2013/2. 58–65. o.
- KARA Ákos (2015) „Nemzetközi kötelezettségek, ajánlások és az új Btk.” *Jogtudományi Közlöny*, 2015/10.
- KORMÁNY Zita – SZALÓKI Gergely (2011) „A Csemegi kódex szankciórendszere I.” *Jogelméleti Szemle*, 2011/3.
- LIGETI Katalin (2006) „Az új Büntető törvénykönyv általános részének koncepciója” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/1.
- MÉSZÁROS Ádám (szerk.) (2014): *Fiatalkorú büntetőjogászok az új büntető törvénykönyvről*. Magyar Jog- és Államtudományi Társaság, Szeged–Budapest, 2014.
- MISKOLCZI Barna (2015) „Kodifikátori gondolatok az új Btk. Különös részéről de lege lata és de lege ferenda” *Jogtudományi Közlöny*, 2015/5. 281–291.

- NAGY Ferenc (2005) *Tanulmányok a Btk. általános részének kodifikációjához*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2005.
- NAGY Ferenc (2007) „A magyar büntető anyagi jog (át)alakulása a rendszerváltozás óta”
In: *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990–2005*. I. kötet (szerk. Jakab András – Takács Péter). Gondolat Kiadó–ELTE ÁJK, Budapest, 2007. 431–463. o.
- NAGY Ferenc (2015) „A szankciórendszer” *Jogtudományi Közöny*, 2015/1.
- SÁNTHA Ferenc (2000) „Még egyszer a közvetett tettességről – Javaslat a törvényi szabályozásra” *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica*, 2000. 225–232. o.
- SZABÓ Imre (1973) „Jogfejlődésünk tendenciája és problémái” *Jogtudományi Közöny*, 1973/11. 557–563.
- SZOMORA Zsolt (2002) „A közvetett tettesség de lege ferenda” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/4. 25–28. o.
- SZOMORA Zsolt (2009) *A nemi bűncselekmények alapkérdései*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2009.
- SZOMORA Zsolt (2013) „Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez” *Magyar Jog*, 2013/11. 649–657. o.
- „Tervezet a Büntető törvénykönyvről” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2007/1.
- TÓTH Mihály (1996) *Gazdasági bűncselekmények az alakuló joggyakorlatban*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1996.
- TÓTH Mihály (2013) „Az új Btk. bölcsőjénél” *Magyar Jog*, 2013/9. 525–534. o.
- VASKUTI András (2013) *A Büntető Törvénykönyv 1978–2012 – Jogszabálytükör*. CompLex Kiadó, Budapest, 2013.
- VARGA Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002.
- VEREBICS János (2013) „Az információs bűncselekmények és az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tételének lehetősége az új Btk.-ban” *Gazdaság és Jog*, 2013/2. 3–7. o.
- VÓKÓ György (2002) „A büntetési teóriák racionalitásai” *Büntetőjogi Szemle*, 2002/1.
- WIENER A. Imre (1999) „Büntetőpolitika – büntetőjog (jogszabálytan)” In: *Büntetendőség, büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok* (szerk. Wiener A. Imre). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó–MTA ÁJTI, Budapest, 1999.
- WIENER A. Imre (2000) *Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához*. MTA JTI, Budapest, 2000.

KÖTETÜNK KÖZREMŰKÖDŐI

AMBRUS ISTVÁN PhD

ügyész, Budapesti XIV. és XVI. Kerületi Ügyészség

adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Büntetőjogi Tanszék

BARABÁS ANDREA TÜNDE habil.

osztályvezető, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet
intézetvezető, egyetemi docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem
Rendészettudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete

BÁRD PETRA LL.M., PhD

osztályvezető, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

BÉKÉS ÁDÁM PhD

adjunktus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar
Büntető Anyagi, Eljárás- és Végrehajtási Jogi Tanszék

BOLYKY ORSOLYA

tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

BORBÉLY ZOLTÁN

ügyvéd

DERES PETRONELLA PhD

tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

FAZEKAS ATTILA ERIK

főosztályvezető, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Sportért Felelős Államtitkárság

GELLÉR BALÁZS habil.

tanszékezető, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

GULA JÓZSEF PhD

egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék

HOLLÁN MIKLÓS PhD

tudományos főmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Jogtudományi Intézete

egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Jogi és Igazgatási Tanszék

INZELT ÉVA PhD

egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszék

JACSÓ JUDIT PhD

egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Intézeti Tanszék

KOVÁCS PÉTER

elnök, Magyar Kosárlabdázók Országos Szövetsége Biztonsági Bizottság

KŐHALMI LÁSZLÓ habil.

tanszékezető, egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

MADAI SÁNDOR PhD

tanszékezető, egyetemi docens, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

MÉSZÁROS ÁDÁM PhD

osztályvezető-helyettes, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

MEZEI KITTI

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

OTT ISTVÁN PhD

százados, katonai ügyész, Legfőbb Ügyészség Terrorizmus, Pénzmosás és Katonai Ügyek Főosztálya

megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Büntető Anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszék

SCHUBAUER LÁSZLÓ

mesteroktató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

SINKU PÁL

főosztályvezető ügyész, legfőbb ügyészégi tanácsos, Legfőbb Ügyészség Terrorizmus, Pénzmosás és Katonai Ügyek Főosztálya

címzetes egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Büntető Anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszék

TÓTH DÁVID

PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

TÓTH MIHÁLY DSc

egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Büntető Anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszék

egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem

UJVÁRI ÁKOS PhD

bíró, Fővárosi Ítéletábla

megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Büntető Anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszék

